

Completo

W.C. / 1837

OPERE

DI

GIAMBATTISTA VICO

ORDINATE ED ILLUSTRATE

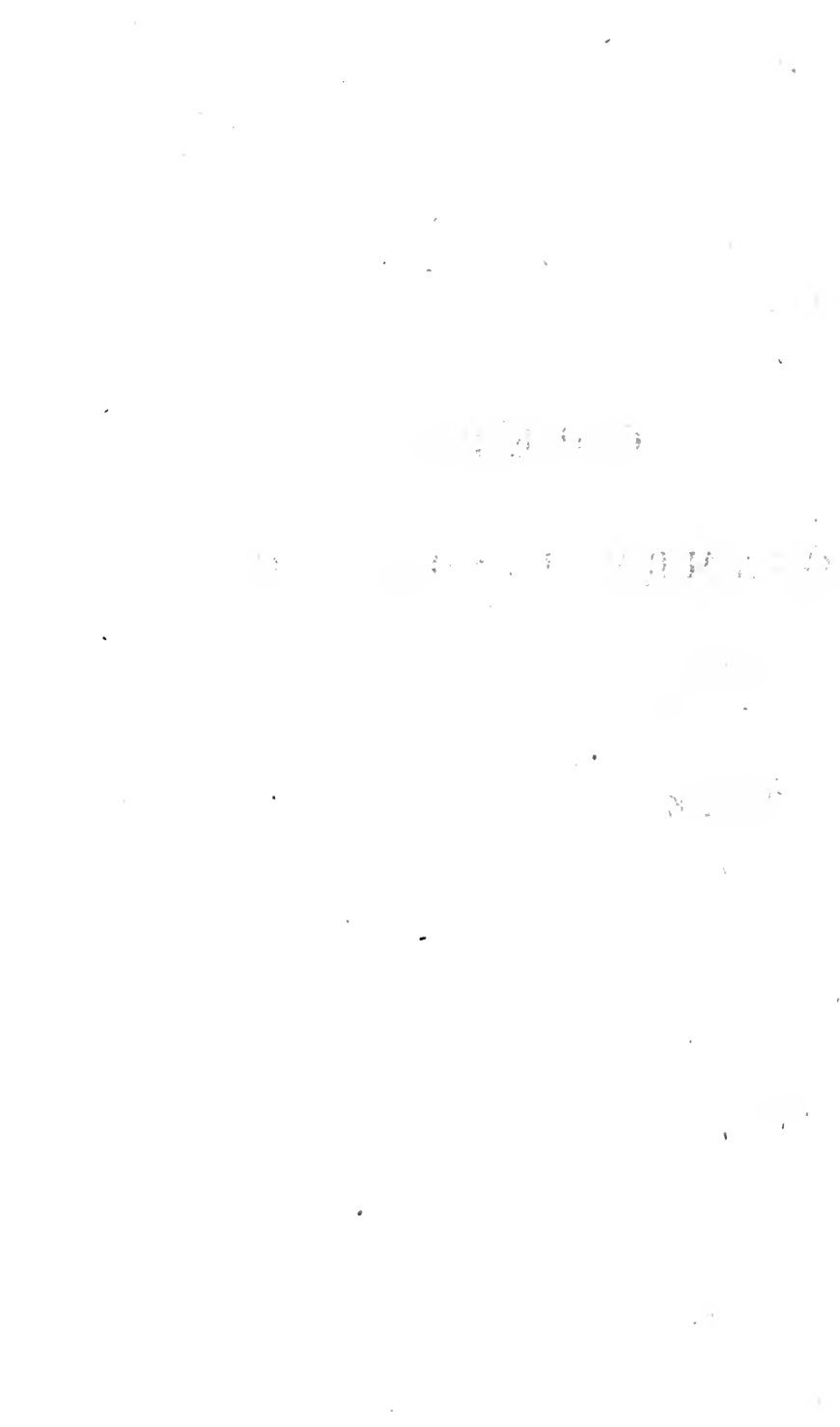
COLL' ANALISI STORICA DELLA MENTE DI VICO

IN RELAZIONE ALLA SCIENZA DELLA CIVILTÀ

DA

GIUSEPPE FERRARI

VOL. III.

LI
1638

J. B. VICI
OPERA LATINA

RECENSUIT ET ILLUSTRAVIT

JOSEPH FERRARI

=====
TOMUS II.
=====

24792

MEDIOLANI

EXCUBEAT SOCIETAS TYPOGRAPHICA
CLASSICORUM ITALIAE SCRIPTORUM

MDCCCXXXV

LECTORI

Noveris, humanissime Lector, *Unum* atque *Triadem* priscae Italicae Scholae constituere illam veluti mathematicam *formulam*, unde gignitur aliturque summus Juris Universalis conceptus, qua latissime patet, ac pro versicoloribus formis quibus ob peculiarem temporum hominumque rationem induitur. Jam vero hac formula *Vicus* suum ipse argumentum quod assumit, ita enunciat: « Omnis divinae atque humanae eruditionis « elementa tria, *Nosse, Velle, Posse*, quorum principium unum *Mens*. cujus oculus *Ratio*, cui lumen « praebet *Deus*. » Sibi vero explicandam suscipit *originem, circulum, constantiam in Deo* omnium cognitionum divinarum humanarumque sub ea triplici divisione quam statuunt praedicta elementa *Nosse, Velle, Posse*. Congruum erit fortasse ut isthaec formula seu potius symbolum hoc evolvatur, quod in *Vici* doctrina duplicem sensum gerere posset quemadmodum apud antiquissimos populos qui ipsum vetustis Italis traderunt, reapse praetulit.

Porro *Unum* in *Vici* disciplinis spectatum non aliud est quam *Ens* illud primum quo omnia sustentantur (1); factum verumque est exactissimum atque infinitum (2); virtus illa est ex qua universitas rerum erumpit (3); punctum illud est in quo desigitur rationalis mentis

(1) Vol. praec. p. 106, et p. 162 hujus vol.

(2) Vol. praec. p. 52.

(3) Vol. praec. p. 104 et passim.

intuitus, et in quo intellectus, dum nititur sibi causalitatem effingere, simul identitatem concipit utpote naturae generatricem; est illud Ens a quo homo nequidquam conatur suam ipsius existentiam rationaliter sejungere (1); etiamsi ingenii sui vires exerat ut ope identitatis causalitatem pervadat (2); siquidem hac etiam logica permutatione inducta, mens interdum in absoluta Unitate remanet. Brevius itaque Unum, quod Vico profitetur, ad objectivum idealismum deducit; depromptumque videtur ab Uno Parmenidis, ab Ente Eleaticae Scholae, quam Strabo tamquam rivulum ab Italica manantem existimat.

Sed Unum in symbolo quod omne Jus Universale resumit, a Vico connectitur implicaturque cum Triade *Nosse, Velle, Posse*; ac revera in eo opere quaecumque tam sublimiora innuntur de Ente, de Hominis scientia, de morali doctrina, de primoribus juribus, de socialibus institutis; ipse ordo historicus quo et peculiaria individua et nationes evolvuntur; atque, ut brevius loquar, integrum ejus systema illa Triadis nota quam diximus, *Nosse, Velle, Posse*, perspicue admodum insignitur. Hinc ea omnia invecta sunt, scilicet in Ontologia Dei sapientia infinita, omnipotentia, summa bonitas (3); in Psychologia ratio, concupiscibilitas, irascibilitas (4); in Morali cupiditas, error, animi perturbatio, et quae hisce adversantur, nempe prudentia, temperantia ac fortitudo (5): hinc in Jurisprudentia triplex illud Hominis jus primarium, videlicet tutelae, domini ac libertatis, quod quidem jus, societate se-

(1) Vol. praec. p. 58, 105.

(2) Vol. praec. p. vi-viii.

(3) Pag. 19.

(4) Vol. praec. p. 77, et p. 20 hujus vol.

(5) Pag. 21 et 24.

mel constituta, in Dominio quod eminent appellat, in civili libertate atque imperio relict (1): hinc in politica triplex illa rempublicam moderandi forma, aristocratiae scilicet in qua Tutela praevalet, Monarchiae in qua Dominium, ac denique popularis regiminis, in quo primas obtinet Libertas (2): hinc tam in individua hominum vita, quam in nationum decursu triplex aetas, ut ajunt, nempe sensuum Tutela, Libertas affectuum et Dominium rationis (3); hinc in ipsa re Romanorum publica moderanda tres illae tanque spectandae prae-rogativae Connubiorum, Magistratum ac Sacerdotiorum (4).... Ac propterea quisque intelliget eam quam Vicus profitetur Triadem, nihil aliud esse nisi abstractionem quamdam cui veluti basi innitatur artificialis illa ordinatio quam ipse Universali in Jure defendit contentione ingenii sane admiranda. Quod vero Triadem hanc suggesterit jam a summa temporum vetustate Italica Schola, procul dubio est: namque eadem obversatur nobis in moralibus Theagenis, Architae, Timaei Locrensis, Lucani, Metaponis, Critonis, Cliniae fragmentis; Romani vero scriptores de agrestibus studiis agentes, in sua ipsorum arte explicanda eandem adhibuerunt; ac Columella praesertim eandem memorans ad remotiorem antiquitatem refert. Jam quod formula isthaec fundamento esse possit amplissimis quibusdam ordinationibus atque civilis philosophiae indoli accommodari, hoc valde innotescit ex usu quem ipsa clarissimis viris Melchiori Gioja ac J. Dominico Romagnosi nuperrime praebuit, a quibus postremam veluti sanctionem eadem reci-

(1) Pag. 39, 56.

(2) Pag. 71, 75.

(3) Pag. 76.

(4) Pag. 377 et passim.

pere visa est; sanctionem, inquam, Italici ingenii, quod licet experientiae dictamina consulat, ac sibi in praesidium sumat, ea tamen peculiari virtute eminet, ut quicquid experientia invenerit atque docuerit, ope atque artificio abstractionum suae singillatim classi subiciat et pro suo singillatim ordine definiat.

Neque vero putandum est Vicum temere subjecisse suos de Jure Universali libros formulae illi, quam vetus Italica Schola profitebatur. Nam ipse ait se hoc opus aggressum fuisse ut argumentum cujusdam orationis suae commonstraret, in qua argumentum illud sub iisdem verbis proposuerat atque tractaverat (1). Itaque Vicus, non operi suo formulam, sed e contra opus suum formulae aptandum curabat. — Jam vero quæ fieri potest ut Jus Universale, quod tot tantaque inter se dissita subjecta comprehendit, sibi que proponit Philologiam ad scientiam redigendam, tam jejuna hujusmodi formula Ontologica annuncietur? Universali in Jure Vicus, praeter moralem ac jurisprudentiam, *Rerum Humanarum Scientiam* amplectitur, necnon summum illud de perfectibilitate problema; explicandum suscipit immensum quod inter *Hominem Naturae* atque *Hominem Artis* occurrit intervallum; ad poëseos linguarumque origines ascendit; mythologiam interpretatur; ad genuinum verumque sensum exigit vel remotissimae antiquitatis traditiones; regiminis legumque Romanarum historiam peculiariter describit: jam ad haec omnia inquirenda tam nova, tam ampla, tam longe lateque vagantia, quomodonam Vicus istiusmodi symbolo priscae Pythagoreorum Scholae, *Uno* videlicet ac *Triade* utebatur? Quaeenam ideae tam singulari nexu sociatae perficiebant, ut in nostri Auctoris mente abstractiones

(1) Vide *Vici Vitara*.

metaphysicae propiores fierent scientiae iis temporibus abditae, ac tot tantisque divinationibus, quae ab eo in historiam institutae fuerunt?

In prima operum philosophicorum serie Vicus, dum Cartesianam novitatem oppugnabat, duplicem inquisitionum seriem consecrabatur, unam quidem historicam, philosophicam alteram: primam illam statuerant suae ipsius ideae de Romanae jurisprudentiae progressibus, quos innuit in sermone *De nostri Temporis Studiorum Ratione*; hanc vero *Metaphysicus* ejus Liber, quem ob oculos ponebat ut quamdam vetustissimae Italicae philosophiae instaurationem. In hac duplici inquisitionum serie haud difficulter introspectitur illud veluti germen progressuum quos ulterius Vicus consecutus est, dummodo quaecumque indicia nobis suppeditant Vici opera pro historia ipsius idearum detegenda, ea minime negligantur.

Ac 1.º a libro *De Antiquissima Itolorum Sapientia* exordium ducentes reperimus istius operis titulum, praeter Librum *Metaphysicum*, *Moralem* quoque pollicitum esse. An vero minus probandam censemus conjecturam illam, quod nempe Vicus, dum *Metaphysicum* Librum scripto exarabat, rem moralem systemati suo congruam iam mente complexus fuisset? An minus probandum, quod in sua morali emicaret formula illa, *Nosse, Velle, Posse*, olim a vetustissimis Italis enunciata, quorum doctrinam Vicus in ejusdem operis titulo sibi instaurandam esse profitebatur? Et sane fingamus Vicum dum sua studia ad moralem conferebat, simul ad jurisprudentiam philosophicam manum admovisse; nonne simul formula Pythagoricae Triadis illi retinenda fuisset?

2.º In libro *De Antiquissima Itolorum Sapientia* curaverat Vicus ideas veterum Itolorum evolvere, et cautius duxerat ipsas in Latinae linguae originationibus,

quam in legibus atque in priscis Romanorum caeremoniis persequi. Hujusce vero consilii rationem ipse reddit in altera ad *Doctorum Ephemerides* responsione. Quod enim veterum Itatorum ideae in caeremoniis ac legibus vetustae Romae inquirantur, hoc idem esse aiebat ac opus suscipere in incerto maxime positum ob antiquae religionis arcana ac monumentorum inopiam quae ad nos usque pervenerint (1). Quamobrem minime veremur asserere, quod ipsi, simul ac primam illam rationem in linguarum origine constitutam fastidivisset, altera deligenda erat, monente ipsa rerum natura, ac origines antiquae Romae pertentandae ut ejus historiam sibi patefaceret juxta ideas quas in oratione *De nostri Temporis Studiorum Ratione* jam ipse protulerat.

3.º At enim quod taedium illud irrepserit, nemini dubium esse potest. Nam in quodam suae Vitae loco reperimus, quo tempore ipse contra *Doctorum Ephemerides* decertabat, « fastidium a grammaticis etymologiis exortum jam Vicum aggredi coepisse. » Pro grammaticis vero etymologiis Vicus reapse intelligit quas in Libro Metaphysico secutus est, quas in Jure Universali, non verbo sed facto deseruit, sed explicitè quoque in Scientia Nova rejecit (2).

4.º In quodam Vitae suae loco affirmat Vicus se in conscribendis libris de Rebus ab Antonio Caraphaeo gestis eo adactum fuisse ut Grotium perlegeret, hanc vero lectionem eum monuisse de necessitate cujusdam systematici ita comparati ut ad unum veluti ordinem philosophiam ac philologiam redigeret; « ed in questo intendimento (ita reponit) egli tutto spiccossi dalla mente di

(1) Vol. praec. p. 121.

(2) Pag. 108, 185, 97 hujus vol., et § 22, 36 Lib. III Scientiae Novae edit. I.

« Vico tutto quello ch'egli era ito nella mente cercando
 « nelle prime orazioni augurali, ed aveva dirozzato
 « pure grossolanamente nell'orazione *De nostri Tem-*
 « *poris Studiorum Ratione*, e con un poco più di af-
 « finamento nella *metafisica*; ed in un'apertura di
 « studj pubblica solenne dell'anno 1719 propose que-
 « st'argomento: *Omnes divinae atque humanae eru-*
 « *ditionis elementa tria*, Nosse, Velle, Posse, *quorum*
 « *principium unum Mens, cujus oculus Ratio, cui ae-*
 « *terni veri lumen praebet Deus.* »

Jam vero postquam Vicus suas ipsius ideas de philo-
 sophia atque morali, ex quibus jurisprudentia oritur,
 ad Triadem Pythagoricam conformasset, ac suomet errore
 commonitus ad origines Romae mentem suam contulisset;
 postquam duplici diversarum inquisitionum serie disten-
 tus, una quidem philosophica moralem atque jus spe-
 ctante, altera vero philologica, quae in Romae anti-
 quitate et legibus versabatur; profecto ejus mens tam
 ingenti logices vi praedita nequivit quin penitus per-
 ciperet quamdam veluti pugnam inter philosophicam
 ac gentium sapientiam, inter jus naturale quod scien-
 tia praeciperet, ac illud quod a Romana jurisprudentia
 flueret; uno verbo, non potuit quin perciperet totum,
 quantum illud est, intervallum philosophiam inter at-
 que historiam, inter *Platonis rempublicam*, ac *Romuli*
saecem occurrens. — Proinde opus erat quodam veluti
 nexu philosophiam inter atque historiam, inter Romuli
 ideas ac quae Vicus vetustissimis Italiae philosophis
 affinxit; ac propterea theoriam Platonis et peculiariter
 adhuc Malebranchii de idearum origine in historiam
 transtulit; item sensus existimavit veluti occasiones ideis
 in animo excitandis idoneas; quaslibet universae hujus
 rerum materiae operationes eo contendere censuit, ut
 in homine suimet ipsius, suarumve latentium in animo

idearum cognitionem excitent (1). Ob hanc theoriam *mundus* idearum gradatim sese exhibet, a *mundo sensationum* tamquam excitatus, et universa historiae facta cuidam superiori legi subjiciuntur, ut gradatim hominum genus ad idearum ordinem, quibus aguntur philosophi, perducatur (2). Idcirco nemini mirum esse debet, quod Vicus ex ea veteris Italicae Scholae formula rem moralem ac jus philosophorum naturale dijudicans, eidem quoque formulae societatis civilis ac praesertim historiae Romanae origines progressusque subjecerit. Etenim si Pythagorica Triasfinali ordine ac doctrinis philosophicis informabatur, nonne ipsa in historico quoque processu ad hunc ordinem comparandum instituto praestare debebat? In hoc vero Triadis, ut ita dicam, dominatu, quid tandem miramur accessorias quaslibet investigationes de poësi, de linguis, de mythologiis ad comprobandum confirmandumque historicum ordinem, quem sibi Vicus effinxit, destinatis; quid miramur, inquam, sese veluti collegisse sub formula Pythagorica, quae fundamentali operis conceptui praeerat?

Quaecumque veritas sub nomine scientiae utpote talis admitti nequit nisi ea conditione ut respuatur quidquid ex adverso contenditur; nullum vero systema ad veritatem accedet nisi in singulis sibi partibus cohaereat, nisi facta omnia complectatur. Hoc illud est quod Vicus intelligit dum systematis constantiam dicit, ac secundo in Libro Juris Universalis, ut sui systematis constantiam ostendat, probandum suscipit *in Deo omnes constare, omnesque praeter Deum lapsus esse et errores*; nam quod totum, quod verum, quod reale di-

(1) Cf. Lib. Metaph. 81, 128, 130, et pag. 9 15 hujus vol.

(2) Lib. I, cap. XLVI.

aitur, hoc Deus est: quod vero falsum est, illud minime existit, ac proinde in Deo constare minime potest. Liber I in duobus argumentis gravioris sane momenti versatur, ut scilicet genesis logica Juris exponatur, atque ut origines progressusque jurisprudentiae tamquam factum in historia spectatae describantur. Jam vero duobus reapse partibus coalescit Liber *De Constantia Jurisprudentis*. In prima doctrinae de metaphysica, de morali, de jurisprudentia cum diversis Epicuri, Zenonis, Platonisque scholis comparantur, ut constantia, seu systematis cohaerentia pateat. In altera vero parte ostendendam sibi Vieus suscipit systematicam, ut ita loquar, cohaerentiam decursus nationum, qui ab eo spectatur prout fert historicus ordo a progressu legum Romanarum exhibitus. Hac de causa in eruditorum aciem descendit, robustioris suae logicae praesidio communitus; monumenta quae adhuc supersunt de nationum historia consulit; imperfecta reperit, a traditione inmutata, atque a doctis suboscure tantum vel perperam intellecta. Cum vero fieri non potuit ut sponte sua primoque adpectu cum omnibus et factis et traditionibus sua ipsius theoria componeretur, tum *philologiam ad scientiam redigendam* esse comperit (1); systema sibi confingit ut mythologias ac traditiones interpretetur, obscurique temporis historiam denuo construat (2); atque hujusce systematis operationem edocet, qua omnes humani generis actus eo connectantur ordine ut suinet historici systematis constantiam efforment (3). In hac altera Libri II Juris Universalis parte perspicue enitet philosophicum munus ad

(1) Lib. II, P. II, cap. I.

(2) Lib. II, P. II, cap. XII-XV.

(3) Lib. II, P. II, cap. XVI usque ad fin.

quod Vicus comparabatur; in hac, inquam, parte tamquam in unum collecta conspiciuntur elementa ea quae deinceps Scientiae Novae opus summopere admirandum gignerent. — Cum Vicus in oratione habita anno MDCXCIX proposuisset argumentum de Jure Universali; viri doctissimi tum temporis, qui animadvertabant eum audentius quam Mirandulanum progredi, mirantes dedignabantur. Hic quippe philosophus non nisi logice disputandum sumebat de scientiarum veritate: at enim Vicus philologiam pertractandam sumebat, quae in rebus prope numero carentibus versatur, tum religiones sacrosque cultus, tum leges hominumque mores, tum demum linguas, commercia, imperia ac supremam populorum procuracionem respicit. Ac revera humani arbitrii actus ad peculiare certasque leges ipse reducens, hoc quodammodo assecutus est ut philologiam in scientiam constitueret; atque ipsius ope indefinitos humani generis actus lege quadam constringendos suo in Jure Universali suscepit. Hoc vero opus quod aggressus est, mirum in modum et latissime prodire debebat in postrema Scientiae Novae editione; sed Universali in Jure expectationem et vim intelligendi eorum jam vicerat, qui pro judicio de operibus Vici instituendo sibi ad exemplum doctrinas Pici Mirandulani, et angustum ipsius idearum orbem proponere arbitrabantur.

Accuratus ille assiduusque progressus quo Vici mens a prima operum philosophicorum serie ad tertiam incessit, perspicue in Jure Universali innotescit. Hic enim totus, quantus ipse est, dominatus exeritur metaphysicae formulae quam in libro *De Antiquissima Italarum Sapientia* sibi confinxit; hic manifeste patet singularis tamquam oppositio inter ontologici conceptus severitatem ac multiformem historicarum inquisitionum copiam. Interea hic animadvertere est illius veluti meta-

morphoseos primordia, quae cogitationem Vici a metaphysica formula extricabit ut historicae formae magis congruae committat: hic denique non immerito quispiam arguet futurum esse ut metaphysica forma historicae ideae evolutioni concedat; quae quidem idea a libro *De Constantia Jurisprudens* suppeditabitur, ac tandem ceteras absumet et sibi subjiciet; siquidem Vici conatus in prima Scientiae Novae editione eo contendunt ut cum elementis libri *de Costantia Jurisprudens* maximus ille typus *Historiae idealis* aeternae peculiari ordine disponatur. — Nos in spem adducimur fore ut pro editoris munere quo exhibendus est intuitus tamquam historicus Juris Universalis, sufficiant breviora haec dicta raptim et tamquam gratuito enunciata; nam ipsorum probationes dedita opera attulimus in generali Introductione, ubi etiam castigata exhibuimus sub ratione systematis graviora Juris Universalis menda. Interim, ut philologicae illustrationes ad exitum perducantur, non supervacaneum putamus aliquas animadversiones in medium proferre.

1.º Cum Vicus suum excogitaverit Jus Universale ex impulsu motus qui jam in prima operum philosophicorum serie inceperat; tum minime difficulter concipi potest quam arcta intercedat relatio inter hujusmodi opus ac quae primam philosophicarum Vici lucubrationum seriem constituunt. Metaphysica enim ac praesertim doctrina de Ente, psychologia et potissimum ideae de ingenio, in Jure Universali maximam sibi amplitudinem acquirunt; ideae vero quae ad methodum spectant, accuratissime aptantur. Item quae theoria oppositio in Carthesium apparuit primam philosophicorum operum seriem evolventibus, eadem in nova scientia philologica

tamquam ad factum redigitur(1); atque historica indicia quibus innititur liber *De Antiquissima Itatorum Sapientia* quin etiam cogitata quae in jurisprudentiam prodidit Vicus ubi egit *De Studiorum Ratione* (2), ipsa in Jure Universali fusius ac validius iterum proferuntur. Sed inter relationes gravioris momenti ac difficilioris intellectus in Libro Metaphysico et Jure Universali occurrentes ea est quae occasionum theoriam sive doctrinam de origine idearum respicit. Etenim Vicus in Metaphysico Libro proclivem se praebebat Platonicae theoriae, quam, nonnullis varietatibus inductis, adoptarunt viri clarissimi, La Forge, Herbert, Malebranchius et alii; quae quidem theoria idearum originem deducit ex sensationum occasione, ac propterea in externo sensuum mundo intuetur tamquam causam interioris idearum mundi concitricem. In opere vero de Jure Universali ipse existentiam nationum ac humani generis complexive summam perinde considerat ac si integram unitatem constituat; nationes hominumque genus reputat tamquam individua vita constare; atque inde nationibus hominumque generi suae notiones psychologiae accommodat (3). Quamobrem sicut in individuo homine se nobis praebet infantia, adolescentia atque matura aetas; ita hominum generi sua est pueritia, progressio atque aetatis maturitas; et quemadmodum in individuo sensus ex quadam occasione excitant ideas, sic in hominum genere exterior mundus interiorem impellit, auctoritas vero rationem: necessitas item atque utilitas ad veritatem dignoscendam perducunt; denique ut homines singillatim sumti a philosophis artificiose, per sensuum

(1) Pag. 186-188.

(2) Passim.

(3) Pag. 155, 215 et seq.

ministerium atque interrogationes, ut aiunt, recte institutas gradatim incitantur ad suamet ipsorum cognitionem atque idearum in animo delitescendum arripendam; ita nationes universae a Divina Providentia, dictante necessitate atque utilitate, ad eam ordinis normam quam ratio postulat, gradatim perducuntur. Sic jurisprudentiae historicum ordinem, sic ordinem logicum sibi invicem connexos percipimus; sic Platoniarum genesis idearum non impedit quominus in republica Romuli emolumenta et lucra supputentur; sic duplex illa tamquam inflexio in quam cogitata hominum vergunt, et quam Hobbesius et Plato repraesentant, uno eodemque systemate conciliatur. — At cum frustra conaremur nostram ab Uno existentiam rationaliter sejungere, quomodo tandem affirmabimus sensus, occasione aliqua intercedente, ideas in nobis excitare? Numquid, ubi sensibus ac rationi prospicere velimus, provinciam unicuique suam dimetiri possumus iisdem finibus descriptis quibus rem physicam ab ea quae metaphysicam spectat dirimere solemus, quibus conscientiam a scientia strictiori hoc nomine dicta, phaenomena a causis, prout uniuscujusque rei conditio suppetit, quispiam sibi duceret segreganda? Numquid Vici systema quo progressive evolvitur ante oculos tum Verum, tum Bonum, utrumque veluti sub identica ratione in absoluto spectatum, ejusmodi, inquam, systema strictioribus antiquae Italicae Scholae finibus detineretur? Sane confidimus quaestiones id genus solvisse, cum singularem Vici doctrinae provinciam duo inter systemata Spinosae ac Platonis assignavimus.

2.° Potior Juris Universalis pars impenditur in describenda historia regiminis legumque Romanarum jam inde a Romulo usque ad Constantini regnum. Praepostero,

quod mirum est, ordine postremum Romanae historiae dimidium in primo describitur Libro, et quod primum est dimidium, in Libro secundo plerumque reperitur. Primae vero origines ac primus historiae Romanae excursus explicantur praesertim philologicâ scientiâ ac characteribus poëticis adinventis; historia Juris Universalis, quae posterior sit XII Tabulis, scientia politica speciatim expenditur: quod autem vetustissimam Romanorum historiam respicit, Vicus Niebuhrium archaeologicis in divinationibus quam longe praecurrit; relate vero ad posteriorem historiam quam una cum rei civilis moderandae prudentia meditatatus est, ipsum jurisprudentiae Machiavellium non imperito dixeris.

A postrema Scientiae Novae editione clarius infertur Vicum in archeologicis atque politicis divinationibus, quas Jus ipsius Universale de historia ac Jure Romanorum efferebat, gravius ejusdem Operis momentum constituisse. Haec enim habet: « La Legge Regia Civile che
 « dicesi comandata dal popolo Romano per legittimare
 « la Romana Monarchia nella persona d'Augusto, ella
 « ne' principj del Diritto Universale si dimostra essere
 « una favola; la quale con la favola ivi dimostrata della
 « Legge delle XII Tavole venuta da Atene sono due
 « luoghi per li quali stimiamo non avere scritta inutil-
 « mente quell' opera. » Et hi quidem loci minime habendi sunt ut quaedam theoriae invicem sejunctae, sed duos veluti cardines constituunt, quibus universa Romani Juris historia circumvolvitur; atque inde conjicere fas est, majori libri illius parti auctorem suffragatum fuisse. — Ceterum Jus Universale, praeterquam quod regiminis ac Jurisprudentiae Romanorum historiam continet, ostenditque viam qua mens Vici progressa est, alias quoque utilitates iis qui in Vici operibus studium suum impendunt, praebere potest. Nam quicumque ante

Scientiam Novam Jus Universale perlegerit, simul doctrinas eas omnes quas implicite praesumit, ipse dignoverit; item senserit, quo propius scientia ad facta accedit, eo longius a perniciosis abstractionibus recedere; cumque in factorum cognitionem, quae genericis Scientiae Novae abstractionibus subintellecta adluntur, pervenire potuerit, tum integrum erit illas rectius aestimare; denique conspiciet Vici theorias minus ad relativam ipsarum perfectionem pertingere, sed minus etiam violenter constringi in ea formula angustiori qua *idealis ejus historia cunctis nationibus communis* detinetur.

3.º Anno post editum librum *De Constantia Jurisprudens* elapso, Vicus opusculum 84 paginis conflatum protulit in lucem, quod principi Johanni Baptistae Philomario dicaverat, sub titulo: *Notae in duos libros, alterum de uno Universi Juris Principio, etc., alterum de Constantia Jurisprudens* (1). Itaque Vicus, a quo

(1) Ne quem Vici laborem missum faciamus, hic Epistola refertur ad principem Joan. Bapt. Philomarinum cui Vicus dicaverat, et a cujus nomine auspicatus est Adnotationum librum.

Maximo merito Tuo, Excellentissime Princeps, JOH. BAPTISTA PHILOMARINE, Notae haec in duos Libros de Principiis Humanitatis Tibi do dedecique, qui Te ab ineunte adolescentia humanitatis studiis erudivi; deinde in Tuas cum Foemina primaria Maria Victoria Caracciola ex Santeramensium Marchionibus Nuptias Epitalamicum Carmen pro his Humanitatis Principiis edidi: demum de eisdem domi Tuae, quo complures Nobilissimi Adolescentes, Virique Principes qua ingenio, qua judicio, qua doctrina et interiori eruditione ornatissimi, Tibi sive amicitia, sive genere, sive affinitate conjunctissimam conveniebant, disserui. Accedit Tui praeclarissimi Generis dignitas, de cujus Familia ab Saeculo usque VIII antiquissima extant testimonia nobilitatis, ultra quod tempus ea de re gravissimi Scriptores certa documenta ferme desperant. At vero tuam ad mille annos praeclarae Originis vetustatem cum publica Tuorum Majorum munificentia, tum amplissimarum opum perpetua successio conservarunt. Fundus enim Sacrorum publici ab saeculo usque X ex tuae Gentis jure, Divo Januario aliisque Urbis Neap. Tutelaribus Divis donatus, et priorum duum, et octo posteriorum saeculorum de tua Nobilissima Gente monumenta custodivit: atque ea ipsa publica largitas, et magnificum praeterea Collegii Soc. Jes. in hac Urbe Templum, munificentia Thomae Philomarii, Roccae Principis, a fundamentis structum servabant posteris. Perpetua autem Tuae amplissimae Domus splendor ab Thoma Philomario, Magno Regni Neap. Senescalpo, et Ferdinandi I summo armorum Duce inculentior effulget; qui Juliano VIII et primo Roccae Aspidis Domino, a quo Tu VIII Princeps numeraris; quindecim perpetua serie Majores ampla ditu-

cum omni, ut ipsa dignitas ferebat, magnitudine revocata est illius nationis historia quae ingentibus semper vestigiis humanae perfectibilitatis semitis institit; a quo proclivitas illa emicuit omnes quascumque historias ad Romanum exemplar redigendi; a quo in hunc finem conversum est acerrimum novumque hermeneuticae suae instrumentum; Vicus, inquam, sibi ejusmodi iter paraverat, in quo remorari minime licuisset. Quomodo enim ipsius mens concitato illo Juris Universalis

nibus florentes pollentesque Tibi conjungit. Sed et opum splendor, et publicorum operum munificentia in piam causam maxime, rerum humanarum felicia tempora protestantur: illa vero gloriae argumenta sunt magis propria, quae haec ipsam temporum peperere felicitatem, praeclari sapientia et virtute Viri, qui in maximis nostrorum Regum et Summorum Pontificum temporibus duo summa Italiae decora, Neapolitanum Regnum et Summum Pontificatum defenderunt. Et ut praeteream ex Tua Gente Gratulam, quae Apostolicae Sedi Bonifacium IX non tam quod felicissima peperit, quam quod sapientissima mater eduxit; et Stephanum, XI seculo Tarentinorum, et Petrum Bonifacii Pont. Max. amittium, Reginorum Archiepiscopum; Marinus, D. Thomae Aquinatis auditor, Archiepiscopus Capuanus, qui decem Pontificibus Maximis in gravissimis Ecclesiae rebus perpetuam navavit operam, suamque Ecclesiam adversus Fridericum Imp. quam fortissime defendit: Matthaeus vero, Archiepiscopus Neapolitanus, apud Carolum et Robertum Andecavenses Reges summis honoribus, et ad Clementem V aliosque Principes summos legationibus bene gestis, Regnum Neap. ornavit, auxitque: M. Antonius, Ferdinando a cubiculo, Friderico a consiliis, Ferdinando Catholico Tarentum acriter ac diu obsessum ab Gallis propugnavit; quo merito Roccae Aspidis beneficio donatus est: Joh. Baptista Carolum V Caes. in bellis Africano, Gallico, Belgico perstrene obsecutus, Roccae Comes creari meritus est: Thomas, Roccae Princeps, Italiae quieti studens, in controversia, quae Paullum V inter et Venetam Remp. exarsit, diligentia, consilio, auctoritate dignitatem Rom. Pontifici cum Veneti Senatus gratia conservavit. Sed meritis in Remp. praeteregitur ceteros Franciscus III Roccae Princeps, qui in Masanelliano tumultu, qui Regnum Neap. universum concusserat, Italiam exterruerat, Europamque ferme omnem ad se converterat, obsequio in Regem, pietate in Patriam spectatissimus, difficili agens temperamento, ut ipsius nec virtus esset Principi formidolosa, nec obsequium plebi suspectum, is in primis plebem ad sui Regis fidem revocavit: quo in Hispaniensem Remp. beneficio a Philippo IV Rege Aurei Velleris Torque insignitus est. Ascanii autem Philomarini, S. R. E. Cardinalis Amplissimi, Neapolitanorum Archiepiscopi, gentilis Tui tum in Sedem Apostolicam et Neapolitanam Ecclesiam, tum erga Hispanos Reges, Populumque Neapolitanum tot tanta ac tam praeclara sunt merita, ut eum nominasse, sat sit ad aeternum Tuae Gentis decus. Hinc Tuae nobilissimae Domus Majores non modo omnibus Neapolitanarum, sed externarum quoque Rerum Scriptoribus sane multis, ut Platinae, Ciacconio, Bovio, Ughellio, Nostradamo, Zuritae, Guatio, Gualdo, Syro aliisque scribendi argumenta publice praebuere: quae verae gloriae fidelis nota semper habita est, et habebitur. His avitis Tuas pertexerem quoque laudes; nisi Tu, ut illas lubens audis, quia putas alienas, ita non toleras Tuas, quas Tua in summa fortuna summa auium moderatio pulcherrimas et amabilissimas facit. Tot igitur tantisque nominibus hic Liber jure Tibi inscriptus, ut Te dignus quoque habeatur, Tua dignatio praestare potest. Excipe eum igitur, qua beniginitate soles, auctorem; et is praeclarum fuerit posteris monumentum summae observantiae, qua Te prosequor, etc.

impulsu acta parumper sistere potuisset, hoc semel admissis quod ille sentiebat, nempe philologiae constantiam perfecte demonstrari non posse nisi omnium historia nationum ad genericum typum quem historia Romana partim suggereret, deduceretur? Quodcumque enim factum, aut facti indicium, quaelibet etiam conjectura cum systemate jam mente concepto sua tamquam sponte colligebat sese, eique opportunitatem praebebat peculiarem Romae historiam ad omnium nationum genus protendendi, efficaciorumque probandi vim et usum hermeneuticam quam recens invexerat. Hoc sane mentis intuitu suae in Jus Universale adnotationes inspiciendae sunt; ipsas enim non aliud tandem existimes quam continentem veluti syllogen, in qua sparsim jaciuntur et cogitata quaedam et fragmenta et factorum interpretationes et instituta comparisonum examina, et in operis illius commentis aliqua vel addita vel castigata, ac pro variis singulisque recensita locis: idque eo fine, quemadmodum diximus, ut Romanus typus genericam formam et universis nationibus congruam indueret, ac hermeneuticam mythologicae novum robur accederet. Quod autem Vicus Homeri poemata legerit, hoc in causa fuit cur opusculum illud ederetur; ac revera non exigua adnotationum pars eo revolvitur ut duo Homeri poemata ostendantur duobus quodammodo nexibus colligata Graeciensium historiarum tempus *Obscurum* et *Heroicum* oculis subjicientium.

Nostra in editione textui subjecimus locisque sibi respondentibus ducena illa fragmenta quibus opusculum adnotationum ad Jus Universale componitur. Nec duximus ea ad finem operis rejicienda esse, quatenus adnotationes plerumque perbreves sunt, ac nimis proxime ad textum referuntur, et quatenus hac ratione

facilior evadit lectio operis, quod jam ex semetipso nimis refertum exemplorum prolationibus revocationibusque apparet. Profecto in editione quae mentis Vici progressus sibi consecutandos proponit, adnotationes in Jus Universale existimandae erant ut quaedam indicia et signa pro historia idearum Auctoris persequenda. Non ista obliti sumus; ac propterea quicumque post operis lectionem, denuo adnotationes excurrere judicaret, in iis religiose retentum comperiet ordinem ipsum quem Auctor secutus est in notis referendis, utpote quae ordini suo aptius respondent historico idearum Auctoris ordini. Quare nota illa ex. gr. qua in Homeri carmine ipse rem feudalem interpretatus est, a nobis relinquatur ad calcem capituli CXCH Libri I, ubi ab ipso refertur, quamquam apposita ad calcem paginae 308 Libri II propius generali operis ordini inserviisset. Ac revera ipsa jam deprehensam supponit novam poëticorum characterum hermeneuticam quae in Libro II exponitur, jam deprehensam veritatem sensus Homericæ carminis, qui in notis ad Librum II explicatur; ac aliunde convenit in ostendenda historici systematis constantia quod revera argumentum constituit partis II Libri II *de Constantia Philologiae*. Item in aliis Vici adnotationibus ordine suo statuendis, quemadmodum ipse retulit loca, ita et nos referenda putavimus; tum solummodo mutatione inducta, cum aliquod typographicum mendum pateret. Minutiori hac diligentia opus esse putavimus; nam loca quibus adnotationes Vici referuntur, illas in Auctoris mente ideas excitarunt, unde eorumdum elementorum copia adaucta est, quae in historico Scientiae Novae systemate ad ordinem reducta coaluerunt. Ut vero propius ad ordinem accedamus, quo cogitata Vici sibi succedebant, nemini supervacaneum videbitur quod nos quadam

etiam religione servaverimus asteriscum * ipsum, quo in editione principe signabantur ejus Notae tempore superiores, adjectaeque peculiari cuidam codici ipsius, quem Bibliothecae Principis Eugenii a Sabaudia traditum fuisse novimus (1). Ne qua vero confusio oriatur, revocatio adnotationum quas a Vico seorsim editas nos ad calcem editionis hujus nostrae collocavimus, ea, inquam, revocatio litteris alphabeticis, (a) (b) etc., indicatur; sed superiores adnotationes quas Auctor suo codici apposuit, signantur litteris alphabeticis simul atque asterisco, (a)* (b)* etc.

4.° Antequam Jus Universale ederetur, Vicus evulgerat italico idiomate synopsis illius operis, ad quod ipse pluries appellat. *Ephemerides* vero *Italiae Eruditorum*, qui fortasse minus cupiebant iterata cum Vico disputatione misceri, a reddenda operis ratione abstinentes, commodius sibi duxerunt haec sequentia innuere: « che l'Autore istesso ne ha sufficientemente informato « il pubblico fin da quando se ne faceva l'impressione « con esporne l'idea in un foglio volante, che di poi « fece spargere fra gli eruditi » (vol. XXX, p. 433). Sed synopsi illae inquirendae nos frustra adlaboravimus; illamque sine spe amissam arbitramur. Itaque nulla alia ratione huic synopsi tam gravis momenti ad historiam idearum Vici assequendam suppleri potest nisi conferendo loca in quibus Auctor eandem memorat, cum judicio quod Baro de Gemminghen protulit (2).

(1) Ipse Vicus in calce ad errata libri Adnotationum haec monet: « Notae asterisco signatae, adscriptae sunt in margine codicis qui nunc est in Bibliotheca Serenissimi Eugenii Sabaudiae Principis; quibus aliae sunt posteriores. »

(2) Pag. 402.

Quamvis *Ephemeridum* iudicium non suppetat ut dignoscamus quomodo erga secundam operum Vici philosophicorum seriẽm eruditi Italiae viri affecti fuerint; epistolae tamen quae typis editae sunt adiectaeque ad calcem Juris Universalis, fini illi obtinendo inservire possunt. Vicus enim operum suorum exemplaria dono dederat, liberalitate non adeo communi iis omnibus qui de suo ipsorum ingenio conscii sunt; responsiones vero, laudes atque animadversiones quas una cum gratiarum actionibus ob munus illud collatum ad eum scripserunt eruditi, a Vico in exitu operis referuntur; atque inter referendum ipse sibi placet levitate ea quam illius temporis consuetudo vix tantum excusat. Etenim probari censebat in hominum conspectu sibi ea de re plausus impertitos fuisse; interim vero nihil egit nisi quod disputationum nugas inter doctos excitaret, qui mirabantur in totidem publica iudicia sermones eos conversos quos urbanitas solum dictaverat (1). Ejusmodi epistolae nostris quoque typis editae sunt cum notis quas Vicus applicuit, sed opposito prorsus rationis momento, scilicet ut eo testimonio constet ingenium Vici suosmet coevos qui majori ipsum benevolentia complectebantur pene latuisse. Nos vero consilio Vici inhaerentes doctorum epistolas partiti sumus tum in eas quas ipse vocat *extra ordinem* criticem litterariam ac philosophicam continentes, tum quas *ex ordine*, ubi critices politicae atque ecclesiasticae relationes habentur. Jam vero criticae animadversiones *ex ordine*, ut dictum est, minime fuerunt praetermissae, quatenus Vicus ipsas aliquantuli aestimasse videtur. Ex censuris *extra ordinem* prima est quam misit Didacus

(1) Consule Vitam Vici, et in VI vol. nostrae collectionis epistolam Vici ad P. Giacchum sub die 27 oct. 1721.

Vincentius a Vidania, ad orationem *De nostri Temporis Studiorum Ratione* spectantem; ac comenta quae apposuit Vicus, nexui commonstrando inter hanc orationem et opus Juris Universalis inserviunt. — Alteram epistolam scripsit Ghemminghiius in Synopsim Juris Universalis italice editam, et Vicum commendat quippe qui pulchra multa proposuerat ac sciendi cupidinem allicientia. — Tertiam et quartam epistolam pro exiguis habemus syngraphis ac nullius prope frugis ab Antonio Maria Salvini ac Godefrido Philippi missis. — Quintam Agnellus Hispanus et sextam Joannes Chiajesius scripserunt, in iisque amplo ac vividiori sermone Vici praeconia extollunt; haud difficulter tamen videre est quam longe a percipiendo philosophico Vici conceptu et profunditate ejus pervadenda abessent, quam longe etiam a dignoscendo quot motus quantasque idearum novitates in jurisprudentia, in re politica, in Hominis inquisitione, in historiae studio ille excitaverit. — Epistola octava cucullati hominis, Bernardi Mariae Giacchi, urbanum quoddam officium praesefert. — Nona ab eodem, decima a Blasio Caryophylo, undecima a Thoma M. Minorello ex Praedicatorum ordine, conscriptae in editione principe minime reperiuntur; eas nimirum edidit Marchio de Villarosa in II. volumine collectionis summo pretio habendae quam ipse ex Vici opusculis confecit. Hic vero eas retulimus, quia cum ceterarum indole conveniunt, et quia a Vico procul dubio non fuissent omisae, si in tempore recepisset. Hoc integrum est arguere ab ea sollicitudine qua Vicus usus est in Epistolarum tum Minorelli, tum Caryophyli exemplari ad Patrem Giacchi (1) transmittendo, atque a mentione quam de

(1) Vide in sexto volumine nostrae collectionis epistolam ad P. Giacchi missam sub die 27 octobr. 1721.

Caryophylo injecit Vicus in opusculo Adnotationum ad Jus Universale posterius evulgato (1). — Nequidquam vero adjuncta esset Joannis Clerici epistola in Jus Universale, quam Vicus tautopere aestimavit, et praemissam cernimus postremae quoque editioni Scientiae Novae quae post annos XX prodiit. In Auctoris Vita, quam statim exhibet sequens volumen, conspiciere est tum scriptum ipsiusmet Clerici, tum rationem qua Vici mentem epistolare illud et perbreve officium impulit. — Qui lector Eruditorum epistolas ad Vicum missas excurrat, nonnullas reperiet locutiones quae ingenio Vici debitae, et a summo erga eum obsequio dictatae videbuntur, at meminerit, quaeso, plerosque eorum qui ad Vicum litteras mittebant, suum ipsius librum jam dono accepisse; meminerit futurum fuisse ut ipsae illae gratulationes et Paulo Matthiae Doriae et aliis tum temporis viris in hominum ore positae ex aequo profunderentur; deinde meminerit Vicum ipsum suis in epistolis valde conqueri de censuris, quin imo de contemptu illo quo eruditi, generatim loquendo, suummet librum acceperunt; denique praestantiam alicujus scriptoris et dici et profiteri non posse, usquedum ejus ideae intellectae adoptataeque non fuerint. Ex hisce animadversionibus profectus justo ipse pretio aestimabit eas dicendi formas qua eruditi sive urbanitate sive prudentia ducti in Vicum utebantur; et singulariter factum esse mirabitur, ut gratulatoriae nonnullorum epistolae qui tantummodo de privatis gratiarum actionibus cogitabant, eodem revolverentur quo severum atque integrum posterorum judicium.

(1) Vide pag. 251.

Interim quod editionem hanc nostram et typographicam accurationem respicit, illud monendum esse censemus, quod non exiguo labore opus fuerit ut notae suo singillatim ordine collocarentur; dum saepe in textu minus recte referuntur, ut castigarentur menda in eodem textu ducentorum numerum excedentia, quin imo ut ipsa errata quae Vicus castigata exhibuit, castigatiora evaderent; namque accepta prout exhibet Vicus, quaerentibus vehementer illuderent. Vel ipsi tamen editionem protulisse omnibus numeris absolutam minime profiteamur. Quamobrem si quis in nostra quoque menda offendat, haec petimus aequo animo patiatur; vel saltem quod editio isthaec sibi pro jure suo vindicat, *primam* iterum in lucem excitavisse peculiare illud opus inter eximios Vici labores merito recensendum, quod ex tanto annorum decursu ab hominum mente ceciderat, quod non amplius venale prostat, quo copiosiores bibliothecae carent, quod denique ab accuratioribus librorum descriptionibus praetermittitur.

ALIQUOT EMENDATA IN TOMO I.

Pag.	5	l.	17	in ipsam	<i>lege</i>	in ipsa
"	8	"	33	institutam		institutam
"	23	"	37	easdem		eosdem
"	26	"	10	moles		moles
"	27	"	35	mesnas		meosnas
"	30	"	2	publice		publice
"	43	"	16	ex maxima		et maxima
"	48	"	3	<i>METHAPYSICUS</i>		<i>METAPHYSICUS</i>
"	49	"	24	ed		et
"	53	"	6	modi, quos		modi, quo
"	60	"	35	profonda		profunda
"	ih.	"	ult.	odie		hodie
"	65	<i>ad marg.</i>	l. 14	omnis veris		omnis veri
"	66	l.	10	demonstrationis		demonstrationes
"	87	"	14	Factum		Fatum
"	101	not. l.	pen.	afferat		offerat
"	164	l. antep.	provinciae			provincia
"	193	l.	33	alae		aleae
"	206	" antep.	de ditâ			deditâ
"	221	"	14	<i>Regnum</i>		<i>Regum</i>
"	262	"	21	per ingentiam		per iogenitam
"	ib.	"	24	obortis		obortis
"	263	"	27	<i>cursu</i>		<i>cursus</i>
"	271	"	29	<i>eam enim</i>		<i>ea enim</i>
"	ib.	"	30	<i>omino</i>		<i>omnino</i>
"	278	"	6	flagitiae		flagitia
"	283	"	16	<i>Hungaria</i>		<i>Hungariae</i>
"	290	"	6	hiantem		hiantem
"	292	<i>ad marg.</i>	l. 24	Augusti		Angusti
"	299	l.	21	altertus		alterius
"	306	"	13	<i>praestant</i>		<i>perstant</i>
"	308	<i>ad marg.</i>	l. 8	Barbaris		Barbari
"	320	l.	25	<i>vitoriis</i>		<i>victoriis</i>
"	330	"	11	<i>sine</i>		<i>fide</i>
"	348	"	22	<i>magnis</i>		<i>magnis</i>
"	353	"	15	Se		Sed

DE
UNIVERSI JURIS
UNO PRINCIPIO ET FINE UNO
LIBER UNUS
AD AMPLISSIMUM VIRUM
FRANCISCUM VENTURAM
A REGIS CONSILIIIS
ET CRIMINUM QUAESTOREM ALTERUM

*ATTICUS. Non ergo a Praetoris Edicto, ut plerique nunc,
neque a XII Tabulis, ut superiores, sed penitus ex
INTIMA PHILOSOPHIA hauriendam Juris disciplinam
putas?*

Cic. lib. I de Legib.

DE OPERE

PROLOQUIUM

Cum sex ante mensibus Dissertationem publice ha-
berem, cui cum satis multis aliis doctissimis atque am-
plissimis viris te habui, FRANCISCE VENTURA, in CORONA,
eâque operis argumentum duos supra viginti annos me-
cum animo versati proponerem de UNO PRINCIPIO in
quo universa divinarum atque humanarum rerum no-
titia demonstrata constaret; id egi, ut de re a tot tan-
tisque viris frustra tentata, uti pictor ille sub pergula,
a doctis hominibus æquaenam fierent judicia, scisci-
tarer. Quod postquam disserui, amplissimus vir, Cajeta-
nus Argentius, Consilii Neapolitani Praeses, Avunculus
tuus, quem appellare, laudasse sat est, virum memo-
riâ, ingenio, judicio singularem, in graecis latinisque
literis adprime versatum, lectione, meditatione, stylo
multissimum, et omnis divini atque humani juris, pu-
blici privatique tum scientia, tum solertia nostrae me-
moriae facile principem, id judicium palam omnibus
protulit, me super eo argumento disserruisse, uti ora-
torem, philosophum et jurisconsultum oportebat; quo
nullum sane aliud evenire mihi optatius poterat: nam-
que ea ipsa tria omnino praestare conatus eram, ut
philologiam, qua oratores ornantur maxime, philoso-
phiae submitterem, ejusque severâ trutinâ expenderem,
eaque ratione Jurisprudentiae Principia statuminarem.
Deinde, quum domum tuam veni (soleo enim saepe),
sed tum maxime officii causâ, ut tibi gratias agerem,
nedum quod aequo animo, sed attentissimo quoque
me perpetuam illam horam disserentem audiveras; tu
illo acri judicio, quo et aequitatis summe ancipitis mo-
menta in foro exactissime pensas, et inter sermones,

quos cum doctissimis hujus Civitatis viris, qui tuam frequentant domum, de argumentis sive amoeniorum, sive adeo severiorum disciplinarum institutos habes, vera, digna, utilia rerum sapientissime discernis ac judicas; me admonuisti, ut incoeptum opus erudirem expoliremque: etenim ex ipsa verorum natura, quae si rite et ordine disponantur, alia seruntur ex aliis; te jam ante animo prospicere affirmabas, ex iisdem principiis, quibus me tam multa et nova et vera de divina et humanae eruditionis scientia confecisse dicebas, innumera et vera et nova sequutura, quae ne ipse quidem suspicari, nedum providere unquam possem. Quapropter amplissimi Avunculi tui iudicio confirmatus, tua auctoritate, qua apud me et doctrina et dignitate et beneficiis plurimum potes, impulsus, de eo argumento altius latiusque ad te scribere statui.

SCRIBENDI CAUSSAE

Jurisprudentia omnis ratione et auctoritate nixa est: atque ex iis condita jura factis accommodare profitetur: ratio naturae necessitate, auctoritas jubentium voluntate constat: philosophia necessarias rerum causas vestigat: historia voluntatis est testis: itaque jurisprudentia universa coalescit ex partibus tribus, philosophiâ, historiâ, et quadam propria arte juris ad facta accommodandi.

Apud Athenienses τὰ πρῶτα sive principia juris Philosophi docebant convenienter suis cujusque sectae dogmatis, disserendo de virtute, de justitia, de legibus, de republica, de constantia sapientis; quae una philosophiae pars est: et quatenus agit de republica, de legibus, *doctrina civilis* appellatur, quae per doctrinam de virtute, de justitia, tanquam per surculum, a *doctrina morali* progignitur; quae de animi perturbationibus, earumque remediis, de virtutibus, atque inde profluentibus vitae officiis agit: et tum haec, tum illa *rerum humanarum* appellatione complectebantur; quarum notitia, veluti ex fonte rivus, ex *divina philosophia* defluit, quae de Deo, de animo humano, de animi vita nempe mente, de mentis oculo nimirum ratione, de ejus oculi lumine sive de ideis, earumque rerum

omnium veritate atque aeternitate docet ad ipsam rationem perficiendam confirmandamque, unde ipsius constantia sapientis existit. Quare Aristoteles in *Ethicis* doctrinae civilis principia recte ait a divina philosophia esse repetenda: namque haec metaphysices argumenta Philosophi alteram philosophiae partem statuebant, et *rerum divinarum* nomine significabant: ex qua utraque rerum cognitione efflorescit *sapientia*, quae proinde ab ipsis *rerum divinarum atque humanarum notitia* definitur, et a Platone eleganter *hominis consummatrix* est appellata, utpote quae ambas hominis interioris partes, mentem veritate, animum virtute perficiat; quarum prior in posteriorem influit, et ex qua utraque constat sapientia; et *sapientes* dicti tum qui altissimarum rerum contemplationi sunt additi, tum qui virtute et justitia republicas recte legibus fundant, vel consiliis administrant.

Qui Pragmatici dicebantur, latarum legum, rerumque judicatarum, omnisque Attici juris conditi tenebant ac tradebant historiam.

Certa autem juris ars Graecis nulla, sed ejus loco Atheniensibus rhetorice fuit, qua Oratores causas, quae facto constant et oratoriae sunt maxime, propria facultate agebant: quae autem jure continentur, eas ipsi a Philosophis principia juris, a Pragmaticis pro causarum temporibus leges et res judicatas edocti, ex rhetoricae artis praeceptis ita agebant, ut jus non tam ex vero, quam pro cujusque causae studio ad facta accommodarent. Quamobrem Hugo Grotius doctrinam de *Interpretatione* magna ex parte Rhetorum praeceptis, quae *de statibus causarum* tradunt, illustrat.

Longe aliter res se apud Romanos habuit: quibus principio in republica libera animi altitudo, ad quam moribus ipsis erigebantur, pro doctrina morali erat ad virtutis constantiam comparanda; patriae pietas, ex qua rempublicam omnibus privatis rebus habebant potiore, cum ipsius reipublicae usu conjuncta per multas et varias magistratuum functiones, civilis doctrinae eruditionem pensabat; et Deorum religio, qua ut

maxime ita et imperio, uti recte Plutarchus existimat, floruerunt, iis methaphysicem Graecorum reponerat. Patricii legum omnisque patrii juris, morisque eruditionem sibi arcanam servabant: eoque pacto bonis animi artibus imbuti, et in civili prudentia usu reipublicae exulti (quae iis principiorum juris loco erant), iidem ipsi et juris conditi notitiam, et ejus ad causas accommodandi solertiam habebant, et in uno Jurisconsulto Romano *Philosophus*, *Pragmaticus* et *Rhetor* Graecorum confusi erant.

Sed in republica libera paullo ante primi belli Punici tempora Tiberius Coruncanus primus juris interpretandi artem patricos juvenes docere coepit (a), et temporis progressu *Jurisprudencia* exitit *doctrina propria Romanorum* Graecis ignota: quam non oratorio ambitu, sed sapienti gravitate, non ullis eloquentiae lenociniis, sed ipsis rerum momentis ad jus quam brevissime et pari elegantia pensitatis, *in republica libera rigidam*, et ex ratione civili, *sub Principatu benignam*, et ex ratione naturali professi sunt: et Jurisconsulti *sapientes Romanorum* appellati, ut apud Pomponium in historia juris; et Jurisprudencia ab Ulpiano (1) *sapientiae* definitione descripta; sed sensu a Graecis longe diverso, utpote quo *rerum divinarum* nomine, res sacrae nempe Deorum religiones et caeremoniae, ac *divinatio* potissimum, *humanarum* autem res profanae tum publicae, tum privatae continentur; ita ut Jurisprudencia sit omnis divini humanique juris a Romanis conditi notitia; addito insuper *justi et injusti scientia*, ut significet, eos ipsos qui juris cognitionem habent, et juris ad causas accommodandi solertiam habere quoque.

(a) Neque enim, postquam a Coruncanio Jurisprudenciam profiteri coeptum est, ea nisi clarissimorum filiis virorum tradebatur, teste Cicerone in *Oratore ad Brutum*; ibi: *cur igitur Jus civile docere semper pulchrum fuit, hominumque clarissimorum discipulis domus floruerunt?*

(1) In l. 10. D. de Just. et Jur.

Et propriam quoque fecerunt Jurisconsulti doctrinam de verborum originibus et proprietate, quae praecipua juris voluntarii fax est. Unde videmus Jurisconsultos tantopere sollicitos in vestigandis verborum etymis, ut *servi, testamenti, mutui, stipulationis, furti, interdicti* et aliorum innumerum: in *Digestorum* calce perpetuus Titulus prostat de *Verborum significatione*: quinque de *legatis* libri nihil aliud quam de propria significatione verborum agunt: et universim cujusque tituli *Digestorum* pars prior in expendendis verbis *Edicti* explicandisque occupata.

Ea autem doctrina apud Graecos principio philosophiae et rationi subjecta erat: unde Platonis *Cratylus* de verborum originibus agit: Aristoteles interpretationem verborum suae logices partem facit; et Stoici saepissime per verborum notationes rerum naturam explicabant.

A Philosophia eam doctrinam Grammatici discerpserunt, et longa quasi possessione fecerunt suam, et tanquam historiam verborum ad auctoritatem retulere. Grammaticos autem accipio, quales Fab. Quintilianus (1) sua tempestate fori Romani princeps descripsit, qui omnes auctores, qui de quavis arte vel disciplina in aliqua docta lingua scripsere, ex ejus artis vel disciplinae scientia enarrare sint gnari, qui nunc *Critici* aut *Eruditi* vulgo dicuntur. Hinc videmus in Jurisprudentiae rebus Grammaticos tantopere, et in Grammaticae Jurisconsultos vicissim, et promiscue esse versatos, ut Carolus Sigonius, fax Romanae eruditionis, de *Jure Romano, Italico et Provinciarum*, Paullus Manucius de *Romanis Legibus*, Justus Lipsius de *lege XII Tab.* libros edidit; Angelus Politianus *Codici Florentino* suas lectiones adscribit, Antonius Nebrissensis *Accursianorum errorum Indicem* contexit: et, ut alios praeteream, Marcus Antonius Muretus publicus Romae Antecessor Juris, haud internoscas, inter Juris Interpretesne, an inter Grammaticos numeretur. Contra Franciscus Ho-

(1) Lib. I Inst. Orator. cap. V.

tomanus *Commentarios in Ciceronis Orationes*, Antonius Goveanus in *Terentii Comoedias*, Barnabas Brissonius de *Formulis Romanorum* scripsere; et magni Cujacii *Observationes*, si is juris Interpretem nunquam professus esset, cum *Adversariis* Hadriani Turnebii in tua bibliotheca composuisses. At Tiberius Caesar, Suetonio teste, latini sermonis religiosus, cum de *Strena* propositurus esset edictum, verbi veritus graecitatem Grammaticos omnes consuluit, quodnam proprium pro eo latinum reponeret: cumque non suppeteret, Atejus Capito unius sectae Jurisconsultorum princeps ex solita assentatione, quam Tacitus in eo notat, id ei licere respondit: at Pomponius Marcellus a Suetonio inter claros Grammaticos recensitus, subiecit: *Hominibus, Caesar, Civitatem dare potes, verbis non potes*. Quare A. Gellius Grammaticorum ocellus suam exornat Provinciam, quum in suis *Noctibus* tot tamque illustres Juris Romani quaestiones proponit (a). Quamobrem ex vero confici potest doctrinam de verborum significatione propriam philosophiae juris partem fuisse.

Jus autem civile idem Ulpianus definit (1), *quod neque in totum a jure naturali vel gentium recedit, nec per omnia ei servit, sed partim addit, partim detrahit*: quare quantum a jure naturali recedit, jus civile est; quantum ei servit, naturale: at vidimus legum interpretandarum doctrinam Graecis nullam; et si quae esset, eam esse Rhetoricam, Romanis autem eam fuisse civilis prudentiae corollarium.

De jure autem Romano ex ratione civili interpretando, qui doctrinam consignarit, hactenus, legi neminem: nos eo de argumento tredecim ab hinc annis tentamen proposuimus in libro *de nostri temporis Studiorum ratione*.

At principia juris naturalis ex Jurisconsultorum scrip-

(a) Quin Terentius Varro appellatus *doctissimus Togatorum*, pro suo *Grammatici jure Rerum Divinarum et Humanarum* libros sane quamplurimos scripsit.

(1) L. 6. D. de Just. et Jure.

tis eruere intutum, qui principio leges ex ratione civili sunt interpretati: et quanquam sub Principibus ex ratione naturali id praestiterint, tamen id ipsum ex civili ratione fecerunt, ut in eo libro *de ratione Studiorum* indicavimus, et in his latius exequemur. Quare factum, ut cum ceterarum disciplinarum principia proponantur maxime explorata; apud Jurisconsultos in definitione juris naturalis tot salebrae; in ejus divisione tot scopuli; in ejus proprietatibus explicandis, et potissimum immutabilitate tot offenduntur difficultates, quot omnes norunt, qui jurisprudentiam summis, ut dicunt, labiis attingere: quare Hugo Grotius in nulla juris Romani parte tantopere errare Jurisprudentes notat, quam in ea quae agit de modis acquirendi domini, quos a jure naturali dicunt, introductos.

Ex Graecorum autem aliqua Philosophorum secta deducere, unde ea principia vere deducta non sunt; id sane est ingeniorum delicias facere: nam nulli unquam philosophi de justitia, de legibus accommodate ad Atheniensium rempublicam et leges disseruere: unde per leges Atticas, quas narrant in XII Tab. translatae, principia juris Romani ab aliqua philosophorum secta deduci possent.

Qui vero alia ex aliis, prout ad explicandas juris Romani rationes e re visum fuerit, philosophorum dogmata afferunt, ii sane uni formae nec pedem nec caput reddunt: unde legimus in istis eruditissimis legum commentariis tot philosophorum rationes cum rationibus, tot testimonia cum testimoniis quam acute et copiose, tam insense et implacabiliter conflictari.

In cujus dissidii et inconstantiae causas inquirens, eam tandem esse animadverti, quod pluribus atque aliis non uno eodemque principio Jurisprudentiam niti haecenus putavere, nempe *ratione et auctoritate*, quasi auctoritas ex libidine nasceretur, nec rationis pars quaedam esset, ex qua ipsa causa universum philologiae et philosophiae dissidium factum est; neque philosophi auctoritatum rationes unquam investigarunt; et philologi vel ipsa philosophorum dogmata tanquam historias spectant.

Hinc antiqui Juris Interpretes sola philosophia contenti (nam ea aetate philologia ignota erat) jus Romanum pro regula, ut dicunt, falsi thematis, quantum ad Historiam Romanam attinet, sibi interpretandum sumpsere; et per innumeras minutas factorum species propositas tanta callent solertia indagandi aequi boni naturam, ut ii vero sint, qui ab Hugone Grotio dici mereant, *optimi condendi juris auctores, etiam tunc cum conditi mali sunt interpretes.*

Rursum Interpretes recentiores, humaniorum literarum deliciis capti, philosophiam omnem abhorruere, quod ea suae aetatis, quam elegantiam sermonis deosculabantur, nullam omnino saperet: itaque Philologiae adjumentis magis Historiam Romani juris situ a barbarie obducto purgarunt, suoque veritatis nitori restituerunt, quam Philosophiam investigarunt.

At unus Antonius Goveanus, acutissimus philosophus et philologus perinde eximius, his ambobus praesidiis tantum instructus ad jurisprudentiam accessit, et joco ac relaxandi animi causâ leges Romanas tanta felicitate interpretabatur, ut Jacobus Cujacius de suo elegantium Juris Interpretum Principatu metueret, si Goveanus serio ad jurisprudentiam animum appulisset. Sed is aliquot Romani juris minutas partes legit, principia, quae jure naturali gentium constant, neglexit.

Contra Hugo Grotius, gravissimus philosophus et philologus praestantissimus, jus civile Romanorum omittit, ac jus naturale gentium tantum tractat, de quo systema ejusmodi absolvit, quo *Jurisconsultus generis humani* appellari meretur: sed si ejus principia ad exactae Criticae trutinam expendantur, magis probabiles verisimilesque, quam necessariae sunt et invictae rationes.

Quare adhuc Carneadem *de justitia, an sit in rebus humanis*, aequis momentis in utranque partem dissertare, adhuc Epicurum, Nicolaum Machiavellum de *Principe*, Thomam Obbesium de *Cive*, Benedictum Spinusam in *Theologo Politico*, et nuper Petrum Baylaeum in magno *Dictionario* Gallice conscripto, illa ob-

trudere vulgo audias, *jus utilitate aestimari, temporique locoque servire: imbecillos postulare jus aequum; at in summa fortuna, ut Tacitus ait, id aequius, quod validius.* Ex quibus colligunt et concludunt, *metu contineri societatem humanam; et leges esse potentiae consilium quo imperitae multitudini dominetur.*

Igitur principii loco statuendum esset, Jus aeternum verum, ac proinde inter omnes, et semper et ubique jus: aeternam verorum scientiam, quam *Criticam veri* definiunt, *Metaphysica* explicat. Ea una igitur posset jus demonstrare, de quo tibi adimeretur infelix arbitrium dubitandi, an sit justum: ac proinde ea esset philosophia, ex qua juris principia accersenda essent, in quae omnes amice constanterque convenirent: atque ea esset regula aeterna, qua metiri possemus, quantum juri naturali gentium jus civile Romanum addiderit, quantum detraxerit, et sic principia juris civilis Romani haberemus explorata.

Hinc ingens desiderium animum incessit, an *Metaphysicae* ope *Jurisprudentiae* principia ejusmodi statui possent, in quae omnia demonstrata congruerent. Nam quae duo ingentia volumina Gallice conscripta nuper edita *Jurisprudentiam* docere hac via et ratione in frontispicio magnifice pollicentur, re ipsa id praestant magis methodo, qua aliena inventa apposite ad memoriam concinnantur, quam qua nova vera inveniuntur ad scientiam; praeterquamquod magis privati juris consultum, quam philosophum legum et reipublicae gnarum formant.

Tandem cum D. Augustinum *de Civitate Dei* obiter versarem (1) occurrit Varronis locus, qui philosophiâ et eruditione elogium meruit, quo appellaretur *doctissimus*, et *Romanorum doctissimus*; ubi ait, quod si sibi potestas facta fuisset Deos populo Romano colendos proponendi, eos ex FORMULA NATURAE proposuisset; nempe unum, incorporeum, infinitum, non innumeros, et sub idolis: ex quo loco tanquam nova luce obortâ mens illustrata id intellexit. Igitur jus na-

SCRIBENDI INITIUM.

(1) Lib. IV, cap. 51.

turale est formula, est idea veri, quae verum nobis exhibet Deum. Igitur verus Deus, ut verae religionis, ita veri juris, verae jurisprudentiae principium est. Icircone Jurisprudentia Christiana, quae tota ad *Cod. Constitutionum Imperialium* celebratur, auspicia sumit a titulo de *Summa Trinitate et Fide Catholica*? Igitur Jurisprudentia vera est divinarum atque humanarum rerum vera notitia; metaphysica autem est, quae veri Criticam docet; nam docet veram Dei hominisque cognitionem; igitur confeci ad extremum, non ex Ethnicorum scriptis, dictisve, sed in vera humanae naturae cognitione, quae ex vero Deo orta sit, Jurisprudentiae principia deducenda.

Hinc ad hoc lumen multum et diu, sedulo serioque applicitus cognovi tandem:

SCRIBENDI ARGUMENTUM.

Omnis divinae atque humanae eruditionis elementa tria, *Nosse, Velle, Posse*, quorum principium unum *Mens*, cujus oculus *Ratio*, cui lumen praebet *Deus*.

Divinum lumen, definitio verum aeternum; quae, tantisper dum demonstravero, nominis definitio habeatur.

SCRIBENDI RATIO
IVE ORDO.

Nunc haec tria elementa, quae tam existere, et nostra esse, quam nos vivere, certo scimus, una illa re, de qua omnino dubitare non possumus, cogitatione explicemus: quod quo facilius faciamus, hanc universam tractationem divido in partes tres:

ARGUMENTI PARES.

In quarum prima omnium scientiarum principia a Deo esse:

In secunda divinum lumen, per haec tria, quae proposuimus, elementa, omnes scientias permeare, easque omnes unâ arcissimâ complexione colligatas alias in alias dirigere, et cunctas ad Deum ipsarum originem revocare:

In tertia quicquid usquam de divinae humanaeque eruditionis principiis, scriptum dictumve sit, quod cum his principiis congruerit, verum; quod dissenserit, falsum esse demonstrabimus.

Atque adeo de divinarum atque humanarum rerum notitia haec agam tria, de *Origine*, de *Circulo*, de *Constantia*: et ostendam,

Origine, omnes a Deo provenire;
Circulo, ad Deum redire omnes;
Constantia, in Deo omnes constare:

Omnesque eas ipsas praeter Deum lapsus esse et errores.

Quae tria ut praestem, principio duum verborum proprietates excutiam; deinde ex divina Philosophia quinque vera desumam, et lemmatum loco in antecessum proponam.

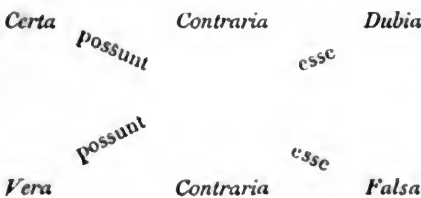
Duo verba sunt *Verum* et *Certum*, quae distinguuntur oportet (1), uti *falsum* omnes distinguunt a *dubio*: quare quantum distat a dubio falsum, tantum distet a vero certum: quae duae res, nisi statuatur aliae, cum multa vera sint dubia, ea essent dubia et certa simul; et contra cum innumera falsa pro certis (*) habeantur, ea falsa simul et vera essent.

DEFINITIONES VERI
ET CERTI.

(1) Uti nos praestitimus in I libro *De Antiquissima Italorum Sapientia ex linguae latinae originibus eruenda*, qui *Metaphysicam* complectitur.

(*) Legitur in textu: *pro veris habeantur*: sed Scholasticorum forma argumentandi nobis suadet acquius legendum: *pro certis habeantur*.

Haec erat Vici mens, videlicet verum a certo secerni oportere. Ex veri et certi contrariis quae dubium et falsum constituunt, quae penes omnes uti distincta habentur (*falsum omnes distinguunt a dubio*) suam confirmat sententiam. Quae uti certa habentur possunt esse falsa; contra vera possunt esse dubia. Quare Aristotelicis formulis logicam explicando positionem:

Si verum cum certo confundatur, gignitur duplex absurdum, verum et certum posse etiam simul stare cum contrariis falso

Verum gignit mentis cum rerum ordine conformatio: Certum gignit conscientia dubitandi secura. ¶Ea autem conformatio cum ipso ordine rerum est et dicitur *ratio*: quare si aeternus est ordo rerum, *ratio* est *aeterna*, ex qua verum aeternum est: sin ordo rerum non semper, non ubique, non omnibus constet, tunc in rebus cognitionis *ratio probabilis*, in rebus actionis *ratio verisimilis* erit. Ut autem *verum* constat *ratione*, ita *certum* nititur *auctoritate*, vel nostrâ sensuum, quae dicitur *ἀντοψία*, vel aliorum dictis, quae in specie dicitur *auctoritas*; ex quarum alterutra nascitur *persuasio*. Sed ipsa auctoritas est pars quaedam rationis: nam si sensus non falsi sint, vel aliorum dicta sint vera, *persuasio vera* erit; sin sensus, aut dicta falsa, erit *persuasio quoque falsa*, ad quam omnia, quae dicuntur *praejudicia*, revocantur (a).

Lemmata vero sunt, quae sequuntur.

ASSUMPTIONES
METAPHYSICAE.

I. Duo summa rerum genera summe diversa existere, substantiam intelligentem et substantiam corpoream; et ex utraque constare hominem.

II. Mente per perspicuas ideas vera rerum dijudicari: sensus autem a natura homini inditos, ut brevibus ac praesentibus voluptatis dolorisve notis utilia, et noxia vitae discernat; sed de voluptatis et doloris veritate ipsius mentis esse iudicium.

et dubio. Quare recte Vicus: « Quae duae res ¶ (verum et falsum) nisi statuuntur aliae, cum multa vera sint dubia, ea « essent dubia et certa simul; et contra cum innumera falsa « *pro certis* habeantur, ea falsa simul et vera essent. » Ex quo fluit luculentissima haec demonstratio, videlicet: sicuti dubium a falso secernimus, sic ne repugnantia dicamus, secerni oportere certum a vero. Fac ut legatur *pro veris*: et Vicus repugnantia dixerit, videlicet *innumera falsa* simul stare cum *veris*, medium reticens terminum (saepe falsa *pro certis* habere), ex quo demonstratur necessitas verum a certo decernendi. Vicum ipsum mendum comperisse monent errata, quamvis labenti memoria Vicus iterum in erratis *pro veris* scribat.

(a) Et uti auctoritas *persuasionem*, ita ratio necessaria *scientiam*, non necessaria *opinionem* gignit.

III. Occasiones non esse causas rerum: corpora autem, et quae sunt corporis, uti sensus, esse occasiones per quas aeternae rerum ideae in mentibus excitentur: at fluxa, uti corpora, et quae sunt corporis, uti sensus, quid aeternum supra corpus gignere non posse: prae cuius veri ignoratione homines in Deum ingratos agere; qui, quia prae summa sua bonitate ad quamvis sensus occasionem tam tempori, tam exprompte, tanta praesentia ideam rei, quae extrinsecus sensum movet, mentibus exhibet, res quae sunt summe diversae, idem putant, et fluxa aeternis ac vere maria coelo miscent.

IV. Unum esse genus assensionis, et quo rebus contemplandis, et quo rebus in vita agendis, perspicue, ut tamen utrarumque fert natura, demonstratis assentimur. Nam qui officio faciendo non assentitur, is perturbatione aliqua animi id perspicue faciendum non cernit: quare ubi perturbatio sedata sit, et animus eâ sit defocatus, hominem poenitet prave facti: quod quia in geometricis rebus ex. gr. non evenit, quia linearum nulla sunt studia sive affectus nulli, quibus perturbari homines possint, iccirco in iis ac in vitae officii faciendis diversum assensionis genus esse videtur.

V. Et postremum, quantum rei de objecto perspicua idea exhibet menti, tantundem esse in objecto necesse est.

Videamus modo an, cum nova Jurisprudencia Principii loco statuat, cognitionem Summi Numinis, a quo tempore (nam Constantini M.) acutissima Graecorum Latinorumque ingenia (Ecclesiae nempe Patres qui soli gentium sapientiam ab Sapientia aeterna correctam et emendatam nullis sectarum studiis, sed unanimi diligentia et charitate in sinu foverent) in Divinae Naturae meditatione ferventer maxime; ac de ea tanto castius ac sublimius philosophis, quanto spiritus corpore puritate et mobilitate praestat, dissererent; videamus, inquam, an hoc Principium nobis incipere, circumducere et absolvere possit veram *ἐγκυκλοπαιδείαν*, hoc est disciplinam vere rotundam, vere universam, vere sine

offensione (1), cui Jurisprudentiam, uti Ulpianus definierat, respondere Eruditi scribunt: unde multo gravius, quam Graeci Sapientis in omni doctrina, perinde ut vitâ, firmetur ROMANI JURISPRUDENTIS CONSTANTIA.

(1) Ut interpretatur Guilielmus Budaeus in l. 1. D. de Just. et Jure.

DE UNO
UNIVERSI JURIS
PRINCIPIO
ET FINE UNO
LIBER UNUS

His ita praeparatis, omnis divinae atque humanae eruditionis divinam originem sive Principia scientiarum a Deo esse demonstramus, quae nostrae *Dissertationis pars prima*, uti verbis brevissima, ita rebus uberrima fuerat.

PRINCIPIA SCIEN-
TIARUM A DEO.

Homo ex corpore et mente constat (1): et uti corpore, et iis quae sunt corporis, uti sensus, quia finitae res sunt, homo a ceteris omnibus hominibus dividitur; quapropter de sensilibus rebus tot opiniones, quot homines: ita mente quasdam communes aeterni veri notiones habet, per quas cum aliis hominibus communicat et unitur: uti *non entis nulla sunt attributa; totum est majus sua parte; omnes felicitatem desiderant*: nunquam enim nihil aliquid facit, aut patitur; nunquam totum est sua parte minus, vel parti par; nunquam homines desiderant esse infelices, qui, ut ne sint infelices, potius optant non esse. Sed homo eas veri notiones cum ceteris hominibus communes habere non posset, nisi ideam ordinis (2) cum iisdem haberet quoque communem, ex qua, per quam et in qua mens attributa entis cum nihilo confert; totum cum parte dirigit et committitur; bonorum aliud alio praestantius intelligit, omniumque praestantissimum agnoscit esse felicitatem: atqui ea vera sunt aeterna, uti mox demonstravimus; igitur idea ordinis aeterni est: ea autem non est corporis simulacrum; quia corpus, quod est fluxum, et quia corpus est fluxum, aliquid supra corpus et aeternum non potest gignere (3):

Vi ordinis cognoscimus vera rerum.

(1) Lem. I.

(2) Definit. *Veri*.

(3) Lem. III.

et corpus finitum, et finita homines dividunt; et per eam ordinis aeterni ideam homines inter se communicant et uniuntur; atque in ea tria vera Graeci et Barbari, Europei et Sinenses peramicè conveniunt. Duo autem omnino sunt omnium genera rerum, aut mens, aut corpus: idea ordinis aeterni idea corporis non est; igitur idea mentis est: mentis finitae non est, quia omnes homines atque adeo omnes intelligentias unit; igitur idea ordinis aeterni est idea mentis infinitae. Mens infinita Deus est; igitur idea ordinis aeterni haec tria nobis unâ operâ demonstrat, et Deum esse; et mentem unam infinitam esse; et Auctorem nobis aeternorum verorum esse. Aliunde quantum perspicua idea de objecto nobis refert, tantundem in objecto esse necesse est (1): per ideam ordinis aeterni omnes homines in illa tria aeterna vera constantissime conveniunt: ex iis autem unum *Metaphysicae*, alterum *Matheseos*, tertium *Ethices* principia sunt: ea principia nobis refert idea ordinis aeterni, quae a Deo est: igitur earum scientiarum principia sunt a Deo (a).

Pars secunda universae nostrae *Dissertationis de Juris* principiis erat, omnis divinae atque humanae eruditionis *divinum circulum* demonstrare, sive *divinum lumen*, quod aeternum verum definivimus et nuper demonstravimus, per tria, quae numeravimus elementa, *Nosse, Velle, Posse,*

(1) Lem. V.

(a) Ex qua ipsa demonstratione haec quoque alia conficiuntur.

IV. Et ex eodem Lem. V, ut nobis a Deo sunt Principia Scientiarum, quando Scientiae sunt idearum, ut ita dicam, syntaxes et ideae, mentalia, ut dicunt, sunt rerum verba; in Deo quoque esse ipsarum rerum Principia.

V. Et Deum esse Primum Verum.

VI. Et Deum esse Primum Verum tum in essendo, ut dicunt, tum in cognoscendo.

VII. Itaque Primum Verum Metaphysicum et Primum Verum Logicum, unum idemque esse.

VIII. Et Scientias esse de aeternis et immutabilibus, quantum sunt de semper uniformibus, quod idem est ac de rebus Ordini Aeterno conformibus; quo aeterno rerum ordine stant Principia Scientiarum.

IX. Postremo, quando *Pulchrum* ordine constat, idem est Scientias circa Aeternum Verum ac circa Aeternum Pulchrum versari: unde hominibus ut veri, ita pulchri omnibus est ingenitum desiderium: cumque *pulchrum aeternum* sit, quae *Animi* vocatur *Honestas*; conficitur ad extremum, homini esse ingenitam vim, quâ una eadem operâ et ad verum et ad honestum quodque suapte naturâ feratur.

scientias omnes permeare, easque arctissimo nexu constrictas alias in alias dirigere, et cunctas ad Deum ipsarum originem revocare:

Id ex principio nuper demonstrato per sequentia Capita necessariâ rationum consecutione alia ab aliis perpetuo illata ostendemus.

I. Principia scientiarum a Deo.

II. Deus, ut Divus Augustinus in *Confessionibus* definit, Philosophia divina demonstrat, et nostra Religio profitetur, est, *Posse, Nosse, Velle infinitum.* *De Natura Dei
Opt. Max.*

III. Haec tria unum sunt *Verum esse*: in quo maxime eminet Divina quam Theologi dicunt *Aseitatis* natura: et quodque eorum trium semper est cum aliis duobus complicatum (a).

IV. Hac divina natura Deus quantum vult, tantum potest: noscit suum esse ineffabile: vult, amat, diligit suum esse perfectissimum.

V. Hinc Dei *esse* aeternum est, et *Aseitatis*; Dei *posse* maximum, *Omnipotentia*; ejus *nosse* veracissimum, *Sapientia infinita*; ejus *velle* optimum, *summa Bonitas*.

VI. Summa autem sapientia est *Ordo rerum aeternus*, quo Deus per *simplicissimas vias* cuncta regit: quae viae, quia ab omnipotentia patefiunt, facillimae sunt; et quia ad Deum summum bonum ducunt, sunt omnes optimae.

VII. *Simplicitas* elucet, quod una directionis lege facit, regitque cuncta: *facilitas* manifestatur, quod ipsarum sponte rerum disponit cuncta: *bonitas* ostenditur, quod omnibus rebus a se creatis quandam *conatum*, quoddam *ingenium* indit se conservandi: et quando per corporeae naturae vitia, quibus dividitur, atteritur et corrumpitur, singula quaeque in sua specie conservari non possunt, divina Bonitas per ipsarum vitia rerum erumpit, et conservat in suo quaeque genere cuncta.

VIII. At Dei Sapientia quatenus suo quaeque tempore cuncta promit, *Divina Providentia* appellatur.

IX. Divinae Providentiae autem viae sunt, *opportunitates, occasiones, casus*: opportunitates si *optato*, occasiones si *praeter spem*, casus si *praeter opinionem* (*). Quo sensu, si

(a) Quia quodque eorum trium est Infinita Mens, quam *Principio esse* demonstravimus Deum: quare quodque eorum trium Deus est; et ob id ipsum ea tria simul, sunt unus Deus.

(*) Vide librum de *Métaphysica*, cap. VIII, § 2, 3, ubi planissime comperimus hanc triplicem distinctionem *Fortunae, Fati* et *Casus* esse tantum subjectivam, et objective ad unicam legem pertinere.

cum Platone dixeris, opportunitatem esse rerum humanarum dominam, uti vulgo dicunt *Fortunam*, non plane erraveris.

De natura Hominis integra.

X. Homo autem constat ex animo et corpore (1): et est *nosse, velle, posse*; et quidem posse tum animo, tum corpore, quia utroque constat; et quia animus loco incircumscriptus, nam spiritalis; et corpus, quia corpus est, terminatum; hinc est *nosse, velle, posse finitum, quod tendit ad Infinitum*.

XI. Atqui ens infinitum Deus: igitur homo vult cum Deo uniri; igitur a Deo est naturae humanae principium: igitur homo est a Deo.

XII. Homo est omnium animantium praestantissimus; non autem eo quod *possit*; nam sunt bruta animantia homine longe, et perquam longe potiora: non eo quod *cupiat*; nam bruta animantia habent quandam cupiditatis imaginem, quam *appetitum* dicunt, vehementiorem humanâ; ut lupi ingluviem, passeruli salaciam, leones iram. Igitur praestat eo quod *noscat*: homo igitur praestat ceteris animantibus *ratione*.

XIII. Naturae igitur ordo, quem summâ Dei sapientiâ comparatum esse demonstravimus (2), postularet, ut humana ratio, quae in homine praestantissima est, voluntati imperaret.

XIV. Haec est *natura hominis integra*, qua primus omnium parens Ada a Deo creatus est, Divino auxilio ita comparata, ut nullo sensuum tumultu agigaretur, sed et in sensus et in cupiditates liberum pacatumque exerceret imperium.

XV. In homine igitur integro ratio erat ipsa natura humana ita divino auxilio comparata; voluntas erat integra ejus naturae rectae libertas; potentia erat ejusdem naturae rectae facilitas.

XVI. Igitur homo in eo statu si perstitisset, ita vitam omnem traduceret, ut quod in ipso esset praestantius, nempe *ratio* suaviter imperaret; quae inferior esset, nempe *voluntas* sine tumultu pareret.

XVII. Definivimus *Verum* esse, quod rerum ordini conformatur (3); et aeternum rerum ordinem esse demonstravimus; et quod aeternus rerum ordo monstrat aeternum verum (4): et demonstravimus esse hominis maxime proprium *nosse* (5). Igitur homo integer contemplatione Veri

(1) Lem. I. (2) Cap. VI et VII. (3) Def. *Veri*. (4) Principio. (5) Cap. XII.

aeterni, nempe ipsius Dei ex mente pura, et amore aeterni boni ex puro animo, et diligentia universi generis humani prae aeterno bono, Deo, rectam naturam humanam celebrabat.

XVIII. Haec esset *naturalis honestas integra*; nam conformitas cum natura optima, ut in corpore vocatur *corporis honestas*, *corporis pulchritudo*, ita in animo dicitur *animi honestas*; Platoni autem *pulchritudo virtutis*, et Stoicis appellatur *humanae naturae conveniens*, quum ut in corpore, ita in animo,

Honestas definitur.

Singula quaeque locum teneant sortita decenter;

et honestas ita veritatis pedisequa est, uti est pedisequa mentis voluntas: et uti aeterna quaeque veritas est cum aeterno rerum ordine conformatio mentis, ita honestas naturalis est cum aeterno rerum ordine conformatio voluntatis.

XIX. Haec vere *heroica sapientia* esset: aeterna vera naturae facilitate cognoscere, et in omnibus et cum omnibus summa libertate et agere, et loqui vera, et cum animi voluptate vivere convenienter rationi.

XX. Haec in terris esset *humana beatitudo*.

XXI. Natura igitur humana recta a Deo creata, *hominis vitio* corrupta est, ut voluntas rationi dominaretur, et contra rationem suam potentiam exerceret.

De natura Hominis corrupta.

XXII. Haec voluntas dominans rationi est *cupiditas*: haec ratio serviens cupiditati *error*; haec voluntatis potentia contra rationem exercita, *animi perturbatio*.

XXIII. *Cupiditatem* gignit *φιλωνία*, sive amor sui ipsius, quo nos nostri delicias facimus: *errorem* gignit *judicii temeritas*, qua de rebus judicamus, antequam eas habeamus plane exploratas: *animi perturbationem* gignit *corruptae naturae ferocia*, quam dum palpas irritas, et hoc magis irritas, quo magis palpas.

XXIV. *Cupiditas* excitatur rebus, quarum inopia laboramus; igitur rebus finitis: excitatur autem per sensus, qui corporis sunt: quae autem corporis sunt a corpore moventur; igitur cupiditas excitatur rebus finitis corporeis.

XXV. Hinc sensus a Deo homini inditi, ut vitam tuerentur (1), sumpti sunt arbitri iudicesque, qui vera rerum disceptent et iudicent: atqui sunt fallacissimi; igitur ratio, quae sensuum iudicium sequitur, vera rerum ignorat.

(1) Lem. III.

XXVI. Haec rationis reginae servitus, haec subditae voluntatis dominatio, haec affectuum in rationem rebellio, atque adeo haec omnia extra suum quaeque locum, quem ex aeterno rerum ordine decenter sortita erant, est *animi corrupti turpitude*.

XXVII. Haec sensuum sapientia est *stultitia humana*.

XXVIII. Haec *ignorantia veri est scaturigo omnis humanae infelicitatis*.

XXIX. Cum enim quae corporae constant, corpore apprehendantur, corpore teneantur;

Tangere enim, et tangi, nisi corpus, nulla potest res;

cupiditas, quae est animi labe a corpore contracta, animi quoque labem aliam contractam a corpore sociam sibi ascrivit, *Phantasiam*, quae suis imaginibus, quas per sensuum occasiones depingit, affectus animi movet et armat, quibus cupiditas rationem aggreditur, oppugnat ac dejicit.

XXX. Hinc stultis illud est aeternum odium sui, et vel in iis qui vulgo beati videntur, de corporis voluptatibus in voluptates nunquam cessans sui fuga: hinc illa effusa gaudia abeuntia tandem in luctus; hinc spes inanes; hinc vota misera; hinc vani timores; hinc serae poenitentiae; hinc postremo illi stultitiae *Hedutontimorumenones*, qui de se ipsis sumunt perpetuas poenas (*).

XXXI. Cupiditas, ut dixi, excitatur rebus finitis corporis (1); haec autem sunt corporis utilitates: igitur humanum genus originis vitio per primi parentis Adae lapsum contracto a contemplatione aeterni veri ex mente pura, ad fluxa suspicienda ex fallaci sensuum iudicio traductum est, et a pietate Summi Numinis ex puro animo ad diligenda sensuum idola perturbato affectuum turbine correptum; atque adeo ab animi honestate ad corporis utilitates sectandas transversum actum.

Atque habes *principia Sacrae Historiae* demonstrata, Adamum a Deo creatum; naturam integram, suo vitio lapsum.

XXXII. Atqui haec tria sunt fundamenta omnis Theo-

(1) Cap. XXIV.

(*) Viginti annis antequam hoc opus in lucem prodiderit, in Oratione inedita, quam in Athenaeo habuit Neapoli, tueri hanc propositionem professus est Vicus: *Hostem hosti infensiolem infestio-remque quam stultum sibi esse neminem*. Haec una nec integra, sed pars tantum superest Orationum ineditarum, quas in suae vitae commentario innuit Vicus, ut perspectum esset, animo jamdiu materiam versasse, quam postea in hoc libro persecutus est.

logiae revelatae: igitur habes principia revelatae Theologiae demonstrata.

XXXIII. Sed homo Deum aspectu amittere omnino non potest suo; quia a Deo sunt omnia: et quod a Deo non est nihil est: nam *Dei lumen* in omnibus rebus, nisi reflexu, saltem radiorum refractu cernere cuique datur. Quare homo falli nequit, nisi sub aliqua veritatis imagine; vel peccare nequit, nisi sub aliqua boni specie (*).

XXXIV. Hinc *aeterni veri semina* in homine corrupto non prorsus extincta: quae gratiâ Dei adjuncta *conantur contra naturae corruptionem*.

XXXV. Haec *vis veri est ratio in homine corrupto*, quae fuit *veri facilitas* in integro; quia homini integro erat ad verum potentia, quae nunc corrupto est infirmitas; quia rectae naturae ad verum erat libertas integra, quae naturae corruptae est libertas labefactata.

XXXVI. Ab hac *vi veri*, quae est humana ratio, *virtus* existit et appellatur.

XXXVII. *Vis veri*, quae errorem vincit, est *virtus Dianoetica*, seu virtus cognitionis, quae si tota demonstratione constat, est *Scientia*, ut Mathesis; si tota praeceptis, est *Ars*, ut Grammatica. Frenaria; si partim demonstratione partim consilio, ut Medicina, Jurisprudentia, vel partim praeceptis partim consilio, ut Imperatoria, Oratoria, Poëtica, proprie *Sapientia* est appellanda. *Vis veri*, quae affectus refrenat, est *Virtus Ethica* sive actionis, quam *Moralem* dicunt.

XXXVIII. *Vis veri*, quae affectus refrenat, affectuum tamen parentem ferociam non cicurat, est *Virtus moralis imperfecta*, ut D. Augustinus (1) eam vult esse *Ethnicorum*. *Vis veri*, quae cum cupiditate pugnat, et ejus genitrice, *φιλοτιμία*, est *Virtus Ethica Christiana*, qua homo sui delectias in sui contemptum abjectionemque convertit, vocaturque *Humilitas*, omnium Christianarum virtutum fundamentum.

(1) L. 4 contra Julianum, cap. 3. T. X Edit. Paris. 1679. Epist. CLV ad Macedonium; alias LIH et CCXVII; alias CVII ad Vitalem, Sermone CLVI; alias XIII de Verbis Apostoli, T. V Edit. ead. De Spiritu et Litera, cap. 27 et 28. T. X in eadem Edit. De Civit. Dei l. 5, cap. 12; l. 10, cap. 4; l. 19, cap. 10, 20 et expressius cap. 25. T. VII in eadem Edit. et alibi.

(*) Vide librum de Metaphysica, cap. VI in fine, ubi in ipsis errorum tenebris Deum innotescere breviter indicavit.

XXXIX. Virtute impulsus mens, ut in vero vestigando adlaboret, nec in eo nisi explorato acquiescat, dicitur *Prudentia*: virtute animus a libidine coërcitus *Temperantia*: virtute confirmatus et expeditus animi affectus adversus terrores dicitur *Fortitudo*.

Virtutis partes tres.

Virtutis divina origo

XL. Virtus divinae originis proprietatem obtinet (1): namque *hae tres ejus partes una sunt vera virtus*; et quaeque earum semper est cum aliis duabus complicata. Etenim in prudentia et fortitudo inest, ut in vero vestigando laboret, nec in eo nisi explorato acquiescat; inest et temperantia, qua quaedam ignorare sapientia est. In temperantia et prudentia inest, ne quis ad exitum usque sui utilibus vitae rebus absteineat: quare *Medicinae* origo divina; nam ab hoc vero aeterno dictata: inest et fortitudo, ut sustineat a voluptatibus temperare. In fortitudine et prudentia inest, ut pro honesto pugnet; inest et temperantia, qua victores nolint perdere, quos possunt servare victos.

Virtus vera.

XLI. Igitur *nulla virtus solitaria*, et ubi ex vero una ibi omnes Comites adsunt: solae enim virtutes vix est, ut cum Divo Augustino (2) loquar, ut *nomen virtutum mereantur*.

Divina gratia.

XLII. Virtus autem, quae una vera, et, quia vera, omnes virtutes praestat, non hominis: sed *Dei virtus est, Divina gratia*, quae suo lumine Christianis perspicue recta vitae agenda demonstrat; et efficit ut *uno genere assensionis invictae* et rebus contemplandis et rebus in vita agendis assentiamur (3).

De Justitia.

Atque habes *Moralis Christianae Principia* demonstrata. XLIII. Quae vis veri, seu ratio humana *virtus est quantum cum cupiditate pugnat*, eadem ipsa est *Justitia quantum utilitates* dirigit et exaequat, quae est unum universi Juris Principium, unusque Finis.

Jus esse in Natura.

XLIV. Utilitates autem quae cupiditatem cient, corpore constant: communis corporum mensura seu regula est *commensus* vulgo dicta *proportio*, quam Mathesis pro nostro argumento demonstrat duplicem, *arithmetica* seu *simplicem*, et *geometricam* seu *comparatam*. *Arithmetica* proportio est, qua ex. gr. uti *decem* se habent ad *sex*, ita *sex* se habent ad *duo*; quia per eundem numerum quatuor *sex* excedit duo, et a decem exceditur. Proportio

(1) De qua Cap. III. (2) Epistola CLXVII; alias XXIX, ad Hieronymum cap. 3, nu. 11, et cap. 4, n. 14. T. II in Edit. Paris. (3) Ex Lem. IV.

*geometrica est, qua uti ex. gr. unum se habet ad tria, ita quatuor ad duodecim; quia utrobique minor numerus est triens cuiusque assis. At quod est æquum dum metiris, idem est justum quum eligis; quod in rebus cognitionis et in rebus actionis, modo utraeque sint pro natura sua demonstratae, unum sit genus assensionis (1). Igitur uti æquum cognitionis est demonstratum, ubi id recta mathe- seos methodo confectum sit: ita justum actionis, ubi animus sit perturbationibus defoecatus, nec ullo pravo gentis more corruptus (uti ex. gr. Spartanus non sit, qui a puero celata furta ad ingeniorum solertiam probari viderit), justum inquam ei est planissime demonstratum. Haec autem fluxarum utilitatum aequalitas aeterna inter omnes constat: igitur jus est in natura *utile* aeterno commensu *æquale*: quod Jurisconsultis dicitur *æquum bonum*, fons omnis naturalis juris.*

Æquum bonum quid?

XLV. Praeterea homo, quem vidimus per communes veri aeterni notiones cum ceteris hominibus communi- care (2) a Deo vi fundendi sermonis praeditus est, quo per corpus, et ipsius ope corporis, quod finitum homines dividit (3), possit cum aliis rationem et verum communi- care: igitur homo natura factus ad societatem veri, ratio- nisque colendam. Et quanquam corpóris utilitates animi affectus cient, quibus homines de ipsis utilitatibus pu- gnant (4); tamen homo ita est a Deo fabricatus, ut in- ternos animi affectus vultu laeto, moesto aliove significet, et alienis vultibus conformet suos, ut ridentibus ardeat, moerentibus moereat: quae *prior humanitatis pars* est, nempe *hominem hominis misereri*; quam excipit *posterior illa, hominem homini opem ferre* (*). Atqui homo non solum ratione et sermone, sed vultu quoque a brutis animantibus differt; bestiae enim *faciem* habent, *vultum* non habent: igitur homo natura factus, non ad suas solius, ut ferre bestiae, sed ad communicandas cum aliis hominibus utili- tates. Atqui natus inprimis est ad societatem veri, ratio- nisque colendam (5): igitur factus ad communicandas uti- litates *ex vero et ratione*: utilitates autem *ex vero et ratione* sunt quae demonstrato commensu constant (6), nempe

Hominem esse na- tura socialem.

Humanitas et ejus partes.

(1) Lem. IV. (2) Principio. (3) Principio. (4) Cap. XXXI. (5) Cap. XIX. (6) Cap. eod.

(*) Vide De Const. Jurisp. Pars II, Cap. II, *De principiis Humanitatis*, ubi enumerantur humanitatis partes duae: *pudor* nempe *et libertas*.

aequum bonum: igitur homo natura factus ad communi-
candas cum aliis hominibus utilitates ex aequo bono: so-
cietas est utilitatum communio; aequum bonum est jus
naturae: igitur homo est naturam socialis.

*Utilitas Occasio,
Honestas est causa
juris et societatis
humanae.*

XLVI. Utilitates ex se neque turpes neque honestae, sed
earum inaequalitas est turpitudine, aequalitas autem hone-
stas: utilitas corporis, quia corporis; fluxa; honestas autem
aeterna, quia aeterno vero constat, et quidem mente constat (1): fluxa aeternum non possunt gignere; nec corpora,
quid supra corpus (2): *occasio autem causa* non est; quod
Hugo Grotius in hac disputatione, cujus est cardo, non
vidit: non igitur utilitas fuit mater juris et societatis hu-
mana; sive ea sit *necessitas*, sive *metus*, sive *indigentia*,
ut Epicuro, Machiavellio, Obbesio, Spinoesae, Baylaco
adlubet: sed occasio fuit, per quam homines naturam so-
ciales, et originis vitio divisi, infirmi et indigi ad colendam
societatem, sive adeo ad celebraudam suam socialem na-
turam raperentur.

Igitur id gravissimum ejus exemplum est, quod, Ulpia-
no (3) referente, Paedius ait: *quotiens lege aliquid unum
vel alterum introductum est, bona occasio est, cetera, quae
tendunt ad eandem utilitatem, lege supplere.* Homo erat
factus ad Deum contemplandum colendumque, et ad ce-
teros homines ex Dei pietate complectendos, quae erat ho-
nestas integra (4): bonae igitur occasiones fuere usus et
NECESSITAS (5), quibus *Divina Providentia* (6), *rebus ipsis
dictantibus*, ut eleganter ait Pomponius (7), hoc est ipsa-
rum sponte rerum homines originis vitio dissociatos, non
ex honestate integra, quae ex animo tota erat, prae Dei
pietate, quia non integros, sed ex aliqua honestatis parte,
nempe ex corporis utilitatum-aequalitate, quia (*) magna et
bona parte corruptos ad colendam societatem retraheret.

*Utilitas et Necessitas
occasiones humanae
societatis.*

(1) Cap. XIX. (2) Lem. III. (3) In l. nam ut ait Paedius 11, D. de
legibus. (4) Cap. XVIII. (5) § Sed et jus quidem, vers. jus autem
gentium Inst. de Jur. natur. gent. et civili. (6) § Sed naturalia
quidem jura Inst. eod. tit. (7) In l. 2, § Novissime, D. de O. J.

(*) *quia magna* in textu, *quae magna* legitur in Notis posteriori-
bus inter errata corrigenda. Novam lectionem retineat si quis
acutior aliquem ex ea sensum rite elicere sciverit. Nos frustra id
conati, primam textus lectionem reposuimus, quae, ut videtur,
necessaria patebit, si praecipuam Vici sententiam, omnibus despo-
liatam accessionibus, sic posueris: « bonae igitur occasiones fuere
« *usus et necessitates*, quibus Divina Providentia homines originis
« vitio dissociatos non ex honestate integra, sed ex aliqua hone-
« statis parte ad colendam societatem retraheret. »

Quamobrem concludendum, uti corpus non est caussa, sed occasio, ut in hominum mente excitetur idea veri (1); ita utilitas corporis non est caussa, sed occasio, ut excitetur in animo voluntas justii.

XLVII. Aequum cognoscitur, bonum eligitur; igitur Jus naturale est ex electione boni, quod aequale cognoveris.

Juris naturalis definitio.

XLVIII. Hoc jus, quia aeterno vero constat, FAS sapienter Latinis dictum a *Fato*, hoc est aeterno rerum ordine; quatenus D. Augustinus definit, SANCTIO ET VELUTI VOX DIVINAE MENTIS (2), qua Deus homini justum aeternum fatur et dictat: unde hoc jus iramutabile manet. Quare uti falsae vulgi persuasiones, quibus putant solem bipedalem, stellas exigua lumina, nihil quicquam demutant ingentem syderum magnitudinem, quam Astronomia invictis rationibus demonstrat; ita vel perturbationes animorum, vel barbararum gentium absurdi mores nihil quicquam jus naturae demutant, quod aeterna demonstravimus constare ratione.

Fas seu Jus naturale immutabile.

Et si quandoque mutari videretur, ibi non jus, sed facta mutantur: ut quum quis vitae impetitus, cum aliter eam servare non possit, injustum aggressorem occidit; ibi non est homicidium, sed poena, quam is jure superioris de aggressore injusto in solitudine sumit; non aliter ac civilis Potestas capitis reum capite plectit in civitate: et qui subripit aliquid, unde in rerum omnium inopia victitet, seu vitam dietim sustentet; ibi non est furtum, non enim animo lucrandi facit; sed est *pacti usus*, quo inter homines societas aequi boni a natura ipsa fundata est, de qua mox dicemus.

XLIX. Fundamentum autem omnis humanae societatis Florentinus (3) statuit socialis naturae nostrae cognitionem: *Cum inter nos*, inquit, *cognitionem quandam natura constituat, consequens est hominem homini insidiari nefas esse*. Atqui *insidiari* est per *falsa nocere*: tu igitur ex contrario conficias, *hominem homini per vera juvare fas esse*.

Fundamentum humanae societatis socialis naturae cognitio.

Atque haec est INTIMA PHILOSOPHIA, nempe naturae humanae cognitio, ex qua Cicero (4) conabatur Jurisprudentiae principia repetere; non praestitit tamen.

Metaphysica Jurisprudentiae patens.

Haec autem COGNATIO NATURAE est, qua ab uno Principio, nempe Deo, humani animi ortum habent: quod supra demonstravimus (5), et ab uno omnium parente Ada humana corpora proguata sunt, ut supra demonstravimus quo-

(1) Lem. III. (2) De Civ. Dei lib. V, cap. 9. (3) In l. 1. D. de Just. et Jure. (4) Lib. I de legib. (5) Cap. XI.

que (1): ita ut omnes homines sint, ut dicebat Cicero (2), naturâ consanguinei.

De duplici verum societate, naturali, altera Veri, altera Æqui boni.

L. Sed vidimus (3) homines naturâ factos ad communicandum cum aliis tum rationem et verum, tum utilitates ex aequo bono, sive adeo ex vero ipso. Hinc ex ipsa hominis sociali natura duplex existit *naturalis Rerum societas*, altera *Veri*, altera *Æqui boni*.

Utriusque societatis leges.

LI. Prioris societatis lex est: BONA FIDE AGITO, quod idem sonat, ac *ex vero vivito*: qua lege stat omne jus naturale: unde in jure Romano passim *bona fides pro ipso jure naturali* (4) accipitur.

Veriloquium.
Sedulitas.

Ejus legis duo sunt summa capita, alterum quo jubetur *Veritas dicti*, quae *Veriloquium* dicitur; alterum quo jubetur *Veritas facti*, quae proprie appellanda esset *Sedulitas*, quae est *gestio rei sine dolo*, Romani Jurisconsulti eleganter prius caput concepere illâ formulâ, EX ANIMI TUI SENTENTIA? posterius alterâ illâ, DOLUS MALUS ABESTO.

Ex priori hujus legis capite sciscitanti perconctantive jus est, ut sibi verum dicatur: et hoc caput prohibet ab omni dicto mendacia, omnes orationum decipulas, omnes cavillos, omnes scrupolositates, subtilitatesque verborum; et vel cum hostibus generositatem commendat, et rapere non furari victorias.

Fides.

Veritas fundamentum Justitiae.

.. *Dicti veritate* continetur *Promissifides*, quam Cicero statuit *Justitiae universae fundamentum*: sed per haec quae nunc dicimus, is multo rectius fundamentum omnis Justitiae cum Democrito ipsam et fidei et omnium aliarum virtutum matrem statuisset *Veritatem*.

Posteriori legis capite damnatur omnis *fraus*, *insidia*, *calumnia*, *dolus*, qui admittitur, quum aliud agitur, aliud simulatur, uti ipse ejus formulae auctor Gallus Aquilius apud Ciceronem (5) definiit.

Laedere.

Societas *aequi boni* ex societate veri nascitur, ut supra demonstravimus (6), ejusque duae sunt leges: prior quae jubet *alieni abstinentiam*, et edicit omnibus, *laedi neminem*: priscis autem *laedere* significabat *rapere*; quare omnem vim, omnem injuriam, omnem turpem quaestum, omne lucrum cum aliena jactura damnat.

Obligatio dominii.

Ex hac lege nascitur *obligatio dominii* ita eleganter a Grotio appellata; qua quicumque alienum tenet, debet id domino restituere.

(1) Cap. XIV. (2) In lib. de Rep. (3) Cap. XLV. (4) Ut l. Bona fides 57. D. de Reg. Jur. Leg. 1. § 1. D. de act. empt. (5) De Offic. III. (6) Cap. XLIII—XLV.

Posterior lex est perfectioris virtutis, quae dicitur *homini hominis diligentiam*, sive ut homo homini bene velit: ex qua lege sunt illa *duo jura*, alterum de *apice necessitatis*, quo licet mihi, te invito, de tuo vicitare, si nulla mihi aliunde exhibendae et sustentandae vitae copia suppetat: alterum de *innocua utilitate*, quo licet mihi, te invito, tua re uti, sive adeo abuti, qui usus abususe mihi sit utilis, tibi nullum afferat detrimentum.

Lex de mutua hominum diligentia.

Lex summae necessitatis.

Lex innocuae utilitatis.

Ex hac lege postremo est *Vir bonus*, vir aliis utilis, qualem *Judicem* definiebant Romani, qui in iudicio nihil suâ caussâ, sed omnia caussâ alienâ facit.

Vir bonus.

Has leges custodit *Pudor*, de quo infra (1). Pudore autem universum jus naturale conspersum est, eoque solo totum consistit (2). Pudorem cuique natura attribuit, et pueris maxime, quibus vel ipse Epicurus integriorem fatetur esse naturam, ut pueritiam ceterarum aetatum regulam de bonorum finibus statuatur, ut II Libro dicemus. Unde Juvenalis pudorem pueris a *natura tutorem datum* et eleganter et vere dixit.

Pudor custos juris naturalis.

II. Ex natura hominis, cujus est proprium nosse (3) et verum nosse (4), uti supra diximus, est primum juris praeceptum, *honeste vivere*, quo tenetur homo etiam in solitudine: quod quae conformatio cum aeterno rerum ordine est menti *verum* quum eam cognoscit, et ipsa est animo *honestum* quum eam eligit (5). Ex *cognitione* autem *naturae* sunt duo reliqua, *alterum non laedere*, et *suum cuique tribuere*, quibus homo tenetur in omni humana societate, secundo in omni societate aequali, tertio in omni societate inaequali, de qua utraque paulo inferius dicemus.

Ex cognitione et cognitione naturae tria juris praecepta.

LIII. Et demonstravimus (6) scientiarum principia a Deo esse et in nobis esse. Mireris igitur eruditissimos istos viros, qui haec tria esse praecepta juris seu justii, non axiomata juris sive Jurisprudentiae contendunt et disputent, ob id ipsum, quod agnoscant, eas esse quasdam a natura insitas, et quasi consignatas animis nostris *τοιαύτας καὶ φυσικὰς ἐννοίας*; quasi Jurisprudentia esset Ars quaedam quae solis praeceptis et non demonstratione quoque constaret, de qua diximus supra (7), ita ut ejus principia homini essent sumenda foris; cum ob id ipsum, quod sint quaedam communis naturae notiones, sunt legitima scientiae principia, ut demonstravimus (8).

Quae sunt legitima scientiae principia.

(1) Latissime Lib. II, Pars II, cap. III. (2) § 1. Instit. de fideicom. heredit. (3) Cap. XII. (4) Cap. XVII. (5) Cap. XLIV. (6) Principio. (7) Cap. XXXVII. (8) Principio.

Societas veri in societate aequi boni inest, et vicissim.

LIV. Et veri et aequi boni societas ex divinae proprietate originis (1) ita est comparata, ut utraque in altera contineatur: et quidem in societate aequi boni inest veri societas; nam in commerciis is qui sciscitanti verum rei pretium, id mentiens intendit, et impensius aequo auget, is ei subripit ingens bonum, nempe arbitrii libertatem, qua uteretur, si verum precium nosset. Contra in societate veri societas aequi boni subest; nam qui percunctanti verum celat, maximum ei subripit bonum, veritatem.

Verum fons omnis juris naturalis.

LV. Hinc *verum* est omnis juris naturalis principium. Quare saepe in jure Romano *verum* sumitur pro *aequo bono* (2) sive adeo pro *justo* (3), et est locutio vulgaris latina, sed origine satis sapienti, ut apud Terentium (4) *vere vivere* pro vivere convenienter rectae naturae, ut pater ostendat filio quanti eum pendat, et filius illi credat, quae aequum est, filium credere patri. Atque hoc illud est quod dicebat Varro, et nobis haec scribendi initium fecit, FORMULAM NATURAE esse ideam veri, quae nobis dictet jus naturale.

Vere vivere quid?

Jurisprudentiae et Moralis christianae principium et finis idem.

LVI. Societas humana in cognatione Naturae fundata est: quae cognatio quantum animorum est, protinus est a Deo, ut diximus (5); quantum sanguinis est, ab Ada communi omnium parente, qui a Deo quoque creatus est (6), ac proinde etiam a Deo est. Igitur principium et finis Jurisprudentiae christianae et morales christianae omnino idem, quae jubet Christiano in omnes homines prae Deo charitatem.

Suum.

LVII. Et hinc quoque prospectare licet *Suum* quam longe lateque pateat; cum enim *verum* sit objectum mentis, *bonum* objectum animi; *suum* complectitur omnia quae sunt mentis, omnia quae sunt animi, quatenus aliqua colendae societatis humanae obligatione afficiantur.

Justitiae definitio.

LVIII. Sed ordo rerum aeternus, Æterna Ratio, quatenus dictat aeternum verum menti, est Æternæ Mentis Æterna Veritas, quatenus jubet aequum bonum voluntati, est Æternæ Voluntatis Æterna Justitia, et jubet, qua amplitudine mox vidimus, *Suum cuique*: et definitur *constans et perpetua*, hoc est, *aeterna voluntas suum cuique tribuendi* (7).

(1) Cap. II. (2) Princ. Inst. de ingen. (3) L. Sed et vir, D. de donat. inter vir. et uxor. (4) In Heautontimorumenone Act. I, Sc. I. (5) Cap. XI. (6) Cap. XIV. (7) Leg. 10. D. de Just. et Jure.

LIX. Cumque et *verum* et *aequum bonum* sit duplex *Justitia omnis societatis fundamentum.* fundamentum omnis societatis (1); cumque id dicet ipsa *justitia* (2), merito Scipio Africanus, apud Ciceronem, referente Augustino (3), docet *sine justitia nullam stare posse civilem societatem*: quod firmat Aristoteles exemplo satis gravi latronum, qui nisi ex aequo praeda distribuatur, in ea quanquam *injuriae* societate non perstant; et Cicero altero exemplo satis acuto membri in corpore animanti, quod si alimenta aliis quoque membris distribuenda ad se cuncta corripit, contabescentibus aliis, totum corpus, et cum corpore se quoque corrumpit.

LX. Societas autem omnis est utilitatum communicatio, eae autem utilitates communicantur aut inter aequales, aut inter inaequales. Hinc in ea communicatione *duae* minimum utilitates, *duae* minimum personae considerantur, aut saltem una utilitas comparate ad duas personas replicata: nam in *omni commensu* quatuor omnino spectantur; quod de *geometrico* est exploratum: *arithmeticus* autem quanquam tribus numeris constet, tamen numerus, qui est regula reliquorum duum, replicatur. Sed hac in re hoc magni momenti discrimen, quod Grotium fefellit, est advertendum, quod ubi personae considerantur ut pares, ibi personarum aequalitas secum trahit rerum aequalitatem, ac proinde *commensu simplici* comparantur: at ubi personae considerantur ut impares, ibi inequalitas personarum secum trahit inaequalitatem rerum, ac proinde *commensu duplici* comparandae, ut eo pacto aequalitas constet; idque ex ea ratione, quia res hominum, non homines rerum causâ comparati (4).

Omnis *societas* omnino duplex, *inaequalis* et *aequalis*.

Inaequalis est inter parentes et liberos, inter potestatem civilem et subditos, inter Deum et homines.

Haec societas a potiori parte dicitur *Regimen*.

In hac Dei hominumque societate homines debent im- *Cur debemus im-*
mensum Deo, qui nos creavit ex nihilo, et singulis mo- *mensum Deo?*
mentis conservans tuetur a nihilo; quod infinitae poten-
tiae, sapientiae et bonitatis est munus: quare infinito est *Honor quid?*
a nobis honore, qui est nostrae infirmitatis et alienae fidei,
seu protectionis significatio, prosequendus.

Aequalis societas est inter fratres, cognatos, amicos, cives, hospites, hostes, qui ab antiquo verbo *hostire*, ne-

(1) Cap. XLV. (2) Cap. superiori. (3) De Civ. Dei lib. II, cap. 21. (4) § fin. Inst. de jur. natur. gent. et civili.

quare dicti sunt, unde Plautinum proverbium: *Par pari referto, hostimentum est.*

Sodalitas libera societas.

Haec societas generis nomine caret; tu diceres *sodalitatem*, sed acceptione propria, qua significat *libertatem*; nam *sodes* proprie significat, *si audes*, eodem sensu quo *libere*. *Species* autem dicuntur *consanguinitas*, *cognatio*, *amicitia*, *civitas*, *gentilitas* inter eos ejusdem gentis seu nationis, *hospitium*, *hostilitas*, et inter homines omnes *humanitas*.

De duplici commensu.

LXI. Quantum ad jus attinet, duplicem commensum demonstravimus, *arithmeticum* et *geometricum*.

In *arithmetico* commensu numerus *sex* (1), qui est instar *ulnae* per numerum *quatuor* replicatum, dirigit majorem numerum *decem* cum minori numero *duo*; et quantum a *decem* demit, tantum *duobus* addit, et ita excessum numerum et excessum redigit ad aequalitatem, et ex excessu et defectu *sex alterum* efficit. Quare haec proportio unice spectat aequalitatem duarum rerum, nihilque attendit inaequalitatem personarum, quas ut aequales considerat; ac proinde in *commutationibus* obtinet.

In *geometrico* commensu *asses*, *tria* et *duodecim* (2) faciunt *trientes*, *unum* et *quatuor*. Hinc haec proportio praecipue spectat inaequalitatem personarum, quae duarum rerum inaequalitatem exaequat; ac proinde regnat in *distributionibus*, in quibus *dignitas personarum* attenditur; ut docet Aristoteles, quem immerito Grotius reprehendit; quia discrimen non advertit, quod sumsimus ex utriusque commensu natura.

De Jure rectorio et aequatorio.

LXII. Utilitatis aequalitas *arithmetico commensu* electa, est *Jus aequatorium* (3), quod Jurisconsulti in specie dicunt *suum*; et est omnis *Justitiae aequatricis* vulgo *commutativae* materies, *fons omnis restitutionis*; et obtinet in omni *societate aequali*: socii enim, qui inaequales pecuniae partes in commune contulerunt, non auferunt lucri partes aequales commensu comparato, ut Grotio videtur, quo dignitas personae, non pecunia attenditur, sed auferunt aequales commensu simplici, quo pecunia non personae dignitas eos exaequat; nam tantum quisque aufert, quantum, si eam pecuniam ei negotiationi solus posuisset.

(1) } *Ut insistam exemplis* Cap. XLIV, *ad quae assume* Cap. LX.
 (2) }
 (3) } *Sunt vocabula quae Grotius ex graecis latina reddit.*

Utilitatis aequalitas *geometrico commensu* destinata, est *Jus rectorium*, Eruditis *meritum*, Jurisconsultis *dignitas* dicta, et est omnis *Justitiae rectoris*, vulgo *distributivae*, subjectum; *scaturigo omnis dignationis*; et regnat in omni *subjectate inaequali*. Paterfamilias enim jure superioris, et cujusdam summae potestatis, ut suo loco demonstrabimus, condit testamentum, in quo dignitatem personarum considerat: quod item Grotius non animadvertit.

LXIII. *Justitia rectorix* est ratio, quae afficit aliqua dignitate *merita subjectorum*, sive circa personas ipsarum, sive circa res, personarum tamen intuitu. De Justitia rectorice et aequatrice.

Justitia aequatrix est ratio aliquid *juste agendi*; et sub *agendi* verbo intelligas *acquirere, conservare, minuere* (1); atque ad hanc relata, *jura* dicuntur, *libertas, tutela, dominium, ususfructus, actio*, et alia innumera ejus generis. Jus pro potestate.

Justitia aequatrix omnes *vindicationes et conditiones* dicit, et utrumque alteris aliquid restitui jubet: etenim quum condicimus quod nobis debetur, jus nostrum quodammodo vindicamus; et quum rem nostram vindicamus, ab ejus rei possessore possessionem quodammodo nobis deberi condicimus. Vindicatio inest conditioni et vicissim

Justitia autem rectorix poenas, praemia, onera honoresque et jura, quae Jurisconsulti appellaut *Juris beneficia*, distribuit; ut jura sanguinis, adgnationis, civitatis, ordinis, et his similia; et ex sanguinis vel dignitatis juribus tribuit successiones; ex juribus civitatis, vel ordinis, munia honoresque dispensat. Jus pro dignitate.

Neque *poenas* ad justitiam aequatricem pertinere putes, quod Aristoteles in *Ethicis delicta involuntarios contractus* eleganter appellet: id enim in hac specie improprie dicitur, ut et illa *reos debere, pendere, solvere poenas*; quasi si non solverint, aliquid alienum proprie retineant; siu penderint, *suum*, quo laesus ob alienum crimen caret, per sontis poenam expleatur: sed dicuntur *poenae deberi* appellatione *sui* generali, nempe deberi societati civili; ita ut civilis potestas eas juste exigere possit, ut juris ipsi quaesiti, cum reus in ejus societatis leges consenserat, quum in reipublicae leges, quibus fundata est, crimen admittere deliberaverat. Quod jus poenarum?

Justitia rectorix in *publicis*, *aequatrix* in *privatis* rebus obtinet.

(1) L. fin. D. de Legib.

Qua ratione testamenta pars juris publici,

Neque obturbat, quod paterfamilias in legando merita spectet. Nam, ut diximus, pater jure superioris, immo quodam summae potestatis jure condit *Testamentum*, cujus factio habet quandam juris publici speciem: quae est ratio cur *juris publici* in Romanis legibus esse dicatur (1), non quod vulgo putant, quia publica auctoritate probatum est (2); nam omnia jura privata utilitate, ob hanc rationem, sunt publica auctoritate: sed est juris publici, quia familia quaedam parva respublica est, cujus paterfamilias princeps, uti respublica, est quaedam magna familia, cujus princeps est pater vel dominus. Quare paterfamilias in testamento familiam heredi *legat*, uti Princeps in mandatis *legat* rempublicam; atque ita interpretor caput illud Leg. XII Tab. *uti paterfamilias super pecunia tutelae rei suae LEGASSIT*, quod apertissime inferius demonstrabimus: atque ob has rationes *Tutela* quoque Legibus Romanis *publici juris* dicitur (3); quia *jus rectorium* est; quare in republica libera omnis *adoptio* lege Curiata, nunc Principis rescripto *Adrogatio* peragitur; et *familiae* omnes et *collegia* sunt juris publici pars; quia regimen continent.

Et tutelae.

Adoptiones, familiae, collegia.

Qua ratione bella sunt juris privati.

Nec officit vicissim quod Potestates civiles in foederibus pangendis et indicendis, gerendisque bellis spectant *suum*; unde in *Jure Foeciali* bellum indicere, *res repetere* dicebatur: nam in ea re ut aequales spectantur, et rem ipso nomine confirmant, quo *hostes* aequales appellant.

Jus rectorium et aequatorium et jusque Justitiam doctrinae causâ distinguuntur, at vitae usu non separantur: ideo enim cives aequo jure inter se agunt, quia regimen eos in officio continet; et ideo civilis Potestas subjectos regit, quia subjecti communi sponsione (4) in eam potestatem consenserunt: et homines universi ideo aequum bonum facere tenentur, quia verum ratione dictat: et ideo dictat, quia inter homines cognatio quaedam et aequalitas constituta, quam sane non aliam homines intelligere possunt, quam quod omnes ex uno naturae principio a Deo creati sunt (5).

Rectrix in aequatrice inest, et contra.

LXIV. Sed et *jus rectorium* et *aequatorium*, et ex quoque eorum duum *Justitia* doctrinae causâ distinguuntur, at vitae usu non separantur: ideo enim cives aequo jure inter se agunt, quia regimen eos in officio continet; et ideo civilis Potestas subjectos regit, quia subjecti *communi sponsione* (4) in eam potestatem consenserunt: et homines universi ideo *aequum bonum* facere tenentur, quia *verum* ratione dictat: et ideo dictat, quia inter homines *cognatio quaedam* et *aequalitas constituta*, quam sane non aliam homines intelligere possunt, quam quod omnes ex uno naturae principio a Deo creati sunt (5).

Et *justitia reatrix* in *aequatrice*, in *rectrice* inest *aequatrix*. Ubi *rectrix* *justitia* regnat, ibi *aequalitas* inter rectos celebratur; et ubi exiit *aequalitas*, *rectrix* tandem extinguitur. Ubi plures aequales statim *rectricem*, ubi plures summi statim *aequatricem* agnoscunt. Sic *exleges* intellegunt.

(1) L. 3. Qui testam. fac. poss. l. 1. in vers. secundo ad l. Falcid.
(2) L. Verbis legis 120. de verb. signif. (3) L. 8. de tutel. l. ex sententia 29. de testam. Tutor. (4) L. 1. D. de legib. (5) Cap. IX.

xerunt omnes inter se cognationem quandam constitutam; ac proinde jus naturae, quod illos ex aequo bono regeret; et Principes summi statim ac bella gerunt, se agnoscunt *hostes*, hoc est, *aequales*.

LXV. Ut *Virtus universa* prudentiam, temperantiam, fortitudinemque impellit, ut cum cupiditatibus pugnent; ita *Justitia universa* prudentiae, temperantiae, fortitudini jubet ut utilitates dirigant: prudentiae jubet ut quisque sciens prudens tractet utilia; edicit temperantiae ne lucrum faciat alicui; permittit fortitudini ne per flagitium perdat sua.

De Justitia universa.

LXVI. Prudentia ignoscit culpae *A*): temperantia damnat dolum *B*): fortitudo *C*) injuriam *D*) vindicat *E*).

De culpa, dolo, injuria.

A) Ut docet illa apud omnes ferme gentes elegans deprecandi formula; *quo magis cognoscis, eo facilius ignoscas*.

B) Cujus virtutis proprius est *pudor*, quo universum jus stat naturale: unde tam late patet *exceptio doli*, quae obtinet adversus omnes actores, qui aut volunt cum reorum jactura locupletari, aut injuriâ locupletiores sunt facti (*1*).

Exceptio doli a pudore dictata.

C) Quae est ad salutem non ad injuriam comparata.

D) Unde justitia bellorum acceptis, injustitia datis ultro injuriis aestimatur.

Injuriam autem revoco omnem ad *malum* et *damnum*: *malum* hominibus, ut verbera, vulnera, caedes; *damnum* rebus datur (*2*).

E) Fortitudo autem damna imputat, mala reponit, et sic conservat aut repetit *suum*.

LXVII. *Veniae* locum facit *error*, *fortuna*, *necessitas*, quae sunt *infelicitati* tribuenda.

De venia, poenam, imputatione.

Poenae locum facit *malitia*, *dolus*, *audacia*: *malitia* malum dat aliis; *dolus* sibi turpe lucrum captat; *audacia* communis sensus vel moris pudorem abjicit.

Imputationi locum facit *inertia*, *negligentia*, *luxus*: ex quibus sunt homines *nequam*, *damnosi*; quibus contrarii sunt homines *frugi*, *utiles*.

Non tamen prudentia ignoscit errore, fortuna vel necessitate peccantibus, qui ultro in errorem inciderint, vel in fortunae se casum dederint, vel sponte sua in necessitatem redacti sint, ut ebriis, amantibus, iratis, qui pro brevi insania correptis habentur; nec iis qui longa scelerum consuetudine ita humanos exsurdaverunt mores, ut jam ipsis sit ferme peccandi necessitas.

(1) L. Jura naturae 206. de reg. Jur. (2) Ut in titt. Jur. ad l. Aquiliam.

Omnes ignorantes peccare.

LXVIII. Et omnes vel dum peccant, ignorantes peccant: quod Socrates docuit, uti et *scientiam esse quanque virtutem*: quia si quis perspicue exploratum verum nosset, nedum non peccaret, sed recte ageret: neque vere liberalis, ex. gr., aut magnificus est, idem docebat, qui ignorat aut beneficii collocandi, aut magnifici sumptus rationem.

Quod iufirmioribus animis eo exemplo firmaveris, si duo aeque maligna febris laborantes misere sitiunt; alteri medicus edicat, ne bibat, alioqui mortem certo praedicit; alteri gelida lautissime apponantur in machina ita coustructa, ut si labra labro vasis admoveat, oculis cernat securim sibi caput otruncaturam; uter istorum biberit?

Ignorantia speciei.

Omnes igitur peccant ignorantes: at errantes peccant vel ex *ignorantia speciei*, quam Jurisconsulti dicunt *ignorantiam facti*, et peccant ex temeritate, quia in vero vestigando non laborarunt, donec exploratum haberent, et hi merentur veniam: nam si id fecerint, et tamen peccatum sit, ea ignorantia non *reum*, sed *miserum* facit; ut OEdipum, qui cum ignorata matre Jocasta uxore ducta concubuit, qui

Ignorantia sensus communis.

merentur misericordiam: vel *errantes* peccant ex *ignorantia sensus communis*; quem definire possis, communem tuae civitatis vel nationis prudentiam, qua id sequaris aut fugias, quod omnes tui cives vel gentici sentiunt sequendum, vel fugiendum: hanc Jurisconsulti vocant *culpam latam*,

Ignorantia generis.

et quasi *dolum* censent. Deliberati peccant ex *ignorantia generis*, seu rationis aeternae, quam certe perspectam non habent; et peccant, quia *sapientiam sensuum*, quam nos supra (1) stultitiam definivimus, iudicant. Quare falsum illud Medae:

. Video meliora, proboque,
Deteriora sequor:

nisi verbum *video* cum suo momento accipiatur, quo id verbum vero *cerno* levius est; nam per affectuum tenebras *video*, non in veri luce *cerno*: igitur invertenda sententia: *si cerno meliora, deteriora non sequor*: quod nos duum febris aegrotantium exemplo firmavimus. Qui vero in deliciis et vitae luxus effusi sunt, peccant ex *ignorantia sui*, qui, quia se ipsos ignorant, se per ocia et per sensus deliciis quaerunt: *negligentes* autem et *incauti* peccant ex *ignorantia suarum rerum*, quas suas esse ipsos scire oportebat.

Ignorantia sui.

Ignorantia suarum rerum.

De poenis in utraque societate rerum.

LXIX. Et omnes peccantes ob id ipsum quod omnes ignorantes peccant, jure naturali necessario poena manet,

(1) Cap. XXVII.

sive ii in alios, sive adeo in se ipsos aliquid turpe admi-
serint (1); et hoc jure poenam ipsi rei de se sumunt: sed
quia nemo est qui miser fieri velit (2), verius est, ut ipsi
rei sint necessarij hujus generis poenarum ministri, quas
de ipsis sumit Æterna Ratio, Justitia Æterna, Deus (3). Propria poena quae?
Hoc autem *poenae* genus est omnium maxime proprium a
poenitendo dictum, nempe *prave facti conscientia*, quae Conscientia.
nihil aliud est nisi *ignorati veri pudor*, quantum ex igno-
ratione veri *turpitudine* conflata est. *Conscientia* autem sa-
pientissimae originis vox est: *scire* enim est verum noscere;
conscire est cum alio verum noscere: unde ubi mens cum
animo noscit verum, in quo utroque *electio* posita est, Electio.
tunc *animus* est *sibi* hoc est suae menti *conscijs*, suae
conscijs rationi: et uti *recte facti conscientia* est veri agniti
praemium a Deo in ipsa *honestate* collocatum (4), ita *con-*
scientia prave facti est veri ignorati poena in ipsa turpi-
tudine a Deo posita. Itaque et eleganter et vere dicere
possis hanc esse poenam, quam sumit Deus, utpote rector
societatis veri et rationis, de qua supra (5); qua homo
nedum cum ceteris hominibus, sed cum omnibus Intelli-
gentiis, atque adeo cum Deo ipso communicat, ut supra de-
monstravimus quoque (6) quantum Deus est Æterna Ratio
infinita, homo autem est *particeps rationis* (*). Et uti supra (7),
ita et heic societate veri societatem aequi boni inesse vel-
lim: sed in societate aequi boni, quantum ad hoc genus
poenae attinet, societatem veri considero. Sed pro facti
pravitate haec poena levior est graviorve. Nam qui *ex er-* Gradus poenarum.
rore peccant, iis ipsa veri, quod ignorabant, agnitio poena
est; itaque poena est pudor ipsos errasse: qui autem *de-*
liberati peccant, sed cum aliqua Rationis aeternae vere-
cundia, qui Aristoteli *incontinentes*, et quorum *culpa* Pla-
toni *sanabiles* dicuntur; hi stimulis conscientiae acrioribus
puniuntur: qui vero ex prava consuetudine sive prava na-
tura peccant, sine ullo Rationis aeternae pudore, quos
intemperantes Aristoteles, et quorum *culpas immedicabiles* Qui immedicabiles?
Plato dicit, hi gravissime plectuntur ipsius *conscientiae stu-*
pore, seu morte *quadam sensus humani*: ex qua isti per-
ditissimi homines a Philosophis ex hominum genere et so-
cietate eximuntur, et inter brutas bestias numerantur: ita ut

(1) Cap. XXX. (2) Principio. (3) Cap. LVIII. (4) Cap. XVIII.
(5) Cap. I et LI. (6) Principio. (7) Cap. LIV.

(*) Vide in libro de Metaphysica, Cap. I, interpretationem
verborum *particeps rationis* ex doctrinis deductam antiquae Philo-
sophiae Italicae.

acute dixeris, hanc poenam esse quandam *deportationem humanitatis*.

Sed quas poenas de peccantibus sumunt alii, sunt poenae quae in *societate aequi boni* irrogantur, quas sumere naturâ oportet, naturâ autem non est necesse; h. c. utilitas naturali ratione adjuncta suadet, non ipsa ratio naturalis urget necessario, ut sumantur.

Et in societate aequi boni omnes peccantes poena manet; *ignorantes* quidem ingenua ipsius peccati confessio et pudor; unde sunt omnes purgationes. At vero *malitiosos* manet, si *meliores sperentur*, poena commoda ut emendantur; si *perditi* prorsus sint, manet poena severa, *exemplum*; ut ne vivendo ex pessimis pejores fiant: quam unam iis respublica tribuere potest utilitatem, quae est et aliis utilis, ut exemplo deterreantur; *inertes, incauti, negligentes, luxuriosi*, quae damna ipsi sibi faciunt, rerum suarum, suorumque jurium multâ per *usucapiones* et *praescriptiones* puniuntur; *injuriâ* quae damna dedere aliis vel domini nexu et carcere, vel foris servitute belli dant poenas. Atque adeo *temerarii* injurias faciunt (1); *fortes* poenas repossunt (2): nam qui civem indemnatum occidit temerarius est, qui unus cum lege ac proinde cum omnium civium voluntate, et privatus cum republica pugnat, quae sua fortitudine nempe *imperio*, ei capitis poenam reponit: et belli injurias fortes per damna direptionum vastationumque, per mala praeliorum et cladium animadvertunt; per quae bellorum detrimenta temerarii fortium juri cedunt.

Usucapio et Praescriptio negligentium mulctae.

Justitia particularis et universae doctrinâ aliae, reipsa idem.

LXX. Justitia, sive aequatrix, seu rectrix, quarum utramvis in altera inesse diximus (3) et vulgo quaeque earum particularis habetur, ut sit vera virtus, qualem supra definivimus, quae omnes virtutes comites habeat (4), Justitia universa sit oportet, ut vidimus supra (5): et vicissim Justitia *Architectonica*, quam dicit Aristoteles, quae ut Architectus ancillantibus artibus, ita inferioribus virtutibus imperat, et quam eleganter Scholae appellant *legalem*, quia tantum, quantum leges, porrigitur, quae sedet in animo Potestatis civilis, et jubet omnibus virtutibus quae conducunt ad civilem beatitudinem; ea ipsa est particularis in animo Sapientis, quae omnium virtutum officia imperat ad privatâe vitae tranquillitatem. Quid ita? Quia unum verum, una aeterna Ratio, quae id dictat; unum verum bonum,

(1) Cap. LXVIII. (2) Cap. LXVI. (3) Cap. LXIV. (4) Cap. LXI. (5) Cap. LXV.

una aeterna Electio quae id jubet; una aeterna Justitia, unus Deus.

LXXI. Prudens utilitatum destinatio, hoc est destinatio facta ratione, non cupiditate succedente, gignit *dominium*; temperatus utilium usus gignit *libertatem*, quae in aequali rerum usu consistit; vis fortitudine recta gignit *inculpatam tutelam* (*).

Dominii, libertatis, tutelae genesis.

LXXII. *Dominium* est jus disponendi de re, *ut velis*; *libertas* est jus vivendi, *ut velis*; *tutela* est jus tuendi te et tua, *si velis*.

Tres Juris voluntarii fontes.

LXXIII. Sed omnia haec aequaliter, cum modo omnia: quem modum omnibus una adhibet Ratio (1): namque *avari, luxuriosi* naturam sunt mancipia, non domini: *immodice liberi seu licentiosi* sunt naturam servi non liberi: qui *injurias tuentur*, non sunt naturam fortes, sed violenti vel temerarii.

Juris necessarii fons unus.

LXXIV. *Dominium, libertas, tutela* sunt homini ingenta, et per occasiones nata; ut in specie *libertas juris* ante bella erat quidem, sed servitute per bellicas captivitates introducta agnita est, et nomen accepit (2). Sic dominia rerum soli per divisionem agrorum agnita sunt: quare ab Jurisconsulto dominia divisione non *introducenda*, sed *distincta* esse dicuntur (3). Sic ex *potentia* statim nascendo existit *tutela* sui, quae eminent in pueritia, et geritur sensuum judicio et auctoritate, quos pueri habent acerrimos: adrecente aetate ex *voluntate* existit *libertas*, quae eminent in adolescentia et solutis animi affectibus agitatur, qui in ea aetate omnes sunt maxime vehementes; at si effrenentur creant Regnum cupiditati: tandem per aetatem explicata cognitione confirmatur in homine ratio, quae sensuum tutelae et affectuum libertati tanquam domina moderatur.

Ordo nascendi, seu natura dominii, libertatis, tutelae.

LXXV. Itaque *tutela sensuum et affectuum libertas* sane sunt *Jus naturale*, quod antiqui Interpretes appellant *prius*, et Stoicis dicuntur *prima naturae*; *dominium rationis, affectuum aequalitas, tutela consilii* est *Jus naturale*, eorundem antiquorum Interpretum *secundarium* quod dicunt; et *naturae consequentia* Stoicorum: quae duo, quia Hugo Grotius bina falso putaverit; ex quo errore factum, ut hanc

Jus naturale prius et posterius Interpretum eadem quae prima naturae et naturae consequentia Stoicorum.

(1) Cap. XLIV. (2) Princ. Inst. de libert. et l. 3. D. de Just. et Jure. (3) l. 5. D. eod.

(*) Haec genesis dominii libertatis et tutelae refertur ad triplicem partitionem virtutum, uti perelare constat ex Cap. LXV, ac proinde refertur ad prima tria: *nosse, velle, posse* (V. Not. in Cap. XXXIX).

ipsam juris naturalis divisionem antiquorum Interpretum, quam judicio reprehendit, usu tamen ejus eximiae tractationis de *Jure belli et pacis* amplectatur; res digna est, quam ex iisdem nostris principiis paullo altius repetamus.

Deus Opt. Max. infinita sua potentia, sapientia et bonitate creavit ad sui similitudinem hominem, et *potentiâ* dedit ei *esse*, *sapientiâ nosse*, *bonitate velle*, quo vult suum *esse*, suumque *nosse*, sive adeo suae naturae perfectionem.

Ex tertio hoc Dei beneficio existunt duae Juris naturalis partes; altera qua homo suum vult *esse*, altera qua suum vult *nosse*. Unde homines aequo ferme studio, ne dicam acriori scire, quam esse desiderant; et impense delectantur, quum aliquid novi discunt, et potissimum quum brevi discunt; quare tantopere acuta dicta delectant: aequae summe iis dolet decipi, errare labi, ut nihil firmiter recordentur, quam ubi semel offenderint: quin ingeniorum contentiones omnium acerrimas exercent; et sciendi cupiditate prae doctrinae gloria passim et facile vitâ cedunt.

Vita hominis cum
brutis communis.

Illam partem, qua homo vult suum esse, continentur quae Stoicis dicuntur *Prima Naturae*, quae respiciunt vitam hominis cum ceteris animantibus communem; eaque Philosophi isti definiunt, quibus Deus, ut hominem creat, eum suae ipsius tutelae commendat, qua suum *esse* tueatur: quibus addas, quod cum esse a Divina Omnipotentia datum sit, ab eadem Omnipotentia *vis* ei *corporis* indita est, qua suum *esse* tueatur; atque ea appellant *Prima Naturae*; quia homo *nascendo ea doctus* est, nempe brevissimis, immo praesentibus sensuum notis *voluptate* et *dolore*, vitae utilia sequi, declinare noxia, ut suum sibi *esse* conservet (1); quod si prohibeatur utilibus, urgeatur in noxia, nec aliter illa assequi, haec declinare possit, *vim vi propulset*: cumque homo, quia mortalis, in sua specie perdurare nequit, is, ut animantia cetera *in genere* servare suum *esse* ab ipsa natura instigatur.

Jus naturale Jurisconsultorum quid
Metaphysicis?

Quid Physicis?

Atque haec juris naturalis pars definitur (2), *Jus quod natura omnia animantia docuit*: quod Metaphysici ex universo genere tradunt, Divinae bonitatis participationem, qua creata quaeque suas perfectiones custodiunt: Physici vero in suis *axiomatis* sic enunciant; naturalem motus legem, qua in sua quidque specie nititur perdurare, nisi vi, seu conatu majore de suo statu dejiciatur. Sed nos in no-

(1) Lem. II. (2) Ab Ulpiano in l. 1. § Jus naturale, D. de Just. et Jure.

stra Metaphysica rebus inanimis et brutis omnem conatum abnegavimus, physicisque rationibus, qui corporum conatus Physicis et Mechanicis cum vulgo dicuntur, ipsos esse motus contendimus, et conatum uni menti attribuimus, quae libero arbitrio praedita potest *substare*, ut sapienter Latini loquuntur, testimonio Terentii: Substare quid?

Metuo, ut substet hospes;

eoque pacto potest *motum subsistere* et *stare in conatu*; et ita *Jus naturale prius* est brutis omnino incommunicatum: unde Latini fortasse quidquid est *sine vi*, *brutum* dixere. Brutum quid?

Ex hoc igitur jure descendit, ut ob nostri corporis tutelam vim et injuriam propulsemus (1); et maris et foeminae conjunctio, liberorum procreatio, educatio (2) (a).

Illam autem partem qua homo vult suam *nosse*, quae est *vita hominis propria*, et nihil aliud est quam *nosse*, hac parte, inquam, continentur, quae iisdem Stoicis dicuntur *Naturae consequentia* sive *consentanea*, quae ad veram hominis vitam spectant; et describuntur, quae homo agit humanae naturae convenienter, sive convenienter vitae sociali, quibus vera hominis vita conservatur, ex qua sapientia Terentius (3) dixit, quod ubi nec pater ostendat filio, quod eum diligit, nec filius credat, quae aequum est, patri, Vita hominis propria

Ubi id fit, ibi non vere vivitur:

non vivitur ex vero et ratione, non vivitur socialiter: quod cum Comici dictum sit, arguit ita vulgo locutus esse Romanos. Vere vivere quid?

Haec pars definitur a Justiniano, quod *naturalis ratio inter omnes homines constituit, et apud omnes gentes peraeque custoditur* (4).

Cumque *vita hominis* longe praestantior sit *vita bruti*, proinde haec pars posterior juris naturalis priori dominatur; ut quod Pompejus ad bellum proficisci tempestate

(1) L. Ut vim, D. de Just. et Jure. (2) Dicta l. 1. § Jus naturale, D. eod. (3) Cap. LV. (4) § 2. Inst. de Jure natur. gent. et civ.

(a) Et si puerorum tutelam Natura non tam diligenter quam brutorum gerere videatur; qui ut plurimum noxia amant, et praecipitibus delectantur; id tamen supplet vita sociali, ad quam homines fecerat, ut supra demonstratum; nam ea aetate a parentibus reguntur: itaque id ipsum probat hominis sociale naturam, ut *educatio*, quae in brutis lactando, in hominibus juxta rationis aetate terminetur.

impeditus olim dixerat, *navigare est necesse, vivere non est necesse*; ex genere hominibus hoc jus edicit, *recta agere est necesse, vivere non est necesse*; et uti ad tuendam hanc *brutam vitam* ab Omnipotentia vi corporis praediti sumus, ita ad tuendam *vitam nostram rationalem* a Divina Sapientia vi veri praediti sumus, ex qua *virtus* existit, ut supra diximus, et est appellata (1).

Omne jus naturale vi constat.

Ejus divisionis usus

LXXVI. Igitur haec juris naturalis in duas hasce partes divisio usum habet quam maximum, contra quam sentit Grotius, qui dicit, *eam Interpretum divisionem Juris naturalis in prius et posterius usum habere nullum*, cum habeat eundem numero, quem habet divisio Stoicorum in *prima naturae*, et *naturae consequentia*, a qua ipse *Generis humani* Jurisconsultus praecclarissimam de *Jure belli et pacis* tractationem instituit; usus autem is est, ut in utriusque juris contentione posterius priore potius sit.

Elogium Grotii.

Jus naturale prius ἀδιάρητον.

Nam illam juris naturalis partem, qua natura conservationem sui, suique generis docet, sensibus et affectibus docet, qui uti ex sese neque boni neque mali sunt, sed cui uti scit, boni, cui uti nescit, mali; ita et haec juris pars justum dictat sensu magis negante, quam agente, hoc est, quod ratio non improbet, sed permittat, quae dictet: quae prioris partis permessa pars posterior vetare potest, iisque contraria honesta praecipere; ut in iis, quae Philosophi Ethnici docent de *humanitatis, liberalitatis, beneficentiae officiis*, et Christiani de *inimicorum diligentia ex Dei pietate*, de *patientia injuriarum* et *coelibatu*, quae omnia procul dubio sunt eminentioris virtutis.

In quo regnum habet Philosophia?

Omnis Juris voluntarii materies et forma.

LXXVII. Itaque *ius naturale prius*, sive *prima naturae* est *omnis juris voluntarii materies*, et quantum ea propius ad licita vel honesta accesserit, tantum jus voluntarium minus aut magis justitiae laude celebratur.

At juris naturalis *pars altera* non permittit, sed aut *vetat* aut *praecipit*, et quod praecipit vetatve, omnino *immutabile* est, quia est a Ratione aeterna dictatum.

Atque ex hoc jure naturali posteriore immutabile prius est, quia naturae licita vetari lege possunt; sed lege fieri non potest, ut per naturam non liceant.

Quare uti jus naturale prius, seu *prima naturae* sunt omnis juris voluntarii materies; ita *ius naturale posterius seu naturae consequentia* sunt *omnis juris voluntarii forma*, quae si prorsus absit, jura voluntaria nulla sunt. Itaque

(1) Cap. XXXVI.

Ulpianus (1) *Jus civile* definit, quod neque in totum a jure naturali recedit, nec per omnia ei servit; sed partim addit, partim detrahit: et vulgatum illud anima juris Ratio; et Itali sapienter *Jus* vertunt *Ratione*.

LXXVIII. Hinc vides, imo cernis notam omnis juris naturalis aeternam: nam iccirco *priora naturae* in homine *jus naturale* sunt prius, quia a *naturae consequentibus*, seu *naturali jure posteriore* hanc *immutabilitas* notam accipiunt, ut per naturam semper sint licita.

Nota omnis juris naturalis aeterna.

LXXIX. Indidem *juris naturalis immutabilitatem*, quam meliores *Moralis Christianae* auctores *rigorem* eleganter appellant, aeternam intelligis: quando *jus naturale* posterius, qua nota *immutabilitatis* signat prius, seu *voluntarium*, id in *ratione voluntarii* *immutabile* statuit.

Juris naturalis rigor aeternus.

LXXX. Quod fateri verum omnes necesse est, qui de *Divina Gratia* cum melioribus sentiunt post D. Augustinum (2), qui saepe docet, *Deum suo immutabili decreto nostram arbitrii libertatem tueri*; atque hac ratione *Jurisprudentiae Christianae* propria principia docerent.

Jurisprudentiae Christianae propria principia.

LXXXI. Quamobrem *mens legis et ratio legis*, quae a non satis acutis confunduntur, res sunt longe aliae: *mens legis* est *voluntas legislatoris*; *ratio legis* est *conformatio legis ad factum*: facta mutari possunt, et mens legis, seu voluntas legislatoris mutatur: conformatio autem legis ad factum mutari non potest, unde nunquam ratio legis mutatur: quare, mutatis factis, ratio cessare potest, ut eleganter antiqui Interpretes dicunt, *ociari* potest, sed in contrarium mutari, in contrarium verti non potest. *Mens legis* spectat ad utilitatem, qua variante variatur; *ratio legis*, cum sit ad factum conformatio, spectat ad honestatem (3), quae aeterna est.

Mens legum et ratio legum.

LXXXII. Ratio autem legis eidem dat esse verum (4); *Verum* autem est proprium ac perpetuum adjunctum juris necessarii: *Certum* vero est proprium et perpetuum juris voluntarii attributum, sub aliqua tamen *veri parte*, ut Ulpianus nuper *jus civile* definiivit (5): quam *veri partem* Legislatores arripiunt, ut *certo* teneant ea *ex parte verum* auctoritate, quod hominum pudore tenere non possunt,

Verum legum et Certum legum.

Certum est pars Veri.

(1) L. 6. D. de Just. et Jure. (2) Lib. V de Civ. Dei, cap. X, et Lib. VII, cap. 30 T. VIII in Edit. Parisiensi 1679. Lib. III de Trinitate, cap. 4 T. VI in eadem Edit. De Correctione et Gratia, cap. 8, n. 52 T. X in eadem Edit. (3) Ex definitione honestatis supra proposita, Cap. VIII. (4) Ex definitionibus *Veri* *Certique* supra allatis. (5) Dieta I. 6. D. de Just. et Jure.

quae est ejus Ulpianae definitionis ratio. Quare vel omnibus fictionibus, quae omnes juris voluntarii sunt (nam naturale est generosum et verax) subest aliquod verum naturae dictatum. Quin ejusdem Ulpiani celebre illud, *durum est, sed scriptum est*, tantundem sonat, *certa lex est, sed vera prorsus non est*; at aliqua tamen ratio, eam veram omnino esse non sinit.

Certum ab auctoritate, Verum a ratione.

LXXXIII. Unde conficias *certum ab auctoritate* esse, uti *verum a ratione*, et auctoritatem cum ratione omnino pugnare non posse; nam ita non leges essent, sed monstra legum. Ex quibus et perspicue et facile illud Juliani explicaveris, firmantis (1) *non omnium eorum quae a majoribus nostris constituta sunt, rationem reddi posse*; modo cum Juliano componas Neratium (2); *quia alioqui multa ex iis quae certa sunt (non vera) subverterentur*. Uterque igitur ait, *rationem naturalem* ab auctoritate requirere esse importunum: requiras igitur ab auctoritate *rationem civilem*, hoc est, communem utilitatem, quam legibus omnibus, aliquam subesse necesse est (3); vel quum Legislatores jus naturale dictant, ut nos in nostra Dissertatione *De nostri temporis studiorum Ratione* indicavimus: quae ratio civilis cum dictet publicam utilitatem; hoc ipso pars rationis naturalis est; non tota autem ratio est, quia ut utile dictet omnibus aequum, aliquando aliquibus iniqua est.

Auctoritas pars rationis.

Hinc ratio civilis pars rationis naturalis.

Pragmaticus legum et Philosophus legum.

LXXXIV. Qui tenet *certa* legum, *Pragmaticus* legum est; qui tenet *vera* legum, *Philosophus* legum est. Hinc in Jurisprudencia nova apud Romanos *scire leges non est verba legum tenere, sed earum potestatem et vim* (4).

Omnis interpretationis fundamentum

LXXXV. Ex dissertatis illud conficitur, quod omnis ex aequo bono interpretatio juris conditi, ad jus quod interpretatur, ita se habet, ut jus naturale posterius ad prius: et est universalior ratio, quae rationem juris conditi sub se habens, voluntati Legislatoris indit in nova facti specie formam juris.

Quare jura necessaria posteriora prioribus derogare in speciem videntur; re autem ipsa gravius confirmant: quia posteriora sunt ipsa jura priora, quae per *bonas occasiones*, quas dicebat Paedius (5), magis explicantur.

Omnis interpretatio ex aequo bono est ex universaliori ratione.

Hinc in legibus interpretandis ratio universa spectari debet, quanquam in aliqua specie deficere videatur: at si ipsa ratio universa deficiat, tunc ab ipsa lege recedemus

(1) L. Non omnium, D. de legib. (2) In l. seq. (3) § fin. de Just. et Jure. (4) L. Scire leges, D. de Reg. Juris. (5) Cap. XLVI.

vi universalioris rationis. Tibi tenor ex mutuo; deinde non petere pactus es: mutui obligatio pacti obligationi cedit, quae est ex genere latior, nempe obligationi pudoris, ex qua obligatio mutui suam juris vim habet, et cujus pars quaedam est.

Et quod vulgo dicitur, *generalibus per specialia derogari*, si recte animadvertatur, quae specialia sunt juris civilis, sunt generalia juris naturalis, juris civilis generalibus latiora. *Privilegia* enim sunt juris civilis quidem restrictiones, sed explicationes juris naturalis: non enim sine aliquo merito irrogantur, ut quis jure ceteris aequo eximatur, et solvatur legibus, quae omnes tenent.

Et ex genere restrictiones omnes juris conditi sunt productiones juris naturae; et omnes juris conditi, qua talis, hoc est legitimarum formularum productiones, sunt juris naturalis angustiae, quae jus rigidum condunt, quod aequitati naturali adversatur.

Hinc quo ratio est universalior, propius accedit ad Deum.

Et *Patrimonium, Haereditas, Respublica* sunt fictiones, quantum iis personas quasdam inducimus; sed uti rationes universae sunt rerum genera, et quia genera maxime vera.

LXXXVI. Sed ut omnes virtutes una est, et quaeque trium semper est cum aliis duabus complicata (1), ut duplex *Justitia* particularis reatrix et aequatrix una *Justitia* universa est (2), et quaeque earum semper est cum aliis duabus complexa (3): et *Virtus* et *Justitia* una; una vis veri, una humana ratio est (4); ita *dominium, libertas, tutela* modo sint ratione recta hanc eandem proprietatem divinae originis obtinent (5), uti ea tria unum sint, et quodlibet eorum trium sit semper cum aliis duobus connexum; ita ut in *dominio* et *libertas* et *tutela*; in *libertate* et *tutela* et *dominium*; in *tutela* et *dominium* et *libertas* contineantur. Quare qui dominus est, is rei suae est moderator et arbiter; eaque adversus vim et injuriam tueri potest, si velit: qui liber est, dominus est saltem suae libertatis, eamque a vi et injuria tueri, si velit, jure potest: qui rem jure tuetur, liber et dominus sit oportet (a).

Specialia jure civili sunt generalia juris naturalis.

Restrictiones juris civilis sunt ampliationes juris naturalis, et vicissim.

Jura universaliora Deo propria.

Qua ratione patrimonium, hereditas, respublica sunt fictiones.

Dominii, libertatis, tutelae divina origo.

(1) Cap. III, at praecipue Cap. XI et XII. (2) Cap. LXIV.
(3) Cap. LXX. (4) Cap. XLIII. (5) Cap. XXXVI.

(a) Hactenus *Ratione* descripsimus *Generis Humani Rempublicam*, *Idea hujus Operis*, ejusque formam, ordines, societates, negotia, leges, peccata, poenas, et scientiam in ea tractandi juris universi exposuimus: dein

*Omnium Rerumpu-
blicarum fontes tres*

LXXXVII. Ex *dominio, libertate, tutela* omnes Respublicae ortae.

De auctoritate.

LXXXVIII. Nam ex *dominio, libertate, tutela* constat *auctoritas*, quae erat alterum a *ratione* omnis juris et omnis jurisprudentiae Principium.

*Auctoritatis nota-
tio.*

LXXXIX. Dicta a verbo graeco *αὐτός*, quanquam sint Eruditi qui negant, quod Dio (1) graecus scriptor dicat, Graecis non esse vocabulum, quod latino *auctoritati* respondeat: quae ratio plane absurda est, et omnem etymologiae doctrinam convellit: ita namque quamplurima latina verba graecam, satis multa hebraeam non haberent originem, quia Graecis et Hebraeis verba non sint quae iis latinis respondeant. *Αὐτός* autem graecis significat quod latinis *proprium, suum ipsius*: qua significatione Phaedria Terentianus inquit:

Ego vitam Deorum propterea sempiternam arbitror,
Quod voluptates eorum propriae sint;

non ut nostrae hominum, quas habemus precarias a Deo: et Horatius in Lyricis verum honorem dixit *proprium* virtutis *laurum*; quia verus honor a populari aura non puet: et Jul. Caesar *de Bello Gallico*, victoriam, quam ei hostis e manibus eripere non posset, *proprium* appellavit: quod verbum Dionysius Petavius in *notis* non latinum, sed is vero non latine notat.

De auctoritate naturali.

XC. Auctoritas igitur naturalis significatione alia sane, quam apud Romanos Historicos, Politicos, Jurisconsultos, sed ex qua fluxit illa apud Romanos Historicos, Politicos, Jurisconsultos, est *ipsum cujusque nosse, velle, posse*; et quidem *posse* tum animo, tum corpore, quia utroque constamus (2): et definiiri potest, *nostra humanae naturae proprietates*, per quam nemo eam nobis eripere potest. Hominem enim occidere quis potest, arctissime vincere potest; sed hoc rerum ordine ita comparato, nullo pacto fieri potest, quin homo vivus vincitusque noscat, quin velit, quin conetur.

ceps, ut *haec magna Genêris Humani civitas*, ab suis usque primis Humanitatis originibus, *Divina Providentia* moderante, moribus gentium ac proinde *auctoritate* fundata, ad hanc ipsam *Rempublicam Universam*, quam modo quodam metaphysico, sive in *Idea*, qua licuit, optima designavimus; per *varia utilitatum et necessitatum humanarum rudimenta*, sive adeo per *ipsarum sponte rerum oblatas occasiones* perducta sit, Philologiae testimoniis ad Philosophiae examen revocatis describemus.

(1) Histor. lib. LV. (2) Cap. X.

XCI. Propter rerum novitatem, ut cum Lucretio dicam, et verborum egestatem hanc mihi liceat *auctoritatem naturae* appellare.

Auctoritatis naturalis novum nomen.

XCII. Et haec auctoritas divinae originis (1) proprietatem obtinet, quod ea una tribus his constat, *nosse, velle* et *posse* animo et corpore, quae tria una sunt humana natura: et quorum trium quodlibet semper est cum aliis duobus conjunctum, quorum unum si desit, homo non est.

Auctoritatis naturae divina origo.

XCV. Sed et in eo Divini Auctoris simulacrum refert: quod talis est haec in homine auctoritas, qualis *Aseitias* in Deo (2): *Aseitias* Deus est in omni natura summus: haec auctoritate homo est in omni natura mortali summus.

Ex ea homo in omni natura mortali summus.

XCIV. Nam ex *cognitione*, qua homo ceterae naturae mortali praestat (3), hominis in omnem naturam mortalem dominium fluxit, quod Deus *Adae* protinus creato permisit: ex *voluntate* libertas extitit; cetera mortalia, quia arbitrii cassa, serviunt: ex ipsius humanae naturae praestantia jus tutelae ortum, qua homo se adversus omnem naturam mortalem tueretur. Atque adeo ex *ratione auctoritas* ipsa orta est.

Et ex ratione auctoritas ipsa orta.

XCV. Verum igitur dicebat Romanis Brennus (4) dux Gallorum *primam inter mortales legem* natam esse *Potentiae*; sed aut barbarus ignorabat, aut incivis, quod totius rei caput erat, reticuit, *a natura praestantiori dictam*. Quare Taciti illud, *in summa fortuna il aequius, quod validius*, ita commutandum; *in summa sive praestanti natura jus esse quod placet potentiori*, uti Solon sapientissimus Graeciae, *Vim jusque parili copulans jugo*, se magna praestitisse, hoc est sua potentia leges Atheniensibus dedisse gloriabatur.

Ex auctoritate naturae auctoritas juris.

Prima lex inter mortales nata.

XCVI. At vero dominium vulgo nunc *proprietas* appellatur, quae priscis dicebatur *Auctoritas*: ut ex duobus leg. XII Tabl. capitibus de *Usucapione*; *usus et auctoritas fundi biennium esto*; hoc est bienni possessione proprietatis fundi acquiratur: *Adversus hostem aeterna auctoritas esto*; hoc est, nunquam hostis possessione fundi Romani proprietatem acquirat: et passim in Legibus Romanis *Auctores* dicti, a quibus dominii causam habemus. *Voluntas* vulgo Latinorum *auctoritatis* vocabulo significata: *quid mihi auctor es, ut faciam?* quid me vis facere. *Tutela pupillorum*, quae ab hac origine *vi et potestate* definitur, *tota auctoritate constat*: quam tutor praesens pupillo praec-

Omne jus voluntarium auctoritas dicta.

(1) Cap. III. (2) Cap. V. (3) Cap. XII. (4) Apud Plutarch. in Camillo.

senti in re praesenti praestat, eumque tuetur; ne in actu rei circumveniatur (1).

*Prima originaria
jurium acquisitio.*

XCVII. Atque haec *auctoritas*, de qua hactenus disse-ruimus, est prima originaria omnium omnino jurium acqui-sitio, quam, quia cum hominibus nata est, possis appel-lare *cognatam vel nativam*.

*De auctoritate mo-
nastica.*

XCVIII. Primam vero juris *auctoritatem*, licet appellare *monasticam*, seu *solitariam*, quam homines in solitudine habent. Solitudinem heic accipio loca aequè celebrata ac deserta: modo ibi homo in vita impetitus legum praesi-dium implorare non possit, ita ut ei eò temporis articulo respublica nulla sit; quod Cicero sic graviter explicat, *ante ei injusta poena luenda sit, quam justa repetenda*.

*Auctoritate mo-
nastica homo in so-
litudine summus.*

XCIX. Atque ex hac auctoritate monastica homo in so-litudine summus est: eaque injustum aggressorem ob sui praestantioris hominis tutelam, quia aggressori justitià praes-tat, jure superioris occidit.

*De jure majorum
gentium.*

*Juris gentium de-
finitio.*

Historia quid?

*Juris gentium di-
visio.*

*Majores gentes
quae?*

*Dii majorum gen-
tium.*

*Minores gentes
quae?*

*Minorum gentium
Dii.*

*Patricii majorum
gentium.*

*Patricii minorum
gentium.*

*Mancipatio, usuca-
pio, usurpatio, vin-
dicalio, mancipia.*

C. Ex hac tutela naturae praestantioris natum est: *Jus gentium*; quod definire possis *Jus violentiae*: et ut in ho-minis vita Jus omnium primum *tutela* existit, ita in *Vita generis humani*, quae *Historia* est, Jus gentium, quod tu-telâ totum constat, primum omnium ortum habuit.

Id divido in jus majorum gentium et gentium minorum. *Majores* autem *gentes* appello ante civitates fundatas et leges positas; uti Saturnus, Jupiter, Mars, Mercurius, Hercules (*a*), aliique, quos Mythologia enumerat, *Majorum gentium Dii* appellantur, quia Deorum antiquissimi habiti sunt. *Minores* vero accipio *gentes* post civitates constitutas et regna condita, uti *Minorum gentium Dii* dicti sunt a civitatibus consecrati, ut *Quirinus*: cujus divisionis fuit imitatio quaedam illa Ro-manorum, qua dicti *Patricii majorum gentium* qui ex Patri-bus lectis a Romulo, *Patricii minorum gentium* qui ex Pa-tribus per sequentes Reges aut a Bruto conscriptis orti sunt.

Jus autem majorum gentium est Jus privatae violentiae, quo homines exleges quidque sua *manu capiebant, usu capiebant* (*b*), vi tuebantur; suum *usum* seu possessionem

(1) Tot. titt. Jur. de Auctor. Tutor.

(a) Tu rectius dixeris, *Herculem, majorum gentium Heroem*, quem in his Libris demonstramus, esse characterem eorum qui primi gentes fundarunt: unde *primae gentes suum quaeque Herculem habuere*.

(b) Nam *prima usucapio fuit rerum suarum*, nempe quae in com-munione positae communiter erant cujusque, sive *ex primo domi-nii genere*, quod cum homine natum dicimus; deinde longo usu factae sunt cujusque suae, *ex domini generis secundo*, ex quo po-stea mansere. Unde Hermogenianus dicebat, *jure gentium distincta, non acquisita dominia*.

rapiebant, et sic vi sua recipiebant: unde erant *mancipia* res vere manu captae; *nexi* debitores vere *obligati*; *Nexi*, obligati. verae *mancipationes*, *usucapiones*, *vindicationes*, *usurpationes*, seu *usus* sive possessionis *raptiones*; uti *uxores usurariae*, quae in possessione erant, non in potestate viro-
rum, *trinoclium usurpabant*, hoc est tres perpetuas noctes usum sui rapiebant viris, ne in eorundem manum seu potestatem anni usucapione transirent. *Judicia duella* erant, *Duella*. sive singularia certamina inter duos aequales, quia *tertius* non erat iudex superior, qui controversias vi adempta dirimeret. *Vindicationes* per veram manuum consertionem (*manus enim conserere pignare est*) peragebantur: et *vindiciae* erant res vere per vim servatae. *Actiones autem personales* erant verae *conditiones*; unde *pacta*, sed alia significatione postea *conditiones* mansere dicta, et maxime illa quae rem in fortunae casum dant et obligationem suspendunt. Cujus rei bellissimum vestigium extat eo cap. Legis XII Tabb. *de Judiciis*: ENDO VIA rem uti paicunt orato (1). Uti in via creditor et debitor pacti sint, jus postu-
lato.

Per veras autem *conditiones* creditores cum debitoribus qui aut inficiarentur debitum aut cessarent, obtorto collo tractis suam *condibant*, seu *simul ibant* domum, ut ubi operis suis *nervo nexi* debita exsolvent; si autem creditores non poterant cum debitore, tunc vel cum re sibi debita, et si ejus copia neque erat, cum debitoris re alia, qua sibi satisfacerent, *condibant* domum. *Fides* autem dicebatur *nervus*, quae nunc quoque tertiae inflexionis citharae chordam significat: unde mansere locutiones, *implorare fidem* pro *implorare potentiam*; *recipere in fidem* pro *recipere sub imperium*, *recipere in potestatem*. *Conditiones* postea dictae *condictiones* a solempni denunciatione diei, qua debitori solvendum, aut in iudicio sistendum esset. *Denunciare* enim prisci dicebant *condicere*: quod *ex jure minorum gentium*, hoc est post civitates fundatas originem habuit, ut nos infra haec perstrictim enumerata latius ostendemus.

Cl. Sed primi homines hanc monasticam auctoritatem concubitu certo protulerunt in filios, *tanquam in suas ipsorum partes*, quod fundamentum Societatis oeconomicae Philosophi communi calculo statuunt: ex qua Philoso-
De Auctoritate oeconomica.

(1) Ex lectione Hotomani.

Filius particeps
patriis.

Filius res sua patri.

Patres in familia
summi.

Pecunia.

Patrimonium,
Hereditas,
Familia quid?

Jus vitae et necis
in filios.

Familiae primum
rerumpublicarum
rudimentum.

Testamentum spe-
cimen imperii fami-
liaris.

Alterum clientelae.

phiae penu Latini in priscis locutionibus habent, *particeps meus* (1) pro eo quod nunc dicitur *meus filius*. Atque inde in leg. XII Tabb. illud *caput* influxit: *Uti paterfamilias super pecunia tutelave REI SUAE legassit ita jus esto*; ubi filii familias veniunt appellatione *rei suae*: unde porro *suitatis jura* profluxere.

III. Hinc *auctoritas oeconomica* seu *familiaris* orta est, qua *patres in familia summi*: *libertas filiorum* stat in arbitrio parentum; unde *paterfamilias* distrahendi filii jus fuit; in *acquisitionibus filii* sunt, ut scite Aristoteles appellat, *animata instrumenta parentum*: unde *pecuniae* jus derivatum; parentes habent *tutelam filiorum* tanquam *rei suae*, quam aliis testamento *legare*, *mandare* possunt.

Solitaria auctoritate in familiarem prolata, cujusque *suum*, seu *dominum suarum* cujusque rerum prolatum est in *pecuniam*; nam vetustissima artium *pecunia*; quae etiam viventis *patrimonium* a *patre*, defuncti *hereditas* ab *hero* dicta est: et ex libertate singulorum *familia* orta dicta a *fanulis*, seu *clientibus*, qui agrorum culturam rem faciebant familiarem: estque *utilitatum domesticarum communio*: quam communionem qui habent dicti *liberi*, ut differunt a *nexis*, quos superius diximus: et ex singulorum *tutelis patria potestas* facta est, quantum est *jus filios coercendi*, quo pater familiam tueatur; unde patribus *jus ortum vitae et necis in filios*.

III. Et ita *familiae* primum rerumpublicarum rudimentum fuere; cujus vestigium belle integrum mansit in *testamentis*, quae *paterfamilias condere, ordinare*, uti *Principes summi condere leges, ordinare rempublicam* dicuntur: et promiscuo vocabulo *paterfamilias hereditatem, Principes rempublicam*, quum eam aliis mandant, *legare* dicuntur: et uti *legatus* in republica legata Principem, ita *heres* in hereditate defunctum patremfamilias refert, seu, ut vulgo dicunt, repraesentat: et uti quicquid Principi placet legis habet vigorem; ita quicquid testator testamento jubet, *jus esto*: tanquam *Princeps summus* legibus solutus jure naturali nuda voluntate rerum suarum in alios transfert dominium: unde legata formulis illis concepta *sumito, capito*, quae *vindicationis* appellantur; et tanquam potestas summa legatis, quae *damnationis* dicuntur, sancit in testamento poenas.

IV. Sed praeter familias *clientelae* rudimentum rerum-

(1) Terent. Heautontim. Act. I, Sc. I.

publicarum fuere alterum, ex quibus omnium primae in terris respublicae natae Optimatum.

Sed quae haec aio, universae eruditorum reipublicae mira omnino esse videantur; tum quia Philosophi omnes constanter affirmant, *Respublicas a Familiis tantum fuisse inchoatas*; tum quia *Historia universa* tradit, *primum inter mortales Regum nomen fuisse*.

Huic communi errori locum fecit *Philosophiæ et Philologiae distractio* (1); ex qua factum, ut *Historia* nondum sua hactenus haberet principia, quae non alia sane forent, quam *res gestae temporis obscuri*, unde *tempus fabulosum* falsis poetarum commentis excuteretur, et *tempus historicum* haberet exploratas praeteritas causas, a quarum effectibus sua sumit exordia: quae respublicas fundatas, ac regna condita, pacis bellique jura, ordines, leges, magistratus tamquam e vestigio inter mortales nata nobis in ipso sui limine proponit; quamobrem vera falsis sine ullo delectu commiscet.

Id nos in nostra *Historia Temporis Obscuri*, quae universi Juris gentium quaedam *sax* erit, Lib. II praestare conabimur: in praesenti id solum tantisper tu omnesque alii Eruditi teneatis, quaeso, quod, nisi fallor, postulanti haud facile negare possitis.

In statu exlegi corrupta natura tulit, ut innumeri omnem summi Numinis religionem exuerent; effreni libidine incertos, et quia incertos etiam nefarios concubitus celebrarent; desides vitam omnem inertem viverent: et *victu foedo*, quem de ipsis dicit in *Arte* Horatius, cadavera inhumata relinquerunt canibus corvisque voranda. At hercule aliquot fuisse necesse quoque est, qui pudore illius incertae et nefariae veneris et foedi victus commoti, de media illa errorum multitudine se proriperint: et quando *Divinatio* antiquissima inter Occidentales est, quae *auspiciis* potissimum constat, ut *Mathematica* seu *Astronomia* judiciaria brevi post Diluvium nata apud Chaldaeos in Oriente; necesse est ut avium volatus Numen falso putarint, quos quia de caelo observabant, a verbo *θεός* originis Graecis Latinisque communis, ut vox *Diespiter* docet, *Divinum* appellarunt; unde et ipsa *Divinatio* dicta, quae Juris Divini potissima pars apud gentes habita est eaque ratione necesse est ut in illa insigni ruditate per auspicia Deos se consulere crediderint; auspicato certas sibi sedes agrosque

Historia nondum sua habet principia.

Status exlegis specimen.

Pudor omnis divini humanique Juris parens.

Jus divinum unde coepit apud gentes.

(1) De qua diximus in Prologo.

Prima religio *lucis* arisque habita.

Origo connubii, patriae potestatis, divisionis agrorum.

Humanitatis.

Tigna juncta.
Casae.
Pagi.
Gentes.

Falsae religionis non falso natae.

Ex religione virtutes.

Optimi viri.

Patres.

Veri majorum gentium Patricii.

occuparint; et per *lucos* in *ara* quisque sua Deos coluerint: unde nunquam a Latinis *lucum* sine religione, aut *ara* aliqua appellatum reperias. Hinc etiam necessario factum quod isti *falsi pii*, ut qui non vagi et erronei, sed certis sedibus *haerentes* certas indidem quoque sibi uxores conjungerent; certos sibi filios susciperent, qui connubium, seu jus nubendi citra nefas habebant: captos auspiciis agros, quia ibi manere perpetuo debebant, terminisque positos divisos, contenti quisque suo, eos industrii colerent: et eum certi essent patres, certi filii, certae uxores, inter ipsos necessario *Humanitas* primum nata, quae proprie ab *humanis mortuis* dicta est: eaque ratione sui suorumque tutelae *tigna* junxisse, *casas* collocasse necesse est: unde sensim *pagi* constructi, et *maiores gentes* conditae (1); sed *gentes* nativa significatione et propria, quam rectâ Romani recipere, ut significarent virilem stirpem in plures familias divisam.

Proinde ex universa illa multitudine exlegi hi soli *ex falsa persuasione* (quae in illa summa rerum imperitia et ruditate ipsis facillima probatu fuit) *falsi pii*, *Deos observarent*; et quia *pii*, *prudentes* sibi visi, qui eosdem per auspicia consulerent; *temperati*, qui castam venerem colerent; *fortes* qui indomitos agros culturae subigerent; ita ut ex Deorum falsa religione videas has imperfectas virtutes inter eos ortas, qui *optimi* et a *virtute* dicebantur *Viri*, quibus respondent Graecorum *Ἡρώες*, unde *Heri* fortasse Latinis dicti: atque ii ipsi erant qui *patris nomine cieri* possent; ex quibus veri *majorum gentium Patricii* oriebantur: indidem ii qui *gentem*, seu communem virilem stirpem haberent: a quibus *Jus majorum gentium*, quod cum Graecis proprie *Ἡρωικόν* appellares (a), nempe antiquiorum ante ci-

(1) L. 5. D. de Just. et Jure.

(a) *Unum ex perpetuis hujus Operis Argumentis.*

Heroicum Jus omne antiquum Romanum qua publicum, qua privatum.

Et sane per hos utrosque libros, id veluti *perpetuum argumentum* disseritur, *omne Jus Romanum antiquum*, in omnibus ejus partibus, vel iis ipsis in quibus hactenus Romanorum proprium putatum est, id *omne Jus heroicum* fuisse. Heroicum sive poëticum *Romanum Regnum*; *Romanos Quirites*, heroës Romanos; *Jus Quiritium*, *Jus heroicum*, ex quo *Patres Romani*, ut prisci heroës, *auspicia*, *agrum*, *jus*, *connubia*, *imperia*, *sacerdotia plebi habuere incommunicata*; *heroicas clientelas*, in quarum parte erat, ut heroës docerent ad sua asyla receptos homines *Fas Deorum*: unde Romanis mansere *clientelae*, per quas *Patricii plebejos* docerent jura; ac proinde *Jus arcaum Romanum heroicum* quoque: *heroicam pri-*

vitates fundatas, ortum habet: quae initio facto per auspicia a *Jure divino*, sepulturis *jus humanum ab humanis mortuis* condere instituerunt.

Per hanc narrationem tu huc interea retuleris, *secundam originariam* omnium omnino *jurium acquisitionem*, quae per *agrorum divisionem* terminis positis *jure majorum gentium* facta est, qua rerum dominium naturam mutavit, ut quando terrarum prius erat dominium ejus simile, quod habet populus theatri ex. gr. thermarum vel stadii; deinde ea distinctione factum est dominium, quo res sunt et manent singulorum.

Quod autem is status exlex diu perduravit in insignem generis humani frequentiam, argumento sit, quod Romani sub Regibus, qui ad ducentos quinquaginta annos regnarunt, ad viginti urbes oppidaque cepere; nec tamen, ut Divus Augustinus *De Civitate Dei* (1) refert, ultra quam viginti milliaria nostris tertio ferme breviora Imperium protulere.

Igitur cum inertibus copia non tanta esset de terrae sponte natis victitandi, necesse est, ut ex ea ipsa multitudine impia et nefaria infirmos subierit industria, qui vitae necessaria aestate vix et aegre, per quae manserunt inculta, legerent, et in hyemes asservarent, contra robusti ac violenti, ut natura fert, feriati vel Optimorum culta furari auderent, vel lecta sive adeo asservata ab infirmioribus rapere.

scam Jurisprudentiam rigidam, heroicam antiquam severitatem poenitentium, Jus optimum, sive Jus Romanorum Quiritium, Jus Fortium Romanorum heroicum, quo in Latium, Italiam, Provincias Romanum Imperium prolatum est: heroicam *Romanorum nuptias, uxorum coëmptiones*; heroicam ipsam, quam Romanorum dicunt propriam, *patriam potestatem, perpetuam foeminarum tutelam* heroicam; heroicam *justam Romanorum aetatem, suitatem, algnationes, gentilitates* heroicam; heroicam *usucapiones, stipulationes, mancipationes*, ac proinde omnes *actus legitimos*; atque adeo *priscos omnes Romanos mores fuisse* heroicos: quibus apud alias gentes sive *ab ipsa forma rerumpublicarum vel libera*, ut inter Graecos, vel *monarchica*, ut inter Sienos et Orientales, jamdiu resolutis; aut rebuspublicis Optimatum, sive *Heroicis Regnis*, vel *ex libertate mixtis*, ut Carthaginensium, aut *mericis*, ut Hispanorum, Gallorum, Britannorum, in ditionem potestatemque Romanam venentibus, et in provinciis redactis, ac proinde *omnibus suo cujusque jure optimo per victorias muletatis*, soli ferme in Orbe terrarum Romani heroicos mores legibus domi, virtute foris, et ideo virtute foris, quia legibus domi, custodiere; *edque custodia communia heroum jura fecere propria*; et quia custodiendo fecere propria, *Romani heroes gentium suere*.

A Jure divino humanum profuit.

Secunda originaria jurium acquisitio.

Naturâ dominii mutatâ.

Romani gentium Heroes.

(1) L. 3, cap. XV, T. VII Edit. Paris. 1679.

Optimi, fortissimi. agrorum exerciti, gentis factione feroces, ac proinde *optimi* sen *fortissimi* dicti (nam priscis *bonus* qui nunc *fortis*, uti *fortus*, qui nunc *bonus* erat) facile violentos ac temerarios ob suarum rerum tutelam in furto intra ARATA (a) deprehensos occidebant: et ita imperium *domi* inter suos ortum (1) *foris* tutelae quoque jure in alienos prolatum est.

Imperium prolatum. Ad eam virtutis *famam* exciti infirmi, ubi injuriis premebantur a violentis, ad *lucos* et *aras* Optimorum confugisse haec natura rerum sic comparata suadet; a quibus in eas leges recipi ipsius domini mutata natura dictabat, ut quando in agros Optimorum proprios salutis caussa confugissent, quos Optimi *assignassent* ipsis, *colerent* agros, suisque operis vitam sustentarent, pro quo *beneficio* praeterea *obsequium* praestarent Optimis: et ita *clientelae* ortae, quarum propria *assignatio*, qua clientes colendis agris erant *addicti*: et partes duae, *operae*, *obsequiumque*, quae clientes debebant Optimis, tanquam *Patronis*: et *Patricii*, hoc est, qui patres certos nomine ciere possent, haberent agrum, auspicia, gentem, connubia, lucos, aras; clientes nihil horum haberent. Unde in Historia universa vides Hispaniam, Africam, Gallias maxime et Germaniam, Britanniam, Italiam Graeciamque scaterere *clientibus*.

Clientelarum proprietas. Assignatio, partes opere et obsequium. Addicti.

Atque id est *Asylum*, quod Livius dicit, *vetus urbes condentium consilium*; sed per haec quae nunc sic perstrictim innuimus, latius in *Historia Temporis Obscuri* exquemur, *vetus urbes condentium jus* multo verius dixisset.

Asylorum jus antiquissimum. Et ita *clientelae*, alterum a familiis expressius rerumpublicarum *Rudimentum* fuit; utpote quae ordines imperandi, et parendi longe ampliores inducere: quas Romulus, ut Plutarchus in ejus *Vita* refert, ab hoc antiquissimo gentium Jure recepit; deinde Romani sub Regibus aliis, et in republica libera moribus transformarunt.

Jus optimum, Jus fortissimum. Atque id est *Jus Optimum* nativa significatione appellatum *Jus Fortissimum*, quod Optimi, Fortissimi habebant agrorum, quos clientes non sibi colebant, sed Optimis: et si detrectarent, ex lege operam *nexi* ab Optimis *nervo* constringebantur: et ita *fides* proprie *chorda*, *nervus* fuit, *primum nomen potestatis et imperii*: unde locutiones, quas diximus, mansere, *fidem implorare*, implorare potestatem; *recipere in fidem*, recipere sub imperium (2).

Fides primum Imperii et Potestatis vocabulum.

(1) Cap. CII. (2) Cap. C.

(a) Quae primae omnium *Arae* fuerunt: unde primae urbes *Arae* appellatae, ut latius infra.

Idque est celebre *Jus nexi* multo ante Romam conditam natum. Quare Majoragius (1) merito ait cap. legis XII Tab. *de nexis* ex Solonis legibus non fuisse translatum, cum a Livio ante XII Tab. nexi narrentur debitores: quibus addas ob *jus nexi* a *Patribus* saeviter in *plebes* exercitum uti Romae, ita Athenis ante eam legem saepe turbatum.

Sed et natura fert ejus status tandem clientes pertaesum esse, ut aliis semper colerent agros, suas junxisse vires, atque ita primum *plebes* extitisse, quae consurrexere contra *Optimates*: unde etiamnum *Optimatium* et *plebis* vocabula obtinent, ubi turbis et seditioibus respublicae motae sunt; atque *Optimates* dicuntur, qui stant pro status tutela, *plebs* quae res novas molitur; quando *republica* quicquid multitudinem quidem *plebs*, sed illi *Patres* vocantur.

CV. Per hanc occasionem *Patres* jam natura sociales (2) statim aequum jus agnoverunt, et *aequi* inter se *juris fruendi* causam suam *patrimonia*, suas *familias*, suas *potestates patrias rebus ipsis dictantibus* (3) in commune tanquam in unam personam contulere: namque tum ad speciem, tum ad terrorem *Patres* se in ordinem direxere, ut *plebis* motibus obsisterent: et ita *ordo* natus; quem, qui inter ipsos proceritate corporis, animique ferocia emineret, regeret: et ita *regium nomen* principio in terris ortum; et *primi Reges* ipsa corporis dignitate et animi praestantia ex hac re natura ipsa exlitere.

CVI. Ex ea collatione omnium ab omnibus *jurium* extitere *Respublicae*. Quapropter *Respublica* definiatur, *omnium civilium utilitatum communio*; quae *Civitas* quoque et passim appellatur.

CVII. Estque tertia, et quidem omnium amplissima, *Universitas juris*; nunquam suum erat cujusque hominis singuli universitas juris, qua continebantur omnia quae in ejus dominio, libertate, tutela erant (4); *patrimonium* autem patrisfamiliae viventis, *hereditas* defuncti est universitas juris amplior, quae peculia, libertates, tutelae filiorum, operas et obsequia clientum complectebatur (5): *respublica* omnium amplissima est, ut quae omnium patrum *patrimonia*, libertates et potestates sub se habet, et cuncta civilis vitae continet bona. Nam sine ea fundata homines desiderii impii sine ulla religione in incertam venerem more ferarum effusi; violenti et injuriis validi, de industriorum par-

Jus nexi antiquissimae originis.

Quando dicantur *plebs* et *Optimates*?

Quando *plebs* et *Patres*?

Respublicarum causa et occasio.

Ordo civilis primum in terris natus, et *primi Reges*.

Respublica quid?

Respublica amplissima *Universitas juris*.

Prima *Universitas* juris, suum; secunda *patrimonium*, *hereditas*; tertia *respublica*.

(1) Lib. I, Miscell. 8. (2) Cap. XLV. (3) Cap. XLVI.
(4) Cap. XCVIII. (5) Cap. CIII.

tis ex raptō viverent; et in reluctantes caedibus grassarentur, et sic *homines hominibus lupi* essent, et brevi fortasse genus humanum exhausissent. Quare *Divinā Providentiā* (1) factum ut *rebus ipsis dictantibus* (2), et ipsius corruptae naturae sponte *Optimi* provenissent, qui clientelas contra violentos fundarunt (3), et ad plebium turbas in ordinem se direxere (4), cujus potentia freti (5) leges dictarent, quarum metu homines deinceps oclusa libidine rationi servirent, et pro injuria aequitatem, pro socordia industriam intenderent, et Optimorum exemplo consuefierent metuere et vereri Deos: et ita Deorum religione leges gravius confirmatae. Ex quibus bonis animi artibus omnia opificia nata sunt, quae humanis commodis, usibusque inservirent, et sic *homines essent hominibus* veluti *Dii*. Quapropter res omnes privatae, publicae, profanae, sacrae, omnia jura, commoda, bona, quibus civilis vita fruitur, reipublicae sunt accepto referenda: atque in republica cuncta continentur. Itaque ut in natura appellatione *rerum* venit hoc *Univsum*, quod dicitur *Mundus*; et quicquid in Mundo est; ita in re civili appellatione *rerum* venit *respublica*, unde illa apud Latinos *rerum potiri* adipisci principatum, *rerum dominus* Princeps, *rerum arbitrium* dominatio.

Ut ex coitione corporum, quae principio a coeundo, comendo, *comitium* proprie dicta est, *reipublicae corpus*; ita ex consensione animorum reipublicae coaluit *animus*; qui a Papiniano (6) eleganter *communis reipublicae sponso* definitur, hoc est omnium civium aequi juris voluntas; quae quicquid vult *lex* communiter appellatur: hujus animi *mens* est *civilis auctoritas*: hujus mentis *ratio* est *justitia architectonica*, de qua inferius dicemus: hanc mentem, hunc animum gerit Potestas civilis, quae est *Persona reipublicae*, cujus *vita* est *salus publica*, et in ejus salute vitae omnium continentur.

CVIII. In rerumpublicarum genesi ex dominiis omnium *dominium eminens* (a), et singulorum libertatibus *libertas civilis*, ex cunctis patrum potestatibus *summum imperium* ortum est.

(1) Cap. XLVI. (2) Cap. cod. (3) Cap. CIV. (4) Cap. cod. (5) Cap. cod. (6) In l. 1. D. de legibus.

(a) Quod Theologi morales dicunt, et Politici eleganter, *dominio sovranio*; latinissime autem, et maxime proprie, *dominium civile* dicendum esset, nempe *dominium civitatis*, seu reipublicae in rebus privatorum.

Leges virtute or-
tae, religione con-
firmatae.

Omnia humanae
vitae bona debentur
reipublicae.

Rerum appellatio.

Reipublicae corpus,
Animus,

Mens,
Ratio,
Persona,
Vita,
Salus.

De dominio emi-
nenti, civili, liber-
tate et summo im-
perio.

Dominium eminentis potestas civilis communis boni causâ in rebus et personis civium exercet, omni jure privato potius.

Libertas civilis est, qua cives suas habent leges, suos magistratus, aerarium suum.

Imperium summum est jus cogendi animadvertendique etiam gladio in noxios cives domi judiciis, in externos injurios foris bello.

CIX. *Dominio eminenti* continentur recensiones ordinum, indictiones tributorum, atque adeo omne aerarium. Paterfamilias enim dominicae potestatis jure servis ministeria attribuit, operas indicit et eorum peculia aufert.

Universi juris publici materies.

Civilis libertas celebratur, si praemia, poenae, honores onera geometrico commensu dispensentur, hoc est pro civium meritis ac dignitate.

A *summo imperio* proveniunt leges, magistratus, judicia, arma, arces, praesidia, et bella ac foedera. Atque haec est omnis *publici juris materies*.

CX. Ac dominio eminenti, civili libertate et summo imperio constat *civilis auctoritas*.

De auctoritate civili.

CXI. Et civilis auctoritas in eo refert divinae proprietatem originis (1), quod haec tria unum sunt, et quodque eorum trium semper est cum aliis duobus complicitum; ita ut si unum eorum desit, non vera respublica sit, sed reipublicae simulacrum.

Auctoritatis civilis divina origo.

CXII. Auctoritatis, quam mentem civilem definivimus (2), ratio est *Justitia architectonica*: nam uti ratio in *Sapiente* omnibus virtutibus imperat ad animi tranquillitatem, quae Aristoteli *virtus universa*, *justitia regina* Platoni: unde ejus imperium *lex regina* Chrysippo dicta (3) et in *familia* jubet ob ipsius tranquillitatem omnium familiarium officia virtutum; ita in *civitate* ad ejus beatitudinem imperat omnium civilium virtutum officia: unde *Justitia architectonica* eleganter Philosophis appellata, quia *civilis felicitatis imperat opus*, a virtutibus civilibus faciendum; nec ineleganter in scholis *legalis* dicta est, quia *legislatione* in animo legislatoris extat; qua imperat *prudentic*, legibus ordinum, ut quisque sit gnarus, ac proinde dignus ordine, quo censetur; imperat *temperantiae*, legibus sumptuariis, connubialibus et legibus publicorum judiciorum; imperat *fortitudini*, legibus militaribus, ac postremo imperat ipsi *peculiari justitiae*, sive *rectrici sivi aequatirici*, legibus ceteris, quas fert de reliquo jure universo seu publico seu privato.

De Justitia architectonica.

Justitia architectonica:

In sapiente,

In familia,

In civitate;

Imperat prudentiae,

Temperantiae,

Fortitudini,

Justitiae peculiari.

(1) Cap. III. (2) Cap. CVII. (3) L. 2, § Sed et philosophus, D. de leg.

Ejus lex regina.

Hujus Justitiae *lex regina*, seu summa est, *salus publicae potestatis*, ut in *populari illa suprema lex, populi salus esto*.

Civilis potestas
imago Dei.

Similitudo.

I.

CXIII. Et Respublica in eo quoque imaginem Dei refert, quod ut Deus Aseitate est in omni natura summus (1); unde homo auctoritate naturali est in omni natura mortali summus (2); auctoritate monastica est in solitudine summus (3); pater auctoritate oeconomica est in familia summus (4), ita auctoritate civili est in civitate potestas civilis summa. Cumque respublica quid universum sit (5), ut Universo summus Deus praest, ita potestas civilis in republica omnia infra se, nihil habet superius: quamobrem uni Deo, praeterea reddit rationem nemini. Et uti Deus summa libertate qua fruitur, suae aeternae rationi immutabiliter haeret, quare poëtae Jovem *Fato* subiectum fingunt (a); ita civilis potestas per summam ab omni coactione et vi libertatem, suae ipsius rationi, nempe legi a se latae paret (6): at rationi aeternae, nempe juri naturali inobsequens *divino conscientiae judicio* damnatur. Et uti Dei Opt. Max. potestas et voluntas unum idemque sunt, ut diximus (7), ita civilis potestatis voluntas et potestas una, quae *Imperium* appellatur. Et uti ex *divina potentia* res omnes existunt; ab ejus *aeterna ratione* singula quaeque creata suas habent perfectiones; et ab ejusdem *infinita bonitate* homines habent sua merita: ita ab hac summa Potestate sunt ceterae omnes potestates, sive publicae sive privatae; a quaque forma, quam legibus concipit, singula quaeque induunt juris seu justae formas; et ab ejus dignatione sunt omnia juris beneficia et dignitates. Praeterea uti Deus, ut Poëta inquit,

..... nutu temperat orbem,

suâque presentiam verum exhibet menti et beat homines; unde pulcherrima illa Latinorum locutio, *Nisi quid Diî respiciant*; pro, nisi Deus fortunet, sospitet: ita summa Potestas suo nutu, sua praesentia actibus, qui apud eam geruntur, jus inducit: unde *testamenta calatis comitiis justa*, hoc est maxime erant solemnia. Postremo uti Deus mentibus hominum *suum aeternae rationis verbum* fando, *fas*

VII.

(1) Cap. III. (2) Cap. XCIII. (3) Cap. XCIX. (4) Cap. CII. (5) Cap. CVII. (6) L. Digna vox, C. de legib. (7) Cap. IV.

(a) Sive adeo Stoici summ de *Necessitate* dogma hâc fabulâ involvere (Vide Not. ad Cap. XXII, § 4, Part. II Lib. II).

dictat (1), jus naturae immutabile, quae est *formula naturae*, Varroni; ita Potestas civilis quicquid verbo suo jubet, necessarium jus dicit, quae verborum formula in specie et proprie *jus a jussu* appellatur.

CXIV. *Jubent* autem non nisi *Domini*; quod in republica populari docet formula illa legum rogandarum, *Velitis, Jubeatis, Quirites*; et dominorum uti *jubere* ita *vetare* est. Hoc *dominium*, uti ita dicam, *juris* est de rebus quae naturam non improbane et *juberi et vetari possunt*; quod *Jus civile merum* definire quis possit.

CXV. *Auctoritas* hac acceptione, qua significet hoc *dominium* sive *arbitrium condendi juris*, est *Principium juris mere civilis universi*.

CXVI. Hac acceptione *Juris civilis auctoritas* duas habet partes, quarum altera, quando

..... necesse est
Indiciis monstrare recentibus abdita rerum;

Jurisdictio eleganter dici potest; estque *dominium quod Potestas civilis habet juris mere civilis*: quod quum dictat, altera *auctoritatis* pars est quae *Jurisdictio* appellatur, sive ipsa summa Potestas id dictet, sive ejus imperio, subsumma.

CXVII. Diximus supra *Verum* legis ratione, *Certum* legis auctoritate constare (2): igitur *jurisdictionis* et *certi* ab ea conditi *juris* eae *causae* fuere: quod *dominia, libertates, tutelae* (*libertatis* appellatione e contrario *obligationem* quoque accipio) jure naturali quacumque animi destinatione sufficienter significatâ existunt (id enim dictat humanae societatis natura; nam mentes humanae, quibus corporibus dividuntur, aliae celantur ab aliis) (3); et solo veri pudore continentur (4). Sed pudore exuto, *jure majorum gentium*, h. e. ante republicas constitutas et leges positas ea *manu capere, usu*, sive corporis perpetua rebus adhaesione obtinere, *vi* recipere necesse erat (5). Hinc *Potestas civilis* ideo ex *Patrum ordine* nata, ut omnem in posterum violentiam extingueret, haut freta *veris naturae*, sed *incertis*, ob hominum temeritatem, et ob eorundem fluxam fidem parum fidens pudori; *sibi uni vim* servavit, ita ut pauca publice *vi* tractaret, coercitiones nimirum et poenas, quo in privatis rebus agendis ea ratione ceteris quies esset: atque ob id ipsum *dominii, libertatis, tutelae*

(1) Cap. XLVIII. (2) Cap. LXXXII. (3) Cap. Principio.
(4) Cap. LXVI. (5) Cap. C.

Jus civile merum.

Juris civilis principium.

Jurisdictio et Jurisdictio.

Causae certi juris.

Vis servata potestati civili.

Formae, modi, rebus privatim agendis *certas* induxit *corporeas formas*, quae in jure *modi* et *caussae* appellantur, quasi *cavissae* caussae juris.

Cur caussae dictae. quia *cavent*; unde passim *leges* aequae ac Jurisconsulti *cavere* dicuntur, quum *certis verborum formulis* aliquid juris *conciipiunt*; ad quas formas cives suas infinitas sive informes voluntates conformarent, qui sedulo serioque, non fraude nec temere *jura sibi parare, conservare, vel in alios transferre* vellent; quois tribus rebus omne juris privati negocium celebratur (1). Eaque ratione jura, quae naturâ

Jus naturale verum, sed incertum; gentium certum, sed violentum; civile certum et pacatum.

vera quidem sunt, sed *incerta*, jure majorum gentium *certa* sed *violenta*, jure civili *certa* praestitit et *pacata*; et ut *pacata* essent, de iis, quae ἐπὶ τὸ πλείον accidunt, ut Theophrastus loquitur, non quae ἐκ παραλόγου jura constituit (2), parvi pendens an quandoque vera non essent; et solum curans quae frequenter et facile eveniunt (3), quae semel aut bis accidunt contemnit (4); quod legis vicium quidem, sed necessarium supplendum, sive emendandum interpretationi permisit (5). Unde Pomponius ait, *naturaliter fieri ut legibus latis interpretatio desideretur* (6). Et ita civilis

Interpretatio jure naturali necessaria.

Potestas quae in reipublicae genitura *dominia, libertates, tutelae* acceperat a patribus *certa* sed *violenta*, a plebe *vera* sed *incerta*, quasi *brevi manu auctoritatis civilis*, omni vi adempta, omni incertudine sublata, et pro iis inducta juris civilis necessitate et solemnitate, in cives *certa* et *civilia*, seu verecunda refudit, atque distribuit: eoque pacto ex bona et magna parte iis juris naturalis verum et pudorem reposuit.

Jus civile commune.

CXVIII. Atque hac *dominii, libertatis, tutelae* metamorphosi, ut ita dicam, qua ex violentis juribus in modesta sunt commutata, exitit *Jus civile omnium civitatum commune*, quod omnibus populis, qui a jure majorum gentium sub juris civilis auctoritatem concesserunt, ipsa rerum, quam disseruimus, natura dictat, una eademque ratione evenisse.

Tertia originaria jurium acquisitio.

CXIX. Et post *primam originariam* omnium jurium *acquisitionem*, quam hominibus *cognatam* diximus, et *naturae* (7), et *alteram* jure majorum gentium introductam, qua Patres agrorum, quos auguriis ceperant, *dominia terminis* positos distinxere (8); haec est *tertia originaria acquisitio* jure civili introducta.

(1) L. final. D. de leg. (2) L. 3 et L. 4. D. cod. (3) L. 5. D. cod. (4) L. 6. D. cod. (5) L. 10 cum tribus seqq. D. cod. (6) L. 2, § His legibus, D. de orig. Juris. (7) Cap. XCVII. (8) Cap. CIV.

CXX. Atque haec ipsa *auctoritas juris est*, qua omnia jura privata utilitate sunt publica auctoritate: nam testamentum et tutela praeter hanc rationem, quam habent cum omnibus juribus aliis communem, aliâ propriâ, quam supra diximus (1), juris publici esse dicuntur.

Jura omnia privata utilitate, publica auctoritate.

CXXI. Et jura privata omnia ad haec tria summa capita revocantur: *Dominium* (cujus partes sunt *ususfructus*, et aliae *servitutes personales*, et *praediorum jura*, quae confessoria actione ut res nostri domini vindicantur; jus pignoris, hypothecae, quas ut res nostras adversus quemvis possessorem persequimur; et *possessio ipsa*, quam in nostro patrimonio numeramus): *libertatem* (sub qua omnem *potestatem obligationemque* complector), et *actionem*: actiones autem nihil aliud sunt, quam rerum nostrarum legibus praeformatae tutelae (2).

Dominium, libertas, tutela juris privati materies.

Actiones, tutelae nostrarum rerum.

CXXII. Et *Dominium, Potestas, Obligatio, Actio* divinae originis proprietatem obtinent (3), ut omnia in patrimonio nostro numerentur; omnia sint in nostra libertate; de omnibus proditae sint *actiones*: omniaque unum sunt *patrimonium* viventis, defuncti *hereditas*: et horum trium si unum desit, sive in summa, hoc est, in ipsa rerum universitate, sive in *singulis* rebus, jus deest: si desit *dominium*, quod nempe quis pater, dominus, creditor non sit, jure naturali deest potestas, obligatio, actio: si *libertas* desit, ut in servo, qui bello interna quoque justitia justo captus est, *dominium, potestas, obligatio, actio* jure naturali, jure gentium et civili deest: si *actio* sit *inefficax*, quia aliqua exceptione elidatur, *dominium, potestas, obligatio* jure naturali et jure gentium deest, et jure tantum civili sustinetur.

Juris privati divina origo.

CXXIII. Haec quae hactenus disseruimus sunt cuique juri civili communia. Sed ex hoc ipso jure civili communi est celebre *Jus Quiritium Romanorum* (*), *actibus legitimis*,

De jure Quiritium Romanorum.

(1) Cap. LXIII. (2) L. final. D. legibus. (3) Cap. III.

(*) Romanae historiae interpretationes, quae saepe hoc in Libro obveniunt, intimam idearum Vici connexionem testantur, ac simul illam tamquam mentis occupationem, qua feliciter praecunte, ipse adprehendendam philosophicam Juris universalis, et hinc civilium institutionum historiam pervenit. Si rigore logico Jus universale in ordinem suum redigendum fuisset, Romana historia utpote simplex facti applicatio recenseri debebat inter ea elementa quae constantiam ejus systematis historici (Lib. II, P. II) comprobant. Attamen nisi adfuisset unicum sane factum historiae Romanae, quae terro civilitatis curriculo incedit ac protenditur, Vici nec delucare historicum systema potuisset, nec explere iugentem illam lacunam, quam in civili Hobbesii philosophia extare jam monuimus inter psychologiam et societatis ordinem ad normam exactum atque constitutum (V. *Introd. gen.*).

quos Papinianus enumerat, agitatum (1); quodque *eruditi omnes Romani Juris interpretes* tantopere excoluerunt, ut eorum commentariorum utramque paginam implere videatur; quodque putant esse Romanorum proprium *inventione*; cum, si quae hactenus diximus vera sunt, Romani id non *inventione*, sed *custodia* proprium sibi fecerunt, ut latissime Lib. II explicabimus. Etenim Romana Respublica principio *Optimatum naturâ* fuit, Regno mixta, quod graviter mox firmabimus; et *Romani Quirites* non alii quam *Patres* fuere: ex ordine enim Patrum, patrumque Princeps fuit Romulus, qui inter Deos relatus, a *Quiri* hasta Sabinis dicta, qua valebat, *Quirinus* est appellatus; quo teli genere viri patricii in bellis utebantur, uti et Romanis in moribus erat, et Homerus de ipsis heroicis temporibus testatur. Quare Bellona, quae eadem est Minerva, nempe *belli mens et ingenium*, cujus historia patricii in bello sunt (2), *hastata* a poetis fingitur. Itaque Romani Quirites sunt *Romani Hastati*. Quamobrem *Jus Quiritium* nihil aliud est quam jus majorum gentium, hoc est jus proprium patrum, qui uni gentes fundarant (3), quod quia nondum erant leges positae, principio justae violentiae mos fuerat: qui mos deinde, omni vi adempta et corpulentia, in graciles formas attenuatus in Republica legibus fundata (4) abiit in *Jus civile Quiritum*, seu *Patrum Romanorum*.

Romana Respublica principio optimatum, regno mixta.

Quirites Romani Patres.

Hasta genus teli Patriciorum.

Bellona, Minerva mens et ingenium belli.

Quirites Romani Hastati.

Jus Quiritium Romanorum Fabula Juris gentium.

Imitationes violentiae, mancipatio, usucapio,

Usurpatio,

Obligatio,

Vindicatio, manus consortio,

Conditio.

CXXIV. Et in illa quadam generis humani adolescentia, quae aetas in homine *phantasiâ* plurimum pollet, quare et id *seculum Poëtarum* fuit, et omne id *tempus* in Historia *heroicum* seu *fabulosum* excurrit (5), primi rerum-publicarum fundatores *jus majorum gentium* in quasdam *imitationes violentiae* commutarunt; ut *mancipatio*, qua omnes ferme *actus legitimi* transiguntur, liberali nexus traditione; *usucapio* non corporis adhaesione perpetua, sed possessione principio quidem corpore quaesita, deinde solo animo conservata; *usurpatio* non usus rapina quadam, sed modesta appellatione, quam vulgo nunc *citationem* dicunt; *obligatio*, non ultra corporum nexu, sed certo verborum ligamine; *vindicatio* per simulatam manuum consertionem et vim, quam Gellius appellat *festucariam*; tandem, ut alia omittam, *conditio*, sive actio personalis non itione creditoris cum debitore, vel cum re debita vel cum

(1) In l. Actus legitimi, D. de reg. Juris. (2) Ut nos de Poëseos origine, Lib. II, dicemus. (3) Cap. CIV. (4) Cap. CXIII. (5) Lib. II, de Poëseos origine.

re alia, sed sola denunciatione peragerentur; et sic per hæc violentiæ imitamenta *Jus Quiritium Romanorum* quandam *Juris gentium* fabulam agere videbatur: quas et non alias, ut hactenus sunt interpretati, Justinianus satis erudite *Juris antiqui Fabulas* vocat. Quæ sic enarrata gravi conjecturæ faciunt locum, ut his de causis primos urbium fundatores et *Heroës* et *Poëtas* Orpheum et Amphionem ipsi *Poëtae* tradiderint (1).

Fabulae juris antiqui.

Orphei et Amphionis mythologia.

CXXV. Sed per ejusmodi fabulas vides, jus civile quo longius a *jure majorum gentium* abscedit, nempe a *veritate violentiæ*, eo propius accedere ad *jus naturale*, hoc est ad *veri pudorem*.

Per quam fabulam jus civile propinquat vero.

CXXVI. Sed heic certe illud quaeras: cur Romani uni ex omnibus nationibus testimonium majorum gentium juris perhibeant? Quia mira Romuli magnanimitas Romæ condendæ in potentissimi Ethruscorum Regni confinio, quod universo mari infero ad fretum usque Siculum nomen dabat, et inter innumeras minutas quidem sed fortissimas Optimatum republicas, quot supra (2) cum D. Augustino vidimus, et invicta gentis Romanæ fortitudo adversus servitutem foris, et acris Romanorum Patrum *sui Quiritium Juris* custodia adversus tyrannidem et plebis libertatem domi, in qua ceteros aliarum rerumpublicarum Optimates superasse argumento est, quod Romana gentes omnes subegerit; unde est felicitas consecuta, ut terrarum Orbis jure gentium nempe per justa bella victus Romano Imperio universus paruerit; eae occasiones praestitere, ut Romani Patres praeter ceteras nationes *jus gentium majorum*, seu *jus privatae violentiæ* (3), ex quo respublicae primum ortae, in illa quae nuper memoravimus (4) *violentiae imitamenta* conversum diligentissime custodierint; et vim domi ademptam, foris *jure minorum gentium* prolatam, quod definiere possis *jus violentiae publicae*, in quo stat omnis justitia bellorum, iidem Romani in omnibus ferme bellis summa sanctitate servarint: et ita super quo jure civilia Imperia primum orta, super eodem ipso Imperium Romani protulere, ut latius Lib. II demonstrabimus. Si autem has occasiones, aut Campani, aut Numantini, aut Carthaginenses, a quibus solis Roma servitium metuit, ut Cicero in una *Aggraria* testatur, naeti essent: ab una earum gente *Jus Patrum Campanorum*, aut *Numantiuorum*, aut *Carthaginensium* haberemus.

Cur Romani juris majorum gentium testes praecipit?

Romani jure gentium digni orbis imperio.

(1) Lib. II de Poes. orig. (2) Cap. CIV. (3) Cap. C. (4) Cap. CV.

Prima lex civilis
agraria.

CXXVII. Sed ut heic semina disseram ejus Argumenti, quod Libro II copiosus tractabimus, Romanam Rempubli-
cam, super quibus legibus primum fundata est, super iis-
dem ipsis auctam esse et amplificatam, recolendum heic
quod supra diximus (1), nexos tandem pertaesos semper
Optimis colere agros, primas ab iis secessiones fecisse: et
ita plebes primum coortas, quibus Optimos in ordinem
confertos obstitisse, et ita ordines primum quoque coortos
esse. Certe in eo temporum articulo, ut Patres citra cae-
dem revocarent plebem, aliqua conditione aequa oblata id
egisse necesse est: eam autem non aliam invenias (quando
fortes sunt parcissimi sui, quod virtute sibi pepererunt),
quam, ut *clientes colerent agros sibi*; pro quo beneficio
plebei patribus aliquid *census vel tributis* simile penderent,
integro apud Patres ipsos *nexus jure* manente; et ita ple-
bei haberent sibi *agros sub onere*, Patres autem *agros*
optimo jure. Haec prima legum, quae in Republicae natae
sunt et qua ipsae Respublicae sunt fundatae (2), *Agraria*,
quae in *Historia Romana* non ut aliae, quemadmodum
de *connubio patrum*, de *communicando consulatu*, de *com-*
municandis sacerdotiis, ita de *dividendis agris*, sed pro-
prio et vulgari vocabulo, ut res vetustissima primum pro-
dit: eaque lege *Dominium*, quod antiqui Interpretes di-
cunt *bonitarium*, a Patribus plebi est constitutum. At enim
quia Patres saepe injuriâ plebeios de agris dejicerent, pro
quibus nulla iis actio prodita erat; ex iis caussis novas se-
cessiones a plebibus factas necesse est; easque revocatas
quoque natura fert aliâ apposite aequa conditione data,
quam non aliam comminiscare, nisi *ut plebei jure optimo*
sibi haberent agros, quos iis *Optimi* assignassent, ut si eo-
rum possessione caderent, vindicatione conservarent, ea
formula, *Aio hunc fundum meum esse ex jure optimo*,
quae postea Romanis fuit, *ex jure Quiritium*, jure tamen
nexus apud Patres integro contra debitores manente, quod
postea in plebeios foenore exercuere: mansit tamen, ut
cum traditione mancipii traditio nexus conjungeretur: quod
postea in leg. XII Tabb. perlatum est: QUI NEXUM FACIET,
MANCIPIUMQUE; idque in usurpationem prisca Optimorum ju-
ris. Super lege *clientelarum de operis nexorum*, et super
hac *duplici agraria*, priore nempe de *dominio bonitatio*,
et posteriore de *dominio ex jure optimo*, Romanos Imperium
in Latium, Italiam, Provinciasque protulisse in ejus

Agraria prior.

Dominium boni-
tarium cum republi-
ca natum.

Agraria posterior.

Cur in mancipia-
tione nexus traditio?

Super tribus legi-
bus Romanum Impe-
rium fundatum et
auctum.

(1) Cap. CIV in fine. (2) Plutarch. in Thes.

Historia Lib. II observabimus (a), qui pro harum trium legum jure victis vel jus optimum agrorum, vel dominium bonitarium, vel tantum culturam, qua se sustentarent, relinquabant.

CXXVIII. Hinc perspicue palam cernit, *Jus Optimum*, quod haecenus Romanorum proprium putatum est, esse *juris gentium origine* (1), *juris Romani custodia*; id namque quisque populus liber inter suos habebat; Romani autem *juris gentium custodia*, hoc est jure victoriae victis populis ademere, et sic inter suos conservarunt. Quod plane demonstrat Cicero *De Haruspicum Responsis*, ubi inquit: *Multae sunt domus in hac Urbe, P. C., atque haut scio, an pene cunctae jure optimo, sed tamen jure privato: cujus species mox enumerat, jure hereditario, jure nexus mancipii, etc., ubi antiquissimi juris gentium illustre vestigium agnoscitur, cum distinguat jus optimum a jure privato hereditatis, nexus mancipii, etc.* Quem Ciceronis locum pro hac tanta antiquitate nulli rectius, quam Hispani, gens ejus, quod semel placuit, gravissima, explicarent, apud quos in haec usque tempora hoc *jus optimum domorum* perdurat, quod dicunt, ut Otalora *de Hispanorum nobilitate* testatur, *SOLAR CONOCIDO: et patricium* definiunt *HOMBRE DE SOLAR CONOCIDO*, et *patriciam gentem* vel *familiam* appellant *SOLARIEGA*.

Juris autem optimi inter Romanas recepti sunt proprietates duae; altera qua est plenissimum, quod Eruditi quasi divinantes verum fatentur, quum praedia optimi juris, quae Cicero in Agraria definit, quae immunia prorsus sunt; recte interpretantur ab omni servitute et obligatione pignoris ac tributo; et explicant, praedia Alaudalia, vel, ut corrupte loquuntur, Allodialia, quod tantundem est ac si dicas, bona plenissimo jure; qui hac proprietate optimi juris agri, fuere Patrum, antequam Servius Tullus censum instituisset, quo etiam Patrum agros oneri census subjecit. Altera proprietas juris optimi est, ut sit quam certissimum,

De Jure optimo Romanorum.

Jus optimum juris gentium origine, juris Romani custodia.

Juris optimi Romanorum proprietates duae:

Jus plenissimum,

Jus certissimum.

(1) Cap. CIV, Sic optimi.

(a) Sed postea abstinuimus pro his principiis Historiam Romanam percurrere: cum animadverteremus, in his Libris ejus republicae praecipua momenta, seu potissimas causas sive auctas, sive status, sive corruptionis, ex vi ipsa Romani Juris sive custoditi, sive laxati, quantum sat est, expendisse, ut quivis ex sese id ipsum facile praestare possit: quare quod haec polliciti sumus, lego Cap. CCXVII hujus Libri.

quod *jus optimum*, *jus fortissimum* majorum gentium fuerat (1), postea, vi per leges adempta, in juris civilis auctoritatem necessitatemque mutatum est (2): qua acceptione Romanorum fundi sunt juris optimi, utpote de quibus reivindicacionis formula prodita erat (3): nam acceptione priori non sunt, quia *census* oneri et *juri Quiritium* subjecta.

Jus Quiritium
quoddam *Jus feudale*
Romanorum.

CXXIX. Nam *jus Quiritium* quoddam *jus feudale Romanorum* fuit: etenim *clientelae* a Romulo Patribus sunt permissae, quibus Patres commissos sibi clientes docere jura, et in caussis tueri debebant; clientes vicissim patronos obsequio prosequi. Id *obsequium* in *jure feudorum* dicitur *homagium*, quod apposite ad rem nostram, *hominii nexum*, cultiores ejus juris Interpretes dicunt; et rectius, quam a verbo greco *ὄμω*, *juro*, dictum quasi *hominis agium*, ab exercitio juris nexi, quo optimi nexos invitos agebant ad operas quas detrectassent: ejus obsequii, ut

Obsequium idem
ac homagium.

Homagii etymon.

Eaedem obsequii
ac homagii partes,
honor et fides.

in *feudis*, erant etiam apud Romanos partes duae: *honor* erga patronos et *fides*, quae in re feudali *fidelitas* appellatur, nimirum de *operis patrono praestandis*: ex qua fide etiam publice et diu post libertatem populo assertam plebei de suo aere militarunt; quae *opera militaris* jure Romano, jure autem feudorum dicitur *militare servitium*. Hoc

Servitium militare.

Quorsum traditio
nexus in mancipationibus?

jus nexi Patres in plebem usque ad ejusdem turbas et secessionem obstinavere. Sed et fundi Romani sine *nexus traditione* alienari jure optimo non poterant: *nexus* enim erat signum quod emptor venditori in assignatione fundi Patrum succederet, itaut *nexus traditio perpetuus esset Patrum assensus in Romanorum fundorum alienationibus*, qualis hodie in feudorum alienationibus *Senorium* assensus est.

Jus Quiritium feudis
adstrictius.

Quin sine auctoritate ne utiliter quidem obligabantur: namque *acceptilatio* in *actibus* legitimis a Papiniano numeratur: qua stipulationum obligationes tolluntur. Hinc Praetores sua aequitate naturali nihil *jus Romanorum Quiritium* demutabant: itaque talis naturae erant *bonitaria dominia*, quales hodie sunt in re beneficiaria, quae dicuntur *Tenutae feudorum*, quae meri sunt facti.

Dominia bonitaria
Tenutae feudorum.

Jus Romanum ex
feudis, non ex *Jure*
Romano feuda.

Igitur vides non has esse *scintillas* quasdam, ut Oldendorpius dicit, ex quibus feuda initium coepissent; sed ex clientelis, et majorum gentium feudis *Jus civile* communc; ac proinde Romanum quoque sumpsisse exordia. Et postquam a Germania aliisque Septentrionum plagis barbari Europam invasere, a quibus omne *jus* in vim et manum

(1) Cap. CIV. (2) Cap. CXVII. (3) Cap. CXXVII in fine.

collatum est; iisdem recurrentibus caussis quas supra exposuimus, et *duella* et *feuda*, atque adeo aliud Jus gentium, Grotius (1) putat, sed rectius antiquissimum Jus majorum gentium, sed aliqua in parte mutatum rediit.

Duella et feuda cum Jure violentiae recurrunt.

CXXX. Itaque summa Potestas civilis Romanorum appellabatur *Quirites*, qua appellatione in comitiis utebantur; et in republica Optimatum Regno mixta *Patres* significavit; sed asserta libertate, nondum autem constabilita, *duplex arcanum* continebat; unum *potentiae*, quasi soli *Quirites* publicas res juberent; alterum *libertatis*, quasi plebei jus *Quiritium* jam acquisivisse publica confessione testaretur. Sed libertate confirmata, eam *Patres* in antiqui juris usurpationem adhibuere.

Quirites appellatio potestatis civilis Romanorum.

CXXXI. Sic principio ipsi *Patres* in comitiis hunc quasi Seniorum assensum legitimis actibus praestabant: quando testamenta *calatis comitiis* condebantur, ubi *Patrum* praesentia jus erat. Aucto populi et rerum numero, Praetor Romanus dictus *minister* et *custos juris*, quae duo confunduntur, quae sunt longe alia: nam quantum *juris minister* erat, Jus *Quiritium* Romanorum sua auctoritate civibus in actibus legitimis ministrabat, sine qua cives nihil jure agere dicebantur.

Praetor Juris Quiritium Romanorum minister.

Praetor minister et custos Romani Juris.

CXXXII. *Jus* autem erat ipsa Praetoris praesentia, uti principio fuerat ipsa praesentia *Patrum* in comitiis; et uti prius ipsa praesentia *Patrum* in comitiis, in quibus appellabantur *Quirites*, ipsum jus *Quiritium* erat; ita postea jus *Quiritium* fuit ipsa praesentia Praetoris pro tribunali, quantum jus *Quiritium* actibus legitimis ministrabat: inter quos ad rem nostram est insignis ille, qui dicitur, *in jure cessio*. Et *Jus* hac acceptione Paullus graviter definit, *locum ubicumque Praetor salva majestate Imperii, salvoque more majorum, jus dicere constituit*(2). Quatenus autem Praetor sit et dicatur *custos juris civilis*, infra suo loco dicitur.

Jus, praesentia potestatis civilis.

CXXXIII. Quae haecenus dicta sunt, spectant Jus Romanorum *Quiritium*, quod liceat appellare *privatum*. Sed est alterum jus Romanorum *Quiritium publicum*, quod *auspicis, connubiis, magistratibus, sacerdotiis* continetur; quae *Patres* ex jure majorum gentium habebant plebi incommunicata (3): ex cujus juris utriusque acri custodia, quam *Patres* adversus plebem habuere, nos Libro II enarrabimus, et virtutem et justitiam et eximias regnandi artes Romanas ortas esse.

De Jure Quiritium publico.

(1) Lib. II de Jure bell. et pac. cap. VIII, I, 2. (2) In L. penult. D. de legibus. (3) Cap. CIV, § Ad eam.

Jus civile commune tradux juris majorum gentium in minorum.

Jus publicae violentiae finis majorum gentium juris.

Regna heroica, poetica.

Jure publicae violentiae conditae gentes minores.

De Jure minorum gentium.

Inter summas Potestates status exlex recurrit et jus monasticum.

Bella duella publica.

Repressaliorum juris origo.

Heri clientum, Domini servorum.

Patronatus ad exemplum clientelae.

CXXXIV. Ex iis quae de jure privatae violentiae in solitudine (1), de imperio paterno in filios (2), de fide clientum (3) et de causis certi juris (4) supra tradidimus, perspicue palam est, Jus majorum gentium jure publicae violentiae, quod cum Potestate civili coortum est, terminasse, et jura civilia incoepisse, et quae Hermogenianus dicit (5), *regna condita* esse, sed omnium antiquissima, *regna heroica*, sive *poetica*, in quibus Duumviri, *duo Heroës*, ut supra diximus, a Rege, ut in Horatii causa a Tullo (6) creati iudices dictarent *carmina*, seu formulas in *publice reos*, quos *perduellionis* appellabant; et ita Potestates civiles jus publicae violentiae domi publicis judiciis exercerent: et ut a jure privatae violentiae majores gentes, ut vidimus (7), ita violentiae publicae jure gentes minores, populi nimirum et nationes conditae sunt; a quibus jura bellorum et pacis sunt introducta: et *tradux*, ut ita dicam, quo jus majorum gentium in jus gentium minorum tractatum est, fuit *jus civile commune*, quod supra diximus (8).

CXXXV. Cumque jus publicae violentiae sit Potestatis civilis cognatum et proprium (9); et Potestates civiles, ut supra demonstravimus, summae sint (10); hinc solae Potestates civiles jus belli, et a contrario pacis habent: cumque eae summae sint, hinc status exlex inter ipsas recurrit, ac proinde jus violentiae redit; in eo tamen a priore diversum, quod illud privatae, hoc autem publicae sit: et ita *duella publica* facta sunt; quia inter duas summas Potestates *tertius* non est superior, qui earum controversias dirimat jure: ex qua antiquitate Plautus Romanos *Duellatores Optimos* appellat: et *bella sunt vindicationes*, quae per veram vim publice peraguntur; *conditiones* (11) in *repressaliorum* jura, ut Zasio suboluit, abiere; *mancipationes* per veram *manus capionem* fiunt, quae dicuntur *captivitates*; et ut ob infirmos a violentorum injuriis servatos *jus nexi* prius ortum (12), ita ob servatos victos *servitus* introducta; et uti illi *clientum Heri* (13), ita hi *servorum Domini* fuere. Ex manumissionibus alterum *jus clientelarum* ortum, quod dicitur *Patronatus*; cuius similis proprietas

(1) Cap. XCIX et C. (2) Cap. CI cum duob. seqq. (3) Cap. CIV. (4) Cap. CXVII. (5) L. 5. D. de Just. et Jure. (6) Quod primum iudicium de capite civis populum Romanum vidisse Cicero *pro Milone* testatur: quare id Romanos ex jure minorum gentium accepisse necesse est. (7) Cap. CIV, § In statu. (8) Cap. CXVIII. (9) Cap. CXXXIV. (10) CXIII. (11) Cap. C, § Per veras autem. (12) Cap. CIV, § Jus nexi. (13) Cap. cod. § Proinde.

assignatio; et partes item duae, *obsequium* et *operae* libertorum; *usurpatio* iterum vera *usus*, sive possessionis *raptus* fuit: et *usucapio* primum *fundandarum gentium principium* et *fontis certi juris* in rebus soli, qua optimi *fundos terrarum communium* longa possessione fecere *certos*, proprios (1), quod barbare dicunt *particulares*; unde illae locutiones provenere *fundare gentes*, *fundare civitates*, *fundare respublicas*, *fundare imperia*, mansit apud omnes gentes *modus acquirendi dominia regnorum diurnam possessionem*. Itaque vides *jus majorum gentium juris gentium minorum quoddam rudimentum fuisse*; quo *primae civitates nullo consilio institutae*, sed *moribus ipsis ad bellicam virtutem imbutae sunt*: et in *jure civili communi*, quae *perpetua quaedam belli meditatio esset*, versabantur.

Tamen *ex jure civili communi bellis*, ut *justa essent*, *denunciationem* addidere, quae item *ex jure majorum gentium proveniebant*, apud quas fuerat *obvagulatio* (2) et *pipulum*, quae duo satis significant *infantium eorum temporum quibus nata sunt*; cum *domini vagitu*, qui *puerorum*, vel *pipatu*, qui *pullorum est proprius*, res sibi raptas *querebantur*: id apud Romanos dictum *Quiritare*, implorare *fidem Quiritium*, *Patrum Romanorum quorum erat Imperium* (3): *ex hoc jure civili communi convenere gentes in denunciations bellorum*, quae *denunciatio Jure foeciali Romano clarigatio* dicta, qua *Foecialis clara voce res repetebat*, quae nisi *restituerentur*, *indicebat bellum*. Atque *ex hoc minorum gentium jure conditiones* sive *representalia juris majorum gentium*, *condictiones factae sunt jure civili*.

Ex quibus vides, *Jus majorum gentium internam bellorum justitiam* dictare, nempe *rerum repetitionem*; quod est *idem ac sui tutelam*; *jus gentium minorum externam*, quae in *solennitatibus* bellorum spectatur, ut *summae Potestates bella gerant*, nec ante, quam *condixerint*, sive *denunciaverint*, gerant.

CXXXVI. Hoc *jus civile commune*, quod diximus (4) est *jus commune omnium populorum*, quod dicit *Gajus* (5) ubi *jus civile definit*: *omnes populi qui legibus et moribus reguntur, partim suo proprio, partim communi omnium hominum jure utuntur*: idque *Divina Providentia* (6) quia

Usucapio principium fundandarum gentium et certi juris:

A gentibus publice recepta.

Jus majorum gentium rudimentum juris minorum.

Primae civitates ad bellum natae.

Jus civile bellica meditatio.

Obvagulatio et pipulum erant majorum gentium querebrae.

Quiritatio Romanorum.

Clarigatio.

Conditiones, condictiones factae.

Jus majorum gentium justitiam, jus minorum solennia bellorum spectat.

De Jure naturali gentium, et jure naturali Philosophorum.

(1) Cap. C, § Jus autem, et Cap. CIV, § In statu. (2) Ex vulgari Lexicorum eruditione. (3) In l. Omnes populi, D. de Just. et Jure. (4) Cap. CXXX. (5) l. 9. D. de Just. et Jure. (6) Cap. XLVI, § Igitur.

rebus ipsis dictantibus (1) inter gentes seorsim ad cuiusque populi tranquillitatem ipsarum moribus explicavit; quo civiles Potestates id divisim edoctae, facilius conjunctim in jura bellorum convenirent. Quod jus communibus gentium moribus explicatum, est *Jus Naturale Jurisconsultorum*, a *Jure naturali Philosophorum* longe diversum, quod ii ad Rationis Æternæ libellam severissime exigunt. Sed enim cum republicae Optimatum, ut inferius dicemus, ferme omnes sint vel sub regna redactae, vel in libertatem resolutae, quae duae rerumpublicarum formae ex ordine magis naturali quam civili reguntur, ut inferius dicemus quoque; iisdem de caussis juris majorum gentium vetustiorum custodia, qua potissimum stabant antiquae Optimatum republicae (namque id ejus reipublicae proprium), custodia patrii moris, ut mox etiam dicitur), est relaxata: et ita in privatis rebus agendis ea violentiae imitamenta, quae supra memoravimus (2), cessere; et sic cessere juris civilis communis solennitates; et jus populorum seu gentium commune propius accessit ad jus naturale; et *solemnis mancipatio* ex. gr. in *simplicem traditionem* abiit; et ita *simplex rei traditio inter modos acquirendi domini jure naturali gentium* est numerata. At enim jure naturali Philosophorum sola animi destinatio a domino facta de transferendo rei suae in alterum dominio, id transfert; et natura quidem humanae societatis signum aliquod postulat, ut supra diximus (3), sed quodcumque sive verbis sive adeo nutu sat est, ipsius autem rei traditio necessaria non est. Sed quia republicae, etiam regiae, etiam liberae, in jure civili seorsim sibi condendo pro suae cujusque reipublicae forma, nempe ex ordine naturali, non ad vera, sed prorsus incerta naturae, sed ad certa spectarunt, quae ad vera naturae propius accederent; iccirco deliberati animi de transferendo rei dominio in dominis signum firmiter, quam verba et nutus esse voluerunt. Cum igitur Jurisconsulti Romani, ex quibus Corpus Juris Romani coaluit, floruerint, cum republicae ferme omnes vel liberae essent, vel regna; nil mirum, si, quum de *modis domini acquirendi* agunt et de *contractibus*, jus naturale mixtum nempe ex certo definiunt, non jus naturale Philosophorum, quod recte *merum* Grotius appellat. Quare laudandi qui in Tit. Inst. De

Solennitates juris minorum gentium vetustiorum:

A recensioribus remissae:

A Philosophis contemptae.

Omnis respublica stat jure certo, sed alia firmiter aliâ.

Jus naturale gentium ex certo mixtum.

Jus naturale Philosophorum a certo merum (*).

(1) Cap. VI, VII et VIII. (2) Cap. CXXVI. (3) Cap. XLV.

(*) *Merum*, id est purum a certitudine, depromptum ex solo vero, quia jus naturale philosophorum solae rationi innititur, et verum est, sed incertum. V. Cap. CXVII.

Jure naturali gentium, et civili, virgulam expungunt, in quibus est Hermannus Vultejus, omnium qui commentarios ad eam juris partem scripsere facile princeps. Haec si Grotius advertisset, is certe Jurisconsultos Romanos super eo argumento non reprehenderet: qui ipsi, si antiquissimis temporibus, quibus omnes respúblicae fuere Optimatum, scripsissent, Jus naturale gentium describerent, quod Jus civile Romanorum proprium hactenus putatum est (1).

CXXXVII. Id verum Grotius dixit, quamquam non vere, quia non suis ex causis dixit, quum jus gentium *duplex* facit, *proprium* et *proprio minus*; ac *proprium* definit, quod *pertinet ad mutvam hominum societatem*, ex quo genere *jura bellorum et pacis* esse dicit; *proprio minus*, quod *spectat privatim ad cujusque populi tranquillitatem*; ex quo genere dicit esse modos acquirendi domini jure naturali gentium, quot numerant Jurisconsulti Romani, occupatione bellica excepta. Quia *jus gentium proprium* est jus violentiae, ut definiimus (2), quod a majoribus gentibus in statu exlegi fundatum, ut narravimus (3), rebus publicis postea constitutis, occasione bellorum inter minores gentes, violentiã inter ipsas recurrente, ac proinde recurrente statu exlegi, inter ipsas recurrit, ut demonstravimus (4). Id autem jus, cum vi geratur et vis electionis sit expers, est quodammodo immutabile: unde jus bellorum apud omnes gentes humanas, omnique tempore videas uniforme: *minus proprio* a nationibus est introductum contra omnem vim; ac proinde cum voluntate ortum sit, mutabile est, non pro libidine tamen, sed pro formis rerum publicarum, ut vidimus (5): quare non solum alio tempore aliud, sed uno eodemque tempore in alia Orbis terrarum parte esse aliud potest.

CXXXVIII. Ex *tutela, dominio, libertate* tres rerum publicarum formae merae ortae, *Optimatum, Regia, Libera*.

Optimatum respública nititur *tutela ordinis*, qua primum fundata est, ut supra disseruimus (6), ut soli Patricii habeant auspicia, agrum, gentem, connubia, magistratus, imperia, et apud gentes sacerdotia.

Regia a) eminent *unius domínatu*, et summo ac maxime libero apud eum unum omnium rerum arbitrio.

Libera celebratur *aequalitate suffragiorum, libertate sententiarum*, et *aequo* omnibus ad honores vel summos aditu; qui aditus *census* est, seu patrimonium.

De Jure naturali gentium proprio et minus proprio.

Jus gentium proprium immutabile.

Minus proprio mutabile.

Tres rerum publicarum formae merae: Optimatum,

(1) Cap. CXXXVIII. (2) Cap. C. (3) Cap. CIV. (4) Cap. CXXIX, § Igitur. (5) Cap. CXXXVI. (6) Cap. CXXVII.

1) Id vocabulum *Regnum* apud Scriptores saepe diversa significat: quamobrem ne quam disserendis pariat obscuritatem, animadvertendum est, principio rerum *Regem* significasse propria significatione *Ordinis Principem*, bellorum ducem et legum latorem, significatione maxime propria, qua *leges ordinis ad plebem ferebat*, quales principio *Reges ex ordine* natos in turbis cum plebe primum ortis supra narravimus (1). Eaque significatione sunt *Reges Heroici* apud Homerum, et mansere diu apud Graecos ferme omnes, etiam in rebuspublicis liberis, ut post Theseum alii longa serie in Atheniensi, ut ne dicam in rebuspublicis Optimatum, uti *Regnum inter duos Heraclidarum divisum in Spartana*, maxime creatis Ephoris, sub quorum acri custodia ita *Reges*, ut sub *Regum custodia leges erant*. Ita et apud Romanos ea *Regis* appellatio a jure gentium recepta est, ut Cicero vel suae Reipublicae liberae *Consules* in legibus, quibus eam ad Romanae exemplum fingit, *Reges* more Spartanorum appellet. Sed Regno cum Tarquinii degenerante in tyrannidem, et per stupri Lucretiae illati occasionem, libertate a L. Junio Bruto Romano assertâ, ea appellatio odiosissima fuit, ut eos, qui impune injurias facere vellent, *regnum agitare*, cum indignatione et stomacho dicerent. Sed ut postea inter Graecos regnum merum Macedonum fuit, ita longe antea inter Italos illud fuit Ethruscorum. Apud ceteros Occidentales, uti Hispanos, Gallos et Germanos, Britannos ex innumeris T. Livii, Julii Caesaris et Corn. Taciti locis colligere licet, respublicae per Principes, ita eos isti vocant Historici, juxta heroicum, quem tradimus, morem (2) rectae sunt; et tanto odio habita regna, seu dominatus, ut vel ingens Arminius, qui Cheruscorum Princeps fuerat Germanicae libertatis contra Romanos assertor, ob affectati Regni suspicionem a suis occisus sit. Siculis autem Tyrannis ita *regnum merum* significavit, ut *regnum* apud Asianos *tyrannidem*, quale etiamnum ab sua usque ultima antiquitate Persae habent; qua acceptione Tacitus dixit, *suetum Regibus Orientem*. Quare Augustus non *Regis* nomine cum Orientalibus, sed cum Occidentalibus *Principis* appellatione *Rempublicam* accepit.

Cur tres rerumpublicarum merae formae.

CXXXIX. Cur autem tres nec plures aut pauciores sint rerumpublicarum formae merae, ratio ea est quia, ut Tacitus inquit, *unum est reipublicae corpus*, et *unius animo*

(1) Cap. CIV, § Sed et natura. (2) Cap. CXXXVIII 1) et CV.

regendum: naturâ autem unus homo; sed et ad similitudinem naturae unus aliquis ordo civium, vel *populus univ ersus*, aut *major* ejus *pars* quae pro universo habetur, in comitiis convocata *instar unius*.

CXL. Et ita rerum naturâ comparatum fuisse necesse est, ut republicae fundarentur, et exleges aut liberi legibus se submitterent. Ubi enim infirmi et omnium rerum indigi salutis caussa ad aliquot fortium virorum praesidium, vel in tutum aliorum agrum confugerunt; ibi fortes habere agri dominium, *receptos* colere; ac proinde illos imperare, hos parere *ius* est, quod *majorum gentium* supra diximus (1): ad cujus antiquissimi juris normam, Rempubli- cam Venetam Optimatum et natura ipsa fert, et Historiae produnt constitutam. Ubi cuncti unius fidem implorarunt, quod bellis plerumque accidit, ut victi a victore serventur, ut Asiani ferme omnes, inter quos degeneres Optimates regnabant; ibi ea sit *conditio imperandi*, uti Crispus Liviae dicebat, *ut non aliter ratio constet, quam si uni reddatur*; quae est *lex Regia Ulpiani* (2), nempe *Regni meri conditio*, uti *conditiones* passim *leges* dicuntur. Postremo ubi universi ex aequo legibus se submitunt, ibi neminem eminere aequum est. Itaque cum ipsa Ulpiani phrasi tres has *conditiones*, cujusque reipublicae merae *leges fundamentales*, unamquamque suae, appellatione maxime propria dicere eleganter possis.

CXLI. Republicae *Optimatum* merae reguntur *mori- bus*, quibus gentium jure fundatae sunt. Natura enim mores legibus antiquiores tulit: et ea reipublicae forma tota stat juris custodia; quia consilium non fuit, ut Patres quicquam demutarent, quin contra utilitas suadebat, ut acriter custodirent mores gentium, super quibus suum fundarant Imperium, uti supra descripsimus (3): qua custodia Romani, quia ceteris gentibus praestitere, ut Libro II demonstrabimus, gentium jure universi terrarum Orbis potentes facti.

Atque hic ille est *mos majorum*, quo quae poena ex- gr. a Duunviris in Horatium dictata sub Tullo fuerat, quod primum judicium de capite civis populum Romanum vidisse Cicero testatur; unde supra nos confecimus (4), Romanos id jus, cum versemur in ipsis reipublicae initiis, a jure gentium accepisse; ea ipsa poena Domitius Nero a

(1) Cap. CIV, § Ad cam. (2) L. 1. de Constit. Princip. (3) Cap. CIV, § Ad cam. (4) Cap. CXXXIV.

*Lex fundamenta-
lis cujusque reipu-
blicae merae,*

Optimatum,

Regia.

*Lex Regia Ulpiani
quid?*

Liberae.

*Proprietas cujusque
reipublicae merae.
Republicae Opti-
matium moribus re-
guntur.*

Mos majorum quid?

senatu hostis reipublicae judicatus, ut Suetonius in ejus vita refert, *more majorum* damnatus est: cujus formulae vim cum Nero ignoraret, ubi eam edoctus est, supplicii ignominiam commotus, occidi sustinuit, quam expectare. Sed haec ipsa *formula judicii publici*, qua Horatius perduellionis damnatus est, et a Latinis Scriptoribus, ut vidimus, dicitur *mos majorum*, haec, inquam, ipsa ab iisdem *lex* appellatur: ita apud Livium Tullus fatur: *Duumviri, qui Horatio perduellionem judicent* SECUNDUM LEGES, *facio*; et Livius ipse, antequam eam recitet formulam, praemittit: *LEX horrendi carminis erat*. At cernis eam non tam *legem*, quam *exemplum* fuisse, quod in similis criminis reos edebatur, haud absimile Principis decreto, quod ad similes causas trahitur. Idque proprie erat *exemplum edere*: cumque ejusmodi exempla ab ordine severa ederentur; hinc *exempla* postea *severas poenas* significarunt. Quod autem antiquissimae leges essent ejusmodi exempla, ratio id postulat, quod rudia ingenia exemplis dicuntur, quae particularia sunt, leges proprie dictae genere constant (1), et genera rudes homines difficile intelligunt. Unde *eloquentia heroica* exemplis fictis tota vigeat, ut antiquissimae Aesopi Fabulae testantur; et Menenius Agrippa membrorum a ventre descendentium fabulam Romanam plebem reduxit. Sed et primas leges Romanas fuisse haec exempla ex more patrii in reos edita luculentissimus locus Dionysii Halicarnassensis (2) demonstrat, ubi dum deliberatur in Senatu, an leges, quae postea in XII Tab. redactae sunt, populo ferendae essent, quae proprie leges erant, fuerunt status Optimatum, e quibus respublica libera mixta erat, acres custodes, qui censebant, *patrios mores servandos, leges ferri non oportere*. Et cum his legibus hac significatione acceptis apte cohaerent leges quas Romulus aliique Reges tulere, et *ius incertum* et *manus Regia*, qua initio civitatis populum Romanum egisse Pomponius (3) narrat. Et recte quidem *manus Regia* appellabatur: nam primi Reges fuerunt *manus*, ut ita dicam, *juris*, quae jus civibus ministrabat; nam *mens juris* apud *Ordinem* erat: *Jurisdictio* erat *Regum*, at *Jurisditio* erat *Ordinis*: eaque ratione *primi Reges manus juris* significatione nativa et maxime propria dicti sunt *Legumlatores*, qui ferebant leges ab Ordine ad populum, uti Tullus, qui *concilio populi advocato*, Duum-

(1) L. Jura 8. D. de legib. (2) Lib. X. (3) L. 2. princ. D. de orig. Juris.

viros creavit, ex quorum formula *jus* in Horatium *dixit*; et ita *perduellionis legem* ab ordine ad populum *tulit*: neque Duumviri legem concipere poterant, nisi Tullus creasset: et ita cum tanta illa antiqui juris solemnitate belle convenit *jus incertum Pomponii*: quia in Regis arbitrio erat creare Duumviros. Quare antiquissimi Reges in republica Optimatum ea *creatione* tantum pollebant, quantum Consules postea in libera pollebant *relatione*: et ita eorum propria erat *legislatio domi*, ut *belligeratio foris*, quae duo Theseus in fundanda Atheniensi Republica sibi Regi servavit (1).

In *rebuspublicis mere regis* Principes summi solo *nutu* gentium moribus moderantur. Unde apud Turcas, Tartaros, Moschos, Persas leges nullae praeter divinas, quas falsi habent.

In *rebuspublicis mere liberis* omnia *legibus* proprie dictis, quae sunt jussa populi, peraguntur.

CXLII. Hinc prima Juris civilis communis divisio est in *mores ac leges*: quod ita Gajus (2) enunciat: *Omnes populi LEGIBUS et MORIBUS reguntur*: ubi particula *et*, ut saepe in jure usuvenit, pro particula *vel* accipienda. Nam Republicae mere Optimatum et mere Regia reguntur moribus, uti e contra legibus populares. Atque haec ratione constat illud, quod Tribonianus scribit, *Divisionem juris scripti et non scripti ab Atheniensibus et Spartanis provenire* (3), hoc est a forma reipublicae liberae et Optimatum: ex qua utraque postea Romana commixta est, modo tamen Spartanorum mores accipias, uti Romanorum sub primis Regibus (4). Nam Spartanis Lycurgus leges quidem dedit, atque adeo scribi vetuit; sed eae circa *puerorum institutionem* ferme omnes versabantur: in ceteris vero *mores majorum*, quibus ea Optimatum praeter omnes praeclarissima virtute Respublica fundata fuerat, ipsis custodiendos reliquit: et ita leges Heraclidae *manu regia*, ut Tullus legem *perduellionis*, tractabant, quae a Latinis Scrip- toribus dicta est, ut nuper vidimus. *mos majorum*.

CXLIII. Et *mores et leges* sunt Juris naturae interpretationes: sed *mores* sunt interpretatio firmitior; nam factis ipsis probantur, et diuturnitate temporis abeunt in naturam: *leges* sunt interpretatio quandoque melior, at semper infirmior, utpote quae a mutabili voluntate dictatae.

Cur *jus incertum* dictum?

Quid Reges in primis rebuspublicis domi possent.

Merae regiae nutu Principum.

Liberae legibus.

Summa Juris civilis divisio in mores ac leges.

Respublicae mere Optimatum et mere regia moribus, legibus mere libera regitur.

Qua ratione jus scriptum ab Atheniensibus, non scriptum a Spartanis.

Spartanorum leges propriae *παιδαγωγία*, mores reliqui.

Mores et leges juris naturae interpretamenta.

Mores legibus firmitiores.

Leges moribus meliores.

(1) Plutarch. in Thes. (2) L. 9. D. de Just. et Jure. (3) § 10. Inst. de Jure nat. gent. et civili. (4) Cap. CXLII, § Atque hic.

Cur respublicae
Optimatium, et re-
gna tranquilla et diu-
turna?

Respublicae mere
liberae turbulenta
nec diu duraturae.

Ordo nascendi,
sive natura rerum
publicarum mera-
rum.

Primae respublicae
Optimatium merae;

Secundae merae
Regiae;

Postremae liberae.

Rigor legum similis
rigori rationis.

Forma reipublicae
liberae maxime ex-
cogitata.

Lex mens affecti-
bus vacua.

Respublicae Opti-
matium ad tuendum,
Regia et libera ad
proferendum Impe-
rium nata.

Hinc *Respublicae Optimatium* et *Regiae tranquilliores* ac *difficilius corrumpuntur*: exemplo sit ex antiquis Spartana, ex nostrorum temporum Veneta: et quanquam regiae in *transitu rerum* per Principum summorum mortes quandoque turbentur, forma tamen integra manet. Quare Persae ab ultima usque antiquitate ad haec usque tempora sub Regno mero suae ditionis, externi Imperii semper ignari. *Respublicae autem mere liberae turbulentissimae* et *aevi brevis*. Namque Atheniensis libertas a Solone, a quo est legibus constabita, usque ad Peloponnesiacum bellum vere vixit. Romana enim ab Optimatibus, quibus mixta erat, in *officio contenta* est; et tamen non ultra quingentos et paullo plus annos exspatiata.

CXLIV. Sed ut in homine prima extitit *sensuum tutela*, deinde *affectuum libertas*, tandem *dominium rationis*; ita in *vita generis humani*, quam supra diximus esse Historiam (1), prima extitit *Respublica Optimatium*, quae *tutela ordinis* constat (2), quae forma in *tempore obscuro* et *heroico* late regnavit (3). Deinde *Respublica affectuum liberorum*, nempe *Regnum merum*, *Dominatus*, *Tyrannis*, uti patricii juvenes apud Livium dicebant, *Regem* (merum, qualis superbus) *hominem esse, eumque irasci et ignoscere posse*; in quam tyrannici regni formam concessere potissimum Asiani (4); qui summe cupiunt sui misereri, et unice spectant ad suorum Regum largitiones: hinc *prima in tempore historico* universo Ninus prodit. Postremo nata *Respublica rationis et legum*, quas iidem juvenes queruntur *rem surdam et inexorabilem esse* (ad instar rationis aeternae (5)); *salubriorem melioremque inopi, quam potenti*; *nihil laxamenti, nil veniae habere* (ad exemplum ejus, qui supra dictus est, rationis aeternus rigor (6)), *si modum excesseris*: unde omnium tardissimae respublicae liberae natae sunt. Namque ea forma est omnium maxime excogitata; quia praestantis acuminis est intelligere genera rerum, ex quibus leges propriae dictae conciperentur (7); *legem esse mentem affectibus vacuam*, ut praecclare Aristoteles dixit; et singulos falli posse, ac magnum *argumentum veri esse, quod idem omnibus videatur*. Et sane ita naturâ comparatum oportuit, qua homines prius sua tuerentur, deinde sui securi inhiant alienis. Respublicae Optimatium natae, ut optimi a plebibus sua tuerentur (8); regia et libera, uti mox dicemus, ut imperia proferrent.

(1) Cap. C. (2) Cap. CXXXVIII, § Optimatium. (3) Cap. eod. A.
(4) Cap. eod. A. (5) Cap. LXXVIII. (6) Cap. LXXIX. (7) L. 8.
D. de legib. (8) Cap. CIV, § Sed et.

CXLV. Gentes fortissimae sub Optimatibus et Principatu civilem vitam agitarunt; quia fortitudo est ad tutelam, non ad injuriam comparata (1): tales fuere Europaei ferme omnes. Gentes *molles rudesque* statim et facile *regnis meris* acquieverunt: nam prae vitae studio sunt ad servitium parati, et ingeniorum ruditate putant nulla, quae *in commune exposulantur*, quia *tarda*, ut Tacitus notat; *privatam gratiam* spectant, quam, ut idem Auctor ait, *statim mereare, statim recipias*: unde idem Historicus dicit, *suetum Regibus Orientem. Acutissimae*, ut Siculi, qui sic a Cicerone appellantur, sed *molles*, utpote quos inter rudes Musae ortae, Bucolicae, statim *tyrannis cessere*. At *acutissimae* et *fortes* invenere *leges et libertatem*. Primus enim legislator Minos inter Cretenses ortus, quorum fortitudinem saeva lex Atheniensibus bello data, acumen autem Daedalus, qui ingenii virtutem significat, inter eos versatus probant (2). Athenienses, a quibus philosophia, eloquentia et omnes bonae artes exultae, ab heroicis usque temporibus legum auxilium implorarunt, quibus a Theseo civitas libera fundata est Optimatibus permixta: quae postea ab Optimatibus occupata est, in qua Draco *leges sanguine scribere* dictus est: tandem a Solone, uno e septem Graeciae sapientibus, ad perfectam libertatem perducta. In Africa Carthaginienses, gens fortis et miro ingenii acumine, quo militaribus consiliis insignis Annibal, et Ecclesiae ejus Orbis Patres, inter quos eminent Augustinus, ceteris praestitere, cito libertatis dulcedinem intellexerunt. Romani ob egregiam virtutem, qua cunctis Orbis terrarum nationibus postea imperarunt, non tamen perinde acuti, diu durarunt, ut respublica ab Optimatum transformaretur in liberam; et, ut cum Livio dicam, sero *libertatis dulcedinem experti* sunt, et trecentis post annis leges proprie dictas acceperunt.

CXLVI. Sed uti rerumpublicarum formae ex populorum natura, ita ex natura rerumpublicarum populorum justitia orta est. Nam respublica Optimatum continentissima bellorum (3), et *justitiae maxima cultrix*; quia tutelam ordinis constat, et potissimum adversus plebem constat; et ipsius ordinis opibus constat: et prolatione imperii, aut plebs agro capto ditanda, aut ordo distrahendus, ac proinde solvendus denique. Quare intra ambitum, in quo fundata, contineri necesse est: nam si longius abeat, Optimates nec

De formis rerumpublicarum ex populorum natura.

Fortissimae sub Optimatibus, ut Europaei; Molles et rudes, ut Asiani sub regnis meris;

Uti et acutissimae et molles, quales Siculi;

Acutissimae et fortes leges et libertatem invenere, ut Cretenses, Athenienses,

Carthaginienses;

Quam fortissimae, non tam acutae sero libertatem expertae, ut Romani.

De Justitia rerumpublicarum ex ipsarum natura.

Respublicae Optimatum abstinens bellorum et justitiae cultrix.

Cur haec ambitu continenda?

(1) Cap. XXXIX et LXVI D. (2) Lib. II ubi de Poëseus orig.

(3) Cap. CXXXVIII, § Optimatum.

facile nec cito in ordinem coire possunt, quo stat tutela: mittere autem in provincias victas Regum, vel liberarum rerumpublicarum more ex Optimatibus Rectores, periculosum, ne publice parta privatim perdant. Eapropter antiquae Optimatum respublicae minutae et crebrae; et finitimorum injurias ulcisci, aut vindicare contentae, suos fines non proferebant. Spartani parvo agro diu contenti, robur gentium erant, et bello invicti: ubi proferre Imperium bello Peloponnesiaco voluerunt, ipsâ victoriâ, qua Athenienses subegerunt, sunt resoluti. Hinc *justitia Romana bellorum*, quae *pura* et *pia* gerebant, non ultro, sed injuriis lacessiti, quam ipsam bellicam justitiam Optimates in artibus regni adversus plebem habebant: unde prisca Romanorum in *victoriis mansuetudo* et *clementia*, qua *victis* gentibus *solum injuriae licentiam adimebant*. Hinc principio illa Romana *magnanimitas*, victis civitatem dandi praecclaris illis coloribus *affinitatis*, qua *Sabinis*, *originis qua Albanis*; ut Roma excisarum *urbium ruinis interea cresceret*, ut Livius notat, donec coalesceret in justum respublicae corpus: hinc deinde illa summa *continentia deducendarum Coloniarum*; hinc postremo illa aeterna *legis Agrariae* inter plebem et Optimates certamina.

Unde jure majorum gentium minutae et crebrae?

Uode justitia Romana bellorum?

Et mansuetudo et clementia?

Et magnanimitas invictos?

Qua victi in societatem Romanam asciti?

Cur principio rarae Coloniae?

Ratio certaminum ob legem Agrariam.

Respublicae regia et libera factae ad Imperia proferenda.

Expeditiones bellicae unde dictae?

Monarchiae vel regno vel libertate fundatae.

Cujusnam in quaque republica mera est Jurisditio?

Respublicae regia aequae ac libera aptae ad Imperia proferenda, ut supra diximus quoque (1); quia Reges meri suo solo arbitrio cuncta et celeriter expediunt: unde a celeritate, qua potissimum res bellicae feliciter administrantur, *expeditiones* bella sunt dicta. *Multitudini* autem et *vulgo*, ut recte Tacitus advertit, *ferocia consilia probantur* maxime. Hinc in tempore historico Ninus primus Imperiorum prolator prodit, qui Assyriorum Monarchiam fundavit, mox Persarum Cyrus, tum Alexander Macedonum, denique Romanorum Augustus, et Carthaginienses ac Romani, utraque libera respublica de Orbis terrarum Imperio ingentia et diuturna bella gessere.

CXLVII. In Optimatum respublica mera *jurisditio*, quam diximus esse *juris mere civilis dominium* (2), ea est Senatus, quae est *Senatus auctoritas* proprie dicta: in *mere Regia* est *summi Principis ex lege Regia*, sive lege Regni fundamentali, quam supra memoravimus (3), in *mere libera* est populi universi, aut majoris partis in comitia convocati, ut monstrat illa formula legum rogandarum *velitis, jubeatis, Quirites*, et illa formula suffragii, *uti rogas, ita jubeo*.

(1) Cap. superiore.

(2) Cap. CXVI.

(3) Cap. CXL.

CXLVIII. In republica Optimatum mera jus omne in pectore ordinis arcanum servatur. in republica mere regia asservatur in Regii pectoris Scrinio, ut Bonifacius VIII Pontif. momentosissime loquitur (1): in mere libera in suffragiis populi in comitia convocati.

Quaenam in qua-
que republica mera
est Jurisdictio?

Hinc quicquid ordo concepta verborum formula jubet, jus est: atque id est proprie *jus dicere*, *jus edere*, et quicquid ea formula ex ordine emittitur, *jus ex ordine*, *supple editum*, appellatur: unde passim in jure Romano *jus pro formula* accipitur.

Jus ex ordine pro-
prie quid?

Quicquid autem Princeps summus mente, sive animo Legislatoris ore profert, jus est: unde *juramentum obsequii*, seu, ut vulgo dicunt, *fidelitatis* in Romanos Principes sic Latini satis graviter dicunt, in *Principis verba*, quod juramentum indit reipublicae formam regni meri; eo enim populus omne suum jus Principi et in Principem transfert. Quare jura a Principibus istis dicta proprie *oracula*, ut passim in legibus Codicis appellantur: sed *Constitutiones Principum* satis momentoso vocabulo dici consueverunt, quod Principes statim ac Legislatoris animo quid constituunt, jus condunt.

Vis juramenti in
Principis verba.

Constitutiones Prin-
cipum cur ita dictae?

Quod autem populus liber in comitiis jubet, *Lex* proprie dicitur, non quod literis perscripta sit et legatur: non enim scriptura legem, neque non scriptura consuetudinem, sed jussus expressus legem, taciti mores consuetudinem faciunt: nam Spartanis leges erant Lycurgi, in quibus tamen et illa, ne leges scriberentur; et *Consuetudines Feudorum*, uti et cujusque Municipii, quanquam in scripturam redactae, consuetudines tamen manent. Itaque *lex* dicitur a *lectione*, seu numeratione *suffragiorum*, a quorum majori numero lex suam vim habet et potestatem.

Lex popularis un-
de dicta?

Itaque *Jurisdictio* est formula, quam sive scripto sive dicto, Ordo, vel Rex animo juris condendi emittit, quod proprie est *jus edere*, *jus dicere*: vel est formula aut scripto aut dicto proposita, qua populus universus aut major populi pars suffragiis jubet.

Jurisdictio proprie
dicta definitur.

Atque hoc jurisdictionis genus, qua Potestas summa civilis jus dicit, dicitur in specie *Legislatio*.

Quae Legislatio
appellatur?

CXLIX. Sed et supra vidimus (2) id jus in Horatium a Duumviris dictum *legem* appellatam; haut sane a legenda scriptura, namque ore prolata est, et quidem quodam cantu prolata, ut latius alibi, unde *carmen* dictum:

De primis legibus.
Primae leges unde
sic dictae?

(1) Cap. I de constit. lib. VI. (2) Cap. CXL, § Atque.

non a *legendis suffragiis*, nam Tullus Duumviros creavit, qui legem conciperent: a *legendis autem juris arcani exemplis*, id sane commode diceretur de Romanis, quibus diu post minores gentes fundatas civitatem Romulus constituerat, ut supra dictum est (1). At de *lege Agraria*, quaecum ortas respublicas supra diximus quoque (2), haec origo non satis aptè narratur. Antiquitatem vocabuli *Agraria* ibi supra coniecimus: hujus vocabuli *lex* vetustatem dat conjicere, quod monosyllaba sapiat Latinae gentis infantiam. Namque inter homines primae *interjectiones* natae sunt, quas definias primas humanas ad affectuum impetum erumpentes voces, quas monosyllabas in omnibus ferme linguis observes, quod est praecipuum infantiae argumentum: et *pronomina*, quae antequam nomina, nata esse etiamnum infantes nos docent, in Graecis aequè ac Latinis monosyllaba pleraque omnia: Latinis autem *prima rerum vocabula item ferme omnia monosyllaba* fuere, ut eorum, quae primo erant notanda in natura, *hoc*, pro *Caelo* (3) (*), *Sol*, *lux*, *nox*; in homine, *os*, *frons*, *cor*, *cus* (**), *crus*, *pes*, at *manus* Graecis $\chi\epsilon\iota\rho$; magis propria, *vox*, *for*, *sum*, *mens*; magis necessaria, *lux*, *fons*, *glans*, certe Graecis pro igne $\pi\upsilon\rho$: an Terra dicta *Dis*, quod conservarunt Poëtae? magis jucunda, *lac*, *mel*, aureae aetatis cibi; in plantis *stirps*, *flos*, *frons*, *frux*; utiliora animantia *bos*, *sus*, an *ovis* monosyllaba, postea dissyllaba Graecis $\omega\iota\varsigma$? materia pecuariae *grex*, rusticae *rus*; infantiae vocabularium *res*; primum frumentum, *far*; condimentum, *sal*; instrumentum, *vas*; primum metallum, *aes*; prima moneta, *as*; Deorum rudissimus, *Pan*; sua religione fundat societatem Deorum *Styx*; rei civilis principia, *vis*, *vir*, *gens*, *urbis*, *rex*, *dux*, *merx*, *pax*, unde pacisci, *jus*, *fas*, *mos*, *lex* (a). An *lex* dicta significatione, qua *aquilex* inveniendae eliciendaeque aquae peritus?

Prima latinae linguae infantia.

Monosyllaba prima rerum vocabula.

(1) Cap. CXXIV, § Quod autem. (2) Cap. CXXVII. (3) Id nobis faciet initium *Histor. Temporis obscuri*.

(a) Alia nomina passim in his Libris et verba praeterea ob has ipsas *Infantiae Latinae* rationes nata monosyllaba, enumerantur Lib. II, Part. II, Cap. XIII, Num. 12.

(*) Patet ex Ennio:

Aspice hoc sublime candens, quem omnes invocant Jovem.

(**) *Cus* (id est *cutis*) nomen antiquatum arbitror, cum antiquiores latinae linguae scriptores habeant *intercus*. Ita in opere quod inscribitur italice *Scienza Nuova*, edit. I, lib. III, § 36, recenset inter antiquiora linguae latinae vocabula *pen* et *man*, quae obsorduerunt, cum eorum loco sequiori tempore usurpata fuerint *manus* et *penis*.

Certe prima mortalium communis cura fuit, ut eruditiores observant, inventio fontium et puteorum: igitur prima omnium dicta *lex aquae*, unde fortasse omnes aves majores AQUILAE Latinis, quasi *aquilegae* dictae; quam firmat conjecturam, quod *aquilas* prisci dixerunt: quod qui primi gentes fundarunt, quum ex multitudine impia et nefaria segregari, ut supra diximus (1), vellent, quia id de avibus observarant (a), quod nidificarent ad fontes; ut ibi sedes legerent, ubi aquarum copiam haberent (unde *pagi* a verbo *παγή*, quod *fontem* significat dieti, quam vocis originem custodierunt in jure Romani, quo *paganos* a initilibus separant); *aquilas* secuti sunt, quas postea *Numina Romana* Romani custodiere: et quia id de *coelo observant*; et quicquid coeleste esset, vel ad coelum pertineret, ut Aves, ex communi origine Graeci *δίων*, Latini *dium* dicebant, ut supra vidimus (2); unde facile *Dii* appellati, indidem *δίαιον Jus*, ut divinatur Plato, dixerunt; quod postea, ut idem Philosophus conjicit, venustioris appellationis gratiâ, *z*, addito, *δίαζιον* sunt proloquuti. Nam cetera, quae super ejus verbi origine disserit; jus esse mentem divinam ab omni concreione purissimam, omnia permeantem, omnia continentem, agitantem omnia, quam Physici *Aetherem*, Poëtae dixerunt *Jovem*; ea, inquam, Platonis mentem, non primae aetatis summam, nedum altissimarum, sed omnium rerum imperitiam et ruditatem decent. Id vero constat, cum Graecis Latinis super hujus rei historia, ac proinde super ejus vocis etymo bellissime convenire, quorum graviore Grammatici notant, *jus* priscis *jous*, et *jous* a *Jove* appellatum, qui iisdem *Diespiter*, *Dius Pater*, ut

Prima civilis cura,
inventio fontium.

Lex aquae.

Aquilae unde dictae.

Unde pagi?

Unde Dii dicti?

Unde δίαιον?

Jus a Jove appellatum.

(1) Cap. CIV, § In statu. (2) Ibidem.

(a) Sed primo illi, summoque hominum stupori, etiam istam animadversionem rectius abjudicaveris, ut abjudicamus Libro II, Part. II, Cap. XX, ubi de *Matrimonio*: quod et nostrum de *Divina Providentia* argumentum, per hos Libros perpetuo dissertatum confirmat gravius; et cum ceteris, quae de stupido illo primorum hominum genere narrantur, aptius congruerit, qui fulmine opus erat, ut ad humanitatem colendam excitarentur; nec tamen omnes sunt excitati, ut in *Histor. Temp. Obsc.* narratur; si dicas, quod secuti Aquilas, ubi se absconderent; quia aves majores in altis montium nidificant, et omnes faciunt nidos ad fontes, Providentia Divina duce, reperere perennes aquas, ad quas perpetuo considerent: et sic postea primum omnium diviorum beneficiorum id agnovere, juxta perennes fontes primas sedes fundasse; unde prima, et maxime acris fuit primis gentibus religio *Fontium*.

Δις Graecis *Jupiter* dictus est. Ex quibus conficitur *primum jus gentibus* fuisse *Divinum*, ut supra innuimus (1) ex *caeli observatione* natum, et in *auspiciis* positum: unde prima, et, ut ita dicam, *physica lex* orta *aquae*.

Prima religio fontium.
Unde dicta religio?

Utrum inde *prima religio fontium* fuerit, eaque non a *relegando*, sed a *relegendo*, accurate legendo dicta sit, ut monitum illud satis elegans probare videtur, *relegantem esse, non religiosum oportet*, hoc est pietati, non vanae superstitioni operam dare? Ex qua ipsa *lymphati* provenerint, quod *lymphae*, sive *Nymphae*, quae fontium Deae habebantur, iis, qui puros fontes spectare ausi essent, furorem inmittere crederentur: atque id Actaeonis fabula significet: unde *lymphare* priscis idem ac *oblucinare* significabat, furore corripere, ut satis crudite advertit Paraeus; quod *lucos* Diis sacros, eosque *non sine fonte* aliquo, ac proinde, ut supra diximus (2), *non sine ara* et religione aliqua habuerint. Qui furore correpti *ceriti* item dicebantur: an *caerimoniae* Deorum inde rectius quam *caerimoniae* a *Cere* Sabinorum urbe appellatae? et ex hac falsa de *fontibus* persuasione uti prima *lex aquae*, ita postea *leges omnes religione conspersae*? et Numa Pompilius ob id se a *Nymphis* leges accipere simularit, quo eas religione conspersas facilius populo feroci persuaderet? Cuncta haec, quae hoc loco modeste postulamus, ita se habuisse Libro II ostendemus.

Cur *lymphati* dicti?

Mythologia Actaeonis.
Oblucinare quid?

Unde *sacri luci*?

Ceriti unde?

Unde *caerimoniae*?

Unde *leges religione conspersae*?

Sed et in illa summa verborum egestate et infantia, humani generis pueritiam decente, quae aetas cum generum impos sit, per similitudines (*) explicatur (3), *legis* vocabulum translatum est ad *agrariam*, quam primam omnium legum significatione politica supra retulimus (4), idque factum ob similitudinem, quod eâ clientes per sylvas, quo secesserant, occultatos inveniret, eliceretque, et ad *Optimos* domum reduceret. Et qui eam ad ipsos legem adportarent, non *Legislatores*, sed *Legatos* dici coeptos dicamus? An *Mercurius* inde *leges Aegyptiis dedisse* fertur? et *Legatus Deorum ad homines* a *Poëtis* fictus? et *mercimoniis praepositus*? Quod hi *Legati virorum, heroum, optimorum*, quos supra vidimus idem esse (5), ferrent legem ad *plebem*, ad *homines*: ita ut *primi rerumpublicarum ordines* fuerint, *virorum et hominum*: quod e nostris principiis effluit, quae tradunt, primas republicas virtute fundatas (6), unde *vir*

Agraria cur *lex* dicta?

Mercurii mythologia.

Primi rerumpublicarum ordines *viri* et *homines*.

(1) Dict. Cap. CIV, § In statu. (2) Ibidem. (3) Cap. CXLI. (4) Cap. CXXVII. (5) Cap. CIV, § In statu. (6) Ibid. § Proinde.

(*) Proprietas ingenii, quam innuit in lib. de Metaph. Cap. VII, § 4 prope ad dimidium, quae expedit quaestiones vel *maximi momenti* de origine historiae humanitatis.

virtutis, homo naturae (1) ad nos usque pervenere vocabula: quod Romani retinere; qui omnes Magistratus et Sacerdotia cum suo quemque numero *viros* appellarunt; et diu Magistratus et Sacerdotia incommunicatos plebi habere: et maritos dixere *viros*, diuque habuere plebi item incommunicata connubia: seque *viros*, sive *heroas* (2), quos *Deorum filios* definiebant, ex ea falsa persuasione jaclarent, quod essent ex connubiis orti, quae non sine auspiciis celebrabant; et auspicia ab Jove nata (3), et sua esse auspicia crederent? An autem his de causis *Dii* quoque appellati: quod ut pie dicerent, *Deos*, a quibus se ortos putabant, semper cum perpetuo adjuncto *Immortales* dixere? (a)

Cur Magistratus *Viri* appellati?

Cur et mariti *Viri*?

Unde *Heroas* habitus *Deorum filii*?

Qui *Dii*?

Qui *Dii immortales*?

Sed ut ad Mercurium redeamus, an Latinis *Mercurius* ob id dictus, quod *lege agraria* plebi *mercem parendi* offerret, *bonitarium agrorum dominium* (4), et *lex agraria* mansit postea ipsa *bellorum pax*, sive *pacio*, in quam *legem*, in quam *pacionem* victi *pacati*, ut dominium rerum soli bonitarium sibi haberent, jure optimo Fortibus per victoriam quaesito (5): unde illam locutionem apud Latinos Auctores passim legas, *pacare*, pro dare legem victis: quod antiquitatis doctissimus usque ad miraculum Poëta dixit, populi Romani proprium

Lex agraria *par* bellorum.

Pacare quid?

pacique imponere morem;

ut recte interpretatur, *legem pacis victis imponere*, quod momentose dictum, cum priscis *leges* nihil aliud quam *mores* fuerint (6), et Romani, super qua lege Rempublicam primum fundarint, super ea amplificarint et auxerint (7).

Ad haec, ulterius prolata similitudine, *lex* fuit *publici judicii formula*, qua Reges, creando Duumviros, poenae genus in *jure arcano* ordinis invenirent, quod in reos elicerent, quod Latini *exemplum*, ut Graeci *παράδειγμα* dixerent principio, significatione quam nunc maxime adversa: nunc enim significat rei actae vel gestae imaginem; tunc poenae imaginem, quae alios a simili crimine deterret: non aliter ac nunc quoque Veneti (quae Optimum Respublica, quia iisdem ex causis ex quibus antiquissimae, ut supra diximus (8), orta est, quamplurimum de antiquissimis re-

Deinde *lex* pro *exemplo*.

Venetiae Respublicae *laus*.

(1) Cap. CIV, § Proinde. (2) Ibidem. (3) Ibid. d. § In statu. (4) Cap. CXXVII. (5) Cap. CXXVIII. (6) Cap. CXXI. (7) Cap. CXXVII. (8) Ibid. circa fin.

(a) Haec ita coniciebamus, donec postea tertium linguae genus, quod naturae primum fuit, nempe gentium *linguam falso divinam*, ita priorem *heroicam*, ut *heroica prior vulgari* est, tandem inveniremus: de qua in Notis Lib. II, Part. II ad cap. XXIII et cap. XXX. *Lingua primarum gentium triplex: Divina, Heroica, Vulgaris.*

fert) reos puniunt ex simili re alias judicata, quam ipsi verbo dicunt, *caso seguito*; re autem ipsa puniunt pro justitia et prudentia, quae ex re nata eos judices innotent: quod est ipsissimum *jus incertum* Pomponii (1). Et Historia Romana diu hac acceptione *leges* nominat, qua acceptione *privilegia* appellant Jurisconsulti, ut apud Livium videre est: et Corn. Tacitus in *Historia legum* in illa verba: *secutae leges* (nempe *privilegia*) *aliquando in maleficos ex delicto*..... *latae*: quam antiquitatem retinuerunt *leges Corneliae, leges Juliae*, sed significatione praesenti *legum*, ut sint *formulae poenarum in crimina generatim conceptae*.

Diu *leges* dictae *privilegia*.

Quid *leges* nunc *publicorum* *judiciorum*?

Postremo *leges* a *legendis* *suffragiis*.

Postremo *leges* a *legendis suffragiis*, ut supra diximus (2), appellatae; sed significatione, unde *legumen, spicilegium* dicta sunt: ex qua ipsum *legere* postea dictum est, qua significatione *legimus scriptum*.

De *Plebiscitis* et *Plebis-scitis*.
Antiquissima *plebiscita*, *Regum placita* plebi nota.

CL. Haec summae Potestatis civilis jussa in republica Optimatum sunt proprie *Plebiscita*; quorum illustre exemplum nobis Livius reliquit in Horatiano judicio, in quo *concilio populi*, rectius *plebis* dixisset, *advocato*, Duumviros creat, qui dicunt legem, sive, ut diximus, exemplum edunt, quo Horatius condemnatur: quem morem Aristoteles in *Ethicis*, ubi de *consilio* agit, antiquissimarum reipublicarum fuisse testatur, et Homerus de suis heroicis Regibus passim narrat. In republica autem regia, *Principum placita* proprie sunt *Populo-scita*; quae in republica libera *leges*. Namque uti Cicero in sua *Republica* caput illud de *legibus* concipit: *Suffragia populi libera sunt, Optimatibus nota*; ita in Optimatum republica ea *lex* converteretur: *Formula seu Jus ex ordine editum esto, plebi scitum*, hoc est, *plebi notum*: quia in ea republica plebs ordini paret; in republica regia jus est a *Principe constitutum*, quod momentose *Principis placitum* dicitur, *populo publicatum*, quod idem est ac *populo scitum, populo notum*; quia in ea republica universus populus, nempe et plebs et ordo Regi parent. Nam *publicatio legum*, quae vulgo dicitur, et nihil aliud est nisi legis probatio, qua cives ab ejus obligatione ob ignorantiam excusari non possunt; in republica regia *populo-scitum*, in republica Optimatum, ut Venetiis, *plebi-scitum* quam proprie, tam eleganter dicenda esset. Quod recte intellexit Balbus vir satis acutus, nec humaniorum literarum plane rudis, quum dixit, *Plebi-scita*, *leges Tribunicias Romanorum non uno*

Publicatio legis in republica Optimatum *plebi-scitum*, in regia *populo-scitum* est.

Quando *plebi-scitum*, quando *plebiscitum* scribendum.

(1) Cap. CXLI, § Atque. (2) Cap. CXLVIII, § Quod autem.

sed duplici *ss* scribenda esse, quando Grammatici a verbo *sciscere*, pro *jubere*, derivatum id vocabulum volunt. Hinc facile praevertehas illas Eruditorum syrtes de *lege tribunicia*, qua Pomponius (1) leges regias abrogatas narrat: nam ea lata est a L. Junio Bruto Consule, non Tribuno plebis; nam Tribuni plebis post multos annos secessione plebis in montem Sacrum primi creati sunt. Quibus angustiis reducti, mendum ibi loci putant subesse, ubi mox videbimus, nullum subest; et satis dura lectione conjiciunt legendum *lege Bruti Junia*: quod nominandarum legum genus in Historia Romana insolens omnino est. Quare alii *tribuniciam* dictam opinantur, quod Brutus *Tribunus Celerum* Tarquinii Regis fuerat (2): sed nescio an satis commode haec dicant, ut Brutus, qui Regum ejiciendorum auctor fuerat praecipuus, et sola nominis Tarquinii offensione Colatimum se Consulatu abdicare coëgit, dederit nomen legi, qua leges regias abrogat omnes, a Magistratu, qui fuerat cum regno et sub regno, et odio regni, *Dictatori* non amplius *Celerum Tribunus*, sed *Equitum Magister* nomine additus est. Sed non est, ut tantopere eruditissimi viri torqueantur: nam leges regiae, *leges curiatae* dictae fuerant, ut Pomponius (3) tradit, a *curiatis comitiis*, quae Budaeus (4) ibi *comitia tributim coacta* recte interpretatur. Neque tunc et multo post alia comitorum ratio Romae fuit: centuriata enim comitia pro censu et aetate inibantur: census quidem Servius Tullius instituit, sed cum Brutus, ut infra dicemus, oppressit; et re ipsa diu post Reges ejectos census in republica libera jacuit. *Leges igitur curiatae* idem sonabant ac *regiae*; ac proinde ea appellatio invisâ erat: nomen mutatum est, res mansit; et exinde *leges tribuniciae* dictae sunt: et ita ab Historia Romana non *plebiscita*, non *privilegia* fere semper nominantur. De *sacris* tamen *leges curiatae* dictae mansere, sed vi prorsus alia, utpote quae in comitiis ferebantur, in quibus triginta Curiones pro numero curiarum, quarum sacra curabant, coibant. Sed nomen religio custodivit, uti exactis Regibus, qui *sacrorum Reges* quoque erant, *Rex sacrorum*, qui id nomen servaret, suffectus est. *Adoptiones* autem, quibus adoptati in adoptantium paterna sacra transibant, religionis causâ, uti dictum est, *lege curiata* fiebant (5). Unde postea mansere

De L. Tribunitia qua leges regiae abrogatae.

Leges regiae dictae *curiatae*.
Principio *curiata* comitia eadem ac *tributa*.
Centuriata diu post libertatem incoepere

Curiarum invisum nomen in *tribunitias* mutatum.

De sacris *curiatae* leges mansere vi alia.

Cur *Rex Sacrorum* creatus?

Cur adoptiones *lege curiata* fiebant?

(1) L. 2. § Exactis, D. de or. Juris. (2) Dict. l. 2. § Eisdem.
(3) Dict. l. 2. § Et ita, D. de or. Juris. (4) Comment. ad leg. alteram de or. Juris. (5) Sveton. in Augusto, cap. LXIV.

Sacra paterna pro patria potestate.

Rerumpublicarum merarum divina origo.

In unaquaque republica unus summus.

Ubi plures summi, uni vel per vices vel per subjectas partes.

In unaquaque republica libertas civilis vivit.

Unaquaeque tuetur ordinem.

locutiones in *sacris paternis manere*, pro esse in patria potestate; *sacris paternis absolvi*, pro emancipari.

CLI. Sed et haec tres rerumpublicarum formae merae, quanquam his, quas observavimus hactenus, propriis notis distinctae sint; tamen ex proprietate divinae originis (1), qua in homine ratio, voluntas, potestas sunt inter se complicata; tres virtutis partes inter se commixtae (2); tres iustitiae, universa nempe et duplex particularis inter se connexae (3); tria jura primaria inter se glutinata sunt (4); earum rerumpublicarum quaeque forma aliarum duarum attributis praedita est.

In unaquaque enim *unus summus* imperat, vel *vere unus*, ut in mere Regia; quare ea respublica omnium proxime accedit ad naturam et verum: quo vere spectat illud Taciti, etsi non ea mente dictum: *Unum esse reipublicae corpus*, et *unius animo regendum*: vel *plures instar unius*, ut ordo in Optimatum republica, vel in populari populus universus, vel major ejus pars, quae pro universo habetur. Atque adeo *in omni regimine, qui summus unus*, et quia summus unus: summum enim multiplicari, uti et unum, non potest. Quare si *plures summi*, vel *per vices uni*, uti Consules Romani in iisdem Provinciis administrandis; vel *per subjectas Imperii partes uni*, uti *Triumviri reipublicae ordinandae* causa; qui, quum regnare quisque summo imperio voluere, Augustus sibi Occidentem, Orientem Antonius, Lepidus Africam regenda sumpsere; et Imperio Romano per Constantinum Magnum in Orientis et Occidentis partes diviso, successores unius Imperii Romani Imperatores fuere.

In unaquaque republica libertas civilis, quam supra definivimus (5), celebratur, ut praemia poenae, honores onera dignis mandentur; ut in Optimatum republica Romulus Consilium publicum et Patriciis quidem, ut narrant, composuit, sed in iis aetatem et prudentiam spectavit, unde *Senatus* dictus. Et Moschus, Turca, Tartarus in illa infinita dominatione, ut plurimum spectatos prudentiam et virtute cives ad imperia et magistratus provehunt. Vel in ipsa populari republica *census*, a quo potissimum constituitur, ordines dividit, et dat honores; quod ut paupertas suadet turpia, ita opes aspirant honestati. Et unaquaeque ordinem tuetur, quo semper meliores accedant ad optimos.

(1) Cap. III. (2) Cap. LX. (3) Cap. LXIV. (4) Cap. LXXXVI.
(5) Cap. CVIII, § Libertas.

CLII. Sed argumentum, respublicas omnes a Deo esse, illud aliud invictum se offert, quod *ordo naturalis* sit anima ejusque reipublicae. Principio enim definivimus, *verum* esse, quod rerum ordini respondet (1), et hinc demonstravimus (2) vel prima rerum vera, quae *Scientiarum principia* dicuntur, nos vi ordinis aeterni intelligere; et ideam ordinis aeterni nobis a Deo esse: itaque principia scientiarum et rerum a Deo esse consecimus. Quare, si *omnium rerumpublicarum forma aeterna* est *ordo naturalis*, respublicae omnes a Deo sunt: in quibus *verum* regnat, quod *respondet ordini rerum*, non *ordini nominum sine re*, qui non ordo, sed imago ordinis est. Igitur ordo naturalis rerumpublicarum is est, in quibus prudentes, temperati, fortes praesunt; imprudentes, intemperati imbecilli reguntur; quales fuere prima rerumpublicarum rudimenta *familiae* (3) et *clientelae* (4), et *antiquissimae Optimatum* respublicae (5).

Sed quando Optimi facti sunt nomina sine re, ordini *naturali* successit ordo *civilis*, et *vero* successit *certum*, quod est conformatio ordini non rerum, sed verborum, ex qua proveniat conscientia publice dubitandi *secura* (6). Nam prima Optimorum Imperia vel in filiis servata, vel in populis universos dilapsa, vel ad unos redacta sunt; unde *triplex ordo civilis*, ex quo tres rerumpublicarum formae merae natae. Inde namque ordo civilis constat vel *genere*, ut in Aristocratia; vel *censu*, ut in Democratia; vel *ex Domo regnatrice*, ut in Monarchia. Sed nec nobilitas nec patrimonium sapientes facit, et ex *Principibus nasci*, ut Tacitus ait, *fortuitum, nec ultra imputandum*.

Sed, ut supra diximus, *certum* esse *partem veri* (7), et rationem civilem ex ipsa ratione naturali profluere, ob causas certi juris quas supra disseruimus quoque (8); ita ordo civilis ex sui natura ordinis naturalis est particeps, quantum publicam parit securitatem, quo fit ut vel corruptissimae civitates, dum hoc ipso ordine civili servantur, a Deo servantur. Sed hic ordo civilis, qui suapte natura ex ordine naturali participat, *ordo civilis* communiter appellatur.

Namque est et *ordo civilis*, qui *legum voluntate ordini naturali commixtus est*, quem sane ordinem politicum ex civili et naturali *mixtum* appelles: ut in republica Opti-

De ordinibus.
Ordo triplex:
Ordo naturalis,
Qui vero constat,

Et a Deo est.

Forma rerumpublicarum aeterna.

Definitur.

Quo inchoatae respublicae.

Ordo civilis,
Qui constat certo,
definitur.

Ordo civilis triplex.
Unde triplex rerumpublicarum forma.

Ordo civilis pars ordinis naturalis.

Ordo mixtus.

In quaque republica.

(1) Ex definitione *Veri*. (2) Principio. (3) Cap. CIII.
(4) Cap. CIV. (5) Cap. CV et CXLIV. (6) Ex definitione *Certi*.
(7) Cap. XXXIII. (8) Cap. CXVII.

Definitur.

Ordines legibus praestantiores.

Ordo naturalis verius quam *lex*, est *mens affectibus vacua*.

Mens populi in genere sapiens; In specie saepe stulta:

At semper a turbulentis commota est.

Privilegia a stultis illata sunt rerumpublicarum pestes.

Ordo naturalis est mens reipublicae, leges sunt lingua.

matium ex Patriciorum sapientissimis Senatus constet, qualem Romulus instituit: in populari populus sapientis Senatus auctoritate regatur: in regia Princeps utatur, sapientum virorum consilio. Hic ordo mixtus defini potest *honorum successio*, qua alii aliis, ut fide, diligentia, solertia, virtute, justitia in minoribus reipublicae partibus sibi commissis boni spectantur; ita gradatim a minoribus ad majores promovetur, ut tamen semper meliores praesint, et inferiorum mores inspiciant.

Sed *leges metu poenarum*, hi *ordines spe praemiorum* recte agere cives jubent. Quare ordines sunt legibus firmiores: unde fit ut leges quidem hos ordines mixtos jubeant, sed hi ordines mixti leges conservent. Namque ordo sive naturalis, sive mixtus, quantum ex naturali per leges mixtus est (quando non in Platonis *Republica*, sed in hac Romuli *foece* versamur) multo rectius, quam Aristoteles de *lege* scite dixerat (1) est *mens affectibus vacua*. Nam mens populi, ex. gr., licet in genere affectuum vacua sit; unde populi judicia in genere prolata vulgaris sapientiae sunt, ut ita dicam, oracula, quod vulgo ferunt, *vox populi, vox Dei est*; tamen haec eadem populi mens in specie perturbatissima esse solet; maxime ubi a turbulentis civibus, ceu ab Austris fretum, commoveatur; uti a Demagogis mens populi Atheniensis, a Tribunis plebis mens populi Romani in singulos cives affectibus inflammari solebat; et aut *invidiosis*, aut *ambitiosis legibus* singularibus *extra ordinem* latis praeclari virtute viri patriam utrinque pulsi, et immeritissimis civibus amplissimi honores demandati. Quare et Demagogi et Tribuni plebis tandem suae cujusque reipublicae libertatem perdidere (a).

At quanto mens est sermone veracior, tanto ordines sunt legibus firmiores: mens enim semper vera sermoni praet; nam iudicio, seu voluntate fallimur: idque adeo, quia Deus nunquam fallit quenquam, a quo mens hominibus datur (2), nos autem nobismetipsis imponimus *sensuum sapientiam*, quam supra *stultitiam* definivimus (3): verba autem saepissime menti non succurrunt, crebro non exprimunt, et falsa

(1) Cap. CXLIV. (2) Principio. (3) Cap. XXVII.

(a) Et sane Romanam Rempublicam duo *extra ordinem* lata pesum dedere, *Lex Agraria*, quae fere semper plebiscitis proposita est, quae fuere populi leges *extra ordinem* Senatus jussae; et *Senatusconsultum ultimum*, quo *extra ordinem* Consules adversus Caesarem armati sunt.

sunt: mens enim a vero urgetur; quam *veri vim* definitivum *rationem humanam* (1), et semper a vero urgetur, quia nunquam aspectu amittere possumus Deum (2). Verba autem saepissime hanc veri vim voluntate mentientis eludunt, ac mentem deserunt, immo menti vim faciunt et Deo obsistunt. Sic *ordo naturalis* et *ordo mixtus*, quantum ex naturali, mixtus semper jus ministrat, quod fit, quando viri sapientia et virtute spectatissimi ex hoc ordine naturali, hoc est, non *ex ordine concepto verborum*, et *ex certo legum* (3) *ex formula legum*, sed *ex formula naturae*, quam Varro dicebat (4), *ex ordine aeterno rerum*, *ex vero* (5) republicae regunt. Leges autem in quamplurimis causis deficiunt, unde necessaria est interpretatio, ut supra diximus (6), quae haec legum vitia suppleat: et sub hac ipsa juris auctoritate non solum quandoque erratur, ut inquit J. C., sed ipsis legibus fraus fit (7). Hinc republicae beatiores, quarum ordines civiles magis ex ordine naturali commixti sunt.

Ordo naturalis semper jus ministrat.

Leges saepe deficiunt;

Quandoque fallunt;

Quin et decipiunt.

CLIII. Hinc si conserventur leges, quae ordines jubent, et multo magis ordines qui leges tuentur, republicae in sua quaque forma conservantur: alioqui republica Optimum ut plurimum in factionem et potentiam, qua facile eminent, qui promovent libertatem; republica libera in sui perniciem et exitium, unde postea salutis causa ad unius dominatum confugit; regia in tyrannidem ac dominatum, a qua populorum animi ad obsequium temporis diuturnitate consuefacti, quamvis quandoque Principem, perraro reipublicae formam mutant.

De rerumpublicarum conservatione, corruptione, emendatione, occasu.

Republicae quo ordine aliae in alias corrumpuntur?

Communis omnium causa est, quia ubi deficit ordo naturalis, et non pro dignitate, sed ex ambitione, magistratus, imperia, alique honores dispensantur, ibi venalia omnia haberi incipiunt, et honorum mercatu potentiam insurgere, et ad potentiam struendam avaritiam grassari necesse est; per quae, exuta omni aequalitate, multitudo oppressa praesentia odit, et ad res novas spectat; ut si nacta sit, qui libertatis causam suscipiat, ambitiosissimum aut perditissimum aliquem, contra patriam armatur, eamque civilibus armis opprimit: atque adeo nisi Deus, a quo omnis naturalis est ordo (8), custodiat civitates, primum labefactantur, deinde corrumpuntur, postremo occidunt;

Una omnibus corruptelae causa.

Ordo naturalis, qui desit.

(1) Cap. XXXV. (2) Cap. XXXIII. (3) Cap. CXVII. (4) In Prooemio. (5) Ex definitione *Veri*. (6) Dicto Cap. CXVII. (7) L. Fraus, D. de legib. (8) Principio.

Respublicae prius
fiunt servae natura,
deinde jure.

et servitutum naturae servitus juris, tanquam conserva, comitatur: nam respublica non statim lege victoriae, sed sensim prius natura servae fiunt, ubi legum servitium exuunt, ut graviter Cicero ait: *ideo legum servi sumus, ut liberi esse possimus*; quod invertere sic possis: *naturâ servi efficiuntur, si legibus liberemur*. Ex quo Romani Asiaticas delicias et Attalicas opes suspicere ac mirari coepere, tunc servire coepere; ex luxus et voluptatum amore capti non ultra legibus servierunt. Unde non mirum si servitus repente extitit tota in unius Augusti vita; et ab effreni libertate sub Julio Caesare in *quaesitissimas adulationes et infandum servitium* sub Tiberio cecidere, quod ipsemet indignabundus semel curiâ egrediens dixerit: *O homines ad servitutum paratos!*

Emendantur.

Corruptae autem respublicae emendatione reparantur, si praesentia ad pristina instituta revocentur; aut pristina instituta ad praesentia producantur; quod est tantundem: quod fit ubi extiterit Princeps qua sapiens, qua fortis, qui id praestet *auctoritate*; aut viri pietate meritisque gravissimi, qui id ipsum praestent *exemplo*.

Auctoritate, vel
exemplu.

Ut respublicae ita
leges emendantur.

CLIV. Hinc omnis legum interpretatio a doctrina civili moderatur, ut *leges priores ad posteriores trahantur* (1), seu *posteriores ad priores pertineant* (2).

De rerumpublicarum
recursu.

CLV. Sed est quidam rerumpublicarum ad sua principia recursus, unde primo in terris natae sunt, qui hactenus est animadversus a nemine; quia hactenus vera rerumpublicarum principia latuere, quae supra diximus (3).

Ex pluribus rebuspublicis liberis
σύνημα, una fit
Optimatum, ut Hol-
landensis.

Ubi enim plures civitates liberae (et idem sane foret si plures Reges summi) in unum corpus coeunt; ex ipsis una respublica Optimatum, caussarum naturâ recurrente; componitur, ut nostris temporibus Helvetii et Hollandenses, apud antiquos Aethiopes: eamque ob caussam alienos fines non transcendunt, sed acriter suos custodiunt, et potissimum principem urbem, ut Aethiopes situ ipso Corinthum. Et Hollandenses quidem hanc vim intellexerunt, quam suam rempublicam appellarunt *Alte Potenze*, hoc est *plura summa Imperia* in unum corpus composita, quae tutela, quam *ex hominis potentia* natam diximus (4), constant: et *ordines* quoque dicunt, quia, ut Optimatum respublica, ordinis tutelâ unice nititur: et rerumpublicarum liberarum Procuratores, qui in commune consulunt, *Status* vocant; quia

Cur appellantur
Alte Potenze?

Cur dicuntur *Or-
dines*?

Cur *Status*?

(1) L. Non est novum, cum seq. D. de legib. (2) L. Sed et
posteriores, D. cod. (3) Cap. CIV, § Sed quae. (4) Cap. LXXIV,
CXXXVIII.

ea respublica statu rerum maxime vivit, prolatu rerum corrumpitur. Et quanquam in Indias mittunt Colonias, id tamen non respublica sed mercatura facit: et vis commercii eas Principi genti conjungit. Hunc rerumpublicarum recursum expressiorem in foederatis bellis cervere est, in quibus Princeps foederis, ut Agamemnon Graeciae foederatae contra Trojanos apud Homerum (a), non plus juris in bello habet, quam domi Rex in Optimatum respublica. *Foedera* autem haec *aequalia*, hoc est inter aequae summas Potestates inita accipio: nam in *foederibus inaequalibus*, ut inter Romanos et Romani nominis socios, respublica manet ejus, qui in *foedere superior* est. Haec quae haec dicimus de rerumpublicarum recursu satis ostendunt primas respublicas in humana historia fuisse Optimatum, ea ratione, quam tradidimus, ex pluribus summis Imperiis familiaribus compositis natas; si verum illud, quod vulgo ajunt, res ex quibus caussis principio nascuntur, in easdem tandem resolvi.

CLVI. Quin per has caussas ipsa Imperia familiaria a falso jure divino per *divinationem* apud gentes, uti nos supra descripsimus (1), orta esse, docet perpetua bellorum ratio, quod ubi plures summae Potestates bello, ut diximus, se agnoscunt *hostes*, se agnoscunt *aequales*, protinus intelligunt, se subditos esse Deo: quia aequalitas nulla stare potest sine regimine; nullum jus aequatorium sine rectorio celebratur; nulla justitia aequatrix sine justitia rectrice vivit, ut superius dictum est (2). Itaque ipsa vis bellica sit summarum Potestatum magistra, quae eas edoceat, ipsas aeternae Rationi, Justitiae aeternae, sive adeo Summo Deo subjectas esse: et quidem edocet illis in Jure Foeciali conceptis indicendorum bellorum formulis: *AUDI JUPITER, et tu Juno, Quirine, Diique omnes caelestes, vosque terrestres, vosque inferni, audite. Ego vos testor, populum illum injustum esse, neque jus persolvere, etc.*; et foederum feriendorum: *si populus Romanus prior defecerit publico consilio, dolo malo, tum DIESPITER populum Romanum*

Cur mittat Colonias?

In bellis foederatis Optimatum respublica recurrit;

Aequali foedere lameu.

Validum argumentum primas in terris respublicas fuisse Optimatum.

De divino Juris circulo.

Vis ipsa bellica docet Principes summos subjectos Deo.

(1) Cap. CXLIX, § Sed et in fin. (2) Cap. LXIV.

(a) Ex cujus locis, quam sane multis illum seligam, ubi Agamemnoni in concione, quae dicitur ἀγορά, in quam plebei quoque conveniebant, edicit Graecis in patriam reditum; Diomedes, se in concione, quae dicitur Βουλή, sive in Heroum consilio ageretur, obliturum respondet: pro cujus sententia Graeci ad Trojam expugnandam mansere.

Graecia foederata abut in Optimatum Respublicam.

sic ferito, ut ego hunc porcum hodie feriam, tantoque magis ferito, quanto magis potes, pollesque, etc., edocet jurisjurandi religione, qua se pactis obstrictas intelligunt; edocet naturali jure, quo se in bellis teneri profitentur, quantum captus gentium, et communes rerumpublicarum mores id ipsis explicuere, ut supra diximus (1); quare *Fas gentium* in bellis regnare apud Poëtās, Historicos, Jurisconsultos passim legas: cumque Respublicae Christianae ex jure naturali Philosophorum ipsius vi religionis regantur, ex eo jure Christiani Reges et liberi populi bella administrant. Unde vides bellorum jura a Poëtis et Historicis, Oratoribusque passim a Diis orta (a) dici, ob id ipsum, quod ad Deum redeunt. Et ita gentibus a Divina Providentia intelligere datum est moribus ipsis, quod Stoici vix subtilibus rationibus sunt assecuti, jus gentium docere, et maxime bellis docere, quod omnes Orbis terrarum Respublicae una civitas magna sit, cujus Deus hominesque habent communionem; illam nempe quam supra diximus esse ex societate veri et rationis (2), ita ut ei civitati unus Deus praesit, homines subsint, et summae Potestates civiles ordinem quaendam quasi Optimatum obtineant, qui pura ac pia bella gerant; hoc est, non ultro, sed injuriis lacessiti: quod satis aperte eas admonet tam gravis illa quam frequens in bellis deprecandi formula, *per Communes Deos*, qui Dii Communes, non Carthaginensium Juno, non Venus Romanorum, sed

Jupiter omnibus aequus,

et sic Deus unus et summus, et quia summus, iccirco unus, ut supra diximus (3). Ex quibus omnibus Potentes rerum, qui ex pravo corruptae naturae studio solitudinem affectant, et unos in Orbe terrarum regnare cupiunt per bella ipsa doceantur, se sine societate aliqua sub Dei et quidem unius Dei regimine perdurare in potentia non posse.

Atque haec ipsa omnia nobis fecere locum conjiciendi, in statu exlegi et in solitudine *gentes majores* Divino quodam regimine, sive *Theocratia*, ut Philo id appellat, rectas esse; unam quidem Theocratia verâ, quia verum

(1) Cap. CXXXVI. (2) Principio, et Cap. XLV et Cap. L. (3) Lem. II.

(a) Significatione hujus falso divinae vocis secunda et prolata, non prima et nativa, ut dicemus in Notis Lib. II, Part. II, ad Cap. XXIII et Cap. XXX.

Fas gentium in bellis elucet.

Ut jura bellorum a Diis orta.

Jus naturale gentium juri naturali philosophorum praeiudens.

Bello ex omnibus rebuspublicis agnoscitur una civitas,

Sub Dei regimine,

Quasi Optimatum,

A statu exlegi vi ipsa curritur ad Optimatum statum sub regno Dei.

Unde conjectura, gentes majores exleges Theocratia rectas esse.

Deum colerent ex lege Naturae, eosque fuisse Patriarchas, a quibus populus Hebraeus fundatus est; ceteras gentes rectas Theocratias falsas, quia aut unum corporeum, ut Caelum, aut plura corpora, ut astra sub idolis, ac proinde falsos Deos observarent, quibus ad Hebraeorum discrimen in Sacris Libris nomen *Gentium* relictum est: quod latius Libro II explicabimus.

Unde discrimen illud, Hebraei et Gentes.

Et ita *divinus Juris circulus* circumactus, ut jus omne humanum coeptum, ut vidimus (1), a divino, per hanc rerum, quam hactenus narravimus (2), successionem, ad jus divinum redeat tandem: et societas veri a Deo inter homines incepta, ut supra demonstravimus (3), per hanc juris majorum gentium, juris civilis communis et juris minorum gentium in bellis perpetuam successionem in Deo ipso consistat.

CLVII. Ex his tribus rerumpublicarum formis *meris*, quas hactenus vidimus, aliae postea respublicae *temperatae*, quae *naturam* merae sunt, *pacto* mixtae: cujus temperaturae ratio est, quia ubi qui summum imperium habet, ad id sibi ab aliena injuria, vel vi tutandum, alienam sive domi, sive foris *fidem* ultro implorat, et in *fidem recipitur*, nisi aliter pacto convenerit, res ipsa ei dicitur subjectionem. Unde fides, ut vidimus (4) supra, Latinis significat *protectionem* et *imperium*; et *implorare fidem* implorare potestatem, protectionem; *recipere in fidem*, recipere sub protectione et imperio. Dixi *ultro*; nam si bello coactus se dedit, jure victoriae civilem libertatem amittit. Ita quae Potestas civilis summum suum imperium alteri ultro subjicit, aliquam libertatis partem retineat necesse est, pro qua obtinenda alienum auxilium imploravit; quae *imploratio fidei tacitum* est *pactum*, in quod qui fert auxilium id ferendo tacitus convenit, et inaequale foedus cum implorante paciscitur. Cum hac *caussa justificata* et illa *suasoria* commode sociatur, ut cui imperium ultro offertur, partem ejus in praesenti remittat, quo postea totum facilius obtineat.

De Rebuspublicis mixtis.

Fidei imploratio est subjectionis confessio.

Causa foederum inaequalium.

Nos non omnes has *justificas causas* exequimur, quibus innumera rerumpublicarum mixtarum genera esse possunt; uti certa contractus natura pactis variari in immensum potest: eas tantum expendemus, quae ad Juris Romani principia et causas explicandas conducunt.

(1) Cap. CIV, § In statu. (2) Cap. cod. § Proinde. (3) Principio, et Cap. XLV et Cap. I. (4) Dicto Cap. CIV, § Atque.

Causa ex qua res-
publica Optimatum
fit: libera Optimati-
bus temperata.

Ubi Optimates ab unius, vel plurium Potentum injuriis populi fidem implorant, sive ad ejus auxilium confugiunt; ibi libertas praecipue fundatur, sed cum aliqua Optimatum mixtura. Sic L. Junius Brutus Optimatum omnium nomine per occasionem stupri a Tarquinio Regis filio in Lucretiam illati, opem populi Romani adversus Tarquinium tyrannum implorat, et a populo Romano in fidem receptus Romanam libertatem fundavit.

Causa ex qua res-
publica libera fit re-
gia libertati com-
mixta.

Ubi autem populus ab Optimatum sive adeo Potentum injuriis ad unius opem confugit, ibi Regnum praecipue constitutum, sed cum aliqua libertatis temperie. Sic Octavius Augustus *republicam discordiis civilibus fessam, non regno* (nempe mero) *nec dictatura* (ut in republica naturâ libera) *sed sub nomine Principis sub imperium* (quod diximus (1) in fidem) *accepit: et populus Romanus sub Principibus dictus, qui nec totam libertatem nec totam servitutem pateretur.*

Rerumpublicarum
uti contractuum natu-
tura pactis mutatur.

Itaque vides hujusmodi respublicas naturâ meras esse, pactis mixtas: et uti contractuum, ita rerumpublicarum naturam pactis mutari: quorum *vi pactorum in ipsa ope inest fides* utrinque, et *inest ops in ipsa fide*: quare non licet in fidem recepto opem recipientis minuere: et si minuatur minutae, seu laesae Majestatis est reus: *Majestas enim nihil aliud est, quam ipsa ejus, qui in fidem receperit, ops, quae a doctoribus definitur, Imperii dignitas et amplitudo*; quam utramque publicae vires conservant maxime: contra non licet recipienti mutare fidem; et si mutet apud Deum hominesque *famae judicio* perfidiae reus damnatur, ut supra diximus (2). Hinc juramentum, quo ejusmodi pacta firmari solent, eleganter *juramentum publicae violentiae* dici posset: quod est conforme definitioni juris gentium, quam supra exposuimus (3); nam tandiu obligat, quandiu Potestas civilis sua vi jurantem ab omni vi aliena tueatur; quod si non tueatur, et qui juravit, sine ulla culpa sua in alienam vim recidat, is prioris juramenti religione solutus est.

Unde reus Maje-
statis dicatur?
Majestas quid?

Malorum Princi-
pum poena.

Juramentum pu-
bllicae violentiae.

De legibus sacratis.

Leges sacratae un-
de dictae?

CLVIII. Hinc pacta, quibus rerumpublicarum natura mutatur, uti et pacta, quae mutant naturam contractuum, quo sanctius servantur, solent jurejurando firmari.

Haec pacta jurisjurandi sacramento firmata, sunt *leges sacratae* ex veriori, quam Festus refert, opinione. Ita in republica naturâ libera Theseus populum Atheniensem (4),

(1) Cap. CIV, § Atque. (2) Cap. LXIX. (3) Cap. C. (4) Plutarch. in Theseo.

in republica naturâ Optimatum Lycurgus Heraclidas (1) jurare in suas quisque leges adegere: quia ex natura reipublicae quisque suae et populus Atheniensis et Spartanus ordo legibus subjectus non erat (2): L. autem Brutus asserta populo Romani libertate, maxime quia Regum electio jam inde a Numa fuerat populi, ut Livius tradit, eum jurare adegit de Regibus nunquam postea restituendis: et Tribuni plebis, quia plebs metuebat, ne populus olim eos abrogaret, legibus sacratis primum constituere in monte, quem proinde *Sacrum* appellarunt: et in Tribuni plebis juravere, quo juramento, suam rempublicam, quae a Bruto jam naturâ libera facta erat, naturâ liberam sunt quoque contestati: unde Optimates in tot tantisque cum plebe certaminibus, quot omnes in Romana Historia paululum versati norunt, Tribunatum arcanis quidem artibus infirmare, nunquam convellere palam ausi (a).

Unde Tribuni plebis *sacri*, et *sacer* mons appellatus?

Lex vero XII Tab. juramento sacrata non est, quia et Optimates nolebant, ea confessione profiteri, populum Romanum naturâ liberum esse; et Decemviri, qui affectabant tyrannidem, ut sequenti anno re ipsa docuere, noluerunt eo juramento sua nefaria consilia impediri; et plebei ipsi, qui ab Optimatibus aequum jus ea lege exprimere volebant, cetera, ut connubia, magistratus, sacerdotia, suae libertatis jure porro tracturi, uti tertio post anno, statim tentarunt sibi cum Patribus communicari connubia, quod sibi Patres vetando caverant (3), noluere ullum sibi ad ea obtinenda objicem struere: itaque omnes et Patres, et Decemviri, et plebs legem XII Tab. jurare dissimularunt.

Cur lex XII Tab. juramento firmata non est?

At hercule Tiberius id exegit ea simulatione, qua principio se eam reipublicae partem gesturum, quam sibi Senatus demandasset, nec ex ejus corpore, ut Tacitus memorat, *excessurum* mentiebatur, ita ac si respublica naturâ libera esset: itaque primum omnium curavit, ut *Sex. Pompejus et Sex. Apulejus* consules primi in sua Tiberii Caesaris verba jurarent, et apud eos *Sejus Strabo et C. Turranus*, ille praetoriarum cohortium praefectus, hic anno-nae: *mox Senatus, miles et populus*. Sed hoc juramentum vi ipsa erat gravissimae servitutis; nam a re gladiatoria translatum, cujus tyrones hac formula in verba Magistri

Juramenti in verba Principis, potestas et vis.

(1) Plutarch. in Lycurgo. (2) Cap. LXIII. (3) Tab. XI ex ordinatione Jacobi Gothofredi.

(a) Ut ne Sylla quidem plebejæ partis crudelissimus victor ac tyrannus oppresserit.

jurabant, *vinciri, verberari, uri*; pro victu et disciplina, quam mercedem Cicero graviter *auctoramentum servitutis* appellat. Mansit ergo, ut in rebuspublicis naturâ regis populi Regibus obsequium jurent, non quod earum natura id postulet: in quibus *Principi summum rerum judicium Dii dederunt; nobis obsequii gloria relicta est*; sed quo regna libertate mixta essent sanctiora. Illud vero in natura regis cum libertate mixtis necessarium est (a), quod Reges inter regnorum auspicationes et bona omnia jurant in *leges libertatis*, quae *Regnorum privilegia* nunc vulgo appellantur.

Juramentum obsequii in regnis naturâ non necessarium.

Necessarium vero juramentum Regum in leges libertatis regnorum.

Nota distinguendi rerumpublicarum mixtarum naturam.

CLIX. Nota autem, quae cujusque *reipublicae mixtae naturam distinguit*, est *Jurisditio* (1), sive *Auctoritas* nativae significatione civili, qua significat *Juris civilis dominium*, ut supra diximus, apud quemnam sit, apud unum, an apud Ordinem, an apud populum: nam apud quem horum trium ea erit, Respublica vel Monarchica, vel Aristocratica, vel Democratica praecipue erit.

Senatus auctoritas quando proprie dicta est?

Sic apud Romanos *principio* fuit *respublica Optimatum naturâ regno mixta*: nam *Jurisditio*, sive *Auctoritas* fuit propria *Senatus*; ex cujus corpore Tullus creat Duumviros, qui *jus* seu *legem* in Horatium concipiant, ut supra vidimus: postea fuit naturâ libera ex Optimatibus mixta; ut docet formula legum rogandarum, *Velitis, Jubeatis, Quirites*; et tabella suffragii, *Uti rogas, ita jubeo*. Tandem ita sensim a republica natura libera in rempublicam naturâ regiam actu est transformata. Augustus enim sibi sumpserat Tribuniciam Potestatem, qua et plebi tutelam libertatis semel susceptam profiteri probaret; et Tribuni plebis licentiam concitandi populum in seditiones in posterum adimeret; et ad se adduceret jus rogandi leges Tribunicias, quae libertati faverent: nam quae ordinem tuerentur, eas a Consulibus rogari curavit, ut in eos a se populi odium averteret; cujusmodi fuere *Lex Papia Pop-*

Artes mutandi libertatem in regnum.

(1) Cap. CXV et CXVI.

(a) Et si forte duplex in eadem civitate sit legislatrix potestas, altera veras leges, altera jussa potestate legibus pari feret, ut in Romanis, quae tamen certissimis immotisque finibus sunt distinguenda: quae res Romanis inobservata ipsorum Rempublicam perdidit: nempe ut *populus leges* ferret, et *plebs plebiscita potestate legibus pari*: nam plebiscitis primum extra ordinem irrogatae poenae; mox mandati honores et imperia; tandem agrorum obstinata divisio: et ex legibus agrariis primum turbae, mox potentum certamina, tandem bella civilia orta, quibus Respublica concidit.

Reipublicae Romanae in ipsa forma maximum vicium, quod eam perdidit.

paeta, Ælia Sentia, Furia Caninia: et ob id ipsum Consulatum sumebat, ponebatque. Sed potissimum *Principis* appellatione usus est, ut utriusque partis et plebis et *Optimatum* unus Princeps esset; quia *republicam* harum partium *armis civilibus fessam* accepit: quare non *dictaturâ*, non regno, sed *Principis nomine* ab eo est *respublica naturâ* regia constituta, *Optimatibus* et *libertati* commixta. Ad hæc *Imperatoris* appellationem quoque perpetuam induit, quam appellationem prius virtutis, fecit postea dignitatis; ut is unus *auspicia*, seu fortunam bellorum haberet, unde *victoriarum gloriam*, ut regnum decet, omnem in se transduceret. Tandem et *Pontificatum Maximum* qui naturâ sua perpetuus erat, defuncto M. Lepido Pont. Maximo sibi sumpsit quoque, ut *sacra omnia sua* haberet in manu.

Itaque Augustus, iisdemque *Magistratum* vocabulis libertatem in regnum inutavit, ex tacito Populi consensu: qui ei rerum statui acquievit. Sed Tiberius in Principatus initio a populo fidei iuramentum per simulationem, quam supra diximus, exegit, ut *Respublica* adhuc naturâ libera videretur. Tandem *Respublica* omnino conversa est, et facta naturâ regia ex libertate commixta sub eodem Tiberio, quum e campo, ut Tacitus narrat, *Comitia ad Patres translata* sunt (a): nam ad eam diem, etsi potissima arbitrio Principis, quaedam tamen studiis tribuum fiebant, neque populus ademptum Jus (hoc est jurisdictionem, juris dominium) questus est, nisi inani rumore (en populi patientia) et *Senatus largitionibus et precibus sordidis exsolutus libens tenuit* (en auctoritas quoque Senatus). Et his rationibus auctoritate tacita Senatus, tacito populi jussu, ac proinde *tacita lege* *Respublica Romana* facta est regiae naturae libertati commixta: et *Jurisditio* deinceps apud Romanos Imperatores fuit, et quod Principi placet legis habet vigorem, quae est lex Regia Ulpiani (1), lex Imperii (2) Romani conditio, natura Regii, sive Imperii sum-

Quando Respublica Romana regni naturam induit?

(1) Cap. CXL. (2) L. 3. C. de Testam.

(a)* Et sic Jus Quiritium publicum, quod ex primorum Patrum coitione in primis cum plebe turbis coaduit, quo prima Reipublicae fortuna Optimatum fuit; deinde in populum comitiis coactum, diffusum est, ex quo Respublica libera extitit; tandem populo ademptum: et *Romanae Majestatis* appellatio, qua populus in comitiis Dominus Imperii Romani agnoscebatur, evanuit: neque adeo ultra Quirites fuere, quia non ultro Romani in comitiis centuriatis fuere.

Vera lex Regia Romanorum.

mi, quod populus universus salutis caussa ultro defert ad unum (1).

De Lege Regia.

Nullam convincunt
Taciti *Annales*;

CLX. Nam quicquam sane aliud praeterea de *Lege Regia* disserere dispudet; cum Corn. Tacitus, rerum Romanarum sub Principatu scriptor incomparabilis, non aliam ob causam *suprema Augusti* et *initia Tiberii* statuit *Annalium principia*, nisi ut lectores moneat, quibus artibus Respublicae ex liberis transformetur in Regias: quibus artibus sane neque Augustus neque Tiberius quicquam habuissent opus, si populus Romanus in maximis Comitibus regnum ipsorum alterutri detulisset. Ecquae alioqui Romanorum Historicorum oscitantia foret, de minutissimis rebus, levissimisque leges commemorare; tantam vero, quanta est, qua Orbis terrarum Imperium tam insigniter mutatum est, omnes silentio transmittere? Quae prudentia eam legem nomine appellare tam odioso, quod Romanis Tarquiniorum memoraret tyrannidem? (2) Quando Augustus id sedulo vitavit, qui, ut Tacitus notat, *non Regno, neque dictaturâ, sed Principis nomine constituit Rempubli-*

Silentium Historiae
Latiuae uoiversae;

Invidia nominati-
onis;

Temporis quo lata
est inconstantia.

De Marmore Ca-
pitolino iudicium.

Quare unius Graeci Scriptoris (3) locus dignus non est, qui haec omnia conturbet, maxime cum de ejus legis tempore tam variant opiniones, ut alii ad Augustum, alii ad Tiberium, ad Claudium alii, alii denique ad Vespasianum usque eam referant. Marmor autem Capitolinum nihil aliud servat, quam *Senatusconsultum*, quo *Senatus Principi Romano* de more obsequium profitetur: quod non ipsa *lex Regia*, sed *legis Regiae* effectus esset, ut *Senatus pro universo populo obsequium Principi juret*: cum quo Dionis locus componi potest; nam qui *legum Indicem* le-

Senatusconsulta
leges sub Principibus
dicta.

Comitia Imperii
quae sub Principi-
bus?

Quae *lex Imperii*?

gerit, non infrequens viderit sub Principatu, maxime Claudii, *Senatusconsulta legum* appellatione donari. Praeterquamquod locutio Domitiani tempora redolet, ut nedum *Senatus universus*, sed *sanctius Consilium*, de Imperii Romani delatione, aut successione habitum, *Imperii comitia* vocentur. Sic Galba *comitia Imperii transigere* a Tacito dictus est, quibus *Pisonem adoptat*; et Tit. Vinius et Corn. Laco consules, Marius Celsus consul designatus et Ducenius Geminus praefectus urbi soli adfuere: ita *Senatusconsultum Capitolino marmor commendatum lex Imperii* (4) dictum est.

(1) Cap. CXL.

(2) CXXXVIII, 4.

(3) Dionis lib. LIII.

(4) L. 3. C. de Testam.

CLXI. Ex his quae hactenus disseruimus de rerumpublicarum cum merarum, tum mixtarum natura, omnis Romani Juris et Romanae Jurisprudentiae tum in statu libertatis, tum sub Principatu effluit tanquam ex suo fonte cognitio.

Namque in republica naturâ libera, sed ex Optimatibus mixta, auctoritas Senatus, quae prius fuerat *Jurisditio* (1), transit in *Jurisdictionem*, in auctoritatem Senatus, quae non amplius est dominium juris (2), sed est tutela juris, transit in formulam, quae *jus tuetur, non condit*. Etenim assertâ per Brutum populo Romano libertate, sed nondum *Tribunicis tentationibus*, ut cum Livio loquar, omnino constabilita, Patres ut jurisdictionem apud se retinerent, quicquid populus prius jussisset, postea patres ejus fiebant auctores: quae auctoritas re ipsa *ratihabitio* erat, quae est propria dominorum (3); unde, ut idem Livius notat, ea res semper *spectabat*, saepe erumpebat *ad vim*. Libertatem igitur Romanam super *Tribunicias tentationes*, quibus plebs Romana primum *jus aequum*, mox *connubia*, deinde *Magistratus et Imperia*, tandem *Sacerdotia* varie tentavit et tenuit; Q. Publius Philo Dictator Livio appellatus *popularis* tribus legibus A. ab U. C. ccccxvi constabilivit, quas, eodem Historico tradente, *jucundissimas plebi, adversas nobilitati tulit, quibus plus eo anno domi acceptum cladis, quam victoriis* (quae multae et magnae fuerant) *foris auctum imperium Patres credebant*. Earum autem legum una fuit, ut *plebiscita omnes Quirites teneret*; ubi Livius vocem *Quirites* ex juris Romani scientia momentose in loco maxime suo retinet. Jamdiu enim lege sive *Horatensia*, sive *Horatia*, sive utrâque plebiscita Romanos omnes tenebant aequa legibus potestate. Itaque haec lege per eam plebiscitorum occasionem factum, ut *Appellatio*, vulgo *Titulus* potestatis civilis Romanorum (4) qua Patres in *Ordine* dicebantur *Quirites*, ipsorum confessione ab *Ordine* ad populum transferretur universum. Altera lex fuit, ut *legum, quae Comitibus centuriatis ferrentur, ante initum suffragium Patres fierent auctores*: ex qua lege Patres omni vi adempta, ut idem Livius notat, coeperunt fieri *Legum auctores in incertum Comitiorum eventum*; ut si populus jubere legem vellet, in formulam legis a Senatu prius deliberatam et conceptam, et a Magistratu ali-

De auctoritate Senatus in Republica Romana libera Optimatibus mixta.

Senatus auctoritas ex dominio juris in tutelam juris translata.

Senatus auctoritas prius erat *ratihabitio* generis.

Una lege Philonis dictatoris populi Romani Imperii dominus ex Patrum confessione declaratus.

Alter Senatus auctoritas tutelae facta

(1) Cap. CXVI et CXLVII. (2) Cap. CXLVIII. (3) L. fin. C. ad Maccilon. (4) Cap. CXXX.

quo Senatorio, sive Consule, sive Dictatore, sive Praetore, sive Interrege latam, is suam liberam juris condendi voluntatem conformaret: qua lege dominium juris civilis populo universo assertum est; et auctoritas Senatus exinde fuit ipsa formula legis concepta, per quam Senatus veluti praescens populum praesentem in re presenti suffragiorum tuebatur, ne quid publice damni faceret: eaque formula deinde fuit Ordo civilis, qui leges et Rempublicam tuebatur. Tertia legum fuit, ut *alter utique ex plebe, cum eo ventum sit, ut utrumque plebejum Consulem fieri liceret, Censor crearetur*: et ita omnes omnino magistratus, namque sola Censura supererat, plebi ex aequo communicati.

Et dominium juris civilis populo assertum

Tertia omnes Magistratus plebi cum Patribus ex aequo communicati.

S. P. Q. R. quando dici coepit.

Ordo et Plebs, Senatus Populusque.

Senatus auctoritas, Populi Imperium.

De legibus ex natura reipublicae distinguendis.

Leges Tribuniciae propriae libertatis.

Consulares in bona reipublica ordinem tuentur.

Reipublica corrupta libertati favent;

In reipublica regia ordinem custodiunt.

CLXII. Ad eam igitur usque diem qua duae priores leges a Pilone rogarentur, Romana civitas erat *Ordo et Plebs*; Ordo qui imperaret, plebs quae pareret: ex ea lege civitas Romana dici coepta est *Senatus Populusque*; Senatus quantum Patres suam populo in Comitibus centuriatis praestaret, quam diximus, in publicis rebus jubendis, veluti tutoris auctoritatem, populus vero, quantum iisdem Patres, et praeterea equites et plebei eas ipsas publicas res in iisdem Comitibus juberet: et populus Romanus esset dominus juris et Imperii, sub Senatus auctoritate: eaque acceptione mansit, SENATUS AUCTORITAS, POPULI IMPERIUM, quoad Romana libertas vixit.

CLXIII. Sed Reipublicae Romanae natura liberae, maxime propriae *Tribuniciae leges* fuere, quas populus Romanus ut merus Imperii et juris Romani Dominus sine ulla Optimatum mixtura, EXTRA ORDINEM, extra formulam a Senatu conceptam, Tribuno plebis rogante, sciscebat: quare omnes sunt maxime fautrices libertatis. *Leges autem Consulares*, dum Respublica permansit in optima temperie libertatis et Optimatum, fuerunt propriae reipublicae Optimatum: quare *Ordinis tutelam*, ut plurimum spectant; rarae libertati, ut leges Valeriae *de provocatione ad Populum*, favent. Sed reipublica qua parte Optimatum erat in potentiam corrupta, ad captandam populi anram *Leges Consulares* latae, quae libertati faverent: quare *Livius Drusus*, ut Flori verbis utar, *non Tribunatus modo viribus, sed ipsius etiam SENATUS AUCTORITATE easdem* (Gracchorum agrarias) *leges asserere conatus est*. Pompejus in singulos, ut Tacitus notat, Consulari lege quaestiones tulit, ut in Milonem. Denique *Leges Consulares* in reipublica regia natura mixta Optimatibus et libertati, ut quae sub Augusto fuere, tutelam Ordinis custodiunt, ut lex *Aelia Sentia*, Fu-

ria *Caninia*, *Papia Poppaea*, quia Regno expediebat invidiosas libertati leges a Consulibus ferri. *Leges Dictatoriae* ad *Regias* proxime accedunt: quare vel in republica, quam Patres contendebant esse naturâ Optimatum, Philo *dictator* popularis (1) *libertatem Romanam constabilivit*, ut nuper vidimus; vel in republica ex ipsa Patrum confessione jamdiu naturâ liberâ Sylla Dictator ex parte *Optimatum* *Quaestiones perpetuas instituit*, quibus effrenem *Privilegiorum* libertatem coercuit. *Leges Interregiae* reipublicae Optimatum naturâ sunt maxime proprie, uti is est ejus reipublicae maxime proprius Magistratus: ut apud Livium docet ex Romuli morte *Interregiam*, in quo Patres Aristocratiam regno quam fieri potest purissimam agitabant: unde *Interreges* postea creati, vel quam Comititia consularia haberi non poterant, vel in id ipsum creabantur a Patribus, ut ne Consules crearentur, ut saepissime factum in certamine plebis et Patrum de Consulatu communicando.

CLXIV. Sed juris dominio a Patribus in populum univrsam *Philonia* lege translato, *amplissimi Ordinis Decreta* exinde *Senatusconsulta* proprie dici coepere; *consulere* enim *Tutoris* est, uti *jubere Domini*. Itaque *Senatusconsulta* vel erant, ut eleganti Ciceronis phrasi utar, *praescriptae auctoritates*, sive *formulae* in quas Populus leges juberet, quibus, ut diximus, *Senatus* liebat *Populo legum auctor*, sive *Adprobator*; vel quae *oconomiam* sive *dispensationem* rerum publicarum complecterentur, ut de *pecunia* belli necessitatibus, pacisque ornamentis ex aerario subministranda; de *honoribus* tribuendis, unde a *Senatu decreti*, *denegatique triumphi*; vel quae *Senatus* tanquam *Tutor non dispensator, non auctor, sed actor pupilli absentis* (nam auctoritas a praesente praesenti in re praesenti praestatur) per se ipsum expediebat, ut de *Legationibus* quas mitteret vel admitteret; vel quae *Senatus* tanquam *Tutor pupilli infantis* (nam auctoritas pupillo, qui guarus sit ejus quod gerat, praestatur) item per se ipsum transiebat, ut de *hostibus judicandis, foederibus feriundis* (a). Quare a Se-

Dictatoriae,
Modo faultrices li-
bertatis;

Modo tutrices or-
dinis.

Interregiae reipu-
blicae Optimatum
maxime propriae.

De *senatusconsultis* in republica libera Optimatibus mixta.

Quando *Senatusconsulta* proprie dici coepit.

Omnia *Senatusconsulta* ad auctoritatem tutelae revocantur.

De legum *Formulis*,
De pecunia ex aerario subministranda.
De honoribus tribuendis,

De legationibus,

(1) Cap. CLXI, § Namque.

(a) Quo instituto in Republica libera *Senatus* custodiebat arcana consilia; ut de *Legationibus*, de *Foederibus*; quorum acri custodia, dum Romae cum Graecarum reipublicarum, tum ipsius Persi Legati agerent explorabundi, quod *Senatus* contra Graeciam decerneret; Patres belli foedus cum Eumene Pergameorum Rege contra Persecum pepigere; et ita celarunt, ut vix quatuor post finitum bellum annos rescitum sit. Quo ingenti commodo reipublicae liberae carent sine hac reipublicae Optimatum mixtura: quare, ut sua

De hostibus judi-
candis,
De foederibus fe-
deriudis,

natu *hostes judicati*, et sine Senatus auctoritate, seu per-
scripta conditionum formula *Caudinum, Numantinumque*
foedus improbatum: quod ut ferocis populi erat bella ju-
bere, ita erat sapientis Senatus, per Legatos jure *omnia*
experiri prius, quam armis; et bellorum videre justitiam
et bella ipsa, non ut Barbari solent, interneeione, sed foe-
deribus definire. Atque huc revocanda quoque Senatuscon-
sulta *de cognoscendis juribus, injuriisque Provinciarum*:

De juribus et in-
juriis sociorum.

De publicis agro-
rum finibus in Italia.

unde ab antiquissima et haecenus ignorata origine, quam
nos Lib. II explicabimus, Senatus Romanus dictus est *ARA*
sociorum: et huc revocanda quoque Senatusconsulta *de*
publicorum finibus agrorum, de quibus Italiae civitates am-
bigerent; et de arbitriis regum, populorumque recipiendis:
de quibus caussis omnibus Patres erant veluti *perpetui Ju-*
dices, Arbitrique a Populo Romano constituti; vel postremo
erant tanquam de rebus sive absentis, sive infantis pupilli
domini, ut in rebus calidis de certis hominum, rerumque
generibus cito Roma, Italiaque expellendis, ut *de Sacris*
Bacchanalibus apud Livium; et in postremis reipublicae
periculis illud Senatusconsultum, quod ob id dicunt *Sum-*
mmum, de armando Consule, et ut videret, *ne quid Res-*
publica detrimenti caperet.

De expellendis ali-
quibus ab Italiae fi-
nibus.

De armando Consule

Juris Auctores.

CLXV. Et per Philonis legem confirmata natura reipu-
blica libera Optimatibus mixta, qualem L. Junius Brutus
implorando adversus tyrannos populi fidem, instituit, ut
supra diximus (1), Patres jurisdictionem, seu juris dominium
retinere illa ratihabitione ejus, quod populus jussisset, quam
supra exposuimus (2), non ultra potuerunt; ex quo juris
dominio, *juris Auctores, juris Domini* dicebantur: in eo ta-
men perstiterunt, ut scientiam juris sibi conservarent ar-
canam: unde *juris Auctores* postea non juris Domini, sed
juris Custodes dicti, qui jura in caussis tuerentur.

Prius juris Aucto-
res juris domini.

Postea juris Aucto-
res Custodes juris.

Praetor Romani
Juris custos.

Senatus custos ju-
rispublici.

CLXVI. Atque id egere, ut quemadmodum Senatus tue-
batur jus publicum perscriptis formulis, in quas populus
leges juberet, quae formulae, ut supra diximus (3), Cice-
roni appellantur *praescriptae auctoritates*; ita Praetor Ro-
manus praescriptis formulis, in quas iudices judicarent, tue-
retur jus privatum: et ita Praetor esset *Minister juris* in

consilia celent hostes, vel aemulos, eo necessitatis misere redigun-
tur, quod uni, ut Aristidi Athenienses, aut paucis, fide et taciturni-
tate summis spectatis viris, ut Hollandenses in Arausionensis Prin-
cipis ad Britanniam occupandam expeditione, cum evidenti periculo
servitutis, rempublicam universam permittant.

(1) Cap. CLVII, § Ubi Optimates. (2) Cap. CLXI. (3) Cap. CLXIV.

actibus legitimis, quibus dominium ex jure Quiritium civibus ministrabat, ut supra diximus (1): unde Testamentis proprias solennitates induxit, scripturam, septem testium numerum, et signacula, quibus solennitatibus is praestabat Testamentis ab ipso Praetoris appellatis juris civilis auctoritatem (2): et idem Praetor *Custos juris* esset in actionibus, seu formulis, quibus postulantes jus dicebat; et formula actionis *jus* dicta. Actiones enim sunt proprie rerum nostrarum legibus formatae tutelae (3), quibus nostra tuemur et conservamus. Quare Praetor, quum jus dicebat, erat proprie *Custos civilis Juris*.

Jus Testamenti Praetorii.

Praetor in jure dicendo, custos juris privati.

CLXVII. Haec vero differendum ipsa rerum serie se offert argumentum de *Jurisprudencia Arcana Romanorum*, quod quia non solum Romanis rebus, Romanaeque Jurisprudenciae, sed universae Historiae, universaeque Eruditioni affert luculentissimam lucem, miror sane, Arnoldum Clapmarium in libro de *Arcanis Rerumpublicarum* eruditissimum alioqui hujus argumenti scriptorem, id nedum in nulla republica, sed ne in Romana quidem, in qua maxime eminuit, non solum non observasse, sed ne esse quidem suspicatum. Nos in nostro libro de *Ratione studiorum nostri temporis cum Antiquorum collata*, aliqua super hac re disseruimus, sed inchoata, quia nondum Jurisprudenciae principium, quod tum vestigabamus, invenimus. His de causis igitur haec res nobis est altius repetenda.

De Jurisprudencia Arcana Romanorum.

In republica mere libera *omnia palam* aguntur et *generose*. In republica mere regia, quia jus omne in Scrinio Regii pectoris asservatur (4), *Regis persona maxime arcana*; atque uni et item alteri *obsequii spectatissimo* nota *interiora potentiae*, qui *Status Ministri* nunc appellantur. Quare Parthi in Vonone Roma cum Romanis artibus ad ipsos misso, Tacito referente, *vilissima utensilium annulo claudi*, et *promptos Principis aditus* mirabantur: unde passim in Oriente etiam nunc occultissimi Reges. At ex reipublicae mere Optimatum natura est *jus arcanum*: quare Spartanis Reipublicae Optimatum regno mixtae Lyncurgus cavet ne leges scriberentur; et Romulus, qui Civitatem ex Optimatibus regno mixtam fundavit, *clientelas recepit*, quarum proprium erat, ut cum Horatio dicam, quemque Optimatum, suo plebejo

In republica libera jus palam.

In republica regia arcani Reges.

In republica Optimatum jus arcanum

. Clienti promere jura.

(1) Cap. CXXXI. (2) § Sed cum paulatim Inst. de Testam.
(3) Cap. CXXI. (4) Cap. CXLVIII.

Itaque ex ejus reipublicae natura erat *Jus incertum* (2), sive *Jus in latenti* (1), ut Pomponii locutionibus utar.

Leges ubique gentium pars religionis.

Hebraeis,

Chaldaeis,

Ægyptiis,
Gallis,

Germanis,

Romanis.

Hinc apud omnes ferme nationes sunt *leges inter sacras res habitae*, et *pars magna religionis*; isque mos gentium ferme omnium fuit; quia omnia Regna et Imperia ab Optimatum rebuspublicis coepere, ut supra dictum est (3), in quibus primae leges cum jure divino coepere. Sed Hebraeis merito legum sensa solis *Levitis* gnara, quas Moses a vero acceperat Deo. At apud Chaldaeos *Magi* gentis sapientes et Sacerdotes, apud Ægyptios soli *Sacerdotes*, apud Gallos vero *Druidae* earum gentium Philosophi et Sacerdotes callebant jura; apud Germanos item *Sacerdotes* de reis capitales sumebant poenas; apud Romanos scientia juris erat apud *Collegium Pontificum*. Neque quicquam obturbet, quod Pomponius narret (4) id obtinuisse *centum prope annos*; loquitur enim Jurisconsultus apposite ad leg. XII Tabularum, ex quo ea lex rogata est; donec Jurisdictio a Collegio Pontificio ad Praetorem Romanum transferretur, non autem de universo jure, cum quo Civitas Romana principio est constituta.

De Characteribus
Heroicis.
Literatura Arcana.
Hebraeis,

CLXVIII. Ortum hinc quoque est, ut apud omnes ferme antiquas gentes Sacerdotes quoque haberent *litteraturam arcanam*, cum hoc tamen ab Hebraeis discrimine, ut ii omnes ex Sacro Codice autographo exscriptas haberent leges; sed soli Levitae literae scientiam callebant. Cum enim iis nullae vocalium formae essent, facile de legum scripto quaestiones suboriebantur, quas Levitae ex sua *litterae scientia* exsolvebant. Hanc *litterae scientiam*, neglecta sententia, seu ut Apostolus, et post eum Ecclesiae Patres loquuntur, *contempto spiritu*, Pharisei verborum scrupulositatibus depravarunt, tandem Rabbini corruerunt, ut in monstrosam, quam *Cabalam* appellant, tandem abjerit. Sed inter Ægyptios Hieroglyphica solis Sacerdotibus nota, unde *sacri characteres* appellati: uti etiamnum apud Sinenses, qui enormem et gentis et reipublicae antiquitatem jactant, scientiam literarum soli Reges et Regni priores tenent (a).

Ægyptiis,

An idem antiquis
simis Graecis?

An, cum ab eodem verbo *For*, unde *Fas*, inde quoque *Fabula* dicta sit, ut Hieroglyphica Ægyptiis, ita Fabulae

(1) Cap. CXLI, § Atque hic. (2) In Historia Juris. (3) Cap. CV et CVI. (4) In Historia Juris.

(a) Et inter Germanos soli Sacerdotes *litterarum secreta* norant, ut narrat Tacitus *de morib. German.*, quod Cl. D. D. de Ghemminghen advertit in epistola in fine edita hujus Operis.

Graecis fuerint temporis obscuri characteres arcani, quibus Optimi res publicas suis posteris consignarint? et Fabulae temporis heroici nihil sint aliud nisi Historiae temporis obscuri? Atque haec vera causa sit, cur Mythologia tam incerta et varia sit, ac, ut vere dicam, infelix? Haec res nobis argumentum praebuit investigandi Poësos originem longe aliam, quam quae ab iis temporibus ad nos usque putata est. Id in praesentia referamus, ad hoc antiquissimarum gentium ipsissimum instar, Romanos legum literaturam arcanam quoque habuisse, ut actionum formulas per notas scriberent; ex. gr. A. T. M. E. M. D. O., non perscriberent: *Ajo te mihi ex multo dare oportere*: unde Actiones ex contractibus innominatis, quia indefinitis et incertae inter Romanos naturae *perscriptis* verbis, ut Eruditiores advertunt (1), non *praescriptis*, legendae sunt: et *actiones in factum* appellatae; quia facta incerta, et eae in factum, hoc est, uti res gesta erat, dirigebantur.

Sed quemadmodum leges, non imposturâ ullâ, quae sane ab illa humani generis pueritiâ omnino aliena est, sed ex vera pietate inter Hebraeos, ex pietate *falsa* inter gentes, ut supra diximus (2) natae sunt; quod nulla societas sine justitia ac proinde sine aliquo Dei Numine fundari ac sustineri potest, ut supra non uno loco est demonstratum (3), ut ex vero Demosthenes dixerit leges τῶν θεῶν δῶρον (4) (a) ad quem Ulpianus alludit (5) quum Jurisconsultos *Justitiae Sacerdotes* appellat: ita Jurisprudencia, seu legum scientia nulla arte, sed ex ipsa rerum natura principio rerumpublicarum arcana orta est, quia in rebuspublicis, quae omnium primae fuere Optimatum (6), orta est.

CLXIX. Quod qui Optimi majores gentes fundarunt, linguas ipsi sibi, non aliis introduxerant. Itaque exleges ab ipsis, ad quos confugerant, linguas doceri necesse erat; et sic Optimi clientibus suae reipublicae jura promere debebant: unde necessario factum, ut Legum scientia Optimorum propria et clientibus utpote hominibus novis arcana esset. Unde forsau *homines novi* postea Romanis mansere

Romanis.

Leges omnes ex pietate ortae.

Scientia legum ex ipsa natura rerum arcana orta.

De lingua heroica, quae est fas gentium.

Unde homines novi dicti?

(1) Herman. Vultejus in Comment. Instit. hoc loci. (2) Cap. CIV, § In statu. (3) Immo ex perpetua huc usque dictorum serie. (4) L. 2. D. de legib. (5) L. 1. D. de Just. et Jure. (6) Cap. CV et CVI.

(a) Ex significatione linguae falso divinae translata, ut in Notis de lingua falso divina Lib. II, part II, ad cap. XXIII, et ad cap. XXX inter Canones Mythologiae.

dicti, qui suorum primi ad rempublicam accessissent: idque ex iis, quae de clientelis (1) et de primis legibus (2) supra diximus, facili negotio conficitur.

Namque ita haec res se habuerit necesse est, ut homines in statu exlegi, uti non solum veram, sed omnem religionem perpetua successione pejorum exuerint; it in illa nefaria commistione et feruo errore non solum humanitatem omnem omnesque ejus artes, sed et linguam ab Ada institutam, et a Noacho traditam prorsus omnem obliterati sint; idemque ex confusione linguarum Babylonica evenisse, postquam ex Oriente per alias Orbis terrarum plagas, Phoenices maxime, sunt dissipati. Itaque necesse quoque est, ut Optimi alii ab aliis divisi, cum a multitudine exlegi segregarentur, cum aliqua foemina quisque sibi captam in suae regionis Lucos concesserint, cum iisdem linguae rudimentis, quibus illius regionis exleges, ut in illa summa infantia ipsis liceret, inter se communicabant. Exemplum apponamus de Optimis ejus regionis, quae postea *Latium* dicta est. Sic qui concesserunt in lucos, ubi postea Alba, Ardea, Otriculum, Gabii, Suessa, Pometia, Sora, Algidum, Satricum, Corniculum, Verulae, Bovillae, Tibur, Praeneste, et quae aliae quammultae Latii urbes conditae sunt; quia ex iisdem causis Optimos eas civitates fundasse, supra demonstravimus (3), et rudia linguae principia habebant communia (4), quando sero foedera amicitiae causam, et hospitia inter civitates, ut Eruditi advertunt, et nos latius Lib. II ostendemus, sunt introducta; necesse postremo est ut eae gentes divisaee aliae aliarum ignarae, linguam communem, quae dicitur *Latina*, fundarint. Ut ex. gr. ex verbo *For*, quod significabat *loqui certum*, unde *Fasti dies* dicti Romanis, in quibus Praetor *fatur*, certum jus dicit, certas formulas dicit, *Fas* inter omnes civitates Latinas Jus immutabile significavit; unde postea *Fatum*, Dei decretum dixere Philosophi: a verbo *Lex*, *Legati* apud omnes Latinos dicti, qui cum apud singulas civitates in plebejum secessionibus, quas supra diximus (5), *verbenis*, quas quia ex aris sumptas sanctas habebant, coronati, eaque religione muniti, plebibus quanquam iratis inviolabiles erant; bellis inter ipsas civitates deinde ortis, hoc jus immutabile agnoverunt; idque *Fas gentium* appellarunt, ut *Legati hostibus sancti* essent.

Ab Oriente primae gentes per orbem sparsae.

De origine linguarum.

(1) Cap. CIV. (2) Cap. CXLIX. (3) Cap. CV et CVI. (4) Cap. CXLIX. (5) Cap. CIV, § Sed et natura.

Ita gentes prius dictae plures unius civitatis viriles stirpes, in plures familias divisae, quae populum unum efficiunt, ut *Gens Romana*; deinde appellatae sunt plurium civitatum populi, qui una communi lingua loquerentur, ut *Gens Latina*.

Postremo adversus gentes alius regionis prolatis bellis, quanquam eae alia lingua uterentur, tamen quia eadem ratione fundatae sunt, *Fas gentium* agnoverunt hoc jus Legatorum, ex. gr. ex alia communi lingua, aliisque argumentis inter suas civitates introductum.

Cum igitur jus violentiae ex iisdem causis apud singulas gentes ortum sit, ut supra vidimus (1), et exinde civitates fundatae, in quibus jus civile perpetua belli meditatio, sive majorum gentium violentiae imitatio quaedam esset, ut supra vidimus quoque (2); redeunte jure violentiae inter Potestates civiles, ac proinde statu exlegi recurrente (3), gentes per *mancipationes*, et *nexus ex clientelis ortos*, et jure civili communi conservatos, *captivitates et servitutes* ex. gr. jura esse aeterna bellorum crediderunt.

Ad hoc instar linguâ heroicâ, *Fas gentium*, sive *Jus heroicum*, quod supra diximus (4), est introductum. Quod Cadmi fabula significare videtur. Phoenix, quia in Phoenicia antiquissima urbs Tyrus ad mare posita, quaerit sororem Europam a Jove raptam; quo ipso Cadmus significat *Asiam*: in Europa Thebas in Boeotia antiquissima Graecorum regione fundat; altrinsecus Tyro veniens Dido Carthaginem in Africa condit: quibus innuitur, ab Asia et Europaeos et Africanos provenisse. Ejus socii ab ingenti serpente necantur: heic mihi nunc concedatur, hic Cadmi serpens idem ac Herculis hydra; atque haec non alia sit, nisi terra, quae tunc ingens sylvâ erat, quam ὄδωρ, terrae humor efficiebat, ut caesa usque repullularet, ut non ferro, sed igne extingui necesse fuerit: haec *sylvâ*, haec *hydra*, hic *serpens* Cadmi socios necat; in statu exlegi, patribus incertis, nulla erat majorum memoria: *Cadmus serpentem occidit*; et ejus *dentes terrâ obruit*; hi sunt fortes qui terras fodiant et culturae subigunt; nam serpentis dentes sunt aratorum curvaturae, dictae Latinis *urva*, a quibus *urbes* appellatae, ut Lib. II latius dicemus, apud omnes ferme nationes, antiquissimas urbes ab *ARATRO* item dictas: ex iis dentibus viri armati orti; hi sunt Optimi, qui primas

Cur ex. gr. *Gens Romana* dicta?

Cur ex. gr. *Gens Latina*?

Qua ratione *Fas gentium* productum?

Antiquissimo jure civili communi *Fas gentium* custoditum.

Cadmi mythologia.

(1) Cap. CXXXVII. (2) Cap. CXXIV. (3) Cap. CXXXV.
(4) Cap. CLXIX.

respublicas fundant: hi mox digladiantes inutuis vulneribus se confodiunt; hae sunt civitates Optimatum, quae bella gerunt: et Cadmus primus literas invenit; en literatura ab Optimatibus reperta, quae proinde ipsorum propria est.

De etymis heroicis.

Tentamen Etymologici omnium linguarum communis.

CLXX. Quae res fecere nobis locum conjiciendi, quod Historia temporis obscuri, hac lingua heroica tradita, et characteribus fabularum custodita possit olim praebere Philologis copiam contexendi *Etymologicum*, quod non unius syllabae, sive adeo literulae, ut plurimum ineptâ vel ingeniosâ vocum similitudine, sed ex rebus ipsis, et ex vero origine non Latinae vel Graecae, sed omnium linguarum communes enarret: cujus tentamina aliquot, quae ad nostrum argumentum faciunt, Lib. II exhibebimus.

Romani heroicae literaturae custodes.

Haec disseruimus, ut liqueret, id jus esse, quod necessitas expressit, ut Jurisprudentia, seu legum scientia apud antiquissimas gentes solis Optimatibus guara esset. Id jus Patres Romani jam inde ex quo Romulus *clientelas* instituit, quarum officium erat *docere clientes jura*, ex jure gentium obtinebant, ut ipsorum propria esset (1) legum interpretatio, et quidem eâ qua verba exponeret, non ex vocum similitudine, ut ex. gr. non ut a fundamen *fundamentum*, ita a testamen *testamentum* dicatur, quae Etymologia grammatica est; sed ex rerum ipsarum vi et potestate, ut *testamentum* dicatur, quod *testatio mentis* sit: quod etymologiae genus Jurisconsultos a Philosophis, et maxime Stoicis didicisse hactenus ex communi errore putatum est: cum ea Jurisconsultorum Romanorum propria sit et originem habeat, ut vidimus, omnibus Philosophorum sectis antiquiorem: quae si Laurentio Vallae in mentem venire potuissent, non tam acerbe super hac re Jurisconsultos reprehenderet: cum is eos eo nomine reprehendat, quo sunt maxime commendandi; et in re eos reprehendat, quam si scientia non praestant, tamen prudentia praestare conantur, ut linguae artem sibi conservent, qua fas majorum gentium conceptum est, jure civili antiquissimo custoditum, quod diximus (2), esse jus gentium improprie dictum, et qua lingua tandem fas minorum gentium est explicatum.

Etymologia grammatica.

Etymologia philosophica.

Linguae Latinae scientia est propria Jurisconsultorum.

Apologia pro Jurisconsultis adversus Vallam.

CLXXI. Hinc soli Romani Patricii jurisprudentiam professi sunt, ex hoc jure, quod diximus a gentibus introductum.

Soli Patricii Romani Jurisconsulti.

At Servius Tullius, qui ad Dominatum affectabat viam,

(1) Cap. CLXIX. (2) Cap. CXVIII, CXXXIV, CXXXV.

quam mox Tarquinius Superbus percurrit, Ordinem resolvere voluit, popularissima re, qua potissimum respublica constituitur popularis, institutâ, nempe *Censu* (1), qui Graecis *δημος* appellatur; quare iisdem respublica popularis *δημοκρατικὴ* dicta est. Itaque a Tullio factum, ut Magistratus et Imperia non amplius *genus*, sed *patrimonium* daret; unde in republica deinde libera mansit Poëtae illud,

Census fundamentum reipublicae popularis.

A Servio Tullio resolutus ordo Optimatum.

. Dat census honores.

Nam pro censu tres Romanorum civium Ordines facti, *Senatorius*, *Equestris*, *Plebejus*, qui ante duo omnino erant, *Patres* et *Plebs*: quae res satis demonstrat, principio Romanam Rempublicam fuisse Optimatum, ut Veneta. Itaque ut obscurae sortis homines, qui amplissimum patrimonium habebant, in Ordine Senatorio censebantur, quos Eruditi vera quidem, sed Romana inaudita illa divisione, *censu non genere Patricios* appellant; ita vicissim, qui Patricii ob tenue patrimonium censebantur in plebejo, iidem Eruditi *censu non genere plebejos* dixerint (a).

Primi Ordines Romani Patres et Plebs.

Patricii genere et Patricii censu.

Ad haec P. Clodius (libet exemplum asserre ex gente superbissima et infensissima plebi, et, si super ejus origine altera Historiae pars, quam tradit Svetonius in *Tiberio*, vera est, majorum gentium Patricia, ab Appio Claudio fundata, qui *Atta* Svetonio, *Attus* Tacito, *Clausus* Livio dictus, *Regillo Romam recens conditam cum magna clientum manu commigravit, auctore Tatio, consorte Romuli*): Clodius, inquam, se plebejo adoptandum dedit, ut caperet Tribunatum plebis, qui erat Patribus omnino incommunicatus: ea adoptione gentem non amisit; quemadmodum, ut in eadem gente Claudia immoremur, Domitius a Claudio adoptatus, qua adoptione Imperium adeptus est, tamen Nero Domitius est nominatus. Alioqui, si adoptione gens amitteretur, Galba (et in gentis Sulpiciae exemplis versari libet) Pisonem adoptans falso apud Tacitum ei diceret: *Egregium mihi erat, Pompeii et M. Crassi subolem in penates meos*

Adoptione familia, non gens amittitur.

(1) Cap. CXXXVIII, § Libera. Bernardus Seguius in *Ethica* Aristot.

(a) Uti re ipsa dixit Carolus Sigonius *de Antiquo Jure civili Romano*, lib. I, cap. VII, et lib. II, cap. V, ubi plebem in Romana Republica bifariam, apposite ad rem nostram, accipi observat, pro gente, ut opponitur *Patriciis*, pro ordine, ut *Senatoribus*; et plebem pro gente definit, *ignobiliorem Populi Romani partem*; pro ordine vero, *qui neque Senatores, neque equites ex populo erant*: ego vero definirem, *Populi Romani partem pauperiorem*.

Neque census, neque Tribunatus plebis sunt notae distinguendi gentes.

Jurisprudentes Patricii ex natura reipublicae Optimatum;

Ex natura Jurisprudentiae Romanae

adsciscere; et tibi insigne, Sulpitiae et Lutatiae domus decora nobilitati tuae adjecisse. Igitur cum ea adoptione Claudius nobilissimam gentem non amiserit; neque Census, neque Tribunatus plebis notae sunt, quae gentes patricias, plebejasque distinguant.

Hinc Patricii cum nullum in republica Ordinem facerent, nulla certe eorum ratio habita esset, nisi arte aliqua ullum sibi potentiae gradum adstruerent. Igitur ex ipsius reipublicae Optimatum natura sibi *jus arcanum* obstinatissime conservarunt: cumque jus triplex, *sacrum, publicum, privatumque*, et in sacro jus *augurium*, in publico *Foeciale*, in privato autem *actionum formulae* continerentur; ut Patricii comitia, quae auspiciato haberi necesse erat, ut bella, paces, foedera, ut judicia bona ex parte sua haberent in manu, ea reipublicae Optimatum proprietate pro consilio adversus regnum vel libertatem usi sunt; et ex ipsius Jurisprudentiae natura, quae est *divinarum atque humanarum rerum notitia*, quarum posterior ex prioris descendit, ut ex Jure Divino humanum natum esse nos non uno in loco jam vidimus; cum Jus Divinum non nossent, nisi qui ex Pontificum, Augurumque Collegiis essent (a); cumque in ea non nisi nobilissimi viri cooptarentur (nam sero Sacerdotia plebi communicata sunt; ea enim fuit postrema plebis tentatio), uni Patricii jus et Jurisprudentiam norant. Unde P. Sulpitium, qui tanta cluebat nobilitate, ut ab Jove summo ejus gens jactaret originem, ut Svetonius in *Galba* tradit, Q. Mucius Scaevola merito apud Pomponium in gravissima *Historia Juris* objurgavit: *Turpe esse patricio viro jus, in quo versaretur, ignorare.*

De Juris Scientia sacra sive arcana Romanorum.

(a) Qui mos heroicus ad Ciceronem usque perdurabat; qui in *Orat. pro Domo divinitus institutum* dicit, ut *Pontifices et Deorum Immortalium religionibus praeesent, et humana jura interpretarentur*; et lib. II de *Legib.* Marcus Scaevola sese ex patre *Publio* audisse refert, quod nemo *Pontifex bonus* esset, nisi qui *idem jus civile probe cognosceret*: et lib. I de *Oratore* sub Marci Crassi persona: *Janvero ipsa per se (Jurisprudentia) quantum afferat iis, qui praesunt, honoris, gratiae, dignitatis, quis ignorat? Itaque ut apud Graecos infimi homines mercedula adducti ministros se praebent in judiciis oratoribus ii qui apud illos προχρηματικοὶ vocantur; sic in nostra civitate contra amplissimus quisque et clarissimus vir, ut ille qui propter hanc juris civilis scientiam sic appellatus a summo Poëta est,*

Egregie cordatus homo, catus Ælii Sextus,

multique praeterea: ex quibus locis apertissime conficitur, etiam Ciceronis aetate Jurisconsultos non nisi fuisse Patricios.

Sed cum Patricii variis artibus et potissimum gravitate aeris alieni plebem ab ordine Senatorio prohiberent, ita ut paucissimi eo pervenirent; hinc apud Latinos Scriptores passim legas *Senatores* et *Patricios* promiscue appellari, tanquam una res essent, quae re ipsa sunt longe aliae.

Cur Patricii et Senatores promiscue dicti?

Et quod apud Pomponium ex omnibus Jurisconsultis, quos recenset, solum *Tuberonem minorem Patricium* fuisse legatur, ab amanuensi rerum Romanarum plane rudi additum est (a), quasi Ap. Claudius, Sempronius Σοφός, Scipio Nasica, Q. Mucius, Sex. Ælius, M. Cato, Sex. Pompejus, Ser. Sulpitius, quem paullo ante diximus, non ex nobilissimis gentibus orti essent. Quod autem Ofilium in equestri ordine perseverasse (1), et Longinum ex equestri ordine fuisse (2) Pomponius narrat, nihil obturbat: nam Patricii, ut diximus, pro censu in ordine etiam plebejo censebantur. Quanquam ab Augusti temporibus, quibus et Ofilius et Longinus fuere, qui census Senatorii erant, et quidem amplissimi, in equestri ordine perseverare malebant, quo ab ordine senatorio alieni, essent principibus intimiores, ut de C. Cilnio Meconate, et de C. Crispo Sallustio, Tacitus narrat: et fortasse his magnis exemplis Augustus ordinem senatorium incoepit resolvere; unde postea Equites illustres provenere.

Aliquot Pomponii loci purgati, illustrati.

Qua arte ab Augusto ordo senatorius solvi coeptus.

Hinc aperiuntur caussae Romanae Historiae, quas neque Livius aperit, neque ullus Politiae Romanae observator advertit, quod statim ac Tarquinius Superbus Regnum Optimum in Dominationem convertit, Sex. Papyrius tyrannidis assentator, unde Pomponio dicitur e *Principalibus Viris* (3), Jus civile edidit, quod ab eo dictum est *Papyrianum*. Quum Ap. Claudius Censor factionem sibi parare voluit, qua fortasse regnum invaderet, ut antea Appius Decemvir invasit, qui ex superbissima familia *Senatum primus*, ut Livius narrat, *libertinorum filiis lectis inquinaverat: ex qua lectione in duas partes discessit civitas: aliud integer populus, fautor et cultor bonorum, aliud forensis*

Cur Vulgatores juris Romani sub Tyrannidis?

Sex Papyrius sub Tarquinio;

(1) L. 2. D. de orig. Jur. § Ex his. (2) Dict. L. 2, § Fuit et alius. (3) Dict. L. 2, § Et ita.

(a) Nisi Pomponius intelligat Principis Consiliarium, quod ejus aetate Consilarii Principis appellarentur *Patricii*: inde quod Senatores in republica libera Patres populi Romani fuere; sub Principatu fuere Patricii seu Patres Principis, quae ratio fuit, ut ea dignitas solveret filiumfamilias a patria potestate: ita ut qui in republica libera erant Patricii genere, sub Principatu essent Patricii dignitate.

Patriciatus dignitas unde dicta.

Cn. Flavius sub Appio Factioso.

turba tenebat: quae Appii censurâ vires nacta Cn. Flavium, Cn. filium, patre libertino humili fortuna ortum, et Ap. Scribam, ut tradit Pomponius (1), Aedilem Curulem fecit: Flavius, ut alterius Tarquinii Papyrius, jus in Pontificum penetralibus repositum evulgavit, fastosque circa forum in Albo proposuit, ut quando lege agi posset sciretur: quod factum Patribus tantopere displicuit, ut omnes prae dolore abjecerint annulos: quod custodiam juris, quam Patres ex jure gentium suam esse contendebant, reserasset, et Fas promulgatione fastorum plebi prostituisset.

Fundamentum magnae partis Historiae et Jurisprudentiae Romanae.

Cur Brutus Senatuum auxit?

Censum non restituit?

Leges Regias abrogavit?

Haec omnia ita se habebant, quia ex natura reipublicae Optimatum, quam Patres Romanam, etiam libertate a Bruto constitutâ, contendebant, proprium est *jus*, ut Pomponii phrasi utar, in *latenti*, ut nos supra pluribus demonstravimus (2). Nam Brutus, qui libertatem populi Romani fundavit, Optimatum rempublicam, qua potuit parte, restituit: nam Senatuum Tarquinii caedibus exhaustum ex Ordine equestri reposuit, et auxit praeterea; censum autem non restituit, qui est popularis reipublicae fundamentum; leges omnes regias abrogavit, ut *jus* in *latenti* reponeret: quae omnia ut summa virtute, ita singulari sapientia egit, ut quantum Optimatum regno libertate detraheret, tantum aucto Senatu, suppresso censu, et restituto jure arcano reponeret, ut in hac ipsa insigni mutatione, super quibus institutis respublica fundata et aucta erat, conservaret.

In bona republica libera omnia Senatusconsulta de jure publico.

CLXXII. Hinc in republica libera ex Optimatibus mixta omnia Senatusconsulta de jure publico concepta sunt: erantque vel juris publici condendi, vel juris publici jam conditi auctoritates; et, ut vulgo dicam, erant illa *juris publici condendi praeparationes*; ut de lege aliqua de jure publico ferenda, haec erant *juris publici executiones*, ut de *mandandis a populo provinciis*: quae omnia nullum Consulis nomen praescriptum habent: nam quae de jure privato facta sunt, et Consulum alterius nomen praescriptum habent, ut sunt quibus Corpus Juris Justiniani scattet, ea sub Principibus omnia facta sunt. Itaque ubi de Senatusconsulti tempore et auctore ambigitur, haec regula audacter tenenda, quod sit de jure publico, praeterquam de poenis in republica libera; quae autem sunt de jure privato, ea sub Principibus facta esse.

Nota quae distinguit tempora Senatusconsultorum.

In bona republica libera nullae leges Consulum de jure privato.

CLXXIII. Contra quando Patres de jure publico palam cum populo agere debebant, jus privatum, ejusque scien-

(1) Dict. L. 2, § Postea.

(2) Ex Cap. CXXXVIII, § Optimatum.

tiam sibi conseruarunt arcanam: nullamque per Consules de iure privato ad populum legem tulere, praeter unam *Poeteliam Papyriam* de *nexu*, quam ab Optimatibus turba popularis expressit, ut noxae dediti tantum, non amplius ex contractu debitores uincti domi apud creditores haberentur: quam tulere C. Poetelius et L. Papyrius Mugillanus A. ab U. C. ccccix, et, ut Livius eum profundissima iuris Romani eruditione argutat, *ob impotentem unius uincti injuriam, ingens vinculum fidei victum est; eoque anno aliud initium libertatis extitit*. Sed quando hominum natura ita est comparata, ut prius liberi esse, tum aequari aliis, postremo dominari cupiamus; et *jus nexi* plebi Romanae tam grave erat, ut ex eo saepe in turbas ruerit, et prima turba inde orta sit; cur non primum omnium plebs Romana hanc libertatem ante jus aequum, ante conubia, ante Imperia et Sacerdotia cum Patribus communicata vindicavit? In Historia Romana ab Historia Temporis obscuri illustrata Lib. II satis huic admirationi faciemus.

Fundamentum Jurisprudentiae arcanae

Problema, quod probat Historiam Romanam nondum ex suis causis spectatam.

Ceterum leges in republica libera de iure privato latae ferme omnes *Tribuniciae* fuere, et omnes, ut supra diximus (1), libertatis fautrices: is enim est mos tenuium aduersus potentes postulare jus aequum; et potentiae commune votum est, leges non esse. Quare constans regula sit: *Tribunicis legibus aliquam Potentium injuriam fecisse locum, aut aduersus eorumdem arcanum aliquod potentiae obuiam itum esse*.

Omnes de iure privato leges Tribuniciae.

Certe de *Usucapionibus Scribonia*, ne praediorum urbanorum servitutes usucapi liceret (2) videtur lata contra quas vulgo dicunt *Usurpationes potentum*, vocabulo sane antiquissimae originis, qua acceptione significat usus, sive possessionis raptionem (3). Unde fit locus conjecturae, cum de auctore non constet, fuisse Caelium Curionem Tribunum plebis, qui et *Scribonium Agrariam*, seu *Viariam* quoque tulit (4).

Regula ex legibus conijciendi Romanam Historiam.

Lex de Usucapionibus Scribonia.

De *Usucapionibus Atinia*, ne res furtivae usucaperentur (5), ejus auctor item incertus: sed quia est contra usurpationes potentium, verisimile est tulisse Atinium Tribunum plebis; qui auctor fuit alterius legis *Atiniae*, ut

De Usucapionibus Atinia.

(1) Cap. CLXIII. (2) L. 4. in fine, D. de Usurp. ubi Cujacius. (3) Cap. CXXIV. (4) Cacl. Epist. Famil. lib. VIII. (5) L. 4, § 4. D. de Usurp. § Furtivae, Institut. de Usucap.

Tribuni plebis essent Senatores, et dicendae in Senatu sententiae jus haberent, latae in republica corrupta, cum potentia apud plebejæ partis principes erat (1).

De Usucapionibus
Plautia.

De *Usucapionibus Plautia*, quæ est caput legis *Plautiæ* de vi, ubi cavit, ne res vi possessæ unquam usucaperentur (2). Tulit contra Optimatum potentiam M. Plautius Silanus Tribunus plebis, C. Pompejo Strabone, L. Portio Catone Consulibus A. 106IV.

De Damno Aquilia.

De *Damno Aquilia* contra damna a potentibus plebejorum agris data pro injurias, ut solent. Tulit C. Aquilius Gallus Tribunus plebis, ut Ulpianus memorat (3).

Arcanum potentiae
Patrum foenore gra-
vare plebem.

Arcanum tamen potentiae Patrum erat, ut plebs semper egeret, quando censu ad Senatorium Ordinem perveniebat: quare Patres semper gravi foenore premebant plebem; et ob id ipsum plebejorum patrimonia dissipari libentes sinebant, tantum abest, ut legem ullam de jure privato conderent, quo ei malo occurreretur. Nam ex sui ordinis instituto, et quadam patricia, ut ita dicam, consuetudine, quam etiamnum inter nobiles ubique gentium observamus, Patricii opes in suis familiis conservabant: et qui soli erant Juriconsulti in testamentis cavebant filiis ne infirmiori aetate patrimonia perderent.

De Donationibus
Lex Cincia.

Hinc de *Donationibus* lex *Cincia*, quæ certum imponit donationibus modum. Tulit M. Cincius Tribunus plebis A. 10XXXIX.

De Minoribus Laetoria.

De *Minoribus* lex *Laetoria*, ne a minoribus xxv annis stipulari liceret, quam Plautus in *Pseudulo* comice *Legem quinamvicenariam* appellat. Verisimile est Laetorium illum Tribunum plebis tulisse, quicum Publilius Volero Tribunus plebis tulit de plebeis Magistratibus, Ap. F. et T. Quintio Consulibus A. cclxxx (4), Dionysio *Publiam Volerianam* appellatam (5).

De Tutelis Atilia,

De *Tutelis* lex *Atilia*, ut mulieribus pupillive tutorem non habentibus Praetor cum majore parte Tribunorum Romæ tutores daret. Auctor non constat: Plebiscitum videtur, tum quod uno appellata nomine, tum quod ea Praetori, Magistratui Senatorio Tribuni plebis adduntur.

Julia et Titia.

Nam *Julia* et *Titia*, ut Provinciarum Praesides mulieribus pupillive tutorem non habentibus darent, auctorem certum non habet. Videtur lata sub Principatu, quo omnes

(1) Gell. lib. XIV, cap. ult. (2) L. 33, § 2. D. de Usucap. dict. § Furtivae. (3) In L. 1. D. ad Leg. Aquil. (4) Liv. lib. II. (5) Dionys. lib. IX.

Provinciarum Rectores Praesides, ut in republica libera, Praetores dicti.

Lex *Furia*, quae omnium prima legatis adhibet modum, a C. Furio Tribuno plebis certo lata. *Voconiam* secundam legem, quae legatis moderatur, tulit Q. Voconius Saxa Tribunus plebis, Coepione et Philippo Consulibus A. 1041. *Falcidia* ultima lex, qua modus legatis stetit, lata est a P. Falcidio Tribuno plebis, Domitio, Asina Consulibus A. 1003.

De legatorum modo lex *Furia*,

Voconia,

Falcidia.

Lex autem *Junia Velleja* de *Posthumis instituendis* (1) dubium habet auctorem. Cujacius pro *Junia* legendum censet *Juliam*. Itaque pro plebiscito nos pro jure nostro acceperimus; et conjicimus esse formulam institutionis in testamentis Optimatum arcanam, hac lege universae plebi evulgatam: ne posthac posthumi rumpere testamenta, et asses hereditatum aequis partibus in omnes heredes ab intestato dissiparentur.

De Posthumorum institutione *Junia Velleja*.

Leges autem de *Foenore* publici juris sunt, de quo etiam sunt Plebiscita, uti lex *Duilia Moenia* (2), quae foenus unciarium legis XII Tabb. restituit (3).

Leges de *Foenore* sunt juris publici.

Ceterum constanter affirmandum, si quae sunt leges consulares de jure privato, eas sub Principibus latas, ut *Furia Caninia*, *Aelia Sentia* sub Augusto: quas et ipsas supra diximus (4) ordinem custodire.

Regula de conjiendis legum temporibus.

Una videtur obturbare lex *Hostilia* de *Furtis*, ut furti agere liceat eorum nomine, qui hostium potiti essent; quam putant latam ab A. Hostilio et L. Atilio Consulibus A. 1043. Sed Fulvius Ursinus existimat legem Regiam Tulli Hostilii fuisse: unde *hostilianae actiones*, seu formulae apud Ciceronem de *Oratore*, ubi agitur de Militis Testamento. Nisi igitur lex Regis Tulli Hostilii est, ea est lex Tribunicia.

De *Furtis Hostilia*.

Haut sane has leges enumerassem, sed ex genere pro more meo percurrissem omnes, nisi ipsa harum legum nunc jam vulgaris eruditio alicui putandi faceret locum, me falsum de hac re *κρίτηριον* proposuisse.

CLXXIV. Ex hac autem juris tutela omnis Romani nominis gloria orta est. Nam primum juris arcani bonum, et quidem omni reipublicae Optimatum commune fuit, quod nos alibi disseruimus (5), ut Patricii, quorum virtute

Juris arcani bona.

(1) L. Gallus 29. D. de Liber. et Posthum. (2) Livius lib. VII. (3) Tacitus lib. V. (4) Cap. CLXIII. (5) Lib. de nostri Temporis Studiorum Ratione cum Antiquorum collata.

Nobilium ferocia
mausuefacta.

Plebi aucta legum
religio.

Juris Romani praes-
stantia.

Magnitudinis Ro-
manae causae praec-
ipuae :

Custodia libertatis
a Tribunis plebis;
Custodia juris a
Patribus.

Laus leg. XII Tabb.
asserita.

Lex XII Tabb.
fons et fons Romani
Juris.

Ex custodia ordi-
nis et juris, aequi
nata inter Romana
Jurisprudentia.

De Jurisprudentia
rigida Antiquorum.

majorum respublica fundata erat; et quorum ferocia ad bellorum usus est necessaria, justitiae studiis potius mitigaretur; quam otio et injuriis insolescerent: et una opera populus juris religiosissimus esset. Nam illa respublica beatissime agit, in qua legum, ut ignoti Numinis religio cives tenet: ita enim disciplina urbana non minori severitate custoditur, quam militaris, quâ nefas est militi causas imperii requirere; et solae ejus partes sunt id alacrem expectare, impigrum exequi.

CLXXV. Sed ea gloria Romanorum propria fuit, quod altitudo animi plebis Romanae, quae non ferebat Patrum injurias; et invicta virtus, qua Optimates Ordinem tuebantur, effecere plebi Romanae secessionum necessitatem, per quas a Patribus, ne in vacua regnarent, Tribunos plebis cum illa sanctitate constitutos expressit, libertatis Romanae custodes, quibus Patres se opposuere custodes Juris. Atque ex hac aequis viribus et quidem summis utrinque adversante et libertatis et juris tutela, inter cetera praeclara, quae Libro II exponemus, factum est; ut plebe incerti juris pertaesa, quod diu, ut Pomponius momentose tradit, *passa* est (1), et jus omnibus aequum expostulante, id lege XII Tabb. retulere, quam et hoc Libro perstrictim et Libro II gravius tanta sapientia et utilitate referatam demonstrabimus, ut non oratorie Cicero ejus legis libellum omnium Philosophorum bibliothecis anteponat.

CLXXVI. Quae meritis elogiis Tacito dicitur *Finis omnis aequi juris*, Livio autem *omnis juris fons* appellatur: finis omnis aequi juris conditi, fons omnis juris condendi, sive omnis interpretationis: et ideo fons omnis interpretationis, quia omnis aequi juris conditi finis; et ut esset omnis juris conditi finis, Senatus nunquam privilegiis suam praestitit auctoritatem: quare omnia privilegia extra ordinem Plebiscitis sunt irrogata: ut autem omnis interpretationis fons esset, Consules nullas de jure privato leges ad populum ultro tulere, ut supra vidimus (2). Ita ut ex custodia ordinis et juris aequi si Jurisprudentiam Romanam natam dicas, et novum et verum dixeris.

CLXXVII. Et ob id ipsum Romani Patricii Jurisprudentiam rigidam principio et diu in republica libera, ut in Optimatum republica, qualis Spartana fuit, ex utilitate civili excoluere. Unde conceptas verborum formulas religiose custodiebant; atque ad eas tanquam ad *regulam fer-*

(1) L. 2, § Exactis, D. de orig. Juris. (2) Cap. CLXXIII.

ream, quae ad se corpora, non se ad corpora dirigit, causas accommodabant: unde in causis quammultis, quae jus postulabant, leges surdae erant, et jus iners feriabatur; contra quamplurimis, quae jus recusabant, leges obtrudebantur, et jus aderat importunum.

Aequitas civilis, regulae ferreae similis.

CLXXVIII. Quapropter Jurisprudentia antiqua defini potest, *Ars aequi juris*, hoc est solertia custodiendi inter cives formulas juris ubique aequas.

Definitio antiquae Jurisprudentiae.

CLXXIX. Atque haec est *Aequitas civilis*, qua Justinianus in *Novellis* dicit niti *usucapiones*, et *impium praesidium* eleganter appellat, quam Itali elegantiori phrasi vertunt *Ragion di Stato*.

Definitio aequitatis civilis.

CLXXX. Proinde antiqua Jurisprudentia tota ad certum conformata, tota in observatione solemnitatum, et eorum quae *dicis causa* fieri dicuntur, posita erat. In eo tota ejus erat occupatio *cavendi*, unde *causas* in jure supra diximus appellatas (1): ita ut quod de actionibus dicebatur, *qui cadit formulam, cadit causam*; id de omni omnino re sive inter vivos, sive in ultima voluntate verum esset, *qui cadit formula, cadit negotio, et nihil agit*.

Jurisprudentia antiqua verum negligit, certum curat.

CLXXXI. Et si causae existerent, quas existeret latis legibus necesse est (2), quae jure aut eximi aut includi publice oporteret, facta potius infecta, infecta vicissim factaungebat, quam ut ne jus quicquam demutaretur. Quae est Lacedaemoniorum Jurisprudentia; quae in omni Optimatum republica, quae legibus regitur, viget, cujus forma est custodia juris (3). Sed ita appellare placuit a republica Optimatum, quae omnes ejus generis republicas justitia, et virtute superavit. Ex hac enim Jurisprudentia fuit illa Agesilai Regis interpretatio, qui Spartanam juventutem, reipublicae florem et robur in summa militum egestate, ne lege quidem alia servare voluit militaris flagitii ream, ut ne lex, quae eos damnabat, quicquam relaxaretur; sed legem ex die postero ejus diei, quo flagitium admissum fuerat, valere jussit.

Jurisprudentia Lacedaemoniorum.

Spartana interpretandarum legum ratio.

Ad quae si quis animum recte advertat, has juris antiqui *fictiones* nihil aliud nisi praeae Jurisprudentiae *productiones* vel *restrictiones* fuisse comperiat, quibus Jurisconsulti antiqui, non ut nostri, leges ad facta, sed ad leges facta accommodabant.

Fictiones antiqui juris, productiones aut restrictiones ejusdem.

Atque in eo omnis antiquae Jurisprudentiae posita laus erat, aliquid ejusmodi consilium, quo Agesilaus Rex usus

Antiquae Jurisprudentiae laus.

(1) Cap. CXVII. (2) Ibidem. (3) Cap. CXXXVIII, § Optimatum.

est, comminisci, quo et leges integrae manerent, et causarum utilitati consuleretur.

Jus antiquum fictionibus totum scaturiens.

CLXXXII. Hinc Jus antiquum Romanum *fictionibus* totum scaturiens: appellatione autem juris *civilis Romani* et jus *Practorium* heic amplector, quod sane Juris Romani universi pars quaedam fuit (1). Hinc in quamplurimis causis conceptos pro natis, vivos pro defunctis, defunctos pro vivis haberi; quemque tria capita gerere: filios, servos in acquisitionibus sub parentum, vel dominorum persona latere; alios gerere aliorum personas; tempora, quae nondum transierunt, produci; tempora, quae jam transierunt, retroagi; tempora dissita conjungi: tot jura personata; nuda nomina sine re, nuda jura sine honorum commodis; tot imaginarias venditiones et simulatas violentias (2) jure civili; tot actorum rescissiones, et in integrum restitutiones jure praetorio celebrari.

Jus civile antiquum. Juris naturalis fabula.

Per certum erumpit verum. Jus civile antiquum imitatur naturam.

Prisca Jurisprudencia Poëma quoddam.

De Sapia heroica Orphei et Amphionis mythologia;

Sed per has omnes Juris civilis antiqui *fictiones*; quas ex latiori genere cum Justiniano in *Institutionum* prooemio JURIS ANTIQUI FABULAS dixeris, et per quas Jurisprudentes Juris civilis *certum* curabant (3), per eas ipsas *fictiones* et *fabulas* Juris naturalis *verum* erumpebat (4). Quare quod in specie dicitur de *adoptione* (5) *eam imitari naturam*, id ex genere universo de omni Jure civili antiquo dicere quis potest; et quam acute, tam vere conficere; priscam Romanorum Jurisprudenciam, POEMA quoddam fuisse, quod primum juris naturalis gentium, deinde juris naturalis Philosophorum (6) perpetuam fabulam sub innumeris et variis personis egit, cum Romani Juris decoro, sive ipsarum legum gravitate et constantia.

CLXXXIII. Sed diximus, quod ob has antiqui Juris fabulas Orpheum et Amphionem et Heroës et Poëtas et Rerumpublicarum fundatores ipsi Poëtae tradiderint (7); quod lyra Orpheus feras cicurasset, sibi que obsequentes fecisset; lyra Amphion ex lapidibus ad sonum ultro coëuntibus Thebarum muros aedificasset. Omnes autem Mythologi conveniunt, hisce fabulis primos Rerumpublicarum fundatores significari; sed in hoc falsi, quod eos duos heroës putarint, cum ii sint omnium Optimorum et plurium quidem aetatum heroici characteres (8).

(1) § Constat autem, Inst. de Jur. natur. gent. et civili.
 (2) Cap. CXXIV. (3) Cap. CXVII. (4) Cap. CXXV. (5) L. 23. D. de Liber. et Posthum. § Minorem 4. Inst. de Adopt. (6) Cap. CXXXVI.
 (7) Cap. CXXIV. (8) Cap. CLXVIII.

Sed quid de Lyra? heic solita Mythologorum infelicitas cernitur. Dicunt enim Orpheum, ex. gr., cantu et hymnis, quos ei appingunt, Deorum naturam exleges homines docuisse, eorumque religionem ipsis insinuasse, qua mansuefacti legibus se submiserunt: unde constanter conficiunt, primos Poëtas fuisse Theologos. De cantu quidem id ipsis est concedendum, quod orationem numeris constrictam priorem fuisse solutâ doceat primus omnium scriptorum Homerus, et Homero prior Hesiodus, et Hesiodo prior hymnorum scriptor Orpheus vulgo putatus.

Historia Numeri.

Sed quâ fieri potuit, ut Poësis omnium artium prima fuerit, ut ex ea inter gentes ipsa pecuaria, ipsa rustica ortae sint: cum ita naturâ sit comparatum, ut homines prius necessaria, quibus urgentur, videant, deinde utilia, tandem ad quae fert ultro libido, et quaesitam afferunt voluptatem, inter quae Poësis tenet facile primas? Deinde quâ fieri potuit, ut in illa summa hominum ruditate, omniumque rerum imperitia et generis humani stupore, repente homines extiterint, qui recta altissimas res, nempe divinas intellexerunt? quando in humanitate et cultu temporis historici primum *Physici*, ut Empedocles aliique; deinde *Morales*, ut Socrates, qui primus moralem philosophiam de caelo revocasse dictus est: tandem *Divini*, quorum princeps Plato, provenerunt? et humanae naturae ordo hunc rerum ordinem postulabat, quod homines prius ad res, quae sensus feriunt, ut *Naturales*, deinde quae animos afficiunt, ut *Morales*, tandem ad mentem ipsam, et ea, quae nullum veniunt sub sensum, divinas, advertunt. Tandem qui fieri potuit, ut in illa generis humani pueritia, qua homines vix singula animadvertunt, ingenia extiterint, quae republicas intelligerent: cum eae nihil sint aliud, nisi civilium bonorum amplissimae universitates et summa genera?

Historia Philosophiae.

Respublicae humanorum commodorum genera summa.

Non inficiamur quidem Poësim granditate fabularum et luculentia locutionis ad stupidos animos excitandos praecipue factam esse: sed ipsius Poëseos natura primos Poëtas Theologos fuisse negat, cum eodem ordine quo Philosophi et nati Poëtae sint: primi Heroici, Homerus, Tirtaeus, qui cecinere bella, ad quae homines vel lapidei convertuntur. Ex Drammaticis primi *Satyrorum* inventores, qui sylvestres Deos planstris invexere, et primam Deorum personam, quam ipsis per naturam liebat, finxere Satyrorum, ex rebus, quas tractabant, cornibus, caprina pelle, et uvarum foecibus, quibus ora perungebantur: unde

Proprius Poëseos finis.

Historia Poëseos.

Cur prima Epopeja?

Et Tragoedia?

Tum Comoedia anti-
quua?

Tragoediam dictam multo verosimilius conjicio, quam quod *τράγος*, hircus daretur praemio. Hinc *Comoedia antiqua*, quae legibus tandem vetita est, quod viros civitatis Principes, quos populus universus suspiceret, in fabulas traducebat. Inde ex Satyra *Tragoedia*, ex Comoedia antiqua *Comoedia nova* ortae, et tamen *Tragoedia* prior, qua tyrannorum et magnarum domuum scelera punita theatris exponebantur, ad quas e civilibus rebus maxime populus excitatur. Tandem *Comoedia nova* inventa est, quae res privatas agit, ad quas populus non attendit: unde Simoni roganti:

Nova Comoedia ul-
tima?

Meum gnatum rumor est amare

merito Davus mutiens respondet:

Id populus curat scilicet.

Haec omnia negant, immo pernegant, primos Poëtas fuisse Theologos; et tamen historiâ constat, Hesiodum Homero priorem. Haec nobis fecere sollicitudinem, qua Historiae Poëtarum hactenus traditae nunquam acquievimus, donec ex nostris principiis originem Poëseos invenimus, quâ et historia constaret, et his difficultatibus satisfaceret, ut Libro II ostendemus.

Lyrae mythologia.

Ex ea origine de *Lyra* haec dicamus. *Lyra* ex pluribus fidibus constat: et *Fides* eadem ac *nervus*, quae et *Graecis* *χορδή*, primum Imperii nomen in terris fuit, quo *Clientelae* stetero (1): *ex pluribus fidibus*, seu Imperiis singularibus, quae optimi in clientes habebant, ex pluribus privatae violentiae juribus vis publica est constituta, ut supra dictum quoque est (2), et publica vi constituta primae extitere Republicae. En *Lyra*: publicum Imperium, cui feræ factae sunt obsequentes (a).

Prima sapientia
Poëtarum.

Sed et inter praecipuas Poëseos laudes illa numeratur, quod prima fuit in terris sapientia Poëtarum:

Fuit haec Sapientia quondam,
Publica privatis secernere, sacra profanis;
Concubitu prohibere vago, dare jura maritis;
Oppida moliri, et leges incidere ligno.

(1) Cap. CIV, § Atque. (2) Cap. CV, CXVII, CXXXIV.

Prima *Lyra*, *leges*.

(a) An haec *Lyra* fuerit, ad quam, ut Nestor narrat *Telemacho* in *Odyss.*, Poëta ab Agamemnone domi relictus, qui sibi uxorem *Clytemnestram* servaret, castimoniae laudes accinebat, quibus delectata Regina, casta vivebat: quem Poëtam *Ægystus* in insulam desertam devexit; eoque amoto, *Clytemnestram* ad se domum abduxit: nempe ejecto Heroum sive Optimatum consilio, qui leges custodiebant, legibusque projectis, Tyrannus castarum foeminarum pudicitiam expugnavit.

Clytemnestrae et
Ægysti mythologia.

Sapientia autem partibus continetur tribus; quarum prima est, *Divinarum rerum contemplatio*, qua Plato sapientissimus fertur; secunda est rerum in *naturâ* abditarum *cognitio*, qua *Sapientes* antiqui *Physici* dicti: tertia est *humanarum rerum Prudentia*, qua *septem Graeciae Sapientes* appellati, qui monita in vita adprime utilia reliquerunt: et Romanis Sempronius Σαπός (1), et Scipio Nasica (2) *Corculum* dicti, qui Jurisprudentiâ maximae floruerunt.

Sapientiae partes tres.

Citra dubium Romani Jurisconsulti testimonio Ciceronis dicti *Oracula civitatis*: et apud Latinos de solis *Oraculis* et *Jurisconsultis Responsa* dicta: et uti ex *adytis Oracula*, ita ex *Jure arcano responsa* data; et uti ab *Oraculis* cum

Quaedam Jurisconsultis Romanis cum Oraculis communia.

dictae per carmina sortes;

tum

Vitae monstrata via est.

Ita prisci Jurisconsulti carminibus responsa dabant, ut de legum formulis supra diximus (3); in quibus si quis hos poëticos numeros non sentiat, is ne eos quidem audiat in *Carminum Saliarium* fragmentis: quae tamen ad symphoniam canebant. Et ita naturam ferre necesse fuit, ut primis carminibus existerent primula rudimenta numerorum, ut *numeri Plautini* diu post fusi testantur. Et Ciceronis item testimonio Jurisconsulti non solum de jure causae, sed de omni re dubia in vita agenda, ut ex. gr. de ducenda uxore, de filia collocanda deliberantibus consulabant, ut Jurisconsulti videantur esse Divini, seu Vates Romanorum (a), unde fortasse mansit *canere* pro *praedicere*.

Ut formulae Juris Carmina?

Prisci Jurisconsulti, Vates proprii Romanorum.

Certe quoque diu et obfirmatissime Romani Patricii in perpetua illa de connubiis, imperiis, sacerdotiis plebi communicandis contentione *auspicia sua* esse affirmabant: et nos omnes priscos Jurisconsultos Romanos patricios fuisse ostendimus. Praeterea supra vidimus (4) *Fas gentium linguam heroicam* fuisse, quam fortes soli callebant: et *litteraturam heroicam Optimorum arcanam* fuisse (5), qua continebatur scientia *etymorum*, quibus res ipsas definiebant, quod est unicuique studium Philosophorum; et vidi-

(1) L. 2, § Fuit, D. de orig. Jur. (2) Dicta L. 2, d. § Fuit vers. Cajus. (3) Cap. CXL1, § Atque. (4) Cap. CLXIX. (5) Cap. CLXX.

(a) Ad quod apposite Cicero I de Oratore; ibi: *est enim sine dubio domus Jurisconsulti totius Oraculum civitatis.*

mus (1) Jurisconsultos Romanos hoc etymorum genere in Jurisprudencia usos esse.

Sapientia, Sacerdotium, Regnum una res primis gentibus.

Postremo primis gentibus non solum qui *sapientes* iidem *Sacerdotes* erant, sed ex sapientum numero *Reges* creabantur, et cum Regno summum Sacerdotium cohaerebat: unde *Reges Romani*, *sacrorum* quoque *Reges* erant: et fortasse *Cientes Romani Patronos*, a quibus jura docebantur, *Reges* appellabant; et Ulpianus Jurisconsultos *Justitiae Sacerdotes* dixit.

Ut verum, primos poetas fuisse theologos.

Theologiae civilis origo, Contemplatio;

Causa, Divinae Providentiae persuasio; Usus, Divinatio.

Philosophia et Philologia geminae ortae

Prima Politia naturalis.

Uni Romani Sapientiam Heroicam conservarunt.

An igitur, et ut omittamus istas, quas hactenus magna ingenia fecere delicias, quae rudibus primae aetatis hominibus rerum altissimarum cognitiones appingunt, quae inter excultissimas atque doctissimas gentes, ut Graecos vix tandem longo post humaniorum temporum intervallo sunt inventae et excogitatae; et ut haec omnia, quae de Sapientia heroica, de Poëtis Theologis forte quadam et temere hactenus dicta sunt, constent; dicamus, *sapientiam heroicam* fuisse, quam optimos ipsa rerum natura docuerit, ut eorum *Divinarum rerum contemplatio ipsa Caeli observatio* fuerit, a qua Romani in *jure Augurio*, quod ab Ethruscis, Regno Italiae florentissimo, ut supra vidimus, quum Athenae vix parvae erant, acceperant, *Caeli templa* mansere dicta: eaque contemplatione, naturam Deorum cognoverint, quantum ad rerum humanarum providentiam spectare arbitrarentur; et ex *Caelo* ex. gr. *Caeli mentem Jovem* sibi confinxerint; eique *fulmen* et *aquilam* attribuerint, quae sunt argumenta ferme totius *Divinationis*, a qua potissimum *res divinae* sunt appellatae: suis *etymis* rerum naturas definierint, ut ex. gr. ab *aqua*, quae ὕδωρ Graecis, unde ὕδρος, aqueus Serpens, *Hydrus* Horatio, *Natrix* Cicero, *Draco* vulgo Latinorum dictus, *Hydrum* terram ex humore constantem definierint, quae *igne non ferro* extingatur: postremo tum fundandarum, tum regendarum Rerumpublicarum prudentia praestiterint, quam rebus ipsis dictantibus (2), a Divina Providentia (3) didicissent.

CLXXXIV. Hanc Heroicam Sapientiam a primis gentibus acceptam uni in Terris Romani utraque illa, quam diximus (4), *juris et libertatis custodiã* inter suos integram conservarunt; et *scientiam rerum divinarum* suis auspiciis, *rerum humanarum* tum *publicarum* suis Magistratibus et

(1) Cap. CLXX, § Haec disseruimus. (2) Cap. XLVI, § Igitur.
(3) Ibidem. (4) Cap. CXXXVI.

imperii, tum *privatarum* juris peritiâ item suâ Patricii, atque adeo usu ipso rerum ipsi sibi tradebant: quibus addidere *literaturam heroicam* quoque suam, ita ut Jurisconsulti Romani eleganter et vere *Gentium Sapientes* dici possint.

Jurisconsulti Romani gentium Sapientes.

Atque heic sane miror, cur tot tantaque praeclara ingenia, quae Jurisprudentiam Romanam doctissimis, atque eruditissimis commentariis illustrarunt, desiderium dubitandi incesserit neminem, cur uni Romani Jurisprudentiam in certam ab ipsis solis conflata scientiam in terris invenerint? Nam si id *virute* effecere, Spartani Romanis fortasse fortiores: si *philosophiâ*, Romani Atheniensibus ne comparandi quidem: si *regni potentia*, nulla trium Monarchiarum priorum eam est suspicata. Si hanc quaestionem sibi proposuissent, fortasse veras Juris et Jurisprudentiae Romanae causas nunc jam exploratas haberemus.

Cur uni in terris Romani Jurisprudentiam invenerint.

Non enim Jurisprudentia inter Spartanos nata; quia iis Lycurgi lege cautum erat ne leges scriberentur: quare apud eos nulla interpretatio necessaria: nam semper praesenti lingua leges loquebantur. Hinc quanquam respublica diutissime ad octingentos ferme annos duravit, quo temporum spatio in civitatibus, quae aditum non prohibent peregrinis, et comitatus civibus permittunt, linguae ferme totae mutantur; jura apud Spartanos, moribus mutatis, quos octingentis annis mutari necesse fuit, linguâ semper praesenti, eadem esse videbantur. Non inter Athenienses, quia apud ipsos leges in annos singulos, ut inutiles, aut rigidae repertae, ita in singulos annos a Nomothetis per populum in id creatis mutabantur. In Monarchiis indices prudentia et justitia spectati ex ordine naturali jus in singulis causis dicunt, quod semper est aliud pro causarum diversitate. At Romani ubi plebs a Patribus Legem XII Tabb., hoc est jus aequum scriptum expressit, *custodia juris adversum hanc libertatem* praestitit, ut Patres jus Romanum privatum conservarent; et quia lex scripta erat, et lingua mutaretur, scientia interpretandi juris necessario inter ipsos nata est: quam necessitatem adjuvare Patres, eo regni consilio, quod nullam aliam de jure privato legem Consularem, ut supra diximus, tulerint; ut quando jus arcanum Lege XII Tabb. palam factum, saltem juris, sive actionum formulas ad Leg. XII Tabb. accommodatas Patricii arcanas haberent; quae in specie maxime propria merito, ut Pomponius refert (1), *jus civile* appellantur, utpote

Cur non Spartani?

Cur non Athenienses?

Cur non Assyrii, Persae, ac Monarchae reliqui?

(1) In L. 2. § His legibus latis. vers. Haec disputatio.

ex quibus Jurisprudencia Romana sive adeo Jurisprudencia in terris inter Romanos orta est: quod heic attente notari velim; namque hic Pomponii locus, ut postea videbimus (1), nobis *κρίτηριον* erit; quo in jure Romanorum distinguatur, quid a jure gentium acceperint, quid vero ipsi introduxerint.

Regula distinguendi in Jure Romano quid sit juris gentium, quid juris civilis.

Philosophia Jurisconsultorum a Sapientia Heroica derivata.

Propria Jurisprudenciae Romanae Philosophia.

CLXXXV. Et ex iis ipsis rebus quas de sapientia heroica disseruimus, factum est, ut Jurisprudencia Romana in tantam justitiae laudem, quantam omnes norunt, pervenerit: quia Romani una cum jure gentium communem quoque gentium sapientiam receperunt, et receptam fortissime conservarunt. Unde Romana Jurisprudencia neque Stoicorum, neque Epicureorum, ut isti ingeniosi magis, quam veri Juris Romani interpretes argutant, sed his suis ipsius placitis constat.

Metaphysica propria Juris.

Namque omnes Jurisconsulti in illam rerum divisionem, quam nos in Lemmatis Metaphysicis proposuimus, tanquam in *legitimae Scientiae Principium* constantissimae conveniunt; quae *res in corporales et incorporales* dividunt (2); et corporales tactu definiunt, incorporales intellectu consistere, sive in hominis mente constare dicunt, et sic jura non constare corpore, ac proinde supra corpus statuunt, ut Plato passim, sed maxime in *Parmenide*, *ideas* esse gravissimis argumentis demonstrat (3). Hinc tanquam per discessionem in illa *Placita* omnes conveniunt: corpora dividi, jura esse individua: corpora corrumpi, jura extingui, extincta non reviviscere, ut animus humanus dicitur a Deo extingui posse, corrumpi autem non posse: corpora tempore nasci, tempore finiri; sed tempus non esse modum inducendae, vel dissolvendae *obligationis*: et quae jura a principio non sunt, tractu temporis esse non posse; quae est metaphysica ratio regulae Catonianae: et tempus dumtaxat esse signum, quod animus dominium abjecerit, ut in *usucapionibus*, vel; ut in *praescriptionibus*, signum, quod animus jus remiserit: et corpore corrupto *usumfructum tolli*, non autem corrumpi, uti corpore corrupto tollitur, non corrompitur animus: et jura dicuntur minui, quum alienantur, relata ad patrimonia, unde abeunt; ceterum a

Philosophiae Juris Placita.

(1) In disquisitione Leg. XII Tab. lib. II.

(2) Leg. 1, § 1. De Rerum divisione; unde Justinianus a Gajo principium sumit. Instit. de Reb. corpor. et incorp.

(3) Praestantissimus Arnoldus Vinnius in Commentar. Instit. hoc tit. pr. n. 2, haec ridet: Tu judica meritum.

primo homine Ada ad nos usque, ut supra demonstravimus, per tres *originarias rerum acquisitiones* (1) eorum perpetuo conservata successio.

Perpetua Jurium ab Ada ad nos usque successio.

Atque adeo animum humanum, qui Platonice asseritur, per hoc, quod sit supra corpus, *immortalis*, Jurisconsulti statuunt omnium omnino jurium domicilium et sedem: qui uno ore omnes dicunt, *jura animo parari, animo conservari, animo alienari*.

Animas universi Juris subjectum.

Hanc juris Metaphysicam Romani a gentibus antiquissimis accepere, a quibus haec generis humani traditio orta est; qua gentes humanae omnes credunt (nam quae non credunt, si quae sunt, omnino barbatae ac ferae sunt) animos humanos esse immortales: quam traditionem si Platonis demonstrationibus inceptam, et per gentes diffusam et propagatam dicerem, equidem viderer erudite ineptire. Doctrinam constemus igitur. Diximus jus humanum ab humanis mortuis incoepisse; et jus humanum a divino sumpsisse exordia; et jus divinum humanumque apud majores gentes utrumque esse fundatum; uti contra inter exleges impios cadavera inhumata jacuisse (2).

Generis humani traditio de Immortalitate animorum.

Dii autem *Manes* Leg. XII Tabb. *Divi parentum* appellantur; et *parentalia*, sive sacra funerum a *parentibus* dicta; sacra autem non nisi *Diis* fiunt. Sed et majores gentes definivimus viriles stirpes, quae in plures familias dividebantur (3). Igitur hanc stirpium in familiarum ramos diductionem necesse est inde factam, quod posterius, *ordine mortalitatis*, quem eleganter Papinianus dicit, suos majores alium post alium condidissent: quos ordines Romani dixere *Stemmata*, haut sane dicta a verbo *στέμνω*: quid enim faciunt coronae cum illa summa virorum simplicitate; sed a *stamen*, quod *filum* significat (a), et magis decet illam rusticitatem: unde *lineae sanguinis* et *cognitionis* haec ipsa stemmata a Paulo dicta sunt (4). Itaque pietas ipsa suo cultu optimis genealogias, sive gentium successiones imprudentibus conservavit, demonstravitque: quod cum animadverterent, sedulo postea curarunt, ut ea sacra in familiis servarentur: quod *Patricii Romani* praeter ceteras, ut alibi dicemus, custodierunt: et Cicero ex Romanis moribus in sua Republica, quam ad Romanae

Dii Manes principio tantum *Patriciorum* fuere.

Parentalia, unde dicta? *Gentilitium* origo.

Unde *Stemmata* dicta?

Sacra familiaria et *gentilitia* principio soli *Patricii* habuerunt.

(1) Cap. XCVII; Cap. CIV, § Per hanc; Cap. CXIX. (2) Cap. CIV. § In statu. (3) Cap. C, § Id divido, cum tribb. seqq. (4) L. 9. D. de Gradib.

(a) Lib. II, Part. II, cap. XX, §. de *successionibus ab intestato*, quaequam ista fuissent *filii*, explicatur.

exemplum format, caput illud legum concipit: *Sacra Familiaria perpetua* (non interrupta) *manento*.

Juris divini circulus inter gentes.

Ea ratione Optimi a *religione fontium*, quam diximus (1) ad Religionem *Deorum Manium* progressi; a jure humano iterum ad divinum rediere.

Gentium Metaphysica.

Hac majores gentium a posteris divinitate donati, persuasionem induxere, *animos, non corpora, sed quasdam corporum imagines esse, ac proinde immortales (a)*; quod corpora tres habeant dimensiones, longitudinem, latitudinem, profunditatem; imagines longitudinem et latitudinem tantum: et hac ratione equidem probarem eorum conjecturam, qui *stemmata, schemata*, imagines legendum putant.

A Poëtis tradita.

Namque hanc *gentium metaphysicam* nobis testantur Poëtae, qui animos defunctorum per obstructa terrae ad Inferos, ad Elysios permeare: et cum eas describunt, per *imagines humanâ majores* describunt. Atque hinc Romanos Patricios verisimilius *Viros multarum imaginum* dictos putaverim, quam quod in atriis statuas Majorum per stemmata dispositas haberent, qui splendoris luxus post Asiam devictam ad Romanos sero coınmeavit.

Cur Patricii dicti Viri multarum imaginum?

Metaphysica Epicuri eadem, ac Poëtarum.

Haec illius rudis aetatis Metaphysica ipsissima Epicuri Physica est, qui e corporibus imagines jugiter effluere, et per inane volitare, et cum de Confucio ex. gr. cogitamus, Sinensium simulacra per tantum terrarum ac marium inoffenso cursu nostris mentibus objici, et inter infinitam aliorum turbam, ubi nobis libeat, praesto esse docet: neque haec tam sit Poëtarum laus, quam Epicuri reprehensio; nam eam sapientiam ferebat aevi poëtici naturâ, sive generis humani adolescentia, quae phantasia plurimum ingenioque pollebat, et ob haec ipsa illud seculum ratione purâ praestabat parum: at Philosophum de rebus meta-

(1) Cap. CXLIX, § Verum.

Metaphysica Heroum.

(a) Celebres ejus rei sunt apud Homerum loci, ubi Achilles amplectitur Patrocli umbram, quae uti fumus evadit; quod is miratur, in inferis *animos esse simulacra sine praecordiis*: et mater, quae ab Ulysse ter comprehensa, ter elabitur, quem locum postea Virgilius et Torquatus Tassus sunt imitati, filio id miranti dicit, *ignem vorare corpora, animum uti somnium evolare*: idemque Ulysses videt idolum Herculis in inferis, ipsum in Caelo inter Numina dicit esse: cui fortasse loco Stoici suum *dogma* affinxere de *duplici animorum vehiculo*, sive corporis genere quodam, quod utrumque corporis speciem praeberet; corpus vere non esset, altero *ostraceo* terrestri, altero *aethereo*, puriore: et defunctorum animos in inferis purgari ostracis, in Caelo cum aethereis vehiculis agere.

Bina animorum vehicula Stoicorum.

physicis eo genere disserere, quo Poëtae fabulantur, et rudissimae ante Poëtas gentes sunt opinatae, id vero est maxime reprehendendum.

Hanc a gentibus accepere Romani Theologiam, et perfecerunt Jurisconsulti: nam ut Plato inter Graecos postea invidetis rationibus firmat, animos supra corpus esse, ac proinde immortales; et has corporum imagines, sive ideas, quanquam corporum sint, et corporum occasione in nobis excitentur, corporeas non tamen esse demonstrat: quam doctrinam Malebrancius novo et eleganti excogitato *intelligibilis extensionis* vocabulo nostris temporibus multa cum laude expolivit; ita Jurisconsulti ipsius Jurisprudentiae Romanae ductu, alio proposito, nempe legum interpretandarum, idem affirmant: quum ajunt, jura esse individua, quae solius substantiae incorporeae proprietas est; nam quia individua dicunt non constare corpore, sed intellectu consistere; et quia individua, non corrumpi, *rumpere* enim dividere est; ac proinde jura quosdam substantiae incorporeae et immortalis modos esse, nempe animi humani, quem omnis juris statuunt domicilium et sedem: et ita Jurisconsulti ipsius Jurisprudentiae Romanae vi omnis Graecorum sapientiae imprudentes ad Platonicos accessere.

Nam quod Celsus Jurisconsultus ait (1), *jura esse corpora qualiter se habentia, ut bonitas, salubritas, amplitudo*; id ex Viri philosophia, non ex philosophia Jurisconsulti Romani dictum est: quando supra demonstravimus (2) aequalia corpora fieri quidem inaequalia posse; at geometricam vel arithmeticam aequalitatem aeternam esse: et jura non in fluxis corporibus, sed in ipsa aequalitate aeterna constare; et corpora quid supra corpus, fluxa aeternum non posse gignere.

CLXXXVI. Et haec eadem ipsa apud Patricios Romanos Juris gentium custodia praestitit, ut ipsi essent praeter ceteras Orbis terrarum gentes regnandi artibus praeclarissimi; ut Poëta nihil quicquam ex obsequio, sed prorsus ex vero, omnibus ingenii et eloquentiae artibus Graeciae permissis, de populo Romano autem dicat:

Tu regere Imperio Populos, Romanae, memento;
Hae tibi erunt artes:

quia consuetudo est optima legum interpret (3); et Jus gentium est quedam generis humani consuetudo; unde id

Theologia Jurisconsultorum.

Platonis de immortalitate animorum doctrina.

Doctrina Malebrancii de intelligibili extensione.

Jurisconsulti Romani Jurisprudentiae ductu in Platonis doctrinam concessere.

Jura non sunt modi corporum, contra Celsum.

Cur Romani regni artibus praeclarissimi.

Romani ad Imperium naturam facti.

(1) L. 86. D. de Reg. Jur. (2) Cap. XLIV. (3) L. 37. D. de Legib.

jus passim in Jure Romano et apud Historicos, Philosophos, Oratores legas *gentium moribus* definiri. Itaque nulla natio terrarum Orbem melius rexit Romanâ; ut quando hominum Optimi primi respublicas legibus sive moribus, ut supra diximus (1), fundarint; eorum posteri ejus juris scientiam familiari ac perpetua traditione, ut Lycurgus suas volebat doceri leges, Patricii custodirent. Atque adeo jus naturale gentium super ceteras nationes Romani custodientes; ab ipsa gentium natura ad Orbis terrarum imperium, ut virtute et justitia parandum, ita sapientia regendum facti.

De Jurisprudencia benigna, sive Atheniensi, et de Jure Praetorio.

Romani in custodiendo jure patrio Atheniensibus sapientiores.

Vulgus naturalis solers, civilis aequitatis ignarum.

CLXXXVII. Eadem quoque Juris custodia apud Patres et custodia libertatis apud Tribunos plebis praestitere, ut Romani Atheniensibus ipsis, qui suos jactant Philosophos, in ministrando ex legibus jure sapientiae laude antecellerent. Quia enim Libertas jam *privilegiis* in jus publicum Legis XII Tab. surrexerat, principio quidem poenas *extra ordinem* irrogando; nam postea eo ventum, ut *extra legum ordinem* quoque mandaret honores, quia plebs uti aequitatis naturalis gnara est, ita aequitatis civilis est imperita; veriti Optimates ne plebs legum rigorem quereretur, et jus quoque privatum Legis XII Tab. abrogaret, derogaretve, et Romani, uti Athenienses, ob ipsarum inutilitatem, vel duritiem in annos singulos demutarent; unde enormi legum copia postea laboraretur; quae Taciti judicio una est ex corruptissimae reipublicae notis; quod Spartani illo eleganti dicto Atheniensibus objectabant, *Leges Athenis scribi, Sparta servari*; his de causis Praetorem Romanum alium Magistratum Senatorium, ut prisci Consules, appellatum; nam Consules principio *Praetores* dicti, iisdem auspiciis, ut refert Livius, quibus Consules, ut qui Consulibus extra Urbem agentibus, is Consulum loco in Urbe esset, creari curarunt, qui *viva* Legis XII Tab. *vox* esset, unâque operâ et jus civile custodiret, et aequitati naturali adesset, jure privato Legis XII Tab. immoto, unumque et Senatus cum Praetore Aristocratiae faceret corpus; et uti Senatus populo in publicis rebus, ut supra diximus (2), ita in privatis rebus Praetor praestaret civibus juris auctoritatem, quam diximus (3), jam factam esse tutelae Romani Juris (4).

Sic Praetor uti *actionibus jus civile* tuebatur, ita *exceptionibus juri naturali* succurrebat: et uti Athenienses

(1) Cap. CXXI. (2) Ibidem. (3) Cap. CXXXIII, CLXV, CLXVI.
(4) Cap. CLXI.

in annos leges, ita Praetores in annos mutabant edicta, non ex jure imperii, ut vulgo putant, quod par in parem non habet, sed in perpetuae utilitatis experimentum. Eaque ratione Edicta *aequitatis longo usu spectatae*, jure imperii nihil quicquam obstante, de Praetoribus in Praetores transferbantur; unde eorum Jus *translativum* dictum est.

Cur annua Edicta Praetorum?

At vero si causae existerent, de quibus nullum jus Lege XII Tabb. neque diserte cautum, neque per interpretationem, ut causae *de possessione*, quas nunquam jus civile agnovit, quia si agnovisset, Optimates jus Quiritium perdidissent; nam possessores longissima agri Romani possessione jure nexi soluti essent; quod postea plebei lege

Cur Jus civile possessionis jura ignorabat?

Poetelia retulere, ut supra inuimus (1), et latius infra dicemus; nec pro agro, quem non ex jure Quiritium habuerant, ob aes alienum cum iisdem Patribus contractum, apud eosdem privatim vincti haberentur; ita ut Patres non ultra privatum carcerem in eos haberent in vestigium antiqui Imperii, quod Optimi privatim, jam ante constitutas respublicas in clientes exercebant, ut supra diximus quoque (2). Causas igitur possessionis Praetor nullo juris ordine, hoc est, nulla formula ex jure civili dictata, nullo dato iudice, ipse cognoscebat *Interdictis*. Si quae aliae ejus generis essent causae, Praetores per summam libertatem de iis postea, corrupta in potentiam republica, et maxime plebejorum parte superante, dare coepere, ut Libro II latius ostendemus: quae sunt *actiones Praetoriae*, quae dicuntur in *factum*; quas omnium *maxime proprie Praetorias* diceres; namque in ejusmodi causis *Praetor erat proprii-juris conditor*, quod nihil cum civili commune habebat: si vero causae essent, quas Lex XII Tabb. tacita cogitarat, Praetor jus civile ad eas producebat; atque de

Quae actiones maxime praetoriae?

iis sunt omnes *actiones civiles utiles*, in quibus *proprie Praetor jus civile supplebat*: si vero essent, quarum aequitati Lex XII Tabb. surda, durave esset; Praetor aliquo commento, fictioneve aliqua ita temperabat, remque moderabatur, ut eadem opera et jus civile et aequitas naturalis salva essent: atque in his *proprie Praetor sub aliqua Juris civilis imagine, et ipsius Legis XII Tabb. religione jus civile emendabat*; uti sunt omnes *bonorum possessiones, actionum rescissiones, in integrum restitutiones*, et alia ad hoc instar praetoria jura.

In quibus causis Praetor conditor Juris.

In quibus suppletor Juris?

In quibus Jus civile emendator?

(1) Cap. CLXXIII. (2) Cap. CIV, § Atque et seqq.

Jus Praetorium est Jus naturale sub Juris civilis imagine.

Jurisprudentia benigna a Praetoribus coepit.

Sensus communis omnis eloquentiae moderator.

Eloquentia multitudinif facta.

Cur divisae apud Romanos Jurisprudentia et Oratoria.

Jurisconsulti jus civile tuebantur, Oratores jus Praetorium promovebant.

Jurisprudentiae Romanae genesis.

Quare et acute et vere dicere possis, uti Jus civile est Juris gentium quaedam fabula et imitatio, ut supra diximus (1); ita Jus praetorium est ipsum Jus naturale sub Juris civilis aliqua persona et imagine.

Et hac ratione a Praetoribus Romanis primum exiit Jurisprudentia benigna, quam licet Atheniensium appellare, quia rempublicam liberam decet, in qua et Philosophi ratione naturali, non civili disserunt de justitia, de republica, de legibus; et Oratores ratione item naturali et argumentis ex *sensu communi* depromptis, qui solus materiam proprie oratoriam suppeditat (*), apud multitudinem regnant; cui unice eloquentia facta; nam *Sapienti verbum sal est*. Quare, ut Athenis Oratores facundiae vi aequum a iudicibus obtinebant; ita et Romae in republica libera praeclare disertis in judiciis aequitate jus superabant: ut M. Crassus, ipsius Ciceronis iudicio, Romanus Demosthenes in causa M. Curii, in qua, ut ejusdem verbis utar, *Patrocinium voluntatis mortuorum susceperat* adversus Mucium Scaevolam Jurisprudentiae columnen, qui jus tuebatur, aequum obtinuit; uti et obtinuit Cicero ipse pro A. Caecina adversus *Formulam*, qua Sex. Aebutius una ejus-literula fretus, qua *dejicio* ab *ejicio* differt, se tuebatur. Et divisae apud Romanos artes Oratoria et Jurisprudentia: nam Jurisconsulti in republica libera Jurisprudentiam Spartanam rudem, Oratores si quas juris causas susciperent, Jurisprudentiam Atheniensem eloquentissimam profitebantur. Itaque Jurisconsulti jus civile in specie maxime propria a Pomponio dictum (2), nempe formulas legum conservabant; Oratores jus praetorium, quod juri civili in specie opponitur (3), promovebant.

Atque hinc Jurisprudentia Atheniensis per aliam rempublicae mutationem, aliasque causas, quas inferius dicemus, sensim acta et propria tandem sub Principatu per-

(1) Cap. CXXIV. (2) L. 2, § His legibus latis, D. de orig. Juris. (3) L. 7, § Jus Praetorium, D. de Justit. et Jure.

(*) *Sensus* qui vulgo *communis* nuncupatur, uti auctor est ipse Vicus, augetur prout gentes propius ad mites mores, urbanitatemque accedunt (Conf. de Metaph. Cap. VII, § 4, prope ad dididium; Cap. LVIII hujus Operis; et *Scient. Nov.* edit. III, lib. I, Axiom. 11, 12), et uti est *eloquentiae* quoque *moderator* diversa pro diversis vitae progressibus eloquentiae genera constituit (Cap. CXXI, § Atque, et Opera passim). Notandum discrimen quod inter sensum communem intercedit interque *communes notiones* de quibus initio Operis loquutus est Vicus. Hae enim proxime mentibus proveniunt ex uno aeterno et incommutabili fonte; proindeque in iis jugiter *Graeci et Barbari, Europaei et Sineses peranice conveniunt* (pag. 18).

fecta est, quae non rigida et rudis, ut Spartana, non sinuosa et benigna ut Atheniensis, sed elegans et gravis tota ad honestatem composita, quae in singulis caussis propria aequitatis naturalis momenta expendens, nullas *formulas verborum*, sed *formulam mentis*, non *certum*, sed *verum*, non *aequum civile*, sed *aequum naturale*, sive *aequum aeternum bonum, utile in quibusvis caussis aequale*, quam *formulam naturae* (1) Varro appellabat, diligenter custodit; atque ad eam, tanquam ad regulam *Lesbiam*, quae se ad corpora, non ad se corpora dirigit, aequat omnes iniquas utilitates; quare omnibus caussis benigna adest: quae et in Republica libera et sub Principatu usque ad Edicti Perpetui tempora fuit sedula ars fallendi juris civilis, prae studio veri, prae studio aequi boni; post Edicti Perpetui tempora, ut mox dicemus, facta est omnino verax et generosa.

CLXXXVIII. Quapropter a Celso, ipsius Ulpiani iudicio, eleganter definita *Ars acqui boni* (2), seu solertia aequandarum utilitatum, nullo jure, nullâ lege, nullâ formulâ, quae iniquum dictat, spectatâ: nec sinit leges ulla per inertiam occari; sed ubicumque opus est, diligenter curat, ut aliquam afferant utilitatem.

CLXXXIX. Ejusque Jurisprudentiae regula aeterna est *Æquitas naturalis*, quae multa contra communes juris regulas recipit et admittit, ac juris civilis rigores temperat. Sed ea ipsa durior est juris rigor, ut supra diximus (3): neque enim ex suo jure immutabili quenkam solvit; nec ullum unquam hominis meritum tantum est, ut ratio naturalis ipsi indulgeat, quod non dicet honestas: tamen totius generis nomen occupavit: et *aequitas civilis* magis appellata est *juris rigor*; quia civilis rigor est sane rigor in caussis, in quibus contra immerentes duratur: at *aequitas naturalis* ex genere *aequitas* dicta est; quia in ipsis caussis, in quibus immota haeret, haeret autem in omnibus, in ipsis, inquam, caussis benigna est: et pravum est hominum iudicium, qui eam iniquo animo ferunt; nam de ea sensuum sapientiâ, quam stultitiam definivimus (4), judicant.

CXC. Ad hœ exemplum ex tutela Spartana juris, ut decet rempublicam Optimatum, qualis Spartana erat, et ex Atheniensi legum emendandarum libertate, quae rempublicam liberam consequitur, qualis erat Atheniensis, confusa Jurisprudentia Romana in terris nata ex utriusque

Æquitas naturalis regulae Lesbiae similis.

Jurisprudentia benigna quando sedula ars fallendi juris civilis?

Definitio Jurisprudentiae benignae.

De Æquitate naturali.

Æquitas naturalis, et ipsa rigor juris est.

Cur aequitas civilis rigor appellatur? Cur rigor juris naturalis aequitas?

Ut Romana Jurisprudentia ex Atheniensi et Spartana conluit.

(1) Ut diximus in Operis Prologo. (2) L. 1. D. de Just. et Jure. (3) Cap. LXXVIII et LXXIX. (4) Cap. XXVII.

reipublicae forma; uti ex eadem rerumpublicarum mixtura supra vidimus (1) ex Atheniensium et Lacedaemoniorum institutis, hoc est, ex forma reipublicae liberae et Optimatum, Jus Romanum ex scripto et non scripto coaluisse.

Sed hanc Juris et Jurisprudētiaē Romanae mixturam ex ipsius temperatura reipublicae natam esse, sequentia satis confirmant.

I.

De Legibus, consuetudine et exemplis, ex rerumpublicarum natura,

In republica libera plurimae leges.

In Regnis meris omnia moribus celebrantur.

In republica Optimatum regnant exempla.

Quid in republica mista?

De origine feudorum.

CXCI. Nam, quia in republica libera Imperium est multitudinis, et multitudo aequitatem naturalem tantum intelligit; et aequitas naturalis pro singulis caussarum meritis aestimatur; et caussae pro circumstantiarum infinito numero semper sunt aliae; et populus liber quicquid vult per leges jubet: in republica libera legibus, et quidem innumeris vivitur: unde tanta Athenis, quantam vidimus (2); copia legum; et Romae, quatenus in republica libera, innumera privilegia, ut supra vidimus quoque (3).

In republica mere regia Reges summi ex suo arbitrio tum publice tum privatim gente moribus moderantur. Hinc apud Moschos, Turcas, Tartaros, Persas nullae leges humanae de jure sive publico, sive privato scriptae; sed Moschis utriusque *Foederis Testamentum*, Turcis, Tartaris, Persis *Alchoranum* scripto custoditur: et ipsum jus divinum iis libris consignatum vi consuetudinis, quanquam in pluribus turpissimae foedatum; in Regnis Catholicis vi traditionis purissime observatur.

In republica mere Optimatum, cujus forma est custodia juris, omnia peraguntur exemplis verbo, re ipsa vero ex civili Patrum prudentia sub exemplorum praetextu; ut in argumento de publicis judiciis supra vidimus (4).

In republica mista, ut est ex his formis mista, ita partim legibus, partim moribus, partim exemplis vivitur; uti in Romana sub Principatu mista ex Optimatibus et libertate, pleraque omnia agitabant cives ex moribus, sive ex jure naturali gentium novissimarum, quamplurima ex Legge XII Tab. aliisque, et aliqua sub exemplis, ut supra diximus, ubi egimus de *more majorum* (5).

CXCII. Hinc de *Feudis Consuetudines* natae, non leges scriptae; quia feuda introducta sunt in rebuspublicis regiis, quae ex Optimatibus miscebantur. Etenim ductores barbararum gentium, ubi aliquam Orbis Romani in Europa provinciam inundassent, ut tuto inter victos regnarent et

(1) Cap. CXLII. (2) Cap. CLXXXVII. (3) Cap. eodem.
(4) Cap. CXLIX, § Ad haec. (5) Cap. CXXI, § Atque.

gentis primores, qui ipsos sequuti sunt, beneficiis sibi una opera devincerent; eorum fidei validiora oppida tanquam redactae provinciae colonias committebant. Ii porro ordinem quandam Optimatum communis utilitatis admonitu constituerunt, qui ordo ubique Regum potentiam minuit. Igitur hi Regnorum Optimates, Regibus obsequio servato, nam ipsorum intererat, Regem esse, nequis ipsorum regnum invaderet, et super ceteros emereret; ex ipsorum Regum patientia interea certae suae posteritati, oppidorum, quae ipsi Regibus servabant, custodiam tramandarunt; et sic in iis sub lege fidelitatis, dominium juris, quod *Feudum* dicitur, sibi pepererunt, dominio rei feudalis apud Reges manente: et ita cum hic Optimatum ordo illis novitiis barbarorum Regnis praepollerent, uti historiae eorum temporum universae ferme Europae satis confirmant; tanquam in Optimatum rebuspublicis res beneficiariae per *Pares Curiae*, uti per antiquos Duumviros exemplis judicatae, quae postea in *Feudorum*, quae dicuntur, *Consuetudines* abiere (a).

(a) Cumque his congruit, quod passim in Barbaricis Historiis narratur; quod gentis victricis Principes una cum summo Duce suo ditiones sibi consensu dividebant, et praecipuam Duci dabant; ad ipsissimum instar, quo bellicae praedae inter Heroës apud Homerum memorantur divisae: eae namque coram exercitu omnes exponebantur, et sortito dividebantur inter Heroës ex ipsorum consilio, Iliad. XIX. Quare Achilles Patroclo dicit, Chryseidem sibi sortito evenisse virtutis praemio in praedarum divisione facta a filiis Achivorum, Iliad. XVI, summâque injuriâ se ab Agamemnone affectum, qui non contentus suâ praecipua Briseide, illam sibi eripuerit (*): unde perpetua Achillis ira et dolor per universam Iliadem diffusus, et in Odyss. XI Filii Achivorum et Pallas Minerva Ulyssi arma Achillis adjudicasse memorantur. Ex quibus locis Homericis haec consueiuntur.

I. Minervam esse characterem Heroum in consilio, Palladem Heroum in concione, quales numero et saepe nos in his Libris enarravimus.

II. Graecis Heroës esse, qui essent certi filii, ut Romanis Patricii, qui certos patres haberent: cum in Homero Heroës perpetua periphrasi *Filii Achivorum* describantur.

III. Recurrentibus iisdem violentiæ moribus, eadem redire jura: et sic Feuda non esse novum Jus gentium a barbaris per Europam

Feuda heroicae originis esse.

Minerva Heroes in consilio, Pallas iidem in concione.

Filii Achivorum Graeci Patricii.

Feuda jus gentium antiquissimum.

(*) Contra canit Homerus Briseidem sortitum esse Achillem, Chryseidem vero Agamemnona, qui ut gnatum paternis lacrymis concederet, a Pelide coactus (id enim postulabat agminum salus), ad jacturam reparandam, eripuit sibi Briseidem. — Hic error nullam admittit suo argumentis Vici, sed emendatio illustrius consuetudines aperit temporum quae nos vocamus heroica. Consule Vici vitam, quam recensuit et auxit Villarosa, nec non editionem tertiam operis quam italico nomine *Scienza Nuova* appellamus (Lib. II, §. Intorno all'eroismo de' primi popoli), ubi hunc ipsum, qui in superiori editione irreperat, errorem emendatum reperit.

II.

*De ordine civili et naturali pro re-
rumpublicarum na-
tura.*

CXCH. Praeterea, ut supra dictum est (1), *ordo naturalis* unice *verum* amat, *certum* contemnit; *ordo civilis* unice ad *certum* spectat, ac pro *certo* posthabet *verum*; *ordo mistus* per *certa* rimatur *verum*, non tamen praec *vero* negligit *certum*.

*In republica mere
regia ordo naturalis
obtinere;*

Hinc Respublica mere regia, quia est maxime naturae conveniens, tota ex ordine naturali est, et ex *vero* regenda; tota extra ordinem civilem, nec *certo* ullo obligatur: itaque, *sola facti veritate inspecta*, omni contempta solemnitate, res publicae aguntur, privatae judicantur.

introducitur, ut Grotius putabat; sed jus gentium antiquissimum, quantum Homerus antiquus est, in parte tamen diversum.

IV. Ductores barbararum in Europam gentium fuisse, ut Agamemnon ductor Graecorum ad Trojam.

*Eaque ex clientelis
orta.*

V. Has ditionum divisiones foris factas a barbaris gentibus, quae Europam inundarunt, satis aperte docere, ab ipsis domi celebratas fuisse clientelas; uti re ipsa plurimum in Germania clientelas celebratas Tacitus narrat *De Moribus Germanorum*, unde fuere gentes quae inundarunt Europam; ita ut earum gentium Principes cum suis quisque clientibus in bella profecti sint, iique suorum clientum proprium ductum, propriumque imperium habuerint; ut Graeci Heroës cum suis quisque plebibus ad Trojam profecti sunt: suntque famuli, qui apud suum quemque Heroëm in eo bello pugnare passim ab Homero narrantur: et sic *clientelae domi* custoditae inter Germanos, *feuda foris* ab Germanis per universam Europam progenere.

*Antiquum Jus
Quiritium, Feudale
quoddam.*

Observatio. Tantum igitur abest, ut mireris, quod Jus Romanorum Quiritium, hoc et posteriori Libro dixerim, Jus quoddam fuisse feudale Romanorum; quod feuda eadem ipsissima, qua apud nos sunt naturâ, fuerint aetate Heroum: quam ad rem confirmandam luculentissimus est Homeri locus, et tam disertis verbis conceptus, ut Eruditi omnes prorsus caecutierint, qui eum hactenus inobservatum transmisere. Is est in Iliadis lib. de legatione, ubi Agamemnon per Phoenicem, Diomedem, Ulyssesque legatos Achillem orat, ut iram mitiget, sibi placatus, Graecis de summa rerum laborantibus opem ferat; eique inter cetera, quae basilice profert, se tres filias habere ait; quam earum maxime optet, nuptum ei daturum pollicetur, et *dotis* nomine septem oppida pastoribus et opilionibus celebrata, qui cum, ut Deum alterum colent (en obsequium) et sub ejus scepro ipsi tributum pendunt (en operum praecium, quod nunc Senioribus Vassalli pendunt) eamque sibi habeat, sine ulla dote coemptam. Haec certe nostrorum temporum feuda sunt, quae nisi Homerus poetico oestro providerit, non aliunde, quam ex Clientelis oriri potuerunt. Clientelas autem, jus omnium primarum gentium, et Germanorum praeter ceteros, a quibus feuda per Europam omnem diffusa sunt, per ea, quae in his Libris diximus, certo constat: et Romulum clientelas in suam civitatem introduxisse, post Plutarchum omnes conveniunt.

*Nostratia feuda
Homeri tempore.*

Respublica mere libera tota ex ordine naturali est, quia multitudo, quae ibi regnat, solam aequitatem naturalem intelligit. Unde diximus (1) leges Tribunicias esse reipublicae popularis maxime proprias, quibus innumera *privilegia* extra ordinem, nempe civilem, hoc est sine Senatus auctoritate sunt irrogata; et quae ex genere latae sunt, eae sunt, ut supra vidimus (2), aequitate naturali refertae.

In republica mere libera item;

Respublica autem mere Optimatum tota ex ordine civili est, nam continentissima novi condendi juris: unde omnia, ut diximus (3), ex ratione civili *sub colore exemplorum* aguntur, transiguntur.

In republica mere Optimatum ordo civilis regnat.

Itaque ut Respublica Romana naturâ libera facta est ex Optimatibus mista, ita ordo naturalis ordine civili potior fuit: et Jus Praetorium pro caussarum utilitate, immo pro voluntate Praetorum mutabile apud Romanos extitit, quod aequitati naturali faceret satis cum aliqua tamen Juris civilis observantia; et quo magis Romana libertas invaluit, eo crevit magis Praetorii Juris auctoritas, ut jam tempore Ciceronis (4) non amplius Jurisprudencia apposite ad Leg. XII Tabb. sed ad Edictum Praetoris accommodata traderetur.

Quid in republica mista?

In Republica Romana denique regia, sive sub Principatu mista Optimatibus et libertati maxime celebratus est ordo naturalis, apud Praetores Edictis sub aliqua Legis XII Tabb. reverentia; apud Principes autem Constitutionibus sine ullo amplius juris antiqui respectu.

CXCIV. *Lex* autem ex *Ordine* erat lex a populo jussa ex auctoritate Senatus, jam factâ *tutelae*, hoc est ex formula a Senatu concepta, et per Senatorium Magistratum ad populum lata, ut supra diximus (5); eaque erat Consularis ut plurimum, quandoque Praetoria, Dictatoria, Interregia, ut supra diximus quoque (6).

III.

De legibus ex ordine et extra ordinem.

Leges ex ordine Consulares.

Leges extra Ordinem fuere *Tribuniciae* omnes, quae non ex auctoritate Senatus, non ex formula in Senatu concepta latae sunt, et dictae sunt proprio vocabulo *Plebis-scita*. Hinc *Privilegia*, quae Plebiscitis sunt irrogata, omnia sunt contra jus Legis XII Tabb., illo capite sancitum, *Privilegia ne irroganto*: quia Senatus auctoritas prae caeteris in eo erat, ut Lex XII Tabb. esset, ut diximus (7), *finis omnis aequi juris*, et proinde *fontis omnis interpreta-*

Leges extra ordinem Tribuniciae.

Cur iis privilegia irrogata?

(1) Cap. CLXIII. (2) Cap. CLXXIII, § Ceterum cum seqq. (3) Cap. CXCI, § In republica mere Optimatum. (4) Lib. 1. de Legibus. (5) Cap. CLXI, § Namque. (6) Cap. CLXIII. (7) Cap. CLXXVI.

Cur privilegia *ius*
extraordinarium in-
ducunt?

Unde crimina *pri-*
vilegiata dicuntur?

IV.

De *Senatusconsul-*
tis ex ordine et extra
ordinem.

Quid *sententiae*
loco dicere?

V.

De *Judiciis ex or-*
dine et extra ordi-
nem.

Quid lege agere?

tionis. Hinc et hodie *privilegia* dicuntur *ius extraordinarium* statuere, quum *ius* statuunt sive diversum, sive adeo adversum juri, quod omnes tenet: et *crimina*, vulgo *privilegiata* dicuntur, de quibus non pro stato et solemnibus iudiciorum ordine quaeritur, vel ex quibus in reos poenae supra communem conditionem exasperantur.

CXCV. *Senatusconsultum ex ordine* erat ad Consulis relationem, quae erat formula rei publicae deliberandae, super qua Patres *sententiam dicere* debebant: Nam si quid quis Senator sive utile sive adeo necessarium reipublicae, sed non ad Consulis relationem censeret, tunc non *sententiam*, sed *sententiae loco* dicebat, ut apud Tacitum observare est: unde illustratur principium Commentariorum Julii Caesaris *de Bello Civili*.

Senatusconsultum extra ordinem erat in rebus trepidis, et quae nedum Comitiorum moram non paterentur, sed ne Consulis quidem relationem expectabant: et ad narrationem cujusvis Senatoris de aliqua publica re, quae calidum consilium expostularet, *sententiae* dicebantur, ut *Senatusconsultum de Bacchanalibus sacris Roma Italiae efficiendis*.

CXCVI. *Judicia ex ordine* publica erant ex formula legis, quae crimen damnaret, et eam poenam, quae ex formula legis concepta erat: quae formula *Lex* dicebatur, ut supra vidimus (1): unde *lege agere* pro accusare; et *lege agere* dicebatur *Lictor*, quum de reo poenas sumebat: *Judicia ex ordine* privata erant ex formula, qua Praetor dictabat actionem actori, exceptionem reo; ac proinde *Judici*, quem utrique dabat, formulam, in quam ferret *sententiam*, praescribebat, ad hoc exemplum: *Si parerit Titium Maevio centum ex mutuo dare oportere, ni pactus sit de non petendo, Sempronii condemna Iudex*.

Judicia extra ordinem publica prius erant, in quibus ipse populus cognoscebat, et *plebiscitis* poenas irrogabat, ut supra diximus (2): deinde fuere *judicia* in reos singularibus legibus constituta, quibus extra *legum judiciariorum ordinem* a Sylla institutum Quaestores criminum creabantur, qui *Judices* quoque extra statum et solemnem ordinem sortirentur; ut fuere *judicia* quibus Cicero et Milo in exilium acti sunt: quam fraudem Syllanis legibus factam Tacitus in *Legum historia* ita notat: *non modo in commune, sed in singulos homines latae Quaestiones*.

(1) Cap. CXLIX, § Ad haec. (2) Cap. CLXIII.

Ad hoc item instar judicia *extra ordinem* privata erant, ubi Praetor ipse sine ulla formula cognoscebat, ut in causis de *Interdictis*, de *bonorum possessionibus*. Sed si ex gr. de *Interdicti* verbo et sententia quaestio suboriretur, Praetor stipulationem aut sponsionem interdicto accommodatam interponi jubebat; et ex ea porro actionem, quae ex causa possessionis nulla alioqui erat, et cum formula judicem ex ordine dabat, ut sunt caussae pro A. Caecina et pro P. Quintio apud Ciceronem, ubi Franciscus Hotomanus videndus omnino est (1).

Ut ex caussis de possessione actiones proditae.

Itaque vides et leges et senatusconsulta et judicia in republica libera ex *Optimatibus* mista a parte Senatus esse omnia ex *ordine civili*, praeter legem qua Pompejus damnari Milonem curavit; quia jam respublica, qua parte erat *Optimatium*, in potentiam corrupta erat (2), a *parte vero plebis* pro natura reipublicae liberae omnia item haec extra ordinem civilem acta.

Senatus ordinis civilis custos.

Plebs ordinis civilis turbatrix.

CXCVII. In republica autem natura regia ex *Optimatibus* et libertate mista, ordo quoque publicarum rerum agendarum ex civili mixtus et naturali est.

VI.
De legibus, senatusconsultis, judiciis ex ordine, aut extra ordinem in republica mista.

Nam et leges in Senatu deliberantur, sed Princeps, quia summus, non tenetur sequi Senatus auctoritatem, sive in formulam a Senatu conceptam legem jubere: sed in quae verba velit, jus constituit; ex vi illa juramenti, quod supra in *Principis verba* conceptum diximus (3).

Senatusconsulta quandoque ex ordine, quum Princeps a Status Ministris edocti de eo, quod referant in Senatu, habent de re publica relationem; quandoque extra ordinem, quum ab ipsis Senatoribus res publicae deliberandae proponuntur, de quibus Princeps jus statuat.

Et judicia sive publica sive privata alia sunt ex ordine, quum certa et solemnitas actorum judicialium observatur, per quam iudices ad facti veritatem perveniant: extra ordinem sunt, quum tanta judicialium actorum solemnitate spretâ, aliqua tamen servantur, ex quibus iudex veri securus res iudicat.

CXCVIII. Praeterea omnis *Jurisdictionis* tanquam *fontis tres rivi*, jus *directum*, jus *rigidum*, jus *aequum*.

VII.
De iudicis directis et utilibus pro re-rumpublicarum natura, Jus directum.

Jus *directum* est jus, quod factio nequatur, illudque nendum regit, sed *dirigit*; hoc est *exacte regit*, exaequat; unde *jus directum* appellatur.

(1) In Commentar. Orat. Cic. (2) Cap. CLXIII. (3) Cap. CLVIII, § At hercule.

Jus rigidum.

Jus rigidum est jus factum verbis aequum, sententiâ iniquum, et dicitur *jus strictum*, *jus summum*, *apex juris*, quia toto verborum genere custoditum.

Jus aequum.

Jus aequum est jus sententiâ factum aequum, verbis iniquum, et dicitur *aequitas naturalis*, *utilitas juris*, quia ea ratione jus utile est, non *iners* feriatur, aut *nequam* nocet.

Justitia vel injustitia legislationis est:

Circa jus sive legem, dum dicitur, stat *justitia* vel *injustitia*.

Rigor vel aequitas interpretationis.

Circa jus sive legem jam dictatam stat *rigor*, vel *aequitas*.

In qua republica judicia directa?

In omni republica, ubi judicia non agitantur legibus in commune praescriptis, omnes actiones sunt directae, quantum severae, ut in Horatium (1); vel invidiosae, ex quibus ostracismo Athenis, Privilegiis Romae clarissimi viri pulsi (2).

In qua utilia?

In omni republica, ubi judicia conceptis in universos legibus celebrantur, si sit Optimatum, regnat *jus rigidum*, ex Spartanorum Jurisprudencia (3); si sit libera, viget *aequitas*, quae apud multitudinem regnatricem eloquentiâ est obtinenda (4); si sit regia, et *aequitas* quoque regnat, sed *solis rerum momentis*, ut regnum decet, *pensitata*.

VIII.

De eloquentia forensi pro rerumpublicarum natura.

CXCIX. Hinc Athenis eloquentia floruit; Spartani verborum rudes: Romani, dum republica Optimatum viguit, rudes quoque; dum viguit libertas, eloquentes regnarunt: *sub Principatu, elegantiam Jurisconsultorum inualescente, eloquentia in juris causis obmutuit*. Veneti forensis eloquentiam obscuro loco natis permittunt, et ita contemptibilem fecere. Neapoli vero forensis eloquentia in privatis judiciis ad summos honores aditum patefacit; magna species libertatis sub regno; nam in judiciis publicis, quae crimine constant, non tanti habetur.

IX.

De judiciis stricti juris et bonae fidei ex rerumpublicarum natura.

Omnes obligationes a jure Quiritium agnitae, stricti juris.

CC. Et dum Romana Respublica sive Optimatum naturâ fuit, sive adeo libera, in qua tamen Optimates suis artibus pollebant, omnia judicia fuere *stricti juris*: quod evincit *Acceptilatio* inter *actus legitimos* numerata (5). Quare omnia, quae naturalis ratio deberi dictabat, ut juris Romanorum Quiritium vim haberent, in stipulationem erant transformanda, qui contractus ob id *Παρδέκτης* dictus; cujus formulam postea elegantissimam et absolutissimam Gallus Aquilius concepit (6): ita ut ne *emptio venditio* quidem,

(1) Cap. CXLIX in pr. et § Ad haec. (2) Cap. CLXIII. (3) Cap. CLXXXI. (4) Cap. CLXXXVII in pr. § Et haec. (5) Cap. CXXIX. (6) § 2. Instit. Quib. mod. toll. oblig.

omnium contractuum, qui jure novissimarum gentium sunt introducti, facile princeps, bonae fidei principio agnita fuerat; cum emptores de evictionis fortuna *dupla stipulatione* apud priscos sibi caverent.

Sed postea, praevalente libertate, judicia bonae fidei sunt introducta; et stricti juris mansere *stipulatio* et *litterarum obligatio*, quia in id institutae, ut iis sibi cives caverent: *mutuum* praeterea, quo omnino in creditum abitur; unde $\alpha\alpha\tau'$ $\epsilon\iota\sigma\chi\eta\nu$, qui dat mutuum, *credere* dicitur (1), et *ex uno tantum latere bonus* est; nam mutuum ex sui natura non fert usuras; et actiones ex ceteris causis, ubi *neuter alteri bonus*, ut sunt actiones reales omnes; unde diu de *hereditatis petitione* inter Jurisconsultos dubitatum, an esset *bonae fidei* iudicium (2): at ex reliquis omnibus, in quibus *uterque alteri bonus*, aut si *alter tantum bonus*, non omnino in creditum abitur, uti ex commodato, INTER BONOS BENE AGIER, vel QUANTUM AEQUIUS MELIUS, formula *bonae fidei*, sive *ex bona fide* praestari dictabat.

In republica mere regia, ut inter Turcas, vel mere libera, in qua judicia scriptis in commune legibus, ut Athenis, definiuntur; omnia judicia sunt *bonae fidei*.

In republica natura regia mixta legibus maxima ex parte sunt *bonae fidei*, et aliqua *stricti juris*, ut in Romana sub Principatu.

CCI. Sed Aristoteles in *Ethicis* fuisse respublicas memorat, in quibus jus de privatis rebus non dicebatur; ut inter cives promissi pudor custodiretur, ubi non temere credebatur; et rei cujusque suae recte administrandae intenderetur prudentia; nec respublicae ex civium temeritate privatorum litibus inquietarentur.

Ad hanc formam accedit respublica Optimatum; in qua *jus scriptum riget*: cum enim ibi omnia ferme legibus certa sint, rara agitantur judicia; sed quia humana voluntas incertissima est, crebra sunt arbitria, quae solo pudore naturali, nulla juris necessitate recipiuntur: unde ubi Romani de aliqua re contenderent, et neuter alteri cedere vellet, illa formula utebantur: *quemvis arbitrum adige de hac re, vincam scilicet*; et iudex dictus *vir bonus*; et tam vulgaris formula illa, *virī boni arbitrato*.

Ab iis Aristotelis rebuspublicis longe abscedit, in qua *jus benignum legibus celebratur*: nam quia omnes volunt experiri juris necessitatem, *omnia sunt judicia, paucissima*

Cur stipulatio et obligatio nominibus stricti juris?

Cur item mutuum? Qui vere credunt?

Cur itidem actiones reales omnes.

Vis formulae, Inter bonos bene agier.

X.

De judiciis et arbitriis pro rerumpublicarum natura.

Ubi jus riget, rara judicia, crebra arbitria.

Ubi jus aequum regnat, crebra judicia, rara arbitria.

(1) Tott. tit. Jur. de reb. credit.

(2) L. ult. C. de petit. heredit.

arbitria, et haec ipsa tamen quandam habent formam et necessitatem judiciorum: atque huc pertinet formula illa Praetoris, *inter judices arbitrosque*.

XI.

De judiciis condemnatoriis et absolutoris pro rerum-publicarum natura.

Leges publicorum judiciorum eadem ae formulae criminum et poenarum.

CCII. Sed in omni republica mera, quae *scriptis legibus riget*, omnia judicia sunt condemnatoria; quia omnia stant formulis actionum, si sint privata, accusationum, si publica. Quare uti formulae judiciorum privatorum dicuntur *legis actiones* (1), ita formulae accusationum dicuntur *leges publicorum judiciorum*: unde illa sunt, *lege agere* pro accusare, *lege agere lictorem*, quum sumit de reo poenas. Ex cujus Jurisprudentiae penetralibus Livius in Horatiano judicio haec tradit: *Hac lege Duumviri creati, qui se absolvere non rebantur ea lege ne innoxium quidem posse, cum condemnassent*. Nam si formula in reum dirigatur, jam reus damnatus est, quem antea poena ex formula jam manebat: sin formula in reum non cadat, judicium nullum est, utpote quod formulâ totum stabat; et cum judicium nullum esset, ne absolutorium quidem erat.

In omni republica mera, quae *scriptis legibus non utitur*, omnia judicia sunt absolutoria: quia sola facti veritate nituntur: quare si quis non paret reus, jam est naturâ absolutus; si paret, naturâ non absolvitur, nisi det poenas.

Ordo mixtus judiciorum quid praestet?

In republica autem ubi *regnum cum scriptis legibus benignè agitur*, cum ordo judiciorum et solemnitate actorum judicialium et veritate mixtus sit, judicia sunt fere semper absolutoria, quandoque condemnatoria: nam si solemnia judicii constant, et tamen reus ex vero non sit, is condemnatur tamen. Quid autem judex in hac facti *περιστάσει* facere oporteat, qui reum palam noscit, secreto scit innocentem, morali doctrinae definiendum relinquimus (2).

XII.

De Imperio mere et misto pro rerum-publicarum natura.

Quod sit Imperium merum?

Quod mistum?

CCIII. Porro in omni republica mera sive Optimatum, sive regia, sive libera omne *Imperium merum, sive dictet capitis, sive capite minorem poenam*. Sic statim dictatâ a Duumviris in Horatium formulâ, *accessit Lictor*, ut Livius narrat, *injiciebatque laqueum*. In mere regia, ut apud Turcas, damnati statim dant poenas. In republica mere libera, vel praeclarissimi Viri Athenis Ostracismo, Privilegiis Româ pulsi adversus ingratas poenas nullam provocationem habebant. In rebuspublicis mistis omne imperium

(1) L. 2, § Et ita, D. de orig. Juris. Inst. de perpet. et tempor. Action.

(2) Ad ornatum § fin.

mistum, vel quum capitis poenam imperat; est enim *appellatione temperatum*.

Igitur Tullus Rex rempublicam hac in parte meram Optimatum libertate miscuit, ubi ex eadem lege Horatio *provocationem ad populum clementi interpretatione*, ut Livius ex adytis doctrinae civilis loquitur, permisit. Nam si fuisset jus Horatio ad populum provocare, vana haec fuisset Regis clementia: sin eo jure Horatium eximi ratio aliqua suaderet, non clementia fuisset, sed aequitas. Igitur Tullus, Rex belligerus, et *feroci ingenio*, Romuli, ut Livius tradit, *non absimilis*, qui omnem Hesperiam bellis subjugare agitabat, quo facilius bella gerere posset, per quae Reges in Optimatum rebuspublicis regnant maxime; quia Optimates semper bellis adversantur, metu ne Reges longa consuetudine bellorum, militarem sibi factionem confirment, qua Regnum Optimatum in merum convertant; contra feroces plebes ad bella sunt pronae: Tullus, inquam, eam pulcherrimam occasionem nactus, lubens arripuit in popularissima causa Rei victoriâ inclyti, qui unus Romanum Imperium servavit et auxit; ut et Optimatum ordinem appellatione ad populum infirmaret, et plebi unâ operâ rem gratissimam faceret; et ita plebis favore fretus contra Optimatum instituta facilius bella gereret. Hinc Optimates postea in republica libera provocationem ad populum extinguerent sedulo curaverunt: unde *lex provocationis* ad populum per Valerios, populari ejus familiae fato quodam ter repetita.

In Regnis, quae legibus mista sunt, appellationes passim dantur; et ab ipsis Regibus ex eorum clementia ad ipsosmet reclamatur.

CCIV. Postremo in republica mere regia, quia unius consistit metu, criminum poenae crudeles: sed apud unum et summum datur, perraro tamen, clementiae aditus. In republica Optimatum mera, quia paucorum est imperium adversus multitudinem obtinendum, severa exempla quoque ab Ordine eduntur in reos: cujus vestigium mansit in nostri temporis Foris, ut poena mortis *ordinaria* dicuntur: neque poenae clementia temperantur; quia summum imperium stat apud plures. Unde severissimae Spartanorum poenae: ex quo genere sunt priscae inter Romanos poenae, quae in XII Tabl. relatae sunt, *obocinatorum corporum vivorum sectiones, dejectiones falsorum de saxo; eorum qui fruges noctu pavere, aut secare suspendia; et iudicum, qui ob pecuniam male judicaverunt, suprema sup-*

Tullus institutor provocationis ad populum.

Civilis ejus facti ratio.

Optimates provocationis hostes.

Populare familiae Valeriae fatum.

XIII.

De poenis pro re-rumpublicarum natura.

Cur in republica Optimatum severissimae poenae?

Cur poena capitis nunc *ordinaria* vulgo dicitur?

placia. Et Athenis, resurgente Optimatum potentia, Leges Draconis sanguine scriptae. Quam sane, neque aliam legum severitatem, qua vel Horatius damnatus est, queruntur Patricii juvenes apud Livium, qui ob id Tarquinius et Regnum malunt: quam severitatem mox ipsi experti sunt misero illo Romano virtutis exemplo, quo duo Bruti filii, patre dictante poenas, in praeclarissimae domus orbitatem, securi percussi sunt. Qui Livii locus non omnem libertatem per Brutum populo constitutam monet, sed tantum, ut ne Reges singulos et perpetuos, sed binos annuosque crearet. Quam non *libertatem*, sed *libertatis originem* discrete appellat, *inde magis; quia annum imperium Consulare factum est, quam quod deminutum quicquam sit ex regia potestate: omnia jura, omnia insignia primi Consules tenent: id modo cautum est, ne si ambo fasces haberent, duplicatus terror videretur.*

A Bruto non omnis libertas populo constituta.

Cur in republica libera poenae mitissimae;

In republica autem libera, quia ad quemque minima pars reipublicae redit, et populus est internecionis tutus, et communis fortunae memoria omnes ex aequo subit, sunt poenae mitissimae.

Mira rerum Romanarum a poenis conversio.

Hinc Republica Romana ex natura Optimatum in natura liberam transformata, severissimae Legis XII Tab. poenae, quas nuper memoravimus, exolvere: et Cicero T. Labienum inhumanitatis reprehendit, quod in Rabirium perduellionis reum illud Romanae mansuetudini jamdiu inauditum et horrendum carmen dicitet: *I Licitor, colligamanus*, etc.: quod dictatum in Horatium, qui unus imperium Albae Romae subjecit, populus necdum non exhorruit, sed jus putavit, *absolvitque*, ut Livius narrat, *admiratione magis virtutis, quam jure caussae.*

Jurisprudencia Romana non peregre convecta, sed domi nata.

Atque haec omnia, quae de praecipuis Romani Juris argumentis ex rerumpublicarum natura disseruimus, luculenter demonstrant, hanc propriam Jurisprudenciae Romanae naturam non ex alienis civitatibus comportatam, ut hactenus Athenis et Lacedaemone vulgo putatum est (1); sed indigenam et nativam esse, et ex ipsius Romanae libertatis cum Optimatum regimine mixtura extitisse; uti ex Optimatum et libertatis mixtura cum Principatu adolevit, et omnino perfecta est.

Ut Jurisprudencia benigna adolevit et perfecta est sub Principatu.

CCV. Nam verso civitatis statu Augustus haec regni consilia adhibuit, ut omne jus Romanum, quod in republica libera certum erat, ad *regiam manum* (2) vere rediret. Po-

(1) Ad § Et non ineleganter. Instit. de Jur. nat. gent. et civili.

(2) Non de qua diximus, Cap. CXLI, § Atque.

tissima arbitrio Principis, ut inquit Tacitus, nempe gravioris momenti publica, de quibus palam cum populo antea agebatur, ut de bello, pace, foederibus, et militiae arcanis *intra sacra domus* coëreuit.

CCVI. Innumeras leges de jure publico ipse, et multas de jure privato auctoribus Consulibus (1) ad populum tulit, quarum tituli, ut Tacitus tradit, *ejus funeri praelati sunt*. Namque, ut in republica Optimatum regno, vel libertati mista arcanum potentiae Optimatum fuit jus in latenti et legum paucitas cum Jurisprudencia rigida, ut latissime supra est demonstratum (2); ita in republica regia vel libera mista Optimatibus arcanum libertatis vel regni sunt leges palam et plurimae, circa quas versetur *Jurisprudencia*, ut ita dicam *popularis*, hoc est *benigna*, ut supra diximus quoque (3), quae et populo gratum faciat, et ordinis auctoritatem affligat. Hinc sub Tarquinio Superbo, ut vidimus (4), *leges* a Papyrio, sub Appio Factioso *Fasti* a Flavio vulgati. Tullus, qui regnare in bellis volebat, provocationem ad populum instituit: Servius Tullius, qui Regnum Optimatum instituto censu pene convellit (5), praecipuus *Sanctorum Legum fuit*, ut Tacitus tradit, *quibus etiam Reges obtemperarent*. Appius Claudius, qui Decemviratum in Regnum convertit, *de vindictis secundum libertatem* acquissimam legem tulit. Consepulto per barbariam Corpore Romani Juris, cum omnia ferme Europae Regna Optimatibus, vulgo *Baronibus* jamdiu premerentur; eo postea Lotharii temporibus Amalphi reperto, Jus Romanum naturalis acquitatis plenissimum statim in Italia, mox in Germaniam, Galliam, Hispaniam, Hungariam, Poloniam, Sveciam, Belgiam, Angliam, communi gentium consensu receptum est, ut leges Romanae jus quoddam gentium in universa ferme Europa constituisse videatur.

CCVII. Sed dum Augustus id simulacrum libertatis objicit populo, aliud potentiae objicit Patribus; quibus juris privati et publici quoque, quod poenas irrogat, condendi auctoritatem permittit, ut supra diximus (6), initio facto a Syllaniano Senatusconsulto *de Quaestione Familiae*, quae sub eodem tecto sit, ubi Dominus occisus inveniatur, Dolabella et Silano Consulibus factum Augusti temporibus, Anno DCCLXXII, ut censet Cujacius; quare *Silanianum*

I.
Multitudine legum et clementiae fama.

Interiores causae Romani Juris ab universis ferme Europae regnis recepti.

II.
Senatusconsultis de jure privato.

(1) Cap. CLXIII. (2) Passim usque ad Cap. CLXVII. (3) Cap. CLXXXVII. (4) Cap. CLXXI, § Hinc aperiuntur. (5) Cap. cod. § At Servius. (6) Cap. CLXXII.

esset appellandum. Sed ea ipsa Senatus auctoritas juris condendi a Principe, tanquam a fonte ducebatur; quia fieri debebant ad Principum Orationes: unde passim *Orationes Principum* pro *Senatusconsultis* in jure dictae: ita ut Principis *Oratio* successerit *Consulis relationi*, ex qua *Senatusconsultus ex Ordine* fiebant (1): et sic ad *manum regiam* res rediit (2).

III.

Quaestionibus criminum ex ordine naturalis.

CCVIII. Ad haec ipse Augustus crimina coepit cognoscere, *summá*, ut Svetonius refert (3), *lenitate*. Nam principio leges a Duumviris, deinde a Quaestoribus in reos severissimae dictatae: postea in crimina a Lege XII Tabb. severissimae quoque sancitae: et ante et post XII Tabb. privilegiis mitiores quidem, sed et in singulos irrogatae: posthaec a Sylla *Quaestionibus perpetuis* iterum in commune et severae conceptae: mox etiam legibus Consularibus in singulos, ut in *Milonem*, latae Quaestiones: unde ab Augusto legibus *Juliis Quaestiones perpetuae*, at leniores restitutae; cujus rei argumento est, quod *Legem de maritandis ordinibus*, ut idem Svetonius memorat, quia *aliquanto quam ceteras Severius emendasset, prae tumultu recusantium perferre non potuit*. Tandem Praefectus Urbi de criminibus coepit cognoscere; qui ex legibus ita decerneret poenas, ut benignitati etiam consuleret. Quapropter leg. *Corneliae, Juliae* mansere *Accusationum Tituli*, quibus Praefectus Urbi pro arbitrio moderaretur.

Publicorum judiciorum historia.

Leges Corneliae, Juliae hodie *Tituli Accusationum*.

IV.

Jura Praetorio Jus civile emedante.

CCIX. Praeterea Augustus coepit augere Praetorum potestatem Edicta proponendi, quibus jus civile corrigerent, et emedarent, initio facto a *Fideicommissis*, ut in necessariam juris praestationem abirent: cujus rei ipse Justinianus eam civilem vulgo politicam rationem affert, *quod justum videbatur, et populare erat* (4). Sed in hac re Eruditi communiter labuntur: namque id jus a Praetoribus sub Augusto, non ab Augusto, neque Senatusconsulto ad Orationem Augusti introductum est; eum fideicommissa etiam postea nullum jus Optimum, nullum jus Quiritium peperissent; quod parere necesse fuit, si aut Princeps aut Senatus id jus constituisset. Itaque concedendum quidem est, Augustum super ea re Sapientum consilium adhibuisse, in quibus Trebatius ei suasit fideicommissorum utilitatem (5): concedendum quoque est, Augustum jussisse Consulibus

De Jure fideicommissorum.

(1) Cap. CXCIV. (2) Cap. CXLI, § Atque in fin. (*) (3) In ejus Vita, cap. XXXIII. (4) § 1. Inst. de Fideicom. heredit. (5) § 1. Instit. de Codicillis.

(*) Sed confer quoque Cap. CCV.

super ea re auctoritatem suam interponere (quam interpretor non *juris*, sed *dignitatis*); qua moti heredes gravati satis pudori facerent, et suae fidei commissa praestarent. Sed hoc, quia justum videbatur, et populare erat, paulatim conversum est in assiduam jurisdictionem: tantusque eorum favor fuit, ut paulatim etiam proprius Praetor crearetur qui de fideicommissis jus diceret, quem *Fideicommissarium* appellarunt (1). Tamen vel *Institutionum* temporibus sub Justiniano jus testamentorum a jure codicillorum erat longe aliud (2): nam quod Labeo *codicillos fecisset*, alterius sectae Jurisconsultorum princeps, *jam nemini dubium esset, quin codicilli jure optimo admitterentur*, ut refert Justinianus (3); accipiendum est de *altera juris optimi parte*, hoc est de *necessaria juris praestatione*, non de *altera*, nempe de *juris solemnitate*, de qua utraque supra diximus (4).

CCX. Atque in fideicommissorum causa omnium primum coepit ex Edictis Praetorum quoque nasci Jus Optimum, quod hactenus ab Urbe usque condita ex *actibus legitimis* parabatur, significatione tamen, ut paullo ante diximus, *juris certissimi*; nam acceptione *juris solemnis*, nomen et jus heredis apud heredem fideicommissio oneratum mansit.

Hinc regulam licet statuere, omnia de *bonorum possessionibus* edicta, omnes *actiones praetorias* post Augusti tempora a Praetoribus esse introductas. Nam si Augustus ipse sapientum consilium adhibuit in re tantae utilitatis, quantam ei Trebatius maximae auctoritatis Jurisconsultus suasit (5), et tamen Augustus veluti tentabundus semel atque iterum, vel quia per ipsius salutem quis rogatus esse diceretur, vel ob insignem quorundam perfidiam, jussit Consulibus auctoritatem suam interponere (quam paullo supra interpretati sumus non *juris*, sed *dignitatis*), ut inde sensim in jus necessarium abiret: si, inquam, id tanta sedulitate egit Augustus, ne acerbe jus civile perumperet: putamus *Servianam*, utque adeo *Paullianam*, *Calvisianam*, aliasque actiones praetorias sive *rescissorias*, sive *restitutorias in integrum*, quibus jus civile corrigitur, ante Augustum natas esse? Deinde Augustus lege *Papia Poppaea* tum in *caducariis capitibus*, ut exhaustum aerarium repararet,

V.
Jure Optimo ex Praetorum Edictis constituto.

Regula dijudicandi de temporibus actionum praetoriarum.

(1) Dict. § 1. Inst. de Fideicommissar. heredit. (2) § 2. Instit. de Codicill. (3) § 1. eodem. (4) Cap. CXXVIII, § Juris autem. (5) Dict. § 1. Instit. de Fideicommissar. heredit.

tum *caelibatus poenis*, ut populus Romanus bellis civilibus pene vastus celebraretur, et tamen non sine invidia tantam diligentiam adhibuit: et putamus Praetores jam bonorum possessiones ante eum dedisse in pauperiem aerarii, et ad orbitatem fovendam; quando poterat Princeps hanc juris praetorii partem in perpetuum extinguere, quam Praetores ipsi ante Adrianum in annos singulos poterant?

VI.

Aucta Jurisprudentum auctoritate.

Quando Jurisprudentia a Patriciis abscedere coepit?

Eruditorum aachronismus.

CCXI. Insuper Augustus, ut omnes eum *omnis Romani Juris fontem* agnoscerent, quando antea Patricii, qui *fiduciam studiorum suorum habebant*, ut Pomponius narrat (1), consulentibus respondebant, constituit, sub majoris auctoritatis imagine, ut Jurisconsulti ex sua auctoritate responderent; et sic publice respondendi munus instituit; idque beneficio petentibus dare coepit. Atque ita coepit Jurisprudentia e manibus Patriciorum elabi.

Sed heic foedus occurrit Eruditorum Anachronismus (2), putantium ab Augusto jus respondendi datum esse Jurisconsultis ea auctoritate, ut judici recedere a responsis eorum non liceret: quae sane errandi necessitas iis ab ipso § (3) non fiebat, cum ibi a Caesare, non ab Augusto dicitur: deinde Pomponius non id ait, beneficio dedisse petentibus jus respondendi hac tanta auctoritate, sed ut ex auctoritate responderent, ut major juris auctoritas (quam cuique praestabat privata suorum studiorum fiducia) haberetur. Et sane quî fieri poterat sub Augusto, ut iudices Jurisconsultorum Responsa in judicando sequi tenerentur, cum et sub eo et diu sub sequentibus Principibus is ordo judiciorum fuerit, ut si de formula quaesto juris existeret, iudex litigantes ad Praetorem remitteret, a quo certius sive explicatius jus reportarent.

Quid igitur? In § *Responsa prudentum* Caesar non Augustus, sed Adrianus est, qui notatus forsitan per A non perscriptus apud Pomponium errori locum fecit (a). Adrianus enim, qui effrenem Praetorum licentiam in Edictis figendis refingendisque, Edicto Perpetuo, quod Salvio Juliano componendum mandavit, coërcere volebat; si ejusmodi ju-

(1) L. 2. § Primus Divus Augustus, D. de orig. Juris.

(2) § Responsa Prudentum, Instit. de Jur. natur. gent. et civili.

(3) Responsa Prudentum.

(a) Idque confirmat lectio ipsius § *Et ut obiter*, in d. l. 2 apertissime inepta, immo falsa, nisi ita emendetur; nam ante D. A. Divum Augustum, ne dum Princeps ullus jus respondendi dedit nemini, sed nullus omnino Priuceps Romanus fuit.

ris quaestiones de formula, quam Praetor ex Edicto Perpetuo dictasset, quas, quia ex Edicto Perpetuo dictabat, multas et crebras oriri necesse erat, constituit, ut de ea re certi Jurisconsulti publice instituti a iudicibus ipsis consulerentur; ex quorum signatis responsis iudices sententias ferre tenerentur. Quod munus ne praetura quidem functis petentibus dare voluit; rescribens, *non esse id munus, quod ab Augusto beneficio peti solebat, sed esse munus quod ipse beneficio daret*, intelligens viris iustitia et prudentia praeclarissimis.

Hinc et ejus muneris summa dignatio, et frequentia ejusmodi Quaestionum ad Edictum Perpetuum in causa fuisse, ut innumera et solertissima naturalis aequitatis vestigandae ingenia excitarentur, qui ad Edictum Perpetuum commentarios iustitiae et sapientiae laude praeclarissimos lucubrarent.

Sed quando haec ita se habent, scrupulus etiam restat, in quibus causis Jurisconsulti ab Augusto constituti juris faciebant auctoritatem? in illis eorum civium, qui ut lites fugerent, ex Jurisconsultorum responsis controversias decidere malebant: unde illa locutio, de qua supra (1), *Quemvis arbitrum adige, vincam scilicet*. Ita ut Jurisconsulti essent quidam *Arbitri juris* a partibus ultro sumpti: nam a Praetore dati de facto cognoscebant: ad quos pertinet illa formula, *Inter Judices Arbitrosque*. Itaque ante Augustum de lite Jurisconsulti responso decisa poterat altera pars jus postulare a Praetore: hoc D. Augusti instituto vetitum deinceps Praetori est jus dicere de causis, de quorum jure Jurisconsulti ab Augusto constituti respondissent.

CCXII. Papyrius autem Flaviusque Augusti fuit, sub eo alterum ab Atejo Capitone, ut Tacitus laudat, *pacis decus*, non, ut illi, ex regni vel potentiae assentatione, sed ex veri studio (2) *Antistius Labeo, vir incorrupta libertate, et ob id fama celebratior*: nam *Capitonis obsequium dominantibus magis probabatur*. Et tamen Capito juris antiqui acer custos; Labeo juris naturalis et veri assertor. Augustus libens utrumque alteri de jure adversari permisit, ob eam utilitatem, ut jus certum Romanorum in quaestiones abiret, ita Divina Providentia moderante, ut Capito imprudens (a), Labeo praeter propositum Augusti artibus

Unde copia optimorum Jurisconsultorum, Edicto Perpetuo composito?

Jurisconsulti ante Augustum erant quidam Arbitri juris.

VII.
Sectis Jurisconsultorum.

(1) Cap. CCI, § Ad hanc formam. (2) L. 2, § Illi duo, D. de or. Juris.

(a) Nisi potius sciens, ut aeduli adulatorum solent; religiosum juris videri, quo majori fide et gravius assentaretur Augusto.

uterque serviret, et Capito sua prisci juris pertinacia id resolveret, Labeo suo veri studio jus Codicillorum suo exemplo firmaret.

Ita ii duo extitere praeclarissimi sectarum in Jurisprudencia Romana principes. Nam Capitoni Masurius Sabinus, Sabino Cassus Longinus, a quo *Cassiani*, Cassio Caelius Sabinus, a quo *Sabiniani*; Labeoni autem Nerva, Nervae Proculus, a quo *Proculejani*, Proculo Pegasus, a quo *Pegasiani*, successere. Capito, quia in iis quae tradita fuerant, ut Pomponius narrat (1), *perseveravit*, nempe in *Jurisprudencia antiqua*, quae jus utilitate aestimabat, et in *Metaphysica Poëtarum*, quam eandem supra diximus ac Epicuri esse, fundata erat, errori locum fecit Eruditis, ut eum in suam sectam Epicureorum philosophiam peregre importasse putarint. Labeo autem, quia a *Capitone ingenio et moribus diversus* erat, ut Tacitus observat, in jure interpretando diversam quoque a Capitone inivit viam, *et plurima*, ut Pomponius refert, *innovare studuit*; ac proinde

Eruditorum de philosophia Jurisconsultorum error unus.

Labeo Jurisprudenciae novae auctor.

Eruditorum error aller.

Propria Jurisprudenciae Romanae Philosophia ad Platoniam accedit.

Jurisprudenciae novae primus exiit auctor, quae jus honestate censet: quod errori locum fecit alterum Eruditis, ut eum in suam sectam Stoicam Philosophiam intulisse crediderint. At Juris Romani philosophiam demonstravimus a majorum gentium sapientia una cum ipsarum jure accepisse Romanos et conservasse, et ipsius Jurisprudenciae ductu ad Platoniam accessisse (2).

Nec tamen abnuerim, Labeonem, ut Pomponius innuit, *studiis sapientiae dedisse operam*, hoc est *Stoicae Philosophiae*. Sed ea, ut de Celso supra diximus (3), viri, non Jurisconsulti Philosophia est. Etenim ut reipublicae Optimum propria est aequitas civilis, quae jus censet utilitate; ita Regni, quod legibus est admistum, propria est aequitas naturalis, quae jus censet honestate.

Rationes quibus Jurisprudencia in Doctrinam abiit; Principia juris;

Ut autem eae sectae fundarentur necesse fuit, quaedam principia juris utrique sectae communia statuere, ex quorum confectis rationibus altera alteram oppugnaret; et quaedam nomina definire, quo artis vocabulario utrique alteros intelligerent. Communia autem Jurisconsultis principia fuere *Dogmata Metaphysica*, de quibus nos supra diximus (4), et quaedam *Placita*, quae dicuntur *Regulae juris antiqui* et *verba artis*, in quae convenirent, definita; quae sunt

Communiam placita juris;

Definitiones minimum juris;

(1) L. 2, § Hi duo, D. de orig. Juris. (2) Cap. CLXXXV, § Hanc a gentibus. (3) Cap. CLXXXV, § Nam quod Celsus. (4) Dicto Cap. CLXXXV, § Namque.

sub Tit. *de Verbor. signific.* et passim alibi. Ex his *principiis juris*, his placitis juris, his definitis nominibus juris, et notitiâ omnis juris Romani conditi, Jurisconsulti Topicam *legalem* sibi crearunt, qua argumenta ad disputandum de jure controverso invenirent, Capitoniani ex *utilitate civili*, quapropter *Jurisconsulti Politici*, Labeoniani ex *aequitate naturali*, qui proinde *Jurisconsulti Morales* appellari commode possent.

Topica juris.

Capitoniani Jurisconsulti Politici.
Labeoniani Jurisconsulti Morales.

Quae cuncta nasci apud Spartanos non potuerunt, apud quos leges, quia non scriptae, semper praesenti et vulgari lingua diserte loquebantur; nec apud Athenienses, inter quos quotannis emendabantur; et Pragmatici Topicam *legalem* non callebant, qui Legum Historiam tenebant, non *potestatem* et *vim*; Oratores prae caussae studio spectabant jura legum; Philosophi circa suae Reipublicae leges nunquam versati sunt. Per has rationes vix latâ Lege XII Tabb., et Legum et interpretandi *Scientia* fuit, ut Pomponius tradit, apud Collegium Pontificum (1): et ex caussis, quas supra continenti serie disseruimus ea conversio rerum facta est, ut quemadmodum principio Formulae Pontificum de jure privato disputatione Fori in jus civile abibant (2); postea disputatio Sectarum excussit jus naturale, juris civilis reverentiâ contextum Edictis Praetorum; vel juris civilis auctoritate munitum Senatusconsultis, vel Constitutionibus Principum.

Cur Romani in tractandis legibus Atheniensibus meliores.

Lata Lege XII Tabb. coepit Jurisprudencia Romana.

Antiquae Triturae Fori disputationis Sectarum similis.

CCXIII. Sed bona et magna parte harum caussarum, quibus Jurisprudencia Romana propria efformabatur, difformari incipiebat: nam libertas opinandi de moribus introducta nisi singulari virtute regatur, sententiarum monstra parere solet; ut nostris temporibus ex hac causa innumeras opiniones per summam sapientiam et pietatem a Pontificibus Maximis damnatas, et in dies damnari observamus: et ubi beneficia petuntur, non dantur, nisi Sapientes ii sint, quorum in manu est ea dare, plerumque immeritis conferuntur; cumque Augustus instituisset, *jus respondendi beneficio peti posse*; hinc in tanta copia Jurisconsultorum, quantum fuisse ab eo ad Adrianum usque necessè est, vix ad quatuordecim quindecim memoria dignos Pomponius numerat: atque hinc Praetorum superiora edicta corrigendi effrenata licentia.

De Jurisprudencia sub Adriano.

Unde Praetorum Edicta mutandi effrenata licentia.

His de caussis Adrianus optimus princeps Edictum Per-

(1) L. 2. His legibus lati, D. de or. Juris.

(2) Dict. §. His legibus, vers. Haec disputationis.

petuum componi Salvio Juliano sapientissimo Jurisconsulto mandavit, quod ut plurimum ex *translatiis edictis* et aequitatis naturalis diu spectatae conscripsit, ex quo deinceps Praetores jus dicerent, sublatâ licentiâ mutandi: constituitque, munus publice de jure respondendi *non ultra beneficio peti, sed praestari*, nempe spectatis legum scientia, et morum gravitate Jurisconsultis, qui *sua fiduciâ populo ad respondendum multo ante se praepararant* (1): atque ii cum ad Judicum Consultationes responderent, inauditis caussarum Patronis, nam responsa obsignata et occulta dabant, integerrima dabant. Unde Eloquentia Forensis prorsus obmutuit; cui gravis et culta Jurisconsultorum elegantia successit: et ita in immensum auctâ Jurisconsultorum dignitate, et maxima quaestionum ad Edictum Perpetuum frequentiâ, omnino desiit Jurisprudentiâ ad Leg. XII Tab. coli, et tota coepit ad Edictum Perpetuum celebrari.

Novissimae caussae ex quibus Jurisprudentiâ nova extitit.

De Jure Romano sub Constantino.

CCXIV. Cumque tandem omne juris civilis arcanum patefactum esset a Constantino Magno Imp. qui formulas omnino sustulit (2); quod conjicio fecisse tum ipsius naturalis aequitatis monitu, ut quibus verbis actor suum jus adversarium docuisset, in id jus recte sententia dirigeretur; tum quia Religionem Christianam complexus, formulas juramentorum tollere voluit, quae per falsos Deos concipiebantur, ex quibus actio in factum ex jurejurando dabatur; hinc Constantini temporibus *nova Jurisprudentiâ* tota extitit.

Sub Constantino Jurisprudentiâ nova extitit tota.

Jus medium Romanum imago juris antiqui.

Car jus Digestorum antiquum dictum?

CCXV. Nam a sola Juris antiqui reverentia, quam Praetores et Jurisconsulti habent, *Jus Digestorum*, quod vere *medium* diceres, Justinianus *antiquum* appellat Constitutione *de veteri jure*, quod momentose et eleganter dixit, *enucleando*; namque *nucleus* est jus naturale, sub juris civilis *putamine, cortice*; cum alioqui *jus*, quod appellat *novum Cod. de novo Codice faciendo*, quod in ipso Codice prostat, id antiquo *Digestorum* synchronum sit: nam Jurisconsulti, ex quorum scriptis libros *Pandectes* composuit, praeter eos, qui ad Edictum Perpetuum, alii qui de aliis juris argumentis scripsere, ferme item omnes, ut eorum Index *Digestis* praepositus commonstrat, ab Adriano incipiunt; ut et ab Adriano incipiunt Imperatores e quorum Constitutionibus Codex Justinianus compositus est. Tanta sedulitate et mora leges, ut par est, in Republica Romana

Jus Digestorum re ipsa novum.

Jus Praetorium praelux Juris civilis novi ac novissimi.

(1) L. 2, § Primus Divus Augustus, D. de orig. Juris.

(2) Cod. de Formul. sublat.

mutatae, ut jus Praetorium nihil jus civile corrigeret, sed tantum quaedam juris naturalis comoda subministraret; ut ex gr. *instar heredis, instar sui, instar adgnati* haberet *instar quoddam haereditatis*, hoc est non *jus*, sed *bona*; quod jus Praetorium pro regni natura moneret postea Principes, ut vel Senatusconsultis, vel Constitutionibus naturalem aequitatem regie complexi constituerent, ut omni juris civilis, et Praetorii discrimine sublato *legatis fideicommissa in omnibus et per omnia* essent *exaequata, emancipati cum suis, cognati cum adgnatis defuncto succederent iure optimo* non sola significatione, qua *certissimum*, sed etiam, qua *solemnissimum* est (1).

CCXVI. Atque eo pacto, uti *Jus civile* commune fuit tanquam surculus ex quo jus gentium majorum in jus gentium minorum effloresceret (2); ita jus Praetorium fuit tanquam Tradux, quo jus civile antiquum Legis XII Tabb. in jus civile novum Constitutionum traduceretur.

CCXVII. Atque ex hac perpetua successione caussarum juris optimi, quas a prima usque humanitate contexamus, vides Jus optimum a majoribus gentibus paternis Imperiis, Clientelisque fundatum (3) ut *virtute partum* (4), ita *virtute fuisse custoditum*: nam ut Patrum inertia laxatum est, aut amissum (a), ita insignes in Republica Romana fecisse mutationes. Id enim moribus receptum a Romanis, in *Jus Quiritium* (5) divisum est *duplex*, alterum *publicum*, quod auspiciis Gentes, Connubia, Magistratus, Sacerdotia Patribus custodivit; *privatum* alterum, quo agrorum dominia continebantur (6): et ut *jure patriae potestatis*, et multo magis *jure nexi* republica fundata est; ita eadem utroque aucta et amplificata, ut latius in Leg. XII Tabb. disquisitione Libro II explicabimus. Heic tantum colligere datum est, quod Patres privato jure Quiritium plebi concessio, publicum sibi retinere, ut plebs Romana essent Patrum *nexi optima omnium conditione*: nam Socii fuere *nexi Romanae conditionis*, ut plurimum *mediae*, qui jure optimo agrorum mulctati, quorum optimo jure dominium populi Romani victoria factum est, eorundem dominium bonita-

Jus Praetorium tradux juris antiqui

De Reipublicae mutationibus a jure optimo.

Jus optimum deinde Quiritium virtute partum, virtute custoditum.

Duplex, Publicum, Privatum.

Super duplici Jure Romano Republica fundata patriae potestatis et nexi.

Nexi jure optimo Plebs Romana.

Nexi conditionis mediae socii.

(1) Cap. CXXXVIII, § Juris autem optimi. (2) Cap. CXXXIV. (3) Cap. CI, CII, CIII, CIV. (4) Dicto Cap. CIV, § Sic optimi, et § Atque id est Jus optimum. (5) Cap. CXXXIII et CXXXIII. (6) Cap. CXXXIV et CXXXIX.

(a) Namque Jus virtute fundatum, virtute quoque ab libero populo, Imperii quoque domino obtinendum, neque luxuria, avaritia, ambitu, unde discordiae civiles ortae, et inde servitus nata, perendum erat.

Nexi conditionis infimae *dediticii*.

Prima insignis diminutio Juris optimi, census.

Altera, connubia plebi communicata;

Ut Jus *Quiritium* factum est *Jus Romanum*.

Respublica sub juris nexi exemplo augetur.

Socii, quasi nexi populi Romani.

Italia, ceu plebs Imperii.

Latium et Municipia tanquam Equester Ordo Romani nominis.

Orbis terrarum quasi ingens Roma;

Et in eo una gens, Romana,

rium habebant (1): dixi plerumque, quia ferociores gentes hoc ipso dominio bonitario mulctabantur, Romanis Coloniis inter eos deductis; ut ii essent *nexi pessimae conditionis*, qui referebant primos clientes, qui agros inclytis pro victu coluerant (a) (2). Patres sua inertia sensim laxavere Regibus suam juris Quiritium custodiam; et Servius Tullius instituit Censum, quo plebi ad Magistratus aditus est patefactus, et fundamentum jactum est libertatis, ad quam populus Romanus Tyrannorum impatiens mox pervenit; et praeter Patres et plebem tertius ordo, Equitum, natus est, qui esset Seminarium Senatus, in quo ordine Magistratus obscuro loco nati capere possent (3). Porro Patrum inertia laxavit plebi juris Quiritium custodiam, et communicatis plebi connubiis, Patres jura gentium non ultra propria habuere; unde mox Magistratibus et Sacerdotiis quoque plebi communicatis, omnes Romani facti Quirites sunt, et jus Quiritium in jus Romanum prolatum est: quo, ut Patres antea connubia plebis, ita Romani postea cum sociis, quanquam maximis Regibus connubia fastidiere: et uti Optimi olim jus optimum utrumque nexis incommunicatum habuerant; ita Romanis sociis, ut plurimum habebant incommunicatum jus tum Civitatis, tum Mancipi, ut socii dici possent *nexi* populi Romani. Sed uti Romani Patres jus Quiritium privatum, sive jus Mancipi plebi cessere; ita Romani principio id cessere Latio; deinde, Imperio in Provincias prolato, cessere Italiae, cujus fundi res Mancipi facti sunt, ut Italia ferme esset plebs Imperii Romani: et uti sublectiones Senatus ex Equestri Ordine fiebant; ita postea ex Latio et Municipiis, pro militiae meritis in Civitatem Romanam adsciscabantur; ut Latium et Municipia Equester Ordo populi Romani viderentur: et uti *maiores gentes per familias* dividebantur; ita gens Romana Coloniis divisa per Orbem terrarum est. Atque adeo Orbis universus jure gentium, sive victoriae jure, ingens Roma erat; in Orbe una gens, in cujus nomen et imperium gentes victae abjere, Romana; unde passim apud Historicos legis, victas gentes jure victoriae

(1) Cap. CXXVII. (2) Cap. CIV, § Ad eam. (3) Cap. CLXXI, § At Servius.

(a) Contra autem Graecia ob insignem humanitatem et praeclaras ingenii artes et disciplinas a Consule Flaminius victore prorsus libera asserta est; et Graecis Rebuspublicis jus optimum, quale ante habuerunt, integrum relictum.

in Romanum nomen, Imperiumque abiisse: cujus Familiae Romanae Coloniae fuere; quibus infimae conditionis nexi, Dediticii colebant agros; nexi mediae notae erant Provinciae, quae agros colebant sibi; nexi notae optimae, erat Italia; Equester Ordo Municipia et Latium; Quirites erant Romani omnes. Tandem, attrita bellis civilibus Romana virtute, Romani jure Quiritium cessere Principibus, et, a Tiberio Comitibus e campo in Senatum translatis, non ultra Romani appellati *Quirites*. Tandem per Antoninum Civitate Romana per omnes Provincias evulgatâ (1), ut omnium gentium interesset Imperium Romani stare; Romani nominis verbo *socii*, re vera nexi redierunt ad statum illum, quo Sabini, Albanique in Civitatem aequo cum Romanis jure recepti sunt: et uti plebs Romana ultima libertatis lege *Poetelia* jure nexi soluta est; ita Provinciae a Justiniano (2) jure mancipi postremo donatae.

CCXVIII. Et Graeca humanitate sub auctoritate Romani Imperii per Orbem terrarum sparsa, Provincialibus Praetorum *Edictis* (a) inter socios, qui adempto jure optimo omnia inter se moribus agitabant, jus civile in naturale gentium humanissimarum jus abiit, quod est jus naturale gentium, de quo Jurisconsulti novi loquuntur: ita Divino Numine moderante, ut jura in terris a falsorum Deorum pudore nata, per juris gentium majorum violentias, per minorum solemnitates, iterum ad pudorem veri Dei, seu conscientiae dictamen redirent: et jura inter gentes a Caeli contemplatione orta, ad veri aeterni aeternam contemplationem, ut latius Libro II firmabimus, beatitudinem aeternam reducerent. Nam *Divina Providentia*, ut cetera omnia, *rebus ipsis dictantibus*, ita et haec comparavit, ut dum a Tiberio, uti Tacitus narrat, *veritati consulitur, libertas corrumpatur*; Divinum Consilium praeter omne Tiberii propositum, dum a Principibus Romanis libertas, et Optimatum Ordo arcanis regni artibus corrumpuntur, per has ipsas arcani regui artes consulit veritati; ut ipsi Romani Principes ex ipsa *ratione Status*, ut Libro de *Ratione Studiorum* diximus, quae huc translata velim, a Divina Providentia ad aeterni veri cultum imprudentes raperentur.

Vis Romani nominis.

Gentis Romanae tanquam familiae, Romanae Coloniae.

Quando Jus Quiritium publicum ademptum Romanis?

Romanae Reipublicae ad sua initia recursus.

Juris et Jurisprudentiae Romanae vices Divinae Providentiae accepto tribuendae.

Jus civile Romanum factum jus naturale gentium humanarum.

Jura a pudore orta ad pudorem redeunt; et a contemplatione nata in contemplatione postremo desinunt.

Per arcanas rerum-publicarum erumpit inextincta veritas.

(1) L. In orbe, D. de stat. Hom. (2) L. unic. C. de Usucap. transfor.

(a) Apposite ad hanc rem vide notam ad Cap. XXIX Libri II, § Hinc Praetores, pulcherrimum Taciti locum in *Vita Agricolae*.

Mira Divinorum
Consiliorum disposi-
tio, ad Christianam
Religionem Romano
Imperio insinuan-
dam.

Sic antiquissimarum gentium sapientiam a Romanis receptam, uniceque, ut supra diximus (1), conservatam, per eos ipsos rigores, quibus a Patricii arcana potentiae, quod supra item diximus (2), est custodita, Augustus arcanis item regni consiliis, quae supra numeravimus (3), in benignam Jurisprudentiam conversam promovit; Adrianus acerrimus Christianorum persecutor pene perfecit; ut cum Constantinus Ecclesiae pacem daret, commode formulas tollere prorsus posset. Itaque quo argumento D. Augustinus Divinae Providentiae opus probat, Hebraeos a Romanis victos per universum Orbem cum sua legis pertinacia dissipatos, ut Divina de Christo Oracula in veteris Foederis libris ubique gentium extarent, quibus gentes ab infensissimis ipsis Christiani nominis adversariis Christum docerentur; eodem ipso, inquam, argumento Divina Providentia factum dicimus; ut quum Constantinus Christianam Religionem publice complexus est, Imperium Romanum quod universum ferme terrarum Orbem regebat, jam legibus Christianae Religionis conformibus regeretur; et leges Romanae cum legibus judiciorum Mosaicis apice compositae, ut utrarumque Collatio incerti Auctoris demonstrat, legibus morum Christianis commodissime convenirent; et praeterea argumento in ipsos Romanos essent, Christianos ex suae religionis praeceptis Justitiam Romanorum colere.

Jura pro humanae
vitae corruptae or-
dine nata.

CCXIX. Et in eo quoque Divinae Providentiae ordo est cum admiratione suspiciendus: quod ut pueri omnia libidine eligunt et violentiâ exequuntur; adolescentes phantasiâ plurimum pollent; viri ratione puriore, senes solida prudentia res censent: genus humanum originis vicio infirmum, solitarium et egentissimum, oportuit primum effreni libertate facile crescere; deinde phantasia et ingenio necessaria, utilia, jucunda vitae invenire; quod seculum vere Poëtarum fuit, et brevi omnium ferme rerum inventiones terrarum Orbi commodavit; quae ad civilem vitam beate agendam usu ipso gentium probatae sunt; demum ratione sapientiam excolere, quo seculo philosophi humanae vitae officia edocuerunt: ita jus naturale primum lege justae, ut ita dicam, libidinis, justaeque violentiae ortum; deinde quibusdam justae violentiae fabulis inductum; tan-

Cur primas in ter-
ris effrenis libido?
deinde violentia?
tum phantasiae et
ingenii vis?

Demum ratio?

Mira juris natura-
lis historia.

(1) Cap. CLXXXIV. (2) Cap. CLXXI. (3) Cap. CCV cum septem seqq.

dem ratione aperta et generosa veritate totum perfectum extaret (*).

CCXX. Et per fabulas, quas primi Optimi ipsi sibi finxerunt, Caelum fulminibus loqui, avium volatibus nuere, unde Dei voluntas *Numen* dicta, nefariae libidini multitudinis impiae obviam itum; deinde violentiae imitamentis jus civile commune ortum, et jus Optimum fabulis inductum est; jus Quiritium juris Optimi simulacrum; jus Praetorium juris Quiritium imitatio fuit; per has omnes, inquam, fabulas juris, veritas naturae intacta prodiret tandem in usus Christianae Religionis.

CCXXI. Namque hanc juris naturalis veritatem intactam Jurisprudentia nova ad Cod. Constitutionum Imperialium celebrat, qui auspicia sumit a Tit. *de Summa Trinitate et Fide Catholica*, nempe a vera summi Numinis cognitione. Atqui ex vera summi Numinis cognitione veritatem Sacrae Historiae demonstravimus, *Adamum, a Deo creatum, natura integrum, suo vicio lapsum*; ac proinde demonstravimus *Principia Theologiae revelatae*; et ex ea derivatam vidimus veram *Doctrinam Moralem*, quae aeternum bonum sibi habet propositum; veram *Doctrinam civilem* inde prognatam, quae non aequitate civili, sed aequitate naturali republicas regit: hinc veram *Jurisprudentiam* aequi aeternum veri cultricem. Religio Christiana haec omnia amplectitur, docet et profitetur. Igitur Religio Christiana est humanitas planissime demonstrata: ut a tanta rerum consensione, Sapientem, ut in omnibus constet, oporteat esse Christianum: quod erit perpetuum Libri II argumentum.

CAP. ULT. Principia autem Jurisprudentiae ex antiquissima majorum gentium sapientia repetimus, quae *res alias morti obnoxias, animos immortales* statuebat. Haec Principia Jurisprudentia Romana complexa est illa rerum divisione, qua aliae sunt *corporeae*, aliae *supra corpus*: quae est *Metaphysica*, ex qua omnia hoc Libro vera confecimus.

(*) Notanda est similitudo, quam princeps excogitaverat Viens, inter hominem solum constitutum et civilem societatem. Vide Capita CVII, CXXXIX, LXXIV, CXLIV et paginas 48, 56 et 82, ubi quae propria est unius hominis vitae appellatio, transtulit ad existentiam vel nationum vel universi humani generis diutinam et firmis vinculis stantem significandam. — Habes in Introductione Generali rationum momenta quibus in hanc venerit sententiam Viens, scilicet: similitudinis instituendae causa inter hominem solum constitutum et civilem societatem.

Per juris fabulas vitae verum excussum.

Rerum demonstratarum in vera Dei cognitione consensio

Ex veri Dei cognitione;

Vera sacra Historia;

Vera Theologia revelata;

Vera Christiana Moralis;

Christianorum doctrina civilis vera;

Vera Jurisprudentia nova.

Ex officio Sapientis, ipsum docet esse Christianum.

Divinae et humanae Eruditionis circulus demonstratus.

Igitur jus a Deo homini auctoritate naturali, ad suae Divinae imaginem *Aseitatis* ingenitum, auctoritate juris *Monastica* exertum, auctoritate *OEconomia et Optimorum* virtute in statu exlegi, auctoritate civili et virtute *Optimatum* in Regnis Heroicis in jus naturale gentium propagatum, et una *Romanorum* virtute, qua omnes Orbis gentes subjugarunt, perenniter custoditum, et quia una Romanorum virtute perenniter custoditum, omnes Orbis gentes Romanis victae cessere; per *juris Optimi* in statu exlegi, *juris Optimatum* in primis rebuspublicis, *juris Quiritium* in Romana, primum *directi* ante Leg. XII. Tabb.; deinde post eam Legem *juris Romani rigidi* in republica libera, tandem *juris Romani benigni* sub Principatu, perpetuam successionem ad Deum redit, quod jubet veri Numinis Religionem. Atqui veri Numinis cognitionem omnis Divinae et humanae eruditionis principium, finemque demonstravimus: *Jurisprudentia* autem est *divinarum et humanarum rerum notitia*. Igitur UNUM UNIVERSI JURIS PRINCIPIUM, UNUSQUE FINIS est planissime demonstratus: Et tum Jus, seu justum est a *Justitia Aeterna*, nempe Deo, qui est omnis Legislationis principium; tum Jus, seu *Jurisprudentia* est a *Justitia Aeterna*, nempe Deo, qui omnis aequae Interpretationis est *Finis*.

CONCLUSIO

Atque habes, amplissime FRANCISCE VENTURA, ex uno principio rerum, *mente*, et elementis, ut ita dicam, tribus, *Nosse, Velle, Posse*, per unum mentis conatum ad Verum (1) ope Divini luminis, hoc est invicti ad verum assensus, omnem humanitatem a Deo existere, a Deo regi, ad Deum ipsum redire: et sine Deo in terris nullas leges, nullas respublicas, nullam societatem; sed solitudinem, feritatem et foeditatem et nefas esse.

(1) Cap. XXXV.

DE CONSTANTIA
JURISPRUDENTIS

LIBER ALTER

AD AMPLISSIMUM VIRUM
FRANCISCUM VENTURAM

A REGIS CONSILII
ET CRIMINUM QUÆSTOREM ALTERUM

DE CONSTANTIA JURISPRUDENTIS ^(a)

Qua definitione Graeci Philosophi *Sapientiam*, scis, amplissime FRANCISCE VENTURA, Romanos Jurisconsultos Jurisprudentiam definire. Sapientia autem graviter Platoni descripta, *Hominis consummatrix* (1). Hominis autem interioris sunt partes duae, *mens* et *animus*, quae vulgo scholarum *intellectus* et *voluntas* dicuntur. Originis autem vicio demonstravimus (2) utramque corruptam, mentem erroribus illusam, animum cupiditatibus laniatum; et ex erroribus mentis nasci animi cupiditates, eosque esse parentes omnis infelicitatis humanae. Atqui demonstravimus quoque in homine corrupto inesse conatum mentis ad verum (3); et ex perspicua veri cognitione existere justi voluntatem (4): quod tantundem est, ex mente vera animum rectum induci (*). Sapientia autem mentem veris aeternis

Hominis interioris partes.

Ex mente vera animum rectus.

(1) Lib. super. principio, § Apud Athenienses. (2) Ibid. a Cap. XXI usq. ad Cap. XXXI. (3) Ibid. a Cap. XXXIII usq. ad Cap. XLIX. (4) Ibid. a Cap. XLIII usq. ad Cap. LIX.

(a) Poterat sane alter hic Liber inscribi, *De Divinarum, Humanarumque Rerum Constantia*, acceptis *Divinarum Rerum* nomine, *Philosophia*, *Humanarum*, *Philologid*; sed placuit modestior epigrapha, *De Constantia Jurisprudentis*, Libro in duas Partes diviso, alteram *De Constantia Philosophiae*, quae unice spectat ad *Rationem*, alteram *De Constantia Philologiae*, quae in primis *Auctoritatem* observat; ut *Jurisconsultus constet in Universi Juris Uno Principio, Unoque Fine*, nempe *Aeterna Ratione*, cujus partem diximus esse *Gentium humanarum Auctoritatem*.

(*) Homo corruptus est: quomodo poterit se meliorem facere, et sapientia perficere? Veritatis cognitione? Sed ipse nunquam perveniet ad veritatis cognitionem nisi cupiditates domuerit (*praesudicia nunquam deleas manente affectu*). Cupiditatibus imperando? Sed ipse nunquam eas infrenabit nisi veritatis cognitione (*ex mente vera animum rectus*). Hic circulus e Vici Metaphysica procedit (Conf. Lib. *De Antiq. Ital. Sapient.* p. 78), quae ejusdem tamen solutionem suppeditat. Nam: aeterni veri semina inesse homini corrupto cum falli nequeat nisi sub aliqua veritatis imagine; sensus occasionaliter ideas gignere et quidem utilitatem excitare ideas justae; denique existere legem quae universas occasiones disponit ad bonum generis humani: haec tria praecipua principia quae insunt in Libro *Metaphysico Vici* resolvunt circulum superius prolatum (Lib. *De Antiq. Ital. Sap.* p. 79, 81, 128, 130. Cf. p. 15 hujus tomi; denique Lib. *Metaph.* p. 88).

Ut sapientia hominem perficit?

purgat, quibus animum virtutibus instruit; et sic hominem ab utraque interiori ejus parte consummat ac perficit. Quare uti stultorum est perpetuo errare, jugiter poenitere, in diversa usque distrahi, semper displicere ipsos sibi (1), unde eos stultitiae *Heautontimorumenos* appellavimus (2);

Unde Constantia Sapiens?

Oeconomia disse-
rendorum.

ita sapientiae proprium est in omni sententia constare, unde sapiens constet in omni vita. Igitur ut *Jurisprudentiae* suam adstruamus *Constantiam* in hoc Libro II, quicquid usquam de Principiis Divinae et Humanae Eruditionis scriptum dictumve sit, quod cum Principiis quae Lib. I posuimus, congruerit, verum; quod dissenserit, falsum esse, per sequentia ex iisdem nostris Principiis Corollaria demonstramus: quae erat tertia pars nostrae Dissertationis univer-

Disciplinarum summa genera duo,

Philosophia, Philologia.

Ratio disserendi.

sae (3). Et quando Disciplinae omnes ad haec duo summa genera revocantur, ut aliae circa *necessaria naturae*, aliae circa *placita humani arbitrii* versentur; illa pro nostro argumento ad *Philosophiam*, haec ad *Philologiam* retulerimus; ita tamen, ut Philologia a Philosophia, non, ut hactenus a Graecis Latinisque omnibus factum est, distrahatur; sed haec posterior, ut par est, prioris necessaria sit consecutio: et ita Jurisprudentis Constantiam formare et firmare conabimur, ab utraque ejus muneris parte in legibus interpretandis, alterâ rationem aeternam spectare *Philosophum*, alterâ *Philologum* verba legum expendere.

(1) Lib. super. Cap. XXVIII.
in Argumenti partitione.

(2) Ibid. Cap. XXX.

(3) Principio

PARS PRIOR

DE CONSTANTIA PHILOSOPHIAE

Pro ordine igitur quo divinae et humanae eruditionis Principia Libro superiore demonstravimus; pro eo, inquam, ipso eorum consecutanea ad firmandam Jurisprudētis Constantiam disseramus.

CAP. I.

*Ratio disserendi vera de divinis et humanis rebus
ex recta suae naturae conscientia.*

Et principio, quando omnis divinae et humanae eruditionis principia eduximus ex certissima nostrae naturae cognitione, quae est *nosse, velle, posse* cujusque; quae in homine sunt ut scientiarum, ita virtutum principia: quae Socrates dicebat, *neque scientias doceri, neque virtutes posse*; educi vero per Praeceptores in Auditoribus posse: quare ipse se *Ingeniorum obstetricem* profitebatur qui iis *conatum ad verum*, quem diximus (1), promovere posset, indere vero non posset: in cuius rei argumentum a septuennibus vix pueris geometriae omnino rudibus recte interrogando geometricas reportabat apodixes: itaque *interrogationes recte institutas dimidium scientiae continere* affirmabat: quem Platonicī secuti, *Dialecticam interrogandi artem* definire; huc omnia collimant, *veracissimam de divinis et humanis rebus disserendi rationem esse ex recta suae cujusque naturae conscientia*. Quanquam enim ex mentis erroribus animi vicia gignantur, tamen animi vicia magis, quam mentis errores inquisitioni veri sunt impedimento: nam ex corruptis moribus proveniunt sectarum vel caussarum studia, nostrae ingeniorum deliciae, quibus nostros mentis errores obstinamus. Quare Aristoteles moralis doctrinae auditione Adolescentes arcebat, quod ea aetas affectibus maxime perturbata nondum habeat ejus scientiae principium.

In homine scientiarum et virtutum principium est, non memoria consecuta.

Inquisitioni veri magis noxia animi vicia, quam mentis errores.

(1) Liber super. Cap. XXXIV.

C A P. II.

Scepsis ab omni doctrina, de moribus maxime, eliminanda.

Insistentes igitur ordine, quo a Metaphysica omnium scientiarum parente exorsi sumus, quando demonstravimus, genus humanum universum quasdam communes aeterni veri notiones habere, in quas omni humanitatis sensu plane carere videntur, qui non conveniunt (1); ab omni divinae et humanae eruditionis orbe universa *Scepsis* facessat, quae omnis religionis hostis, omnis reipublicae labes cum illa sua ἀκαταληψία, seu *veri incomprehensione*, et cum illa sua nefaria ἐποχή, seu *assensus sustentatione*, qua vel patri de vita periclitanti non affert auxilium, dubitans recte ne, an prave faciat: et Carneades isti, qui pridie Justitiam in rebus humanis esse, postridie non esse aequis momentis dissertant, ab omni republica, sicut ille olim a Romana, ejiciantur publice.

C A P. III.

De veritate Metaphysicae Christianae.

Vidimus per ideam ordinis aeterni homines scientiarum principia cognoscere in Deo, ac proinde a Deo esse ipsarum principia rerum (2). Atque hinc intelleximus, Deum esse posse, nosse, velle infinitum; et quod ea tria unum sunt verum esse. Igitur vera Metaphysica Christiana, qua Deus se ipsum Mosi definit: *Qui est misit me; sum qui sum*: quare divinus Plato quum τὸ ὄν dicit, Deum intelligit, quasi creata omnia prae Deo re vera non sint. Unde fluit illa metaphysica Apostoli analysis: *In Deo vivimus, movemur et sumus* (*); et *vivimus* quidem ex vero et ratione; quae est *divina hominis vita*: uti in corpore vivimus ex falsis sensuum et cupiditate; quae est vita ho-

Ens verum Deus.

Duplex hominis
vita in Deo divina,
in corpore bruta.

(1) Lib. super. Cap. XXXIII. (2) Ibid. P. I Dissertationis universae.

(*) His formulis tota continetur Vici metaphysica, nam in ipsa Deus est Ens unum et verum, a quo mens humana nullo pacto existentiam suam disjungere potest. Lib. Metaphys. pag. 54, 104, 105, 106.

minis bruta. Igitur demonstratum quoque Christianum veri Theologia civilis
Christiano eadem ac
naturalis Platonico-
rum.
αρετή πρῶν, quod ipsa Divina Sapientia nos docet: *Ego sum
veritas*; et *Deus luminum pater*.

CAP. IV.

De veritate Christianae Religionis.

Protinus a Deo hominem demonstravimus, Adamum creatum, et quidem natura integrum, suo vicio lapsum (1): unde demonstravimus principia Sacrae Historiae (2); ac proinde demonstravimus principia Theologiae revelatae (3). Cumque verum unum et veritas sit ipse Deus (4); et mente non sensu verum cognoscamus (5); hinc conficitur, quod unius Dei, qui mente intelligatur, cultus, vera Religio sit. Quae vera Religio?
Veri Grammatici
officium sub gravi
Varronis exemplo. Varro vulgari elogio Romanorum doctissimus, qui ex suo absoluti Grammatici munere, *Rerum divinarum et humanarum*, ac de *Philosophia* libros scripsit, philologiam philosophiae submittebat, hanc veram Religionem intellexit, cui si potestas facta esset de religionibus statuendi, ex naturae formula, hoc est ex idea veri (6) unum Deum sub nulla imagine colendum proponeret.

Ada integer mente pura contemplabatur Deum, puro animo diligebat: hic est Dei cultus, quem Varro coniecit. Veri Divini cultus:

Igitur ejus cultus partes duae, *castitas mentis*, quae sensuum erroribus, animi perturbationibus pura erat; et *animi pietas*, quae proprie *amor erga Deum* appellatur: ex castitate mentis integri hominis proprium erat cum omnibus in omni vita *verare*; ex pietate animi proprium quoque fuisset, homines senes tanquam parentes, aequales tanquam germanos fratres, aetate minores tanquam filios animo omnes complecti (a). Unde postea pietas non solum in Deum, sed in parentes, necessarios, Patriam dicta mansit (7). Cujus pietatis studio, sed falso, Plato in sua Republica uxores communes esse volebat. Partes duae: Ca-
stitas mentis,
Pietas animi.

Unde vitae veritas
et in homines dili-
gentia.

(1) Lib. super. a Cap. XXI usq. ad XXX. (2) Ibid. Cap. XXXI.
(3) Ibid. Cap. XXXII. (4) Ibid. P. I Dissertationis universae.
(5) Ibid. Principio Lemmate metaphysico II. (6) Lib. super.
principio. (7) L. 2. D. de Justit. et Jure.

(a) Ut ex Deo cognatos; quae est illa cognatio quaedam inter homines constituta, quam dicit Florentinus in l. ut vim. D. de Just. et Jure, quam demonstravimus Lib. priore princ. et Cap. XLIV, XLV et L.

Sapientia integra
sive heroica,
In homine rupto,
Sapientia philoso-
phica,
Sapientia civilis.

Atque haec Adae castitas, haec pietas erga Deum erat Sapientia integra et vere heroica, quae postea, naturâ corruptâ, divisa est; et *rerum altissimarum Contemplatio* dicta *Sapientia*, quae sapientiae humanae integrae pars una fuerat, Dei contemplatio ex mente pura: et *eximia civilium virorum Prudentia*, qua genus humanum, quanto latius possunt, conservant, ut qui respublicas optimis legibus fundant, consiliis administrant, aut utilissimis vitae agendaë monitis homines juvant, *Sapientia* appellata quoque est; quae erat altera sapientiae integrae pars, qua homo integer ex Dei pietate animitus homines omnes diligeret: ex quo genere septem Sapientes suos Graeci numerant, atque in iis Solonem, qui legibus Atheniensium libertatem fundavit: et populus Romanus Sempronium a maxima Juris scientia *σοφόν* appellavit (1), et Scipionem Nasicam a Senatu sapientissimum mortalium, ut Socrates ab Oraculo, judicatum, *corculum* dixit (2).

Polibii locus benigne exceptus.

Atque huc referendum quod Polybius scribit (3), quem locum impii in suam partem detorquent, quod *si homines omnes essent sapientes, istis religionibus et legibus non esset opus*: nam de vera sapientia humana eum intellexisse benignissimum est, et qualis in Ada integro fuit, Historicum sapientissimum conjectasse; nempe, nisi Ada peccasset, cujus unius integri vera sapientia humana fuit, ex mente pura Deo uniti viveremus, et Deum contemplando, nullas cupiditatis audiremus turbidas voces; unde nedum innocentem humanam vitam, sed ageremus quoque beatam. Itaque Polybius id ad illud ipsissimum instar, quo Themistocles, dixit, *si justitiam homines colerent, fortitudine opus non esset*: et ut Aristoteles in *Ethicis* multo gravius, *si amicitiam, quae omnibus omnia communia esse dicat, coleret genus humanum, ne ipsa quidam Justitia indigeremus, ac proinde nec legibus, nec republica*. Quare haec sapientissimorum hominum vota nihil aliud sunt, nisi Naturae humanae integrae a Deo creatae conjecturae. Ceterum Polybius more hominum fecit, qui falsas omnes religiones ex sua falsa aestimavit.

Uous Ada integer vere sapiens.

Justitia fortitudine major.
Amicitia major justitia.

Corrupto homine, Religio pietati,

Natura autem per Adae lapsum corruptâ, *Pietati* successit *Religio*, quae proprie est summi Numinis metus, et

(1) L. 2, § Juris civilis, vers. Post eos, D. de orig. Jur. (2) L. 2, § Juris civilis vers. fin. D. de orig. Jur. (3) Lib. VI Histor.

quidem ex conscientia reatus; quo sensu verum illud Poëtae, quod impii sibi adjudicant,

Primus in orbe Deos fecit timor

Castitati vero *mentis* succurrit *Castitas corporis*, quae perpetua Hebraeis erat circumcissione, quam ob corporis mundiciem alias satis multas nationes recepisse Eruditi notant: sed et ab iisdem Hebraeis sacrificaturis castitas corporis praeterea lavacris repetebatur. Gentes autem sacrificaturae solum lavabant, de quo ritu conceptum caput illud a Cicerone de Legibus, *Deos caste adeunto*: nam pars altera *pietatem adhibento*, a natura integra ad corruptam translata est, qua *pietas* habita deinde est, *Deos vereri ac metuere*. Et quia ex metu Numinis pietati sive amoris erga Deum in natura integra, successerat *honor* in corrupta, quem proprie de Diis dici Aristoteles docet; estque nostrae infirmitatis ac divinae potentiae significatio, quae fit aris, templis et sacrificiis; hinc lex XII Tab. apud Ciceronem postquam pietatem jusserat, quam nos honorem sumus interpretati, protinus subdit, *opes amovendo*. Et ita pro vero Dei cultu, qui naturam integram erat ex mente pura amoris Dei; naturam corruptam fuit gentibus, solo puro corpore Diis exhibitus honor; Hebraeis vero et circumcissione et lavacris corpore casto, sed potissimum *spiritu contribulato, corde contrito et humiliato*, ac proinde mentis castitate magis, quam corporis vero Deo sacra faciebant.

Cumque homo integer aeternum verum mente pura contemplaretur; in corruptione homines caelum oculis contemplari coeperunt, quae est nativa *Contemplationis* significatio (1) ab augurali vocabulo *templis caeli*, hoc est caeli regionibus, quas Augures augurium capturi designabant: et *extemplo* pro *statim*, quum, augurio capto, de Turri augurali protinus descendebant. Cumque homo contemplatione veri aeterni ex mente pura, jam vitae agenda a Deo ipso discebat; deinde genus humanum corruptum contemplatione caelum de vita agendis consulebat. Hinc Populus Hebraeus, qui verum Deum colebat, nulla *Divinatione fundatus*, quae est praecipua ratio cur a gentibus segregaretur; quibus simul cum Idololatria, gemina Divinatio orta est, in Asia apud Chaldaeos, qui caeli errone et motu et lumine insigniores fluxere Deos, et ex eorum conspectu futura significabant, quae *Magia* dicta est, et cujus gnari

Castitas corporis castitati mentis successit; perpetua Hebraeis et temporaria; Gentis temporaria tantum.

Honor proprie Dei est;

Quid? et unde?

Ejus discrimen inter Hebraeos et gentes.

Vita contemplativa activae regula.

Contemplatio mater Divinationis.

Populus Hebraeus nulla Divinatione fundatus.

Idololatria et Divinatio geminae ortae.

(1) Lib. super. Cap. CIV.

Magi, seu Sapientes appellati: in Europa, ut apud Latinos Graecosque Divinatio in auspiciis posita est.

Atqui Dei cultus ex veri aeterni cognitione cum mente pura in homine integro aeternus fuisset, nam semper uniformis fuisset; hinc, homine per peccatum cognitione veri ex mente pura in vitae agendis muletato, substitutum est *vero certum* (1); et legibus *certi Dii, certae cerimoniae, certae formulae verborum* institutae, ut religiones, quantum in humanis liceret, aeternae essent: quae sunt *res divinae*, quas *leges jubent*, et apud vulgus respondent *rebus divinis*, quas philosophi rationibus docent, et sunt *prima et aeterna vera*, quae Metaphysica statuit (*). Quare de quibus Metaphysica agit, sunt populis religiones fundatae, *vera* Hebraeis, qui unum Increatam Mundi Creatorem sub nulla imagine, *falsae* gentibus, quae Mundum, Mundique animam, ejusque animae mentem, seu vim motricem Mundo coëvam, necessario agentem et in partibus Mundi divisam, ut ex. gr. vim motricem aëris Jovem, maris Neptunum, sub idolis sunt veneratae: et ita Sapientiae Integrae partes duae (**), ut per corruptam naturam licuit, iterum coaluere, altissimarum rerum contemplatio, et consilia conservandae humanitatis; itaque religionibus fundatae gentes, et genus humanum propagatum.

Insuper quia originis vicium humanam naturam corruptit (2); ea divino auxilio supra naturam comparato restitui oportuerat, cum naturâ non posset. Sed dixi, ut per corruptam naturam licuit: nam civiles Gentilium religiones falsas satis se ipsae redarguunt; religiones Gentilium Philosophorum ex nostris principiis ita confutantur (3). Sentio meam mentem finitam; namque innumera non intelligo: at per ideam ordinis aeterni, ego aeterna agnosco vera, per quae cum infinitis intelligentiis, si usquam infinitae essent, communico: quare idea ordinis aeterni idea mentis finitae non est; et mentis tamen eam esse oportet, cum per ideam corporis me intelligam circumscriptum et limi-

(1) Lib. super. Cap. LXXX cum duob. seqq. et Cap. CXVII.

(2) Ibid. Cap. XXI usq. ad XXXI. (3) Ib. P. I Dissertationis universae.

(*) In lib. *De Antiquissima Italarum Sapientia*, etc., monebat auctor Superos, quos veteres Itali colebant, non esse nisi symbolum *exotericon* scientiae philosophorum de Essentiis infinitis et aeternis. Cap. II, p. 64.

(**) Videlicet mentis castitas, et animi pietas, quae in homine corrupto respondent philosophicae et civili sapientiae. Conf. superius pag. 163.

Certum in natura corrupta vero in natura integra substitutum.

Res divinae civiles. Res divinae naturales.

Ut metaphysica religionum materia.

Sapientiae integre partes, ut corrupta natura divisae coaluere.

Religio Deistarum falsa demonstratur.

tatum; est igitur mentis infinitae: mens infinita Deus: atqui ea mens mea non est, quam finitam intelligo; igitur omnes Deistae falsi, qui putant Deum infinitam mentem in infinito corpore, in me, dum cogito, formam peculiarem partis induere.

Insuper, quia originis vicium humanam naturam corruptit, eam, cum jam naturam amplius non posset, divino auxilio supra naturam comparato restitui necesse fuit: vicio originis homo aeterni veri cognitione pura mulctatus: igitur aeternum verum humano generi, ut repararetur, ratione supra naturam comparata, non argumentis, sed per unam mentis virtutem, *Fidem*, erat restituendum. Hinc *Verbum* divina Sapientia humanam naturam induit, et *contrariam legi membrorum*, ac vere heroicam legem proposuit, quae virtutis officia longe eminentioris, quam ulli unquam gentium Philosophi docuere, praecepit, infinitum in Deum amorem, et omnibus in omnes vel ignotos, vel immeritos, vel demeritos, nempe etiam inimicos, ex infinito Dei amore, *Charitatem*; quae Adae integri ex Deo pietas fuerat, ut diximus. Cumque natura humana labefactata praecepta ex se sola praestare non posset, ei restituit suis supra naturam auxiliis mentis, non corporis castitatem, quae erat altera in natura integra divini pars cultus; non quidem ut in natura integra, cum jam esset labefactata, sed ex eo genere, ex quo in natura integra fuerat: et castitatem quidem duplicem, alteram perpetuam, quae circumcisionis mysterium est, instituto Baptismate, quod nobis Dei veri, et omnium quae ab eo revelata sunt, cognitionem praestaret firmam, et sic mentem erroribus purgaret; alteram temporariam, instituta Poenitentia, qua ejus infinitum Numen laesisse infinitum doleremus, et sic animum purgaret affectibus.

Hinc istam animi voluptatem, quam in frenandis voluptatibus corporis Ethnici Philosophi ex virtutis jam firmato habitu docent, sumi, quem ipsi formant, Heroem sentire, at experiundo ipsi non sentiunt, quia, corruptam naturam, sentire non possunt; et dolorem terrenae gloriae affectu solantur, ut Codri, Scaevolae, Curtii, Deciique; Heroi Christiano Divina gratia ad Dei gloriam parit, dum is cum sui contemptu fortia patitur.

Etenim, quia Adae peccato infinitum Numen violatum, Verbum humanitate assumptam, *aeternus Sacerdos* semet aeternum Agnum in infiniti honoris aeterno Sacrificio se obtulit Patri, ut genus humanum Deo propitiaret; ex cu-

Fidei Christianae demonstratio.

Incarnationis demonstratio.

Virtutis Christianae super Ethnicam praestantia.

Christianae Charitatis demonstratio. Divinae Gratiae demonstratio.

Sacramentorum Baptismi,

Et Poenitentiae demonstratio.

Herois Christiani demonstratio.

Novi Foederis demonstratio.

jus *Divini Sacrificii* meritis Divina Gratia ita trahit ab Deum homines, ut, quemadmodum appositissime D. Augustinus (1) ex Poëta docet,

. . . Trahit sua quemque voluptas.

Beatitudinis aeternae et hinc Christianae Spei demonstratio.

Postremo homo vicio originis aeterni boni fruitione in hac vita mulcatus. Igitur aeterna beatitudo ex Christi meritis reponenda iis qui Christi virtute et exemplo adjuti, et freti caelesti spe, in hac vita cum cupiditate pugnarent, et fortia paterentur (a).

Deus Charitatis Christianae principium et finis.

Et ita *pietas erga Deum*, et omne genus humanum prae Deo, quae regnasset, naturâ integrâ, in *charitatem*, quam Christus unice praecipit, conversa est; quae tam impense leges ex jure naturali dictat, ut officia virtutis ethnicâ longe eminentioris suadeat: suaeque virtute, lege et exemplo naturam corruptam restituit, ut vita hominis divina, quae a contemplatione Dei ex pura mente coepit, ad Deum tandem eodem contemplationis genere post hanc vitam rediret.

Jurisprudentiae novae idem ac Metaphysicae Christianae principium.

Quia autem religio legum est fundamentum; ideo falsa Romanorum religione lex XII Tabb. fons omnis antiqui Juris; ordiebatur a *castitate corporis*; religione vera in Imperium Romanum insinuatâ, *Constitutiones Imperiales*, quae Jus novum ex ordine naturali condidere, incipiunt a *castitate mentis*, nempe a vera Divinae naturae cognitione, sive a Titulo *de Summa Trinitate et Fide Catholica*: ut quae Philosophi gentium ex vi veri in officiis ponebant et pudore judicabant, Christiani legibus ad conscientiae dictamen jussis exequerentur: ita ut Philosophum ex ipsius philosophiae officio oporteat esse Christianum.

(1) Tractatus XXII in Johannem.

Pro nostris Principiis Theologicae virtutes tres.

(a) Et pro tribus, quas pro Juris Universi Principiis, quae Lib. priore disseruimus, virtutis partibus, tres Theologicae virtutes enumeratae: *Fides*, quae mentem, seu *nosse* veris aeternis revelatis illustrat; *Spes*, quae animum, seu *velle* ad aeterna bona revelata excitat; et *Charitas*, quae conatum, seu *posse* ad operas Christianas obeundas confirmat: quae virtutes tres, tanquam pro subjecto habent *animi humilitatem*, qua homo, ut Libro priore diximus, amorem sui in sui contemptum convertit, et sic informem omnium vere bonorum se agnoscit; et *Divina Gratia* est veluti forma quae *omne verum bonum de sursum* huic subjecto indit; et sic saniori *de Gratia* doctrinae, ut Lib. priore diximus quoque, sunt Principia nostrae Jurisprudentiae Universae conformia.

Earum subjectum humilitas;

Forma Divina Gratia.

CAP. V.

Quae Platonis Dogmata Metaphysica recipienda.

Et quando pura contemplatione veri aeterni frueretur natura recta; et eam Adae peccato corruptam esse demonstravimus (1) vera Platonis dogmata tria:

Primum de *genere rerum supra corpus*, ac proinde aeternarum, quae non sensu, sed intellectu percipiuntur, sive doctrina de *Ideis*, quantum referunt menti aeterna vera; quantum autem inde conficit, animos humanos hominum generationi praestare, falsum: nam vel ideas menti Deus dum eam creat, indit, ut Renato Carthesio, vel per occasiones aut creat, ut Antonio Arnaldo, aut exhibet, ut Malebranchio videtur (*).

De Idearum aeternitate.

Secundum de *Immortalitate animorum*, cum animus sit humanae menti subjectum; et mens humana sit aeternorum verorum domicilium et sedes; et fieri non possit ut temporariis rebus fulciantur aeternae.

De Immortalitate animorum.

Tertium de *Providentia Divina*, nempe mente aeterna, quae aeterno rerum ordine cuncta dispensat ac regit; in cuius aeterni ordinis idea aeternas veritates cognoscimus (2).

De Divina Providentia.

CAP. VI.

Ut probanda Dogmata Metaphysica Stoicorum?

Igitur Stoicorum dogma de *Fato* falsum, quatenus est necessaria rerum series, quae sua vi abripit cuncta, et liberum hominis arbitrium quoque; sed quantum *VERBUM* est, quo Deus humanae menti aeternum verum *fatur*, unde *Fas* jus naturale posterius dixere Philosophi (3), sententia est planissime vera: cum id *Jus* sit omnino immutabile (4)(**).

De Fato dogma quae acceptione falsum;

Quae verum?

(1) Lib. super. a Cap. XXI usq. ad XXXI. (2) Ibid. principio.
(3) Ibid. Cap. XLVIII. (4) § Sed naturalia Instit. de Jur. natur. gent. et civili.

(*) Postremam Malebranchii opinionem Vicus caeteris praestare videtur in Libro Metaphysico, pag. 81, 128, 130; et revera haec melius respondet duobus principiis quae sunt quasi fundamenta hujus operis, in quo ordo logicus jurisprudentiae effluit ex Platoniciis ideis, ordo historicus vero pendet occasionaliter a mundo materiali.

(**) Vide Lib. Metaphys. p. 88, et lib. I Juris Univers. p. 19.

C A P. VII.

Injustum ab Epicuro Metaphysicae indictum bellum ().*

Inane nihil est.

Falsum igitur Epicuri dogma de *uno rerum genere* nempe *corpore*, et quod corpus non est, sit *inane* seu nihil: unde duo universae naturae principia statuit, *corpus* et *inane*: qua doctrina menti, et omnibus quae mente constant, ita nefarium, ut internecinum bellum indicit.

De casu dogma imbecillium ingeniorum.

Cumque non agnosceret aliud, quam corpus et inane, trahitur in illud omnino improbabile, et prorsus ridendum dogma de *Casu*, quod fortuito atomorum per inane concursu cuncta fiant, et temeraria sorte regantur: unde ipsius Horatii Epicureae sectae iudicio,

Insanientis dum sapientiae
Consultus errat,

Divinam Providentiam tollit.

Αὐτοψία incerta veri regula.

Atque ex eadem impia doctrinae consensione tractus *αὐτοψίαν* sive *sensuum evidentiam* veri *κρίτηριον* statuit nimis ambitiose, quod *res tales esse* definit, *quales cuique videntur*: et sic aeterna vera, in quae omnes homines sensibus, ingeniis, moribus, studiis, quantum est, diversissimi, et saepe etiam inter se adversi et infensi maxime, constantissime conveniunt, negat.

C A P. VIII.

De Christianae Moralis veritate.

Vita Christiana quae?

Virtus Christiana quae?

Principiis Christianae Religionis veris Metaphysicae ope demonstratis (1), gradum fecimus ad Christianam moralem, primariam Metaphysicae Christianae et Theologiae revelatae sobolem: et vidimus (2) Virtutem esse vim veri, quae cum cupiditate pugnat. Igitur vera Ethica Christiana, quae docet, *militiam esse vitam hominis super terram*; et definit cum Apostolo virtutem, *legem mentis, quae pugnat cum lege membrorum*.

(1) Lib. super. a I Cap. usq. ad XXII. (2) Ibid. Cap. XXXIII.

(*) In hoc Capite, nec non in Cap. XV, XIX hujus Partis Auctor alludit Carthesio. Cf. Vici vitam et Lib. Metaph. p. 66-67.

CAP. IX.

Omnis Ethnica Philosophia de bonorum finibus falsa.

Igitur ista *humana beatitudo*, quam Ethnica Philosophia venditat, est falsa humane miserie persuasio: namque iste *Philosophorum Heros*, qui cum animi voluptate a corporis voluptatibus temperet, et terrores ac fortia ad necem usque cum gaudio patiat, quando Christi gratiam divinari non poterant, est praestantium ingeniorum de homine integro conjectura.

Nulla humana beatitudo.

Heros Philosophorum Adae integri conjectura.

CAP. X.

Nullas Ethnicorum perfectas esse virtutes.

Et id ipsum quod Ethnici Philosophi docent, nullam veram virtutem solitariam agere, et ubi ex vero una ibi omnes adesse comites (1), est publica eorum confessio, suas Ethnicorum perfectas non esse virtutes; quibus omnibus subest φιλαυτία (2); nam gloriae terrenae affectu sunt editae. Unde impia illa *Stoici Sapiensis* superbia, qui Deo Opt. Max. sola beatæ vitæ aeternitate cedit.

Ethnicæ virtutis stimulus philautia. Impia Stoicorum superbia.

CAP. XI.

Solam Divinam Gratiam veram præstare virtutem posse.

At φιλαυτία in nostra labefactata natura suum habet principium (3): igitur quæ eam vincere possit, virtus major humanâ est. Haec est Divina Gratia victrix cupiditatis humanæ: quæ in nobis nostri contemptum, et abjectionem gignit; unde *omne bonum de sursum* agnoscamus. Quare *spiritus humilitas* omnium Christianarum virtutum subjectum est.

Divinæ Gratiæ demonstratio.

Christianæ virtutis fundamentum abjectio sui.

(1) Lib. super. Cap. LV cum duob. seqq. XXXVIII.

(3) Ibid. Cap. eod.

(2) Ibid. Cap.

C A P. XII.

Quae moralia Platonis Dogmata cum nostri consentent, sive adeo cum Christianis.

Ut Philosophia meditatio mortis?

Hinc vera Philosophiae definitio a Platone tradita, quod sit *meditatio mortis*; qua sensus et cupiditatem, quantum pote est, restinguamus, quo facilius vivamus ex vero et ratione.

Philosophiae finis unio mentis cum Deo.

Indidem verum illud, praecipuum immo summum philosophiae fructum esse, *unionem mentis cum Deo*.

Quae vita hominis divina? quae humana? quae bruta?

Et hinc quoque illud verum, veri aeterni contemplationem *vitam hominis esse divinam*; ex vero aeterno agere cuncta *vitam humanam*; agere quaeque ex falsis sensuum *vitam bruti*.

Honestas pulchritudo virtutis, et quanta?

Postremo et illud, quod haec omnia consequitur, *Homini esse ex honestate vivendum*, seu vivendum ex conformitate cum aeterna ratione: quam ait Plato *pulchritudinem esse virtutis*; eamque esse tantam intelligit, ut si corporis oculis cerni posset, omnes virtutis amore deflagrarent.

C A P. XIII.

Quae Stoicorum moralia dogmata Christianis consentanea.

Stoicis quae bona, quae mala, quae neutra?

Conveniunt cum Platone hac in re Stoici, qui *bona honestate, mala turpitudine* definiunt; cetera *naturae corporis, fortunae, ἀδιάφορα*, sive indifferentia statuunt, hoc est, ei qui uti scit, bona; qui uti nescit, mala.

Quid sequi Deum?

Et *vivere convenienter naturae rationali*, iis celebre illud est, *sequi Deum*.

Antiquorum Juris Interpretum et Stoicorum principia moralis doctrinae eadem.

Haecque ipsis sunt, *naturae* quae dicunt *consequentia*; quae nos demonstravimus eadem omnino esse, ac *Jus naturale posterius antiquorum Juris Interpretum*, seu naturalis ratio, quae *ἀδιάφορα*, in quibus sunt *prima naturae*, quae ipsi dicunt Stoici, et circa quae versatur *Jus naturale prius antiquorum Interpretum*, regit ac moderatur (1).

Officium quid? et unde dictum?

Et naturali rationi conveniens definiunt, *officium*, quod Grammatici dictum perperam putant per *ἀντίφρασις*, quod

(1) Lib. super. Cap. LXXVI cum tribb. seqq.

non officiat; cum sit a particula *ob*, quae ut plurimum perfectionem significat, et *facio*; quasi *perfecte*, seu *recte*, seu *bene factum*.

Ubi notantur Grammatici.

At ἀπαθής, sive affectuum vacuitas, nisi ea quoque sit acutissimorum ejus sectae Philosophorum conjectura de Homine Integro, qualem a Deo creari oportuit, ea plane est irritum humanae fragilitatis votum.

Apathiae vanitas.

C A P. XIV.

Epicuri in morali doctrina lapsus.

Falsum igitur Epicuri placitum, qui, cum corpus in natura tantum agnosceret, supra naturam nihil, ex consensione doctrinae, sive misera necessitate adactus, cum animum aut corpus, aut corporis modum esse statuisset, de veris rerum sensu dijudicans, *corporis voluptate humanam felicitatem* definivit; cum delectu et modo tamen, uti praescribit eo pulcherrimo morum canone, ut sapiens ex voluptatibus eas sequatur, quae minimum doloris, ex doloribus eos, qui plurimum secum afferunt voluptatis. Sed non agnoscit hunc delectum, hunc modum haberi a mente, non sensibus, delectus enim corporum, modus corporum non sunt ipsa corpora, nec sunt inane, seu nihil; neque inanis modum esse, cum nihili nulla sint attributa; neque rursus corporis esse modum, nam a corporibus ipsis haberetur; et omnes qui sensu saperent, essent Sapientes: mensura enim est modus corporis, sed non a corpore; proprietas enim corporis est metiri posse, ut et moveri; at artificis est regula, ut alterius opera movere est: nisi forte ut temeraria atomi *declinatio* Mundum condidit, ita *casus* quoque faciat sapientem. Igitur fateatur Epicurus philosophiam (1) esse opus alterius rei, quam corporis et inanis, et quae neque inanis neque corporis modus sit; eamque rem, praestantissimi operis ac plane divini, ut philosophia est, esse Auctorem; et de vocabulis, *animus*, *mens*, et *Deus*, cum Epicuro, ejusque asseclis ne contentamus, cum *animum*, *mentem*, *Deum*, rebus ipsis quales nos intelligimus, fateantur.

Epicuri prava positio, methodus re-eta.

Corporalis voluntas non est bonorum finis.

Epicurus Epicuro convincitur.

(1) Lib. super. in Proloquio, Lem. I et II, et principio.

CAP. XV.

Aristotelis de Finibus dogmata corriguntur.

Aristoteles a se ipso
reprehenditur.

Metaphysicae vitae
beatitas longe major,

Prae morali,

Ut Metaphysica est
omnis veri fons, ita
est omnis boni finis;

Boni metaphysici
et boni morales et
boni civiles omni sub-
lato discrimine.

Una et vera animi
beatitudo, quae ae-
terna.

Boni Metaphysici
proximam una Charitas
Christiana docet.

Et Aristoteles falsus, per eas ipsas sane aureas, quas de *contemplativae vitae felicitate* sententias in libris Ethicis profert. Eam enim dicit esse omnium beatissimam; utpote quae tota operatione stet, quae est homini intima; pacatissima, maxime perennis et semper praesens; quae non feriat, ut operatio sensuum; non foris quaeritur a sensibus; nos nostri conscios indubitanter facit, non dubie, uti sensuum operatio; corporis minime eget, et postremo hominem Deo unit: unde *contemplativam vitam hominis, divinam* appellat: quae omnia didicit a Platone: et tamen alium finem summum agenda vitae statuit, nempe operationem cum virtute; quam dicit esse laboriosam, sensuum testimonio nobis gnaram; quam rationem pulchre affert, cur sensibus tantopere delectemur; corporis et sensuum corporis, atque etiam fortunae egentem; nam ad prudentiam sensuum alacritate, ad temperantiam deliciis, ad fortitudinem corporis robore, ad justitiam exercendam honoribus opus est. Atqui operatio cum virtute non finis, sed medium est ad felicitatem, ut ejus frequenti exercitatione cupiditatem restinguamus, quo facilius possimus verum aeternum mente pura contemplari, quae, cum in hac vita non detur, possimus aeternam promereri beatitudinem, quae nihil aliud nisi ex mente pura Dei contemplatio est. Nam si verum unum, verum bonum unum quoque esse necesse est; et si verum unum aeternum, una spectanda est aeterna felicitas. Non igitur alius metaphysicae, alius ethicae, alius politicae finis; sed qui metaphysicae, idem ethicae, idem quoque politicae finis esto: ut ad veram, nempe aeternam felicitatem ducat vera aeterna meditari haec, ut corruptae naturae licet, mente labefactata, ut possimus ex vero aeterno agere cuncta, et per haec tanquam media porro aeternum verum mente pura post hanc vitam contemplerur: quod sane si facerent homines, nedum singuli ac secreti, nedum unius civitatis cives, sed universum genus humanum, quantum corrupta fert natura, beatissimam vitam ageret (1). Quapropter, quae unum, quem supradi-

(1) Lib. super. Cap. XXIV cum duob. seqq.

ximus, finem Sapientia Christiana proponit, eadem præcipit perquam longe omni ethnicâ eminentiorem virtutem; et omnibus edicit, ut diximus, in omnes vel ignotos, vel immeritos, vel demeritos, inimicos, ex Deo, et præ Deo charitatem. Quare si ideo, quod Politiae finis est sine, quem spectat Ethice, magis diffusivus boni, iccirco finem civilem Aristoteles sine morali præstantiorem putat; finis Ethicæ Christianæ omnium præstantissimus est, qui bonum diffundit in genus humanum universum.

Finis Ethicæ Christianæ omni sine nedum morali, sed etiam civili Ethicorum præstantior.

C A P. XVI.

De civilis Doctrinæ Christianæ præstantia.

Ex morali civilis doctrina, tanquam e vitis gemmâ palmes educitur: in qua demonstravimus (1) homines naturâ sociales; et hoc societatis ingenium a Deo nobis ingenitum per ideam æternam juris æqui, cujus studio homines coierunt in civitates, et fundarunt respublicas (2). Igitur summæ Potestates vere ab Apostolo dictæ sunt *Ordinationes Dei*.

Potestatis civilis origo Divina.

Desiderio juris æqui a Deo originem habent respublicæ; nam ex secessionibus vetustissimorum Clientum, qui iniquius habebantur ab Inclytis, primas respublicas et quidem Optimatum in terris extitisse Libro super. probavimus (3). Igitur vera Doctrina civilis Christiana, quæ docet, æquo itidem jure respublicas esse administrandas; ex illo ipso Politicorum monitu, quo dicunt, quibus artibus regna imperiaque fundantur, iisdem, ut conserventur, artibus regi oportere.

Rerumpublicarum origo desiderium æqui juris.

Et vero si omnem Historiam percurramus, nec paciores respublicas, nec Principes modestiores inveniemus, quam apud Christianos: et si quando aut Tyrannos Principes, aut bellis civibus vexatos populos legimus Christianos, temporibus fuerunt, quibus Religionis Christianæ circa mores doctrina Christianorum vicio, quod ad usum attinet, graviter laboravit.

Beneficium Christianæ Religionis.

(1) Lib. super. Cap. CIV cum duob. seqq.
CXIII. (3) Ibid. Cap. CIV.

(1) Ibid. Cap.

C A P. XVII.

De Juris principiis Christianae Religioni conformibus.

Jurisprudencia nova
Religioni Christianae conformis.

Animus reipublicae jus aequum omnibus, cujus ideam aeternam a Deo esse demonstravimus (1). Unde formam rerumpublicarum aeternam ordinem naturalem esse conficimus (2); ac proinde animum reipublicae non esse aequum aequitate civili, sed aequitate naturali (3), non quod condunt sive interpretantur Capitoniani, sive Jurisconsulti Politici, sed Labeoniani, sive Jurisconsulti Morales (4).

De conatu observanda.

Jus autem naturale cum antiquis Juris Interpretibus, naturalis aequitatis investigandae solertissimis Philosophis, fecimus duplex prius et posterius; et utrumque vi, seu conatu constare diximus (5). Sed omnem conatum corporibus abnegavimus: conari enim nihil aliud est nisi alienum subsistere motum: in conatu enim curva virga est, quum in adversam partem inflexa manet; sed conatus non virgae est, sed manus, quae virgae motum in oppositam partem subsistit. Itaque in nostra *Metaphysica*, et in *Epistolis* quas ad eam scripsimus, omnes conatus e physica ejecimus, et ad metaphysicam ablegavimus (*): nam posse subsistere corporis motum ejusdem est, qui dare potest, nempe mentis et Dei: et Philosophus plane non est, qui conatus corporum veros esse motus negaverit (6): nam conatus est corporis, sed non a corpore: et qui corporibus conatus attribuit, idem et iis attribuat occulta naturae consilia, ingenia, studia, sympathias, antipathias. Hinc Jus naturale prius brutis animantibus abnegavimus (7), quae est vis corporis excita a cupiditate, quam bruta animantia non habent, sed quandam cupiditatis imaginem, quem appetitum dicunt; qui non est vera cupiditas, cum liberum non habeant bruta principium, quod ipsorum motus subsistere valeat. Jus autem naturale posterius est vis veri et rationis (8), quae in conatu cupiditatem habet, sive subsistit motum cupiditatis:

(1) Lib. super. Cap. XLIV cum seq. juncto principio. (2) Ibid. Cap. CLII. (3) Ibid. Cap. CLIII. (4) Ibid. Cap. CCXII, § Ut autem. (5) Ibid. Cap. LXXV, § Cumque vita. (6) Ibid. Cap. eod. § Atque haec. (7) Ibid. Cap. eod. § Illa parte. (8) Ibid. Cap. eod. § Illa autem.

(*) Lib. *De Antiquissima Itatorum Sapientia*, pag. 68, 71, 135.

et diximus jus naturale posterius priori indere formam juris; quia ei indit immutabilitatis notam in eo quod fieri per naturam non potest, ut prius per naturam non liceat (1).

Quae juris principia sunt maxime conformia saniori de *Gratia* doctrinae. Ratio enim naturalis est, qua gentes ipsae sibi sunt lex: eaque est lumen divini vultus super omnes signatum; et immutabiliter tuetur libertatem humani arbitrii, ut possimus, si volumus, subsistere motus cupiditatis. Sed gentes vel Christianae ipsae exsortes divinae gratiae aliis cupiditatibus, ut humanam gloriam, non tam subsistunt, quam deflectunt motus cupiditatis, unde edunt imperfectae virtutis facinora: sola Christi gratia, victrix praestat, ut possimus prae Dei gloriam recte velle; atque adeo sola virtus Dei in quaque virtute omnes virtutes praestat, quam diximus esse verae virtutis notam (2).

Principia Juris antiquorum Interpretum conformia saniori doctrinae de Gratia Dei.

C A P. XVIII.

Epicurus Jurisprudential Christianae importunus.

Hinc vides Epicurum, quam sit Christianae Jurisprudential importunus, qui ut Metaphysicae hostis genus rerum aeternarum supra corpus negavit; ita Matheseos contemptor; demonstratos commensus rerum aeterno vero constare haud moratus est, arithmeticum et geometricum, in quibus justitiam commutativam et distributivam consistere demonstravimus (3). Itaque jus in natura nullum esse putavit, idque in opinionibus posuit, non honestate aeterna, sed fluxa corporis utilitate censuit, eaque variante, variari opinatus est. Quare sensibus obsequentem facile cum Machiavellus, Hobbesius, Spinosus, Baylaeus postea secuti sunt (4). Sed id fuerit gravissimum argumentum, hos errare omnes, Spinosam maxime, qui mente, non sensu de veris rerum dijudicat, nec admittit, nisi apertissime demonstrata, et in haec placita cum Epicuro conveniat, in quibus Sceptici et cum Epicuro et cum Spinoso conveniunt.

Epicurus et corpulentus et ageometra.

Proinde Justitiae naturalis ignarus.

(1) Lib. super. Cap. LXXVIII cum seq. (2) Ibid. Cap. XI et XLI. (3) Ibid. Cap. XLIV. (4) In Prologo, § Quare.

CAP. XIX.

Platonici Jurisprudentiæ rebus commodi.

Et videant Vinniani (1), an recte jura esse Platonis *Ideas* per jocum dicant, qui animum humanum demonstrat esse immortalem, quem Jurisconsulti docent, esse universi Juris domicilium et sedem; et proinde ille demonstrat animum humanum immortalem, quod si ex genere rerum quae supra corpus sunt: unde perspicue conficitur, jura ex genere rerum aeternarum esse per hoc, quod vel corporum, non corpora sunt: in quo stat *Metaphysica universi Juris* illa rerum divisione, qua Jurisconsulti res in corporales et incorporales dividunt, et illas sensu, has intellectu consistere omnino statuunt, et nos gravius Lib. super. firmavimus (2).

Metaphysica juris
stat Metaphysica Platoniorum.

CAP. XX.

Jurisconsulti Christianae Religioni Philosophis utiliores.

Sed hoc Jurisconsulti ipsis Philosophis praestant, quod uti ipsius veri vi, aliud agentes, nempe dum leges interpretantur, ad Platonicos accessisse demonstravimus (3); imprudentes eadem ratione Christianae Religioni magis quam Philosophi ipsi subserviunt. Cum enim jura individua statuunt, ea partis posse unquam induere formam negant, sed juris alicujus sociis sive in solidum, sive pro indiviso adesse respondent; quia jura spirituales res sunt, aut rei spiritalis modi: et nos in falsum illud Deistarum concesserimus dogma, Deum esse infinitam mentem in infinito corpore; et in homine rationis, in bruto sensus, in planta vitae, in corpore extensionis peculiare et divisas partium formas induere?

Metaphysica de juribus individuis Deistas confutat.

(1) In ejus Commentar. Inst. de Reb. corporal. et incorpor. in principio. (2) Lib. super. Cap. CLXXXV, § Namque. (3) Ibid. Cap. eod. § Haec.

PARS POSTERIOR

DE CONSTANTIA PHILOLOGIAE

Ut autem homo intellectu et voluntate constat; ita quicquid scit homo, ab hominis aut intellectu aut voluntate profluxit; ac proinde omne quod dicunt *scibile*, aut ad rationis necessitatem, aut ad auctoritatis arbitrium refertur. Philosophia firmat *constantiam rationis*; tentemus, ut Philologia firmet *constantiam auctoritatis*, qua viâ, diximus, *auctoritatem partem esse rationis* (1).

Omnis scibilis
fontes duo:
Intellectus, voluntas.

CAP. I.

Nova scientia tentatur.

Est enim Philologia sermonis studium et cura; quae circa verba versatur. eorumque tradit historiam, dum eorum origines et progressus enarrat, et sic per linguae aetates dispensat, ut eorundem teneat proprietates, translationes et usus.

Philologia quid?
Ejus partes duae:
Historia verborum,

Sed cum rerum ideae quibusque verbis appictae sint, ad Philologiam in primis spectat tenere rerum Historiam. Unde Philologi de rebuspublicis, gentium et populorum moribus, legibus, institutis, disciplinis, opificiis pro suo jure commentarios scribunt; rem *Lapidariam*, *Numariam*que et *Chronologiam* sedulo tractant, unde edunt testimonia antiquitatis graviora: atque haec omnia, quo omnes doctarum linguarum Scriptores sive Oratores, sive Philosophos, sive adeo Historicos et maxime Poëtas enarrant: a quibus respublica eam sibi maximam capit utilitatem, ut interpretetur antiquam linguam religionis et legum.

Et historia rerum.

Ejus subsidia:
Lapidaria, Numaria,
Chronologia.

Philologi census
amplissimus,
Munus respublice
maxime necessarium.

Sed antequam de Re Historica quicquam libemus, juvat *Programmata Chronologica* haec proponere, in quod omnes consentiant, quantum nobis ea exhibeat, quae ad nostra Historiae Principia statumanda conducant.

(1) Lib. super. Cap. LXXXIII.

Diluvium. An. ab O. C. 1656.

Partitio Orbis Terrarum inter Noachi filios. An. 1657.

Magia inter Chaldaeos nata.

Nimbrodus { seu Babylonica Linguarum confu-
vel { sio, et Assyriacum primum fun-
Nembrot { datum Regnum, Chaldaeorum.

} intra 200
ab Diluvio
annos.

Ægyptiorum Dynastiae quatuor { Thebana.
{ Tinensis.
{ Tanensis.
{ Memphitica.)

Abrahamus vocatus. An. 2082.

Cecrops Ægypto (1) dictus deducere duo-
decim exiguas Colonias in Atticam, ex
quibus postea Athenae coaluere.

Hellenus, Deucalionis filius, in Thessalia
Regnum fundat, et gentem Graecam.

Cadmus, Phœnicus (2) Coloniam in Graeciam
deducit, et Thebas in Boeotia condit.

Ægyptiacae (1) et Syriacae (2) Potentiae
argumenta.

} An. 2448.

Lex Mosi data. An. 2491.

Danaus Ægyptius (1) Argivo Regno Inachidas spoliatur. An. 2553.

Pelopes Phrygius (2), Tantali filius, in Peloponneso Regnum
fundat. An. 2682.

Iterum Ægyptiacae (1) et Asiaticae (2) Potentiae argumenta.

Omne praeteritum Tempus excurrit Graecis Obscurum.

Ninus Beli filius fundat Regnum Assyriacum secundum Me-
dorum gente. An. 2737.

Tyrus navigatione et coloniis celebratur. An. 2752. Asiae
Potentiae argumentum.

Et floruit Minos primus gentium legislator.

Atque id Tempus Heroicum, quo Orpheus, Hercules, Jason,
Castor, Pollux, Argonautae.

Et Theseus Athenarum Regnum fundat.

Aborigines per hanc actatem in Italia regnant.

Trojanum Bellum. An. 2820.

Hinc Ulyssis et Æneae errores; mox Albae Regnum.

Regnum Hebraeorum in Saule fundatum. An. 2909.

Per quod tempus Athenienses, suppresso Regno, falsâ Θεο-
κρατία reguntur.

Attici et Æoli Colonias in Joniam, sive Asiam Minorem
mittunt. An. 2949. Graecae Potentiae argumentum.

Cumae Urbs fundatur. An. 2960.

Quatuor Ægyptiorum Dynastiae in unam Thebarum conce-
dunt. An. 3033.

Circa haec tempora Sesostris Ægyptius florere memoratur.

Hesiodus floruit. An. 3089.

Carthago a Tyria Didone fundata. An. 3113. Argumentum
Phoeniciae Potentiae.

Homerus floruit. An. 3119.

Lycurgus fert leges Lacedaemoni. An. 3120.

Ludi Olympici ab Hercule instituti et diu usurpati, restituti.
An. 3223.

Hic incipit Varroni Tempus Historicum :

Quo tempore etiam dum silvestris Italia;

Et Latini Reges, Æncæ putata soboles, Albae regnant.

Roma fundatur An. ab O. C. 3250; Olymp. VI, a Troja
capta An. 430.

Sub Numa, e Corintho, aliisque Graeciae urbibus missae
Coloniae fundasse feruntur in Italia Crotonem, Taren-
tum, aliasque Magnae Graeciae urbes. An. ab V. C.
40. Graeciae Potentiae Argumentum.

Albanum Bellum gerente Tullo, in Italia potens Etruscorum
Regnum floret, quod infero Mari universo ab litore E-
trusco ad fretum usque Siculum nomen dabat. An.
ab V. C. 82.

Psammeticus Rex Ægyptius Jonibus et Caribus aperit hac-
tenus exteris oclusam Ægyptum. An. ab V. C. 84.

Hinc Historia Ægyptiaca incipit certa Herodoto, lib. I, cap. 95.

Tarquinius Priscus omnia decora et insignia, quibus Im-
perii Romani dignitas, ut Florus scribit, vel in maxima
postea fortuna eminuit, ab Tuscia vieta Romam trans-
fert. An. ab V. C. 138. Graecia floret septem Sapien-
tibus. An. ab V. C. 156.

Ex his } Thales primus Physicus;

 } Solon legibus Atheniensem fundat libertatem.

Cyrus fundat tertium Assyriacum Regnum gente Persarum.
An. ab V. C. 218.

Sub his temporibus Crotone floret Philosophia et Mathesis:
quam Scholam Pythagoras reliquit Olympiad. LXX, sive
ab V. C. 226.

Paulo post quum Athenae, Pisistratidis Tyrannis prorsus
extinctis, in libertatem restituta, An. ab V. C. 241,
Roma, ejectis Regibus, libertatis gustat initia. An. 244.

Dum Athenae plenissima libertate fruuntur, omnique Attica
elegantia efflorescunt, et Socrates praeclarissimis Philo-
sophis, Ducibusque patriam adornat, Platone, Xenophonte,
Alebiade, Lex XII Tabb. Romae regatur. An. 303.

Xenophon summus belli Dux et Philosophus, expeditione,
qua in penitissimam Persiam penetravit, Graecorum pri-
mus res Asiaticas ex vero novit, et iudicio Hieronymi
in *Danielem* ex vero narrat. An. ab V. C. 353.

Romani jam tota Italia clari, jamque maris potentes facti,
per injurias a Tarentinis acceptas innotescere Graecis
occupiunt. An. ab V. C. 475.

Bellum Punicum secundum. An. ab V. C. 535. Ex quo tem-
pore T. Livius veram rerum Romanarum Historiam
scribere proficitur; et tamen Annibalis per Alpes in Ita-
liam trajectum, de quo tot tantaque sublimiter narrat,
per Cottianae an Poeninas Alpes fuerit, igitur.

Historia quid?

Varroniana Tem-
porum divisio.
Temporis Fabulosi
divisio pro nostris
principiis.

Mythologia prima
rerum Historia cur
hactenus infelix.

Communis Criti-
corum omnium osci-
lantia.

Historia autem est temporum testis. Tempora hactenus cum Varrone numerata tria, *Obscurum, Fabulosum, Historicum*. Temporis *obscuri* historia hactenus desperata, et quia desperata de eo historia, tempus *obscurum* est. Historia temporis *fabulosi*, sive *Heroici* commode duplex statui potest, *majorum gentium*, et *minorum*: et quando Hercules Olympiades instituit, quae celeberrima Graecis temporum epocha est, Historia *Temporis fabulosi majorum gentium* sit ad Herculem usque, quae majorum gentium Deos duodecim narret. Mythologia autem hujus temporis *fabulosi* non tam mores et respublicas ejus *fabulosae* aetatis, quam Deorum naturam *fabulis involutam* hactenus putavit, ut divinae res vulgo essent ignotae: quare post tantum seculorum excursum excusationem promereri retur, si ipsa tam incerta, tam varia, ac prorsus infelix sit. Historia autem *Temporis fabulosi*, quod cum Olympiadum Instituto actum est, complectitur Argonautas: quod autem post Herculem caelo receptum reliquas narrat *fabulas, Trojanum bellum, Ulyssis errores, Aeneae in Italiam appulsum* complectitur: et utrumque hoc *Tempus fabulosum* nobis *minorum gentium*, proprie *Heroicum* Eruditis omnibus dictum est. Sed hujus quoque Temporis res an ex vero gestae, et Heroës an vere extiterint tales, quales narrantur, nasutiores Critici ambigunt vehementer. Nam isti sane Critici beatâ memoriâ, qui numero tenent, quot annis Hercules praecierit Theseo, quot Theseus Nestori; miror sane cur tam patienter illa Chronologiae monstra sustineant, quibus *Theseum Amphitryoni aetate aequalem* putant, ex cujus uxore Alcumena Hercules natus est: cujus gloriae Theseus studiosus tam praeclara facinora ad illius exemplum edidit, ut *Hercules alter* dictus a Plutarcho tradatur: qui *Orpheum inter Argonautas* enumerant; sibi que persuadeant, Graecum genus tam cito e feris, quas Orpheus ad Ilyram cicuravit, in tantum civilis vitae cultum subito pervenisse, ut rem et navalem et nauticam, et longissima Aegaei Ponticique maris itinera Colchos usque pernossent: et eundem Orpheum cum *Castore et Polluce* tempore conjungunt *Helenaë fratribus*, ut unâ hominum aetate Graeci a ferino victu eo rerumpublicarum potentiae pervenerint, qui terrâ marique bello opulentissimum Asiae Regnum everterent (a).

(a) Sed qua ratione et Bellum Trojanum et Argonautica expeditio, atque adeo Persei, Herculis, Bacchi in Aethiopiâ, Hiberiam, Indiam itinera vera sint, explicabitur heic in Notis Part. II ad Cap. de orig. Poës. ubi de primarum vocum alienatione.

Praeterea Poëtas ex peculiaris naturae ingenio quodam divino Fabulas excogitasse, et propria arte locutionem sibi poëticam invenisse hactenus quoque ab omnibus putatum est: unde duo conficiuntur; alterum, si ex privato ingenio natus et propriâ arte factus in illa omnis philosophiae ruditate, *omnium Poëtarum*, et, ut Plutarco arridet, *omnium Philosophorum parens Homerus*; cur post humanitatem omnibus philosophiae artibus exornatam, nemo extitit, qui Homero sit nisi longo intervallo secundus? Tantum virum subito, et ex sese factum esse, incredibile est: igitur haec quaestio pios conturbaverit animos, ne peculiaribus diluviis aliis aliae gentes demersae sint, quarum qui forte in altis montibus superfuera, antidiluvianam sapientiam conservarint; cui quaestioni Mundi aeternitatem adstipulanti a Christiano Sapiente obviam eundum est. Alterum, quod conficiebatur id erat, quod si inventiones et locutiones poëticae ex peculiari Poëtarum ingenio et arte proveniunt, et linguae sunt rerum testes, Poëtae communium morum et rerumpublicarum totius temporis heroici testimonium perhibere non possunt. Itaque, ut res temporis obscuri ignoratae, ita res temporis heroici falsae sunt. At enim graves scriptores omnes, in quibus praecipuus Plato, quam saepissime Poëtas ultimae antiquitatis adhibent testes.

Principia autem temporis historici paucissima extant, atque ea ipsa, tanquam antiqui Orbis magna disjecta rudera; ut ille Tanais, qui e Scythia egressus Orientem omnem, et Ægyptum quoque subegit: et rursus ille Sesostrius Ægyptius, qui per victum Orientem vicem Scythis reposuit, et praeterea magnam Europae Africaeque partem subjugavit; de quo sparsa per Asiam monumenta se vidisse testatur Herodotus; et uterque, uti Hercules, nihil domum, nisi devicti Orbis gloriam retulere.

Quae res, si verae essent, terrarum Orbis enormem antiquitatem probarent Sinensibus: quod sane Christiano Sapienti non est dissimulandum, sed omnino reprehendendum et confutandum: quod facile factu fuerit eo, quod ab Historia Romana veri didicimus. Romanis externas gentes per injurias sibi illatas, et Romanos externis gentibus per bella, quibus eas vindicabant, innotuisse: et semper bellorum poenas fuisse captivitatem et servitutem; et hunc gentium morem cum civitatibus in Orbe conditis natum, ut aliae ab aliis secretae, et sine omni communicatione agerent, quam diutissime perdurasse satis docet, Tarentinum bellum cccclxxv post U. C. annis gestum, quod

Omnium eruditarum aetatum error, poësim ex electione natam, et locutionem poëticam ex electione factam aliam a vulgari.

Causae cur Historiae principia desiderentur.

Historiae profanae principia Historiae sacrae incommoda.

Historia Romana convincit falsa Historiae profanae principia, ut haec non sunt proposita;

Et Juxta Gentium Historiae Romanae adstipulatur.

Tarentini Romanos, qui tamen ex hoc brevi Italiae continenti erant, et magnam ejus partem jam bellis subegerant, jamque non solum inferi sed etiam superi maris potentes erant, nam classe Tarentum adremigantes per injurias a litore prohibuere; quod, *qui, aut unde essent*, ut cum Floro loquar, *non satis norant*.

Graeci antiquitatum ignari.

A Graecis principia Profanae Historiae repetere nobis negant Ægyptii, qui Graecis se primos humanitatis conditores jactantibus illud corrigentes joco urbanissimo respondebant, *semper pueros Graecos esse*. Quare Plato in *Timaeo* per hanc ipsam Ægyptiorum Sacerdotum occasionem notat Graecos graviter ignorare antiquitatem. Quin Aristoteles in *Politicis* Graecos taxat res Assyriacas fabulose narrare, quod tantundem est ac eos maximi Orbis terrarum Imperii res ignorasse. Et sane Ptolemaeus longam Assyriorum Regum seriem recenset, Graecis prorsus incognitam. Quidni Graeci tandiu Assyrios nescirent, sibi nec pacē nec bello cognitos? cum mos gentium antiquissimus fuisset, gentes per bella aut amicitiae foedera aliis innotescere? (a) Sed quid a Graecis res externas desideramus, cum ne suas quidem antiquiores satis nossent? Nam sane Plutarchi Theseus, a quo Graeca Historia sumit exordium, quot quantisque fabulis est exornatus? Quare antequam hujus operis Synopsim italice ederemus, nedum aequo animo, sed etiam lubenti auditum illud Satyrici,

Graecorum ingenia falsis maxime delictata.

. quicquid Graecia mendax
Audet in Historia; (b)

(a) Quae argumenta gravi auctoritate firmantur Polybii, qui *Histor. II. scribit: res Asiae Graecis Alexandri M. in Persas, res Africae Punicis bellis innotuisse Romanis.*

Graecae Historiae vanitas quatenus excurrit?

(b) Sed praeter Polybii auctoritatem, quam super attulimus, duo sunt invicta argumenta quibus Graeci nedum externas Asiae, quas Polybius dicit, sed suas ipsorum antiquitates turpiter ignorasse demonstrantur, *Trojanum bellum*, quod universae Profanae Historiae celeberrimam epocham statuit, et Homerus parens omnis graecae eruditionis. De quo utroque Graeci tam foede ignari, ut ferme omnes gravissimi scriptores *bellum Trojanum omnino fictum existiment*: de Homero autem tum patria, tum aetate innumerae existent variantes sententiae, et de aetate quidem usque ad quingentos annos diversae. Quare omnes Graecae res saltem ad Homerum usque, qui, si ad quadringentos sexaginta post bellum Trojanum annos vixit, nempe Numae temporibus, ut hoc tempore vixisse infra ex Homero ipso demonstrabimus, nullam prorsus promerent fidem: ac proinde omnia quae Herodotus, Graecae Historiae parens, per quingentos ferme post bellum Trojanum annos nedum do

Roma autem diu post etiam gentes minores fundata est: et Romanis diu ille mos mansit, quem Sallustius in *Conjuratone Catilinae* memorat, *sua ab aliis benefacta laudari, quam ipsi aliorum narrare malebant.*

Hinc conficitur, Profanam Historiam principia, quae *magnifici ea de re librorum Tituli* venditant, hactenus non habere; quod tantundem est, ac quod de Re Historica Scriptores ingenue fatentur, *Historiam Profanam nec certas habere origines, nec certam successionem.* Nam ea sane essent res Temporis Obscuri in lucem editae, res Temporis Heroici a fabulis excussae: quas si nossemus, sciremus causas, ex quibus res Temporis Historici natae sunt.

Et conficitur hoc quoque aliud, quod nos Philologis obijcimus universis, satis *infirmam hactenus eorum esse etymologiam*, a qua veras verborum origines et progressus, si certas rerum origines et successiones Historia nobis enarrasset, haberemus. Unde ii saepe simili unius syllabae sive adeo unius literulae sono, et qualicumque generica rerum similitudine origines verborum latinorum, ex. gr. ab graeca vel hebraea, aliave lingua longe dissita enarrasse sibi videntur: cum non animadvertissent, in vocibus quas primas inter Latinos natura nasci necesse fuit (1), nullam vel cum proximis Graecis quicquam habere commune; ne pronomina, ne interjectiones quidem, ut alia vocis forma Latini ac Graeci timerent, dolerentve, laetitiam, admirationem, similesve affectus perturbatiores erumperent. Nam vocem *Δίς*; eruditores graecae linguae Grammatici inter novas Graecorum censent.

Hinc illa absurda Philologorum omnium placita, locutiones proprias, ex. gr. *nasci, vivere, mori, videre, audire, timere; irasci*, esse prorsae orationis; at illas in *luminis oras edi, caelestes ducere aures*; vel, *spiritum regere artus, animam in auras recedere, rem oculis usurpare, auribus haurire vocem, gelu per ossa currere, sanguinem fervere*

Rei Historicae Scriptores verbo negant, re fatentur, Historiam sua non habere principia. Equaquenam forent?

Etymologia hactenus infirma;

Et quid ita?

Primum infirmitatis argumentum;

Argumentum secundum.

Philologiae universae errores duo:

Prior improprie Poetas loqui.

(1) Lib. super. Cap. CXLIX.

externis gentibus, sed de suis gentibus tradit, pro fabulosis prorsus habenda: quod argumentum si urgeas; de rebus Graecis etiam diu post Homerum, idem iudicium est faciendum: cum ipsius Homeri et aetas et patria ipsis Graecis sit ignorata: ex quibus conficias, nullam de *Antiquitatibus Profanis Historiam nobis superesse Historiam Romanam certiorum.*

circa praecordia, improprias esse Poëtarum (a): et vicissim statuunt, et ex vero statuunt, Poëtas prorsae orationis Scriptoribus esse mirum quantum antiquiores; quasi tempore Homeri, et multo magis Hesiodi, sive adeo Orphei, nempe seculo heroico Graeci populi eâ linguâ loquerentur, qua post tanta temporum intervalla prorsae orationis Scriptores usi sunt: quando apud populos, maritimos maxime, et qui cum externis commercia agitant, linguae vel quingentorum annorum spatio tam insigniter mutantur, ut prorsus aliae videantur.

Error alter, Homerum, Hesiodum, Orpheum propria lingua locutos.

Æqua perversitate conveniunt in illa item maxime adversa duo; unum nempe, Poëtas *alia lingua*, ut cum Cicerone dicam, loqui quam populari; ac proinde Homerum quoque, Hesiodum, Orpheum propria linguâ, non communi gentis locutos esse: alterum, Poëtas fuisse primos rerum-publicarum fundatores. Si enim Poëtae silvestre ferumque vulgus ad civilem societatem adegere; cur linguâ usi tam a vulgari remotâ, ut ad eos enarrandos praecipue Grammatica facta sit. Quae duo cum, ut maxime adversa, ita maxime vera sint, mihi fecere locum graviter dubitandi, Poëseos veram originem hactenus latere ignoratam.

Grave dubium, an vera Poëseos origo hactenus ignota?

Atque adeo his de caussis omnibus ego, qui in omni vita magis ratione uti quam recordari sum delectatus, quo plura in Philologia novi, plura mihi ignorare visus sum. Unde non temere Renatus Carthesius et Malebrancius philosopho alienum esse dicebant, in Philologia multum diu-

Cur Philosophi a Philologiae studiis alieni?

Locutio poëtica propria, Improperia vulgaris.

(a) Cum propria locutio ea sit, quae alii sententiae, quam cuius nota est, aequae proprie applicari non possit; ut *fervere sanguinem circa praecordia*, non potest alium affectum significare, quam *iram*: at *sperare pro timere*, populi,

. si volet usus,
Quem penes arbitrium est et jus et norma loquendi,
aeque proprie dici potest, ut dictum quandoque est apud Terentium,
Nam quod tu speras, propulsabo facile;
quam antiquam locutionem usurpavit postea Virgilius,
. tantum potui sperare dolorem!

et ratio ea est quia locutio poëtica ex propriis rerum notis componitur, quae res per ultimas ipsarum proprietates describit: at prorsae orationis locutio ex proprietatibus cujusque rei tanquam genus, unum abstrahit verbum, ut ex *sanguine*, *fervitione* et *praecordiis* efficit verbum *irasci*: genera autem sunt suapte natura communia, non propria; quare qui ex genere loquitur, nunquam proprie de rebus loquitur: unde factum, ut linguae vulgares magno sint Philosophis impedimento ad veras rerum naturas distinguendas.

que versari: quod dictum alioqui, nisi cum modo accipiantur, id sane sub magnae auctoritatis nominibus it Christianas respublicas perditum (*). Nobis enim leges Divino utroque Codice, nempe Veteris Testamenti hebraea, aliisque linguis orientalibus, Novi autem et graecâ lingua perscriptae; leges in Corpore Juris Justiniani latine, qui ex Basilicis aliisque de Jure Orientali graecis libris ingentem accipiunt lucem, conceptae sunt: Theologia et Jurisprudentia bonâ et magnâ parte ex harum scientiâ linguarum constant; et Interpretes nullam habent Auctorum fidem.

Itaque Philologiae studium a duobus praestantissimis Philosophis, si communi Christiani nominis, non privatae Philosophorum gloriae studuissent, ita erat protrudendum, ut viderent Philosophi, an Philologiam ad Philosophiae principia revocare possent, sub gravi Platonis exemplo, qui id in *Cratylo* praestare conatus est, infelici tamen successu, quia linguam certam a primis legibus introductam, quae certe fuit, quae vixerat seculo Poëtarum Heroum (1), qui primi respublicas legibus fundarunt (2), ignoravit; et ideo ignoravit, quia jamdiu Athenis leges praesenti ejus linguâ loquebantur; nam quotannis emendabantur a Nomothetis. Julius Caesar Scaliger, philosophus satis acutus, in latinae linguae causas philosophicis rationibus inquirere studuit, quem postea Sanctius Scioppiusque secuti sunt; sed ex Philosophia Aristotelaea depromptis, quae longa seculorum serie post linguas primum conditas orta est; nec Philosophia generis humani aestimatur, cum ne graecis quidem Philosophorum sectis aliis probata sit.

Hinc nos si non felici, certe pio ausu de *Principiis Humanitatis*, cujus studium Philologia est, ex necessariis argumentis a corrupti hominis naturâ desumptis disserere hoc Libro decrevimus; et ita *Philologiam* ad *scientiae* normam exigere.

An autem recte?

Philosopho Christiano dignum, Philologiam in Scientiae formam redigere.

Cur Platonis *Cratylo* non sat felix.

Julii Caesaris Scaligeri et Sanctii Scioppiique tentamina arguta magis quam vera.

(1) Lib. super. Cap. CLXIX.

(2) Ibid. Cap. CLXXXIII.

(*) Auctor in Libro *Metaphysico* (pag. 144-145) ostendebat quod abolita penitus auctoritate, commendato exclusivo judicio individuali, eruditione et linguarum studiis contemptis, reformatio Cartesianae scientiae traditionis vim et topicam philologiae eripiebat. Hic vero reformationem Cartesii facto oppugnat, et exigens ad normam scientiae philologiam, auctoritatem quodammodo metitur in nationum incrementis, et exhibet modum conciliandi sensum communem et judicium individuale, libertatem philosophicam et auctoritatis reverentiam.

CAP. II.

De principiis Humanitatis (*).

Humanitas quid?

Cur studia linguarum Humanitatis dicata?

Humanitatis partes duae: Pudor, Libertas; ex quibus ambabus Liberalitas.

Forma; Pudor, Materia Humanitatis, Libertas.

Humanitatis est hominis hominem juvandi affectio: quod quia potissimum sit oratione, nempe consiliis, admonitionibus, exhortationibus, consolationibus, objurgationibus, hinc puto factum, quod *studia linguarum* dicantur *Humanitatis*.

Sed ex latiori genere Humanitas heic a nobis accepta e duobus principiis constat, *Pudore* et *Libertate*; ex quibus ambobus *Liberalitas* coalescit, quae virtus hoc hominis ingenium dirigit perficitque. *Homo enim hominem juvat* aut *sermone*, aut *operâ*, aut *re*. In unaquaque harum trium rerum, ut recte fiant, *Pudor* et *Libertas* unitae adsint, oportet: nam servilis pudor adulatorum est, qui ne dum genus humanum non juvant, omnino perdunt; nam homines ex stultis prorsus insanos faciunt, ut inde in gravissima mala conjiciantur. Contra acerbæ objurgationes et graves irritant saepe magis, quam absterrent a prave factis aut male consultis homines. Opera autem, nisi ingenua sit, ea est necessarius, ut pecudum, labor (1). Postremo libertas immodesta juvandi alios est prodigalitas, quae ut plurimum in immeritos rem profundit, et dantes et accipientes ex aequo perdit. Igitur ex vi ipsius humanae naturae de duobus his Humanitatis principiis disseramus, quorum unum ceu *forma* erit, *Pudor*, alterum veluti *materia* erit, *Libertas*, pro iis quae diximus de Universi Juris Voluntarii Forma et Materia Libro superiore (2).

(1) Unde Lex Aquilia inter pecudes numerat servos.

(2) Cap. LXXVII.

(*) Confer quoque Lib. I Cap. XXXIII et XLV de principiis Humanitatis: Capita II, III, IV, V, VI hujus Part. II Lib. II conferri debent cum ordine normali passim descripto in Lib. I. Aliud argumentum opus malo uti ordine.

CAP. III.

De uno Humanitatis principio, Pudore.

Diximus priore Libro, Cupiditatem gigni ex rebus finitis (1); eamque esse animi labem per Adæ peccatum a corpore contractam (2), omnium peccatorum homini corrupto fomentum (3). Nam Theologus plane non est, qui id negaverit, quod Angeli incorporei, peccarint tamen; tum quia Angeli peccare quam liberrime sine ullo cupiditatis impulsu voluerunt; tum quia nullum cupiditatis impulsum habuerant a corpore, quod est terminatum, ii in Infinitum rectâ peccarunt, nempe, esse ut Deus appetiere (4): unde merita poena sunt infinitum miseri, qui nollent esse Deum, qui infinitum est bonum, et sic omne bonum aeterno odio habent; nihilque amant, nisi mendacium, quod nihil est. Ex eodem ferme genere Adâ peccavit, qui cum integer posset, si vellet, non auscultare cupiditati (5); malus Daemon non ullum corporis bonum, quod finitum necessario fuisset, sed infinitum bonum animi, ipsam Dei Sapientiam ei proposuit, inquires: *Eritis sicut Dii, scientes bonum et malum* (6). Igitur is quando veram scientiam, qua, prae Dei beneficio fruebatur, contempsit, et infinitam discere concupivit, condignâ eum plexit Deus poenâ (a), erroris, seu *malefacti conscientia*, quae nihil aliud est, nisi *veri ignorati pudor* (7). Atque haec fuit *prima omnium poena*, et quidem *Divina*, proprie a *poenitendo* appellata, quam Plato unam Nemeseos, sive Divinae ultionis poenam esse statuebat.

At quia Deus simplicissimis rationibus agit et regit cuncta (8), cum primum Parentem peccaturum providisset, et in eo generis humani naturam corruptum iri, cupiditatem praegravaturam rationi, ac proinde sensus esse imposituros menti (9); hominem ita fabricavit, ut pudore afficeretur,

Cur Angeli et Adâ integer in falsa bonam mentis et infuita peccarint?

Pudor est prave facti conscientia:

Prima poena Divina homini a Deo irrogata.

Summae Dei Sapientiae maximum argumentum.

Pudor Iustis naturalis fons,

(1) Cap. XXIV. (2) Cap. XXI cum tribl. seqq. (3) Cap. XXIX cum duobl. seqq. (4) S. Thomae Sum. Theol. I. Qu. LXIII, Art. 2 et 3. (5) Ibid. Qu. XCV, Art. 2. (6) Ibid. II, 2, Qu. CLXIII, Art. 2. (7) Lib. super. Cap. LXIX. (8) Ibid. Cap. VI. (9) Ibid. Cap. XXV.

(a) Qua poenâ, vera Hebraeorum religio ab falsis gentium omnibus distincta est: nam, ut priori Libro innuimus, et hoc latius disceremus, omnes gentium religiones Divinatione fundatae: at Deus scientiam boni et mali ab primis parentibus affectatam punivit.

Integrae simplici-
tati repositus.

qui universi juris naturalis fons est: (1) eâque ratione *simplicitati amissae* statim *pudor successit*: unde primi Parentes post lapsum extemplo se nados agnoverunt.

Pudor Religionis
inventor.

Pudor in caussa fuit, ut pro *pietate* amissa, nempe amore erga Deum, excitaretur *Religio*, quae est Numinis metus, et ideo metus est, quia nos pudor admonet, Numen laesisse.

Rei stipulandi et
promittendi unde dic-
ti?

Ex qua ultima antiquitate conjicio, *reos stipulandi et promittendi* appellatos, ut nomine ipso admonerentur, promissor, ut cum dies cesserit, quanquam non venerit, solvat; stipulator, ut, non quando dies cesserit, sed quando venerit, petat; ac proinde, si contra faciant, sint ejus *pudoris rei*; quos dixeris omnes, qui jure stricto contra aequitatem utuntur: et exceptione, tanquam juris naturalis actione repelluntur: quae exceptio ex genere a Romanis *doli* appellata est; quam Libro superiore a temperantia dictari diximus (2).

Infamia altera poe-
na divina.

Et ex pudore est *sensus communis reverentia*, ex qua *Audaces* altera divina poena manet, *Infamia*, quae est commune hominum judicium quod improbe factum damnat.

Praeclara virtutum
omnium a pudore or-
ta soboles enarratur.

A pudore itidem frugalitas, probitas, quae sunt bonae animi artes quae temperantiam firmant: a pudore promissi fides, dicti veritas, alieni abstinentia, quae sunt bonae animi artes quae firmant Justitiam: et a communis sensus reverentiâ coërcitae improbitas, impudentia, audacia; ex qua omnia scelera et maleficia gignuntur; quae qui admittit infamiae, quam Jurisconsulti dicunt *facti*, seu *sensus communis*, jure naturali *reus* est.

Infamia facti quid?

Verborum *arbitrari*, *decernere* ve-
tustissima origo.

A pudore quoque genus humanum edoctum, omnia vitae obscoena turpiaque occultare; et utilitatum enormitates ipso aspectu *arbitrari*, ac *decernere*, quo tempore omne commercium permutationibus agitabatur, et, nondum ullâ communi mensurâ inventâ, res mole ipsâ aestimabant: ad quae antiquissima tempora haec duo verba cum suis quaeque proprietatibus revoco: *arbiter* enim *spectator* proprie dicitur; et qui spectando rem judicat *arbiter* appellatur, pro illa locutione, *remotis arbitris*: unde mansit postea *arbitrorum* appellatio in judiciis bonae fidei, quae pudore plurimum constant; uti appellatio *judicum* in judiciis stricti juris, juxta illam formulam, INTER JUDICES ARBITROSQUE. *Decernere* autem est visu serio definire aequalitates utilitatum:

Arbiter proprie quis?

(1) Cap. LXVI in not. lit. B. (2) Cap. LXVI.

cernere (a) enim est distincte, ut ita dicam, videre, et *decernere* perfecte cernere est: quare *decernere* hujus vetustatis est proprium: quod, cum postea jure majorum gentium per vim fieret, *decernere armis* dictum est, quod Itali proprie reddunt, *vederla con l'armi*; quod proprie *decidere* dictum est, tanquam *caede definire* (b): tandem, jure civili introducto et judiciis constitutis, dictum est *judicare*.

Decernere armis unde dictum?

Historia duum verborum *decidere* et *judicare*.

A pudore tandem in statu exlegi admoniti, qui Caeli, quod Deum putabant, aspectum veriti, promiscuam venere ferarum ritu abhorruere, et non sine aliquo Numine, quod auspiciis sequebantur, certas sibi uxores in omne vitae consortium destinarunt; neque ignavi errone, quâ pabulum daretur, vagabantur: sed certis sedibus auspiciato captis consedere, et occupatas terras colere instituerunt: nade primum familiae, mox gentes majores, inde clientelae constitutae, ex quibus demum Republicae et Imperia orta, quibus minores gentes fundatae sunt (1).

Prima humanitatis lapsae parens Pudicitia;

Omnisque civilis vitae.

Et eadem simplicitate Deus Opt. Max., cum hominem corpore et animo conflasset, ab animo conatum homini attribuit, quem demonstravimus, proprium esse animorum (2), ut homine lapso, *pudor* hanc vim animi intenderet, qua animus menti corporique imperaret.

Pudor excitator virtutis.

Namque ignorati veri pudor vim animi intendit, quatenus menti imperat, ut in investigando vero pertendat, donec habeat exploratum: atque haec tertia divina poena est, *curiositas*, ut perquam homo peccasset, per eam ipse purgaretur: et ex ea provenit *prudencia*, qua homo instructus temeritatem, et ejus sobolem *delicta* vitaret, quae proprie a *delinquendo*, deficiendo dicta sunt, et sic quoque vitaret *vicia*, qua appellatione Latini *defectus* ipsos significant, quasi sint pravi habitus animi ex frequentibus delictis, seu defectibus debitae attentionis in investigando vero confirmati.

Curiositas tertia divina poena qua homo corruptus purgaretur;

Et Prudentiam indueret.

Delicta et *Vicia* unde dicta?

Ab hac ipsa mentis vi investigandi veri provenire Sapientes, qui excellentiorem virtutis imaginem, quam qua vulgo homines praediti sunt, excogitarunt: ad quam conformati

Sapientiae humanae origo.

(1) Lib. super. Cap. CIV cum duob. seqq. et latius infra, ubi de Histor. Temporis Obscuro. (2) Lib. super. Cap. XXXIV cum plurib. seqq. et hoc lib. Part. prior. Cap. XVII.

(a) Uti *cernere* fuit primis hominibus, diligenti inspectione rerum utilitates aestimare; unde *cretio* Romanis mansit, antiquum aditionis hereditatis genus.

(b) Quod congruit cum eo, quod Libro prior. leviter dictum, et hoc gravius firmabitur, prima in terris iudicia fuisse *duella*.

Philosophi, eminentioris gradus officia, quam quae a legibus jubentur, dictant imperio veritatis.

Quarta poenarum divinarum industria; unde fortes, qui fundarunt republicas.

Postremo eadem ipsa simplicitate Deus Sapientissimus, quia praeviderat hominem lapsam, infirmum, et solum ad omnium rerum egestatem redactum iri; ita eum praeformavit, ut ex multitudine exlegi pudore ferinae veneris divisi, existerent *Fortes*, qui vim animi in corpus quoque exercerent; agros sibi occupatos colerent; infirmos et egen-tes in fidem reciperent; ut ex utrisque republicae funda- rentur, in quibus fortes imperarent, infirmi parerent; sic quarta divinarum poenarum *industria*, quam Deus Adae lapso edixit, *in sudore vultus tui vesceris pane tuo*, omnia humanae vitae commoda in terris orta, quae ipsa inven- tionibus in genus humanum importavit: quibus et qui abun- dant, et qui egent ad colendam humanam societatem raperentur (*).

Et omnibus vitae commodis genus hu- manum ditavit.

Dei Opt. Max. in suis explicandis consiliis admiranda simplicitas!

Atque ita Deus Opt. Max. per unam naturalem et simp- licissimam viam, nempe pudoris, qui ex temperatura cor- poris animique humani conflatur, quo primi Parentis pec- catum plexit eo, inquam, pudore omne jus naturale con- tinuit; et per natam ex pudore vim animi, quae mentem et corpus regeret, bonas artes omnes in homine lapso edu- xit, per quas naturaliter sociatos sustinuit ac servavit.

Et Providentia!

Invicta contra Ca- sus, vel Necessitatis Philosophos Divinae Providentiae demon- stratio (**).

Hunc ubique gentium sibi constantem simplicissimum or- dinem, qui per ea ipsa, per quae genus humanum in sui exitium erat ruiturum, tot vitae socialis commodis, quot

(*) *Pudor* proprie dictus seu mali conscientia, *infamia* manans e reverentia sensus communis, *curiositas* sive desiderium cognoscendi, denique *industria* quae supplet hominum egestatibus, sunt quatuor poenae quibus Deus hominem corruptum ad humanitatem aedit. Hae quatuor poenae ad magnam triadem, qua totum systema inni- titur, rediguntur. *Industria* ad *fortitudinem*, hinc ad *posse*; *curiositas* ad *prudentiam*, hinc ad *nosse*; *pudor* et *infamia* ad temperantiam, hinc ad *velle* referuntur. Nam *pudor* ac *infamia* ad unum princi- pium reducentur, quum *pudor* procedat a vero quod nos interne sentimus; *infamia* procedat ab eodem vero, quod per alios cognosci- mus. Hoc adeo certum est, ut *infamia* et *pudor* in prima editione Scientiae Novae unicum constituent poenam: hinc poenae quibus a Deo ad humanitatem adacti sumus tres sunt, videlicet *pudor*, *curiositas* et *industria*. SCIENZA NUOVA, Editio I, lib. V, cap. IV.

(**) Confer Lib. Metaphys. Cap. VIII, § 2, 3, et Lib. I hujus oper. Cap. IX. Ex hisce locis consequitur casum, fatum et providen- tiam ad unam eandemque legem referri, et triplex humanae ratio- nis incrementum gradatim exprimere. Casus est dogma imbecillium (pag. 170); Fatum nil nisi leges sine carentes indicat; Providentia est dogma sapientis, qui ordinem in Universi legibus percipit. Quae

frimur, ditavit et auxit, ut omni ratione naturaliter conservaret, impii negent, si possint, et *Divinam Providentiam* sustulerint: et tot, tanta et tam varia humanæ vitæ commoda, quæ, immenso terrarum ac marium spatio dissita, ingentibus navigantium sudoribus periculisque in unum emporium convecta, innumerum industriam artificum elaborata, alienis utilitatibus prostant, a quonam prostent dicat Epicurus, Machiavellus, Hobbesius, Spinosus, Baylaeusque: ab illo vel illo homine, qui ut fera bestia suæ unius utilitati studet? At enim quid boni in commune cuiusque suum feræ bestię unquam contulerunt? Ab homine autem certe prostant; sed qui, ut non ille, aut ille, ita certe homo est: neque enim ille, aut ille contulit omnia; neque meus intelligendi modus eam exproptam peperit copiam; neque inane, seu nihil ullam ulli unquam unam minimam rem, nedum tot, tantas, tam varias commodavit. Homo igitur est, qui nec ille, neque ille sit, neque modus sit, neque nihil sit. Haec hominis natura est, quæ non ut illum aut illum *hominem homini* lupum facit; sed illum aut illum *hominem homini* dicit *Deum* esse: et si tot tantaque bona ab uno Principio in unam generis humani salutem temere non coierint, nec caeco *Casu*; an ea eo compegerit caeca *Necessitas*? Si non caeca, sed intelligens fuit, nec necessitas fuit, sed *Providentia Æterna*, quæ privatas hominum curas ita dividit ac dispensat, ut præter, atque adeo contra ipsorum propositum in summam redeant ad suam Infitam explicandam Bonitatem.

CAP. IV.

De altero Humanitatis principio, Libertate.

Porro unus homo cum libertate creatus a Deo est: cetera sine arbitrio serva. Unde Adæ protinus creato in cetera mortalia a Deo summum arbitrium permissum. Sed ut per lapsum humana natura labefactata est, non prorsus extincta; ita et hæc ejus pars, nempe rerum arbitrium

Unus homo liber, cetera mortalia serva.

Dominium homine corrupto corruptum, pudore moderandum.

Vicis contra *casum* vel *necessitatem philosophorum* disserit, sic intelligi debet: Ordinem æternum causarum ex ignorantia *casum* (Lib. Metaph. p. 89), ex imperfecta cognitione *fatum* nempe *caecam necessitatem*, ex plena sui et legum cognitione *Providentiam* appellari. Hinc Epicuro, Machiavello, Hobbesio, Spinosæ, Baylaeo Vicis potius præstat, quam iisdem adversatur.

non amissum est, sed corruptum, ita ut pudore esset moderandum. Idcirco Deus, cum scisset hominem peccaturum, et ab honestate aeterna prae naturae corruptae infirmitate, egestate et solitudine, ad parandas vitae fluxas utilitates tractatum iri, pudorem ei attribuerat, quo utilitates moderaretur. Moderatum utilium rerum arbitrium *naturalis libertas* est (1); ex quo homo dicitur *suus*, proprius; uti quod id aliena est potestate aut dominio, dicitur *alienum*. Unde naturae servitus est, qua homo pecuniae, libidini, honori vivit serviliter mancipatus.

Libertas naturalis quae?

Qui homo natura suus?

Servitus naturae definitur.

Suitas originaria quid?

Ex libertate commercia, ex commerciis humanitas excul-ta.

Libertatis partes duae: Dominium et Tutela.

Tres legum et Republicarum fontis primi.

Auctoritas naturalis.

Ex hac hominis *suitate*, quam *originariam* dicere eleganter possis, et libertatem naturalem definivimus, sunt nata commercia; per quae tanquam per rivus ex altero fonte libertate humanitas derivata. Unde videmus civitates commercii celebratas humanissimas esse, a commerciis remotas, feriores.

Hujus *naturalis Libertatis* partes duae sunt, quae ab ea tanquam a suo trunco diramantur, *Dominium* et *Tutela*: nam qui liber est, saltem suae libertatis est dominus; et qui ab injuriis se tueri non potest, servus est (2): quae sunt *tria jura primaria*, ex quibus omnes leges omnesque republicas ortas vidimus (3), atque adeo omnis humanitas condita est.

Libertas enim est, ex qua homo proprius, sive suus ipsius est, quam diximus esse *naturalem auctoritatem* (4).

C A P. V.

De una Libertatis parte, Dominio.

Dominium seu Proprietas.

Dividitur in usum et fructum.

Summa rerum generum, utenda, fruenda.

Naturâ utenda.

Utilitas quae proprie?

Et Dominium diximus (5) esse eam Auctoritatis partem, quae in specie *proprietas* dicta est.

Ita acceptum dominium duas item sub se partes habet, *usum* et *fructum*: et quidem duo in natura omnino sunt rerum genera, quibus homo in hac rerum universitate dominatur, alia *utenda*, fruenda alia.

Naturâ *utenda* sunt, quae usu ipso afferunt utilitatem, de quibus maxime proprie *utilitas* dicta est: cujusmodi sunt *aër* ad prospectum, *aqua profluens* ab bibendum, la-

(1) Lib. super. Cap. LXXI. (2) Ibid. Cap. CXXII. (3) Ibid. Cap. LXXIII. (4) Ibid. Cap. LXXXIX cum duob. seqq. (5) Ibid. Cap. XCVI.

vandum, *mare ad navigandum, litora maris ad appellendas naves*, et ob has ipsas rationes *flumina publica et eorum ripae*, quae proinde usu communia omnibus in legibus Romanis dicuntur, proprietate nullius, nempe proprietate, quae nunc est, jam distinctis rerum soli dominiis, non de illa primaeva de qua haec loquimur; quod dominium in rei communione. recte Grotius definit, *usum omnibus hominibus communem*.

Naturâ communia ut sunt nullius?

Quid primum in Terris dominium?

Atque hinc fit, quod cum ex hoc rerum genere ipsa *Terra* sit, quatenus hos naturâ habeat usus, ut ibi insistatur et qua iter fiat; Principes summi aliorum Regum copiis per suas ditiones iter facere volentibus, ut plurimum iter praebere teneantur, ut mare liberum, et litorum apulsum eorum classibus; et si prohibeant, prohibiti iter armis vindicare possint. Et in rebus privatis *iter, actus, via* sunt pars domini eorum quorum praediis debentur (1), quibus si uti impediuntur, *actione confessoria*, quae vindicationis species est ejus, vi domini ea vindicent.

Terra ut nunc quoque natura communis?

Ut iter, actus, via sunt pars domini?

Hominum vero voluntate factum, ut res utendae arte factae, uti sunt omnia, quae ad vestitum tectumque, et alios humanos usus, praeter quam victum, pertinent, in alteram domini partem, nempe fruendorum translata sint, quia naturâ superflua sunt; cum usus naturâ sit duntaxat necessitatis: quae est ratio discriminis inter *usum et fructum* Jurisconsultis Philosophisque communis (a).

Utenda ex hominum arbitrio quae?

Cur in genus fruendorum translata.

Naturâ autem *fruenda* sunt, quae fructu ipso proveniunt afferunt, ut sunt proprie fruges et fructus, de quibus proprie dicitur *frui*. Ad quod si spectasset Julianus, non omnino reprehendisset, qui existimarat, *fruges* appellari eas quibus homo vesceretur (2). Nam de his rebus dicitur in sua nativa significatione *proprietat*, quod fructu (nunc autem dicunt *abusu*) propria seu nostra ipsorum sunt, et omnium maxime proprie in nostram substantiam abeunt.

Naturâ fruenda quae?

Unde *frui* dictum.

Abusus proprie *fructus* est.

Atque haec, quae dico, confirmant antiqui Interpretes Juris, quum dicunt dominium esse *usumfructum*, quem *causalem* appellant; quod si pro hoc dominio omnium antiquissimo, quod primi homines exerevere, accipiatur, *causalem* dicant, nihil elegantius dici potest. Nihil enim vetat,

Qui ususfructus vere *causalis* esset?

(1) L. 4. D. de Usufructu. (2) L. Fruges 67. D. de V. S.

(a) Qui posteriores docent, hanc esse corruptae naturae perversitatem, *utendis frui, fruendis uti*, nempe homines ex vitae necessariis luxus, ex luxibus vitae necessaria fecisse.

vel Barbaros quaedam eleganter dicere, ut Latini multa, Attici omnia; ne quidam erret, qui idem eleganter ac latine dictum putaverit, ignorans inter Verulamii desideria; Dictionarium esse ex omnium linguarum elegantissimum concinatum.

Quae vera rerum *proprietates*?

Quid proprie *meum, tuum*? Unde *mutuum*?

Meum et tuum nata ante dominiorum distinctionem.

Meum et tuum ut in communione discordiarum, ita distinctis dominiis, vi commerciorum, societatis parientes.

Vocabuli *proprietatis* metaphora.

Prima frugum solo divisarum.

Fructuum perceptio prima in terris nata occupatio;

Jure naturali, non gentium introducta.

Libertas ut naturaliter celebrata?

Frugi homines unde dicti?

Frugalitas Romanis pro omni virtute.

Itaque *proprietates* initio fuit earum rerum quae absumendo nostra fiunt: qua significatione maxime propria dicitur *meum* et *tuum*: ex qua Jurisconsulti dictum putant *mutuum*: unde conficitur ratio cur rei alienae mutuo datae hoc dominium absumendo paretur (1).

Quamobrem haec duo verba *meum* et *tuum*, quae Plato dicebat *seminarium omnium discordiarum*, nata sunt ante dominiorum distinctionem. Nam Divina Providentia, quando per invalescentem ex Adae peccato cupiditatem communione rerum, quae fuisset hominum maxime propria, inter eos humanitas conservari non potuit, et in communione rerum *meum* et *tuum* serebant discordias, quae genus humanum perderent; introducta in rebus soli divisione, *meum* et *tuum* genere commercia, quibus diximus humanitatem celebrari.

Sed non protinus *proprietates* ad res soli translata est, sed sensim per gradus, quos ex ipsa rerum natura mox narrabimus eo processit.

Principio enim *proprietates* alienata est ad fruges opera nostra a solo divisas, quum primi homines terrae fructus *perceptione* fecere proprios: quae est *prima species occupationis* in terris nata, et *primus omnium modus distinguendi dominiis* jure naturali introductus, distinguendi, inquam, dominiis, non acquirendi, jure naturali, non gentium, quia ea occupatio rerum fruendarum ante gentes fundatas a singulis hominibus occoepit; et facta est jure dominiis cum ipso homine nati, ac proinde *dominiis universalis*, quod Grotius appellat: quare dominium non peperit, sed distinxit.

Atque hac in re non tam naturalis ratio, quam et summa copia rerum et summa raritas hominum faciebat, ut modesti et commodi homines tantum de medio sumerent, quantum satis; et ita naturâ ipsâ celebrabant libertatem, quae ibi viget, ubi homines communibus bonis modeste utuntur.

Hinc postea *frugi*, homines parci, et ipsa moderatio *frugalitas* dicta est: quo vocabulo Romani Ciceronis testimonio

(1) Quam rationem graviter exornat Hermannus Vultejns in Commentar. ad tit. Inst. Quib. mod. re contrahit. oblig. princip.

nio omnem virtutem significabant, quod omni virtuti modus inest,

Quem ultra citraque nequit consistere rectum: (a)

hujusque vetustatis vestigium est, ut *homo frugi*, vir probus, modestus etiamnum dicatur.

Et ea ratione, *rebus ipsis dictantibus*, omnium virtutum fundamentum inter homines a Divina Providentia jactum est, *moderatio*: namque et homines divino auxilio destituti erant, ut possent recte agere ex deliberata ratione; et nondum communis utilitatis occasiones natae, eos justique poterant submonere.

Atque ex his quae hactenus dicta sunt, liquet *traditionem* rerum mobilium esse modum dominii parandi jure naturali introductum, jure autem gentium receptum: nam ante gentes fundatas usuenisse necesse est, aut saltem potest, ut alius alio rerum genere vitae necessariorum abundaret, quo egeret alius; et pudorem dictasse, ut egens voluntate compotis rem acciperet, et pro ea aut eandem in genere dare promitteret, ut aliam daret, qua forte alter egeret. Quae fuit prima utilitatis occasio inter homines nata, quae eos justitiae commonuit.

Atque indidem colligitur, *permutationes* primos hominum contractus, et *promissa* ante conditas gentes celebrari coepta, de rebus mobilibus tamen. At postquam a gentibus distincta terrarum dominia, traditio ad dominia quoque rerum soli quaerenda producta est.

Deinde *proprietatis* significatio processit longius, quum homines providi fructus et ligna aestate colligerent in hyemem servaturi; unde *Industrii* dicti, et industria, a *struendo*, quod *struix* proprie *lignorum* dicatur: et *industria* pro *labore*, quod hic fuerit primus hominum labor. Hoc rerum statu coepit *custodia* pro *proprietate* haberi: et a *domo* forte *dominium* appellatum, quod domo seu custodia tuerentur.

Postilla *proprietatis* ad significationem hac impropriam prolata est, quum homines numero aucti, sola terrarum, quae Jurisconsulti dicunt *fundos*, terminis positus, sibi custodire coeperunt; et *animus domini* per eos terminos positos significatus proprietatem fecit. Ex quo tempore *usus* pro *possessione* et *auctoritas* pro *dominio* accepta sunt: in quae duo juris gentium verba Cap. legis XII. Tabl. de

Ut primum Justitiae fundamentum Moderatio inter homines jactum.

Rerum mobilium traditio, molus acquirendi dominii jure naturali introductus, jure gentium receptus.

Prima utilitatis occasio inter homines nata, quae eos justitiae commonuit.

Permutationes primos in terris contractus; promissa ante gentes conditas celebrata.

Traditio rerum soli jure gentium introducta.

Quando custodia pro proprietate haberi coepit. *Industria* unde dicta.

Quis primus hominum labor?

Dominium unde dictum.

Quando animus domini statim significatus pro proprietate haberi coepit?

(a) Atque haec est quam Cicero definit, *bonitatem naturae*.

Usus et Auctoritas quo sensu juris gentium vocabula?

Auctores qui primum dicti?

Usucapionibus conceptum est. *Usus et Auctoritas fundi biennium esto*; et Auctores in Romanis legibus dicti, a quibus dominii causam habemus (1), et plerumque venditores (2) non ut falso eruditissimi Juris Interpretes putant ab *augendo*, sive auctione.

Hermogenianus illustratus.

Cum his quae de historia Auctoritatis sive Proprietatis tradidimus, congruit, quod Hermogenianus scribit (3), nempe *jure gentium distincta*, non *introducenda* dominia; nam jure naturali cum hominibus nata erant pro indiviso, deinde per gradus, quod diximus, distincta sunt *jure gentium*, quas *posuisse terminos agris, distinxisse dominia, aedificia collocasse, condidisse regna* idem Jurisconsultus ibidem narrat; nempe gentes majores, ex quibus regna fundata, non minores, quae a regnis fundatis provenere, ut Libro superiore latissime demonstravimus (4). Qui sane locus primam nobis fecit copiam intelligendi, cur *Dii majorum minorumque gentium* dicerentur, quos antea dici vulgo Eruditorum audiveram, sed quid eae voces importarent, nunquam ab iis intellexi: quae sane voces, nisi sic, ut nos distinximus, accipiantur, neque hic Hermogeniani, neque innumeri de *Re Romana* loci explicari commode possunt, ut inferius videbimus. Sed et has voces Romani, ut alias sane quam plurimas ad similia significanda traxere, ut *majorum minorumque gentium patricios* significarent, nempe priores esse illos qui a Patribus per Romulum lectis, quasi a Patribus ante Romanam gentem, posteriores nimirum illos qui a Patribus post Romanam gentem fundatam provenere: quae duo translata pro verbis propriis, ut hactenus vulgo accepta, ingentem, ut videbimus, Historiae Romanae obscuritatem peperere.

Majores et minores gentes quae proprie.

Quae per similitudinem?

Postremo proprietatis nata sola animi destinatione sufficienter significata.

Postremo, fundatis civitatibus, *proprietatis*, sive auctoritatis significatio ad omnium maxime improprietatem pervenit, quum jura sine ulla corporali occupatione, sine custodia, sine ullo permanenti corporeo nostri animi signo, sed sola animi destinatione sufficienter significata; jura, inquam, propria, seu nostra ipsorum fiunt: et universum patrimonium *substantia patris* dicta (5); et *substantia hereditas* appellata (6); quae non sunt corpora hereditaria, sed jus quod intellectu consistit (7).

Ipsae animus, et quae sunt animi jurisconsultis *substantia* hominis dicta.

(1) Lib. super. Cap. XCVI. (2) Ibid. Cap. eod. (3) L. 5. D. de Just. et Jure. (4) Lib. super. Cap. C et per librum ferme universum. (5) L. fin. C. de Verbor. signif. (6) L. 58. § penult. D. de administr. Tut. (7) L. hereditas l. pecuniae § 1. l. bonorum de V. S. l. hereditas D. de hered. pet.

Sed ex hujus verbi, *proprietas*, historia vides, vocabulum quidem ad impropria translatum, sed rem vi ipsa ad suam maxime propriam naturam accessisse, ut jura a corpore ad animum transferrentur, et *proprium* cujusque, sive *cujusque suum*, quod idem est ac *jus cujusque* a *consumptione* primum, deinde *perceptione*, tum *occupatione*, porro *custodia*, posthac *limitibus*, tandem ad *voluntatem*, qua nihil in homine magis proprium datur, concessisse: et per hos gradus a jure naturali priori primum per jus gentium, deinde per jus civile, postremo ad jus naturale posterius, sive ad solum pudorem jura tandem pervenisse: quod eleganter dixeris, jura omnia a jure naturali rudium hominum inchoata, jure naturali majorum gentium erudita, jure naturali gentium minorum attenuata, jure naturali Philosophorum sunt omni ferme corpulentia depurata.

Ut jura sensim et per gradus ad suam aeternam incorporationem originem concessere.

Nihil homini magis proprium, quam voluntas.

Universi Juris ut brevissima historia, ita summe admiranda.

C A P. VI.

De altera Libertatis parte, Tutela.

De *Tutela* superest ut dicamus: eam definivimus libertatem tuendi per vim se et sua (1); sive est naturale imperium cum homine natum; quo qui injustum aggressorem ob sui, suarumve rerum tutelam occidit, si aliter tueri nequeat, jure superioris occidit (2).

Tutela quid?

Tutela imperium cum homine natum.

Ab ea vi *virtus* principio appellata, quae viribus corporis alienae vi illatae obsisteret, eamque superaret: sed latis postea legibus a vi corporis ad vim animi translata est, et vis ad suam naturam concessit; estque jus sua vindicandi, aut ulciscendi in judicio: et in judicio privato dicitur *actio*, *accusatio* in publico: nam utraque est juris nostri legibus praeformata *Tutela* (3), dum formulae vigeant; at postquam viguit jus naturale Philosophorum, est juris nostri *Tutela* a Ratione dictata.

Virtus cur primum corporis, cur deinde animi dicta?

Actiones, Accusationes, Tutelae species.

In rerumpublicarum autem fundatione, ut diximus Libro super. (4), ex libertatibus singulorum *libertas civilis* extitit, quae tum maxime celebratur, quum omnes legibus serviunt; ex dominiis singulorum *dominium eminens* conflatum, quo tanquam reipublicae patrimonio omnium privatorum jura continentur; et ex singulorum tutelis natum *summum*

Unde genita libertas civilis?

Dominium vero civile, quod vulgo *eminens* dicunt?

(1) Lib. super. Cap. LXXII. (2) Ibid. Cap. XCIX. (3) Ibid. Cap. CXXI. (4) Ibid. Cap. CVIII.

Imperium civile seu summum?

Auctoritas civilis?

Auctoritas civilis est vulgi Philosophia.

Imperium, quod sua vi armata legum cunctos cives tuetur: et ex singularibus auctoritatibus *Auctoritas civilis* coartata; quae praeterquam quae sunt naturâ debita, honesta quoque naturae officia jubere potest; quae autem naturâ sunt licita, prohibere: et sic Auctoritati civili haec humanitas, qua ex culti publice sumus, est ut *Vulgi Philosophiae* accepto referenda.

Quae essent vera Profanae Historiae principia?

Ut autem sciamus quibus rationibus haec civilis Auctoritas a primis generis humani ex legis temporibus ad has republicas, in quibus nunc versamur, perducta sit, *Historia Temporis Obscuri* ex nostris principiis est contexenda: quae sane fuerint principia quae hactenus desiderantur *Profanae Historiae Universae*: in quo conatu si defecerimus, studium saltem tantâ cognitione juvandi universum genus humanum certe aliqua indignum laude non fuerit.

CAP. VII.

De Historiae Universae principiis.

Historia duplex, Rerum et Verborum.

Historia Verborum, Etymologia.

Prima Historia Rerum, Mythologia.

Certa origo et successio Historiae universae ab Historia Sacra repetenda.

Historia Universa, altera rerum, altera verborum est; atque hanc ex illa profluere perinde constat, uti extra omne dubium est, priores res esse, quam rerum notas. *Historia verborum* incerta, nempe *Etymologia*, quia Historia prima rerum profanarum, quae est *Mythologia* (a), seu Historia temporis fabulosi, nec certam habet originem, nec certam successionem: et ideo ejus incerta origo et incerta successio, quia rerum temporis obscuri hactenus est desperata cognitio. Quare si Sacra Historia res nobis exponat actas, dum in Historia Profana tempus obscurum et fabulosum, sive Heroicum excurrit; jam tramitem habebimus, quo Historia Temporis Obscuri, et Historia Temporis Fabulosi Historiam Temporis Veri pertingat. Igitur quod hactenus de naturalis Orbis terrarum mensuris verum dicebatur, eas a certis Caeli mensuris suam certitudinem mutuari; id de veritate Orbis terrarum civilis quoque dicendum sit, quod *veritas rerum profanarum* unice ab *Historia Sacra petenda* sit.

Poëtae Heroës primi Rerum profanarum Historici.

(a) Cujus Auctores Historiae, Poëtae heroës fuere: cujus antiquitatis apud Homerum extant vestigia duo in *Odyssea*, alterum, ubi Alcinoüs Ulyssi, postquam suos errores exposuit, dicit, eum uti *Musicum* sive *Poëtam suam Historiam enarrasse*; alterum, ubi Eumaeus, Ulyssis subulcus, refert Penelopî, *erronem* (Ulysssem nempe fictum pauperem senem) *suorum historiam malorum sibi, uti Cantorem, sive Poëtam descripsisse.*

CAP. VIII.

*Sacrae Historiae demonstrantur antiquitas,
perpetuitas veritasque.*

Itaque de Sacra Historia statuamus haec tria:

I. Eam omnibus profanis esse antiquiorem:

II. Eamque solam certa initia, certamque successionem Historiae profanae universae commodare:

III. Atque has ipsas res, praecisâ licet divinâ fide, quae tamen omni demonstratione major est, tradere humanis argumentis, quantum haec res ad verum geometricum propius accedere patiatur, demonstratas.

Antiquitatem haec duo probant:

Unum, quod nulla profanarum Historia genus humanum exlex tum ante, tum post Diluviu[m], ante omnes republicas fundatas, omnesque leges positas, sub *Σοφρατία* egisse, explicatius narret: quem vetustissimum rerum statum soli Poëtae suis fabulis et tamen perobscure innuerunt.

Sacrae Historiae
antiquitas.

Alterum, quia ipsa Respublica Hebraeorum principio ad Theocraticam formam fundata est, Decalogi legibus, quibus nulla poena irrogatur humanâ institutione; et late narratur in sacris Bibliis a Mose ad Reges usque cccxcix durasse: quo statu *majorum gentium Dii duodecim*, nempe antiquissimi Deorum falsis religionibus consecrati; et eorum fide majores gentes, hoc est omnium vetustissimae contentae sunt.

Tertium, quod alii quoque ante nos adverterunt, quod Homerus, scriptorum omnium profanorum certe primus, tales suorum Regum pastoricos mores describat, quales Historia Sacra de suis primis Regibus narrat: et tamen Regnum Hebraeis a Mose Sacrae Historiae scriptore quintae gentis post annis fundatum est.

Certam autem originem, certamque successionem rerum profanarum unam Sacram Historiam nobis tradere posse, evincit vetustissimus ille quem supra (1) tradidimus gentium morem, externarum agere incuriosas, et ideo incuriosas, quia suis quaeque finibus contentae, exteruas gentes non nisi per bellorum occasiones noscebant; quorum

Perpetuitas.

(1) Hoc Lib. Par. II, Cap. I, § Quae res.

perpetuae poenae captivitates et servitutes fuere: quas Hebraei ab Assyriis perpepsi, dum per ea ipsa tempora, et diu post Graeci jam exculi Assyriorum potentiam ferme ignorarent, rerum profanarum, quae ab Assyriorum Monarchia profanis Scriptoribus incipiunt, et certa initia et certos progressus docere possunt.

Veritas.

Quod autem haec ipsa nobis ex vero tradat, tria item argumenta graviter docent:

Unum, quod ea gens legis et patrii moris usque tandem ad obstinationis vicium religiosissima fuerit, ut suae antiquitatis monumenta sanctissime custodisse, nihilque admisisse externi putandum sit.

Alterum, quod ipsa Historia ipsis linguae perpetuitatem servarit, quod illud evincit, hebraeae linguae Eruditis in ejus caussis hactenus inobservatum, quod rectum verborum, uti Graecis Latinisque est tempus praesens, ita Hebraeis est praeteritum, tempus proprium Historicorum, et tertiae quidem personae.

Tertium, quod ex Hieronymo in *Danielem* et alii ante nos attulere, sed tamen id ipsum ex nostris principiis conficitur, est, quod Xenophon, primus Graecorum historicus, qui res externas scripsit, nam eas ipsas quas Graeci cum externis gessere scripsit, idemque gravissimus Philosophus, et magna ipse pars rerum quas scripsit; et quia suâ expeditione in Persiam prioribus belli Ducibus penitus penetravit, res Persarum Sacrae Historiae apprime conformes scripsit.

C A P. I X.

Demonstrantur Gigantes, qui sunt tanquam traduces antediluvianae in postdiluvianam Historiam.

Principia Historiae rationibus non firmata admirationem, non scientiam gignunt.

Nec solide firmata ac vulgus admirentur. Nam rationes physicae, quibus alii gignunt absurda.

Sed doctissimus Hugo Grotius veritatem Sacrae Historiae studio magis, quam judicio demonstrat, qui ejus initia Scriptorum ethnicorum locis benigne acceptis, non ullis invictis rationibus conficit; ut illa, quod *universale Diluvium* communis gentium traditio, et *Gigantes* praeterea, nudata postea forte sepulcra testentur: quae duo, quia rationibus non demonstrat, nihil conferunt, nisi ut haec ipsa Eruditi juxta ac vulgus admirentur. Nam rationes physicae, quibus alii Gigantes fuisse probant, vix dignae sunt recensitu. Cum enim hominum staturam, qui ad duo sive adeo ter annorum millia ante nos vixerunt, certo sciamus, nostrâ homi-

num nihilo proceriorem fuisse; qui tempore humana corpora parviora brevioraque fieri dicunt, videant ne in satis absurdas rationes imprudentes compellantur: quod si per tantum temporis spacium haec insensilis nostrorum corporum deminutio facta fuerit, centum millium saltem annorum excursu opus sit, quibus ad Gigantes perveniamus? Cur igitur Gigantes, ut Sacra tradit Historia, *Seculi Potentes* fuerint, piis credentibus synchroni? Cur non Abel, Cainus, qui aetate omnes anteierunt, Gigantes orti? Cur non subito post Diluvium nati quoque, sed Nimbrodus ad ducentos post Diluvium annos giganteâ staturâ a Sacra Historia narratur? Cur ex tanta corporum proceritate ad hunc brevem staturae modum, quam subito, tam insigniter decreverunt? An Angelos humana semina collegisse, et uti Incubus e falsarum religionum foeminis Gigantes generasse dicamus, ut multi Sacram Historiam interpretantur? Quibus difficultatibus adacti viri magis acuti quam pii, Gigantes proprie fuisse omnino negant, et metaphoricâs gentium Tyrannos accipiunt. Ab his exploratis scilicet principiis Historiam Universam hactenus sunt exorsi; quia auctoritatem inconcussa ratione, cujus pars auctoritas certe est, firmare non studuerunt.

Igitur principio aliquot *philologicas dignitates* quam vulgatissimas, tam extra omnem controversiae aleam positas in antecessum proponam. Philologicae dignitates novem.

Anno post Diluvium ante Babylonicam linguarum confusioem, Sem, Cham, Japhet exleges Terram inter se divisisse; et in Assyria mansisse Semum, Chanum in proximam Phoeniciam Ægyptumque, Japhetum in Europam commigrasse. I.

In Oriente praemature humanitatis rediisse artes, ita ut ducentis post Diluvium annis inter Chaldaeos Magia nata sit; quae alioqui in astrorum observationibus posita, multo majori tempore opus habebat, ut in artem sive adeo scientiam redigeretur. II.

In Occidente genus Divinationis natum tam rude, quam Orientalium eruditum, quae putabat fulmina tonitruaque, volatus cantusque avium et victimarum exta laeta tristiaev Deorum monitus esse. III.

Constantem a primis usque temporibus inter Graecos famam durasse, cujus testis Homerus, genticos suos quondam more ferarum traduxisse vitam, et cadavera canibus corvisque voranda reliquisse. IV.

Mythologos uno ore docere, hos fuisse feras quas Or- V.

pheus lyrae sono cicuravit, et saxa ex quibus Amphion ad lirae quoque sonum coëuntibus Thebarum muros construxit.

VI. Et Philologos universos, dum linguarum enarrant origines, docere quoque, interjectiones, primas fuisse humanas voces, quae ad perturbationum impetum erupissent; postea enata praenomina, quibus res in summa verborum egestate indicarent, et quidem monosyllaba ferme omnia omnibus: et nos demonstravimus (1) primas inter Latinos proprias voces natas fuisse, nomina, et quidem omnia monosyllaba quoque.

VII. Et illud indubium interiores disciplinas ab Asia in Ægyptum et Graeciam deductas esse.

VIII. Uti illud quoque exploratum, longe priorem versam prorsa oratione natam esse.

IX. Postremo Poëtas fuisse primos rerumpublicarum fundatores.

Observandum,

Ne quis tamen miretur in Chronologia, ducentis post Diluvium annis in tantam frequentiam auctum genus humanum, ut Nimbrodus tam enormis altitudinis Turrim excitaret; id det, quod haut sane negaverit, viros decimoquinto anno pubescere, foeminas duodecimo viripotentes fieri, et foeminas quinquagesimo anno effoetari, et in annos singulos foecundare posse; et rationem putet, primam foeminam ad quinquagesimum usque annum septem et triginta filios parere posse, secundam triginta sex, tertiam triginta quinque, et sic deinceps; tum de neptibus, dehinc de abneptibus, demum de proneptibus eundem numerum capiat; is conficiat ad extremum, ducentorum spacio annorum plures hominum myriades nasci posse.

Problema, quo nova de Philologia Scientia excitatur.

Nunc quaerere juvat, quaenam causa tanti discriminis, quantum illud quo homo ferus ab homine humano differt, quando exlex Chamus suam posteritatem in Phoeniciam induxit, unde mox in proximam Ægyptum pervenit; Japetus, Graecis *Japetus* dictus, exlex quoque in Europam commigravit? Et cur primi gentium Sapientes in Assyria Chaldaei, cum Chamus et Japetus linguam antediluvianam secum attulerint, qua priorem humanitatem servare possent, et linguae Babylone Semi posteritati confusae sunt?

Chronologia hactenus praepostera.

Nam isti Cecropes Ægyptii, Cadmi Phoenices, Danai Phrygii, qui deductis in Graeciam Coloniis humanitatem important, et Orpheus atque Amphion, qui trecentis post Cecropem et Cadmum, ducentis post Danaum annis, Graec-

(1) Lib. super. Cap. CXLIX.

cos populares suos *feras* et *saxa* fuisse testantur, non sat commode suis sunt divisi temporibus. Quae Chronologiae mihi absurda miranti, illud in mentem venit, quid si haec, etsi temporibus praepostera, rebus ipsis vera sint tamen: et Graecas gentes postquam Ægyptiacae Syriacaeque, atque adeo Asianae Potentiae fama inter ipsos pervasisset, ut suam augustiorem facerent originem, fecisse antiquiorem; et rationem propositi *Problematis* eam esse:

Quod vicinus Chamo Semus inter suos posteros veram Dei Creatoris Religionem, verae Religionis cultu innocentiam, innocentiam humanam societatem, societate linguam usque ad Babylonis confusionem servavit: ac proinde artium antediluvianae humanitatis memoriam custodivit, quanquam hominum raritate principio solam pecuariam et rusticam exercuerit. Hinc ad Idololatriam et Semi posteris declinantibus, primi gentium Sapientes Chaldaei; et Chami posteritas in Phoenicia, ob Chaldaeorum, et Ægyptii ob Phoenicum viciniam, mature interiores disciplinas invenire potuerunt. Sed Japeti suboles in Orphei *feras* et Amphionis *saxa* commutata diu vixit, cum Japhet a Semitidis satis longe abscessisset: quare ut ipse veram, ita ejus posteritas omnem exiit religionem, et religione exuta, humanitatem.

Etenim per hanc ingentem Terrarum silvam tam Chomitidas quam Japhetididas hac ratione in solitudinem distractos esse necesse est: quod saepe viri a foeminis, foeminae a viris, pueri filii a matribus, matres a filiis pueris, ut *feras* effugerent, dividerentur; et ita sensim minores a majoribus rudiores, ferarum metu relictii vel abacti, sic dispersati solique prius omnem religionem, deinde omnem linguam, tandem omnem humanitatem exurdaverint, et in brutam licentiam ac errorem ferinum abierint. Quo rerum statu mille annos durante, si quis recte rationem putet, quanquam quamplurimi aut a feris enecti, aut fame per hyemes, siti per aestates deperierint; tamen incolumes vel ut *feras* evaderent, vel ut pabula aut fontes quaerere, in Scythiam, Æthiopiam, Occidentem plagam, Indiasque praevalido nixu per invia et confragosa acti temeraria forte penetrarint.

Sed et hoc discrimen inter utrosque intercessisse, quoque etiam necesse est, quod Chaldaei a Semitidis inter eos certis in locis agentibus, qui vi verae Religionis sociati, virtute se et suos et pecudes a feris tutabantur, humanitatis admoneri; et in ingentibus camporum aequoribus commode syderum ortus, occasusque animadvertere potuerunt; et ita

Humanitas uni Religionis omnis accepto referenda.

Ut homines in Orphei *feras* conversi?

Et per ingentem Terrae silvam effulsi?

Cur in Oriente matura et erudita, in Occidente rudis et tarda Divinatio?

Caelum a syderum motibus sibi finxere Deum, atque in id, etsi non verum, saltem doctum Divinationis genus concessere, Magiam (a). At Japhetidae longe a Semitidis et Chamitidis dissiti, inter ipsos, qui humanitatem colerent, versante nemine, ad brutum stuporem redacti omnes, fulmine excitandi fuerunt, ut Caelum crederent Deum, ejusque voluntatem putarent Jovem: quare Divinationis genus satis rude et sero inter Occidentales est introductum.

Demonstratio Diluvii universalis.

Atque haec invicta demonstratio sit, Terrarum Orbem Diluvio universum fuisse obrutum; et genus humanum in Noacho servatum esse; et Arcam in locis Assyriae subjectis, ut Armeniâ, consedis; quando maturi Assyriorum cultus, unde inter eos prima Monarchia nata est, et diuturnae reliqui Orbis ferinae vitae, quae ad mille post Diluvium annos vel inter Graecos ipsos duravit, non alia afferri ratio potest, quam vera Religio inter Semitidas conservata; quam si Japhetus quoque inter suos servasset, aut, uti Chamus, iisdem piis proximus, a pietate descivisset; in Occidente eadem, quae in Oriente, fuissent secutura. Et hoc pacto per nostra Humanitatis principia non solum Sacra cum Profana constat Historia, sed Profana *celebrem Sacrae Historiae Epocham*, nempe *Universale Diluvium* confirmat.

Gigantium demonstratio,

Ex hac, quam exleges impii traduxere prorsus efferam vitam, provenere post Diluvium in Profana Historia Gigantes, de quibus Sacra Historia haec narrat quinque:

I. Ante Diluvium fuisse, et Deo praecipuam Diluvii causam fuisse.

II. Ab *filiis Dei*, qui *ad filias hominum intrarant*, ortos esse.

III. Eosque fuisse *potentes a seculo et famosos viros*.

IV. Aliquanto post Diluvium eos memorat in Nimbrodo, seu *Nembrot*.

V. Inter Pios credentes non natos esse.

Demonstrantur Gigantes ex hoc foedo hominum victu provenisse:

I. Historiâ civili;

II. Historiâ naturali.

Historiâ civili;

Civilis Historia prostat apud Jul. Caesarem et apud Cornel. Tacitum, qui, dum in causas inquirunt de vastis Germanorum corporibus, quisque unam affert, quae ambae, uti in id effectum conveniunt, ita sunt copulandae. Cae-

(a)* Chamidae autem ex vicinitate Chaldaeorum, Phoenices, nempe et Ægyptii mature culti.

sar (1) dicit, esse summam adolescentum ab omni disciplina libertatem, quod eorum *omnis vita in venationibus et studiis rei militaris consisteret* (quibus studiis haud sane pueri dant operam) *et quod a parvulis labori et duriciæ studerent, et hoc ali staturam putarent.* Tacitus (2), quod *in omni domo* (vel Principum) *nudi ac sordidi in eos artus, in ea corpora, quæ Romani mirabantur, excrescerent.* Id constat de gente, religione, moribus, institutis jam fundata; quid de materno liberorum cultu ante omnem humanitatem introductam putandum est: et quando per avia, invia virgultis, dumetis ac cespitibus confragosa vel glans, vel fons pueris nudis duro labore legendus erat?

Historia, sive observatio physica demonstrat, quantum Historia naturali. magistri metus puerorum spiritus affligat, et quicquid in iis est ad adolescendum generosius, concidat: et nitros sales, quibus urinae plurimum abundant, plurimum vivacitatis habere, ut in spiritu salis ammoniaci spectare est: campos autem stercoreatos feliciter frugescere rustici norunt; et tamen parum prae iis quos exercitus armati in sedere, qui per plures annos reddunt laetissimas segetes: ut conjectam eodem cultu in ultima ad Meridiem Americâ Gigantes etiamnum gigni: qui Terrarum Orbem itineribus lustrant, quaeso explorent, an haec nostra vera sit conjectura.

Itaque pueros multo ante quam nostri adolevisse, et Divinae Providentiae argumentum. membra firmasse existimandum est; ut hinc quoque Divina Providentia summopere suspicienda sit; ut, quando humanum genus impietate in eum foedum victum esset abiturum, et fore, ut ingens Terrae silva feris abundaret, pueri cito adolescerent, et in corpora ingentia firmarentur, ut feras aut fugerent aut superarent.

Gigantes antediluvianos Sacra narrat Historia inde natos, Qua ex causa Gigantes antediluvianorum? quod *filiis Dei*, hoc est Sethidae, ut Samuel Buchartus interpretatur, ad *filiis hominum*, sive falsarum religionum foeminas, earum pulchritudine capti *intrarant*. Has foeminas e Caini posteritate fuisse necesse est, qui cum urbes fundasset, ut Sacra quoque testatur Historia, ex ejus gente foeminae nedum mundiores, sed elegantes fuisse, quoque necesse est. Et has ipsas Sethidarum amore deflagrasse inde Vere pii fortissimi gentium. conjiciendum, quod ii veri aureae ætatis Heroës haberentur, qui non niuro, sed virtute, et se et pecudes et sata a

(1) De Bello Gallico lib. VI, cap. VI.

(2) De Moribus Germanorum cap. XX.

feris tuerentur. Et uti postea gentium postdiluvianarum communis mos fuit, cum alienigena non habere connubium; ita de antediluvianis existimandum esse necesse est, inter diversarum religionum viros foeminasque concubitum quoque etiam damnatum, ut hodie nos inter Christianos et Turcas vetitus est. Quare et viros et foeminas istas suorum communione exclusos, exclusasve esse oportet (quod poenae genus antiquissimum et ex gentium moribus ortum inferius late probabimus) unde extorres solique per silvas, suam posteritatem fugâ et errore in ferinam vitam dispulere. Et ita ex iis postea gentes giganteâ staturâ prognatae sunt, apud quas nec lavandi pueros, nec ulli disciplinae tradendi mos priscus ferinus permanserat: qui postea *potentes a seculo et famosi viri* fuere.

Gigantes postdiluviani quando fuerint?

Gigantes post Diluvium tradit Historia Fabulosa; sed eos non statim post Diluvium ortos esse, Sacra Historia memorat: nam in Nimbrodo memorat; quia saltem ducentos procurrere annos necesse fuit, ut Chami posteritas impietate in hanc ferinam vitam et inde cultu humano in gentem abiret.

Cur in Oriente matre cessere?

Postea Gigantes in Oriente cessere; quia civili cultu introducto, et matres coepere lavare filios pueros, et patrum ac magistrorum incessit metus, et multo magis falsarum religionum terribilis superstitio.

Cur non nati inter vere pios?

Non nati Gigantes inter Semi posteros vere pios, quia ex cultu antediluviano matres lavabant pueros, et pueri sub patrum imperio et disciplinâ adolecebant.

Cur Germani corporibus vasti?

Apud Germanos perdurarunt Gigantes, quia ex ferino cultu, uti nefarios concubitus reliquerant, ita hunc educandorum liberum moxem retinuerunt.

Cur nefarii concubitus inter Persas?

Nefarii concubitus inter Assyrios, ac proinde inter Persas ex eo ferino cultu servati, sed Gigantes cessere; quia iis Magia cito civiles artes restituit. Atque haec de Gigantibus hactenus in fabulis habita, quae cum Sacra Historia non bene conveniebant, dehinc *Scientiae Philologicae*, non vanae eruditioni subserviant.

Fulmen Occiduum perculit impietatem:

Sed illud hoc loci proprium ambigere est, cur Occidentales sero in religiones concesserint, si *fulmine* ab impietate concesserint?

Physica non sine *Divinae Providentiae* admiratione huic difficultati satisfacit, et ingentem lucem *Historiae Profanae* affert, qua iterum *Sacrae* veritas demonstratur.

Physica ejus ratio.

Necesse enim fuit, Terram universali Diluvio diu aquis imbutam per multa secula exhalationes siccas, sive ignitas

materias in aërem non emisisse, unde fulmina gignerentur, uti evenit, in locis qui a Solis cursu longe sepositi sunt; sed post multas aetates Terrâ in statu, in quo nunc est, exsiccata, Caelum fulgere et tonare coepit.

Atque hi sunt, qui impietate bellum indixerant Jovi, a quo fulmine tacti in montibus abditi, ut Libro super. innuimus et latius infra exequemur, *Terrae filii* dicti sunt; quia ab iis postea *Terrigenae* Graecorum, *Latinorum Indigenae*, sive *Ingenui* provenere; qui cum primam suam ignorarent originem, nullo mendaci animo, se illarum terrarum, ubi *haerebant*, dicebant filios, ac proinde se earum *heros* ad suas *Aras* confugientibus jactabant esse, ut supra diximus (1): unde, ut Livius tradit, republicae primum natae, tantum abest, ut Danaos, Cadmos, Pelopes suos nosset gentis auctores.

Hinc Hercules et Bacchus, hic Orientis, ille Occidentis domitor, fulmine nati: et Hercules Olympiades instituit, idest tempus Graecorum historicum; nam humanitas a fulmine coepit: et cum fulmen Olympo, seu superiore aëris regione mittatur, hinc *Olympus Majorum Deum* sedes: et quia praeter Taciti sordes et Caesaris laboriosam, duramque libertatem, crassus prae diu humente terrâ aër, in caussa fortasse fuit, ut sub eo corpora proceriora provenirent, uti populi in aquosis locis mirâ proceritate excreverunt: an hinc ab *humore* Terra *humus*, sive rectius ab hac *humo* dictus est *humor*? quod e Terra aquas nasci viderent: et ob hanc Caeli crassitiem Gigantes in miram stupiditatem praeter corporum vasticiem provenere, ut ad Deorum metum fulmine essent excitandi: et hinc Graecis *Δεῖος metum* significavit: unde *Δειδω, timeo* factum est. Atque hinc illud sit,

Primus in orbe Deos fecit timor

Non tam sero Orientales Deum incessit Religio, quia non fulmine incessit, ut dictum est (a).

(1) Cap. CIV.

(a) *Gigantum Mythologia.*

De hac Gigantum traditione, quam Sacris Libris consignatam, tum naturali, tum civili historia confirmavimus, *prima ferme omnium Fabula* concepta est; et quia omnium ferme prima, ut plane intelligatur, qua ratione rudissimorum hominum, et linguae inopia summe laborantium incertis longisque traditionibus, Fabulae sine ullo hominum consilio, quinimmo plurima naturae necessitate sint

Gigantum bellum.

Terrae filii, Terrigenae, Indigenae, Ingenui.

Nec religiones nec republicae imposturâ fundatae.

Cur Hercules et Bacchus fulmine nati? Unde Olympiades?

Cur Olympus XII Deorum sedes?

Cur Terra *humus* dicta?

Unde *Deus* dictus?

suis tenebris involutae, ut in Notis paullo infra de Fabulis omnibus generatim dicemus; iccirco Mythologiam prolixius exequi placuit.

Gigantes *Terrae filii*, ipsum Fabulae initium perperam positum: nam in errore concepti, et incertis seminibus erant ex Chao nati: at postquam fulmine victi sunt, se *Terrae filios* appellarunt, de quibus filiis *Terra* est dicta *Deorum mater*, ut alibi vidimus: *ingentibus corporibus*, quod demonstratum; sed *posteriores Poëtae*, ut sit in magnarum rerum traditionibus, ita auxere corporum enormitatem, ut Homerus describit in Polyphemo, qui quum mare ingressus est, Ulysses insécuturus, pelagus regurgitavit ad litora: *bellum indicunt Jovi, quem affectant de caelo dejicere*; at quodnam bellum cum Jove, quem erronei impii nesciebant? *Sequentes Poëtae* hanc Gigantum erroneam impietatem, quia fulmine victi sunt, hinc errantes bellum fecere: quem errorem cetera, quae de *Gigantum bello* narrant, falsa quidem, sed ex nostrae Historiae veris consequuntur. Nam *montes montibus imponunt*; ubi et fabulae partes perperam collocatae: quam hyperbolam fabulae id verum fecit, quod, fulmine audito, Gigantes summa religione perterriti, se in montanis lucis abdidere. *Aquila Jovi Gigantum bellum unnucciat*; Aquila Jovis nuncia ad homines per auspicia, ab hominibus facta ad Jovem: et *Aquila in eo bello Jovi ministrat fulmina*; composita duo potissima divinationis argumenta, nempe, *Aquila et Fulmen*; sed id quoque etiam praepostere narratum; nam Gigantes fulmine ab impia erroneum vita deterriti, majorum avium, quas *Aquillas*, ut alibi demonstravimus, prisci dixere, auspicia secuti, in lucos cum foemina quisque sibi auspiciato capta concessere. *Jupiter fulmine Gigantes profligat*; nam fulmine eos ab impia erroneum vita deterruit: et *Aquila et Fulmine* divinatio, et divinatione Deorum religiones occiduis gentibus, Graecis maxime Latinisque fundatae. *Gigantes sub montibus consepulti*; quia Aquilas in submontanis, ubi sedes habent, ac proinde nidos faciunt, secuti; quia omnes aves ad fontes nidificant, divino aquae perennis beneficio primo omnium accepto, in submontanis haesere. *Gigantes sub montibus ignes evomunt*; qui submontanas incendere sylvas, in quas sive *ador*, seu *far* severe. Ex horum numero *Tityus cauti affixus*; Gigantes in montanis haerentes: cui *jecur* ab *Aquila aeternum voratur*; qui acerrimis stimulis religionis, perpetuisque stimulat et pungitur.

Homerus de Gigantibus haec narrat in Polyphemo, primum fuisse *inhospitales*; nam per montium lucos dispalati, aliique ab aliis secreti, ut ipse quoque Homerus tradit, sua tantum curabant: hinc in admirationem feritatis postea confictum, *humanis carnibus vesci*: illud autem verum, *naturae sponte natis victitasse*; sed praepostera, cum id a Gigantibus erroneis factum sit; nam certis haerentes sedibus industriâ sibi fructus invenere; et *pasturam exercuissent*, quam nos post agriculturam narravimus introductam: *in uxores et filios habuisse potestatem*; namque ii certas uxores, et ex iis certas familias habuerunt, in quas patria exercebant imperia: ex Gigantum erroneum impietate *impium Polyphemum* facit, ut, si eum incedat libido, *cum Jove ipso gerere inimicitias sustineat*, sed praepostera arguit narrationem, *quod Vatem inter Gigantes consenuisse ipse Polyphemus excaecatus memoret, qui sibi eum ab Ulyssae casum cocinerat*: quod significat et connubia et fa-

miliis inter Gigantes auspiciis et divinatione, ac proinde Deorum religione fundatas: *speluncas in montibus habitasse*; quod sane verum: fuisse *monoculos*; id ex *lucis* confictum; nam ut in *lucis* aliqua ex parte caelum observarent auspicia capturi, alicubi *delucarunt lucos*: et ita verum, quod Grammatici docent, *lucum* inde, quod *non luceat*, dictum; et tamen *lucum* a *luci*, sive ab ea parte qua luceret, appellatum: *posteriores Poëtae* ex harum verum ignoratione *hos lucos veluti unos oculos Gigantum frontibus affinxere*. *Ulyssem praecusta trabe Polyphemum excaecasse*; haec sunt prima arma quibus primi gentium pugnarunt: cum enim nondum ferri innotuisset usus, hastas igne acuebant; unde *praecustae sudes*, celebre armorum genus barbaris mansit, ut Romani Historici passim memorant.

C A P. X.

Quatuor primae Historiae Sacrae Epochae demonstratae, per quas Tempus Historiae Profanae bona ex parte Obscurum excurrit.

Ex his quae, ut *Gigantes* demonstrarem, hactenus dicta sunt, quatuor *primae Historiae Sacrae epochae* demonstratae consequuntur, per quas magna ex parte *tempus in Historia Profana obscurum* excurrit.

Prima, *Mundi a Deo creatio.*

Et in ea *Pecuariam* et *Rusticam* ante respublicas in recenti Orbe Terrarum natas, inter Sethidas veri Dei Religione custoditas: cujus virtute per pabula et agros sine legibus innocentes agebant, et se, suos et sua ab impiis, vel falsarum religionum violentis tutabantur; ita ut de iis aliqua ex parte verum accipi possit *aurcum seculum Poëtarum*.

Secunda, *Universum Diluvium.*

In qua Noachum, ejusque piam subolem, Semitidas verae Religionis custodiã antediluvianas Humanitatis artes, Diluvio omnes submersas saltem memoriã conservasse; quamquam ob hominum raritatem, ut aliquem necessarium vitae fructum caperent, solas *Pecuariam* et *Rusticam* ante respublicas fundatas exercuissent: et veri Dei virtute eas ab externis injuriis defensarent; ut sic, iisdem recurrentibus causis, eos *primos post Diluvium* in Terris fuisse *Heroes*.

Tertia, *Abrahami a Deo vocatio.*

Qua Abrahamus e media idololatra gente in proprium agrum est sevocatus, et sub veri Dei regimine, quod Philo *Σεοπραξία* eleganter appellat, perseveravit, fundavitque *Paternum Imperium* ab illo *gentium* diversum, quo vitae et ne-

Hebraeis quod *pateruum Imperium*?

Quod Jus nexi?

Abrahamus quatenus Pater exlex, Princeps summus bella gerit, et gentem condit.

cis jus non patris, sed Dei erat, ut *Isaaci historia* testatur: nam de misero *Jephtis voto* ingenue Patres fatentur, adhuc in Abyssonum divinorum consiliorum sibi latere mysterium: et *jus nexi* fundavit quoque ab illo *gentium* aliud: nam nulli externorum (quos aut impios aut falso pios fuisse necesse est) ullum unquam dominii genus in Hebraeorum agro habuere, sed tantum suarum operarum sibi pretium faciebant: et ita, verae Religionis conservatâ traditione, in pabulis agrisque innocentem suam *familiam* continuit; cum qua, uti *Princeps Summus* (nam nullo diserto Dei jussu gessit) bella cum Regibus finitimis gessit: et sic ex eo fuere post *Diluvium Secundi in Terris Heroës*. Atque ob eam veram Numinis pietatem Abrahamus promeruit, ut cum ipso Deus alterum a Noacho sanciret foedus, quo *populum Hebraeum fundavit*, et primus *Patrum Princeps* est appellatus.

Quarta, *Lex Mosi a Deo data*.

Decalogi laus.

Unâ Agrariâ Moses omnes Hebraeorum Rempublicam continuit.

Quae jus naturae perfectissimae dictat, et nondum facta, quae ceterae *leges gentium*, sed etiam naturâ turpia consilia vetat (*a*); atque ipsa turpia facta non ullis, ut *genticae leges*, poenis humanitas sancitis punit: et *jus nexi* ab Abrahamo conditum, ut alienigenae, qui certe Idololatrae erant, nullum dominii genus in Hebraico agro haberent, *Lege Agraria* juri naturali conformi, et civili aequitati commodissima (quod primis Legislatoribus gentium nusquam factum) per summam aequitatem et sapientiam a ceteris gentibus distinxisse: quo Religionis puritatem maxime custodivit; certas Tribus, et in quaque earum certas stirpes et successiones, certa connubia, certas possessiones, certa dominia, certas contractuum obligationes, atque adeo certum omne jus civile privatum Hebraeorum continuit; et rempublicam litibus maxime ociosam fundavit: quando apud gentes ex *juris nexi iniquitate* apud Athenienses et Romanos turbae et seditiones crebro ortae, et apud Aegyptios, ut Cunaeus in *Hebraeorum Republica* narrat, plebs rustica cum sacerdotibus pluries, quanquam infelici successu, pugnarunt.

(a)* Quae vix post immensa temporum intervalla inter acutissimos et humanissimos Graecos agnovere Philosophi.

C A P. XI.

Ex primis quatuor Sacrae Historiae epochis demonstratis consecutanea.

Hinc patent eorum omnium rationes;	
Cur in universo Orbe aut <i>Hebraei</i> essent, aut <i>Gentes</i> ?	I.
Religio unius Dei Creatoris sub nulla imagine apud Hebraeos custodita?	II.
In statu exlegi, sive naturae <i>θεοπατία</i> Hebraeorum?	III.
Religio inter solos Hebraeos nullâ divinatione fundata?	IV.
Paternum Imperium non terrore necis, ut gentibus, in filios constitutum?	V.
Clientelae non solo misero Receptorum victu, ut inter gentes, illiberaliter habitae?	VI.
Pecuarum et Rusticam Hebraeis cum honore cultae?	VII.
Ceterae artes externorum lucris permissae?	VIII.
Summum Numen, Hebraeis <i>Deus Fortitudinis</i> dictus?	IX.
<i>Agraria</i> ab illa <i>gentium</i> diversa, quae externarum religionum homines ab sui agri dominio semper prohiberet?	X.
Et hinc cur Hebraei patrios mores ac ritus semper acriter custodirent?	XI.
Et omnibus externarum religionum essent insociabiles?	XII.
Ex qua custodia verae Religionis in Oriente primae gentes ortae?	XIII.
Et brevi post Diluvium inter Orientales cunctae civiles artes restitutae?	XIV.
Ac inter eosdem statim Monarchica Regna condita?	XV.
Primusque in <i>Historia Profana</i> prodit Ninus?	XVI.
Atque adeo vera Dei omnium creatoris Religio ab sua prima usque origine conservata Mosem praestantissimum philosophum (a) praestitit, qui Deum, non Caelum, ut gentes, non Mundum, ut gentium Philosophi, sed super Caelum, sive super Mundum intellexit; quod divinus Plato, Graeciâ vix tandem omnibus humanitatis artibus excultissima, est assecutus: et mos majorum super nexi jure ab Abrahamo traditus sapientissimum Legislatorem praestitit	XVII.

Virtute verae Religionis Moses summus Philosophus,

Summus Legislator,

(a) Circa tum de Deo dogmata, tum vitae agenda praeccepta; quod utrumque verae Summi Numinis Religioni omnino dandum: quae cum in statu exlegi sive naturae vigeret, Theophrastus apud Picium merito *Hebraeos, naturâ philosophos* vocat.

quoque, ut Lycurgi, Solones, Decemviri tantis post temporum intervallis cum eo ne comparandi sint quidem: et sic *Humanitas* naturae lapsae ab Adamo occoepta, et veri metu Numinis sustentata effecit, ut Moses ex omni humana memoria ad nos perveniret *Historicus*, ut Philosophus et Legislator ex aequo summus, multo ante quam *Poëtae Heroës* gentibus, et *Legislatores injusti*, et *Philosophi rudes*, et *Historici fabulosi* inchoarentur. Sed tum ex sacra, tum ex profana eruditione id nos conficiamus, ex *legislatione*, et *philosophiam* et *philologiam* et Hebraeis et gentibus geminas natas esse.

Summus Historicus.

Ex Legislatione et Philosophia et Philologia geminae in terris ortae.

C A P. XII.

De Linguae Heroicae, sive de Poëseos origine.

Ignoratae Poëseos originis causae duae.

Prima gentium lingua poetica.

Ex natura rerum praecepta septem.

Ingeniosi, magis humani.

Sed qua ratione inter *Occidentales* sit *Humanitas* restituta, hactenus ignoratum est: quia *unus error* omnium aetatum vetustate confirmatus *Eruditorum omnium* animos occupavit, *una veritas* tantundem temporis ostentata, ab iisdem ipsis animadversa non est. *Error* est, quod putarint, *linguam Poëtarum semper propriam*, nunquam commuam fuisse: *veritas* est, *linguas religione et legibus conservari*. Omnes dicunt, primos Poëtas falsas Deorum Religiones, et Religionibus civitates fundasse; fatentur, primos Scriptorum, Poëtas quoque fuisse; et in proximo non agnorunt, *poëticam, primam gentium fuisse linguam*, qua primae ipsarum leges et Religiones fundatae sunt. Hinc de *Poëseos origine* nobis est novis rationibus disserendum: quas qui legerint, quaeso, ut quae dicimus, ex nulla nostri dignitate (quae sane aut nulla aut certe admodum parva est), sed pro merito rerum expendant serio: nam speramus, nihil rebus per nos dissertatis obstitutum, nisi quam ii his rebus suam ipsorum affinixerunt opinionem. Igitur, ut hanc rem ex natura rerum putemus, septem haec ex ea ipsa in antecessum praecipimus.

I. Nos heic loqui de *Humanitatis principiis*, quam ingeniosae gentes facilius induunt. Etenim haec inquirimus, ut *Jus gentium* illustremus, quod Jurisconsultus definit (1) quo *humanae gentes* (non ferinae, non barbarae, quae ideo ferinae ac barbarae, quia obtusis sunt ingeniis) *utuntur*.

(1) L. 1, § fin. D. de Just. et Jure.

II. Ingenii virtus est invenire, ut est rationis perficere (*). Ingenii virtus quae?

III. Nemo est qui negaverit, esse Caeli temperaturas, quae Ingenium faciunt
gentes alias aliis ingeniosiores alant: ut sub crasso frigido Caeli temperies,
que aëre obtusi, sub magis aethereo et aestuoso acuti ingenii nascantur homines.

IV. *Necessitate ingenia acui*, tritum apud omnes *pro-* Necessitas,
verbium.

V. Quo minus ratione homines, eo magis sensibus pol- Sensus acres,
lent: unde brutis acerrimi sensus sunt a natura attributi;
et foeminae, quam viri, sensilia magis advertunt.

VI. Et quorum sensus acres, eorum vividissima est *Phan-* Vivida Phantasia.
tasia: quare eorum quae vidimus, quam quae audivimus,
praesentiores imagines fingimus.

VII. Statuendum est, ex his quae supra diximus, primos Ingeniorum soler-
ingeniosos homines omnis eruditionis, omnisque linguae ru- tia principio linguis
des nihil aliud, quam *ingeniosos pueros* fuisse: nam lin- debetur.
guae, mentes solertes faciunt (**), cum ad quaque rem
sive naturalem, sive moralem, sive domesticam, sive civi-
lem, quae ferme innumerae sunt, mens memoriâ percur-
rat ingens vitae vocabularium, et verbum ejus rei proprium
inveniat, quo eam appellet.

His ab natura ita praeceptis, nunc ingeniosorum puero-
rum ingenium sequentibus observationibus, ad Poëseos ve-
stigandam originem apposite consideremus.

I. Ingeniosi pueri omnes homines, suorum patrum simi- Monstratur fons.
les, *Tatas* appellant; et in quaque re insigniores proprie- Unde Tropi.
tates, quae magis sensus feriunt, notant.

Hinc si percurras *Tropos* omnes, et *poëticos* maxime, ab Troporum omnium
altera ex his duabus causis natos esse comperias, nempe causae duae.
in verborum inopia, vel a rerum similitudine; ut *sitire*
agros, laborare fructus, quae certe, ut aliae innumerae
tum Graecis, tum Latinis sunt *metaphorae rusticorum*; vel Metaphora,
a rebus quae magis sensus afficiunt (a).

(*) Principium ex Auctoris metaphysica deductum. Vide lib. Me-
taphys. cap. VII, § 3, 4.

(**) Vide Orationem de nostri Temporis Studiorum ratione,
pag. 21.

(a) Et sane pleraeque omnes metaphorae Homericæ ex duplici *Universae Poëseos*
hac causa, aut rerum ignoratione, aut verborum inopia conflatae; *principium*.
ut *naves, maris equi, remi, navium alae*; quam Virgilius postea imi-
tatus dixit, *alarum remigium de Daedalo*: sive, ut alibi diximus,
de nave a Daedalo inventa; et aliae ad hoc instar innumerae; pau-
cissimae ad ornamentum confictae, ut illa *Ajax, turris Graecorum*.
Et quod maxime metaphoras commendat, ut rebus sensu, motu

Metonymia.

II. Nam pueri ingeniosi, quum ignorant rem suo appellare nomine, per sensiliores caussas, vel sensiliora effecta circumscribunt: ut si nesciat ex. gr. ingeniosus puer dicere, *paveo*; nemo miretur, hunc supra aetatem sapere, sed ingenium collaudabit quidem, si dixerit, *cor salit in pectore*, *cor pectus tundit*: quo metonymiae genere magna ex parte stat *locutio poëtica*.

Synecdoche.

III. Certe *Synecdoche* tota ab infantia orta, nihil ab ingenio cognata; cum enim nesciunt homines propriis res appellare nominibus, ea ex genere dicunt: unde *Res* et *Facio*, sunt infantum vocabularium. Itaque infantia ipsa homines a pueritia ad metaphysicam ducit (a). Vicissim genera specie maxime insigni, non aliter ac pueri infantes, significant ut Latinis est *passer* pro omni minore ave, *aquila* pro omni majore (1).

Infantia ad metaphysicam ducit.

Poëtica adjuncta.

IV. Ingeniosi pueri, quia rerum substantias non intelligunt, eas attributis, quae cadunt sub sensu, describunt; et *adjuncta* nedum *emphatica*, sed etiam *ociosa* Poëtarum, et quae nunc nobis *demonstrationes* satis *inertes* videntur, quibus *Homerus* abundat (b).

Antonomasia.

Unde Heroici Characteres.

Ex quo fonte *Antonomasiae* proveniunt, quibus bona ex parte ficti sunt *Characteres Heroici*: in quibus ille, qui ingentem rebus, quas dicimus, lucem affert, quo omnes *Viri Fortes* sunt *Hercules* appellati.

carentibus, animum et actum attribuant, ut *prata rident*, *iratum mare*, *pontem indignatus Araxes*, id ex eo metaphysico vero effluit, quod *Homo Universi regula fiat*, et omnia, quae ignorat, ex sua spectet natura; quod ab rerum imperitis, et pueris maxime, usurpari cotidie observamus: ex quo genere sunt metaphorae apud *Homerum* quamplurimae, ut *fumus*, *ignis flatus*, *suspiriosa sagitta*. Atque ex hoc fonte prima inter homines metaphora orta, qua *Caelum* a motu syderum *ingens animal*, a fulmine mens longe humana praestantior, nempe *Deus* effectus est, et *fulmine fari*, *Aquilarum volatibus nuere*; unde *Fatum* et *Numen* provenere: cum qua metaphora, seu lingua falso Divina et Idololatria et Divinatio simul coartae sunt.

Prima gentium Metaphora;

Ex qua natae falsae religiones.

(a)* Sive rectius dixeris: Naturam homines, infantia ipsa ducente, a metaphysica ad subalternas artes disciplinasque inchoare; mentemque humanam ingenita habere genera, quae a nobis pueris primum sua sponte explicantur.

Episodiorum origo et caussa.

(b) Atque huc revocanda *Homérica*, et inde aliorum Poëtarum episodica, quibus per occasionem alicujus vel personae, vel facti, vel rei appellandae, omnes ejus peristases seu circumstantiae numerantur, quanquam sint alienae, nec quiequam ad rem faciunt: qui mos est rudium ingeniorum, et foeminarum in primis, quae ignorant propria dicere, et transmittere aliena.

(1) Prior. Lib. Cap. CXLIX.

V. Si puero ingenioso vix memores terriculamentum aliquod, aut delictum, eo tanquam praesente terretur, vel exultat: ex qua εὐφροσύνη fiunt vividæ hypotyposes, quæ conciliant evidentiam narrationibus Poëtarum. Hypotyposes.

VI. Pueri ingeniosi, ut sua explicent sensa mentis, vel animi, nullo orationis lumine crebrius, et facilius, quam Comparationibus utuntur; quæ sunt ampla Poëtarum suppellex. Comparationes.

VII. Et sane si quis puer et quidem rusticus nesciat numero annum, et Solis per duodecim Zodiaci signa Orbem appellari annum ignoret, ut tempus, quod sentit, præcipuis rebus rure intra id actis ita describat, *Tertia messis erat*; vel si perennitatem hac particula, *semper*, quia explicare non novit, dicat, *In mare dum fluvii current*; quis hunc, si cetera ad hoc instar pro suo rustici modulo dixerit, eximium arte factum Poëtam Bucolicum admiretur? Circumlocutiones.

VIII. Natura fert infantes, utpote impotes plura oratione complecti, verba ipsa conjungere, ut nutricem apud nos Poëtarum. Verba conjuncta Poëtarum. appellam: ex quo fonte sunt verba conjuncta Poëtarum, *silvicultrix*, *arcitenens*, *memorivagus*.

IX. Nihil autem crebrius pueros videmus fundere quam Onomatopoejæ. Onomatopoejæ. *Onomatopoejæ*, quibus voces canum, felium, murium, gallorum gallinaceorum, aliorumque, et tormentorum bellicorum bombos imitantur: quin ipsum σιγ' (a), quum caro uritur, quod in Homero sublime dictum Dionysius Longinus laudat, quum exprimit sonum, quem edidit Polyphemi oculus, dum urebatur, a nostratibus pueris effectum animadvertas.

X. Et pueris ob linguae ignorationem *Eclipses* verborum Eclipses verborum. frequentissimas esse comperias.

XI. Phantasia in pueris non est ex illa virorum aestimanda; virorum jam est ætate durior et ratione infirmata; at in pueris, qui solo sensu aestimant, praevalida est; et ideo praevaleret, quod tenerioribus cerebri fibris graviores amplioresque in eam objecta rerum imagines imprimunt. Sæpe recorder, quum deambulatum eo, molles clivos, ingentes mihi puero, et abruptos montes visos esse. An hinc Poëtarum illi ingenti corpore Heroës; ut barbaris quoque temporibus Rolandi, sive Orlandi, aliique Gal-

(a) Hujus, σιγ', quam Homerus, similem Dantes fecit vocem, *cric*, ut sonum exprimeret vitri dum frangitur, quæ item ut puerilis ridetur.

liae Palatini enormi staturâ memorantur? Certe quidem observare est, seculis IX, X, XI, quibus magnam humanitatis partem barbaries miseris modis deleverat, imagines Dei, Christi, Deiparae Pictores ingenti facie effinxisse, ad illud numero exemplum, quo Poëtae Deos describunt specie humana majores.

XII. Cumque naturâ ita comparatum sit, ut qui sensu praenimio, et acri phantasia res percipiunt, ii mente puriore parum intelligant, et omnia sentiant animo perturbato, ut pueri omnia fere vehementer aliquo affectu commoti proloquuntur. Hinc illa Poëtarum, *versantur in pectore curae; consilia pectore versant*. Sane me, dum haec cogitarem, puer filius ingeniosus admonuit, qui forte matri inquebat: *Cor meum me semper alloquitur; et quot res mihi dicit?* Hinc Poëtarum locutio semper emphatica, et cui aliquis *πάθος* subsit.

Locutio pathetica Poëtarum.

Characterum Poëtarum sublimitas.

XIII. Ex his omnibus conficitur, ut Poëtae in rebus, factis, hominibus, atque in hominum ingenii, moribus fortunisque, tanquam pueri insigniora animadvertant, et tanquam foeminae componant; ex quarum frequentia, si accedat, uti a pueris foeminisque fit, praesens, vivida et commota expositio, existunt *sublimes Poëtarum Characteres*: ut Longinus praestitisse Sapphon observat illa Ode, quam Catullus latine vertit:

Ille mihi par esse Deo videtur.

Ex structura circumducta versæ, circumducta structura prorsae orationis Latinis, Graecis Germanisque nata.

XIV. Praeterea (potissima notamus, nam minora exequi ex his principiis alii commode possunt) si infantes cum primum sermonem fundere conantur, recte advertamus, comperiemus, naturâ ferri, ut ultima quae sensere, primo loco prima postremo collocent; quia ultima vividiorum sensum, quam prima, reliquere: et quia verba actionem passionemve seu motum quandam significant, qui ex agente et patiente coalescit; et quia motus magis afficit sensus, quam substantia, quae movet aut movetur; pro naturae ordine, verba postremo loco proloquuntur; ita ut tanquam nomina essent appendices verborum, verba ipsa praecipue proloqui videantur. Hinc *Graecis Latinisque circumducta orationis structura*; et in *versa oratione Graecis circumductor, quam Latinis*: quam e viventibus linguis Germanica non solum plurimum refert, sed magis contortam habet; quia magis quam Latina et Graeca puritatem conservat originis, et naturâ, ut mox dicemus, Poëtas, suos genticos vulgo fingit.

Ex verborum inopia et ingenio gentium.

XV. Porro et in pueris et in rusticis atque in omnibus

hominibus infantibus observamus, ut inopiâ lingue pauca loquantur. Huic verborum egestati si iudicium succurrat, propria rerum momenta dicunt; si adsit animi altitudo, sublimia dicunt; si suppetat ingenium, plura brevi dicunt.

Ex primo fonte est *brevitas poëtica praeceptorum*, quam monet in *Arte* Horatius: ex qua nata primum concisa *Oraculorum Responsa*, quae carminibus omnia dabantur: et *legum primarum brevitatis*, quae Latinis *carmina* dicta sunt, quia certis verbis concepta erant; ex qua certa formularum conceptione, *plenissima gravitatis*, et *oraculorum instar*, *Jurisconsultorum Responsa* provenere: ex quo genere sunt *Sapientum dicta*; quae sunt brevissima monita vitae agenda adprime utilia: unde *Gracciae Sapientes* omnibus Philosophis fuerunt Homero propiores. Ex secundo fonte sunt, quae haecenus ex harum ignoratione caussarum admirabar, *Apothegmata Laconica*, plena sublimitatis; quorum vix *Poëtae* postea *doctissimi* ad sua ornanda sententiarum granditate Poëmata, similia invenire potuerunt; et tamen Spartani literas discere lege vetiti; et ob id ipsum, ut in Regno Optimatum, plurimum de Heroum moribus referebant, ut diximus Libro super. (1). Itaque in insigni lingue inopia *brevitatem Heroicam* vel *Foeminae ipsae Laeanae* conservabant. Ex tertio fonte sunt *Dicta Florentinorum* omnia aut lepore summo aut aceto conspersa, quae *Florentini forenses* vulgo *del Mercato vecchio* invenere; quum gens acutissima per barbariem summa verborum egestate laborabat. Ex quibus omnibus illam quaestionem brevi et facile solvas, quae tantopere ingenia exercuit, *linguae scriptoribus, an scriptores linguis praestantiam concilient?* quod lingue scriptoribus dant sententiarum vim; scriptores linguis locutionis cultum, copiam, ornamentum.

XVI. Porro quae duo in *Arte Poëtica* omnium gravissima praecepta traduntur; alterum, ut *vulgares hominum opiniones Poëtarum prudentiae moderentur*; alterum, quod *materia Poëseos maxime propria, impossibile credibile deligatur*; hoc est, res quae naturâ fieri non possunt, sed quae vulgus vel naturâ ipsâ, vel temere Dei Omnipotentia per miraculum factas credat; haec, inquam, duo praecepta satis probant, poëticam facultatem erroribus, opinionibusque valere, philosophiâ et veritate evanescere. Hinc sublimitas fabularum a falsis vulgi persuasionibus, quae nunc *Infantiae praecipua* dicuntur, omnis conciliata: ut *fatu*

Linguae aliae.

Aliae sublimes;

Aliae festivae vel acres.

Difficilis quaestio philologica expedita.

Poëtica facultas opinionibus valet scientia evanescit.

Fabularum sublimitas ab infantiae praecipua conciliata.

(1) Prior. Lib. Cap. CLXVIII cum duob. seqq.

caelo fixa clavo adamantino, puerorum illud est, qui stellas, aureos caelo clavos affixos putant: navigantibus in altum, puerorum praëjudicium est, *terrasque, urbesque recedere*: ut tendentibus in Italiam a meridie iter, quos inde Aquilo repellat, *fugiens Italia* videatur: *clamorem ferire sydera* putant pueri, qui de summis aedibus paucas supra ulnas se tangere caelum credunt: *Æolum speluncis, tanquam follibus coërcere, et emittere ventos*, ferrariorum Physica est: *Solem, Lunamque curribus percurrere caelum*, ex ipsa vulgi opinione ortum, quod ex maculis, quas ea monstrant sydera, iis oculos, nasum et os finxere. Quin sublime illud, quod *Sol, ne Thyestis coenam aspiceret, retro egerit cursum*, ex eo genere est, quo, qui Antipodas intelligere non possunt, Solem putant ab Occasu pone altissimos a Septentrionibus montes ad Ortum redire: et illud sublimius, *Olympum sentire Numinum pondera*, quasi Numina mole aestimarentur, referunt Peruenses, stupidissima gens, qui quicquid justum excederet modum, ut *ingens flumen, mons, arbor*, ut Acosta in eorum Historia refert, *Deos* credebant.

Ut Metamorphoses
poëticae natae.

XVII. Et, ut faciamus tandem modum, si his rebus nostras opiniones detrahare velimus, omnes *Metamorphoses*, quas Poëtae commenti sunt, et impossibiles eo vero credibiles faciunt, quod Deus possit omnia; inuenimus, esse quam simillimas fabulis, quas de Orco, horrendo homine, et de horrendis foeminis, divinitate donatis, quas *Fate* vulgo dixere; et ad nostra usque tempora perductas, pueris filiis matres, ut eos delineant, narrare solent: quibus quae mira de Circe ex. gr., de Medea traduntur, simillima esse comperimus iis quae seculis item barbaris de Merlino (is enim re vera fuit Anglus Mathematicus, qui seculo vi vixit, quem rudissimae tunc Britanniae gentes insignem Magum putaverunt) vera habita sunt. Sed et in iis ipsis de Orco fabulis, et *delle Fate*, prae illa fabula, in qua Longinus tantum *Homericae sublimitatis* advertit, a Polyphemo in *Æacim saxum ingens* jactum, in quo et sylvae erant, et pascua, et pastores, et pecudum greges errabant; et ipsum Gigantem dum agebat pecus, *pro virga ingentem gestare pinum*; multo grandiores passim observes, quae seculis item barbaris, omnisque doctrinae, et eruditionis omnino rudibus natae, ut Homeri Rhapsodiae, ad nos usque perlatae sunt. Neque sane putandum est, *Metamorphoses* principio ex voluptate fictas esse; cum vel hodie in hoc ingeniorum cultu, pueri, fœ-

minae, rusticique, quas *Circitores* miras metamorphoses in ludis exhibent, veras credant. Quid si in illa frequenti ferarum de hominibus strage ita factum conijciamus, quod ubi quis visus esset, mox nusquam apparuerit; et tantum cruenta vestigia viderent, eum in *florem* ibi natum, aut *plantam*, aut *avem* quae inde evolaverit, feram quae forte inde effugerit, *fontem* vel *saxum* immutatum esse putarent? (a)

XVIII. Sed ut Philosophia magis magisque a sensibus depurari coepit, ita Poësis a natura hominum longius abscessit; unde Poëtae hodie arte et industriâ *phantastici* fieri debent, qui olim vigente sensuum, non rationis aetate, *phantastici naturâ* erant: de quo tempore, nec de ullo alio verum illud, *Poëtae nascuntur, Oratores fiunt*: cum hodie nisi difficilium, certe non minori arte fiant Poëtae, quam Oratores.

Philosophia invalescente, Poësis infirmior.

XIX. Quare *Ars Poëtica pro nostris principiis* huc redit omnis, ut qui in ea excellere velit, omnem, quam propriam dicunt, linguam dediscat, ac ad vetustissimam verborum inopiam redactus, ea necessitate mentis sensa per ipsarum rerum adprime proprias et summe sensiles notas explicaverit: ac sensuum ac phantasiae ope vividissimas sublimesque rerum, morum, affectuum imagines effinixerit: et quemadmodum, ut quis recte de philosophicis disserat, falsis puerorum et vulgi persuasionibus in antecessum purgari debet; sic vicissim, ut quis sublime pangat *Poëma*, omnia ex vulgi et puerorum maxime opinione sentiat ac dijudicet; et ita factus abunde *Phantasticus*, omnia granditer una et ad vulgarem sensum accommodate cecinerit.

Ars poëtica pro nostris principiis.

XX. Vides igitur Eruditos omnes seu Graecos seu Latinos, et qui post utrosque scripsere, in Poëseos originem inquirentes, haec quae de *fabula, sententia, locutione poëtica* hactenus demonstravimus, nihil prorsus, sed solum de *cantu et rhythmo* cogitasse: quia ut id omnibus erat exploratum, prorsae orationis Scriptoribus Poëtas fuisse certos priores; ita nunquam eorum omnium quisquam vel suspicatus est, linguam Poëtarum primam in terris natam, qua primae gentes, nempe Heroës Poëtae, ut finguntur *Orpheus, Amphion, Linus*, locuti sunt.

Cur universa Philologia fabula super Poëseos origine?

(a)* Uti Peruenses, ubi primum Hispanos equites viderunt, eos Graecorum numero Centauros credidere; et Hispanicis naves putarunt natantes montes, ut item Graeci dixerunt *Cycladas*.

Et ut de versæ orationis origine, inerior?

Cur primi homines cantando loqui coeperunt?

Sed de hoc ipso *cantu poëtico* satis infirma vel Philosophi gravissimi, in quibus Franciscus Patricius est, disserere: quod primi hominum *pastores in illo ocio suo cantum ab avibus vel ventorum sibilis didicissent*; ac proinde dicunt, primam in terris *Poësim* natam esse *Bucolicam* (a).

At hercule haec, quam ipsam pro nostris principiis nunc dicimus, vera caussa est: quod naturâ ita comparatum observamus, homines blaesos, quum pronunciare impediuntur, in cantum prorumpere. Id ipsum existimandum est, primis hominibus evenisse, qui praeduris linguae fibris, neque a pueritia in faciles flexus subactis, utpote nostrorum sunt puerorum, qui in hac linguarum copia adolescunt, ad voces quas raras audiebant, et quae tum passim novae, et quidem omnes prolatu difficiles nascebantur, pronunciandas, eodem impetu in cantum erumpbant, principio arhythmicum, immodulatum, quali cantu Romani pueri Legem XII Tabb. *tanquam necessarium car-*

Poëseos historia.

(a) Sed enim si haec et ratione et auctoritate severius expendamus, pro hoc temporum ordine *Heroicam*, *Dramaticam* et *Bucolicam* natas inveniemus. Nam Homerus certe omnibus Tragicis prior; quia *Poësis heroica una imitatione constat*; nempe narratione rerum gestarum, et relatu orationum, quas fuderunt Heroës; atque adeo eadem *una imitatione, qua constat Historia*: ex qua antiqua possessione Historici etiamnum usurpant verba, quae Cicero appellat *prope Poëtarum*. At *Tragoedia et antiqua Comoedia*,

deinde Tragoedia, cum Comoedia antiqua;

quae veras introducebant personas, et novae Comediae tempore dubio procul praecunt, *constant imitatione duplici*, quod solertioris est mentis, nempe narratione rerum gestarum, et quod personas fingit viventes et praesentes, quae eas gerunt. *Nova autem Comoedia et Bucolica, quatenus Comoediae novae pars est.*

Denum Comoedia Nova et Bucolica, quatenus Comoediae novae pars est.

imitatione triplici, quod est summi ingenii specimen; nam fingit primum res, deinde personas, tertio utrasque praesentes et loquentes facit. Unde *Comoedia Nova et Bucolica* sunt novissima dramaticae Poëseos genera: nam quatenus exámetro versu primi Pastores suos animi affectus rectâ significarunt, concedo Philologis, *Bucolicam Heroicâ*, quantum ad numerum, fuisse priorem. Ad hoc et illud accedat, quod si Tragoediae initia rudissima, qualia ab Horatio in *Arte* narrantur, advertas; conficias inde Homeri magniloquentiam non ex arte natam, sed ex heroicae etiamtum florentis aetatis natura; et quae in eo rudia sunt, sunt enim innumera, desinas demirari. Praeterea *Tragoedia et Comoedia* versibus

Linguae heroicae demonstratio.

Jambus tradux heroici versus in solutam orationem.

jambis conceptae sunt, qui versus ad solutam numeris orationem accedit, ita ut Graecis inter fundendas solutas orationes quam saepissime exciderent: an, quando Graecos prius versam, deinde *prosam* orationem fudisse certo constat, dicendum sit, *versum jambum Graecos prosam orationem admovisse?* et an inter primos Tragoediae ortus, *Graeci jambis sermones funderent?*

men, ut Cicero tradit, ediscebant. Deinde, quia prima rerum vocabula monosyllaba, ut diximus (1) de Latinis, nata: nam de Graecis non perinde constat, quia primam legum linguam custodire non norant, ut supra diximus (2) quoque; ut de Hebraeis id est expeditum; quibus non solum nomina, sed verba ipsa ferme omnia monosyllaba sunt, quia Historiae suae linguam ab suis originibus sancte servarunt, ut supra diximus etiam (3): et ex monosyllabis facile rhythmus componuntur; unde Musicae elementa monosyllaba sunt, quae facile cantum componant: sic imprudentibus primis hominibus versus excidere (a); quorum cum animadvertissent suavitatem pastores maxime ociosi, primi Bucolicos versus invenere (b).

XXI. Atque ex his omnibus quae de Poëseos origine, ni fallor, apertissime demonstravimus, liquet ratio, cur *Homerus omnium Poëtarum princeps* extiterit; quia aetate Poëtarum proxima floruit, hoc est, quae Graeciae gentes poëticâ linguâ adhuc magnâ ex parte loquebantur.

Cur *Homerus Poëtarum princeps*?

Sed enim ab omni aetate *Homerus* suis Poëmatis innumera et divina sublimioris sapientiae semina disservisse putatus est: quare ut complures Graeciae civitates eum sibi civem vindicant suum; ita omnes ferme Philosophorum sectae eum suum sibi principem faciunt, et in primis *Platonici*: unde *Homerus Plato Poëtarum*, *Plato autem Philosophorum Homerus* est appellatus.

Adversus *Plutarchi* librum de *Homerio*.

(1) Prior. Lib. Cap. CXLIX. (2) Ibid. Cap. CLXXXII. (3) Hoc Lib. Part. II, Cap. VIII, § Alterum.

(a) Et sic non consilio humano, sed Divinâ Providentiâ factum est, ut homines, nondum inventâ scripturâ, majorum traditiones cautu facilius conservarent: quod in nostra *Synopsi Italica* emendes velim, ubi omnium ante nos sententiam sequebamur, homines primos tantum ad memoriae facilitatem excogitasse: quod vero sic emendatum constat cum quamplurimis sane aliis, quae ab hominum industria hactenus putabantur inventa, quae *Divinâ Providentiâ*, ut homines ad societatem celebrandam conducere, *rebus ipsis dictantibus*, per hos utroque Libros demonstravimus esse comparata.

(b) Ex hac antiquitate inter Germanos, qui quam maxime puras suae linguae censervantur origines; unde voces inter ipsos pleraeque omnes monosyllabae, quae porro eâdem ferme, qua apud Graecos, felicitate compositae, polysyllabae sunt; Poëtae vulgo nascuntur; et ut plurimum de ultimo supplicio damnatis concipiunt carmina: an ut pueros suntuum exemplis ad virtutem instituant, ad eandem ferme *lyram* accinentes, ad quam primi *Legislatores*, quos dicit *Horatius* in *Arte*, et Poeta ab *Agamemnone* domi relictus *Clytemnestrae* pudicitiam custodiebat, ut narrat *Homerus*?

Hanc opinionem omnium seculorum auctoritate firmatus ille error peperit, primos Poëtas naturales fuisse Theologos: quem nos errorem convellere coepimus (1) tribus illis objectionibus, una, quam ex ipsa humanae naturae proprietate desumpsimus, nimirum homines primum necessaria, deinde utilia, tandem vitae voluptuaria consecrari: quam qui in dubium revocaverit, is plane omnis sensus communis est expers: et duabus aliis, nempe ex indubia Philosophorum et Poëtarum Historia, quam utramque item ex ipsius humani ingenii natura contexuimus: per quae omnia graviter confirmavimus, primos Poëtas Theologiam naturalem prorsus ignorare debuisse.

Quibus nunc Auctarii loco addere ex his, quae heic de *Poëseos* origine disseruimus, et commodum et facile est. Homerus dicitur floruisse anno ccccccxcix, idest cxxix ante Olympiades: Thales natus Olympiade xxxvi, hoc est cclxix post Homerum annos, *primus Physicen inter Graecos docuit*, quam ne in Graecia quidem ortam, sed Ægypto adportatam volunt, et rudissime statuit, *Aquam primum esse omnium rerum principium*. Undenam igitur haec, quae Platonicis maxime praeter alios praestantissimos Philosophos in Homero profundissimae sapientiae semina inveniunt, provenere? Confugiunt eo, Homerum ab Ægyptiis didicisse. At Homerus ducentis et plus eo annis ante Psammeticum floruit, a quo Ægyptus Jonibus Caribusque reclusa est. Sed esto, Ægyptum clam penetrarit Homerus, scilicet ab Ægyptiis haec sublimia didicit, a quibus Thales cclxix post annis, tam rude et crassum rerum principium didicit *Aquam*. Eruditi Christiani dicunt ab Hebraeis, et Mosis schola. Sed demonstravimus priscas gentes vel brevi unius continentis ambitu alias ab aliis ignaras egisse, et per causas bellorum cognitae esse (2): et Libro prior. (3) majores gentes suas religiones et leges vel suis clam plebibus habuisse, tantum abest, ut peregrinis evulgarent: et Hebraeos gentibus vel in communi victu insoeciabiles, suam doctrinam iis profanasse putandum est? An dicent (quod nefas invictis rationibus demonstravimus (4) falsum) Homeri gentem a Diluvio in aliquo summo monte servatam antediluvianas scientias custodisse?

Quid igitur heic dicendum? Nimirum has sublimis Sa-

(2) Prior. Lib. Cap. CLXXXIII, § Sed qui et seq. (2) Hoc Lib. Par. II, Cap. I. § Quae res. (3) Lib. prior. Cap. CLXVII. (4) Hoc Lib. Part. II, Cap. X.

pientiae sententias, sequentes Philosophos doctissimos in Homero ipsos excogitare, dum cupiunt invenire; quia student haec sua ipsa excogitata Antiquitatis testimonio confirmare, ea falsa persuasione, primos Poëtas naturales fuisse Theologos: et Homerum felicissimo ingenio praeditum, principem Poëtarum locum tempore ipso occupasse, quod aetate proxima seculo poëtico natus est, dum lingua adhuc inops erat, sensus etiamdum regnabant, ratio, adhuc erat infirmior: unde ejus heros Achilles sensu, non ratione admirandus, ut qui inexorabilis, juris naturae contemptor, et vel mortuus regiarum puellarum sanguinis avidus: et quia paupere linguâ natus, ex omnibus Graeciae civitatibus poëticas locutiones collegit atque composuit; unde factum, ut omnibus Graeciae dialectis loquatur (a); eodem prorsus fato, quo Dantes Aligerius in summa Italorum barbarie, sine ullo exemplo proposito, ex sese primum natus, ex sese quoque Poëta factus absolutissimus.

Cur Achilles, Heros sensu, non ratione admirandus.

Cur omnibus dialectis usus est?

(a) Atque haec est ratio cur Graeciae civitates ferme omnes Homerum sibi quaeque civem asserant suum: de qua re est apud Ciceronem in Orat. pro Archia elegantissimus locus.

IN EXORNATIONEM PERPETUAM CAPITIS XII.

De Poëseos origine.

Sed ut quae de *Poëseos origine* hoc cap. disseruimus, gravissime, quantum est, confirmemus, de Homero, ejusque utroque Poëmate quaedam ad hanc rem plurimum facientia aliquanto curatius videamus.

De Homeri aetate.

Quae ut constabulantur universa, ante omnia est *Homeri aetas* definienda. Cumque apud Graecos nulla inveniatur conscriptio Poëmatis Homeri vetustior, ut scribit Josephus l. lib. *contra Appionem*; quid nobis superest, nisi ut *Homeri aetatem Homero ipso probemus?*

Achilles in Patrocli funere edit omnium certaminum genera, quae postea in ludis Olympiis jam humanissima Graecia spectavit: quin Graeci Heroës ad Trojam in desultoriis curribus pugnant, et Proci apud Penelopem equestri annuli ludo exercentur, quae sunt egregiae dexteritatis specimina: inlempque colludent talis; qui lusus Graecos Romanosque vel excultissimos detinebat. Jam ut tacem in aere, auro, argentove caelandi artem, et Alcinoi tum hortorum delicias, tum Regiarum aedium magnificentiam, quae demus Platoni, oestro poetico Homerum in idea, sive, ut Latini dicunt, genere quodam descripsiase. *Commercia externa* certe inter ipsos saltem Graecos non solum terrâ, sed mari quoque celebrata, ut Penelope doleat, Telemachum errare commerciorum expertem; et Eurialus Phorax Ulyssi ignoto erroni, excusanti certamen dicat, eum non esse heroëm, qui athleta non sit, sed navis magistrum, verturae, viatico

Homeri aetate omnia certamina olympica.

Currus desultorii. Ludus annuli equester.

Lusus talorum.

Ars caelatoria.

Hortorum deliciae, aedium magnificentia.

Commercia externa.

Merces exoticae. **rum**, et lucri rapacis callidum. Procul dubio Homeri tempore *exoticæ mercis* foris ad Graecos importatae, unde nota Homero, *ebur*, *ebur*, *thus arabicum*, *electrum*, *et ex electro gemmata monilia*; *byssus* aridâ tunicâ cepae tenuior; *vestes ex phrygio opere*; vestes autem *variae* in usu Phaeacibus: et inter Procorum munera *vestis* dono danda *Penelopi*, aureis *suffulta fibulis*, quae flexiles porro congruerent; vestis genus, quod hac mollissima aetate vix tandem inventum est: sed et quod in Romanorum postremo luxu fuit, *cedrus*, ex quo ligni genere Priami currus factus, quo ad Achillem devectus est, quod *varias*, *pulchrasque exhibebat figuras*: sed et quod neque luxus Romanus excogitavit, *cedri fumus*, quo Calypso antrum *suffumigabat*: quae omnia certe Homerus oestro intelligere haut potuit. Qua ratione transmitto apud *Circem delicatissima balnea*, et *Phaeaces balneis calidis* soveri, *choris psallere*, dormire in *cubiculis*; et quod Priamus amisso Hectore, aliisque fortibus filiis, queratur, sibi filios nequam esse superstites, tantum optimos psaltores: *pueros*, qui *Prociis* ministrant, *pulchros*, *flavicomos*, *pereleganter vestitos*; et viris aequae ac foeminae *comae studium*, quod Paridi, veluti effoeminato, Hector et Diomedes objiciunt. Et quamvis Homericus Heroës caribus tantum assis vescantur (qui cibus omnium maxime simplex est, utpote ad quem conficiendum solo igne opus sit, in quem carnes projiciantur; nam deinde carnes elixae sunt, ad quod et ignis et aqua et lebetes sunt necessarii: tandem cibi jurulenti excogitati, in quibus praeter haec omnia, sumen quoque est colliquandum) et *delicatissimus Heroüm cibus* narretur *farina cum caseo et melle commixta*; tamen in duabus comparisonibus meminit *piscationis*; et Ulysses fictus erro, pauper Proco stipem rogans, dicit, *Deos Regibus hospitalibus dare piscosum mare*; et nos in his Libris et Notis demonstravimus, diu gentes summam maris habuisse religionem. Videamus nunc Homeri tempore, quae respúblicae? In *Achillis clypeo* Homerus describit *mulctas pro caede*; et oratores reorum causas dicere in concione: et nos demonstravimus in his Libris, poenas in primis rebuspublicis, utpote Optimalium, severissimas esse dictatas; quod Horatiano iudicio inter Romanos, exemplis Charondae inter Thurios, Zaleuci inter Locrenses, et legibus Draconis, quas Atheniensibus sanguine scripsisse dictus est; et severitate poenarum praenimia Leg. XII Tabb. quas Romani a prioribus gentibus accepere, graviter demonstravimus: et serae libertatis esse, deprecari apud populum vel mites poenas. Nam quod Deus per occisi Abelis occasionem, pro occiso homine mulctas sanciat, id dandum hominum raritati in ipsis Mundi primordiis: et quod Grotius in Notis ad librum *De jure belli et pacis* quamplurimarum gentium barbararum leges numeret, quae edicunt pro caedibus mulctas; id temporum crudelitati et avaritiae tribuendum: cum enim nuper crudelissimis bellis Europam inundassent, et pecuniam summe admirarentur, non poenis, sed mulctis a pravis facinoribus erant sane deterrendi. Tandem Ulysses narratur de caprifisco, ad quem se attinuerat, ne a Scylla voraretur, dum navim Scylla revomebat, in eam ita lassum desiluisse; ut Judex, qui multorum litigantium causas judicavit, a foro surgit ad prandium: quod est argumentum satis adultae calumniae, et jamdiu antiqui moris exuti.

Cur in Mundi primordiis?

Cur inter posteriores barbaros?

Litium multitudo.

Maxime autem adversantes de *Homeri aetate* sententiae sunt, una opinantium, eum *vixisse belli Trojani tempore*, nempe ad *sexaginta annos*, postquam *Theseus Athenas fundarat*: altera opinantium, eum *quadringentis sexaginta post Trojanum bellum annis vixisse*, nempe, regnante inter Romanos *Nuina*. Igitur eo *Græcorum cultu, humanitate, luxu, deliciis, fraudibus, libertate*, pro meo merito jure in posteriorem sententiam concedo, utpote Homero ipso demonstratam; *ut neque pro hac posteriori sententia Homerus Ægyptum adire potuerit*, cum etiam sic vixerit ante *Psammeticum*, quo tempore *Ægyptus* exteris omnibus oclusa erat.

Ætas Homeri demonstrata.

Ex hac dissertatione duo magni momenti Corollaria confeceris: I. *Scripturam vulgarem inter Græcos nondum vi, vii Olympiade repertam esse*: nam in toto Homero semel *literarum* sit mentio, nempe quas *Praetus Bellerophonti exitiales* socio scribit, quas per *σῖμυττ* scriptas diserte narrat, per *signa*, seu *characteribus heroicis* exaratas. II. *Traditiones poëticas, sive fabulas ad Homerum tot seculorum excursu multum corruptas pervenisse, et post Homerum etiam esse depravatas*; cum neque ipse Homerus literis vulgaribus sua *Poëmata* commissa reliquerit, sed per cantus memoriâ conservata, diu post scripturae vulgari mandata sint, ut *Josephus* loc. sup. testatur.

Scriptura vulgaris nondum Homeri aetate.

Traditiones poëticae ante et post Homerum corruptae.

Homeri tempore Græcos externarum gentium imperitos.

At enim Homerus saepe *Oceanum Deorum parentem* appellat; et ubi *Achilles* se ex *Thetide* marina Dea natum, praestantiori jactat origine, quam *Pelegonis* ex *Axio* flumine orti, dicit ab *Oceano flumina, fontes, profundos puteos originem ducere*: et narrat *Ulyssem in Ægypto* cum *Proteo* marino numine luctasse, qui in omnium rerum formas convertebatur: quibus locis, *Aquam, rerum omnium principium ab Ægyptiis didicisse* satis aperte probare videtur. Item narrat, *Thoni uxorem Ægyptiam Heleuae nepente donasse*: narrat, a *Creta* in *Ægyptum* iter esse, flante *Borea*, quinque dierum, et inde *Ulyssem ad Ægyptios delatum*: narrat postremo *Thebas* centum portarum celebrem *Ægypti urbem*: quae omnia confirmant, *Ægyptum* Homero cognitam. Quin his ego addo, *Homerum* memorare *Phoenices*, a quorum Rege narrat *muneribus ornatum Helenam*: memorare *Ethiopiam*, et ubi *Thetis* *Achilli* dicit, *Deos* eo epulatum *ivisse viginti dies*, et ubi *Æthiopes* in *Orientales* et *Occidentales* partitur: in *Menelai* et *Ulyssis* erroribus memorare etiam *Lybiam*.

Sed quanti haec! cum idem Homerus narret, *Mercuriam ad Ogygiam Calypsus insulam, in Phoenicia mari sitam difficillimum habuisse iter*, quod litora vicina nulla essent, ubi in templis *Diis* sacra fierent? tam longa *Græcis Phoenicium maris insula*, ut nunc nobis *America*, videbatur! quod si *Phoeniciam* *Homeri aetate* *Græci* commearent, quae *Homeri* frons narrantis, eo *Deos*, et quidem *alatos* *difficillimum* habere iter? At *Homerus* fidem ab *Auditoribus* promeret, cum *Aleinois* dicat *Ulyssi*, *se ei navem daturum*, qua in patriam reducat, vel si opus sit, *Euboeam* usque vecturam; quam, inquit, qui viderunt, dicunt quam longissime sitam. Ex qua *Aleinoi* confessione *longissima Græcorum navigatio Homeri tempore erat a Phaeacia, sive Corcyra Euboeam usque*: quod iter *Græciam*

Homero ignota Phoenicia.

universam a mari describit; et tamen *Phaeaces* dicit *rei nauticae peritissimos, qui sine gubernaculo navigent.*

Homeri patria Samus demonstratur.

Ex quo loco bellissime demonstratur Homerus fuisse ex Graeciae parte magis occidua: cumque inter alias satis multas graecae civitates Samii apud Ciceronem in Orat. pro Archia eum civem vindicent suum, et Samus in magis occidua Graeciae parte sit posita; Homerus est Samiis adjudicandus. Atque inde est, quod vicini Ulyssis potissimum, non Menelai, non Diomedis errores narret: et proximae Siciliae, Italiae, Phaeaciae historiis Odysseam exornet: neque Graecos appellet *Argivos*, vel *Pelasgos*, nomina remotiorum Graecarum gentium propria, sed *Achivos*, quod nomen postea proximis Achaeis permansit. Conjecturam adprobat mirum gentis acumen, ex qua Pythagoras, Italicae et Graecanicae Philosophiae sublimioris magnum incrementum. Praeclara Samiorum gloria, ab se duo maxima Graecae Sapientiae decora produisse!

Homero ignota Aegyptus,

Sed ad rem, neque Aegyptum, neque adeo Italiam Graecis Homeri tempore cognitas, duo ejusdem loci indubitanter demonstrant: de Aegypto ille, ubi, dum Menelaus narrat Telemacho, se diu in Aegypti Pharo detentum, describit *eam insulam tam longe a continenti sitam, quantum exonerata navis secundo vento perpetuum diem navigaret.* Sed enim Pharos tam prope continentem adjacet, ut interjectis molibus Alexandriae portum, qualem Jul. Caesar describit, effecerit: alter locus est de Italia, Circaei, quam urbem insulam Homerus facit, cum ea in continenti sita esset. Si igitur Homeri tempore Graeci in Aegyptum Italiamque commearent, Homerus satis improbe mentiri videretur, et omnem fidem suis Poëmatis abrogaret.

Ignota Italia.

Quid igitur statuendum? Homeri tempore Graecos externarum gentium adhuc fuisse imperitos; et Phoenices omne internum mare luci causâ percurrere, ut pluribus in locis ipse Homerus testatur in Odyssea, et ad maritimas Graecas urbes merces, quas supra diximus, exoticas, ut in Eumaei urbem *electrum* et ex *electro gemmata monilia*, aliasque quas ipse *nugas* appellat, et cum iis externarum nationum quoque notitias importare.

Ex dictis Corollarium maximi momenti eruas licet: quod si ante Homerum coloniae in Italiam deductae sunt, ut ab trecentis ante annis deductas esse probavimus, hac Parte Poster. Cap. XIII Coroll. ult.; et Italia Homeri tempore Graecis ignota; eas *alius generis colonias* fuisse necesse est, quam quas in terras victas victores deducunt, quae cum gente principe civitatem communicant; de quibus disseremus in Notis ad Cap. XVII ubi enumerantur *ex Tanai et Sesostride, quales explicavimus, consecratae.*

De primarum vocum alienatione.

At enim Fabulae multo ante Homeri tempora inventae tradunt, ab Hesperia Herculem aura reportasse poma, et Caci boves abegisse; et priorem Hercule Atlantem in Mauritania humeris sustinere caelum, in quo labore Hercules Atlanti successit; Perseum in Aethiopia Andromedam liberasse; Argonautarum expeditionem in Pontum et Bacchi ab Indis reportatas victorias: atque eodem Thebarum nomine, et celeberrima Aegypti et antiquissima urbs in Boeotia appellatae.

Heic, antiquitatis hactenus obscurissimis rebus ingentem lucem ex nostris principiis allaturum spero, si haec duo vera, quae jam demonstravimus, concedantur: I. Homerum ad quingentos annos post seculum Heroicum floruisse (*seculum Heroicum*, quod Chronologi designant, accipio: nam quod nos definimus, ad Homerum usque perdurat): II. Homeri aetate nondum vulgarem scripturam inventam. Quibus datis, de his fabulis Graecorum, nisi gravius, idem certe est judicandum, quod de nostrarum civitatum antiquitatibus, quae a barbaris per multa rudia literarum secula ad nos pervenerunt; quas vulgus omnino credit, acrioris autem judicii homines aut prorsus falsas aut veras magna ex parte falsis commixtas judicant.

Ejus effecti praecipuam causam conjicio, *vocum primarum alienationem ab ipsarum significatione nativa*, temporum successu necessario factam; de qua ut disseramus, haec duo in antecessum sunt statuenda: I. De antiquo terrarum Orbe universo profanas notitias nobis non aliâ viâ, quam per Graecos traditas esse: II. Principio voces inter Graecos brevi contentos orbe natas, deinde prolatione gentis prolatas esse: hinc sequentia tanquam consecutanea enarrantur.

Philologiae axiomata.

I. Oceanus principio quodvis oculis *interminatam mare* significavit; ut Homerus praeter locos alius utriusque Poëmatis, Vulcani Insulam dicit *Oceano circumfusam*. Quare non est necesse, ut de Oceano extra Columnas accipiatur *Neptunus*, qui perpetuo adjuncto ab Homero appellatur *εὐνοσιγχιών*, *terras complectens*; cum de quaque Insula principio dictum acciperetur: neque de Oceano glaciali intelligendum, quum Homerus dicit, *celestem curram nunquam in Oceanum occidere*; cum cuius altum mare totam noctem uaviganti ejus planetae phaenomenum innoteseat; deinde, penetratis Herculis Columnis, mare, quod universam ambit terram, *Oceanus* dictus est.

Primus Graecis Oceanus.

II. Olympus certe Homeri tempore, Deorum sedes, ipse montis vertex putatus; a quo modo *baechatus*, modo *nivosus*, nempe in pendicibus, modo *supra nubes*, *pluvias*, *nives ventosque*, *semper serenus et circumfulgens* in jugo, *per quod dispositae Deorum sedes* narrantur; deinde Graecorum mentibus in intensum expatiantibus, *Olympus* Caelum omnia complectens *sydera* dictus mansit.

Primus Olympus.

III. Ad hoc utrumque exemplum illa fuisse necesse est, *Hesperiam* principio dictam Graecis occidentuam Graeciae plagam, ubi ipsis stella *Hesperus* occidere videretur; deinde resectâ iisdem Italiâ, ob situs similitudinem *Hesperiam* Graecis, *Italiam* fuisse; quae praeeccidua Graeciae particula, *Hesperia magna* dicta Poëtis mansit: tandem cognitam Hispaniam, ultimam ab occidentua plaga terrarum, *Hesperiam* dictam mansisse: qua ratione verisimile illud fit, *Herculem* ab *Hesperia*, nempe aliqua occidentua Graeciae parte, a *Caco* abegisse boves, et *aurea poma* reportasse.

Hesperia prima.

Hesperia secunda.

Hesperia tertia.

IV. Sic *Atlas* Graecis fuerit principio quivis altissimus mons, qui aliquem ipsis terrae Orbem terminaret: nam qua ratione illa *mundani systematis* tam rudis apud Homerum opinio nasci potuit, *Atlantem sustinere columnas*, quae *Caelum terrasque complecterentur*, nisi inter rudissimos homines, qui in altissimorum montium convallibus agerent; et montibus, quibus conclusi essent, tanquam

Primus Atlas.

Primus Herculis Columnae.

pueri Universum terminari putarent? Deinde ad ultimos ab occidua Orbis terrarum plaga montes ex eadem rationis similitudine ea vox translata est; et ab eadem parte *Abylas* et *Calpe* inde *Herculis Columnae* appellatae, qui *Atlanti in caeli onere sustentando successit*.

V. Sic *Æthiopiā*, seu *Mauritaniam* principio fuisse *Peloponnesum*, dicendum est; namque in hoc Libro diximus, ad Herodotum pervenisse traditionem, *principio Æthiopes albos, pulchrosque fuisse*: deinde, ob situs similitudinem, *Æthiopiā*, quam nunc sentimus, dictam mansisse: et ita fit verisimile, *Perseum*, Graecum certe Heroem in *Æthiopia* praeclara quae narrantur edidisse facinora: an *Peloponnesus* ab hac ultima antiquitate etiamnum appellata *Morea*?

Prima Æthiopia, seu prima Africa.

Prima Europa.

Prima Asia.

Asia Major.

Hesperia parva.

Primi Indi.

Primi Colchi.

VI. Eadem ratione *Graecia prima Europa*, quam *Jupiter in Taurum conversus ex Asia per mare rapuit*; et *Jonia Graecis prima Asia* fuerit oportet: sed in omnem orientem plagam *Asiae* vocabulo postea propagato, *Jonia dicta Asia minor* mansit, et nomen *Asiae majoris* exolevit: ad illud e converso instar, quo *prima Hesperia* fuit occidua *Graeciae* pars: deinde in ampliorem occidentem plagam, nempe *Italiae*, eo prolato vocabulo, *Italia dicta Hesperia magna* est, et *parvae Hesperiae* vox exolevit.

VII. Ex hoc genere verisimile fit, *Bacchum Graecum* certe *Heroem* ad *Indos penetrasse*, et inde rediisse victorem, nempe in ultimam *Graeciae* partem orientalem versus meridiem, qua similitudine postea *India* cognita, est appellata.

VIII. Sic *Colehorum* non illa penitissima *Maris Euxini* regio, quam dominatus postea *Mithridates*, sed aliquam *Graecis* proximam ejus maris oram, a qua fortasse *Ponti* nomen accepit; atque in eam *Argonautae* suam expeditionem fecisse; in quibus ipse *Orpheus* numeratur, nempe *Graeci* de ferino victu recens ad humanitatem redacti, et *Hercules*, nempe *Heroës*, qui primi civitates fundarunt: certe *Æeta Medae* pater ex *Chalcide Euboeae* urbe in hac ipsa *Fabula* memoratur.

Primae Graecis Thebae.

Primi Equi, Zephyri pulli.

IX. Sic ex similitudine item aliqua *Thebarum* in *Boeotia* a *Graecis Ægyptias* dictas esse necesse est, quae alio nomine ab *Ægyptiis* appellarentur: cum etiamnum in *Hungaria* caedem urbes alio nomine ab *Hungaris*, alio a *Germanis*, alio a *Turcis*, alio latine graeeve appellentur (*).

X. Sic sedantur illa, quae *Homericos* torquent *Interpreses*: *Achil-laei currus equos ex Zephyro natos ex ultima Hispania* venisse, quod *Homerus* dicat *genitos juxta fluentem Oceani*: nam non ultra est, ut *Oceanus* aetate *Homeri* accipiatur ultra *Columnas*; et commode de *prima Hiberia* eos equos deductos esse dici deinceps potest: quin *Æneas* in oratione ad *Achillem* narrat, *Boream Erichtonii equas fecisse gravidas*.

Primi Lotophagi.

XI. Sic *Lotophagos* fuisse *Homeri* alios propiores, qui *loto vescerentur*: et sic verum, quod *Homerus* narrat, *Ulyssem Maleta ad Lotophagos novem dierum navigatione pervenisse*: qui locus, cum de *Lotophagis ultra Herculis Columnas*, qui sic mansere dicti, acciperetur; iter vigintiduū et quingentum milliariorum spacio descriptum, novem dierum navigatione peractum *Eratosthenes* in *Homero* notavit.

(*) Vide lib. II de Rebus gestis Antonii Caraphaei

XII. Sic Lestrignonas fuisse Homeri aetate, qui ex cognitis Graeciae gentibus, non ex toto terrarum Orbe longissimos dies, brevissimas noctes haberent; qui Homeri locus Aratum induxit, ut eos sub capite Draconis collocaret: sed postea nomen mansit genti, quam in Sicilia Thueydes, Graecorum Historicorum veracissimus, agnoscit; unde Homerus mendacii et Aratus erroris notati.

Primi Lestrignonas.

XIII. Sic Dodonaicum oraculum ab Homero inter Thesprotos ponitur; deinde a Graecis ex caerimoniarum similitudine aliqua in Thebis Aegyptiis aliud celebre dictum est.

Primum oraculum Dodonaicum.

XIV. Sic quoque rem comparatam esse necesse est, Cimmerios dictos, qui in septentrionali litore siti, a Graecis non viderentur, et ita in imis terrarum agere crediti: deinde *Inferni maris accolae* prope Cumas ex vocis similitudine *Cimmerii* ab Homero appellati: nam probabile omnino non est, Ulyssem a Circe ad Cimmerios, qui nunc dicuntur, navigasse, ut *viseret Inferna loca*; et uno die ad *Circem* rediisse; nam sine ulla magica Circis arte ab Homero rediisse narratur. Quas omnes *locorum similitudines* non est necesse Graecis ipsos observasse, cum verisimile, immo necessarium fuerit, *Phoenices* narrasse Graecis.

Primi Cimmerii.

Homerus Graecarum traditionum Historicus.

Ex hactenus dissertatis conficitur, *Homerum in suis fabularum argumentis verum fuisse Historicum*; et ob hanc primarum vocum alienationem falsum hactenus visum esse. Nam, ut de *Iliade* prius dicamus, necesse est Paridem fuisse *hospitem*, qualis principio Latinis fuit *hostis*, hoc est externus, qui jus haberet perpetuo de externis rapere, ut in his Libris diximus, et in Notis gravius infra de *primarum gentium inhospitalitate* demonstrabimus; et Paridem characterem fuisse Trojanorum, qui de Graecis plagis foeminas raperent, quarum Helenam fecere characterem. Temporis progressu nativam *hospitis* significatione ad alienam translata, Paris *hospes* hospitio ab Argivis Regibus receptus, jure hospitii violato putatus est Helenam rapuisse. *Bellum autem Graeciae naturam foederatum* fuit, quo plures populi Graeci, de quibus Trojani foeminas rapuerant, quisque junctis armis suam injuriam ultri sunt; haut aliter ac Sabinus ob suas foeminas raptas *sociale contra Romanos bellum* gesserit. Sed Achivorum appellatione postea ad Graecos universos prolata, bellum ex hominum institutione foederatum habitum est, quo omnes Graeciae populi alienam injuriam ultri essent: et ita *error nominis* postea mature admonuit Graecos foedera, quae satis sero aliae gentes intellexerunt: et sero intellexisse ipsa forma *Optimum* reipublicae probat, ejus propria nota est, tueri sua; quam formam Heroicis temporibus late regnasse in his Libris firmavimus; ut de Hispania prae ceteris dictum sit, eam, *postquam per partes victa est, suas vires intellexisse*. At cum, cum postea Graeci populi propriis vocabulis distincti sunt, Achivorum commune nomen in ceteris est vocatarum: solis vero *Achaicis mansit et nomen et res*, ut essent civitates aeterno foedere in unum systema compositae; ex quo genere Helvetiorum prius, deinde Hollandensium civitates sunt inter se foederatae. Praeterea cum jus belli primitus tantum esset apud Heroes, ut late in his Libris disseruimus, ubi de *Jure Quiritum publico* agimus; et *Heroes* principum *Reges* omnes appellaten-

Iliadis Mythologia historica.

Hospes primus.

Hospes secundus.

Prima foedera naturam orta.

Achivi primi.

Foedera sero ab aliis gentibus intellecta.

Achivi secundi.

tur, ut in his Libris et latius Notis probatur; ex tot Regum injuriis unam fecere: cumque ex priorum Poëtarum errore Graecos omnes ad unius Regiae domus injuriam ulciscendam foederatos Poëtae posteriores accepissent; eam injuriam *Regiae Domui omnium Graecarum splendidissimae*, nempe Argivorum attribucere; et ex ea Helenam a Paride raptam suis traditionibus ad posteros transmissere. Postremo novem priores anni, quibus id bellum sine indictione gestum est (nam decimo post anno foedus belli causa inter Graecos Trojanosque ietum narratur), diserte probat omne anteactum tempus, quo prima bella in terris perpetua in his Libris probavimus, quae proprie dicuntur *latrocinia*, fuisse: unde Latinis ad Plautum usque mansit, ut *latrones* milites dicerentur.

Prima bella latrocinia.

Primi latrones.

Odyssaeae mythologica historica.

Ex hac eadem vocum primarum alienatione verum hactenus latuit alterius Homeri argumenti, de *Ulyssis erroribus*. Nam quid est, post Trojanum bellum tam frequentes Heroùm mari errores, Ulyssis, Menelai, Diomedis, Æneae, aliorumque in ignotas terras, gentes urbesque; cum Heroës iis longe priores, Hercules in ultimam Hispaniam, Perseus in longe mari dissitam Æthiopiam, Bacchus in remotissimos Indos, terrestria itinera, certa et explorata tenuissent? Celebre *erronum* et *hospitiorum* argumentum fecerant ab primis suis originibus *errones* prius *mediterranei*; deinde *transmarini*, qui in *hospitia*, sive *asyla* ubique locorum recepti sunt, ex quibus *clientelae* deinde ortae: postea *transmarinorum* *erronum* ad eos qui *vi tempestatum* errant, et *hospitiorum* ad *externas amicitias* prolatis vocabulis, vulgo factum, ut Heroës mari errantes ubique gentium hospitio recepti, donisque aucti summa humanitate apud Homerum dimittantur, praeterquam apud *inhospitales Cyclopes*: cum, ut demum maxime, Graecos publica amicitiae foedera, ac proinde privata quoque hospitia mature intellexisse; tamen aliae gentes ferme omnes, vel ipsi Ægyptii diu post bellum Trojanum, immo ipsius Homeri aetate durarunt *inhospitales*: quod aliud sit argumentum, Homeri aetate Graecis externas gentes ignotas. Haec ipsa una, neque

Primi errones, prima hospitia, asyla.

Procorum et Penelopes mythologia.

Nam qui in hominum mentem venire potuit, Proceres Ithacae aliosque tanto numero Ulyssis Regiam occupasse, et per ludos ac lusus, ganeamque ejus substantiam omnem absumere, invitamque Penelopem cum aliquo ipsorum adigere ad nuptias voluisse? Necesse omnino est, Procos fuisse earum civitatum clientes, qui de Regum substantia vicitabant, in Regum ordinem irrupisse, unde *Reges* dicti; et Regum quoque voluisse sibi communicari connubia, ut plebei Romani postea tentarunt et tenuerunt: Penelopem autem characterem esse *foeminarum ex Regum ordine*, sive *Patricias*, quae Regum, sive Patrum ordini custodiunt connubia: et *bella civilia* inde orta, quibus *Clientes* sive *plebei* ab Ulysse et Telemacho, sive *Patribus*, victi sunt. Forsan similem historiam significavit *Ulyssis cum Iro* paupere pugna, ubi Irus ab Ulysse afflictus jacuit, nempe turbas agrarias, in quibus plebei pauperes victi sunt. Per eum fortasse Orbem alicubi heroùm connubia plebibus communicata sunt; et Penelopes peperisse Pava ficta est; nempe peperisse filios ex divina, qua se ortos putabant heroës, et ferà naturà, ex qua plebei ab heroibus habebantur, ad ipsissimum illud instar, quo Patres adversus Canulejum Trib. plebis, qui primus Patrum connubia ten-

Ulyssis et Iri mythologia.

Panis mythologia.

tavit, Liv. IV, dicit: *Auspicioꝝ discrimine sublato, ferarum ritu promiscua connubia haberi, ut qui natus sit, ignoret, cujus sit sanguinis; quorum sacrorum dimidium Patrum sit, dimidium plebis, nec secum quidem ipse concors: de quibus monstris, neque de iis quae nunc sentimus, intelligenda omnino est lex Romanorum, ut monstri partus in profluentam projicerentur: nam leges de iis, quae ut plurimum, non quae raro eveniunt, conceptae sunt; et nihil tam rarum, quam monstra: at monstra fuere filii Patricii sine patre: unde proprie locutus Pamphilus, qui suspiciens Philumenam non rite praegnantem, dicit, aliquid monstri alere: ex qua heroica vetustate filii spurii, seu sine patre nati in Romanis legibus monstra mansere dicta, ut in uno ex juris Responsis Cl. V. Dominicus Nicolai, acerrimi ingenii JC. mihi amaro desiderio excolendi F. Caravita, egregius caussarum patronus, ex Ant. Fabro in *Jurisprudent. Papinian.* observavit.*

Igitur Homerus ignoratione originum, quam fecerat primarum *Poematum Homeri* vocum alienatio, haec duo argumenta perturbate exposuit; quae *systema historicum.* ordine enarrata, universam Historiam temporis obscuri manifesto describunt: qua nempe narrantur erronee mediterranei, asyła, clientelae primâ agrariâ fundatae, plebes turbis agrariis coortae, et Regnum, seu Patrum ordo primum in terris natus, atque adeo regna heroica, sive republicae Optimatum constitutae. Deinde inter prima regna heroica ultro citroque rapinae; tum justa sive solemniter indicta bella, et per externorum bellorum occasiones, nominis, seu gentis seu linguae cognatione foedera amicitiae causâ intellecta. Postremo bella civilia de connubiis, imperiisque communicandis inter plebes et Patres orta, et plebes victae; hinc plebei, ut iras victorum effugerent, maris fortunae commissi; et erronee transmarini, unde transmarinae Coloniae.

Homerus ex nostra Poëseos origine suis auditoribus verisimilis.

Cum igitur *Poëtae Heroës*, in quibus et ipsum Homerum censo, fuerint rerum tempore obscuro gestarum Historici, ut nos contra tria Varronis tempora disseruimus; res vulgo probabiles narrare debebant, nempe auditorum opinionibus aptas, ut fidem promererentur. Pro origine Poëseos, quam nuper reteximus, nec saepe aliter Homerus omnia suae aetati convenientia narrat, quae strictim enumerabimus.

Et principio illa ingentia Heroïum corpora, ingentesque vires et enormis Polyphemi moles, qui antiquiores Heroës exhibet quam bellorum, probantur Homeri auditoribus, Gigantum traditione apud ipsos perdurante. Ex qua etiam Gigantum Historia profluxit religio illa qua Dii Deaque Heroibus homericis modo palam, modo sub fictis, sive notis sive ignotis personis adsunt: qua religione, tanquam machina perpetua, utitur Poeta, ut suas Fabulas sustineat, vel exsolvat: quod primi hominum, qui gentes fundarunt, fuhine primum audito, tanta religione falsa perculti, ut vicio affectâ phantasiâ, omnia, quae viderent, audirent, memorarent, Deos sibi videre crediderint: deinde, ea vi phantasiae elanguente, alii sibi videre Deos visi sunt, alii non item. Deos autem adhuc potentia aestimabant: unde in Homero passim Jupiter Deorum Rex habitus, quod omnes viribus praestet, et praecipue in Fabula de Jovis ca-

Heroum gigantea corpora et vires.

Impossibilis Deorum religio Homeri auditoribus creditilis.

Dii potentia aestimant.

tena: quare facile persuasum Homericæ ætatis vulgo, *Diomedem Minervæ Deæ potentioris ope adjutum, Martem ac Venerem vulnerasse*; quæ in contentione Deorum, ipsa Martem saxo ferit, *Venerem spoliat; et Achilles non veretur cum Apolline ipso pugnare, si æquas cum eo vires haberet*. Ex qua religione jus illud Heroicum æqui putat communionem Achilles, qui Hectori secum ad pacta venire volenti respondit: *Inter hominem et leonem pacta non iniri; neque lupos et agnos concordem gerere animum*: quæ justi opinio congruebat primis rebus publicis, quas demonstravimus esse Optimum, in quibus plebei, quia infirmi, et Heroës, quia fortes, nullam juris æqui communionem habebant; quod ad Leg. usque XII Tabb. inter Romanos servatum, ut in fine hujus Operis dictum est.

Cur jus iniquum, æquum putatum Homeri tempore?

Unde Heroum Deorumque apud Homerum rusticitas?

Ad hæc, homines Homeri ætate *ex fera exlegum origine multum adduc silvestres* ex suo ingenio ingenia Deorum spectabant: quare iis persuasa illa, quibus Dii ultro citroque se incessunt, convicia; ut in contentione, *Mars Minervam muscam caninam vocet*: quid enim dedecere putarent Deos, cum Agamemnon et Achilles, ille Regum, hic Heroum maximus alius alium *canem* convicietur; quæ dicti inclementia, græcâ humanitate exultâ, vilissimos vix servos decebat, ut apud Comicos videre est: et probata quoque illa, in *Deorum pugna, quod Minerva saxo Martem ferit* (quod in Homero *telum heroicum* est) *pulsat Venerem spoliataque, et colaphum impingit Dianæ*. Ex qua ipsa adhuc cruda origini feritate admirationi est Homeri auditoribus illa *Heroium ferocia*, quæ in hac mansuetudine silvestrium et barbarorum hominum dicretur; qua Achilles, ut similia præteream, uno verbo, quod Priamo præ nimia Hectoris ab eo caesi claritate excidit imprudenti, tantam commovetur ad iram, ut Regem nuper felicissimum, nunc maxime miserum, solum ad se profectum, una ipsius fide fretum, supplicem, hospitio receptum, senem, intra suum tentorium obtruncare minetur: et vel defunctus regiae puellæ Troadis ad suum sepulchrum jugulatae sanguine suos Manes adhuc ob Chryseidem sibi ereptam iratos placari velit. Atque huic truci mori, qui adhuc Homeri ætate placebat, danda sunt illa ab eo descripta cruenta proelia, internecina certamina, et tot, tantæ ac tam variæ miris miserisque modis sævissimæ descriptæ caedes; ut hic *truculentus* ipsius *stilus* sit, in *Iliade* potissimum, *Homeri sublimitas* aestimata: quos feros Græcorum mores Homeri ætate duo illa graviter confirmant; alterum, quod nondum ille *humanior mos gentium* receptus Græcis, *humandi hostes*: quoniam passim legas, *homericos Heroës hostibus minitari, se eos victos caesosque aut corvis aut canibus vorandos duros*: unde gravis illa apud Patroclum caesum pugna; tantique fuit Priamo Hectorem occisum ab Achille redimere! alterum, quod *venenandi sagittas* mos inhumanissimus ab iisdem nondum exutus, ut *Ulysses in Ephiram eat, ubi venena inveniat, quibus sagittas inficiat*.

Et insignis Heroum ferocia?

Et stili Homericæ truculentia?

Jus gentium adhuc Homeri ætate inhumanum.

Cur Heroës Homericæ, aut levi sententia?

Quid autem, quod cum Heroës, tum Dii quum maxime commoti sunt, *alterius levi oratione, unove dicto sedantur*; et contrarium induunt animum, nisi sint *tanquam pueri*, qui infirmas gerunt mentes, et leviori, quam foeminae, sunt sententia? contra autem *Achil-*

les nulla ratione diu induci potest, ut iram leniat, et Graecis ad *Aut summe dif-*
 naves de summa rerum periclitantibus fatale ferat auxilium, quae *sciles?*
summa difficultas nunc proprie diceretur rusticorum? Ex quo ge-
 nere et illud est, quod ipsius Heroës dum *sedatissimo animo*, sive *Infirmi animis.*
 adeo aliis affectibus *maxime perturbato*, de aliis rebus aut loquun-
 tur, aut agunt, si forte quid triste iis in mentem veniat, *statim*
amarissimos effunduntur in luctus: contra *summo afflicti dolore ac*
luctu, ut Ulysses Alcinoë dicit, *dum comedunt et bibunt, praeteri-*
tas aerumnas obliviscuntur: quod utrunque brevissimarum mentium *Et breves mentibus.*
 est. Cui vicio daudus ille quoque mos est, quo *Homerici Heroës*
cum suis ipsorum animis, tanquam essent alieni, sermones insti-
 tuunt; in quo plurimus est Ulysses, dum *erro* perfert aerumnas: *Aut tardiores?*
de rebus, quas quis solertior paullo necessarias arbitrat, delibe-
raciones habent; quod illorum mentes satis tardas arguit.

Atque ex hac ingeniorum Homeri tempore adhuc insigni ruditate *Locutiones home-*
 locutiones illae erant: *intellexit sacrum robur Antinoi, allocuta est* *ricae ex mentium*
vis sacra Telemachi, tanquam mens aliena res esset, et ipsis in- *brevitate et ruditate.*
 cognita: *mentes, animi pro mente, animo*; quia rudibus hominibus
 quaelibet cogitatio una mens, quaelibet electio unus animus; at-
 que adeo *intellectus*, plurium mentium, *voluntas*, plurium animo-
 rum complexio videbatur. Indidem illa, *pectora, ora*, pro *pectore,*
ore; quia semper aliud, pectus alia sentiens, semper aliud, os
 alio vultu putabant: et *prudenciae, fortitudines*, nondum gnari ex
 pluribus actibus unum virtutis habitum intelligere: *memorare lecti,*
mensae, pugnae, pro *cogitare*; quod adhuc memoriâ et phantasiâ
 ferme toti pollebant: et *pectore cogitare, corde sapere*, quia nihil
 fere nisi perturbati intelligerent, sentirentve: et *comparaciones,*
 in quibus praeter cetera est Homerus incomparabilis, a *brutis ani-*
 mantibus ferme omnes desumptae; quod Scaliger Poëtae vicio inju-
 rius vertit, gentium Graecarum ingenia adhuc rustica satis probant.

Haec hominum Homeri aetate satis adhuc rudis natura *aniles*
ineptias, quae nunc videntur, in *Odyssea* maxime, facile veras pu- *Aniles ineptiae*
 tabat, eâdem illâ *Heroïum summa credulitate*, qua ignotorum nar- *Homeri, ejus aetati*
 rationibus admirandis, statim fidem temere adhibebant, ut illis *probatae.*
Ulyssis erroneis quocumque gentium appellentis: et tam rudium ho-
 minum aetate *Homerus maximus floruit Poëtarum*; quia pro nostra
relecta Poëseos origine, iccirco fuit maximus Poëtarum, quia aetate
 floruit tam rudium hominum, nempe qua Graeci plurimum sensu,
 phantasia, memoria, ingenio, parum ratione et judicio praesta-
 rent; it aut, nisi ita *saepe dormitaret, nunquam bonus fuisset Ho-*
 merus.

De veterum sapientia ea fabulis eruenda.

Non igitur ultra est opus, ut suam *Poëtarum principi* adstruant
 dignitatem, *Eruditi* altissimae sapientiae sententias invitas coactasque
 Homeri ineptiis obtrudant. Nam Philosophi, quorum princeps Py-
 thagoras, cum de divinis rebus longe aliter ac caecum gentium
 vulgus, sentirent; ac proinde grave subirent periculum, ne si sua
 placita de Divina Philosophia palam fierent, tanquam Athei, ut
 Socrati accidit, et violatarum religionum rei insimularentur; sedulo
 suam vulgus celabant sapientiam; et altissima ejus arcaeva ipsi sibi
 secreto tradebant; adeoque tantum civilis vitae officia docebant

*Cur philosophia
 vulgo celata?*

Unde disciplinae
acroamaticae et exo-
tericae.

Ratio silentii Py-
thagorici.

Unde Pythagori-
ca Symbola?

Cur Philosophi et
ipsi Poëtae?

Cur Aninus ni-
hil supra Platonem
affert?

foris: unde illa est celebris *disciplinarum Divisio*, qua aliae acroamaticae, sive *acusmaticae*, hoc est, quae auditu discipulis, qui *philosophiae sacris initiati* erant, tradebantur; unde mansit illud *audire philosophos*, pro dare operam philosophiae; aliae *exotericae*, sive *cyclicae*, quae in *vulgus* tanquam *profanum per circulos* emittebantur. Hinc Pythagoras plurimus in exploratione eorum qui eum sectari volebant: quod primum *perpetuo quinquenni* eorum *silentio* faciebat; postea a *suis jam eruditis auditoribus* eos institui ad Philosophiam curabat; tandem qui se ipsum disserentem audirent dignos spectatos ad *suum interius auditorium* admittebat. Cumque Pythagorae aetate vulgaris scriptura nondum etiam reperta esset, ut ex Philone supra demonstravimus, suam Philosophiam aut characteribus heroicis seu *symbolis*, aut *carmine* gryphis, et aenigmatibus referto, quod *aureum* ejus asseclae dixere, continebat: ut Philolaus, qui primus *libros Pythagoricae Philosophiae* evulgavit, quamquam vulgari scriptura, linguae tamen genere vulgo prorsus ignoto id fecit, ut pauca ejus fragmenta obscurissima testatum faciunt. Igitur cum characteres vulgares nondum inventi essent, et ea civilis religionis seu reverentia, seu metus Philosophos attineret; commodum putarunt, arcanae philosophiae placita congruentibus, siquae darentur, fabulis involvere, ut cum occulta sapientiae disse- rerent, vulgaris religionis et lingua et auctoritate vulgo loqui viderentur; idque adeo verum, ut in iis ad quae occultanda commoda- dae fabulae non darentur, alias ipsi de integro excogitarint, ut quamplurimas excogitavit Plato, Stoicique; quorum celebres illae sunt de *Phoenice Ave*, sive de Mundi conflagratione, et de *Anu Fatidica*, sive de Fato. Quare tantum abest, primis Philosophis fuisse propositum, e Poëtarum fabulis arcanam Veterum sapientiam eruere, ut ipsi sua sapientum dogmata Poëtarum fabulis obscura- rent. Cujus erroris causa ea fuit, quod *Philologi*, cum veram Poë- seos originem ignorassent; et ex una parte Homerum et sublimitate fabularum, et granditate locutionis *Poëtam omnino incomparabilem*, ex parte altera tot tantasque ei excidisse ineptias animad- verterent; cum haec componere non possent, eas *ineptias altissimam sapientiam continere* opinati sunt. Quare a Platone ad nostra usque tempora (namque id est unum ex magni Verulamii deside- riis, conatibusque) *Veterum sapientiam ex Poëtarum fabulis eruere flagrantissime, sed irrito omnium voto desideratum*. Unde factum, quod Trismegistus et Berosus, Aniani imposturae, quam creditu faciles principio fuere, tam perpetuo, supra Platonem nihil quicquam novi comportarint,

CAP. XIII.

Ex relecta Poëseos origine consecutanea.

Juvat ex his, quae hactenus diximus, haec consecutanea conficere.

I. Imprimis in hac Poëseos historia licet, *Divinam Providentiam* suspicere, quae dum homines, solis viribus valerent, vel falsae Religiones ipsis Dei Omnipotentiam insinuarant, cujus metu sociabiles viverent; ut cum postea ratione perficerentur, eum ab Infinita Sapientia et Justitia colerent. Divinae Providentiae argumentum.

II. Poësis necessitate naturae orta, quam hactenus omnes ex hominum consilio et arte natam putarunt. Poësis necessitate orta;

III. Et sic primam gentium linguam fuisse poëticam heroicis characteribus, qui res naturalibus notis exprimerent, consignatam. Lingua primarum gentium.

IV. Recte igitur Tacitus Ægyptiorum *Hieroglyphica*, patrium, nativum, sermonem appellat. Characteres heroici Ægyptiorum,

V. Ad idem instar, Chaldaeorum magicos characteres, Graecorum *Fabulas*, primum utriusque gentis patrium sermonem dicamus. Chaldaeorum, Graecorum,

VI. Verum igitur narrat Olaus Magnus, quum narrat, Regem Idanthuram Dario bellum minanti pro literis mississe *murem, ranam, avem, jaculum aratrumque*: eodem omnino genere quo Tarquinius Superbus filio eum per nuncium consultantem, quid Gabiis ageret, respondit, ut apud Livium narrat Romana Historia (a). Scytharum, Romanorum,

VII. Et verum Diodorus Siculus apud Clementem Alexandrinum (1) de Æthiopicis scribit, eos characteribus heroicis primitus usos esse, quos variis animantibus, extremitatibus hominum, sed fabrilibus instrumentis plurima describebant. Æthiopicum,

(1) Bibl. Histor. lib. III, cap. 1.

(a)^o Atque heic quoque Divina Providentia laudanda: quae hac ratione stupidissimos homines ad meditandum alterum in alterius mentis sensu excitaverit; ut quam primum meditationis genus circa substantiam cogitantem existeret; et Metaphysica, ut est omnium disciplinarum parens, ita omnium prima nasceretur; et characteres heroici philosophiae et philologiae, quae geminae coalescerent, essent quasi matrices. Divinae Providentiae argumentum.
Characteres heroici Philosophiae et Philologiae principia.

Sinensium (*).

VIII. Igitur ex vero Sinenses dicunt, antiquissimam cum sua gente ortam linguam, quam similibus characteribus scribunt.

Cur lingua Hebraea
ferme omnis poëtica.

IX. Hinc Hebraeae linguae antiquitatem intelligere datur, quae ferme omnis poëtica est parabolis ac similitudinibus referta. Quin ipsi Hebraei omne acute dictum alterutro horum troporum cocinnatum מִשְׁלַּח ^ט_ט appellant; quod proprie ad parabolas et similitudines pertinet.

Demonstratio uni-
versalis Diluvii;

X. Haec per universum terrarum Orbem sparsa primarum linguarum inopia *Diluvium* demonstrat fuisse *universale*.

Et Babylonicæ lin-
guarum confusionis.

XI. Et quod Chaldaei, quanquam memoriâ antediluvianae humanitatis per Semitidas conservatâ, artes mature invenerunt; ea res demonstrat *Babylonicam linguarum confusionem*: nam licet res nossent, tamen post confusionem appellare suis quasque vocabulis non potuere: quapropter eâdem necessitate adacti, qua infantes reliqui Orbis homines, per characteres heroicis significabant.

Cur Hebraeis bre-
vissima quoque ver-
ba.

XII. Hanc demonstrationem confirmat, quod Hebraeis nondum nomina, sed verba quamplurima, monosyllaba, ferme omnia dissyllaba sint; cum Latinis verba *sum* omnis substantiae; *sto*, omnis quietis; *fio*, quod ipsum puto a *fit*, primo ortum, omnis motus; *for*, omnis humanitatis; *do*, omnis commercii summa genera, ac proinde prima verba monosyllaba nata sint (a).

Cur Mosés primus
quoque poëta.

XIII. Et hinc quoque cur Moses, qui primus *Historicus*, *Philosophus* et *Legislator*, primus quoque *Poëta* fuerit, ut ipsius *Canticum* docet.

Nullae religiones
ex impostura natae.

XIV. Praeterea si Rerumpublicarum primi conditores Poëtae, et Poëtae naturâ tales; nullae Religiones ex impostura primùm natae; sed vel ex ignorantia falsae, vel Dei beneficio vera: quod nihil tam sit proprium puerorum, quam vera proloqui: nam mendacia ex vi, quae fit vero dicuntur, quam vim facit electio, non natura.

Heroës poëtae hu-
mani generis pueri.

XV. Hinc merito *seculum Poëtarum* diximus *generis humani pueritiam* (1)

(1) Lib. prior. Cap. CCXIX.

(a)* Queis adde *Flo*, omnis animae, sive omnis vitae; ex qua origine forte et *Flatus* et *Flos* provenere: *No*, primi omnium in animantibus motus, nempe eniti manibus pedibusque, ut per terris, deinde in aquis promovantur; deinde ad motus animantium in aquis traslatum: quod necesse fuit in illo matrum ferino cultu erga liberos, qui postea Germanis mansit, ut sup. diximus de *Gigantibus*.

(*) Vide Lib. prior. cap. CLXVII et CLXVIII.

XVI. Quare cum heroës Poëtae essent generis humani Theologi Politici.
 pueri ingeniosi, qui toti sensus et phantasia essent, nihil
 aut parum mente puriore praestarent, *Theologi fuere po-*
litici. Quid enim naturales essent, qui ex. gr. cum fulmi-
 nis caussas ignorarent, *Jovem fulgere, Jovem tonare dixe-*
 runt, ad illud ipsissimum instar, quo Americani, ubi pri- Ut Dii gentium nati.
 mum tormentorum bellicorum subitos fulgores, ingentes
 boatus sensere, et e longinquo miseris edere strages et
 mirae artis caussas ignorarent, Hispanos credidere Deos.

XVII. Cum igitur Poëtae theologi politici fuissent, *Tem-* Tempus fabulosum
pus fabulosum, non ab *obscuro* aliud, sed ipsius *Temporis* et obscurum idem.
obscuri historia est.

XVIII. Quare *Mythologia* necesse est, ut Respublicas Prima Mythologia,
 temporis obscuri ex fabularum involucris exponat. civilis.

XIX. Et *lingua poëtica* primis gentibus fuit *lingua reli-* Lingua poëtica est
gionis et legum. religiosis et legum.

XX. Quae lingua *Fas gentium* dicta (1), ab eodem verbo Fas gentium.
For (a), quod mansit Poëtarum; et unde *Fas*, inde etiam
Fabula dicta, ea significatione, qua Itali apposite ad haec, Unde Fabula dicta?
 quae dicimus, vertunt, *Favella*.

XXI. En ratio cur Romanis legum formulae, *carmina* Cur leges carmi-
 appellata, certis verbis, non metris conclusa; uti *τοῦτοι, can-* na dictae?
tus Graecis *leges* vocatae.

XXII. Et *Fasti* dies, quibus *Praetor satur*, hoc est eas Et Fasti dies?
 formulas dictat.

XXIII. Et Romanis ea mansit Religio, formulis ne vir- Formularum Re-
 gulâ quidem cadere. ligio?

XXIV. En cur prima omnium fuerit *Sapientia Poëtarum*, Prima Sapientia
 in fundandis Rebuspublicis posita, ut tradit in *Arte Ho-* Poëtarum,
ratius;

XXV. *Sapientia* nempe *legum*, quam linguae scientiâ eu- Scientia Legum;
 stodiebant.

XXVI. Itaque Chaldaei inter Assyrios, Sacerdotes apud Arcana gentibus;
 Ægyptios, Poëtae Graecis, ut nunc Rex et Primores Si-
 nensium, soli legum linguam callebant.

XXVII. Talis *divina lingua (b)* apud Romanos erat, qua Divina lingua Ro-
 per victimarum exta, et fulminum monitus, aviumque vo- manorum.
 latus Deos *fari* putabant: ejus scientiam *Divinationem* di- Cur Divinatio ar-
 xere, quam soli Aruspices, Auspices Pontificesque norant. cana?

(1) Prior. Lib. Cap. CLXIX.

(a)* Quod significat, ut diximus alibi, certum, definitum, im-
 motum loquor.

(b) De qua latius in Notis ad Cap. XXIII et XXX.

Cur Poëtae Sacri? XXVIII. Hinc Poëtae, *Divini*, et *Vates*, et *Sacerdotes*, et *Deorum Interpretes* dicti.

Vulgus profanum. XXIX. Et *plebs* quaeque *vulgus profanum* habita, quod divinam linguam non nosset.

XXX. Hinc *Jurisprudentia*, cujus praecipua pars est *Jus Divinum*, ab U. usque C. diu apud *Collegium Pontificum* stetit.

XXXI. Et *Jurisconsulti* dicti *Oracula civitatis*, et *dare Responsa*.

Jurisconsulti tales, quales primi Poëtae. XXXII. Quia *Jurisconsulti* fuerunt *proprii Vates Romanorum*, qui *Poëtas Heroës* in sua origine antiquissima referebant.

XXXIII. Hinc *Poëtae* antiquas locutiones usurpant, qui olim suâ antiquarum legum linguâ loquebantur.

Cur Jurisconsulti custôdes Latinae puritatis? XXXIV. Qui mos mansit *Jurisconsultis*, ut monstrant illa, *familiae erciscundae*, *communi dividundo*, *finium rergundorum*, *jure dicundo*, *inter bonos bene agier*, *res mancipi*, et alia innumera antiquitatis: unde, consenescente linguâ, *Jurisconsulti* ejus puritatem formularum custodiâ conservarunt, quod Laurentius Valla minus intellexit (a).

C A P. X I V.

De vulgarium linguarum et characterum origine.

Sed cum ducentos post Diluvium annos, ut Chronologi numerant, *Magia* inter Chaldaeos nata sit; ab ipsis falsis Religionibus prima purioris Philosophiae initia restituta, quae tamen, ut nuper demonstravimus (1), verae Semitarum Religioni sunt accepto referenda, *Geometria* et *Aritmetica*, quibus utrisque *Astronomia* nixa est: quod ipsius Astronomiae vocabulum docet, quae et scientiam de legi-

(1) Hoc Lib. Part. II, Cap. IX, § Sed et hoc.

(a)* Adde haec alia Corollaria:

Primae scientiae Religioni imputandae. XXXV. Linguam heroicam Fas gentium fuisse: quia per eos characteres gentes, quanquam linguis vulgaribus diversae, in idem conveniebant; uti etiamnum Sinenses diversi linguis, una communi mente *legum characteres* intelligunt.

XXXVI. Primos characteres herôicos non tam ab hominum arbitrio, quam ab rerum Natura factos; ut ex. gr. tres *messes*, *tres annos* significant.

XXXVII. Atque id ipsum in *Divinae Providentiae admirationem*, quae in illa prima hominum feritate gentes dissociatas eo naturali sermone conciliaret.

bus syderum significat, et has ipsas leges cantu dictatas esse, ut nuper diximus quoque (1), vis ipsa vocis, νόμος, cantus, nos admonet. Unde fortasse mansit falsa apud credulum vulgus persuasio, *magicas artes circulis et cantu perfici*; et illud,

Cur in magicis artibus circuli et cantus?

..... cantando rumpitur anguis;

quare Itali *magicas artes* vertunt, *incantesimi* (a).

Deinde Ægyptii scientiam magnitudinum terris applicuerunt, unde *Geometria* dicta Graecis, propter Nili inundationes, ut Scientiam de agrorum limitibus, quos inundatio diluisset, callerent: et ita rem progressam esse necesse est, quum Chaldaei Ægyptiis priores regnare ocepissent. Inde *Mathesi* in Graeciam aequae ac Italiam trajectâ, humanae vocis elementis pro sonorum modo, et pro figura pronuntiandi geometricas formas, vel ipsarum partes formarum indidere; vel unas pluresve rectas lineas, vel inter se divisas, vel in unum acutum, vel unum, duos pluresve angulos rectos conjunctas, vel obliquas, quae aut semicirculos solos; vel figuras ipsas aut unâ lineâ comprehensas, nempe circularem, vel alia diametrali exporrecta divisam, aut summum tribus, triangularem; ita ut, I, sonum omnium excellentissimum, unâ lineâ rectâ ad perpendicularium; O, maxime plenum circulari; A, omnium maxime stabilem, et vocalissimum triangulari aequilatera productis ad basim cruribus scriberent, quibus soni ab ore emissionem significarent. Et ita characteres, qui prius heroici significabant res ipsas, et naturales erant, ad sonorum notas designandas translati sunt; unde ex arbitrio scriptura orta.

Ægyptii a caelo ad terras Mathesim revo-carunt.

Geometria a terris ad literaturam trans-ducta.

Rerum characteres, facti sonorum.

Hinc *Geometrica Synthesis* ad literaturam addiscendam translata est, et ita *literae, elementa vocum*, ut certae apodixes, Euclidis postea libris compositae, sunt *magnitudinum elementa*; quia quemadmodum ad quodvis verbum *geometricum* componendum, hoc est ad quancumque magnitudinem demonstrandam Geometriae elementa sunt percurrenda; ita ad componendum quodvis *vocale verbum*, percurrere *elementa literaturae* necesse est ut ex iis vocale verbum componatur, quibus, et quantis oportet, ne quis plures, minores, aut alias literas in eo componendo scribat, aut proloquatur.

Literatura prima puerorum Geometria.

(1) Cap. super. in Corollariis.

(a) Et Graeci ἐπιφθῆναι dixerunt, quam incantationem Latini ab eadem canus origine.

Et prima Philo-
sophiae institutio.

Ea ratione cum pueri diu multumque circa eas tenues et exiles formas versarentur, ut facultatem cito recteque legendi perdiscerent, mentem a sensuum corpulentia primum depurare coeperunt, et ad puras rationes intelligendas solertiores sunt facti; ac primum omnium ope *Inductionis*, quae est *Synthetica* argumentationis figura, ut *Analytica*, *Syllogismus*. Idque firmat Historia, quod prima disserendi ratio inter Philosophos inventa, *Inductio*, qua Socrates, Philosophorum parens, plurimum usus est: et Historiam confirmat *Ratio*; quia homines prius colligunt *species*; deinde a speciebus admonentur agnoscere *genera* (*).

Inductio syllogis-
mo prior.

Vocabula vulgi
communiam, heroica,
propria.

Hinc mentes literaturâ solertes factae genera rerum intellexere, et sic communiam rerum excogitavere vocabula (a); quae hoc ipso non sunt propria, quia communiam sunt: et ita *linguae populares* invaluerunt, diversae a *lingua heroica*, quae res apposite ad rerum naturas, et, quantum fieri posset, proprie significabat (1).

Unde primum Phi-
losophiae et Philolo-
giae dissidium Grae-
cis?

Inde *Philosophi* rerum naturam sibi vestigandam sumpserunt, *Philologi* verborum origines enarrandas: quorum, cum quamplurima sint peregrina, ferme omnia temere facta; hinc datur conjicere, quam *Etymologia* sit vera expositio verborum.

Quae Romanis con-
iunctae manserunt.

At Romanis, inter quos *Patricii* legum linguam acriter custodiunt, alia lingua fuit Jurisconsultorum, ac vulgi: quod Ciceronis *Topica* satis ostendit, quam, quia praecceptis exempla ex legibus apponit, viri Latinae linguae alioqui doctissimi, qui prisci Romani Juris eruditi quoque non sunt, vix intelligunt.

Ex ea linguae heroicae custodia Jurisprudentiam inter Romanos in terris diximus ortam (2); et *Jurisconsulti*, qui fuerunt *Romanorum Sapientes*, iidem fuerunt *Grammatici* (3) quae est ratio cur Romani sanctius linguae origines custodiunt, quam Graeci.

(1) Hoc Lib. Par. II, Cap. I, § Hinc illa absurda. (2) Lib. prior. Cap. CLXXXIV. (3) Ibid. Cap. CLXX, § ult.

Philosophiae et
Philologiae dissi-
dium unde ortum?

(a) Haec observes haec duo: I. Quod scriptura vulgaris a matheſi occoepa in Philosophorum Metaphysicam homines perduxit. II. Quod uti Lingua heroica prius Heroës ab hominibus diviserat; ita postea lingua vulgaris divisit Philologos a Philosophis. Cujus *secundae Observationis* ea ratio est, quod cum lingua vulgi, quia communis, rerum naturas et proprietates non significabat, *Philosophi in naturis rerum*, *Philologi in originibus verborum investigandis* divisi sunt: et ita Philosophia, ac Philologia, quae ab heroica lingua geminae ortae erant, lingua vulgari distractae.

(*) Vid. lib. *De Antiq. Ital. Sipientia*, etc., pag. 85.

C A P. X V.

*Ex vulgariis linguarum et characterum origine
consectanea.*

I. Si igitur mathesis scripturâ prior, diu priores *legibus* fuisse *mores*. Naturâ Jus principio fuit arcanum.

II. Et *mores* fuisse *exempla*.

III. Et *exempla* primas *leges* fuisse.

IV. Et quidem fuisse *leges* in *singulis* verbo dictatas; ut a *Duumviris* apud Livium *lex* in *Horatium perduellionis*.

V. Et *carmina* fuisse *leges*, quae, scripturâ nondum inventâ, nullo consilio, sed naturâ ipsâ cantu dictatae facilius memoriae mandabantur.

VI. Unde idem verbum *νόμος* et *legem* et *cantum* significat.

VII. Et sic *Poëtas* fuisse primos *legislatores*.

VIII. Sic verum, quod *leges* a *moribus* scriptura distinguat.

IX. Et illud quoque verum, posteriores *leges* a *legendo* appellari.

X. Et primas *leges* *Plebiscita* fuisse; quia, cum scripto proponi non possent, necessario plebs erat convocanda, ut ore edita ab Ordine sciret *exempla*.

XI. Et ita *leges* ex sui natura fuisse *arcanas*, quia solus Ordo eas traditione custodiebat.

XII. Et linguam legum solis ex Ordine, seu Patribus gnaram; quia plebes externâ et incertâ linguâ loquebantur.

XIII. Cumque *leges* de Jure Divino maxima ex parte conceptae essent, ex ipso arcano legum *arcanas* fuisse *religiones*; et ipsas *leges* magnam religionis partem fuisse.

XIV. Hinc soli *Poëtae sacri*, vulgus *profanum* erat.

XV. Et sic natura factum, ut una res principio fuerit *Sapientia*, *Sacerdotium* et *Regnum* (a).

(a)* *Una res principio Sapientia, Sacerdotium et Regnum.*

Atque haec tria erant apud primos Heroës: nam *prima Gentium Sapientia* habita est *Scientia Divinationis*, ex qua cuncta gerebant Humana: et qui Deorum mentem callerent, eos quoque par erat Diis sacra facere: et qui Deorum Interpretes et Ministri erant, eos Regnum in homines habere decebat. Quae tria sub unius appellationis complexu, qua *Vates*, seu *Poetae* appellabantur, omnia veniebant, ut *Tiresias Thebaeus*, *vates et dux populorum* dictus

Primorum Poetarum dignitas.

XVI. Et naturam ipsam tulisse, ut qui ex Ordine essent, apud quos Regna Heroica primitus fuere, plebem docerent jura.

XVII. Et sic naturam rerum ipsam, nullum consilium Primoribus hoc Clientelarum munus dictasse, quod apud Romanos mansit, ut Patricii clientibus promerent jura; et soli Patricii essent Jurisconsulti, et ex Patriciis diu Pontifices et Augures crearentur; et Collegium Pontificum prius custodirent leges arcanas: deinde, latâ Lege XII Tabb., haberent arcanas leges actiones.

XVIII. Sed illa notatu gravissima: si scriptura vulgaris sero nata, necessitas fuit ut Historiae apud Sacerdotes traditionibus servarentur: quod de Ægyptiis, Chaldaeis, Persis inter Eruditos constat. Quare ut Annales postea a

Cur Historia Heroica gentibus arcana?

Homero (*Odys. X*) in *Inferis venit ad Ulysses cum sceptro*; et Ulysses cum ipsum *Regem* appellat: qua proprietate et significatione nativa dicendum est, ab Homero Reges perpetuo adjuncto appellari *divinos*. Atque haec sit *scientia boni et mali*, quam Homerus narrat, a *Musa datam Demodoco, Alcinoi Poëtae*, nempe scientiam divinationis. Hinc Chryses sacerdos Apollinis Chryseidem filiam redempturus in Graecorum castra venit cum *corona* et *sceptro*, quae Homerus esse narrat Apollinis. At sive *virga*, sive *hasta* *σκήπτρον*

Romani Quirites, Graecis, ut Quiris praeis Latinis dicta: unde Quirites hastati, scripturigeri, Romani Reges erant. Litui autem Augurum virgae erant: Aquilae cur sceptris;

unde in *sceptris praefixae aquilae*, avis in Divinatione summe observata: quia principio qui *Augures*, iidem *Reges* erant, vestigium, primum hominum regimen fuisse divinum, sub quo quae homines imperabant, Dii imperare videbantur. Eadem ratione *aquilae hastis praefixae*, quae habebantur *Numina legionum*; qua religione milites, dum sequebantur signa militaria, sequi Numina, sequi Auspicia credebant: qui uterque mos heroicus custoditus Romanis, Sa-

Cur hastis praefixae?

Cur Sacerdotes ubique gentium coronati?

cerdotes autem ubique gentium aut *mitris*, aut *tiaris*, aut *vittis coronati*, testes sunt, *primos Sacerdotes fuisse Reges*, et *prima Regna divina*; quem morem gentium et recepere Romani, quorum *Flamines vitta lanca* caput revinciebant: postea, quia Regum odio quodvis insigne regum abhorruere, ut cum M. Antonius id pro rostris Caesari offerret, universa concio confremuerit; hinc *Flaminum vittas in fila lanca* attenuata: unde videtur ex verarum ignoratione originum, quam perperam Grammatici ab eo *filo Flamines* quasi *Filamines* dictos putant; qui, antequam vittas in fila deducerent, *Flamines* vocabantur. Atque adeo id est, quod Aristot. III. Politic. Cap. XIV tradit, *Reges Heroicos fuisse bellorum Ducis, Judices controversiarum, et divinarum caerimoniarum Praefecti*, nempe eosdem fuisse *Reges, Sapientes*, et *Sacerdotes*: qualem numero describit Thesem Athenarum Regem Plutarchus. Atque id est, quod *Reges inter Ægyptios ex Sacerdotibus*, ex Chaldaeis, seu Divinis, seu Sapientibus iuter Assyrios crearentur, nempe ex Heroium, ex Regum ordine.

Grammaticorum error de vocis Flamen originae.

Romanis Pontificibus, ita antea rerumpublicarum monumenta *Poëtarum fabulis* asservabantur arcana; quae est necessaria ratio ut *fabulae* vulgo essent ignotae; et omnibus *Historia Profana* ante vulgarem scripturam inventam *incertissima* esset. Atque ob id ipsum *Historia Sacra vera*, quia Hebraeis prima lex scripto data; ut *Sacrae Historiae codices* vulgo prostarent: *autographum* autem a *Sacerdotibus* asservabatur, qui scientiam vocalium literarum, quarum nullas ea lingua formas habet, traditione custodiebant.

Veritatis Historiae
Sacrae argumentum.

XIX. Si primi characteres vulgares ex formis geometricis nati, *primae literae* ortae Graecis Latinisque *unciales*, ut *Lapidaria*, *Numariaque* testantur.

Primae literae un-
ciales.

XX. Si primi characteres unciales, minores serius nati sunt; et quidem ex nova gentium barbarie, ut in *codicibus*, *lapidibus*, *numis* infimae graecitatis latinisque, et illiteratis, etiamnum dum scribunt, experiri est, quo pacto ex elegantissimis literis inconditae oriri potuerunt. Igitur omnes inconditae *litteraturae* aut non ex geometricis formis ortae, aut barbarie corruptae sunt.

Uncialibus mino-
res sero ortae.

XXI. Si Geometria prior scripturâ orta est; cum Geometria ab Aegyptiis in Graeciam importata sit, et ante Psammeticum Aegyptus externis clausa, et Homerus diu ante Psammeticum floruisse; necesse est, ejus Rhapsodias diu traditione esse servatas: quare factum, ut fabulis versibusque quamplurimis Homero indignis commixtas Aristarchus Critica Arte expurgarit: et multo magis necesse est, Orphica et Lini carmina, fuisse traditiones *Poëtarum Heroïum*, easque Hesiodum, qui ante Homerum vixit, composuisse. Atque has *traditiones* ipsas fuisse *mores* versibus consignatos, quibus *maiores gentes* fundatae sunt, et leges ex vero illas, quas Latini ante Romanos *carmina*, antiquissimi Graecorum *ῥάμους* dixere.

Rhapsodie Home-
ricae cur ad Aristar-
chum usque corruptae?

Morum majorum
gentium Hesiodus
collector.

C A P. XVI.

Ex Sacris Bibliis demonstrantur Tanais et Sesostris, quibus Sacra Historia Historiam Profanam Temporis Obscuro pertingit.

Ut autem *Sacrorum Bibliorum Gigantes* nobis superius fuere traduces, quibus *Antidiluviana* Historia in *Postdiluvianam* transiret; ita ex ipsis *Divinis libris* demonstrantur hoc loci *Tanais* et *Sesostris* qui fuerint, quibus Historia *Sacra Historiam Temporis Obscuro*, qualem nos paullo infra describemus, pertingit.

Observanda duo.

Sed antequam id aggrediamur, duo heic serio sunt observanda. Unum quod antequam *vulgares linguae* invalescerent, quum res *characteribus heroicis* notabantur, necesse est majores gentes notis insignioribus, quales cuique pro cujusque gentis ingenio viderentur, nedum res, sed vel ipsos homines appellasse; et ita eidem homini alia nomina alias indidisse: quae est ratio quam Philologi fatentur adhuc ignorari; cur eidem urbi, eidem Regi diversae gentes diversa nomina indiderint, quae nihil prorsus commune habent? Alterum in illa verborum egestate, idem quod quaeque indiderat, pluribus ex eodem genere hominibus commodasse, ex illo fonte, ex quo ortas *Antonomasias* supra diximus (1): quae duo non animadversa ingentem peperere Rei Historicae et Geographicae obscuritatem.

Captivitas secunda
Hebraeorum.

Locus is est, qui Assyriorum Monarchiam a Sardanapalo ad Medos non protinus totam abiisse, sed in secundum Assyriacum et alterum Aegyptiorum etiam opulentissima regna divisum mansisse, secundâ Hebraeorum in Aegypto captivitate testatur: cum quo loco adamussim congruit Xenopho (2), quia praeter ceteros graecos duces penitissimam in Persiam intulit arma, ac res Persarum gravissimus philosophus Justino, sive adeo Trogo Pompejo multo rectius novit.

Huic Sacrae Historiae loco graviter adstipulatur Cornelius Tacitus (3), ubi de Germanico haec narrat. *Mox visit veterum Thebarum magna vestigia: et manebant structis molibus LITERÆ AEGYPTIÆ, priorem opulentiam complexae: jussusque e senioribus Sacerdotum PATRIUM SERMONEM interpretari, referebat, habitasse quondam septingenta millia aetate militari, eoque cum exercitu regem Rhamsen (Hic Rhamses Aegyptius demonstrabitur esse Sesostris, quem tradit Herodotus, et ante Ninum, seu Universi Temporis Profani Historiam, Trogus Pompejus, ejusque Epitomator Justinus (4) memorat) Lybiâ, Aethiopiâ, Medis et Persis, et Bactriano ac Scythâ potitum: quasque terras Surii Armenique et vicini Cappadoces colunt; inde Bithynum, hinc Lycium ad mare imperio tenuisse. Legebantur et indicta gentibus tributa, pondus argenti et auri, numerus armorum equorumque, et dona templis ebur atque odores, haut minus magnifica, quam nunc vi Parthorum aut potentia Ro-*

(1) Hoc Lib. Par. II, Cap. XII, num. IV, § Ex quo fonte.
(2) Cyropaed. v. 6. (3) Annal. II, cap. 60. (4) Histor. princip.

manâ jubentur. Igitur Sesoster ille Herodoti ex gentibus victis non solam victoriae adorem domum reportabat (1).

In tanta Imperii potentia necessarium omnino est, ut Ægyptii universi interni maris potentes essent, et, quia potentes, per varias ejus oras misisse colonias (a), et potissimum in oras Inferi maris: quod post Trojanum bellum hic Orbis tractus a Siculo freto Circaeos usque fuerit quasi perpetua materia graecae Poëseos, ut *errores Ulyssis* docent, *Scylla, Charybdis, Cyclopes, Syrenes, Circe, Avernus, Inferorum limen* (b), et in Supero mari *Diomedis socii* in aves conversi. Tam longe Homeri temporibus trans mare erat harum urbium, horumque locorum celebritas pervagata! Tanta erant Italarum gentium deliciae, quae sunt ultimae humanitatis argumentum, ut Syrenes cantu praeternavigantes ad exitium allicerent, Circes fortes viros in suos verteret! Atque has gentes, has urbes principio Graecas non fuisse, nisi ineptus sit, ipse Homerus testatur, cui Ulysses canendus proponitur,

Antiquitas Italiae major illa Graeciae.

Italia Graecis ingens fabularum materia.

Italia Homeri tempore Graeca non fuisse probatur.

. . . . captae post tempora Trojae,
Qui mores hominum multorum vidit et urbes:

nam sane quae Herois laus fuisset, quod virtutem, quod prudentiam erroribus confirmasset, si suorum mores et urbes nosset? et si suos noscere vellet, is non sane ignarus hominum locorumque erraret, sed prudens certum iter fecisset.

Haec Virgilius, diligentissimus Antiquitatis, Cumas jam Æneae tempore magnificentissimo Apollinis templo celebres memorat, et prope Cumas Sibyllam statuit; quod foeminarum fatidicarum genus antiquissimum, non inter Graecos, sed in Oriente ortum argumento est, quod Persidem, quam primam Sibyllarum numerant, Berosi Chaldaei filiam putant. Quare qui hujus vocis Sibyllae originem a Graecis repetunt, doctioribus Grammaticis nugari plane videntur, qui ab Hebraeo natam agnoscunt. Virgilius ab hac heroeae virtutis foemina *Euboicas Cumas* appellat, uti a foemina ejusdem virtutis *Chalcidem* dictam *Euboeam* memorat Plinius: quod si *Chalcidenses* intelligeret, eos *Abantes*, ut Homerus semper, non *Eubocos*, ut Homerus nunquam, dixisset. Hanc primam urbem Historia profana memorat

Cumarum ante omnes Graecas urbes celebritas.

(1) Hoc Lib. Part. II, Cap. I, § Principia.

(a) Vide Not. infra de *primis* Colonis.

(b) Vide Not. sup. de *primarum* vocum alienatione.

ducentis et multo plus eo annis ante primam Olympiadem, unde incipit Tempus historicum nostro Varroni: et qui Virgilium ab Chalcidensibus conditam narrare putant, id unum eorum est, quare Ægyptii Graecos semper pueros dicebant. Nam si rem hanc antiquissimam non memoriâ, sed ratione putemus, nos sane interroganti, quam ratione Graeci, quo tempore Ægyptiis omne internum mare parebat (a), amoenissimam et feracissimam Italiae oram, ex qua Capua tenuit postea imperium, ipsis Romanis formidandum, occuparint? responsione certe defungimur (b).

Grave argumentum, Italiam principio ab Ægyptiis excultam.

Ethruscorum cultus omni Graecorum antiquior probatur.

At Italia Graecis urbibus per utriusque maris oras maxime celebrata. At enim quid, si in Italia imperium multo potentius, quam Graeca omnia, quam gens Graeca adhuc obscura erat? Dum enim Sparta et Athenae adhuc exiguae urbes erant, finibus contentae brevissimis, in Italia *Ethruscorum Regnum* florebat, quod universo mari Infero ab Ethruviae ora ad fretum usque Siculum nomen dabat (quod sane non inditum, postquam Romana potentia insurrexit), et religione, architecturâ, arte militari et splendore imperii longe majorem omni Graecâ testatur antiquitatem.

Divinatione,

Nam Haruspicina, postea a Romanis recepta, quae agnorum et vitulorum exta spirantia fumantiaque rimari sustinebat, jamdiu exutam primam hominum ab innocuis animalibus innocentiam testabatur: unde Polybius Romanorum *caerimonia stragicas* dixit. Cumque *Scientiae Auguralis* primus *Auctor incertus* sit; et ad Graecos foris impor-

(a)* Ut Cecropes Ægyptii in Atticam Colonias deducerent, et Danaï item Ægyptii ipsos Graecos Regnis expellerent. Sed consule Notas infra de *primis* *Coloniis*.

Cumae in omni profana historia urbs certe prima.

(b) Per quae omnia, quis tandem mirari desinat, quod in *Synopsi Italica* diximus, primam omnium urbem, quam Profana tradit Historia, Cumas Italicas esse: nam si Graeca omnia, saltem quae ante Homerum, uti hactenus nobis a Philologis enarrata sunt, pro fabulosis habenda, et Homerus certe profanorum Scriptorum primus, circa Numae tempora vixit, et Cuma Româ longe antiquiores ab Romanis scriptoribus memoratur; et nulla profanarum Historiarum Romanarum certior, ut supra demonstratum in Notis ubi de *Homeri aetate*; et Cuma ab Chronologis longe ante Homerum fundata statuitur: Urbs ex certo prima in profana Historia universa Cumae erant: nam quae de Assyriis aut Ægyptiis certè multo, quam Cumae, prioribus urbibus narrantur, Graecis circa ea tempora omni abrogatâ fide, ea unice ab Sacra Historia nobis certa traduntur.

tatam ex Thelegone testetur Suidas (a); Hetruscos certe se ejus praedicasse Auctores Cicero (1) memorat (b).

Architectura Ethrusca omnibus Graecis et stabilior, et ruidior, et simplicior, qualis sane erat Aegyptiorum, sive adeo qualem naturâ esse primam oportuit; nam opera tempore tenuantur, expoliuntur et exornantur. Architecturâ.

Ars vero disponendi acies Romana nedum Livii, sed ipsius Polybii iudicio *Phalangi Macedonicae* longe praestat: quae tamen geometriae et arithmeticae praxis est in bellicos usus: et quando Romani eâ potissimum sapientiâ excelluere, aliarum culturarum gentium inventis uti, et barbariem servare domi, qua ferociam custodirent, certe ab vicinis Ethruscis, quacum prima externarum gentium pugnauerant gente, didicere.

Postremo fascēs, trabeas, curules, annulos, paludamenta, et aureo curru quatuor equis triumphandi morem, togas pietas, tunicasque palmatas, et omnia decora, quibus, ut ex Floro vidimus, vel in summa sua potentia populi Romani majestas eminebat, Tarquinius Priscus ex spoliis Ethruscorum suspensis didicerat. Splendidissimis Imperii ornamentis.

His omnibus et illud addas, quod duobus ferme seculis ante, quam Plato in Aegyptum, Pythagoras in Italiam (c) philosophiae addiscendae studio delatus est (2). Neque enim Pythagoras scholam Italicam excoluisse, non fundasse probatur.

(1) De Divinat. II. (2) Hoc Lib. Par. II, Cap. I in Program. Histor.

(a) Nam *extispicii*, sive divinationis ex victimarum inspectione, nullum apud Homerum extat vestigium: quod et Feithius in *Antiquit. Homeric.* ante nos observat.

(b) Ne tamen erres, haec loquimur de Scientia Augurali, sive de Auspicio observationibus in artem redactis: nam ipsius Divinationis Auctores iidem qui Auctores gentium fuere; cum gentes omnes, praeter unam Hebraeam, Divinatione fundatas in his Libris sit demonstratum.

(c) Nam ista Pythagorae in Thraciam, Scythas, Phoenices, Aegyptios, Chaldaeos, Indos, Aethiops, Druidas quae narrantur *itinerâ*, ob unum aliquod simile inter eas gentes philosophiae placitum, quod Pythagoras quoque docuit, postea repertum, sunt mera *commenta Eruditorum*: quae nedum illa primarum gentium inhospitalitate, quam in his Libris disseruimus, et Notis infra gravis disseremus, sed in hac usquequaque pervii terrarum Orbis humanitate, qui cum itineribus lustrant, vix maxima vitae parte peragerent. Sed pro nostris principis illud verisimilius, quod cum Samum Polycrates tyrannus oppressisset, idque Pythagoras vix pateretur, in vicinam Italiam commigravit; unde facile fama de Italiae Scholae doctrina ad Samios per Phoenices mercatores manare potuit.

huc venerat, ut suam peregre venditaret, quales Sophistae solebant, inanem sapientiam: unde Plato saepe quaerendi sermonis decorum Dialogis, quibus Sophistas irridet, conciliat Socrati. Cumque Pythagoras Italiam doctissimam invenisset, heic permanere maluit. Quare non sectam is Italicam fundasse (a), sed fundatam excoluisse dicendum est: quod ipsa rerum natura id flagitat. Non enim Pythagoras Mundum ex aqua, ut primo Graeciae sapienti Thaleti, qui centum ferme non ultra annis ante Pythagoram floruit (1); neque *ὁμοιομετεία*, ut Anaxagorae, Socratis praeceptoris; neque *atomis*, ut Democrito, Platonis *συγγρόνη*, omnibus corpulentis Philosophis; sed *numeris*, qui quodammodo sunt *lineis* abstractiores, constare docuit: quod monet ingenia Italica multo Graecis subactiora, et sensibus depuratiores: unde Plato fortasse *rerum principia ideas ipsarum aeternas* statuit; et ab hac Italicae doctrinae praestantia idem Plato in *Timaeo* suos Graecos antiquitatis ignaros notat (*).

Cum his invictis, ni fallor, argumentis ex ipsa rerum natura pensatis, cum quibus *Sacrae Historiae* veritas constat, habemus unum *Profanae Historiae Universae initium* demonstratum, Sesostrim; quo nomine Aegyptios Reges, ex his quae hactenus diximus, et *observatione* hujus Cap. principio appellatos esse necesse est; alterum nempe *Tanaim*, quem Justinus facit *Sesostris* antiquiorem, non habemus. Immo si terrarum Orbis inter Noachi filios anno

Justini *Tanais* Sacrae Historiae adversus.

(1) Hoc Lib. Part. II, Cap. I in Program. Histor.

(a) Quod firmat Plutarchus et Diogenes Laërtius apud Schefferum *de Italica Philosophia*, qui hanc *Sectam*, non *Pythagoricam*, sed *Italicam* appellant: et multo gravius Cicero in *Catone* his verbis: *Pythagoraei, Italici Philosophi quondam nominati*.

(*) Civilitas qua Itali Graecos praecesserint, atque ejusdem ex Aegypto origo apud nos, duo sunt quibus Vicus in Libro de Ant. Ital. Sap. Philosophiam Italicam eruebat; quam Pythagoram non fundasse sed excoluisse asserit. Vetustas Italiae Civilitatis; ejusdem ab Aegypto origo; doctrina quae vulgo Pythagorica nuncupatur jam ante hunc philosophum Italarum propria; methodus qua tradebatur fusius in hoc opere explicantur. At quum varia Pythagorae itinera rejiciat (pag. 249); primarum gentium inhospitalitatem statuatur (pag. seq.); religionibus et linguis, Latinae speciatim rudes origines tribuat; ex his omnibus facile conjici possunt doctrinae philologicae mutatio quae inter primam Scientiae Novae Aedificationem et Librum de Ant. Ital. Sapient. intercedit, atque ea quae de rebus Optimatum publicis heroicis Italiae temporibus ex Pythagoreorum traditionibus posterius interpretatus est.

ΕΙΣΙΔΕΙΝ divisus est, et duum millium annorum spacium fere opus fuit, ut Ægyptii ingenio præstantes, a Chaldaicis civiles artes brevi eruditi, in tantum Imperii splendorem excrescerent; spacium multo majus rudibus Scythis opus fuisset, qui in eam potentiam assurgerent, ut ii prioribus Orientem, Ægyptum quoque debellarent: quare *Diluvii epocha* graviter mendacii argueretur. Itaque dicendum est, *Tanaim characterem fuisse heroicum* primarum rerumpublicarum, quae forma Reipublicae, in toto Oriente et in Ægypto ipsa late sparsa regnavit (a).

At noster eidem commodus.

(a) De primarum gentium inhospitalitate.

Atque ex hoc *Tanai* habes communem primarum gentium fuisse morem, suis quemque finibus contineri: quod Sallustius de hac aetate verba faciens, tradit, *sua cuique satis placere*: quod de Scythiis certo tradunt Auctores, a quibus *Orientem* versus per Seres ad Sinenses; versus *Occidentem* vero plagam olim ad Svevos, gentem inter Germanos virtute praeclaram pervenit, et etiamnum inter Moschos perdurat, ut intra suos fines contineantur, et inde externos arceant. Propter hunc inhospitalem morem, totam *oram maritimam Æthiopiae*, quam Cl. Vir D. Blasius Caryophilus Eruditorum nostrae aetatis facile princeps in Dissertatione de *Mercatoribus Antiquorum*, ab Ægypti finibus ad Raptam usque promontorium, ubi Regio Trogloditica summe inhospitalis sita est, porrectam, βαρβαριαν dictam observat; quam ita dictam opinor a Graecis post jam conciliatam inter ipsos suae linguae communione humanitatem; quod illa gentium summa divisio Graecanica, *Graecus*, an *barbarus* inter Graecos ab hoc cultioris humanitatis more mature cultos homines nata sit; quod homines omnes ad haec summa genera revocarent duo: *Barbarum*, sub quo ipsos etiam Ægyptios complectebantur; nam Psammeticus sero ipsis, neque tamen omnibus, sed Caribus tantum et Iomibus claustra Ægypti reclusit; et *Graecum*, quod Graeci ex gentibus omnibus uni exteris non inviderent hospitium. Cui Graecae gentium divisioni respondet Latinorum illa, *civis*, an *hostis*, appellatione, qua *hostis* externum, *peregrinum* significat: unde inter peregrinos hostilitas aeterna erat, et de exteris licebat perpetuo rapere; quare ex leg. XII Tabb. *Adversus hostem aeterna auctoritas* erat: ita ut quam humanitatem Latini angustius civitas, Graecis latius lingua conciliaret: ex quo inhospitali more Romani haut veriti ipsi se *barbaros* appellare, ut Plautus Comedias Graecas in Prologis se *barbare* vertisse profitetur. Ex qua ultima antiquitate ab Italis *caupona* vocatur *Oste*; simili omnino ratione qua ex primarum alienatione vocem Graecis *Paris* ex *hoste* factus est *hospes*: quod conferas velim ad veram Trojani belli Historiam explicandam, de qua supra in his Notis. Eadem numero de causa hodie *mediterranea Africæ ora*, quae de Christianis perpetuo rapit Europaeis, ut hoc Libro latius dictum est, *Barbaria* quoque vocatur. Atque de hoc antiquissimo tempore accipiendum, quod Thucydides Histor. initio tradit, *bovum abactiones*

Unde Barbaria antequa dicta?

Cur genus humanum in Graecum et Barbarum Graecis;

Et civem, vel hostem Latinis?

Prisci Latini barbari.

Unde italicum Oste?

Praesens Barbaria cur sic dicta?

et *hominum plagia* non probro, sed laudi Heroibus data: quam ad rem bellissime facit, quod apud *vetustissimos Poëtas* indigenae *citra convicium* peregre appellentes, interrogant, *an sint latrones*, nempe an sint ipsissimi *prini hostes Latinorum*, ut in Orphicis Jason Regi Ætæa perconctanti, quinam essent, respondet, *Ὅτι ἐν ληϊστῆ-
ρες ἰκάνομεν*; quod universim testatur Philostratus lib. II. *de Vit.*

Unde Lairo pro milite? *Apollon.*, ex quibus antiquissimis latrociniis Heroïum mansit ad Plautum usque Romanis, ut *latrones pro militibus* acciperentur. Quare concludendum ante Trojanum, *bella omnia* propter *bovum abactiones*, ut Clypeus Achillis apud ipsum Homerum, et propter *foeminarum raptus*, ut testatur Horatius Satyr. III, lib. I, gesta esse, nempe inter primas gentes perpetua latrociniâ fuisse. Qui mos inhospitalis et barbarus primarum gentium ex ipsa primarum rerum-publicarum natura profluxit: quae, quanquam *hospitiis sive asylis*, ut in his Libris abunde dictum, per *Clientelas* inchoatae; tamen ipsa *asyla ararum custodiâ* sunt constituta. Et sane primi gentium *se abscondendo in lucis*, et *condendo majorum cadavera*, familias gentesque fundarunt; *abscondendo leges*, sive scientiam auspicio-rum, clientelas constituerunt; et turbis agrariis edocti, *abscondendo ordinem in poëticis turribus* Regna heroica ordinarunt. Quod ipsae locutiones *condere gentes*, *condere leges*, *condere regna* satis aperte confirmant: unde quasi ex hac scientia originum Hermogenianus in sua juris gentium Historia *regna condita* momentose narravit. Itaque haec ipsa gentium prima inhospitalitas docet, *Regna heroica* fuisse

Optimatium Rei-publicæ notae. *Optimatium*, quae tota *stant legum, ordinis, finiumque custodiâ* ut in his Libris Notisque satis ampliter probatum est.

C A P. XVII.

Ex Tanai et Sesostride, quale explicavimus, consecanea.

Hinc illa aperiuntur:

I. Scythes gentis fundator *Herculis filius*: quia, ut Libro super. diximus (1), et hoc gravius firmabimus, Herculis filii, nempe exleges optimi, fortissimi primas respublicas *Optimatium* fundarunt.

II. Scythica lingua matrix Germanicae, Parthicae Persicaeque: et innumera Persicae linguae cum Germanis communia nomina utriusque linguae guari observarunt, in quibus est Hugo Grotius (2).

III. Hinc mansere diu eorum laudes a morum relictudine, pudicitia, simplicitate, justitia, ut eos Horatius (3) Romanis praeferat, et a sapientia eos Curtius commendat (4).

(1) Cap. CIV. (2) Hist. Gothor. (3) Lib. III, Od. 24.
(4) Lib. VIII, Cap. 8.

IV. Et quod diu de generis antiquitate cum Ægyptiis contenderunt, a quo certamine Scythae superiores abiire: quod Scythae ex nostris principibus gentes majores essent, Ægyptiis, minores, cum id imperium tam longe lateque protulerint, quod nonnisi faciunt gentes minores, hoc est, quae aut sub regnis meris redactae, aut in libertatem sunt resolutae (1).

Scythae Ægyptiis antiquiores.

V. Et ubique locorum et omni tempore *jus gentium* constat, *bello victis* imponere sive *servitutis*, sive *tributi* legem, sive adeo adimere arma, et sic *injuriae licentiam*: eaque ratione sic Tanais nunquam ob solam gloriam tantam Orbis partem debellavit, ut certo Sesostris subegit, imposuitque tributa.

Perpetuae bellorum poenae servitus et tributa.

VI. Verum igitur illud quod apud Tacitum (2) Ægyptii *Herculem apud se natum et antiquissimum perhibent*: ut falsum illud, *eos, qui pari virtute fuissent, in cognomentum ejus adscitos*. Omnes enim gentes quae religione et virtute fundatae sunt (nam sine religione nulla usquam gentium fundata est) Herculem aliquem habuerunt Auctorem, aut aliam sane in alio terrarum Orbe alio nomine indigitatam personam heroicam, sive heroicum characterem, qualem Indi fecere Bacchum, quem iisdem ferme proprietatibus finxere, quibus Ægyptiis, Scythae, Graeci, aliaeque gentes finxere Herculem latius infra ostendemus.

Gentium Fundatores, Hercules, Bacchus.

VII. Et hinc causae laudatorum apud Scythas morum exponuntur; quibus religio modestiam, innocentiamque fecit, quas virtutes ipsis immensa feracissimorum camporum aequora conservarunt: unde gentis aequalitas hinc inter ipsas propagata; cum in tanta camporum abundantia opus lege Agraria nullum fuit: unde Clientelae apud Occidentales ortae sunt, ut gravius infra explicabimus; et ex ipsa gentis aequalitate nata inter ipsos industria et aequalitas, ut alternis annis alii terras colerent, alii quiescerent.

Cur Scythae naturae modesti?

Cur nulla lege Agraria fundati?

VIII. Sed ex illa Scytharum in colendis agris inter ipsos laboris et otii per alternas annorum vices aequalitate, conficitur, Respublicas inter ipsos sola patria potestate, nullis praeterea Clientelis fundatas esse; unde nullum ipsis discrimen nobilitatis et plebis: quia prae camporum abundantia, nullae occasiones natae, ut violenti homines in infirmos grassarentur, qui ab illorum injuriis ad fortium *Aras* confugerent, et recepti ordinem postea plebis componerent, ut Libro prior. diximus (3) et latius inferius dicemus: quare

Cur inter Scythas nullum fuit naturalium discrimen?

(1) Lib. prior. Cap. CXLVI. (2) II Annal. cap. LX. (3) Cap. CIV.

Ciculi pars populi Transilvani, gens bello fortissima, quae ab antiquissimis se ortos Hunnis jactant, omnes *rusticam* et *pecuariam* exercent, et nobiles habentur ex aequo tamen (a).

Scythia fortissimarum gentium mater in Occidentem.

Mitissimarum et acquissimarum in Orientem.

Sinenses antiqua Scytharum servant vestigia.

In Heroica literatura maxime.

E Scythia Japonenses.

Japonensis lingua Latinae similis.

Et Americani.

Ut Æthiopes ab Chaldaeis proveniunt?

IX. Quapropter e Scythia *gentes fortissimae* prodire primum Thraces, Germani, Parthi, deinde in asperam Europam Vandali, Hunni, Gotthi, Heruli, Langobardi, Turcae, aliaeque barbarae nationes; in mollem Asiam provenere Seres, mitissimi et aequi amantissimi homines: et uti nuper impenetrabilem Sinensium murum Tartari per-rupere, et id maximum Imperium occuparunt; ita necessarium, nedum credibile est, ab iisdem Sinensium humanissimam et aequi cultricem gentem olim conditam esse, ea Serum proprietate, quam narrant, ut *externorum* vident *societatem*; eaque priscorum Scytharum opinione, qua se *vetustissimos mortalium* enormi seculorum numero ante Orbem conditum jactant. Sed illud maximae antiquitatis certum vestigium ostendunt, omnia verba literis monosyllaba consignata, quae *πολύσημα*, punctis additis, ad propria significanda discernunt. Et quando Geographi dubitant, an Japonia a Septentrionibus adhaereat continenti, pro jure nostro sumimus primitus Scythas aliquâ in eam Insulam Japonensem gentem induxisse; quorum linguam virilem et genere similem Latinae, utriusque linguae periti notant. Et Americanos Borealiores ex Norvegia ortos, ac per Groëlandiam terrestri itinere in Americam venisse ex Grotio accipimus (1); sed inde ad fretum usque Magellanicum hos ipsos eam Orbis partem postea humano genere frequentasse credibilius est.

X. Altrinsecus Æthiopes a primis Ægyptiis continente sibi proximis, quando Æthiopiam Tacitus (2), Chaldeam, Strabo (3) Phoeniciam appellat (b), a Chaldaeis aut a Phoeni-

(1) De orig. Americ. gent. (2) Lib. V Histor. lib. 1. (3) Lib. I.

Cur urbes Ciculorum in Transilvania etiamnum dictae Arae.

(a) Neque haec, quae haec dicimus, obturbet illud, quod *Ciculorum urbes* etiamnum dicantur *Arae*: namque id puto hanc ipsam habere originem; quod cum Ciculi sint Transilvanorum antiquissimi, necesse est, ab ipsis deinde Saxones et Hungaros, qui sunt duae reliquae populi Transilvani partes, profugos recepissee: deinde tur-bis agrariis inter ipsos quoque ortis, Saxones, Hungarosque alias per Transilvaniam, secessionibus factis, sibi sedes quaesisse; et Ciculos agrariam rusticamque facere perseverasse, cum antiqua Optimorum nobilitate: quod tantum abest, ut labefactet, quod confirmat potius, quae in his Libris de *primis Aris* late sunt dicta.

(b) Atque haec duo gravia sint exempla ejus, quod supra diximus, de *primarum vocum alienatione* in Notis ad Cap. de *Poëseo origine*.

cibus per Ægyptios provenisse verisimilius est; gentem albam, pulchramque principio, sed qui, ut Isaacus Vossius (1) notat, quia teretia infantum capita arte oblongarent, quod generosiora tolerarent ingenia; inde a parentibus sic conformatis ita geniti filii; et quia atris cerussis facies colorabant, quod nigrum sanctiorem colorem putarent, uti barbaris Ægyptiæ seculis tabulas pictas etiamnum observamus, in quibus facies Dei, Christi, Deiparæ Divorumque nigricante colore, et statuarum facies nigro encaustico opere inductæ spectantur: ea ratione tandem vi phantasiae generantium nigri filii nati sunt; et curatura in naturam conversa est: quod qui negaverit, is ne Hofmanni quidem *Lexico* est eruditus. Certe Æthiopes parvo naturæ contenti, et in solo corporis robore, quo ingentes arcus intenderent, ingentes sagittas jacularentur, et in sola libertate opes suas collocabant; ut eorum Rex Thearcus Cambysis Legatis respondit; et aurea ac gemmata, quæ afferebant, dona contempsit, quod nullum eorum agnosset usum: quæ Historia docet primorum Ægyptiorum, ac multo magis primorum hominum post Diluvium naturalem quandam sapientiam.

XI. Et sic per Chaldaeos, Scythas, Ægyptios habes gentes humanas per omnem prorsus terrarum Orbem propagatas.

XII. Et Tanaim Sesostri priorem a *profana Historia* memorari; quia Scythiæ propiores Armeniæ, in uno e cuius montibus *Arca*, subsidentibus Diluvii aquis, summo haesit.

XIII. Et uti Scythiæ, ita Æthiopes arcu valuisse, ac proinde primos homines valuisse *venatione*, qua ferae ex illis in *Arca* servatis progenitæ, aut caesæ, aut in alias Orbis partes fugatæ: unde tot *Hercules extinctores monstrorum ferarumque*.

XIV. Quod autem successionem *profanae Historiæ* nobis Tanais ac Sesostri testentur, Nimbrodus autem, ejusque successor Belus sileatur, illæ evincunt invictæ rationes, quod cum res nautica ab ratibus, cymbisque, quibus Ægyptii a redundante Nilo tolerarentur, ad naves, quibus mare traxerent, sero, nisi fortasse postremo producta sit; necesse est, primos bellatores, cum bella terrestribus tantum copiis administrarent, eos in Oriente per terrarum Orbem et feras et homines ferarum more errantes abegisse; et sic Assyrios per Orientalem Asiae continentem primam

Ut principio albi, nuæ nigri.

Primi Æthiopes naturæ modesti.

Argumentum naturalis primarum gentium sapientiae.

Propagatio generis humani universi.

Cur Tanais Sesostri prior?

Ut ferae ab Asia per Orbem disjectæ?

Cur in profana Historia obscura Nimbrodi et Beli silentium?

(1) Ad Pompon. Mel.

Cur Nimbrodus robustus Venator dicitur?

Priscis gentibus spectandi maris religio.

protulisse Monarchiam: unde Nimbrodus in Sacra Historia, *robustus Venator*, uti Hercules in Profana, *Ferarum extinctor* dictus. Et necesse quoque est, primas gentes spectandi maris quandam habuisse religionem, sive ex gravi recentis adhuc Diluvii metu, sive, maxime Assyrii, qui Deum putabant, ne Solem viderent occidere; ut de Decimo Bruto in litore Oceani post tanta temporum spacia *Romana Historia* testatur (a): nam sane *Poësis* omnium

(a)*

De primis Coloniais.

Vetus apud gentes maris religio.

Regionum maritima diu vacua.

Igitur cum Sesostris, sive Ægyptii Reges Monarchae hoc communi *Sesostridis* nomine appellati, Imperium mediterraneo mari tam longe lateque potens tenerent; et Ægyptii Sacerdotes, ut Plutarchus in *Sympos.* VIII refert, navigare putarint piaculum; ex hac ipsa falsa persuasione, quod in *mari Osiris*, qui ipsis *Sol* dicitur, periisset, necesse est, ut Reges aliquo potentiae arcano hanc Sacerdotum religionem, et fortasse etiam illam aliam, nisi prorsus eadem sit, urgentes, qua apud Romanos, ut Tacitus in *Annalibus* memorat, *Diabibus egredi Italia non licebat*; sacerdotes a bellorum et provinciarum ultra mare, tanquam re profana, prohibuissent: eodem omnino pacto, quo Augustus et sequentes Romani Principes ipsam Ægyptum e Senatoriarum Albo Provinciarum erasere, et in eum Orbem aditu difficilem, et Italicæ Annonæ horreum *Equites Romanos inlustres* spectati obsequii misere Praesides. Ex qua ipsa religione provenisse quoque necesse est, regionum maritima diu vacua fuisse; ejus vetustatis extat pulcherrimum testimonium apud Homerum, apud quem Ulysses, quoquo terrarum errans appellit, *conscendit speculas* explorabundus, an eas terras homines incolant, et ex *longinquo fumo* earum conjicit aliquem cultum humanum: et *Troja ipsa procul a mari sita* narratur, cum longum inde describatur iter ad mare usque, ubi naves, et in cujus litore castra Graecorum posita erant.

Primæ Coloniae citra bellum deductae.

Didone et Æneae characteres Coloniae transmarinae.

Sed hinc conficitur, potius *Transmarinos citra bellum primas* deduxisse Coloniae: quod plebes navigandi solertes, quales Ægyptii bello a Sacerdotibus victi, ut victorum iram effugerent, mari se commiserint, trans mare terras quaesierint, et in maritimis sedes legerint. Nam *Coloniae secundae* aut gloriæ proferendi imperii, aut populorum frequentiam praenimiam, aut mercaturae aviditate armis deductae sunt: quorum nulla caussa primis temporis obscuri rebus publicis commoda est. Quod Virgilius antiquitatis scientissimus in Didone et Æneae expressit; *quatenus uterque coacti*, unde *profugi* uterque dicti nativas terras deseruere, dum *illa a suis infestata*, *hic suis invisus*, ex suspitione, quod cum Graecis in Trojae exitium conspirasset, *illa precio*, *hic donis sibi externas sedes pararunt* (Et quamvis Æneae essent naves, arma, viri, quibus postea urbem jam fundatam defendit; tamen agnoscens jus optimum Heroum, qui Latinum agrum manu cepissent, omni vi belloque abstinuit). Qui igitur non in vacua venirent, et neutrum possent, neque precio emere, neque donis promereri agrum (ut plebei tur-

prima, *Bucolica* nulla maritima similitudine ornata est, ut Siciliam, ubi primum orta, necesse sit, principio Ita-

bis agrariis victi, profugique), se applicarent colendis eorum agris, in quorum terras *Fortuna* ipsos detulisset (pro qua significatione *Coloni*, et varia eorum genera mansere in Jure Romano dicta, Cod. de *Agriculis et Censitis*: cum *Coloni posteriores*, ut Romani, satis *improprie* dicerentur, ut qui in indigenarum agros jus domini optimi acquirerent, et indigenae ex dominis coloni fierent). Atque hi sunt *Transmarini*, quos *Historici Romani ab asylo majorum gentium ad asylo Romuli* detorsere: qui cum neque precio emere agros possent, et ex lege prima *Agraria* jus agnoscentes, aliena ex voluntate dominorum propria fieri oportere; quod eum domi non potuissent turbis agrariis ab Optimis exprimere, multo minus sperabant foris; *Transmarini*, inquam, eadem legi *Agrariae*, cui multo ante *Clientes mediterranei* paruerant, se submittere. Et heic *Divina Providentia* admiranda: namque eo pacto *Aegyptii, Phoenices, Graeci humanitatem facilius in reliquum terrarum Orbem disportavere Colonis*; quam si gentes prius maritima celebrare coepissent, unde exteros appulsu facile prohiberent: uti Romanos, et quidem classe potentes ipsi Graeci Tarentini prohibuere (a): ex quo bello Graeci primum Romanis cogniti. Sed enim cum *Colonias prima vi et armis deductas* ex natura secundarum, ut omnes ante nos *Philologi* putarunt, acciperemus, sic quoque fugiebat ratio, qua eae *Coloniae essent argumenta potentiae* gentium, a quibus deducerentur, ut in *Programmate Historico* proposuimus: nam, *Colonis ita acceptis*, qui fieri potuit, ut *Attici, Aelique Colonias in Joniam sive Asiam Minorem* mittere potuissent, undecim ante annis, quam *Cumae* fundarentur, ut *Chronologi* memoriter memorant; atque adeo *Graecos in Asiam proferre Imperium*, quum *Aegyptii interni ejus maris late potentes* essent, et inde *Bithynum hinc Lycium ad mare*, ut *Tacitus* narrabat, imperio tenerent? Quare cum super hoc argumento de *primis Colonis* non mihi plane satisfacerem, earum originem altius meditatus, occasione dante ipsa voce *deducere*; quod est de superiori in inferiorem locum, et *Coloniae deduci* solenni formula dicerentur; *tria primarum Coloniarum genera* reperi: primum earum quae in proxima camporum plana deductae sunt; quam ad rem pro nostris principiis pulcherrimus est locus *Platonis* apud *Strabonem* lib. XIII *Geographiae*, opinantis, post *Diluvium tres hominum vitas* ortas, *primam in jugis montium*, simplicem et agrestem, aquarum timidam, quae adhuc plana inundabant; *secundam in montium radicibus*, cum jam campi exsiccati coli coepissent; *tertiam in ipsa camporum planicie*, terra omnino exsiccata; et tres omnes in *Homero* notari, *primam in Cyclopiis*, qui fructibus sponte natis vescabantur; *secundam in Dardano*, quo Rege, *Troës* submontana habitantur; *tertiam in Ilo*, qui campos occupavit, et *Ilium condidit*, ut *Aeneas* ad *Achillem* narrat *diversilinguium hominum*. Qui *Platonis* locus *Homeri* testimoniis firmatus, quatenus causam *Diluvium* assert, si de *Universali* accipiatur, falsus a *Sacra Historia* convincitur; si de *Deucalione*, verum accipi de solis Graecis po-

Quae Coloniae proprie dictae?
Quae improprie?

Primi clientes mediterranei;
Secundi^s transmarini.

Divinae Providentiae argumentum.

Philologorum angustiae super priscis Colonis.

Quid Coloniam proprie deducere?

Tres primorum hominum vitae.

(a) His signis () conclusae sunt notae asterisco signatis posteriores.

Primi homines mediterranea regionum, minores gentes maritimas oras occuparunt.

liae fuisse continentem. Per quae conficitur ad extremum primos homines mediterranea regionum insedissee, ut Noachus ejusque familia; unde primum Assyriacum Imperium totum mediterraneum fuit; gentes minores deinde occupasse maritima.

At praestanti Ægyptiorum ingenio tribuendum, quo artes, quas Chaldaei ante Diluvium memorabant, citius intellexerunt; quod praestans iis ingenium Nilus inundationibus suis peracuit: qua necessitate adacti, ut obrutos aquis terminos recedente flumine agnoscerent, Mathesim a Chaldaeis acceptam, a quibus elevationem poli et usum qua-

test: sed nos, pro nostris principiis, ex genere verum probamus, ex caussa errorum exlegum, ex quibus aliqui in montium lucos concessere. Et ex Homero ita accepto conficio, *primam vitam* fuisse primorum *Patrum* in montanis lucis sponte naturae natis victitantium; *secundam Fortium*, qui terras domuerunt; *tertiam Inclytorum*, qui cum clientibus diversas linguas loquebantur: et *primas Colonias* fuisse, quas Patres, Optimi, Inclyti deduxere clientum, Colonorum proprie dictorum *in plana terrarum*, ipsi in editis locorum permanentes; uti etiamnum observantur passim ubique locorum in edito *urbes et oppida*, ubi *honestiores*, in planis camporum *vici*, ubi *agricolae* inhabitant: *secundas* autem *Colonias* fuisse, quae in mare deductae sunt; in mare enim *deducere de navibus* proprie dicitur: atque hae fuere, quas ob *Agrarias turbas* metu *Optimatium* victorum deductas esse memoravimus, nempe ab *invitis*, ut *Didone et Aenea*, et per *maris errores*: *tertias* vero illas quas *Phoenices* *Coloniis celebres*, ultro, et consulto *lucri caussa*, uti *Columbi, Vespucii, Magellani, Gamae*, aliique recentiores *novum Orbem*, ita *Mediterranei litora explorabundi*, ubi *vacua darentur*, eo commode deduxere: indeque notis certisque itineribus cum gentis principe urbe *Tyro* communicabant.

Principio Coloniae in plana deductae;

Deinde deductae in mare ex necessitate;

Tandem in mare quaestus gratia;

Omnes citra bellum.

Cum nostris principiis Historiae antiquae consensus.

Atque ita, *primis Coloniis comparatis*, illae constabunt omnes Historiae rationes: nam *Cecrops Ægyptius*, primus *Coloniarum* deductor in *Gracciam*; quia *Ægyptii antiquissimi gentium*. Hinc *Cadmus Phoenicius*, quia *Phoenices de Ægyptiis nauticam didicere*: a quo utroque deductae sunt *Coloniae secundi generis*. Postea *Tyrus* memoratur *navigatione*, et *Coloniis* nempe *tertii generis* *celebris*. Deinde *post Trojanum bellum Graeci Colonias in Joniam*, sive *Asiam Minorem* mittunt, nempe *Colonias generis secundi*: quum *Ulysses*, ut supra in *Notis* diximus, in *plebes Ithacae, Sami, Dulichii* contra *Ordinem* rebellantes *saevis poenis* animadvertit: unde eodem tempore *conjecimus ab occidua Graecia in proximam Italiam* has *secundi generis Colonias* esse deductas. Et cum his *secundi generis Coloniis* constabunt, *Ægyptiorum Colonias* cum in *Graeciam*, tum in *Italiam* maris fortuna deductas esse: et *Sacerdotes Ægyptios navigare* habuisse *piaculo*; et *Ægyptios imperium in Asiam Minorem terrâ* protulisse.

drantis accepisse Herodotus testatur (1), ad terrarum mensuras applicuere; unde agmina et acies postea docti sunt: item moles et quidem ingentes extruere ad impetus exundantis fluminis coërcendos; unde *Architectura* apud eos nata *solida, simplex, rudis*, qualis Etruscorum, magnifica, et perferens vetustatem, unde inter ipsos *Pyramidum* illa miracula; et ita *Architecturâ urbanâ* eximii, facile *postea militarem* excogitarunt; et ad fundandas ingentes ex marmore quadrato moles, *ferramentis* opus habuere, et sic facile postea graviora arma belli invenerunt; et ob easdem Nili superandas inundationes, *navalem et nauticam* aliis maturius restituere. Hinc *Ægyptus artium mater* appellata (2), et *Ægyptii* dicti *philosophiæ et omnium disciplinarum Patres* (3). Ita his artibus instructi gentes rudes, inermes et inconditas facile debellabant, et cito maritimam interni maris potentiam adepti sunt; cum interea Assyrii rudiores jam facti, et mediterranei, in Orbe Graecis usque ad bella cum Persis gesta prorsus ignoto, imperium proferebant.

XV. Et hæc ratio cur Phoenices maris potentes mature facti, quod *nauticam* ab *Ægyptiis* didicerant; et in Syria *Tyrus navigationibus et Colonia celebrata* secundi Assyriaci Regni potentiam potentiae secundi Regni *Ægyptiaci* cœvam docet.

XVII. Et illud constat, quod ubi gentes, et Chaldaea et *Ægyptia*, victrices extitere, eorum linguæ victis gentibus, quia externis, *naturâ sacræ* factae sunt; quia victis *linguæ legum* ignotae erant: quarum Scientiâ apud Medos Chaldaei, apud *Ægyptios Sacerdotes* quendam Optimatum ordinem constituere, e quorum numero seu gente Reges creabantur, et sic *Sapientia, Sacerdotium, Regnum* una res, ut diximus (*), primis gentibus fuit. Et eodem pacto uti *victoriis in Oriente, Ægypto*, ita *Clientelis in Occidente* a duplici lingua *heroica et vulgari* Optimates et plebes in Regnis et Imperiis distinctae sunt: et *Papyrius* linguâ *plebejâ* leges vulgavit, *Superbus* linguâ *heroicâ* filio respondit.

XVIII. Sed ut ad rem nostram propius accedamus, nendum credibile, sed omnino necessarium ex hactenus dictis fuit, *Cumas ab Ægyptiis fundatas*, quae *Aeneae* tempore tam magnificae erant, nempe paucis post Trojae excidium annis, ut earum fundatio quadringentis saltem ante annis

Praeclarum gentis ingenium, et Nili inundationes *Ægyptios* doctissimos et potentissimos mature fecerunt.

Cur Phoenicia statim potens?

Ut linguæ Chaldaea et *Ægyptiaca* natura sacræ factae sunt?

Ut ubique gentium plebes ab Optimatibus linguæ distinguerentur?

(1) Herod. lib. II. (2) Macrob. Saturn. lib. XI. (3) De somn. Scipion. I, 19.

(*) Pag. 243.

evenerit, quum nimirum Cecrops Ægyptius, ut Graeci ipsi fabulantur, duodecim parvas in Atticam Colonias deduxit (1), ex quibus postea *Athenas a Theseo* conditas memorant.

XIX. Quare nihil mirum, si in *Synopsi* italice edita diximus, quod dum *Athenae et Sparta parvae urbes erant, in Italia opulentissimum Etruscorum regnum florebat*. Nam tanta potentia, tantusque Imperii splendor, quantum diximus, vix sex septingentis reipublicae annis parari debuit.

Quando Italia et in qua parte Ægyptia fuit?

Itaque, quum *Danaus Ægyptius*, ut ipsi item Graeci memorant, Argivo Regno Inachidas spoliavit, Ægyptios jamdiu ante ea tempora in Ethruriam Coloniam deduxisse necesse est, quae jam potentissima erat sub Tullo, ut Romana Historia de bello in Albanos narrat. Atqui Roma condita A. ccccxxxviii. Tu numerum cape, quem dicimus.

Quando et ubi Italia Graeca fieri coepit?

XX. Et res ipsa affirmare nos cogit, quo tempore Attici et Æoli colonias in Joniam, sive Asiam Minorem mittere coeperunt, centum quadraginta ferme post Trojae excidium annis, ita ut sensim Asia minor Graecis urbibus ferme tota celebraretur; in Italiam quoque maris interni jam potentes facti misissent: unde maritimae Italiae orae Graecis urbibus, et maxime, qua propius Graeciam spectabat, in mari supero frequentiores: quod ipsum graviter confirmat, quod Italiae mediterranea Indigenae omnia coluerint: quod Virgilius significavit, qui Turnum indigenam finxit Heroem ferocissimum, Æneam autem transmarinum, Heroem finxit admirandum ratione. Itaque cum Italiae mediterranea, per ea quae heic supra diximus, tenerent Aborigines, tunc Ægyptii, cum postea tenerent Latini, tum Graeci, maritimas ejus oras celebrarunt (a).

CAP. XVIII.

De Historiae Profanae elementis.

De Romana Juris gentium custodia.

Romulus igitur indigena per summam animi magnitudinem novam urbem fundare audet mediam inter praepollens Etruscum Regnum, et innumera minuta Regna Optimatum: et Romani sub Regibus, nempe ducentorum quin-

(1) Hoc Lib. Part. II, Cap. I, Program. Histor.

(a) Et ferocissimos gentium mediterraneos fuisse, Galgaci oratio in *Agricolae Vita* testatur apud Corn. Tacitum.

quaginta annorum spatio ad viginti populos ex Latinis, Ethruscisque domuerunt, nec, ut priore Libro vidimus (1), ultra viginti stadia Imperium protulere: ducentos autem et quinquaginta alios durarunt annos, ut omnem Italiam subjugarent. Quare inter tot aut tam potentes aut tam feroces populos, quam fortissime eos jus gentium custodire necesse fuit, nec bella gerere, nisi injuriis lacessitos.

Docuimus mediterraneos Italiae populos antiquissimos, certe Graecis antiquiores. Et priore Libro (2) notavimus, Romanos vestigia infantis linguae, quam Athenienses et Spartani, sanctius custodisse, quod Athenienses in aunos Solonis leges mutarent; Spartani lege Lycurgi leges scribere vetiti essent; et ita apud utrosque semper leges praesenti, ac proinde vulgari et incertâ linguâ loquebantur. At Romanis Lex XII Tabb. trecentis post U. C. annis scripta, immobilis haesit *finis* Tacito, *fontis* Livio *omnis Romani Juris*: quae est demonstratio, quam in *Synopsi* italice edita, quia minutam ac proinde justo longiorem onisimus.

Postremo *jus nexi*, ut vidimus, Athenis Romam certe non commeavit: nam ante *legem XII Tabb.*, quia Patres in obaeratos id saeviter exercebant, plebs primam fecerat secessionem: et tamen Theseus lege de *nexo soluto forte sanate*, ab heroicis usque temporibus Atheniensibus libertatem fundavit, ut narrat Plutarchus (3); similem vero legem Romani ccc post U. C. annos in XII Tabb. retulere; quod caput recte Jacobus Gothofredus (4) *de Juris aequalitate* inscribit.

Ex his omnibus conficitur, quod cum humanitas religione et legibus fundata sit; atque id sit, quod Jurisconsultus *jus gentium humanarum* definiat; et Romani majorum gentium mores fortiter custodierint, super quibus Romulus suam civitatem fundavit; et mores gentium Latinarum, ut vidimus, antiquissimi sint: *haec Romana Juris gentium custodia* nobis potest exponere *certam tuam originem*, tum *successionem universae Historiae Profanae*.

Igitur haec non verbo, sed re ipsâ quae sint *Historiae* Elementa Historiae. *elementa* statuimus, ex quibus omnis profana Historia primum componitur, et in quae eadem postremo resolvitur universa.

I. Definitionem *Juris civilis* in genere a Gajo (5) tradi- Definitio I. *tam*, qua *omnes populi partim suo proprio, partim communi omnium hominum jure utuntur*.

(1) Cap. CIV, § Quod autem. (2) Cap. CXLIX. (3) In Thesco.
(4) In 4. font. Juris. (5) L. 9. D. de Just. et Jurc.

Axiomata II.

II. Axiomata; quorum unum, juri voluntario *Fax* praelucet *duplex*, altera rerum, altera verborum *Historia*.

Alterum: vulgata *regula interpretationis* est, in legibus interpretandis verba accipienda esse in propria significatione, nisi ullum inde sequatur absurdum.

Postulata III.

III. Postulata: Primum: quicquid ex his principiis con- fecerimus, primos homines tempore obscuro agere oportuisse, nisi adversetur, et multo magis si adsonet *Sacra Historia*, ita re ipsa egisse concedatur.

Secundum: quando omne jus civile est ex jure naturali gentium et proprio conflatum; quod in XII Tabb. est uniforme moribus gentium, quos ex primo postulato narravimus, id ex jure gentium esse concedatur.

Tertium: cum primarum gentium poetica lingua fuerit, ut late supra docuimus, *locutiones poeticae* et *fabulae*, sive characteres heroici, quae moribus gentium per haec principia narratis commodas accipiunt significationes et mythologias; juris gentium testimonium perhibeant, et ea propria sit earum significatio (a).

CAP. XIX.

*De Historia Temporis Obscuri, quae est fax Juris gentium.*Tractus temporis
obscuri Italici.

His jactis fundamentis, illud praeterea teneamus, quod Terra inter Noachi filios A. ab Orbe condito MDCLVI divisa est: Roma fundata Anno MMMCCL. Igitur totus tractus *Temporis Obscuri Italici* est annorum MDXCIV; intra quod temporis spacium quae de tempore obscuro narrabimus quam commodissime congruent. Quapropter auctoritatem naturalem ab temporibus generis humani exlegis ad has respublikas, quibus nunc vivimus, invenimus esse perductam, per quinque *temporis obscuris epochas*, quae fuerint insigniores Universi Juris gentium mutationes.

Temporis obscuri
epochae.

Prima epocha est, qua generis humani regimen omne fuit theocraticum, unum verum, cetera falsa: in quibus auctoritas omnis divina, auctoritati solitariae, vel familiari perfusa.

Origo et perpetuitas
historiae profanae
universae.

(a) Et ita tribus his *Postulatis* habetur *origo et perpetuitas Historiae profanae universae*: nempe ex I, origo a tempore obscuro; ex III, perpetuatio per tempus fabulosum; ex II, ad tempus usque historicum certum Romanorum.

Secunda, qua auctoritas familiaris clientelis aucta est.

Tertia, qua omnes respublicae fuere regna poëtica, sive heroica, sive Optimatum.

Quarta, qua respublicae omnes aut in regna mera, aut legibus primum latis in regna mixta, aut in respublicas liberas abiere.

Quinta et postrema, qua jus minorum gentium est introductum, et jura belli et pacis harum gentium moribus recepta sunt.

De singulis pro hoc, quem invenimus, ordine historiam contexamus.

C A P. X X.

Prima Temporis Obscuri Epochæ regimen theocraticum, et sub eo imperium monasticum et paternum fundatum (*).

Quando res tam obscurae illustrandae nobis propositae sunt, ut ad hanc usque aetatem opus plane desperatum omnibus videretur; id a maxime exploratis est inchoandum; ut eo, quod vetustissimi mortalium *Patres* (a) dixere Deos: unde *Jupiter*, qui postea sic dictus mansit, *Diespiter*, *Marspiter* priscis dicti, uti ex hac antiquitate illas locutiones conservarunt Poëtae, ut apud Lucilium (1) *Jupiter* in Deorum concilio sic fatur:

Pater prima Deorum appellatio.

Ut nemo sit nostrum, qui *Pater* optimu' Divum,
Ut Neptunu' *Pater*, Liber, Saturnu', *Pater* Mars,
Janu', Quirinu', *Pater*, omnes dicatur ad unum.

Vicissim Deas *Matres* ab iisdem dictas, ut *Juno Mater*, *Mater* Dearum.
Venus Mater; et *Genitor Genitrix* pro *Deo Deave* in poëticis locutionibus vulgo numerantur. Ut et *Genitor* ac *Genitrix*.

(1) Satyr. I.

(a) Quia ea aetate, prima hominum et summa dignitas Patrum erat: nec homines quid dignius de Diis poterant cogitare.

(c) Auctor, explicatis argumento, instrumento, et nonnullis principiis philologicae scientiae, demonstrationem aggreditur de constantia Juris historiae, quam obiter in Lib. I descripsit. In variis hujus Capituli sectionibus extrahit constantiam suis ideis de regimine theocratico (p. 51, 82); de primis nuptiis (p. 52); de inventione fontium (p. 81, 82); de patria auctoritate (p. 49, 50); de tutelis ac testamentis (p. 48-50); de dominio (p. 48-49, 53, 62); ac de primis duellis (p. 68 et seq.).

Haec qua ratione *Poëtae* dixerint, antiquissimorum origines verborum docent. *Contemplari* enim, *juris augurii* vocabulum Latinis significat *contueri caelum*; unde *Templa Caeli* (a) ejus regiones, quas *Augures* auguria capturi lituo designabant, eodem jure appellatae: Graecis autem *θεωρεῖν* dicitur *contemplari Deum* (b). Hebraeis autem *Caelum* dicitur *Sedes et Thronum Dei*: at *gentibus Caelum ipsum Deus* habebatur. Quare cum ex vero Hebraeis vere *ineffabilis Deus* esset; unde יְהוָה scribunt, non proferunt; *gentibus CAELUM ineffabile* credebatur, ut docet illud *Poëtae* apud Ciceronem,

Aspice hoc sublime cadens, quem omnes invocant Jovem.

Idque factum, quia prima corruptorum hominum oratio ad Deum, ut Strabo tradit, contemplatio, ope sensuum tamen fuit; quae successit orationi Adae integri, quae fuerat contemplatio ex mente pura Veritatis aeternae (1).

Ex contemplatione
oculari orta Idololatria,

Ex hac Caeli contemplatione oculari orta *Idololatria*, astrorum apud Chaldaeos primum, deinde apud alias gentes, quae Solem, Lunam, Jovem, Martem, Venerem, quia insigniores lumine et motu fecere Deos: et *Idololatriam Divinatio* comitata; cujus qui peritiam jactabant, *Chaldaei*, et ab ea contemplatione Latinis *Mathematici* dicti sunt: et in Philosophorum scholis mansit, ut quae *Mathesis vera*

Et Divinatio.

Mathematici unde dicti?

(1) Hoc Lib. Par. I, Cap. IV.

Primum templum,
Caelum.

(a) Principio primus Deus gentibus *Caelum* fuit: deinde *Caelum* ipsum primum *Dei templum* iisdem habitum est: qui mos Persis mansit: qui fuit color, ut Xerses templa Graeciae incenderit, quod parietibus concluderent Deos, quibus patere omnia oporteret, quorumque ipse *Mundus templum* esset: Cic. II *de Leg.*; et Germanis, qui, tradente Tacito, in apertis lucis Deos colebant: et difficulter cessit Christianae Religioni, ut constat ex *Concil. Hanetensi* et *Bracharensi* apud Burchardum X *Decretor.* et etiamnum hodie apud Pilappios et Livonos ejus moris extant reliquiae. Inde ubique gentium templa erectiore extracta fastigio: quod appositissime ad nostra Principia Graeci *ἀετόν*, *aquilam* vocant, cujus crebra apud Pausaniam mentio; quod non aliunde dictum fuerit, quam ab *Aquilis* quas *Augures contemplabantur*, suis volatibus, qui sublimes sunt maxime, prima *templa*, nempe Caeli regiones describere: an quoque inde *pinnae templorum* dictae Latinis, quasi *pennae*, nempe *aquilarum*.

Templi ἀετόν
unde dicatur.

Unde pinnae templorum?

(b) Et sublimia dicta Graecis *μαθήματα*, et divina contemplanda *θεωρήματα*; quia primae contemplationes gentium fuere Caeli: utrumque verbum ex vulgari sapientia ad sapientiam Philosophorum translatum.

contemplanda proponit, *θεωρηματα*, quae tantundem so- *θεωρημα* quid?
nant, ac *Divina contemplanda*, dicantur.

Apud Europaeos autem, uti Graecos et Latinos, aliud *divinationis* genus similiter ortum, *Auspicia*.

Atque ab eo tempore, quum *Dii Patres* appellabantur, incepisse *auspicia*, dat conicere verbum *impetrire*, quod *Impetrire* quid?
in *jure augurio* significat a Diis impetrare; de cujus origine multa inepta dicunt Grammatici, cum sit a *Patribus*, seu *Diis*, quasi *impatrare*, seu effectum referre; uti et *patrare* significat efficere, effectum dare, quod hujus antiquitatis necessario est, cum ejus compositum sit *impetrire*: quasi Deus omnia etiam, quae homines faciunt, *patret*, ad effectum perducatur (a).

Ita ex vera persuasione Deum Opt. Max. *omnium causam* esse, falsae religiones natae (b), quibus gentes sibi plures finxere *Deos*; quorum *communes* omnibus numerant *duodecim*, qui *majorum gentium*, sive gentium *antiquiorum*, hoc est gentium *primarum* etiam postea dicti mansere. *Dii* gentibus *communes*.

Sub hoc Deorum regimine homines exleges necessario omnia religione adpersere; unde innumeri postea *minuti Dii*, quos *Patellarios* comice Plautus dixit: *Termini* fundos, *Lares domos*, *Genii* maritales lectos, *Hospitales* hospitalia, *Manes* sepulchra, qui custodirent: tot *Dii* rei pecuariae, tot rei rusticae, tot omnium pene rerum, quibus vita constat, eget, aut agitur, usque ad pudendum *Priapum*. Ita ut quae nunc dicimus *jura*, exleges dicebant *Deos*, uti *per Deos hospitales* te oro, quod nunc *jure hospitii* peto; *per Deos Manes*, quod nunc *per jus et voluntatem defuncti*: quae duo in Leg. XII Tab. conjuncta sunt, eo capite de *jure sacro*, ubi *jus Deorum Manium*, pro *jure sepulchrorum*. Cum qua antiquitate perbelle convenit origo, qua *Jus* dictum voluit contractum ab antiquo *Jous*; et *Jous*, unde *Jovis*, ut idem esset *Te per Jovem* obtestor, ac *Jus postulo*: et idem erat exlegibus *orare*, *Orare et lege agere*, idem.

ac post natas leges *agere*: cujus vestigium in XII Tab. capite de *Furtis* extat, *furti orato*, pro *furti agito*. Unde conficitur idem fuisse olim *per Jovem orare*, quod nunc

(a) Cui origini belle adsonat verbum *Interpretari*, certe priscis *Interpretari unde Interpretari*; quod prima *Interpretatio* divinationis fuerit, quasi *Indictum*?
Interpatratio, qua *Optimi*, Patrum sive Deorum mentem assequabantur: unde Orpheus Horatio *Interpres Deorum* dictus. *Primi Interpretes, Fates.*

(b) Et nata *lingua falso divina*, de qua in Notis Cap. XXIII et Cap. XXX.

est *jure agere*: et sic constat illud, quod Poëtae Caeli, sive aëris, sive aetheris mentem fecere Jovem, hoc est Jovem fecere Caeli voluntatem.

Hinc sublimis illa Poëtarum sententia, *aureo seculo homines Fas in pectore Jovis scriptum legisse*, quod *Fas* putaretur *Jupiter* ipse qui vellet; uti etiam nunc pii rudiores ex ignoratione caussarum, quicquid evenit, Deum id voluisse, id fecisse dicunt (1): cum qua re congruit illud observatione dignissimum, priscos Romanos *Justitiam Fas* appellasse, ut testatur *Ausonius* (2):

Sunt et Caelicolum monosyllaba: prima Deum *Fas*:
Quae *Themis* est Graeis (a):

a qua fecit secundam *Rheam*, quae et alio latino nomine appellatur *Ops* (3) (b): et *Themis* esse putabant, quae praeciperet hominibus id petere, quod *fas* esset; eamque id esse existimabant, quod et jus est. Cui sententiae adstipulatur vetus Glossarium, *θέμις, Fas, Justitia*. Unde Philosophis mansit, *Themis* exigere ab hominibus poenas, quas soli irrogant *Dii*, prave facti *conscientiam, infamiam, oblivionem* (4).

Numen unde?

Hanc Deorum voluntatem dixere *Numen*, quod *Jupiter* fulmine et tonitru, volatu et cantu avium tanquam nutibus e caelo fatur, ut diximus libro superiore (5): unde id erat proprie *Numen colere, vereri, metuere, venerari*, sequi voluntatem Deorum, Deorum facere jussa. Atque ex hac Numinis persuasione, vera inter Hebraeos, falsa inter gentes, Dogma de *Divina Providentia* genus humanum universum pervasit, quod est totius *Theologiae Civilis fundamentum*. Namque inde *Divinationes* provenere; ut quicquid Oracula responderent, auspicia significarent, *fas* esse crederent. Etenim quam Deorum voluntatem dixere *Numen*, significatam *Fatum* appellarunt (*); quare ab iis uti

Ex persuasione de
Divina Providentia
Divinatio orta.

Numen et *Fatum*
quid differant?

(1) Hoc Lib. Par. II, Cap. XIII. (2) *Idyll. de Diis*. (3) Ut notat Testus. (4) Hoc Lib. Par. II, Cap. III. (5) Cap. CIV, § In statu.

(a) Unde *Themis* apud Homerum vocat, et dimittit Deorum concilium.

(b) Quia Potentia jure nixa fuit omnis humanitatis principium, sicut diximus Libro priori; *primam legem in terris natam potentiae, a natura tamen meliori dictatam*.

(*) Vide lib. *De Antiq. Ital. Sapient.* pag. 88.

sanctissima Numina, sic *Fata immota* habebantur (a): cumque apud eos omnia *jura, fata* essent; necessario conficitur, Divinationem apud Chaldaeos sic primum natam, ut ex magicis Caeli observationibus non mira naturae praestarent, neque incantationes facerent, neque genethliacas putarent rationes, sed vitae agenda juberent; et ita Zoroaster, et magnus Caeli observator et legislator eximius (b) constabit. Hinc mansit diu in primis rebuspublicis illa *legum immutabilitas*, quam *Spartanâ Jurisprudentiâ* custodierunt (1), quam diu conservavere Romani.

Quibus a verbo *Fas* etiam *Fasti dies*, quibus Praetor jus diceret; et ut *Oracula fas*, ita Jurisconsulti *jus* respondebant; et ut illa, ita hi *responsa* dabant; et Jurisconsulti habebantur *Oracula civitatis*, tanquam ii essent *Divini*, seu *Vates Romanorum*: ita ut *For* fuerit Romanis *divina loqui*; unde a fando post Varronem (2) putet Paullus (3) *Fanum* dictum; quod, dum Pontifex dedicat, certa verba *fatur*.

Divinatione omnium fere gentium fundatae respublicae, per ea quae Libro priori (4) diximus, Jus Divinum omni humano prius a primis hominibus agnitum; et uti cum Platone vidimus quoque, jus, *Δείων* simpliciter, seu *res divina* appellatum; ut quaeque homines jure agerent, *divinarum rerum* appellatione venirent (c); quae appellatio po-

Divinatione fundatae respublicae gentium.

(1) Lib. priori Cap. CLXXXI. (2) Lib. V de Ling. Latin.
(3) In Epitome. (4) Cap. CIV.

(a) Unde apud Homerum sanctissimum *Jovis promissum Thetidi* de ulciscenda Achillis ejus filii injuria ab Agamemnone accepta, *capitis nutu adprobatum*; quem ad locum enarrandum Interpretes illam afferunt, quod in capite anima praestantiora sua obeat munia, quam eruditam, tam saepe ineptam illius aetatis ruditati rationem! Sed sanctissima *Jovis promissa capitis nutu firmata*; quia tunc Jupiter, ut Jupiter loquitur, *lingua divina* et solus *Jovis propria*, hoc est *fulminis nutu*; quod illud consequitur commode, *illo Jovis nutu concussum Olympum*; quia fulmine montes concutiuntur. Qua fabulâ ita enarratâ, tota Ilias eo spectat, ut firmet Graecis Auspicioꝝ religionem; in qua tot, tanti et tam varii rerum casus narrantur, ut per tot rerum discrimina Jupiter explicet tandem rationem qua Achilles ab Agamemnone inhonoratus, honore, ut Thetidi ipse promiserat, cumuletur.

Iliadis 23 stema et scopus.

(b) Eâdem prorsus ratione qua *Atlas astronomus habitus* est, quod *Caeli observator alienata voce posteris traditus* sit; qui significatione ejus vocis nativâ, quam *Romani jure augurio* custodiunt, *Augur observabat de Caelo*; uti observavit quoque post eum *Hercules*; qui uterque *sustinere caelum dicti*; quia *Auspicioꝝ observatione Religioꝝ Deorum sustinuerunt*, ne ruerent, et homines ad priorem impietatem reciderent.

Ut Atlas putatur astronomus?

(c) Quod confert ad id quod de falso *divina lingua inferius* in Notis dicemus.

stea ad sacrificia contracta est. Atque hac ratione *Divinum Regimen*, quod *Ἱεραρχία* Philo eleganter appellat, primum in terris ortum, quod nulla societas sine regimine, ut diximus Libro priori (1), stare possit: cumque homines, quia exleges, summus quisque esset, regimen inter eos summus non nisi apud Deum esse potuit; uti rebus publicis postea fundatis, inter Potestates summas belli pacisque societates solius Dei regimine continentur, ut Libro priori diximus (2).

Propositio dicen-
dorum.

Sub hoc *Divino* statu exlegis, seu naturae *Regimine* per sequentia res Temporis Obscuri enarrabimus, nempe, ut dicamus de *Matrimoniis*, quae omnes Philosophi dixere primum rerum publicarum fundamentum, de *Patria Potestate* in liberos, de eorundem *Tutela*, de *Testamentis*, de *Successionibus ab intestato*, sive de *Jure gentium omnium maxime proprio*, de *Domínio*, ejusque acquirendi modis, de *Pollicitationibus* et *Votis*, de *Stipulationibus*, de *Permutationibus*, de Futurorum Judiciorum specimine, sive de *Duellis* et *Conditionibus*, sive *Repressaliis* majorum gentium, ac postremo de *Poenis*.

De Matrimoniis.

Orpheus qui?

Et quidem prisci mortalium initio, ut diximus (3), in illo ferino errore divisi, et palantes, uti libido vel fors ferebat, incertos ac proinde saepe nefarios concubitus agitant: et conjunctorum, quos non agnoscerent, certe incertorum patrum cadavera insepulta esse sinebant: qui est *foedus victus*, a quo primos homines cantu Orpheus ab Horatio dicitur deterruisse. Is Orpheus pauci illi fuere, qui meditatione oculari Caelum a siderum motibus observantes, *animatum* credere, et putavere *Deum*; et quicquid ad Caelum pertinet, a verbo *Διός*, *caelestis*, communis et Latinis et Graecis originis, ut supra probavimus (4), putavere *divinum*; et sic falsam illam sibi persuasionem induxere, *Deum* volatu, cantuque avium, et fulminibus, sive *nuere*, sive *fari*; unde *Numen* et *Fas* agnovere, et utrumque appellavere *divinum*: et sic *Divinationem* introduxere; et *caeli* sive aëris, sive aetheris *potestatem* summam fecere *Jovem*, ac *Deorum Regem* sunt venerati; eique attribuere *fulmen* et *aquilam*, quae sunt duo perpetua universae Divinationis argumenta, quae occiduae gentes habuere communia.

(1) Cap. LXIV, § Et Justitia. (2) Cap. CLVI. (3) Lib. I, Cap. CIV. (4) Ibid. § In statu.

Itaque si pudore, propudiosa uti venere coram Deo, et in Dei conspectu cadavera in sanie dilabi, destinarunt cum aliqua quisque foemina se abdere, ut cum foedum oculis vitarent victum: et rati, Deum per auspicia monere homines, unde auspicia observassent, inde primam quantque visam foeminam manu cepere, et quo se abderent, auspicia quoque secuti: et quia aves nidos ad fontes faciunt, et circa fontes considunt, eosque secretos maxime, et in edito ut plurimum; pudici legerunt loca, ubi aquae copia abundantes perpetuo mansere, nec sunt ulterius divagati; idque primum a Deo acceptum beneficium agnoverunt, *perennem Fontem*, ubi perpetuo manerent: et ea ratione sedes primas in terris auspiciato cepere, easque dixere *Lucos* (a), quos Grammatici recte notant ita dictos, quod ibi non luceret, et Romani semper habuere sacros: et a *Fonte*, qui Graecis *πηγή*, tunc, forsani communi utrisque vocabulo, primo dixere (1) *Pugos*; quos Jurisconsultus dicit *aedificia juxta collocata*, quas proprie dixere *Casas*: ex qua antiquitate Itali et Hispani pro familiis et gentibus *Casas* dicunt: et ita ex casis juxta positae primae urbes extitere; ex qua antiquitate forsani Galli ab ea *mansionem* familiam dicunt *Maison*, et urbem *Villam* appellant.

Ab ea primas sedes relegendi cura, non a religando diximus Libro priori (2) dictam esse *religionem*: quibus nunc addimus hinc ortum, ut unis Sacerdotibus *legere sacra* permissum sit, profanis nefas, ideoque *sacrilegium* rei sacrae furtum appellari. Et hanc primam omnium religionem fuisse, *Actaeonis fabula* dubitanter innuimus: qui *venator*, nam venatores nemora lustrant; ut *Dianam nudam*; seu vivum fontem conspexit, Deae iram in *cervum* timidissimum animal commutatus, et a suis ipsius *canibus*, quae sunt scrupulorum curae, discerptus est: et confirmat vox *lymphatus*, ob *lympham* conspectam *actus in furorem* (*). Hinc *aqua* potissima rerum sacrarum pars; et *aqua lustralis* ab

Primum Dei beneficium aqua perennis.

Luci unde?

Cur sacri?

Pagi unde?

Unde Casas?

Religio unde?

Legere sacra.

Prima omnium religio fontium.

Actaeonis mythologia.

Lymphatus unde?

Cur aqua in certimoniis praecipua?

Aqua lustralis, Lustrum unde?

(1) L. 5. D. de Just. et Jure.

(2) Cap. CXLIX.

(a) *Ἴλσος* vocat Homerus, quem Latini *Lucum*, Plutarcho enarrant in *Vita Romuli*: et apud eundem passim in *Lucis Arae*. An ab hac potissima ipsorum parte *Lustra* dicta: unde *Lustrum* Romanis sacrum, quo urbs purgabatur, et *Lustratio* purgatio ipsa, quae *aqua* et igni fiebat, ab iis nempe rebus duabus, a quibus, ut demonstravimus, coepit Humanitas universa.

Lustrum unde, et Lustratio?

(*) Vid. Lib. priorem, pag. 82.

- his antiquissimis *lustris* dicta; et *lustrum* appellatum, Censorium Sacrificium, quo civitas in quinquennium lustrabatur; et apud omnes ferme gentes sacrificaturi lavabant: quae erat Castitas, quam XII Tabb. apud Ciceronem in parte *juris sacri* jubent: *Deos caste adeunto*; et in specie *casti castaeve*, viri vel foeminae, qui quaeve conjugalis tori custodiunt fidem. Hinc apud Romanos *aqua* inter ritus nuptiarum praecipuos, una cum *igne*; quod iidem ipsi ignem invenissent, quod Virgilius notat. Heroas Æneae socios *semina flammae e venis silicis excussisse*: et *aqua et igni uxores* antiquitus captae; quod est multo verisimilius, quam, quod hactenus post Plutarchum in *Problem.* putarunt, ignis sit vir qui vim seminalem habet, foemina aqua, quae humorem foetui formando praebet: quibus tandem accessit *confarreatio* (a), quod Heroës, ut inferius dicemus, *far* quoque invenerunt; quae postea a Romanis servata in matrimoniis Sacerdotum.
- I. Ejus vetustatis et haec alia Romani custodiere vestigia. Ab hoc inobservato Heroïum concubitu, ob quem *lucorum latibula* petiere, dictum est *Latium*, quod inde ea gens primam habuit originem.
- II. *Aqua et ignis* pro civitatis communione, quod civitates a matrimoniis incepere.
- III. Unis Romanos uxoribus contentos esse, ab hoc majorum gentium jure est: quod idem de Germanis cum laude Tacitus narrat.
- IV. *Matrimonium* in jure Romano vox est juris naturalis, quod dicatur a *Matre*, quae in illo concubitu vago una certa erat; *Conjugium* vox est juris gentium, quod duorum sit *jugum*.
- V. Id jugum vimen aliquod fuisse, dat conjicere vox *torus*, qui de lecto conjugali dicitur; et funem quoque significat: et *torulus* tralx, qui ex arbore incisa nascitur; in cujus memoriam postea *annulus* successit.
- (a) Graecis autem *Hordeum*, quod *Far* apud Romanos in sacris erat, conferente Dionysio, lib. II; unde utrisque molae salsae erant, quibus victimas immolabant. At principio Romani Patricii *confarreatione* nuptias celebrabant; ex qua inter ipsos erat indissolubile matrimonium, quod postea solis Sacerdotibus mansit; inter quos *diffarreatio* non erat permessa, quae inter ceteros Patricios postea licuit (Tiraquel. III. ad LL. *Connubial.*; Alex. ab Alex. *Dier. Genial.* lib. II, cap. V). Argumentum, primos patres sacerdotes omnes fuisse, et cepisse uxores in *omnis vitae consortium*, ut Modestinus in *definitione nuptiarum* eleganter dicebat: atque haec sit ratio cur inter Romanos sera introducta divortia?

Castus qui?

Cur aqua et ignis in nuptiarum solennibus?

Confarreatio.

Latium unde dictum?

Quae prima civitas.

Primarum gentium monogamia.

Matrimonium.

Conjugium.

Torus unde?

Nuptiae confarreatae indissolubiles.

Cur sera inter Romanos divortia?

VI. *Juno Jugalis* iisdem Dea conjugiorum, uti Dea matrimoniorum *Venus*; quia a Latinis gentibus transmarini in plebem recepti sunt: nam Homerus Junonem fingit *protectricem Europae, Venerem Asiae*; quia inter Graecos erant regna heroica, sive Optimatum, in quibus erant plebibus incommunicata connubia; in Asia regna monarchica, in quibus connubia facta promiscua.

Juno Jugalis.

Cur Juno Europae, Venus Asiae Numen?

VII. Et *Juno Jugalis*, etiam *Lucina*, quae ederet certos partus in lucem, *Venus Pronuba*, non *Lucina*, quia non nuptiae, sed pro *nuptiis*, et concubinae pro *uxoribus* habebantur.

Juno Lucina.

Venus Pronuba.

VIII. Et *Venus Pronuba*, quod matrimonia naturalia, non nuptiae, sed pro *nuptiis*, et concubinae pro *uxoribus* habebantur.

IX. Ex certa uxorum custodia *domi*, foeminae forsant *Dominae* dictae.

Domina unde?

X. Antiqui pudoris vestigium *Flammeum*, quo virgo nupta ducebatur ad virum, ex qua solemnitate potissimum *nuptiae* dictae (a).

Cur Flammeum in Nuptiis?

XI. Et jus nubendi *Connubium* appellatum, quod verbum monet, Heroës, qui *domi* uxores custodirent, jus ducendi uxorem habuisse, certi, quod eas ducerent extra *nefas*.

Unde Connubium?

XII. Et hujus juris antiquissimi apud Romanos est, ut *Pater* sit vocabulum juris et dignitatis, quod patres certos esse docet, qui *semen patefaciant* suum; unde possunt *namine* seu *jure cieri patres* a filiis, qui sunt veri *majorum gentium patricii*; cum *Genitor* vocabulum sit naturae, *qua sola genitor* certus est.

Pater et Genitor.

Veri majorum gentium Patricii.

XIII. Indidem ex matrimoniiis dicuntur *nati*, quod vocabulum naturae est; unde ut vocabula antiqua *natus* et *genitor* mansere Poëtis: ex conjugiiis autem *filii* a *filis*, quae postea stemmata dicta sunt; quod vocabulum est juris gentium antiquioris.

XIV. Nam, clientelis deinde constitutis, *pater* dictus est, quasi *Deus*: et *filii* appellati *liberi*; quae appellatio postea facta est juris civilis, a quo majorum gentium clientelae receptae sunt: et sic *liberi* dicti, ut distinguerentur a *neaxis*, cum ex utrisque patris *familia* constaret.

Genitor antiquius quam pater.

Filii antiquius quam liberi (*).

XV. Et *liberi ingenui* quoque appellati; quasi *inde geniti*, ut *indigena*, qui ex illo, vel illo loco genitus, natus est.

Ingenuus unde?

(a) Quo more etiam Orientales usos, atque adeo jus gentium esse, docet Bebeecae histor. *Geues*, cap. XXIV.

(*) V. infra § de successione ab intestato, etc. principio.

Unde liber et ingenuus pro nobili?

XVI. Et hinc liber et ingenuus pro nobili genere orto dictus mansit.

Et pro pulchro?

XVII. Et ingenuus ac liberalis pro eo, quod Itali satis ex hac ipsa origine momentose vertunt, *Gentile*, qui gentem haberet: quod liberi curaturâ liberales fierent; eum nati ex incerto concubitu, ex foedo illo matrum victu, foedi turpesque adolescerent (a).

(a)

De Natura Heroica.

Cur auspicia Patrum publica?

Connubia heroica primum inter Heroës ejusdem gentis, deinde inter Heroës ejusdem civitatis;

Postremo inter cives diversi ordinis. Mores heroici Carthagine antequam Romae corrupti;

Inter Asianos jamdiu corrupti;

Quin et inter ipsos Graecos Homeri tempore.

Ab Jovis auspiciis, quibus primi gentium conditores una cum foemina sibi quisque auspiciato capta concesserunt in lucos, deinde Heroës tradito more nuptias celebrarunt *auspiciis majoribus*, de quibus Cap. seq. dictum est, nempe *auspiciis majorum gentium*, ut *fulmine, tonitru, volatu aquilae*; quae fundatis postea civitatibus in *auspicia publica* abiere, ac proinde quae *utrique conjugum* essent *communia*. Hinc primae Heroëm nuptiae inter *fratres* et *sorores* fuere; quas Homerus memorat in *Aëoli Regia*, in qua *sex Aëoli filii* et *sex filiae matrimonio junctae* narrantur. Deinde fuere inter eos ejusdem ordinis heroici cives; ut *Achilles*, heroëm Graecorum maximus Legatis ab Agamemnone missis, qui illius unam ex tribus, quam maxime velit, filiam nuptum cum regia dote pollicentur, respondet: *Sibi Peleum patrem domi inter filias Optimatum, qui urbes defendunt, unam aliquam inventurum, sequere una uxore et justa et convenienti delectari*. Ex quo loco haec conficiuntur: I. Nuptias heroicas fuisse inter cives; II. Unam fuisse heroibus uxorem justam; III. Optimates cum Optimatibus habuisse connubium; ac proinde connubium heroëm esse hominibus seu plebibus incommunicatum, uti incommunicatum plebi trecentos et plus eo ab U. C. annos Romani Patres custodiere. At vero custodiere aeternum saltem inter cives connubium; ut cum inter Carthaginenses is mos heroicus, qui per Poëtam fingitur ipsis traditus a *Didone*, quae *Nomadum Regum erat connubia dedignata*, qui licet Reges, exteri tamen erant, jamdiu corruptus esset; nam *Sophonisbe Masinissae* Numidarum Regi Carthaginensis excidii tempore sponsa narratur, multis post annis *Cornelia, Gracchorum mater Ptolomaei* nuptias respuit. Quin, corruptissimâ jam Republica, *M. Antonius, Cleopatrá* uxore contra patrium morem ductâ, pessime ab Romanis audiit; sive adeo *Titus* jam legum et rerum Romanarum dominus *Berenyem* uxorem ducere veritus est: itaque *inter nuptiarum solemnitates*, quae a legibus Romanis jubentur, illa praecipua, ut eas *Cives Romani* contrahant. Inter *Asianos* autem hunc ipsum heroicum morem multo ante resolutum testatur Homerus, quum narrat, *Priamum ex Laïthoë*, uxore alia *Lycaonem* et *Polydorum* suscepisse aequo cum ex *Hecuba* natis jure: quam justam uxorem conficiunt Interpretes eo, quod *Alte Lelegum* Regis filia, allata dote ad *Priamum* ducta est: et *Otryoneum*, externum venisse militatum ad Trojam, sub conditione *Cassandrae* sibi a *Priamo* uxoris dandae; et *Paridem Helenam* justam domi habuisse uxorem. Sed et inter ipsos Graecos eundem heroicum morem jamdiu corruptum satis aperte docent *Nothi*, apud Homerum eadem

De Patria Potestate.

Ita auspicii religio est insinuata conjugii; videamus modo, ut *patria potestas* religione fundata est.

Patria potestas religione fundata.

curâ educati, qua liberi, ut *Phaedrus Antenoris, Iliad. V*; et ex parte aliquâ participes paternae hereditatis, *Odyss. XIV*. At hercule apud *Lacedaemonios*, quorum mores uno ore *Philologi* antiquae Graeciae maxime conformes agnoscunt, *Megapenthes* et *Nicostratus* a Regno Spartaë, quod pater possederat *Menelaus*, quia non ex justis nuptiis suscepti, ab *Oreste* exclusi sunt, ut tradit *Pausanias Corinthiacis*: quod Regnum procul dubio Poëticum sive Optimatum fuit; cui in his Libris et Notis Romanum summe conforme esse demonstravimus.

Sparta moris heroici maxima cultrix.

His Jovis auspiciis, quibus Heroës nuptias celebrabant, *natura heroica* continebatur: nam qui ex iis nuptiis nati erant, rati se, ex Jovis mente, seu voluntate genitos, quae per auspicia in suorum parentum nuptiis significata erat; et putantes, omnia, etiam quae homines facerent, patrare Deos, ut hoc Capite et sup. diximus quoque, citra omnem mendaciam animum, hac poëtica phrasi breviter sic enarrabant, se *Jovis filios* esse: quae falsa persuasio postea locum fecit, *definiendi Heroës*, qui ex divina et humana natura coaluissent, ut medii inter Deos et homines essent. Quae falsa heroicae naturae persuasio *Romanos Patres* pervasit, qui plebi ipsorum connubia tentanti dicunt, *Auspicia esse sua*; quibus plebei respondent, *Patres*, ex quibus Romulus Senatam legerat, et Patricii descendere, *non fuisse de Caelo demissos*; quae plebis responsio haut sane congrueret, nisi eo dicto, quod *auspicia essent sua*, Patres Romani se heroës esse, quales definiunt *Philologi*, significarent. Ex hac heroica natura jus omne heroicum effluebat, ut apud *Heroës* essent una res *Sapientia, Sacerdotium et Regnum*: quod par esset, ex Diis genitos Deorum mentem interpretari; naturâ Diis proximos Diis sacra facere; naturâ hominibus praestantiores habere regnum in homines: ut *Patres Romani* plebi primum *Connubia*, deinde *Imperia*, tandem *Sacerdotia* tentanti hoc unum semper objiciant, *esse Auspicia sua*; quod plebs hac una item re confutat, *Patrum Majores non esse de Caelo demissos*.

Natura heroica quae putata.

Ut Heroes Jovis filii?

Patricii, Romani Heroes.

Ex natura heroica jus, et heroica dignitas.

De hac natura, hoc jure, hac dignitate *Herouum* prima Poësis prima lingua, nempe falso divina, sive falso divinis fabulis ferme tota concepta est: quod errori locum fecit patendi, primos Poëtas fuisse Theologos, et suis divinis fabulis humanitatem fundasse; hoc est primas omnium Fabulas, nempe falso Divinas narrare facta *herouum*, qui primi jure suo heroico, quod auspicio divinitate totum constabat, fundarunt humanitatem, ut in his Libris et Notis satis abunde enarravimus. Unde perpetua illa *Herouum* et Regum *Homerorum* adjuncta, ab *Jove geniti, ab Jove nutriti*: et in praecipuis fabulis, *Juno Jovis soror, et conjux*; quia prima *Herouum* connubia inter fratres, sororesque celebrata; et *Jupiter Rex, Juno Regina*, et regnorum uterque Dator; quia nuptiis auspiciato initis Regna heroica fundata: et *Juno zelopyta*; quia custos connubiorum

Brevis enarratio poëticae Theologiae universae.

Jovis et Junonis mythologia.

Sub antiquissimo hoc *Dei regimine* sacrificia maxime celebrari necesse fuit; et sacra a dignioribus fieri oportuit. Naturali ordine in eo statu nemo parentes anteibat; cum hic solus esset *duplex hominum ordo, parentum et liberorum*. Hinc paterna Imperia religione fundata sunt, qua *patres familiarum* erant *Sacrorum Principes*: et *sacra* erant *privata* omnia; eaque fiebant *Diis Laribus*, quibus patres familiarum sacrificabant ad *Focos*: et priores fuere *Foci*, deinde *Arae*, seu *sacra publica*, quae post clientelas et ex clientelis sunt nata, ut inferius dicemus. Inde *Lares* dicuntur *divi Parentum* in Cap. legis XII Tabb. de *Parricidio*, ex lectione Jacobi Raevardi. A qua origine fluxere apud Ciceronem in illa sua legis XII Tabb. imitatione, duo concepta capita: alterum, *Ritus familiares, patrumque servanto*; alterum, *Sacra privata perpetua manento*. Hinc in pri-

Primi ordines parentes et liberi.

Paterfamilias sacrorum Priiceps.

Priores foci quam arae.

Lares Divi parentum.

Junonis in aëre suspensae mythologia.

Thesei, Jasonis et Aeneae mythologia.

inter heroës: *eademque sterilis*; ob heroicum morem postea gentibus traditum universis, ut *foeminae genus non conderent*: et *Juno aerumnis probabat Herculem* in heroicae naturae experimentum. Qui characteres sensim harum originum ignoratione sunt obscurati: et *Jupiter et Juno incesti*; *Juno Jovi infensa ob ejus adulteria*; et *infesta Herculi, quia ab Jove ex adulterio nato*; et *Jovem inter et Junonem jurgia et turbae*; et *exempla ab Jove de Junone sumpta*: inter quae illud, quod tantopere Mythologorum torsit ingenia, *Junonem in aëre catenam ob collum suspendit; manus argenteo fune ligavit*, ad *pedes duas graves incudines appendit*. Quae fabula ipsa nuptiarum heroicarum historiam continet: *catena* nempe illa qua Jupiter caelum terrasque complectitur, et in ejus contentione Jupiter est cunctis Diis potior, quam Homerus describit, et nos alibi hoc Libro sumus interpretati; *vim auspiorum*, quae homines Diis constrinxit, et hominum Deorumque continet regna, et sine qua non essent Dii ipsi: *in aëre Junonis suspendium*; nam de caelo, de aëre observabantur auspicia; *funis argenteus*, quo Junoni colligatae manus, sunt junctae torulis dexteræ; qua forsitan solennitate Heroës in fidei signum utebantur; cui postea successit *annulus*: postremo *incudines, constantiae symbolum*, pedibus Junonis suspensae significant conjugii firmitudinem; quod Virgilius *conjugium stabile, vulgus Latinorum nuptias firmas, firmos viros, firmas uxores* dixere. Ut autem a Poësi falso divina ad Poësim heroicam Homicam antiquiorem super hac re transeamus. Cum auspiciis tota dignitas heroica contineretur, et auspicia nuptiis solennibus inter Heroës cives custodirentur; non mirum si *Theseus* et *Jason* post tot ac tanta ab *Ariadne* et *Medea* accepta beneficia, cas inclementissime deserant; quod Virgilius in *Aenea* et *Didone* postea imitatus est: namque hic Heroïum communis sensus hanc virtutem heroicam reputabat, quovis externarum foeminarum vel merito, vel forma, vel amore, heroicum ordinem corrumpi non oportere; qui, his ignoratis, non Heroës, sed latrones inhumanissimi hactenus visi sunt.

sco Romano jure Patriciorum propria erant Auspicia; qui *Augures majores*, seu majorum gentium dicebantur; ut *Plebei patres*, *Augures minores*; et illi publica auguria; deinde hi tantum habuere privata, ut latius infra firmabimus. Atque adeo *paterfamilias* erat suae familiae *Augur*, seu sapiens *Sacerdos*, et inde *Princeps*; unde mansit in jure Romano et apud Latinos Scriptores illa locutio, *sacra paterna*, pro patria potestate.

Auspicia propria Patriciorum.

Qui *Augures majores*, qui *minores*?

Paterfamilias suae familiae sacerdos, *Augur*, *Princeps*. *Sacra Paterna*.

Patriae autem potestatis vires in duabus rebus spectantur, in corporibus filiorum, eorumque acquisitionibus; at utroque capite primos patres potestatem in filios habuisse infinitam, et ratio ex Philosophis, et testimonia ex Legis XII Tab. fragmentis satis graviter confirmant.

Patria potestas orta infinita.

Aristotiles in *Ethicis* ex naturali ratione docet filios esse partes parentum, uti fructus pars plantae est: unde priscis Latinis filius vulgo *patris particeps* dictus, ut Libro priori diximus; ita ut filius sit ferme *res sua patris*. Unde conficitur, jus *Suitatis* ex jure gentium in jus Romanum esse derivatum, cap. illo Legis XII Tab. de Testamentis, *Uti Paterfamilias super pecunia tutelave REI SUÆ legasset*; ut filii familias, quemadmodum servi postea, appellatione *rerum* venirent.

Filius *particeps patris* dictus.

Et *res patris*.

Suitatis origo.

Filii principio nomine rerum.

Ob haec omnia parentes in filios tanquam res suas *jus vitae et necis* apud omnes ferme gentes habuere; ut ab Atheniensibus, gente omnium humanissimâ, Comoediarum sumpta argumenta, filiae jussu patrum ejectae, ab aliis forte educatae, deinde agnitae. Romulus in filiam vel agnitam patri *jus vitae et necis* permisit, ut Papinianus apud Paria-torem *Legis Mosaicae* memorat. Immo Lex XII Tab. monstrosos exponi jubet; et promiscue patribus in filios ex justis nuptiis quaesitos *jus vitae necisque* tribuit (a): quae omnia ab hoc majorum gentium jure accepisse ratio suadet. Nam et Spartani, si filii habitudine corporis tum ad formam, tum ad vires nati non essent, ad montem Taygetum exponebant, seu morti dabant: et vel agnitos filios pueros ad aram Danae Tauricae flagellis usque ad necem multabant, ut obducerent callum dolori; qui ad mortem usque aemulatione gloriae verbera sustinebant. At vero agnitos pueros Athenienses illa sua humanitate non ultra, quam abdicabant. Romani, si quid dignum morte admitt-

Jus vitae et necis in filios de jure gentium.

Abdicatio Atheniensium filiorum.

(a) In liberos: et ideo tribuit, quia ex justis nuptiis natos, constat esse partes parentum; cum justae nuptiae, ut legibus Romanis phrasi utar, certum patrem demonstrent.

Cur jus vitae et necis in liberos seu filios justus?

terent, quod ipsi patres, aequissimi iudices, iudicabant, in eos jus necis exercebant. Quapropter apud Dionysium Halicarnassensem (a), Horatii pater ait, suum jus esse de filio Horatiae sororis parricida *domesticum iudicium*, quod *publicum* primum omnium de capite civis populus Romanus vidit; teste Cicerone, quod satis probat in iis Romae incunabulis id jus a gentibus accepisse. Ceterum quod id jus apud Persas, ut tyrannicum Aristoteles notat, id dixit pro moribus suae gentis jam humanitate excultissimae: sed ex hoc ejus dicto liquet, id temporis nihil de jure gentium Italarum ad Graecos pervenisse. Quo autem ritu et more sontium filiorum poenae a parentibus sumerentur, paullo inferius, ubi de *poenis*, narrabimus. Id vero heic notasse juvat, hac in re Hebraeos ab ultima usque antiquitate a gentibus distinctos esse, ut Historia Abrahami Isaacum sacrificaturi testatur (*); quod Deus sit Dominus insontium hominum vitae, per ea quae Metaphysici docent, Deum perenni creatione homines conservare. Qua in re *Divina Providentia* summe admiranda, ut sub hoc severissimo Patrum Imperio, homines exleges, in summa ferocia et libertate, ad parendum legum imperio mansuefierent, qui alio sane pacto non poterant.

Altera patriae potestatis vis spectatur in acquisitionibus filiorum. De qua si filii sunt *res sua* patri, consequitur necessario illud, quod idem Aristoteles eleganter ait, *filios esse animata instrumenta parentum*: instrumenta autem non sibi, sed artifici faciunt opus. Hinc *potestas patria* in illo parentum principatu fuit *Regni Monarchici rudimentum*; in quo quicquid cives quaerunt, Monarchiae quaerunt; et ob hanc rationem monarchica reipublicae forma est, majorum gentium naturae conveniens (b). Et de hac patriae potestatis in filios parte luculentum perhibet testimonium idem caput Legis XII Tabb. de Testamentis: *Uti Paterfamilias super PECUNIA, tutelave rei suae legassit, ita jus esto*. Inter omnes enim Historicos constat inter primas artium pe-

Aristotelis aetate Graecis Italiae mores ignoti.

Hebraei a gentibus jure diversi.

Filii animata instrumenta Parentum

Patria potestas monarchiae rudimentum.

Filii pecunia patris.

Pecunia rusticâ prior (**).

Ut potestas patria proprie paternum imperium?

Paterna majestas.

(a) Et Livius in historia Horatiani Judicii, cujus verba sunt: *Patre proclamante, se filiam jure caesam judicare: ni ita esset, patrio jure in filium animadversurum fuisse*; unde in legibus Romanis patria potestas momentose *paternum imperium* dicta mansit.

(b) Unde in Romanis legibus patria potestas graviter *paterna majestas* est appellata.

(*) V. pag. 212.

(**) Apud Orientales.

cuariam fuisse (**); et Sacra Historia confirmat, quae primos fratres pastores tradit (a); et ratio postulat, quia lac cibus est a natura dictatus; far, seu frumentum, est cibus industriâ quaesitus. Hinc, quod nunc dicimus *patrimonium*, primitus *peculium* dictum est, quod *naturale patrimonium* definitur; et quia naturale est, hodie servorum est, et filiorumfamilias; et quam nunc *hereditatem*, prisca *pecuniam* appellarunt. Hinc principio apud Romanos unum in filiifamilias omnino, ut hodie in servis peculii genus fuit; quod satis docet, Romanos hoc jus a gentibus majoribus accepisse, ut quicquid filiifamilias acquirerent, patres facerent *suum*.

Prima patrimonialia
pecunia.

Prima hereditas
pecunia.

Principio unum
peculii genus.

De Tutelis.

Diximus in statu exlegi patresfamiliarum Principes summos sub Dei regimine fuisse; et diximus, ipsorum esse corpora, resque filiorum: igitur eorundem *Tutela* erat, qua et corpora et res filiorum tuerentur, quam ut viventes ipsi gerebant, ita defuncti mandarent aliis. Atque ea *prima prolatio* fuit *imperii monastici*, qua homo in solitudine, ut se et sua adversus vim tueatur, si aliter non possit, latronem jure superioris occidit. Hoc imperium monasticum morte hominis finitur, cujus res sine herede nullius fiunt: at imperium paternum morte patris non finitur; cui filii, et cum filiis res supersunt: et res cum ipsis filiis dicuntur *res sua* patris (b).

Origo tutelarum.

Tutela prima in
terris imperii prolatio.

(a) *Abrahamum* et *Lothum* (*Genes.* cap. XIII, vers. 7) quorum prior fuit primus gentis Hebraeae conditor: et *Sacra Historia* antidi-luviana quanquam narret *Cainum Abele priorem natu*; tamen *Abelem* prius memorat *pastorem*, deinde *Cainum agricolam*; et *Cainum* impium in suos, ac proinde in Deum, fundasse civitatem, cui legibus opus erat, ut pastura tuta per agros fieret.

Cur vere pii pastores?

(b) Et ex moribus heroicis illud quoque est antiquum jus Romanorum, ut vel virgines in parentum, vel nuptae virorum, vel viduae iterum parentum, vel, parentibus defunctis, fratrum, aut alius adgnati proximi tutelâ essent: de quo jure duo extant pulcherrimi apud Homerum loci in *Odyssæa*, alter ubi *Proci* per *Antinoum* significant *Telemacho*, ut sinat matrem suo judicio uti, et nubat, cui pater ipsius jusserit: alter, ubi *Minerva* cum *Telemacho* fingit, patrem fratresque jubere, ut *Penelopes Eurimacho* praecipuo *Procorum* nubat.

Jus heroicum,
foeminas in perpetua tutela esse.

(**) Textus habebat *primam artium pecuariam fuisse*; sed ipse Auctor hunc locum emendavit: « nam inter vere pios pecuaria (ars) « inter gentes fuit omnium prima rustica (ars) » ut posterius ostendit in hoc eodem Capite, § Eisdem in ruris artibus.

De Testamentis.

Atque haec est origo inter majores gentes reperta Testamentorum; quo jure, ut vidimus, et patresfamiliarum fuerunt in statu exlegi primi in terris Principes summi, et habebant filios loco rerum, et eorum tanquam rei suae tutelam vi armatam gerebant; quod imperium monasticum in familiare prolatum diximus; cujus vi imperii, ut familiam conservarent, in ipsos filios sotes capite animadvertere poterant: quod imperium ipsis ex lege naturae sive naturalis auctoritatis delatum disseruimus Libro priori (*). De tot, tantis et tam vetustis rebus testimonium luculentius perhiberi non potest dicto cap. Leg. XII Tab. de Testamentis: *Uti Paterfamilias super pecunia tutelave rei suae legassit, ita jus esto*; ubi testator in testamento leges condit, ut quicquid in eo legassit, jus sit; et uti Princeps summus legat hereditatem, tanquam rempublicam: unde uti legatus Principem summum, a quo legatur, in republica sibi legata, refert; ita heres refert in hereditate defunctum. Quare non immerito in legibus Romanis testator dicitur *condere Testamentum*, uti Principes summi *condere regna*, *condere leges* Legumlatores: et uti Potestas summa, dicitur testator *honorare legatis*, legando mandare honores: uti Potestas summa irrogat poenas, ut docent *Legata per damnationem*: et uti Potestas denique summa nuda voluntate, hoc est sine traditione rerum suarum transfert in heredes, in legatarios dominium. Atque hoc liberissimo testandi genere patresfamiliarum usos esse Tempore Obscuro necesse est, qui unum mallent, quam alterum, vel unum maxime ex omnibus filiis, nulla spectata sorte nascendi, vellent suam habere hereditatem: quam libertatem integram testatoribus permisere Romani, hoc tantum addito, ut filii sui nominatim, emancipati inter ceteros exheredes fierent.

In testamento paterfamilias princeps est summus.

Libertas testandi ex jure gentium,

Jure Romano moderata.

(*) Pag. 50.

De Successionibus ab intestato, et de Jure majorum gentium, quæ maxime propriæ dictæ sunt.

Sed omnino necessarium est, Tempore Obscuro *Successiones ab intestato* illis ex *testamento* fuisse priores (a). *Stemmata* Libro super. conjiciebamus *fila* aliqua esse, seu *lineas*: eas tandem reperimus fuisse *cipporum*, qui græce *φύλακτις* dicuntur, unde *cippi* dicti mansere lapides, qui sepulchri memoriam testantur (b): quare *φυλή*, *tribus* dicta Græcis, et Latinis *filius* appellatur (c). *Stemmata* priscis hominibus indicarunt successiones ab intestato, ut indicavere adgnationes et gentilitates. Nam ut ex unis domibus provenire *domestici*, sive *sui* ex unis familiis *adgnati* et *adgnationes*; ex pluribus ab una domo propagatis familiis provenire *gentes*, ex quibus *gentiles* dicti, et *gentilitia* jura: et *gentes* quidem *maiores* maxime propriæ ita dictæ, nempe stirpes viriles in plures familias divisæ, *maiores* appellatæ, quo a *gentibus minoribus*, quæ in civitates coalescere, et *nationes* sunt nominatæ, distinguerentur. Has adgnationes, has gentilitates *Stemmata* Heroës docuere: ita ut jus successionum ab intestato, et jus majorum gentium idem omnino fuerit. Nam qui Clausi, sive Claudii ex. gr. et Pulchri in Attæ, sive Appii familia nati, *adgnati* erant ex una familia; iidem propagati, et sub pluribus patribus-familiarum divisi, *gentes*, *Appia* et *Pulchra* factæ sunt; et *gentiles* inter se habebantur; ut *Pulchri*, non nisi deficientibus *Appiis*, ad defuncti *Appii* successionem venirent, et ita *Appii* ad *Pulchri* vicissim. Et sic Lex XII Tabb. post *Adgnatos* ad defuncti successionem *Gentiles* vocat. Ceterum citra hujus juris usum, apud Latinos Scriptores sæpe legis

Familiarum et gentium ac prout de successionum ab intestato natura.

Successiones ab intestato et jus majorum gentium idem prorsus.

Familia et Gens una res sunt ad aliud relatæ.

(a) De *Testamento heroico* ineminit Justinianus, *Inst. de donat. lib. II*: illud vero inanimadversum adhuc, Heroës vigesimo quinto ætatis anno condidisse testamenta, ut *Telemachus*, quem domi patrum *Ulysses* reliquerat, qui postea viginti annos bello, vel errore absuit; et quo ipso anno redit in patriam, filius mortuum ratus patrem, causa mortis donat *Peiraco*: quod donationis genus *rudimentum quoddam testamentorum* erat. Unde *justa aetas Romanorum vigesimo quinto ætatis anno defuncta ex hoc jure heroico* est; quamquam in testamentis prius decimo octavo, demum per Justinianum anno decimoquarto contracta.

Donatio causa mortis, testamentum heroicum.

Justa aetas Romanorum heroica.

(b) Qui mos heroicus est: namque Homerus (*Iliad. XVIII*) super cadaveribus sepultis *cippos* deligi memorat.

Primi cippi sepulchrales.

(c) Et Italis familiarum sive adeo gentium auctores dicuntur *cippi* et *peduli* (et passim apud Homerum Heroës *rami Martis* dicuntur).

Unde in Genealogia Cippi et Rami.

eandem modo dici *gentem*, modo *familiam*, ad illud instar, ut in Dialectica quae *genera* subalterna dicuntur, cum superioribus relata, dicuntur *species*, quae relata cum inferioribus, *genera* erant: quae qui ignorat, is neque Eru- ditus, neque adeo Logicus est.

Successiones ab intestato *humanitatem* conservant.

Tantae utilitatis successiones humanum genus adgnovit, quod gentes a matrimoniis auspiciato initis coeptae, successio- nibus potissimum sunt conservatae. Quare post Auspicia secundum religionis locum *Deorum Manium* cultus tenuit.

Cur Jus sepulturae in summa gentibus religione? Unde *humanitas*?

Et jura, quibus sepulturae institutae *leges Deorum* Euripides in *Supplicibus*, Papinius *Mundi foedera*, Philo et Josephus *Jus naturae* appellarunt; et ab ritu humandi *humanitas* primum coepit, proprieque sic appellata. Atque his de causis apud omnes ferme terrarum gentes permansit, ut in omni vita haec duo summa sanctitate et religione celebrarentur, *nuptiae* et *sepulturae*, quo gentium successiones essent, quam fieri posset certissimae; quibus utrisque republicae omnes, omnia regna et imperia fundata sunt.

Cur nuptiae et sepulturae ubique gentium sanctissimae celebratae?

Ut hinc facile intelligatur, cur primae gentes diu in *lucis* latuerint, et *latendo* prima civilis vitae jecerint fundamenta, a quibus *latibulis Latium* dictum probavimus, *propudium* et *inhumanitatem*, sive Venerem in propatulo, et inhumata cadavera potissimas causas fuisse. Certe hanc cultus partem Romani *κατ' ἔξοχην Religionem* dixere, et *religiosa loca*, ubi mortui inferrentur, quasi hac re conservarentur Deorum religiones.

Humanitas latendo in *lucis* accepta.

Cur sepulchra religiosa loca appellata?

Religio igitur invenit *Stemmata*, *Stemmata* docuere certas ac perpetuas majorum successiones; certae ac perpetuae majorum successiones majores gentes fundarunt. Certe Romani in *jure* non *homines*, sed *personas* spectarunt: et *personas capita* dixere, et quenque civem Romanum *tria capita* gerere, *libertatis*, *civitatis*, *familiae*; et qui personam non habet, alterius personam, filiumfamilias patris, servum domini induere, ut Jus Romanum videatur *Poëma quoddam dramaticum Romanorum* (1).

Ut gentes majores religione fundatae?

Jus personarum unde?

De origine *Stemmatum* *Geatiliorum*.

Primas Heroïum galeas et Poëtae et Numi et Statuae fuisse testantur de ferarum capitibus detractas exuvias. An huic heroico mori vocabulum *persona* suam debet originem? Certe *persona* juris vocabulum est, ut *homo* vocabulum est naturae. An hinc postea *personae dramatum* dictae? atque haec sit ratio cur quantitas syllabae cum origine, quam ei verbo appingunt, a *personando*, non congruat:

Personae et homines.

(1) Lib. priori, Cap. CLXXXII.

et unde *obsonare* (a), inde *personare* sit; ut *obsonare* sit parare carnes, quibus vescimur; *personare*, parare *pelles*, quibus induimur; quas ferinas fuisse *Heroës* tam *Homerici*, quam *Virgiliani* nobis satis testantur.

Persona unde?
Obsonare;
Personare.

Igitur signa, quibus primi *Heroës* in illa verborum paupertate suas gentes distinxerant, characteres heroicis aliquos fuisse necesse est. *Hercules* sane *leonina pelle* pro tegumento utebatur: id igitur primos *Heroës* certis ferarum exuviis suas distinxisse gentes significat.

(a)* Scripturam *obsonare* auctoritate Codd., in quibus cum *b* scriptum; et quia casu seu terminatione in *o*, apud priscos Latinos Auctores scriptum quoque reperitur: unde ex analogia *personare*, significatione, de qua heic agebam, dictum coniiiciebam. Sed postea, vera utriusque verbi origine vestigata, placuit sequi lectionem cum *p*, et ut frequentius apud scriptores Latinos cadit, *opsonari*, cui ex analogia *personari* respondeat. Nam sane *opsonari* non aliunde, quam ab *Ops*, quae Dea est potentiae, et inter primas Dearum, ut alibi diximus, originem duxerit, quod *Heroës* principio non nisi ferarum carnibus vescerentur, quas Deae *Opi* venaturi sacrabant: uti deinde vescerentur carnibus pecudum, quas ante aliis Diis immolassent (quod primae aetatis innocentiae perbelle convenit; qua *πίστευ*, *xxi ἔπος* dicti qui primi victimas Diis mactarunt, quasi magnum aliquid patrassent, teste Plutarcho): et inde a victimarum visceribus *vescor*, quasi *viscor* sit appellatum, ac primum de carnibus proprie dictum sit; unde *visceratio* Romanis mansit, distributio sacerorum viscerum in populum a Sacerdotibus facta.

Opsonari unde dictum.

Primae aetatis innocentia.

Unde vescor?

Romanis visceratio heroica.

Hinc primae forsitan Latinis *opimae mensae* fuerunt, quasi *mensae Opi sacratae*; et prima forsitan *opima spolia*, *sacratae Opi* quoque *ferarum exuviae*: deinde *mensae opimae* dictae mansere *Regum*, et *opima spolia* caesis Regibus per Romanos duces bello detracta. Hinc mos ille diu mansit *Heroibus* tantum carnibus vesci, ut apud *Homerum* semper: cuius *Heroës* carnes ipsi secant, veribus figunt, super prunis assant: quia id ea dignitate facere videbantur, qua Sacerdotes victimas mactant, igne adulescunt, assa viscera distribuunt. Quare *Agamemnon* in duobus foederibus feriundis suo ipsius cultro, in altero agnam, in altero suem caedit; quia qui Reges, iidem Sacerdotes erant. Plurimum igitur heroicae dignitatis illae narrationes *Homericae* habent, quas haecenus indecoras putarunt, quod in coena, quam *Achilles* dat *Agamemnonis* ad se Legatis, ipse *diptychas* facit, seu carnes bifariam dividit, *Automedon* secanti tenet, *Patroclus* accendit ignem, assat carnes, panes in canistris dispensat, apponit pocula; *Achilles* vero assa viscera Legatis distribuit: cuius simile narrat in coena, quam idem *Achilles* dat *Priamo*: quod graviter confirmant *Athenaeus*, lib. V; ubi tradit *primam conviviorum caussam* fuisse religionem; ex qua nempe *primulum hostiae mactatae* sunt: et *Homerus* ipse, apud quem, quod et *Feithius* observavit, nullum fere narratur convivium, in quo non Diis sacra fiant.

Quae primae opimae mensae?

Quae prima opima spolia?

Heroica dignitas in Homero, ubi haecenus indecori notatus.

Convivia ortu ex causa religionis.

Ut e Germania in
reliquam Europam
stemma provenere?

Germani autem gens, quae externi moris et imperii ignara purissimas primas et linguae et vitae origines conservarunt, *Stemmata gentilitia* primi omnium excogitasse, et per Europam distulisse constat. Sed quod ea in ludis equestribus, quod vulgo *Tornaca* dicunt, ut foeminas, quas amarent, eo virtutis spectaculo sibi delicerent, earumque amorem virtutis ergo demerentur; id mihi verisimile non fit, ut gens tunc prorsus barbara, has amorum delicias intelligeret, quas vix nunc humanissimae usurpant. Procul

Germani diligen-
tissimi gentium sua-
rum custodes.

dubio Germani suas gentes ab ultimis pene originibus diligentissime custodisse dicuntur, ut sint, qui scribant, *Anthinam gentem* ab Arminio usque suam perpetua serie majorum successionem describat: et constat item, Germanos nomina gentium non habere; unde a ditionibus, quibus dominantur, sunt appellatae. Quid si *Stemmata Germanorum* esse *heroica* dicamus? atque id sit quod de Germanis narrat *Romana Historia*, eorum principes in versicoloribus vestibus, cum versicoloribus armis pugnare, et ita cum voluptate populi Romani spectantis in triumphum esse traductos? Et heroum *scuta picta*, inertium et tyronum *pura* docet Virgilius (1), qui ignavis *parmam albam* tradit: quae est ipsissima *lex Araldica Germanorum*, quae, obscuro loco natis, pueros scutorum campos attribuit, ut illustri loco natis *Scuta armis onerata* (a), quae dicunt. Hinc stemmata quamplurima nobilissima solos colores et metalla varie configurata exhibent; alia exhibent belli praemia, quod etiam ex heroicis temporibus est; ex quibus notat Servius, milites in scutis virtutis praemia gestasse: et exuviis, quas victis detraxerant, scuta onerare morem heroicum fuisse, testatur *Aegis*, sive *Minervae scutum*, cui *Medusae* caput affixum. Minervam autem characterem heroicum Optimatum esse, et Libro priore innuimus, et infra latius explicabimus.

Stemmata sunt
characteres heroici.

Quae *scuta picta*,
quae *pura*?

Onerare armis scu-
ta, heroicus mos est.

Latini gentes nominibus proprie dictis, familias cognominibus praeter ceteras Orbis terrarum gentes felicissime distinxere. Et Leg. XII Tabb. hereditatem primum *Suis*, deinde *Adgnatis*, tandem *Gentilibus* redire disertissimis verbis cautum. Graecis vero Tempore Obscuro gentes *Patronymicis* conservatas esse argumento est, quod *Patronymica*

Latinorum in fa-
miliis, ac gentibus
distinguendis felici-
tas.

Patronymicorum
usus heroicus.

(1) VII, v. 196.

Mos *scuta armis*
onerandi heroicus.

(a) Qui heroicus mos mansit Graecis, quanquam in ingeniorum elegantiam demutatus, ut notatus Alcibiades, teste Plutarcho, quod clypeum gestaret, in quo *Amor tenens fulmen* insculptus.

postea mansere Poësis. Apud Hebraeos autem ea res diligenter custodita, non gentium moribus, sed *Lege Agraria* sapientissime concepta, ut quoquo recurrente *Jubilaei anno* agri ad priores dominos redirent, et omni pignoris aliove jure exolverentur. Quare nedum familiarum, sed gentium successiones tam diligenter inter ipsos servatae, ut ob id ipsum connubia inter mares et foeminas ejusdem gentis, sive ejusdem Tribus agerentur; ut apud eos *Tribulis* ac *Gentilis* unum idemque esset (a).

Hebraei hac in re omnibus gentibus praestabant.

De Rerum dominio, ejusque acquirendi modis.

Quod rerum soli dominium ante agrorum divisionem Hugo Grotius aegre definit, et exemplo locorum Theatri potius illustrat, est ipsum dominium, quod *bonitarium* dicunt antiqui Interpretes Juris: idque primum fuit dominium cum homine in terris natum, quo quis tandiu dominus fundi haberetur, quandiu corporali ei adhaereret possessione; qua si forte excideret, nullum ei jus erat recipiendi; quale dominium etiamnum Scythae in suis agris exercent. Unde Romani postea ex naturali traditione hoc domini genus accipientibus ex hoc jure naturali permisere; uti et idem suorum funilorum permisere provinciis, jure optimo eorundem, seu victoriae jure mulctatis. Namque Optimi seu Fortissimi ex illa lege, quam Brennus dicebat primam in terris natam, nempe *legem violentiae*, quam nos priori Libro (*) supplevimus, a *natura meliori* dictatam, et *juris monastici*, et hinc *juris universi* asseruimus *fontem*, fundavere *Jus Optimum* alterutro, sive utroque horum *modorum*, qui in statu exlegi memorari possunt omnino duo, *usu* nimirum, et *manu*: et quidem tum illo, tum hac corporali et vi quoque corporis conservabant: a quo tempore

Primum in terris dominium.

Cur traditione naturale dominium acquiratur?

Unde dominium bonitarium per provincias Romanas?

Fons juris universi. *Juris Optimi* acquirendi modi duo:

Usus et manus.

(a) Igitur serarum exuviae, *primae personae*, quas induebant heroes, suere characteres poetici, quibus heroes nomina familiarum vel gentium significabant; per quae nomina majorum successiones ad minores rehebant: et ab his personis *Jus personarum* primulum exiit: quas personas dicuntur heredes sustinere defunctorum, quorum acquisiverunt *hereditates*, quas heroum diximus alibi *le prima Signorie*: unde etiamnum Foeciales regis insignibus, quae appellant *Blasone*, sustinent *Regnorum Personam*, quam definire possis *Majestatem*. Huc *Jus personarum*, heroum proprium du plebibus incommunicatum, ut infra, ubi de leg. XII Tab. late est dissertatum; et *jura* ab hac origine Romanis nomina dicta mansere.

Primae juris personae, *primum Jus personarum.*

Majestas, Persona Republicae.

(*) Cap. XCV.

mentorū præsidem habuere; per quem ita Gellius *sanctissimum*, ut *vetustissimum* Apulejus juramentum dixere: quem accipio ita, ut *Jovi fulguri* dicit Vitruvius, nempe *Jovi Fulguri*. illum, a quo primulum extitere religiones, ut supra diximus de *Gigantibus*; vulgo vero *Herculem* præcipue, præterea *Castorem*, *Pollucem* et *Fidem* Juramentorum adhibebant Deos, ut ex *Legibus* Ciceronis, et ex vulgatis jurandi formulis latinis, *Hercule*, *Mehercule*, *Mecastor*, *Edepol*, *Mediusfidius*, facile confirmaveris. Et omnem promissionem juramento firmasse, argumento est *Pollicitatio*, quam juris naturalis origine Romanæ leges agnoscunt; et *naturalis promissio* definitur, a *pol* dicta, et *liceri*: quod per *Pollucem* viri, per *Castorem* foeminae jurarent; quod discrimen Grammatici notant: quod dat conjiciendum primas foeminas ut priscae Romanæ in perpetua tutela nihil promittere potuisse. *Liceri* autem significat nunc quidem offerre precium in auctione; quasi *pollicitari* esset per *Pollucem offerre* aliquid dandum vel faciendum. Hinc apud Romanos permansit hoc vetustissimum, *perjuria ultores habere Deos*, et *Deos damnare voti*; unde *voti rei*, *voti damnati* ii dicebantur, quibus ex concepto voto res succedere: qua locutione Virgilius utitur ad Augustum, significans eum in Deorum numerum relatum iri,

. Damnabis tu quoque votis.

Et in illa ruditate sine ulla *επιχειρῆ*, quæ ab ingenii acumine efflorescit, homines verba proloqui et accipere, rationi conveniens est (a): unde a Græca Historia Heroica narratur miserum illud *Agamemnonis votum*, quod ut solveret, uti linguâ nuncuparat, suam ipsius filiam Iphigeniam immolavit: unde mansit in crudos homines dictum, *Agamemnonis hostiæ*: quod a sacra Jephthis historia Grammatici Homerum sumpsisse falso putant; quando demonstravimus, Deum Opt. Max. Isaaci exemplo Hebræos docuisse, se humanis hostiis non delectari; et hunc corruptæ gentium naturæ morem fuisse docet lex. XII Tabb. cap. de *Mancipatione* et *nexus traditione*, illa formula, *Uti*

(a) Uti cotidie observamus, homines paullo rudiores, si quid iis mandaveris, et, ut ipsis dictum sit, explicare non possint, id sane neque per aliam æquæ, neque adeo majoris utilitatis rationem gerere, æque excusare, quod illa alia ratio ipsis discrete mandata non sit: qui mos heroicæ ruditatis apud Homerum inter Deos, nedum inter homines observatur; qui sibi ab aliis mandatas orationes iisdem omnino verbis conceptas, ac ne virgulâ quidem mutatas perferunt alia.

Latini juramentorum Dii.

Pollicitatio unde?

Primæ foeminae semper in potestate.

Dii juramentorum ut votorum judices.

Jus strictum est rudium ingeniorum.

Inter rudes jus strictum.

Homericæ ætatis ruditas.

Nuncupare tum
vota, tum pacta quid?

lingua nuncupassit: etenim *nuncupare* est verbis maxime certis loqui; unde etiamnum *vota nuncupata*, vota certis et solemnibus formulis concepta dicuntur; et falsa gentium persuasio fuit, Deos ea immania acceptare vota, neque cum Diis ipsis prodesse illud, *Juravi linguá, mentem injuratam habeo* (a): quod Poëtae poenitendo Thesei voto confirmant, quod Neptunus exaudiens, insontem Hippolytum occidit.

Nuncupatio ex jure
gentium.

De Stipulationibus.

Exfestucare quid?
Quid *Infestucare*?

Unde *Investire*
feuda?
Stipulari unde?

Ita promissa ultro religione Deorum stabant; promissa vero rogata et deliberata primas gentes aliqua ruris metaphora, ut in illa ruditate, significasse necesse est; eadem ferme ratione, qua barbari in *re feudali* dixere *exfestucare*, exuere aliquem dignitate; cujus necessario contrarium fuerit infestucare *investire*; unde fortasse postea provenere dictae *Investiturae Feudorum*. Ita ut *stipulari* fuerit *vestire stipulá, festucá*: unde conjicio postea *pacta nuda* ab Jurisconsultis dicta esse, quae stipulatione firmata non sunt; ad quod exemplum antiqui Interpretes postremo *pacta vestita* dixere contraria. Neque enim puto stipulationem natam inter Romanos, uti certo scimus a Romanis propriam custodiá factam esse. Cum non sit verisimile, conditá Romá in media gente jam innumeris urbibus celebri, hoc juris vocabulum ad id contractus genus significandum omnium rusticissimum invenisse; neque ratio affulget, id ipotissimum invenissent: nam quod veteres *stipulum firmum* dixerint, dandum Grammaticis est; sed quod a *stipula* dixerint, id vero iis, ut plane absurdum pernegandum, cum nihil sit *stipulá* infirmius: a $\sigma\upsilon\phi\omega$, *firmitas*, est forte *stipes* non *stipula*, *stipari* non *stipulari*: aliae origines, quas memorant, plane ineptae, ut pudeat memorare. Et haec in

Grammaticorum
ineptiae.

Juramenta ex jure
stricto inter ipsos
Deos accepta.

(a) Quin Diis ipsi apud Homerum hac verborum religione vel jurati, vel juratos Deos alios accipiunt, ut *Junone per Stygem*; per quam nunquam pejerasse dicit, *Jovi ait, Neptunum nullo ipsius consilio inferre damna Trojanis*: nam re ipsa consilium Neptuno dederat Somnus a Junone ad ipsum missus, qui, Jove sopori dato, id Neptuno suaserat: et alibi, cum Jupiter dixisset, ex se oriturum, qui omnibus finitimis imperaret, intelligens Herculem, Juno a Jove *jurandum* exigit, sic futurum: et quia eadem Lucina, ex Stheneli uxore *Eurysteam septimestrem* edit in lucem; sub cujus imperio Hercules Junoni invisus multas aerumnas pertulit: ex quibus locis conficitur, cum foedera inter gentes juramenti firmentur, primarum jus naturale gentium strictum fuisse, ut in *Historia Temporis Obscuri* firmavimus.

Jus gentium primarum strictum.

pollicitationibus, votis, stipulationibus scrupulosis summa verborum simplicitatem primorum hominum decuit; ut innumera in *Historiis* exempla docent, quibus barbarae et rudes gentes istis verborum apicibus et exegere et solvere fidem. Hinc stipulatio Romanis stricti juris permansit: hinc primae leges *carmina* dicta; quod ut postea carmina certis numeris, ita prius leges certis verbis conceptae, conclusae erant: unde Jurisprudencia in primis rebuspublicis, nempe Optimatum, naturâ rerum ipsâ, ἀκριβοδίζιον, jus suminum, jus θετικόν, jus in tota generum amplitudine professa est.

Jus strictum prius aequitate in terris adgnitum.

Jurisprudencia Spartana rudium populorum.

De Permutationibus.

Sed et in ipsa rerum communione diximus alius alio rerum genere abundare potuisse, egere alios, quod distinctis rerum soli dominiis id evenire necesse fuit. Igitur ut majores gentes eas utilitates communicarent, principio *permutationes* rerum incepere *rebus tractis in unum locum*, unde *contractus* nomen accepit. Atque permutationes fuerunt primarum gentium *primae emptiones-ventiones*: postea inventum *aes rude* est, quod rerum quae in commercio forent, communis mensura habita est. Unde Astrea, quae *Saturni tempore*, hoc est hoc ipso Tempore Obscuro in terris egisse a Poëtis fingitur, et ad Caelum revolans, *Virgo cum libra* astris ab iisdem Poëtis appicta est, ad quam libram *aes rude* appendebatur: nam *moneta*, seu *aes signatum* gentes minores invenere. Quare ex hac ultima antiquitate in Jus civile profluxere imaginariae emptiones-ventiones, quae apud *libripendem* per *aes* et *libram* fiebant; quibus omnes ferme *actus legitimi* transigebantur; atque ad haec tempora revocanda est nativa significatio verbi *pendere* pro *solvere* (a).

Contractus unde? Primae emptiones-ventiones.

Astrea cum libra quid significet?

Imaginarie emptiones-ventiones ex jure gentium.

Pendere pro solvere.

De Bellorum et Judiciorum inter majores gentes specimine.

His quas narravimus rationibus majores gentes parta sibi jura, cum in statu exlegi nulla esset legum auctoritas, vi conservabant, *vindicationibus* dominiis, *conditionibus* obligationes, conditionibus vero quas Libro super. diximus

Primae actiones Vindicatio et Conditio.

(a) Nam primum puto homines *pondus*, deinde *mensuram*, tandem *numerum* omnium maxime abstractum intellexisse. Itaque cum his, quae haec de *Astraea Libripende* dicta sunt, convenit illud, quod saepe ab Homero narratur, *Jovem expendere bilancibus Fata*.

Natura ponderis, mensurae, numeri.

fuisse majorum gentium *repressalia*: vindicationibus autem per veram manus injectionem; unde mansit Poëtis, *manum injicere* pro vindicare, et veram *manuum consertionem*, quam postea dicis caussa custodierunt Romani, ut dominus postquam *in possessione usurpanda*, ut cum Cicerone (1) loquar, *surculum defregisset*, reum *manu consertum* ducebat ad Judicem, et in gleba praesenti, quam secum de agro attulerat, totum fundum vindicabat illâ formulâ, *Ajo hunc fundum meum esse ex jure Quiritium*.

Hanc vim majores gentes rebantur *virtutem*; contrarium autem *inertiam*: eoque pacto judicia (a) erant privata bella, dicta *duella*, quia *inter duos*; nam si fuisset *tertius*, nempe, postea fundatis rebuspublicis, *Magistratus*, quem ob id ita dictum puto, quod esset *utroque major*, qui ex legibus positus jus dicit, fuissent *Judicia*. Hinc *Duella* seu bella singularia omni alio jure antiquiora, apud Germanos omnis externi imperii, linguae, morisque ignaros ab hoc Tempore Obscuro conservata; quod fortasse putaret privatas res cuique privata virtute servandas esse, ne legum auxilio freta gens ferox cum virtute inertiam commutaret: et sic Germani erant unum earum antiquissimarum rerumpublicarum exemplum, quae, *tradente Aristotele*, de privatis rebus nullas leges latas habebant. Inde cum ipsis Germanis postea in Europam ferme universam egressis duella

(1) III lib. de Orator.

(a) Ut primum bellum apud primum omnium scriptorem Homerum sit *Monomachia*, seu singulare certamen Paridis et Menelai; cui adjungitur *Foedus*, ut uter eo certamine caesus esset, illius populus victus dederetur: quo in loco pro ipsa rerum natura, *rudimentum, auctus et perfectio bellorum* dantur intelligi. Nam necesse est, *prioribus novem annis* fuisse *duarum earum gentium damna* *ultra citroque data*, *sine ulla belli indictione*, quae pro nostris Principiis dixeris proprie *Hostimenta*: deinde fuisse *duella* eorum, qui privatim fecissent, et accepissent injurias: postremo *foedera bellorum caussa* concepta, quibus ob privatorum injurias, quae publico consilio factae, aut impunitae essent, populi dederentur: in quibus foederibus caedebantur quae primo et proprie *hostiae* dictae sunt; ut ab hostibus postea victis *victimae* appellatae: unde forsitan bellorum caussa prima sacrificia orta dixeris. Haec foedera fuere *indictionum rudimenta*: nam cum Paris et Menelaus aequâ pugna excessissent, res integra haesit, quare Graeci optabant, ut inciperent ab Trojanis injuria, quibus acceptis ipsi purum piumque gererent bellum; uti ab Trojanis re ipsa orta est, qua Pandarus prior Menelaum sagitta vulneravit: argumentum, *Graecorum* fuisse *Optimum, Trojanorum*, ut in *Asia*, jam *monarchicam* esse reipublicam: et sic Homeri tempore *bella nondum indicebantur per Foeciales*.

Manum injicere
quid?

Manu consertus
quis?

Judicia privata
bella, olim *Duella*.

Duellorum origo.

Prima bella, latrocinia.

Prima hostimenta.

Prima duella publica.

Prima foedera belli caussa.

Primae hostiae.

Primae victimae.

Bellorum indictiones nondum Homeri tempore.

hoc item nomine, sed aliquantum transformata provenere: nam ubique consepulto omni ferme Romano Jure, et cum barbaries omnia pervasisset, res ad statum exlegem prope modum rediit: unde et per ea ipsa tempora per universam Europam et alia *Purgationum civilium* (a) quae dicuntur genera invaluerunt; quibus homines Deum adibant judicem, divinumque judicium eventus fortunam expectabant: quod satis docet ipsos barbaros in statu exlegi ad Dei regimen, ut sociabiliter vivant, naturae sponte confugere.

Hinc postea *Duella publica*, quae *bella* dicta mansere rerum repetitiones in Jure *Foeciali* appellata, quo jure idem significat res repetere, ac bellum indicere: unde eodem jure *Recipitatores* teste Aelio Gallo, ut Hotom. ex Festo notat, qui ex lege inter populum Romanum et nationes peregrinas dabantur, qui de rebus privatis recuperandis cognoscerent; ita ut *bella* dici possint *publicae rerum vindicationes*, uti *conditiones publicae, repressalia*.

Igitur *Duelliones* erant majorum gentium actiones: quare *perduellio* caedes dicta est: et uti *perfidus* est qui fidem violat, ita *perduellis* qui caedem non jure facit, quo *perduellionis* judicio in ipsis Romae primordiis Horatius condemnatus; quod firmat Romanos a majoribus gentibus accepisse: uti acceperunt et illud, ut injustae caedis reus *parricida* diceretur; quia cum gentes majores essent plures ex una stirpe familiae; et gentes aliae ab aliis secretae agerent, si quae caedes fiebat, necessarii alicujus fiebat, quod rebus publicis fundatis permansit; hactenus patriae charitas perduravit, ut qui civem occideret, ex una parente cognatum occidisse videretur. Sed postea patriae charitate elanguente, et prolata humanitate, *homicidium* dictum est; uti et *perduellis* dictus, quum crimina ex reipublicae ratione magis spectabantur; quod in *Optimatum* rebus publicis servatur maxime, quod qui caedem injuriam faceret, bellum patriae intulisse judicaretur; unde *perduelles* postremo appellati, qui contra patriam armantur.

Ex hoc igitur majorum gentium jure est, *nocturnum furem omnino, diurnum*, si se cum telo defenderit, occidere sine fraude: quod idem Hebraeis, Atheniensibus et Romanis in leges abiit; ut probat *Anonymus Legis Mosaicae*, et celebres *Juris Attici et Romani Parricidarios*.

(a) Quas *Canones* appellant *vulgares*: quae barbaris seculis ex legum judiciarium ignoratione celebrabantur; sed postea, ut quae Deum tentarent, prohibita.

Namque haec privata bella non sine inclamationibus, orationibus, obtestationibus, implorationibus, devotionibusve peragebantur. Quare in Lege XII Tab. ut fur manifestus diceretur, *inclamatione* opus erat; *imploratione*, si se telo defenderet; et furto jam concepto, necessaria erat *obvagulatio* et *pipulo* (1) ante ejus aedes differre furem non manifestum; qui mos mansit Romanis postea, ut cap. Legis XII Tab. *de Judiciis* testatur. In cap. autem *de Parricidio* ex lectione Raevardi, *Pater implorabat Divos parentum*, nempe domesticos Lares, ut filius, qui vim faceret patri, parricida haberetur, et a quovis impune occidi posset; ut idem Raevardus id caput explicat. Et quod nos dicimus *jure agere*, horum temporum erat, ut supra diximus (*), ADORARE DEOS. Unde in Leg. XII Tab. cap. *de Furtis*, *Si adorat furto, quod nec manifestum erit, duplione decidito*: et alio, *Si pro fure damnatum decisum erit, furti ne adorato*. Quare emendandum videtur caput illud ejusdem Legis *de in jus vocando*: *Endo via rem uti*, vel, ut alii legunt, *ubi paicunt.... RATO*; Jacobus Gothofredus legit, *ratum esto*; nos cum Justo Lipsio legamus *adorato*; nempe tu reus *excipito*: ita ut *adorare* pro *agere* et *excipere* accipiatur: unde apud Latinos Oratio pro accusatione et defensione vulgo dicta mansit, ut apud Terentium,

Orationem sperat invenisse sese,
Qua differat te;

pro accusationem:

honestata oratio est;

pro defensio.

Deorum fidem implorare?

Deos obtestari?

Quiritatio?
Clarigatio?

Atque ad hanc antiquitatem revocandus mos ille, quo oppressi *Deorum fidem implorabant*; quasi genus humanum esset una civitas, in qua homines agerent sub imperio et tutela Deorum; et in testium inopia, *Deos obtestabantur*: quae omnia urbibus conditis fuerunt privatim, ut apud Romanos *Quiritationes* dictae, in publicis bellis, *Clarigationes*, quibus Foeciales clara voce res repetebant eo carmine, AUDI JUPITER.

(1) Quas infantium hominum voces Libro priori notavimus, Cap. CXXXV.

(*) Pag. 265.

De Poenis.

Poenae autem nondum erant humanae, nisi apud parentes *animadversio* et *coërcitio*; inter aequales vulgaris delicti nomine *poenitentia*, unde ipsa *poena* primitus dicta; atrociorum *devotio*, *consecratio*.

Qui homines pudore agerent, et vi injurias propulsarent, erant cum parentibus summe pudibundi. Igitur sola parentis animadversio, qua pater ad filii peccatum adverteret animum, ipse pudor filii, ut cum Terentio loquar, *patri erat satis supplicii*. Huc illa pertinent *cognoscere* pro punire, *ignoscere* non noscere, *connivere peccatō* pro parcere.

Quid Animadversio?

Cognoscere?

Ignoscere?

Inter aequales pro privatis delictis, ut de *Furto*, veniae impetrandae caussā *pacta* offerebantur *pollicitationibus*, de quibus diximus: quod postea in XII Tab. cap. de *Furtis* derivatum, ut nuper memoravimus: hinc apud Latinos *pax* pro *venia* passim legitur; et *pax* dicta, qua bellum finitur, utpote quae sit *venia* publicae injuriae sub certis legibus data: unde mansit particula *pax* pro quiesce.

Pactum?

Pax?

Atrociora crimina *devotione*, seu *consecratione* puniebant. Unde in XII Tab. *Sacer Divis parentum* qui vim faceret patri, cap. de *Parricidio*; item *Sacer Cereri*, qui alienas fruges furtim noctu pavisset, secussissetve, cap. de *danno*; et ante Leg. XII Tab. lege Junia erat *Jovi Sacer*, qui *Tribunum plebis* violaret: etenim sub Theocratia nefas putabant hominem vel sontem occidere; idque jus ipsius Dei esse existimabant: cujus moris aureum sane inter Germanos extat vestigium apud Tacitum: *Ceterum*, inquit, *neque animadvertere, neque vincire, neque verberare quidem, nisi Sacerdotibus permissum, non quasi in poenam. nec ducis jussu, sed veluti Deo imperante, quem aulesse bellantibus credunt.*

Devotio?

Consecratio?

Primitum gentium humanitas.

Itaque majores gentes a *sonte devoto*, quem Graeci dixerunt *ἀνάθεια*, tanquam a *sacro* abstinebant, sermonem segregabant, fugiebant contactum, et ex *Neimesi*, sive *Divina Justitia* (1) occidebant.

Ab hisce inelamationibus provenere Romanis *Improbi*, *Intestabilesque*, qui proinde omnibus abominandi in exilium ibant. Atque ab his primis usque temporibus ortum, ut *exilium* non poena, sed poenae effugium esset: qui mos diu in republica libera est observatus; unde *exul* pro *profugo* Latinis passim.

Qui Improbi, Intestabiles?

Exilium principio poenae effugium.

(1) Hoc Lib. Par. II, Cap. III, principio.

Supplicium pro sacrificio et poena.

Atque indidem *supplicium* mansit et pro sacrificio et pro poena significanda; ut a Sallustio Romani hac Poëtarum locutione dicuntur, *domi parci, in suppliciis Deorum magnifici*.

Aqua et igni interdicio.

Huic *Devotioni*, urbibus fundatis, alia alibi similis poena exercita est. *Templum Execrationis* erat Atheniensibus et Argivis; unde fortasse Plato in suis Legibus *excommunicationem* irrogat parricidis: eodem poenae genere usos Germanos testatur Tacitus: sed nulli nostrae similiorem, quam inter Gallos Druidae, ut narrat Caesar *de bello Gallico*: Romae autem successit, et diu mansit, *aqua et igni interdicio*, nempe civitatis excommunicatio, quod *aqua et ignis*, ut cap. seq. narrabimus, prima rerumpublicarum rudimenta fuerunt.

Regnum Braminorum.

Hae antiquissimae Theocratiae falsae etiamnum permanent apud Indos, et, ut solent ceterae respublicae, longo temporum successu moribus corruptissimae. Id *Regnum* dicitur *Braminorum*, qui fuerunt vetustissimi *Brachmanes*, Indorum Philosophi, aliter dicti *Gymnosophistae*, ut *linguae sanctae Eruditi* idem significare suis originibus probant: qui item, ut illi, in *lucis* agunt, ex antiquissimo instituto, ut contemplationi melius vacarent (a). In eo Regno sacerdotes *Bonci* appellati, jure gentium sibi sacerdotia custodiunt: ita ut eorum familiae in ocio et ganea dominantur; plebes in labore serviant, et suis operis victitent.

Bonci juris gentium sacerdotes;

Ut antiqui Aegyptii sacerdotes.

Ex hoc genere antiquissimum *Sacerdotum* in *Aegypto Regnum* fuisse, dant coniecturae historiarum fragmenta, quae narrant, Sacerdotes, ex quibus Reges creabantur, sacrarum literarum studio, quibus continebant arcanas et religionem et leges, unice dedisse operam, plebem vero agriculturae et opificiis applicitam: quare plebei sacerdotibus infensissimi; et inter utrosque ex jure nexi crebra civilia certamina, in quibus semper sacerdotes superiores extitere (b).

(a) Ad illud ipsissimum instar, quo apud Homerum *Maron*, sacerdos Apollinis, degebat in luco, *Iliad.* XVI; et illic res ad victum necessariae ei suppetebant ex iis quae Deo de more offerebantur.

Cur Sacerdotes coronati?

(b) Ex hoc divino *Regimine*, quod omnium primum in terris probavimus, apud gentes omnes mansere *Sacerdotes coronati*; et supra in his Notis dictum; et primi Reges fuere *Reges* quoque *sacrorum*: quibus Regnis in Monarchica adstrictis, *Monarchae* fuere *sacri*, et in libertatem resolutis, religionis ergo apud Graecos *Βασιλείς ἱερῶν*, et apud Athenienses ex Demosthene in *Neeram*, et Platone in *Polit. Sacrorum Reges* apud Romanos dici: causâ perduraru.

Cur Monarchae sacri?

Cur Reges Sacrorum?

Sed Moses ex majorum moribus ab Abrahamo, ut supra diximus, traditis, ad verum Deum, unum, incorporeum, Infinitum, Mundi Creatorem, sub nulla colendum imagine, omnem suae reipublicae auctoritatem revocavit: Sacerdotes et plebem, uti Ægyptii, aliaque gentes distinxit quidem; sed *Agraria lege* inter utrumque ordinem aequalitatem induxit, et anno *Jubilaei* tam firmam ac diuturnam constabilivit, ut non modo usucapiones, sed et jus nexorum exegerit: quando *Gentibus* omnium fax turbarum *Agraria* duas Orbis terrarum gentes, alteram doctissimam diu concussit, *Athenienses*, alteram sapientissimam, *Romanos* perdidit. Unde merito per haec discrimina, quae numeravimus, et alia quae deinceps dicemus, uti *Graeci* a *barbaris*, ita *Hebraei* a *gentibus* separantur, quod non jure gentium, sed proprio ipsorum republica fundata esset.

Theocratia vera
Hebraeorum ut a falsis
gentium diversa?

CAP. XXI.

Secunda Epochæ Temporis Obscuri, quæ sub Theocratia Patrum potestas Clientelis aucta, et auctoritas divina ex parte Heroibus adrogata ().*

Qui sub *Theocratia* his moribus vivebant, cum non ut erronei impij, quâ pabulum paretur, eo vagi excurrerent, sed certis haerent sedibus, locis nempe, quos auspicato cepissent, quos diximus esse *lucos*; necessarium fuit, ut antiquos saltus silvasque ad culturam redigerent: cumque ignem invenissent, quem heroicum inventum cum Virgilio supra memoravimus, nemora incenderunt: cumque ferrum ad humanos usus, et præcipuum aratri fabricam nondum nossent possentve; terram igne subactam duris lignis curvis, ea facilitate qua nunc etiam terras pluries aratro versas rustici solent, ararunt: unde *urbs* Latinis dicta ab *urbo*, sive *urvo*, quod aratri curvaturam significat; et *ignis*, ut magna occasio fundandæ humanitatis, in *altera sacrorum præcipua parte*, præter *aquam*, habitus est: et *aqua* et *ignis* pro civilis vitæ communionem deinde Romanis dicta mansere.

Urbs unde dicta?
Ignis altera præcipua pars sacrorum.
Aqua et Ignis pro civitate.

Igitur qui sub *Theocratia* vivebant, ii soli *temperati*, qui

(*) Hoc capite Auctor extruit constantiam incrementis oeconomicæ primorum patrumfamilias auctoritatis in clientes commemoratis in Lib. 1, p. 52, 54, 132, 134.

Ut religio virtutes
humanas peperit,
Prudentiam,
Temperantiam,

Fortitudinem,
Justitiam.

Quae prima in ter-
ris *justa*?

Fortis qui?

Vir fortis pro
pudico.

Optimi qui?
ἄριστοι unde?
Mars fortium cha-
racter.

Prima fortium fa-
cinora.

Ἀρειοπάγος unde?

Παγή quid?

uxores et certas et unas et perpetuas sibi habebant; ii *prudentes*, qui de Caelo, quem Deum putabant, id consilium, quod ipsis *Jous*, *Numen*, *Fatum* erat, in capiendis uxoribus, in deligendis sedibus utrisque sibi certis auspicia secuti sunt; ii *fortes*, qui agros domuere culturae, unde primi fortasse *domini* dicti: ii *justi*, qui mortuos terrae redderent, a qua primum datos rebantur: quae *prima justitia* in terris fuit; unde mansit *justa persolvere* pro *sepelire*: atque has omnes virtutes *pietate*, quae earum omnium et principium et finis erat, complectebantur.

Igitur ii soli *Optimi* priscis, *Fortissimi* dicti, quibus idem *fortus*, ut nunc nobis *bonus*, significabat: et *pudor* Latini praecipua pars fortitudinis habita, ut Pamphilus Terentianus:

..... amavit: tum id clam;
Cavit, ne ea res sibi unquam infamiae esset,
Ut virum fortem decet.

Qui Latinis *Optimi*, Graecis *ἄριστοι* appellati, ab *Ἄρης* *Mars*, ex eodem *fortitudinis* fonte, ratione tamen diversa: *Mars* enim fortitudinis heroicus est character; unde postea belli divina mens, seu voluntas, seu fortuna habita est; ut docent illae poeticae locutiones, *aequo*, *iniquo*, *dubio Marte* pugnare, et *Mars communis*. Sed *Mars prior bello* fuit, qui bellum invenit: nam prima *ἀρετή*, seu *virtus*, seu *fortitudo* fuit *terras subigere*, deinde successit *subigere bello populos*, prius *pugnare pro aris*, et miseros ad eas confugientes a violentis protegere, quae mox dicemus prima in terris *Asyla* fuisse; deinde *pugnare pro patria*; unde mansit id dictum, *pro aris focusque pugnare*: et quum fortitudo in terris extitit, vera virtus extitit, quae ad salutem, non ad perniciem sit comparata.

Ab hac eadem origine est *Ἀρειοπάγος*, quem describunt quidem Eruditi communiter *Vicum Athenarum*, sed a *templo Martis* ibi sito sic dictum volunt. Rectius et simplicius ex *nostris Principiis* dicamus, *ἀρειοπάγος* *Vicos* fortium fuisse, ex quibus Athenae, ut tradit Graeca Historia, coaluerunt, sic dictos a voce *παγή*, quae communis et Graecis et Latinis originis, significat Latinis *fontem*, Graecis *collem*, *saxum*, *rupem*, quod in montibus ut plurimum fontes nascantur. Itaque quod Juvenalis *Ἀρειοπάγον* vertit *Martis curiam*, ibi *πάγος*, κατὰ λέξιν sonet *curiam*, non *collem*, *saxum*, *rupem*, ut clarissimus Antonius Salvinus mei honoris caussa adversus *Synopsim* objiciebat: quia nostra

Philologiae Principia nondum viderat, quae speramus, cum legerit, probaturum. Namque hac ratione dicimus, primos fuisse pagos, curias dictas; cujus vocis a majoribus gentibus *Romana Historia* repetit antiquitatem; quae narrat, Romulum urbem in tres curias divisisse: et ex earum collectione gravis conjectura est, ut *Cures* plurali numero *Sabinorum oppidum*, quod Dionysius *gentis caput* appellat, tanquam *Quires*, ab antiquo forsan monosyllabo *Quir*, dictas esse; cujus civitatis *Optimates Quirites* dicti, quos a victis *Curibus* Romam importavere Romani: qui, quia *hastis* armarentur, quod *teli genus heroicum* diximus supra, et infra dicemus, *quirin*, *hastam* pro viro *hastato* dixere: quod paupertati linguae convenit; cum nos in hac copia ornata caussâ dicamus *centum ductat hastas pro centum hastatos*; et sic a *quiri*, hasta, Romulum *Quirinum* appellatum fuisse constet. Itaque iidem fuere *Quirites* sive *Optimi Sabinorum*, ἀριστοκρίται Atheniensium, et κρηῆτες Cretensium, ex *Ida Phrygiae monte* oriundi, quos sic dictos putant ἀπὸ τῆς κουροπορίας, eo quod Jovem puerum vagientem inter ipsos absconditum, armorum strepitu celasse, et aluisse narrentur, ex hac ipsa nostra *Temporis Obscuri Historia*; qua *Optimi Auspicio*rum beneficio a propudio nefario et impia inhumanitate in *lucis* latuisse narravimus: ex qua origine *Latium* dictum docuimus. Et sic neque, ut Varro, a *Cura* dicta *Curia* est, neque, ut alii volunt, a Graeca voce *κρηῆς*; sed et vox Graeca et Latina ab aliqua origine communi, quae non alia fuerit, quam *Quir*, et *κρηῆς* derivetur: et *fortis* ab *hasta* Sabinis, a *manu* Graecis dictus, quod *fortis manu* spectetur: et ut Latinis *Quirites* in concione, sive *Patres hastati*. ut de Germanis idem Tacitus narrat; ita Graecis *κρηῆς* dicebatur et ipsa *concio*, et *concionis* locus, et sententia, quae suffragiis vincit: unde proverbium ἀτῆ κρηῆς, eadem plane significatione, qua prima Romanorum *Comitia Curiata* ex Pomponio et Budaeo, Libro priori probavimus (1).

Cum tot his tantae antiquitatis rebus, et illa quoque convenient, hos *Areopagos* principio fuisse *parvas Optimatum Respublicas*, quas nos primas omnium in terris natas Libro priori probavimus, et latius demonstrabimus infra, quae ante *Cecropis Regnum* peculiare habuere Reges, ut tradit Pausanias (2), Reges nempe *Optimatum*; et templa

(1) Cap. Cl.

(2) In Attic.

Minervae Mythologia.

pagatim sacrata, et in quoquo peculiare quoddam Numen coluisse, universos vero magno in honore habuisse *Minervam*, quam *Optimatium* Deam diximus; eique *noctuam* attribuisse, nocturnam avem, ab eo latendi pudore, quem experti fuerant, omnis humanitatis esse principium: *Areopagitas* summam in cognoscendo et iudicando de caede severitatem, ut mos est in rebuspublicis *Optimatium*, conservasse. In *Areopago* caedis reum *Martem*, iudicantibus *duodecim Diis*, esse sex sententiis absolutum; et eam suffragiorum parilitatem, *Minervae calculum* dictum; quod *Minerva* character sit *Optimatium* in iudiciis: unde ei ob id quoque attributa *noctua*, quod *Areopagitae* noctu iudicarent; quae Dea *Pallas* quoque est, sive Sapientia *Optimatium* in bellis, uti *Mars* est rabies et furor armorum (a). *Theseum* ex his *Martialium* fortium virorum *pagis* composuisse *Athenas*, et fundatam libertatem his *Optimatibus* miscuisse, unde hic *magnus Athenarum Senatus* erat. Laxato plebi ordine, ut solet, ubi *Respublicae* naturâ liberae sunt, *Draconem*, qui *Optimatium* rempublicam meram restituere voluit, nam *leges sanguine scripsisse* dictus est, eum ordinem delevisse, et *Ephates* creasse, qui de caede cognoscerent. *Solonem* restituisse, et magistratus spectatae virtutis in eum ordinem cooptari lege permisisse; et sic virtuti eum aperuisse ordinem, ut veram libertatem decebat.

Levitae,

Ex eodem *fortitudinis* fonte, vocibus tamen diversis *Levitae* dicti ab לוי , *El*, *fortis*, *illi isti*, *illae istae*, *hi hae*, *Deus*, ex qua Tribu sacerdotes erant, quibus decimae pendebantur; ex quibus *Sanhedrim*, seu magnum Concilium maximâ ex parte componebatur: in iis semper fuisse insigne virtutis specimen; ipsis res publicas demandari; ipsos in ejus reipublicae motibus semper ad meliorem partem, ut *Optimates* solent, accedere; tandem potentiâ praenimiâ degenerasse, et occupasse rempublicam, ut *Optimates* corrupti solent; qui haec cuncta cogitet, eos *Hebraeorum* *Optimates* fuisse affirmabit.

Hebraeorum Optimates.

Ex eadem origine *Respublica* *Optimatium*, *Aristocratia*, *Respublica* *Levitarum*.

Itaque ex eodem *fortitudinis* fonte, rationibus diversis, quod Latinis dicitur *Regnum Optimatium*; ex eodem Graecis Ἀριστοκρατία , *Hebraeis* denique *Respublica Levitarum* erat.

Mars plebei, *Minerva heroës* in bello.

(a) Ut apud Homerum *Jupiter Marti* a *Diomede* vulnerato dicit, eum tam *improbum* esse, ut nisi ex se genitus esset, *infimus omnium Deorum* haberetur: at *Pallas Minerva* primum post *Jovem* in concilio habet locum, et in contentionibus semper *Marte superior*.

Quapropter non verborum origines nobis sunt praeceptua
disserendorum fundamenta, quod praestantissimus Salvinus
non injuriâ reprehendebat; sed rationes quibus nostra dis-
sertata nituntur, novas verborum origines et longe alias,
ac quas Grammatici hactenus rationis expertes memorant
magis, quam docent, aperiunt. Quin si nostris principiis
hanc Temporis Obscuri Historiam triplici linguâ Eruditi ur-
geant, eâdem numero ratione, qua eadem in vita utiles
sententiae aliter atque aliter pro diversitate linguarum in
diversa proverbialia abiere, *Novum Etymologicum* adorna-
bunt; qui ex tenebris obrutae antiquitatis innumera, quae
nunc vix, ac ne vix quidem quis cogitaverit, eruent in lucem.
Haec diximus, ut nostro Italiae ornamento Antonio Salvino
responderemus: nunc ad nostram Historiam redeamus.

Novi Etymologici
Specimen.

Ejus promovendi
ratio.

Cl. V. Antonii
Salvini elogium.

Optimi igitur cum terras colere coepissent, qui mos diu
mansit apud Romanos, ut Patricii agriculturam facerent;
unde Fabii, Lentuli, Pisones, Scipiones a ruris vocabulis
appellati, et T. Quinctius ab aratro ad dictaturam vocatus
est; et inter alias satis multas gentes Agricola nobilissimi
habiti; sementem frumenti, Latinis *farris* dicti, fecere: et
quia ii in terris Sacerdotes erant, ut latius infra dicemus,
hinc mansit Romanis, ut Sacerdotes *farre* et *vino* litarent;
et Sacerdotum nuptiae *confarreatio* celebrarentur (1);
quas *Farracia Sacra* (2) appellarunt. Nec nisi e *confar-*
reatis nati, *Flamines* erant: quem nuptiarum ritum alia-
rum gentium, et in primis Anglorum observant Eruditi.

Cur *Farre* et *Vino*
litatum?
Confarreatio.
Farracia Sacra.

Et mansit quoque Romanis mos, ut fortibus bello viris
certa *farris* mensura militari praemio daretur; et *adorea*
appellaretur gloria militaris, quod *far* ipsis *adur*, sive ab
eo primo silvarum incendio, sive quod tostum ederent,
dicebatur (a).

Adorea,
Adur.

Tandem ii agros, quos sibi colendos destinaverunt, *mo-*
dico aggere munire, qui sunt *termini agris positi*, quos
dicit Jurisconsultus. Atque ab eo, quod intra eos terminos
se continerent, et quasi iis terris haerent, ut qui cum
vaga multitudine errare nollent, hinc puto *heros* dictos ab
haerendo, quamquam postea a littera elisa sit, eadem

Herus uode?

(1) Ulp. in Inst. et in Fragm. (2) Dionys. lib. II.

(a) Ab *adore* volunt Grammatici dictum *adorare*, quod sacrifi-
care significat: quod etymon sicut, Heroum nuptias sacrificiis esse
celebratas: quae nuptiae *confarreatae* Sacerdotum postea mansere
Romanis.

Adorare unde di-
ctum.

*Hereditas primi-
tus quae dicta?*

Primum civilis po-
testatis rudimentum.

significatione, qua in rebuspublicis Aristocraticis dicuntur *i Signori*; et eorum ditionem dictam *hereditatem*, ut significaret *Signoria*. Quare si advertas quae superius de liberrimo legandi in *Testamentis* jure diximus, comperias in patrefamilias testamentum condente personam summae Potestatis civilis inchoatam.

Interea multitudo nefaria in insignem frequentiam aucta est, et frugis caritas infirmis industriam intendit, ut glandem tempore legerent, quam in hiemem asservarent. Sed violenti, ut solent, in ocio desides, ubi ipsos fames urgeret, lectas fruges ab infirmioribus rapiebant, et obsistentes necabant; atque adeo injuriis et caedibus grassabantur; et sic erant *homines hominibus lupi*. Quin, ut audaces solent, ausi quoque sunt de terrae cultis fructibus degustare, et praedabundi, quos diximus aggeres, seu fines ab Optimis impositos agris superarunt: quibus Fortissimi, qui castitate veneris, et diuturnis ruris operis corpus, et per crebras cum feris pugnans, ut suas sedes tuerentur, animum adversus terrores firmarunt; obviam ferociter facti, audaciam virtute superantes, ob suarum rerum tutelam, interfecerunt.

Sagminum historia.

Unde verbenae
sanctae?

Sancti muri?

Sanctae leges,

Sacri homines primi

Legati sancti,

Caduceus.

Cur *sanctae ver-
benae* ex arce?

Fortē aggeres *sagminibus* postea conseruere, ut nunc passim sepes videmus: ac posteri putarunt, et *sagmina* et *aggeres* caesorum violentorum sanguine *consecratos*. Hinc *verbenae*, quae eadem sunt ac *sagmina*, sanctitate donatae sunt: atque inde *sancta moenia* (1), quo sensu *moenire*, seu *munire viam*, *aggeres* dicuntur: idque est, quod *muri* jure gentium *sancti* dicuntur, jure inquam harum gentium nempe majorum; et *sanctae leges* ab illa earum parte, quae *sanctio* appellatur, quae poenas inrogat in transgressores. Atque ii primi *Sacri* fuere, et coepit consecrationem mors consequi consecrati: unde fluxit in XII Tab. cap. illud *de Damno: Qui frugem aratro quaesitam noctu secuerit, vel paverit, Cereri SACER esto*. Hinc Legati Latini has virgas gerebant, ut earum religio ipsos protegeret inter hostes; unde ab harum jure gentium *Legati sancti*: ut ex eadem fortasse religione Legati Graeci ferebant *κηρυκεῖα*, qui latine *Caducei* dicuntur. Hunc Romani cepere morem, ut forsā hac *herba arcem consererent*, quo facerent, exemplo primorum aggerum, sanctiorem; et ex *arce verbenas sumerent*, quas ferrent inter hostes Legati: quae sane herba nisi communiter *sancta* haberetur, qua

(1) L. Sanctum, D. de rer. divis.

ratione sanctum significare hostibus legatum posset, non plane video. Neque prave eos existimasse crediderim, qui *sanguineis his virgis parricidas caedi* dixere (1): nam Romanos eum morem a gentibus majoribus accepisse putarim; inter quas cum omnis caedes parricidium esset, his virgis parricidam caedebant: ut significarent, eum ab ipsis rebus, quibus *fas* erat homines vel ab hostibus protegi, dignum esse ut puniretur; et sic eo poenae genere parricidium inter omnes gentes abominandum nefas esse docebant. Hinc postremo *sagmina* dicta conjicio, *oleas, myrtos, lauros*, quibus *ornabant aras*; quia primi terrarum aggeres, ut mox dicemus, primae in terris *Arae* fuere.

Cur ex sagminibus ornatae Arae?

Per ea quae memoravimus virtutis facinora Optimi, Fortissimi *lege potentiae* a natura meliore dictata *jus agrorum optimum*, seu fortissimum condidere: quod postea Romana civitate constituta, *Jus civile* a Romulo in Divos relato, appellatoque *Quirino*, consecratum, et *Jus Romanorum Quiritium* dictum est (2).

Juris Optimi origo.

Et ob eadem ipsa praeclara virtutis facinora Optimi, Fortissimi *cluere* dicti sunt, quae antiqua vox est, et significat, ob armorum victoriam celebrari. Victoria enim prisca *cluer* dicta; et *Incluti*, sive *Inclyti* proprie *victoriae clari* appellati: unde conjicio *gloriam* Latinis dictam, quae definitur *Fama meritorum* in genus humanum maxime pervagata: cujus vocis origo videtur Latinis cum Graecis parva mutatione communis, ut quae Latinis *cluer*, Graecis *κλῖος*; unde *Hercules* dictus *Ἡρᾶς κλῖος*, *Aëris*, sive *Junonis gloria* (a). Inde tot *Hercules* antiquitas habuit, ut quadraginta tres Varro numeret: quorum omnium antiquissimus habetur *Ægyptius*; et inter celebres sunt, *Phoenicius* unus *Tyrius*, alter item *Tyrius*, dictus *Asiaticus*, *Hercules Lybicus*, *Hercules Creticus*; *Hercules Romanus*, quem *Sancum*, vel *Sangum*, vel *Sanctum*, item *Semonem Fidium* dixere; *Hercules Germanus*, quem et *Celticum* plerique dixere; *Hercules Gallicus*: sed omnium celeberrimus *Hercules The-*

Cluere quid?

Quid Cluer?
Qui Inclyti?
Unde Gloria?

Hercules unde?
Unde Hercules plures?

Herculis Romani nomina.

Herculis mythologia.

(1) Ad l. pen. D. ad l. Pompejam de Parric.

(2) Lib. priori, a Cap. XCV, CIV, CXXXVIII.

(a) *Κλῖος* Graecis, *cluer* Latinis, *gloria* utrisque, est Poëtarum *fama*, quam ipsi *alatum* tingunt; quod *alae* Patriciorum stemma fuerit: in *summa sedere turri*, in *Regum turribus* Poëtarum, in *urbibus Heroicis*, quae inferius declarantur: atque ab hac usque ultima antiquitate *gloria* fuit, ut eam Cicero definit, *fama meritorum* in genus humanum pervagata.

banus, dictus *Amphytrionides*, de quo Graeci numerant *duodecim aerumnas*, sive labores, et ferme omnes *Junone imperante*, Aëris Dea, imperantibus auspiciis in divinae ab Jove originis experimentum. Et Hercules *Caelum sustinet humeris*, quod Optimi, Fortissimi primarum gentium religiones fundarunt: *terras monstris lustrat, purgatque*; quia Optimi, ut quas sibi legissent sedes, obtinerent, cum feris pugnare, easque extinguere debuere; quas vagi et erronei nihil aliud opus habebant ad sui salutem, quam fugere: *igne*, non *ferro hydram extinxit*, nempe ingentem Terrae silvam, cui ὕδωρ, *aqua*, recentis Diluvii humor dederat nomen (a): quae *Herculis Hydra* in alia antiqui Orbis parte ex eadem ratione fuit *Cadmi serpens*, et *Apollinis Python* (b); et aquei serpentes *Dracones* dicti: *ad inferos descendit*, uti et postea *Theseus*, dictus *Hercules alter*; uti frumentum satum terrae demissum est *Ceres inferis abdita*; et *Dis* inferus Deus (c); unde eos agros cultos terminis distinctos principio dictos putem *ditiones*; quae postea *Territoria* a Juriconsultis sunt appellata (d); *Cerbero catenas injicit*, hoc

Quid Hercules *hydra*, *Cadmi serpens*, *Apollinis Python*?

Unde *Ditio* dicta?

Serpens Terrae character,

(a) Nam *Serpens* fuit heroicus *Terrae* character; sive quod sit animal omnium intimum terrae; sive quod vario colore, nempe *nigro*, quo perpetuo adjuncto Homerus Terram appellat, *viridi, flavo*, Terrae varios colores imitetur. Unde apud Homerum habes *Serpentem*, qui in arboris nido octo passerulos pullos, tandem matrem voravit, *Chalcantem* ex nostris *Mythologiae* principiis *Terram Trojanam* interpretari, in Graecorum potestatem novem post annis venturam: et Graecos, dum graviter cum Trojanis ad naves pugnant, a *supervolante aquila caesum anguem*, qui inter ipsos deciderat, accipere, omen, se *Trojana terra* posituros.

(b) Et *Serpentes Mercurii caduceo involuti*, et *Medusae capilli in angues* conversi, et *Chimera* qua parte *Draco* erat, ut hoc Libro et Notis infra. Quin ab ipso Hercule non semel *angues* memorantur *extincti*, ut a puero in *cunis discerpti*: quia in agricultura Heroïum pucritia versata est; sive terrarum subactio fuit prima Heroïum aerumna: ab eodem *caesus Draco*, qui Hesperidum hortos custodiebat; ut inferius in Notis quoque: quae forsân in aliis Graeciae orbibus aliae ab *Hydra* fictae sunt fabulae: et ita ob horum ignorantem characterum *Serpentes, Draco, Hydra ex uno plures Herculis labores* facti.

Mythologorum error.

Nota reipublicae Optimatum; Ordinis opulentia.

(c) A quo primi agrorum domini, *primi dites*, seu divites fuere: unde *Respublicae*, quae postea ex his *ditibus* conflatae sunt, *Optimatum* fuere: quarum nota praecipua est, *Ordinis opulentia*: quae est ratio cur lege Agraria Patres dicebant *Rempublicam Romanam labefactari*.

(d) *Italice Signorie*; ut his ipsis de caussis *Venetæ Respublica* orta, vocabulo maxime proprio *Signoria Veneta* appellatur, et *Dominio Veneto* ejus ditio.

est caninam hominum impiorum impudentiam coercet; et ab inferis educit, hoc est a sepulchris arcet, qui cadaverum carnibus, et tabo non vescatur. Idem *Tyrannorum extincor*, quod hac victoriarum fama (a), qua Optimi cluebant, erectos infirmiores, ad *Inclytos* Latinorum, ad Graecorum *Hercules* ab violentorum injuriis confugisse necesse est, qui pro infirmiorum tutela violentos, si obsisterent, occidebant: et sic *Inclytorum* ditiones *Asyla* sunt profugis constituta, quorum primum *Cadmus*, quem diximus alibi, primorum urbes condentium characterem, Thebis constituisse narratur. Quare non ex *vetere condentium urbes consilio*, ut Livius ait, sed a miserorum misericordia, atque adeo ipsa natura humanitatem dictante, *Asyla* sunt introducta (b). Itaque *Inclyti* civitates primi fundarunt, *Hercules Spartanam*, cujus posterius *Heraclidæ* rexerunt; Theseus, ut Plutarchus narrat, *magnus Herculis imitator, Atheniensem*.

Asylorum origo.

Namque haec *Asyla* principio *Arae* dictae indidem, unde *Aræ* unde? *arare*, et *urbes* ab *urbo*, aratri curvatura, unde est et *urbis* unde *Urbs*? *urbis*, aratro definire (1). Itaque *Asyla* fuere terrae quae a *Urbe* unde *Hara*? *Fortibus* aratro erant designatae: ex qua ipsa origine *hara*, *septum pecudum*, unde postea *hara* pro victima, atque inde postremo *haruspicina* appellata; atque indidem *ara ipsa*; Et *Haruspicina*? non ab ἀρή, *votum*, quod temere Grammatici, sed qua *Aræ* (*).

(1) L. 139, D. de V. S. § Urbs.

(a)* Quae κλιος Graecis, *cluer* Latinis, *gloria* utrisque, est Ποῦ-*Famae mythologia.* tarum *Fama*, quam *alata* fluxere, quod *Alae* stemma erat *heroium*, ut inferius: in summa sedere *Turri*, in *Arce heroica*, in *Regum Turribus*, quae, ut in his *Libris* et *Notis* dictum, principio in edito sitae sunt: et ex *eu Turri fortium virorum nomina proclamare*, nempe ob *feras extinctas et violentos ad aras caesos*: inde vulgi *rumores excipere*, sive *preces ad ipsorum asyla confugentium*: a qua *Fama* forsitan dicti *Famuli* et *Familiae*, quamquam postea primae syllabae quantitas mutata sit, ut a *Cluer* appellati *Clientes*. Atque hi *Heroës* primi et proprie *Famæ Inclyti* dicti sunt: unde κλυτρος, *Κλυτρος* *Inclyti.* *Inclytus* apud *Homerum*, perpetuum adjunctum *Deorum, Regum, Heroium*: atque id est, quod, dum apud eundem instruitur contra *Trojanos universus Graecus exercitus*, et expeditur ad pugnam, per *Heroium ordines Fama pervolat*, per *catervas plebejorum non item*. Hos gigantes *Særa Historia antediluviana* appellat *potentes a seculo viros famosos*.

Famuli inde dicti, unde Clientes.

(b) Horum primorum in terris hospitem character expressissimus est *Heros*, quem *Homerus* narrat *hospitio in via extracto omnes praetereuntis promiscue excepisse*: quam *indiscretam hospitii celebrandi rationem* *Plato* apud *Spondanum* in *Notis* ex errore vocum alienatarum de suis hospitibus jam exultae humanitatis accipiens, reprehendit.

(*) Vide infra § Ad hoc quod, narravimus.

nos dicimus ratione; quia in primis aris *prima vota*, prima *αναθήματα*, *primi homines sacri caesi sunt*.

Fines agrorum *Ara*.

Aras autem primitus fines agrorum dictos docet celebris apud Sallustium (1) historia de *Aris Philenorum*, quae in Cyrenaica regione fuere finis Imperii Carthaginiensium Ægyptum versus in illa terrarum vastitate a Philenis fratribus definitus. Hinc in Geographia tot urbes ubique *Ara* vel *Arae* appellatae. Quin in Sacro Codice, notante Cellario (2), *Aram* primum et universale vocabulum urbium ac regionum fuit. Etenim quo sono Graecis *ἀρά* *votum*, Latinis *hara*, prima haspirata *Septum*, Hebraeis ultima haspirata

אֲרָח *arah* carpsit; unde אֲרִי *Ari*, *Leo*; et אֲרָם *Aram*; nomen *proprium viri*; a quo *Aramia*, *Syria* dicta; et אֲרָמִי *Aramaëus*, *Syrus*: et ab eadem origine אֲרָמוֹן *Armon*, *Arx*,

unde forsán *Arma*, quia *arcent*; et *Armon*, *Palatium*, turris regia, forsán a *septorum palis*; a quibus *palis* forsán *Pales* pastorum Dea. Hinc ad *Aram confugere*, confugere ad Asylum. Ex quibus omnibus celeberrima Atheniensibus mansit, *Ara miserorum*, sive *infelicitium* dicta, quam *Herculis Posterì* constituisse a Graecis traduntur; argumentum gentis praeter ceteras humanissimae, quo merito super alias nationes se extollebant, quod inter ipsos *Asylum* omnibus miseris, profugisque sanctum et inviolatum pateret; quo forsán exemplo omnia templa Graecis vocantur *Asyla*. At apud Hebraeos *sex Asyla* constituta, *sex urbes Levitarum*, qui populi Hebraei *Optimates* erant. Neque hunc majorum gentium morem oblitterare Romani, apud quos *Curia*, quae ex Senatoribus sive *Optimatibus* componebatur, *Ara Sociorum* habebatur, et a Cicerone sic dicta, ad quam *Socii* populi Romani ab aliena vi et injuriis, tanquam ad Asylum confugiebant: unde *Patres de repetundis perpetui Quae-*stores fuere.

Arae Clementiae Atheniensium.

Sex Asyla Hebraeorum.

Curia Romana:

Ara Sociorum.

Prima humanitas fundavit Respublicas.

Igitur vides non tam una ex *arcanis regni artibus*, quae ferme omnes sunt *infirmiorum consilia*, quam ex *Fortissimorum magnanimitate* jus Asylorum fundatum, et Asylorum jure respublicas primas *Optimatium* conditas esse, ut Libro priori diximus (*), et heic latius dicemus: nec regna ex *dominandi aviditate*, sed ex *humanitate protegendi infirmos* adversum vim primum in terris orta. Quem gene-

(2) De bello Jugurth.

(1) In Geogr. antiq. lib. III, cap. XII.

(*) Cap. CIV.

rosorum majorum gentium morem *Veneti Patres* (a), qui eos plurimum referunt, diligentissime custodiunt: nam iniseros, qui vel ob magnas Regum inimicitias ad ipsos confugiunt, sancte in fidem recipiunt, et fortiter tuentur.

Venetæ Reipublicæ laus.

Ita qui *Inclyti* suas ad aras profugos in fidem recipiebant, ob hoc beneficium *Fortissimi* appellati ea significatione, qua aliis utilissimi: quo sensu *Fors Fortuna* bona fortuna dicta, et hinc appellati *Optimi*, quod *bonum* sit quod alios beat; unde *Deus Optimus*, qui prodest omnibus, et semper prodest; et *bonus Vir Romanis Judex*, qui alienæ utilitati studere debet, non suæ: unde vocabulum ipsum docet fortitudinem veram ad tutelam, non ad perniciem natam esse.

Cur *Inclyti* dicti *Fortissimi*?

Optimi.

Vir bonus pro Judice unde?

Quod autem infirmi *Fortissimorum*, *Optimorum auxilium* adversus violentorum injurias implorabant, dixere *Opem*, a recto *Ops*, quæ vox una est ex infantis linguæ monosyllabis, quam Latini, ut supra vidimus, post *Fas*, Græcis dictam *Themis*, secundum fecere Numen. Ex qua *Ope* temporis lata infirmi recepti hos *Fortissimos*, *Optimos* appellavere; quia sua infirmorum capita tuerentur, appellavere *Patres*, appellatione a *Diis* ad illos translata (b): qui mos

Ops Dea quæ?

Cur *Optimi* dicti *Patres*?

(a) Uti Herodoto tradente, lib. IV. apud Spartanos *Optimatium* quoque *Rempublicam* publice instituti *Proxeni* dicti, qui hospitem curam cultumque haberent.

(b) Quæ appellatio ante a Patribus translata fuerat ad Deos, ut his in *Notis* sup. ex eadem rationis similitudine: prius *Deos* dixere *Patres*, quia iis nulla erat in terris persona *Patribus* dignior: deinde, nihil usquam *Diis* dignius intellexerunt, *Inclytos errorum servatores* appellavere *Deos*; sicut postea, Regnis heroicis constitutis, quia super Regem heroicis ordinis nihil in terris dignius intelligebant, *clientes* suos *Inclytos* appellavere *Reges*: cujus antiquitatis bellissimum extat vestigium in *Achillis clypeo* apud *Homerum*; ubi paterfamilias messoribus bovem comendendum dari jubet, qui cum accepto describitur, et *Rex* discrete appellatur: unde fortasse mansit *Græcis*, quod *Parasiti* ens, qui sibi darent coenam, *Reges* appellarent, ut ex *Comœdiis* habetur: et *Romanis*, apud quos *clientes* suos *Patroni* mane salutantes, *Reges* appellabant, a quibus postquam in forum comitati, vesperi domum reduxerant, coena donabantur, primo *clientum obsequio* in hunc *comitatus* luxum, et primis eorundem operis in hunc *cultum* translatis, in summa *Romanae gentis* magnificentia. Atque hæc omnia ab ea prima *clientelæ* origine, quod *Inclyti* receptis agros assignarunt, in quibus colendis de *Inclytorum* substantia vitam sustentarent, quam salvam cupiverant: nisi si vocabulum *Rex* natum sit in hoc rerum articulo a *regendo*, seu sustentando; deinde *Rex ordinis* dictus, qui in turbis cum plebibus sua ferocia ordinem sustentarunt.

Cur *Dii* dicti *Patres*?

Cur *Inclyti* dicti *Dii*?

Cur *Inclyti* dicti *Reges*?

Qui *Reges Parasiti* *Græcis*?

Cur *Patroni Romani Clientibus Reges*?

Unde *Rex* dictus?

Primi pastores gentibus Reges.

Hinc sequentia conficiuntur: I. *Reges*, uti apud *Homerum* passim,

Romanis mansit, ut qui Patriam servassent, ut Camillus in sago, Cicero in toga, *Patres Patriae* appellarentur: quam appellationem ab Augusto traditam, sequentes sibi *Principes Romani* tanquam hereditario jure sumpsere; quod Augustus patriam bellis civilibus occidentem servarat; et ad hanc vetustatem antiquitatis doctissimus Poëta respexit, quum de Augusto cecinit,

. . . Ille mihi semper DEUS; illius ARAM
Saepe tener nostris ab ovilibus imbuet agnus.

Ratio duum ordinum jure divisorum, ex quibus regna heroica coaluere.

Nam ut legem (1), quam Optimi receptis imponerent, iisdem aequam probarent, dicebant, se ex ea Terra ortos esse, ac proinde sua esse auspicia, quia in Caelo suo capta; unde quantum Caeli solo imminet, tantum Romano Jure est in usu ejus, qui soli dominus est; estque illud, in solo cuique suo aedificare usque ad Caelum licet: item sua esse sacra, suam linguam, ac proinde scientiam sacrorum et legum suam; sua connubia, sua paterna imperia, suas gentes: atque haec omnia, quia in agros venerant alienos, quorum ipsi *Indigenae*, *Ingenui* erant; et sic ipsos unos *heros*, ac proinde nobiles esse: quando igitur infirmi salutis causa in haec omnia aliena venissent, aequum erat, ut *recepti agris adsignatis* sibi ad sustentandam vitam, quam salvam cupierant, contenti essent. Unde *assignatio* postea *Jurispatronatus* praecipua in Jure Romano pars fuit; et in

Prima Lex Agraria in terris nata. Assignationis et agri assignati origo.

pastores populorum primo, et proprie hos *Inclytos* dictos esse, quod *errones pascere*; deinde metaphoricis dictos *pastores gregum*, qui vere non pascunt, sed ducunt greges.

Cur Rex et Heros idem?

II. Atque hoc illud esse apud Homerum, in quaque civitate quot *Heroës*, tot *Reges*, singillatim in Ithaca *Procos*, in Phacacia *tredecim Reges*, *tertiumdecimum Alcinoüm*.

Primi greges hominum.

III. Et quando primi in terris fuere *pastores hominum*, necesse quoque est, prius fuisse *hominum*, deinde *pecudum greges*: qui *greges* exinde mansere dicti *operarum* et *Histrionum* maxime, ut ex Comodiis habetur: et *greges servorum*, quorum clientes, ut alibi dictum, prima rudimenta fuere: et pulcherrimam hujus antiquitatis notam servat etiamnum inter Latinos verbum *segregare*, quod proprie dicitur de meretrice vel concubina quae ab amatore dividitur: quia inter clientes justae nuptiae principio nullae fuere.

Unde greges operarum, histrionum, servorum? Segregare quid proprie?

Primi Duces clientum.

IV. Et *primos Duces* fuisse *Inclytos*, qui hos ducerent greges hominum: in quo ductu stat ex adverso *praecipua clientelarum proprietates*, nempe *clientum obsequium*: unde postea rerum ipsarum naturam factum, ut *clientes sequerentur ad bellum Inclytos*.

Cur Heros et Dux idem?

V. Hinc perpetuo *Ducum* adjuncto *Heroës* ab Homero appellari.

(1) Quam Lib. priori, Cap. CXXVII, *Primam Agrariam* diximus.

doctrina de *limitibus*, unum e tribus *agrorum* generibus erat, qui *assignati* dicebantur: et *recepti* fuerunt tanquam juris majorum gentium servi, sive *servorum* jure minorum gentium prima rudimenta. T. Livius haec partim non omnino tradit ex vero, cum neque illius simplicitatis, neque fortitudinis sit, ut *natae e Terra sibi prolem ementirentur*, quod vitium servile est. Rectius fortasse dicemus, *Inclytos* id verum credidisse; et diuturnitatem temporis in ea linguae et scripturae summa ignorantia, oblitterasse illas primas terras a majoribus lectas esse; et ita vel falsas religiones non mendacio, sed falsa persuasione in republicas promanasse; neque, ut Livius ait, *vetus urbes condentium consilium id fuisse*.

Origo *Receptorum*.

Gentium Religiones et Republicae falsa persuasione, non mendacio fundatae.

Atque de hoc *Jure gentium* intelligendi apud Livium sunt *Patres*, qui adversus *Canulejum Trib. pl. legis Auctorem de Connubio patrum, et plebis*, dicunt: *confundi jura gentium* (idest *majorum*, quae Romani Patres sancte custodiebant): *ea lege perturbari jus auspiorum; eoque discrimine sublato, ferarum ritu* (innuit exleges nefarios, quos diximus), *promiscua connubia haberi, ut qui natus sit, ignoret cujus sit sanguinis*. De his *Inclytorum* patribus accipiendus est *Appius Claudius*, Decemviri nepos, contra *Sextium* et *Licinium* perpetuos legis Auctores *de Consulatu plebi communicando*, inquit: *Patricios privatim auspicia habere, quae Plebei ne in magistratu quidem habent; quos supra diximus Patricios fuisse Auspices majores, et auspicia publica habere: quare Tribunatus plebis verus magistratus non erat; quia cum non haberet auspicia, nullum habebat imperium; ejusque vis omnis non in jubendo, sed in vetando stabat*. Quae a Livio ad Patres a Romulo lectos, et multo magis a Junio Bruto conscriptos translata, tam densas Romanae Historiae tenebras offundunt, ut ex vero P. Decius Mus adversus Claudium pernegantem, Sacerdotia plebi communicari, cum stomacho dicat: *Semper ista audita sunt eadem; penes vos auspicia esse, vos solos gentem habere: en Romae unquam fando audistis, patricios PRIMOS ESSE FACTOS, non DE CAELO DEMISSOS, sed qui patrem ciere possent, idest nihil ultra, quam ingenuos, hoc est e matre libera natos*. Atque haec est ratio, cur alteri Famae apud Suetonium non assentiar, et verius putem *Appiam Gentem* cum *Atta* (1) sub Romulo venisse Romam; nam si, uti altera Fama fert, post Reges exactos venisset; ne-

Historia Romana illustratur.

(1) In Tiberio.

Fundamentum totius Rei Romanae.

que haec Appius tam audacter diceret; et Mus Appio, ut minorum gentium patricio id, quod gravissimum erat, exprobraret. Hoc graviter animadvertendum censeo; namque haec res erit praecipuum omnis Romanae Historiae, politicae et juris civilis Romanorum tum sacri, tum profani, tum publici, tum privati fundamentum.

Clientis unde?

His, quas supra descripsimus, rationibus, Tempore Obscuro *Clientelae* institutae, quas postea Romulus recepit (non, ut vulgo putarunt, instituit), et certis legibus distinxit, ac Patribus Romanis attribuit: et dictae sunt *Clientelae*, quasi *Cluentelae*, a verbo *Cluere*; unde *Clientes*, quasi *Cluentes* metonymicōs, caussā sumptā pro effectu, non a colendo, ut falso Connanus (1) ac Raevardus (2) putarunt.

Clientelarum ubique gentium celebritas.

Quid *Applicatio* Graecorum? Hebraeorum *Famuli*.

Et ita alii alibi legibus *Clientelae* a majoribus gentibus fundatae sunt, et terrarum Orbis Clientibus frequentatus (a). Unde legis Romanos Scriptores *Clientum* mentionem facere praecipue inter Germanos Gallosque, deinde inter Hispanos, Paenos, Italos, Graecos, ut inter Athenienses id jus erat, ut peregrini alicui opulento homini se *applicarent in Clientelam*, ut Thais apud Terentium: et in Sacra Historia legis Abrahamum cum istiusmodi familia cum Regibus justa bella gessisse: cumque diserte non narret ex Dei mandato gessisse, recte conficitur, hoc clientelarum jure gessisse: ut clientelas ex jure omnium ferme majorum gentium fuisse, ambigi ultra non possit.

Clientelae in Latio ante Romulum.

Itaque Romulum eas a jure majorum gentium recepisse monere debet ille Livii locus, ubi narrat *Potitios et Pinarios*, quas tanquam ex nostra doctrina, Livius momentose, *inclytas nobilitate familias* appellat, *Sacra Herculis Romam importasse*: et *Attam Clausum*, quem nos paullo ante demonstravimus, sub Romulo Romam venisse, *cum magna clientum manu* venisse.

Clientelarum partes duae, Obsequium et Operae.

Praecipuae enim et ferme communes *Clientelarum* leges erant *Obsequium* et *Operae*, Patri, Fortissimo, Optimo pro allata ope praestandae; ut jure obsequii Inclytum, quo vellet, clientis sequeretur (b); jure operarum, eas clientis

(1) Lib. II, Cap. VII, n. 1. . (2) In L. Testamentis, D. de R. J.

(a) Unde apud Homerum Graecus exercitus universus in heroēs et plebejos divisus; ut a Romanis Historicis externarum gentium exercitus per earum Principes eorumque clientes descriptos legas.

Clientelae ex Homero.

(b) De quo praeclarus Homeri locus est, ubi Menelaus Telemacho dicit, si ipse et Ulysses Trojā domum incolumes ambo redissent, decrese urbem condere, quo is cum filio et suo populo commigrasset, unā illarum urbium, quibus ipse moderabatur, vacuā relictā.

Inclyto quoque praestaret: ad cuius juris gentium majorum imitationem, servitute et manumissione a minoribus gentibus introductâ, leges civiles de obsequio et operis a liberto praestandis Patrono ob libertatis acceptae beneficium introductae sunt, et assignatio, quam supra diximus. Unde Ulpianus (1) clientes libertis comparat.

Sub his legibus obsequii et operarum clientes recepti conflavere familias, significatione nativa et maxime propria, quae hanc famulorum multitudinem sub unius patrocínio significat, proprie item famuli accepta voce, qua ministrum significat; namque erant Patribus colendorum agrorum ministri: qui quia rem familiarem plurimam facerent, patrimonio, familiae nomen dedere. Atque ab his familiis Patresfamilias proprie appellati sunt; ad quod exemplum postea conceptum caput Leg. XII Tabb. de Testamentis: *Uti PATERFAMILIAS super pecunia tutelave rei suae legassit, ita jus esto.*

Pro hoc obsequio, pro his operis quisque cliens Inclyto promittebat, ei ubi vellet, et quando vellet, se sistere: et sic prima et monosyllaba vox orta, *vas*, *vadis*, communis originis Latinis, Graecis Germanisque; Graecis enim Βάξ Βάξ. idem significat ac Latinis, nempe cum, qui in iudicium vocatus vadere debet: Germanis autem *Vass*, prima *Vassalli* appellatio fuit, unde *Vassus*, et *Vassallus*, et *Wadium* pignus, et *Invadiare* oppignorare. Nam ejusmodi clientelae quaedam majorum gentium minuta feuda fuere. Quare *Elegantes Juris Feudalis Scriptoris* recte et pro hac antiqua, quam natura ipsa linguae eos haec ignorantes docebat, origine, imprudentes feuda *beneficia*, Seniores *Patronos*, *Vassallos Clientes*, *Homagium Clientelam*, *Fidelitatem Obsequium*, militare servitium *Operam* militarem dicere: quam etiam, republica diu libera, plebei Patribus publice praestitere, ut de suo aere militarent: unde in Jure Feudorum sunt *Miles* et *Vassallus* synonyma. Deinde mansit sola *Obsequii* obligatio, qua Clientes Attam Romam commigrantem secuti sunt: quae postea in republica libera in hunc morem conversa est, quo mane plebei togati ibant quisque suum salutatum Patronum, eâ formulâ, *Ave Rex*; ita namque in antiqui regni heroici memoriam appellabant; eumque ducebant in forum, reducebantque domum: quibus pro antiquo victu Patroni coenam dabant; pro qua postremo *Sportulas* dividebant. Atque hi Patronorum Co-

Clientela rudimentum, Jurispatronatus.

Familia proprie dicta;

Famuli.

Paterfamilias proprie dictus.

De origine Feudorum.

Vas quid et unde?

Vass.

Vassus, Vassallus, Wadium, Invadiare.

Clientelarum et Feudorum similitudines excussae.

Militare servitium Romanorum.

Ut clientelae republica libera transformatae?

Comitatum origo.

(1) L. Si vero, § 1, D. de iis quae deject. vel effus.

Curiae,
Curtes.

Heroës,
Viri,
Barones.

Ager,
Possessio.

Alauda,
Feuda.

Laudare Aucto-
rem ex clientelis or-
tum.

Laudimia.

Laudum.

Precariae,
Census.

Non ex Jure Ro-
mano Feuda, sed ex
antiquissimis Feudis
Romanum Jus na-
tum.

Fis.

Feed,
Feida,
Diffidare,
Fida.

mites postea fuere *Comites Principum*; et *Comitatus* primi Latinae Originis Tituli Feudalium Dignitatum fuere. Et *Atria* Patronorum barbaris fuere *Curiae*, seu *Curtes* in re Feudali, Praetoria, seu Tribunalia Seniorum: et qui *Optimi* priscis Latinis gentibus, in re feudistica *Meliores* dicti: et qui Graecis *Heroës*, Latinis *Viri*, barbarice *Barones*, viri fortes, potentes, Optimates regnorum. Sed ex hac earum majorum gentium antiquitate, qua *Ager* erat *Inclytorum*, *possessio* Clientum, in re feudistica passim *possessiones* pro *feudis* accipiuntur; et *Seniorum* sunt *Alauda*, quae *Allodia* vulgo dicuntur, *Feuda* sunt *Vassallorum*, quae in re *beneficiaria* est *summa rerum divisio*; ex eadem fortasse origine, qua inter Romanos postea *laudare Auctorem* fuit in iudicio vocare eum, a quo reus dominii causam haberet; quae una ejus obligationis pars est, qua Patroni Clientes lite implicitos tueri in iudicio debebant. Ex eadem fortasse origine *laudare* Latinis, unde Germanis a *los*, sive *lauds*, provenere *laudo*, *laudimia*, *laudum*; nam *laudimia* est pecunia, quam novus Vassallus Patrono pendit in dominii agnitionem; *laudum* vero arbitrium sive iudicium, quo de Feudo caussa definitur. Hinc cum feudis natae *Precariae* et *Census*, quos primos juris gentium contractus de rebus soli putarim, illum de re aliena possidenda pro libitu domini; hunc sub onere certae rei, vel pecuniae domino in annos pensitandae. Igitur non ex *scintillis Romani Juris Feuda*, ut hactenus cum Oldendorpio putatum est, sed ex his antiquissimis Clientelis, et Feuda, et Jus Quiritium Romanorum duxisse originem, ut Libro priori (1) diximus, jam satis liquido constat (a).

Uti clientes pro vita et victu Patronis *vades* fiebant, ita vicissim Patroni clientibus suam praestabant *fidem*; quam vocem puto monosyllabam in illa infantia natam, *Fis*, cujus obliqui sint et *Fidei* et *Fidis*, quum significat nervum, qui $\chi\omicron\rho\delta\eta$ dicitur Graecis. Et fortasse inde quoque *Feudum* dictum sit a verbo *Feed*; unde postea *Feida* significavit capitalem inimicitiam, unde est *Diffidare*; et inde *bellum* (b): nam *fida* quoque barbarice dicta mansit, jus utendi aliena fruge, glande, vel pabulo sub certo precio constitutum.

(1) Cap. CXXIX.

(a) Nostra ipsissima in Homero feuda vide in Notis Libri prioris, ubi de *Feudorum origine*.

(b)* Quae vocis origo firmat prima bella fuisse *Duella*, quae nos vernaculâ linguâ appellamus *Disfide*.

Ab hac fide forsàn *Herculem* Romani *Deum Fidium* coluere, et per *Herculem* fere semper jurare soliti. Et per Clientelarum occasionem prima eluxit *Juramentorum* religio, unde Romanis *Sacramentum* κατ' ἐξοχήν pro militari dictum mansit. Jurabant autem Inclyti quemque suos non deserturum, proditurumve esse Clientes, quin eos docturum, iisque in eorum temporibus praesto fore. Hinc mansit gravioris sceleris apud Romanos fallere Clientem, quam hospitem, ut Sabinus tradit. Itaque ejus, qui Clientem desereret, proderetve, poena erat *infamia*; nam cadebat illa virtutis fama, qua eum *cluere* oportuerat. Quae poena divina est, non humana, ut alibi diximus (*), cum sit commune humanae rationis iudicium, quod scelerata facta condemnat. Quod solum poenae genus Summos Principes mansit, qui in subditos ipsorum fidei commissos libidine, avaritiâ, crudelitate grassantur, quam nullis potentiae viribus vitare possunt, quia quo gravius premunt, violentius erumpit. Atque ab hac vetustate Romani primum *Patronos*, qui Clientes fallunt, deinde *Tutores*, qui non ex fide pupillorum res administrant, postremo *omnes*, quorum fidei res nostras *mandamus*, et perfide in iis administrandis se gerunt, *infamia* notatos habuere.

Per Clientelarum occasiones coepere optimi feros homines Deorum religiones docere, sive metuere, et vereri Deos: et sic *Poëtae* fuere vulgi *Philosophi*, et *Heroës Poëtae* fuere, quales *Orpheus*, *Amphion*, *Lynus*; quem morem recepere Romani *Patricii*, qui *Patroni* Clientum plebem docebant jura: et prolato Imperio magnifice protulerunt, ut certae Familiae universas Provincias sub Clientelis haberent, ut *Marcelli* Siciliam, *Catonis* Hispaniam, tanquam ut Provinciales Romana Jura docerent.

Eosdem in ruris artibus instituere: namque inter Occidentales, qui falsis religionibus fundati sunt, rustica prior pecuariâ fuit, unde fortes gentes provenere: nam diu Optimos in lucis latitare oportuit, ut supra diximus; deinde auctis familiis agros culturae subigere; tandem gentibus conditis, qui agri *arcifiniis limitibus*, nempe monte, valle, flumine, primas gentes interjacebant, eo pecudes pastum misere; unde in jure *familia* pro patrimonio prior *pecuniâ* est: quo pertinet aureus sane locus, ubi Auctores

Cur Hercules *Deus Fidius* Romanorum.
Origo *Juramentorum*.
Sacramentum.

Prima infamiae poena.

Infamia perfidiae poena.

Unde divisio hominum inter *Sapientes* et *Vulgus*.

Rustica pecuariâ prior (**).

Familia pecuniâ prior.

(*) Pag. 190.

(**) Apud Occidentales. Cf. p. 276.

Ager,
Possessio,
Latifundium.

Cur Orientales Oc-
cidentalibus molli-
res?

Apud gentes nuptiæ
matrimonio priores.

Patres, Genitores,
Parentes quid differ-
rant?

Patres docuere vul-
gus religiones.

Prima poenarum
coërcitio.

Nervus pro carcere.

Fides pro nervo.

de *limitibus* definiunt *agrum* esse manu captum, *possessio-
nem* vero late patentem fundum, quod *latifundium* dixere,
quem initio non mancipatione, unde jus mancipi, sed ut
quisque potuit, occupavit ac tenuit. Atque indidem Ori-
entales molliores, quia, vera religione, vel in falsas degene-
rante, pecuariam principio exercuere, deinde rusticam.

Deinde Optimi suo exemplo clientes docuere, singulas
habere uxores, et ita continentiam colere, et pudicitiam.
Unde clientes animo conjugali, et uxorum custodiâ *matrimo-
nium*, quod *naturale* dicunt, celebrare coeperunt: ex
quibus matrimoniis uno vocabulo et pater et mater dicti;
Optimi namque appellabantur *Patres*, eorum uxores *Ma-
tres*; clientes vero, quia naturâ tantum tales erant, ab ipsa
natura *Genitores*, qua sola certi sunt; et a matribus, quae
naturâ certo pariunt, *Parentes* vocati. Itaque *matrimonium*
inter *plebejos* erat *maris et mulieris individua vitae con-
suetudo* (1); *Nuptiæ* inter *Optimos* erant *viri et foeminae
omnis divini et humani juris communicatio* (2); quae defi-
nitiones re ipsa aliae, pro eadem a Jurisconsultis Romanis
habitae sunt; nisi sint a Triboniano confusae, quia jam
plebi communicata erant omnia patrum jura.

Denique ut Optimi ex Omnipotentis Numinis persuasio-
ne, se submittere Diis et Divino regimini, ita plebei ex
lege Potentiae, quam a meliori natura dictatam diximus,
se Fortiorum Imperio submitterent; et ita *auctoritatem*,
quam sub *Theocratia* habebant in solos *filios*, protulere
in *clientes*; eosque hactenus exleges inchoavere ad civilia
imperia mox futura ferenda.

Nam ex ea auctoritate *prima poenarum*, quae corpori
infligerentur, orta est *coërcitio*, qua patres vinculis eos
coërcabant, qui sibi obsequium aut operas detrectassent:
et primum vinculorum in ea ruditate *nervus* fuit, ex qua
antiquitate Terentius dixit,

In nervum potius ibis;

pro carcer; et alibi,

Vide, ne ista fortitudo erumpat in nervum;

ubi argutatur de *nervo* arcus pertenti, et *nervo* carcere:
et *nervus* principio dicta *fis*, unde mansit *fis*, *fidis*, quae
Graecis $\chi\omicron\rho\delta\eta$, et ad significandam *fidem* genus inflexionis
mutavit, unde *fide obligari*, obligari nexu, *solvere fidem*,

(1) L. 1. D. De Rit. Nupt.

(2) Ibid.

solvere nexum: et *fides* pro imperio accepta in illis locutionibus *implorare fidem*, implorare potestatem, vim alienam; in *fidem recipere*, recipere in potestatem, recipere sub imperium.

Pro potestate et Imperio.

Ex quo majorum gentium Jure patresfamilias famulos detrectantes agriculturam, nexos habebant; unde *nexus*, us, Plauto, dicitur *nervus* in *Poenulo*. Quod jus postea a Patribus in debitores exercitum Romae et Athenis turbarum perpetua materies fuit. Quare caput de *nexis* Majoribus recte putabat, ut diximus priori Libro (1), non ex Solonis legibus in XII Tabb. translatum, quod ante eam legem Romae ex Livio id jus nexorum esset: dicti autem rationem ignoravit, quod ex hoc majorum gentium jure is *mos* abiit in XII Tabb. legem.

Jus nexi fons omnis publici privatiq. Juris Romani.

Atque hac ratione *Patres* sibi adrogare coeperunt *honores*, qui hactenus Deorum proprii fuerant, quod soli Diis habuissent hactenus Imperia: et extitere *primula Magistratum initia*, qui proinde *honores* appellantur, et proprie, ut Aristoteles notat, de Diis dicuntur. Idque egerunt *Patres*, quod se Diis ortos, ac diversi a vulgo generis esse putarent: quare *Viri* sunt appellati, qui idem Latinis sonant, ac Graecis Ἡρώης ab eadem Ἥρα Junone, Aëris Dea, ab Auspiciis, quod ex Auspiciis, quibus divina Inelyti celebrabant connubia, nati essent: quod dat conjiciendum constantem super gentium majorum moribus Romanorum politiam, qui *Sacerdotes*, *Magistratus*, *Maritos* jure et cum imperio in uxores, et *Judices*, appellavere *Viros*.

Honor divinus humano prior.

Magistratus initium.

Optimi medii inter Deos et homines.

Ad hoc, quod narravimus, instar, quod principio *Arae* cujusque jus fuerat, ne quis profugus *intra aram receptum* laederet; totus ager *aratro* designatus *arx* diceretur, et agri finis *ara*: unde *arcere* postea derivatum, ea significatione, qua *Territorium* dictum, quod postea ad possessiones quoque prolatum definitur, Universitas agrorum *intra fines* cujusque civitatis (2): in cujus verbi enarranda origine omnes praeter Varronem falluntur, neque ipse Varro omnia ex vero dicit. Scribit enim *territorium* dictum, quod Magistratus *intra* ejus fines terrendi Jus, nempe imperium habet; et *terrere* quidem *submovere* interpretatur; sed fallitur, dum *submovere* putat, quod Licitor *submoveat* turbam, ut Magistratui viâ cedat; cum *terrere* sit ab eo, quod Inelyti *terrere* violentos, qui profugos *intra aras receptos* persequerentur, ex qua eadem origine ipsas

Arx unde dicta?

Et Arcere?

Territorium unde?

(1) Cap. CIV, § Idque est.

(2) L. 239. § 8, D. de V. S.

Unde *Terra?*
Quae Inclytorum
gloria?

Terras appellatas esse paullo inferius dicemus. Atque ea ratione Inclyti gloriâ ceteris praestabant, qui quam latissimas haberent aras, suaque longe lateque paterent Asyla, ut Svevos narrat Tacitus, in eo gloriam collocasse, ingentibus terrarum spatiis submotos habere hostes. Atque hujus majorum gentium juris propago est *postliminium* jure minorum gentium introductum; quo ab hostibus capti, post suae civitatis fines regressi, priorem libertatem recipiant: et vero nisi quis intra *arces* Imperii, quae hostem arceant, se receperit, is jure gentium postliminio receptus non habetur (1).

Duo rerumpublicarum ordines (inchoati.

Ita Clientelis fundatis, extitere *duum ordinum*, quibus omnes stant republicae, rudimenta, *Inclyti* et *Clientes*; illi sacri, hi profani; illi fortes, hi infirmi; illi sapientes, hi vulgus; ac proinde illi digni, qui heri essent, hi famuli: unde ordinibus omnino duobus omnis respublica constat, altero qui imperat, qui paret, altero: et republicae omnes pietati, religioni, virtuti suas primas debent originis; namque ex Optimis et plebibus primum coaluere, ut inferius dicemus, qui rebuspublicis sedatis *patres* et *plebes*, motis vero *Optimates* et *Turbatores* dicuntur. Et prima illa generis humani divisio introducta, ut alii *viri*, alii *homines* essent, et *viri* essent, qui Graecorum *heroës*: unde Romanis mansere *vir*, vocabulum dignitatis, *homo* naturae; uti *foemina* vocabulum laudis, *mulier* contemptus.

Respublicae ex pietate et virtute ortae.

Et Optimi *tertiï* ab homine Integro *heroës* fuere, *Heroës*, inquam, pudoris, continentiae, justitiae, fortitudinis, sapientiae, humanitatis, quas omnes virtutes colebant ipsa pietate: quales postea Philosophi suos Heroas fingere rationibus studuere. Quare Libro super. (2) dicebamus, si jus majorum gentium Graece vertere quis vellet, ei *δίκαιον ἀρωκόν*, quam proprie tam eleganter dicendum esset.

Viri et homines.

Foeminae et mulieres.

Optimi, Heroës
iachoati Philosophorum.

Et tandem *rebus ipsis dictantibus* (3), nullo mendacio, nullo consilio, nulla arte, sed *solo pudore* propudiosae veneris, et turpis victus, et falsa persuasionem, *Caelum Deum* esse, et per auspicia hominibus imperare; *Patres* sua *auspicia*, suos *agros*, suos *focos*, suas *aras*, suum *ignem*, suam *aquam*, suum *far*, suamque *adoream*, suum *fas*, seu *linguam* putarunt suam. Atque ita *jure sacro auspiciorum jus publicum connubiorum, imperiorum, bellorum, sacerdotiorum; et privatum patriae potestatis, adgnaturum*.

Juris heroici fundatores.

Conclusio hujus Capituli.

(1) Grotius de Jur. Bell. et Pac. lib. III, cap. de Postlim. (2) Cap. CIV. (3) Ut dicit Pomponius in l. 2, § Novissime.

tionum, gentilitatum, ac proinde successionum, testamentorum, tutelarum et nexorum, religione conspersum et commixtum natum est; ut religione omnis respublica, republicâ omnes res privatae, religionis glutino cohaerent; ut religione sublata, omne jus sacrum publicum privatumque corruiere necesse sit.

Clientelarum characterem Poëtae fecere *Herculem*, et eundem ludorum *Olympicorum* Iustitutorem, quorum primus erat *Pancratium*, maxime spectandum ea arte, qua Pancratiastae se humi implicabant explicabantque; qua arte *Hercules* vicit *Antaeum*, quem, cum vincere humi non posset, sublimem raptum interfecit. Hunc ludum dixere *nexum* (1); quo indito vocabulo nullum magis appositum inveniri potuit ad Clientes terrae nexos significandos. *Ludi* autem ab *Olympo* dicti, namque *Caeli observatione* coepere Auspicio- rum religiones; unde *Hercules* putatus *Caelum humeris sustinere*, uti *Olympus* et *Atlas*; et *Atlas* magnus *Caeli Observator*; et *Atlas* et *Olympus* altissimi montes, ad quorum fontes *prini Pudici* adhaesere. A *ludis Olympicis* Graecis coepit historia; quia ab Auspiciis coepit humanitas; et celebris postea Graecis epocha *Olympiades* fuere; quia a Clientelis insigniores res humanae ex- titere; quarum monumento in *Circo Olympico Ara* statuta.

Sed rudiores, quam Graeci, *Galli* Clientelarum fecere *Herculem* characterem, ut Libro super. inuimus, qui *catenulis ore emissis* ingentem hominum turbam auribus catenatam sequentem, quo vellet, duceret: quem hactenus characterem Eloquentiae somniarunt, de temporibus quibus genus humanum infans nondum loqui, nedum eloqui satis noverat.

Hujus igitur tum celebratissimae rei gnarus *Romulus*, sedulus curavit in primis *Aram* dicere *Herculi*, eamque *maximam* appellavit (a): quod *Eruliti* harum, quas nunc scribimus, originum nec opinantes, in Livio tanquam exiguas res de *Romulo* memoraret, reprehendunt.

Has duas, quas narravimus, Theocratiarum epochas *Latini* *Aborigines* et *Evander* excurrunt (b).

(1) Solin. et ad eum Claud. Salmas.

(a) *Arae maximae* historiam pro nostris Principiis enarratam a Corn. Tacito, vide Notam ad Caput XXXI, § Igitur.

(b) Itaque *Evander* character sit *Aboriginum* illorum qui errare destiterunt; et deinde per eam rerum seriem, quam narravimus,

Hercules clientelarum character.

Pancratium juris nexi significatio.

Ludi *Olympici* quid notarunt?

Cur a *ludis Olympicis* incipit Graeca Historia?

Hercules Gallicus clientelarum character.

Arae maximae Historia quid notet?

Aborigenes qui?

Aborigenes, ut Dionysius tradit, *Auctores, Conditoresque gentis Romanae, Italiae Indigenae*, ita dicti, quasi ἀβὸρῖγε-

fuere *Optimi*, qui heroicis regnis per Italiam agriculturā, *arisque fundatis*, demum *operam dedere pasturae*.

Aureae aetatis Mythologia.

Omnia quae ad hanc epocham referuntur, sunt gentium aureae aetatis mores. Et quidem omnes *Philologi* primam omnium aetatem *auream* dicunt; sed cur dicant, fugit eos sane ratio. Nam quid ab *auro* ea aetas dicta, qua aurum impura, ut aliae, terrae minera erat; et ejus purgandi ars nulla; et vel purgati et in splendorem redacti nullus usus agnoscebatur; ut sup. hoc Libro Thearcus auri a Cambyse sibi per legatos diu post eam aetatem missi usum nulum agnovit?

Primum aurum messes.

Hujus aetatis aurum *messes* fuere, ex quarum seu coloris, seu charitatis similitudine, deinde aetate avaritiae et luxus metallum sic appellatum: pro qua mythologia hoc Libro et commode et facile explicantur *aureus Sibyllae ramus, aurei capilli Medusae, aureus imber Danaës, aurcae catenulae Herculis Gallici, aurea Herculis poma, aureum pomum Discordiae*, et siquae alia. Nunc tantum dicamus *auream Graecorum aetatem* respondere *Latinorum aetati Saturni*, qui a satis infra de Diis majorum gentium est appellatus. Hinc illa aperiuntur, *Dis thesaurorum Deus*, et *Dis* idem, ac *Pluto*, inferioris terrae Numen, ubi *Ceres*, semen frumenti occultatur: et *Ceres* in alio Graeco orbe *Proserpina*, quam *Pluto in inferna rapit*: a *Dis* et *Dites* et *Ditio*: primi autem *Dites* fuere agrorum cultorum domini: et *ditio* Latinis dictus *ager*, qui est terra dum *aratro agitur*; ut *arvum* eadem terra, dum *seritur*. *Hercules autem inventiendorum thesaurorum Numen*; quia primi Heroës invenere sata, quorum *Hercules* est character: et *Apollo* apud Plautum in *Aulularia furum thesaurariorum occisor*: hoc est auctores legum, quorum est *Apollo* character, uti *lex* est *lyra regnorum* dicta Poëtis; quae leges cum, qui noctu *messes* secuerit paverit, spendio adegere, ut cap. Leg. XII. Tab. sancitum est: et sic *primi thesauri* proprie fuere *messis, horrea*, ut apud Plautum in ead. *Aulul. thesaurus auri* non pleonasmus, sed metaphora mera sit: uti

Cur aetas aurea ac aetas Saturni eadem?

Ditis, Plutonis,

Cereri, Proserpinae,

Herculis,

Apollinis mythologia.

Qui primi thesauri?

Ut Nilus aurifer dictus?

Aurei velleris mythologia.

Prima poma, vel lera.

Auri idem ac ferri precium apud heroës.

citra metaphoram omnem *Nilus* dictus χρυσορρύας *aurifluus*; nam proprie primum aurum ferebat, *messes*. Deinde simili precio et charitate, qua fuit primis gentibus frumentum, *aureas* dixere *oves*, ut *aureas* dominarum *papillas* Poëtae postremi dixere; principio quidem ob lactis, deinde ob pulchrarum lanarum usum: ut *aureus oves* Argis *Atræus* sibi Thyestem abegisse queritur; ut in *Chalceide* *Æta*, ad cujus *arictis* pellem profecti *Argonautae*; et in *Libia Hesperidae*, unde *aurea mala*, idest ex antiqua lingua *capras* et *oves aureas Hercules* ad suos abegit: unde mansit, ut *Homerus* passim Reges appellet πολυμήλεις. Nam sane auri precium, quod nunc habet, diu latuit: nam *Heroës* *Homerici* id in precio tanto habent, quanto *aes ferrumque* in usum armorum: quod ex innumeris ejusdem locis conficitur, ubi in *Regum thesauris* promiscue narrat conditum *aes, aurum* et *ferrum* fabrefactum: et passim inter heroicas

vas ab *erronibus*: quod etymon Virgilius antiquitatis doctissimus probat, cum *indocile* et *dispersum genus* appellat; quae cum nostra de exlegibus *erronibus* historia congruit.

Et unde dicti?

Evander autem Pelasgicae Arcadiae Rex est *somnium* *Evandri* mythologia. *Philologorum*: ex communibus proprietatibus *Arcas*; quia Arcades glande vesci soliti erant, et pastionibus dediti; nam diximus post Rusticam inter Occidentales Pecuariam natam esse; unde *Pana*, pastorum Deum, propria religione colebant, et a *pueris musicam docti*; unde Virgilio (1)

..... soli cantare periti
Arcades

quia primi homines rudi quodam rhythmo loqui coepere: *Carmentae* quidem filius *Evander*, quia *Inclyti* carminibus leges dabant, ut *Mercurius Lyrae Inventor*, non ob illud *Philologorum* *somnium* eloquentiam; sed quia *Inclyti* fuere primae agrariae legis latores, qua famulis parendi *mercedem* dedere victum: *Literas invenit*; quia Poetae Heroës characteres heroicis invenerunt: *pulsis Aboriginibus, tenuit illorum loca, ubi postea Roma condita est*; quia *Inclyti* *erronibus* Romanum territorium *Asylorum* ope purgarunt. Quidam igitur ut *Arcades* Graecis, quia antiqui hominum dicti, *Arcades* dicti Latinis sunt ab *Arx* monosyllabo infantis linguae, unde et *Arcus* et *Arceo*? cum qua nostra origine congruit historia quam de *Evandro* tradit Virgilius, a quo fertur

Ab *Arx*, *Arcas*
et *Arceo*.

..... Romanae conditor Arcis;

ubi is innuit *Pallanteum*, nos verius accipimus antiquas aras, quibus postea *Arx Romana* successit, ut superius diximus.

opes numerans aurum, id cum ferro confudit. Quare non est, ut ultra *Philologi* torqueantur, et cum magno conatu magnas nugae dicant, ut avaritiae Heroëm purgent, quod *Diomedes* ultro sua *ferrea arma cum aureis Glauci* commutare postulet, et nullo opposito ultra precio commutet.

Diomedis et Glauci
mythologia.(1) *Aeneid.* III.

CAP. XXII.

Tertia Epocha Temporis Obscuri, qua omnes republicae fuere Optimatum, et ordo civilis primum in terris natus ().*

Sed ut suis Clientibus singulis coercendis quisque Optimorum satis firmum habebat imperium, nempe *nervum, fidem*; ita ut universos in officio continerent infirmi fuere. Igitur, cum, ut fert natura, Optimi in nexos aequo duriora exercerent imperia, et nexos ejus rerum status tandem pertaesum esset, et omnes una caussa ageret, conspirarunt ad libertatem, et *turbam* facere ausi sunt, nativa significatione, qua multorum rixam, ut *rixa* duorum turbam significat (1); ex qua turbatione *primae plebes* natae, quarum proprium est *res novas moliri*.

Igitur motis rebus necesse fuit, Optimos inter se Imperia communicare, et ita *Divinam Providentiã*, *rebus ipsis distantibus*, natus est *Ordo Optimatum (a)* ea ipsa signifi-

Ex primis turbis
coortae *Plebes*.
Turba.
Rixa,

Ordinis nativa si-
gnificatio,

(1) Ulp. ex Labeon. l. 4. § 1, D. vi bon. rapt.

(*) Illustrat hoc capite transitionem primarum gentium a clientelis ad heroicas Optimatum republicas, ac typum generalem sistit historiae obscuriorum temporum, quam poëticis characteribus representatam agnoscit in mythicis, nec non in traditionibus de *Æneã*, qualis in sex *Æneidos* prioribus libris effingitur. Quae vero hic disseruntur, non sine aliqua repetitione, saepius referenda sunt ad ea quae jam in I Libro exposuit de tribus primordialibus elementis regiminis civilis, pag. 55-57; de legibus agrariis, pag. 64, 82; de proprietatibus reipublicae Optimatum, p. 73-75, 84, 122; de transitione *juris privatae violentiae* proprii majorum gentium, ad *jus publicae violentiae* a minoribus gentibus usurpatum 61-63, 66, 68-69.

Minervae ex Jovis capite natae mythologia.

(a) Hujus historiae character est fabula, qua *Vulcanus bipennis ictu gravidum Jovis caput aperuit, ex quo nata Minerva est*: sub qua Mythologi altissima secretioris Sapientiae arcana involvi hactenus crediderunt, quae vix, excultissimã Graeciã, Platones decent: dicamus igitur horum temporum ruditati convenienter. *Vulcanus* character plebejorum, quatenus artes fabriles exercent, *ictu ferit Jovis caput*; nempe secessionem factam Ordinem regnantem, cujus character est Jupiter, ferit; eique caput seu mentem aperuit, ut nascretur *Minerva*, nempe *Ordo Civilis*, ordo Patrum, qui rerum-publicarum Sapientia semper habita est. Quanquam apud Homerum in Iliade *Minerva* fere semper appelletur modo *praedatrix*, modo *bellatrix*, modo *urbium propugnatrix*; qua appellatione Trojani obsessi eam invocant; et *Minerva* semper opponitur *Marti*, qui est plebejorum apud Heroës militantium character: et *adest Diomedem*,

Minerva apud Homerum fere semper bellatrix in Iliade;

catione nativa, qua *militiæ Ordines* dicuntur; quod *Optimates* in ordine stantes ad speciem, et ad terrorem plebem turbantem deterruere: et qui omnium fortissimus cum *ordinem regeret*, significatione maxime propria, uno ex infantis linguae monosyllabis *Rex* dictus; et ita verus Sallustius, qui scribit, *regium in terris nomen Imperii primum fuisse*; et ceteri *Historici*, qui primos Reges a staturæ proceritate, dignitate oris et corporis viribus, animique præstantiâ creatos narrant.

Regis natura significatio.
Ut primi in terris Reges creati?

Ita ex *singulis fidiibus*, seu privatis Imperiis, *Lyra* composita est, hoc est Imperium publicum, cum quo *Reipublicæ* sunt fundatæ; quæ est *Lyra Orphei*, qua feras circumavit, *Amphionis*, qua saxa in urbes composuit; a *Mercurio* inventa, *Apollini* tradita, ad quam concinunt *Musæ*, nempe *humanitatis Artes* et *Disciplinæ*, quas *reipublicæ* debemus universas.

Lyrae mythologia.

Ex eo enim *Ordine* a Regibus recto, et ex *plebe* primæ *reipublicæ* ortæ sunt, quæ ex *Optimatibus* et *Plebe* constabant (a). Et *republica Ordo* et *Plebs* primum dicta, uti

Prima Reipublicæ natura.
Quid *Ordo* et *Plebs*?

qui *Martem* vulneret; et in contentione *Martem saxo* ferit: semel *Prudentiæ* characterem facit, ubi narrat, *Minervam* ademisse *Trojanis* mentem; qui equum *dureum* in urbem immisissent: ex quibus locis manifesto conficitur, *Minervam* esse characterem *Patrum armatorum*, qui sunt *Sapientia Reipublicarum domi* in concilio, in concione, in quam prodibant armati, ubi proprie dicta *Pallas*, foris in bello, ubi proprie dicta *Bellona*, utrobique in ordine, ac proinde utrobique *Minerva*.

Semel pro prudentia.

(a) *Regna Heroica fuisse Optimatum.*

Et heroica Regna fuisse Optimatum, crebrae et gravissimæ apud *Homerum* extant auctoritates: quarum omnium illa sit instar, ubi *Jupiter* edicit *Somno*, qui *Agamemnoni* dicat, ut cum omnibus copiis *Trojanos* oppugnet; quia sic decrevere *Dii omnes*, ad id a *Jupnone* persuasi. Poterantne *Græcæ* gentes *Homeri* tempore aliud formæ regimen tribuere *Dus*, quam quo homines regebantur in terris? Quid si his falso divinis fabulis, ut alibi nobis est demonstratum, diu *Græci* res ipsas humanas significarunt? Quæ duo argumenta gravissime confirmat forma *Spartanæ Reipublicæ*, cuius mores omnes *Philologi* fatentur antiquæ *Græciæ* maxime fuisse conformes; et omnes *Politici* docent, eam Regnum fuisse Optimatum. His auctarii loco accedit, quod *Jupiter* apud *Homerum* expendit hominum *Fata* bilancibus, et dicitur hominum *Fata* nosse, non definire; quin ipse *Jupiter* *Fatis* subjectus est. Ex quo loco dantur plura conficienda.

Regnum Deorum Aristocraticum apud Homerum.

Forma Spartanæ Reipublicæ Heroicæ.

I. *Heroum* in *Senatu* sententias prima fuisse *Fata*: cui conjecturæ adstipulatur *Fari* et *fasti dies*, quibus *Prætor* jus futur, jus certum, circumscriptum, immotum dicit; et *Fabæ* ab eadem ori-

Prima Fata quæ:

Quid Ordo et Populus, seu Senatus Populusque?

Quid Optimates et plebs?

Primae in terris secessiones.

Lex Agraria secunda.

Nexus culturae factus nexus domini bonitarii.

postea, liberis civitatibus constitutis, *Ordo et Populus*, sive *Senatus Populusque* omnes republicae dictae mansere. Sed rebus motis, redit prior civium divisio, qua qui reipublicae statum tuentur, *Optimates*, qui res novas moliantur, *Plebs* appellantur.

Quia Clientes severissimis Patrum in filios imperiis consuefacti metuere, et vereri Inclytos, hinc turbantes plebes Optimatum ordine deterritae, nihil ultra ausae, secessionem fecere. Necesse igitur fuit, ne Inclyti in vacua regnarent, ut plebs *sub aliqua libertatis lege* in priores sedes concederet, ut in plebis Romanae secessionibus legitimus factitatum: eam non aliam fuisse necesse est, quam ut *nexus culturae* transiret in *nexus domini*, ejus tamen cujus plebei compotes essent: cum enim ii auspicia non haberent, ex quibus possent jure optimo habere agrum; et ut haberent agrum, tamen auspicia habere non possent: uti jure

gine verbi *Fari*, cujus diminutivum *Fabula*, quanquam mutata primae syllabae quantitate, quibus forsau principio sententiae ferebantur: ei ita *apud linguam rudissimos primum fari*, mentis fuerit, nempe *sententia*.

Numerus aurea aetate nondum intellectus.

Ut Jupiter Fato subjectus?

Reges heroici, perpetui consules.

Prima pensitatio, et prima pondera rationum.

Homerus illustratur.

Catenae Homeri cae mythologia.

II. Heroës sero intellexisse numerum, ut alibi diximus; et Reges heroëm sententias in concilio *bilancibus* expendisse, cum numerare non nossent: atque id sibi velle *bilances*, quas Poëtae appingunt *Astraeae*, quam aurea aetate in terris egisse narrant.

III. Republicas heroicas fuisse Optimatum, in quibus Reges Consilii decretis, sive senatusconsultis obligantur; et ita Jovem Fatis subjectum esse.

IV. *Heroicos Reges* suarum Rerumpublicarum *singulares ac perpetuos* fuisse veluti *Consules*, qui, pensitatis utrinque Heroëm sententiis, in illam majoris ponderis senatusconsulta concipiebant.

V. *Pensitare rationes* de his temporibus primo et proprie dictum esse; et haec prima et propria *rationum pondera* in terris fuisse.

Philologos tamen unus *Iliadis* locus in errorem induxit, ex quo putant *monarchicum regimen Homero probari*; nempe ubi plebeis reditum in patriam adornantibus Ulysses dicit, *multorum dominatum inutilem esse, et unum esse oportere Regem*. Sed non viderunt, *Ulysses sermonem habere cum plebeis*, et sic *damnare imperium multitudinis*, nempe *popularè*, seu *libertatis statum*: et in republica Optimatum fere plerumque unum esse Regem; et unum Regem Deorum Jovem, quem Regem Optimatum modo ex Homero ipso probavimus.

Nam quod Jupiter apud eundem Poëtam dicat, Diis omnibus se viribus praepollere, et experimentum offerre *catenam*, qua terra caelumque contineatur, quaque, si ab una parte Dii cuncti, ab alia is unus contendat, se eos universos ad se tracturum; id ad vim fulminis et auspicia est referendum, ut in hoc Libro infra et in Notis supra dictum est.

naturæ sine auspiciis matrimonia celebrabant, et parentes non patres erant, ita quoque haberent naturale dominium, quod *bonitarium Juris civilis Interpretes* antiqui, *possessio-nem* verò *Feudistæ* dicunt; quod domini genus cum hominibus natum est, quod tandem habebant, quandiu fundos occuparent; sed si inde exciderent, nullum ipsis ad eos vindicandos jus esset. Et ita *lex ad eos lata*, ut agros cole- rent sibi, sive *haberent in bonis*; qui tamen *Patrum* essent *Optimo Jure*; jure fortissimo: et ita *apud Patres agrorum* staret *proprietas* sive *auctoritas*, ut phrasi utar legis XII Tabb.; sed *sub jure nexus*; quod in plebeios tamen non ultra pro cultura exercerent, sed pro tribuenda sibi certa frugum parte, ex qua coepere primulum Patricii virtute majorum partis per ocium frui; quæ semper et ubique ha- bita est nobilitatis nota præcipua: eam frugum partem Poëtæ *Decimam Herculis* appellarunt. Atque hæc est *se- cunda Lex Agraria*, qua Libro priori (1) diximus funda- tas primas Optimatum Respublicas (a).

Prima nobilitatis
ocia.

Decima Hercules
quid?

(1) Cap. CIV et seq.

(a) *Turbarum agrariarum Historia* fabulae de *Discordiae pomo* tradita est; quæ sane alius ab *aureis Hesperidum pomis* est exor- dienda, si *Hercules* in alio graeco orbe *poma*, quod porro traditum posteritati mansit, ut in alio *oves*, ut nuper in his Notis diximus, ab *Hesperia* ad suos portasse curretur. Nam sane *aurea in Hesperidum hortis poma* pro *frumenti messibus* accipienda sunt; quia de nulla planta alia verum illud, quæ aureas radices, aureum trun- cum, aurea folia, aureos fructus habet: et in illa vocum inopia, messes debuerunt *poma* dici; quia cum antea nullos alios nossent fru- ctus, nisi naturæ, inter quæ *charissima poma*, ut quæ hieme fa- melicis, quam *nux* et *glans* essent maturiora; deinde hos industriae fructus, *messes* ab eadem charitate *dixere poma*; et ut ab aliis na- turæ distinguerent, a colore *aurea* *dixere*; qua simili ratione, ut primi Poëtæ *messes fecere poma*; deinde Virgilius antiquitatis scien- tissimus *messes, aureum effluxit ramum*, ut hoc Libro iufra dictum est in *Mythologia Æneæ Virgiliani*. *Hesperides* sunt *Atlantis filiae*, qui caelum humeris sustinuerat; nam Deorum religione, ut alibi dictum, vel primæ omnium artes natae, *poma Draco pervigil cus- todiebat*: nempe terra squamosa, squalida, inculta, quæ inter an- tiquus dumos, vepres, spinasque frumentum legi prohibebat; sem- perque vigilabat, quasi tempore non daretur sopori, quin usque, et usque silvesceret. *Hercules Draconem occidit*, ut alibi, igne extin- xit *Hydrum*, terram domuit, et *poma*, frumentum reportavit. *Au- reum autem Discordiae pomum* sunt igitur *agri culti*; nam de iis *agrariae turbae* exitere: de *Cælo demissum*; nam agricultura Deo- rum religione orta est: de eo contenderunt *Juno, Venus, Pallas*; nam *Venus* est character plebeiorum; *Juno Regina*, character rei- gii Ordinis, sive Optimatum; *Pallas* sunt Optimates in ordine; quia

De Discordiae po-
mo mythologia.

De pomis Hesperidum mythologia.

Unde aureus Æneæ
ramus?

Primi in terris
Legati.

Atque heic primum extitere *Legati*, qui sagminum sanctitate protecti ne ab infensis plebibus violarentur, sancti jure majorum gentium habiti; quod jus *Fas Deorum* passim *Poëtae*, *Historici*, *Oratores* vocant: et ii primi et significatione nativa *Legislatores* fuere (a), qui hanc *legem agrariam* ad plebem tulerunt.

Primi *Legislatores*
significatione nativa.

Mercurii mythologia.

Hujus reipublicae *characterem* fecere *Poëtae Mercurium*, quem *leges dedisse Aegyptiis* tradunt: *Atlantis nepotem*; qui Caelum humeris sustinet; qui gentes religione fundarat: eundem *Deorum ad homines legatum*; qui primus a *Patribus agrarias* ad plebes tulerat: *petasum* et *talos* gestare *alatos*, quod a *Patribus*, qui habebant auspicia, *leges* ferret. Sed quid sibi velint duo *dracones* in *caduceo* uterque ad alterum conversi, pudet heic infirmissimas *Philologorum* referre rationes. Dicamus igitur ex nostris principiis, *Draconem* esse *Terrae characterem*: igitur significant, *alter terrae dominium bonitarium*, *alter optimum*, quorum *utrumque ad alterum spectat*.

Mythologia caducei.

Tributorum origo.

Eam frugum partem, quam *Poëtae Decimam* *Herculis* dixerant, primitus conjicio vulgo dictam *Tributum*, quam vocem sibi genuit vocabulum *Tribus*, quam proprie de plebeis dici, *Comitia Tributa* satis docent, in quibus plebei *Patribus* suffragatione praepollebant. Sed postea, quum *Servius Tullius* iastituit, ut non singulis optimis, sed publice *aerario* penderent omnes, dictus est *Census*, quem *Athenienses* per *Δήμους* describebant: erant enim *Δῆμοι* minuti populi *Atticae*, ex quibus populus *Atheniensis* constabat, qui ad *Comitia legum ferendarum* *Athenis* conveniebant. Unde *Bernardus Segnius* *Graece* satis doctus in *ver-*

in turbis agrariis *Hastatorum* ordo coortus est. Nam inscriptio, *PULCHRIORI DETUR*, et *judicium Paridis*, et inde *Trojanum bellum*, ex inobscuratione nativarum significationum a *posterioribus Poëtis* addita sunt: ut *Plutarchus duos versus*, qui extant in *principio Iliadis* XXIV, in quibus solis ejus *judicii* fit mentio, ab *Homero* expungendos existimet.

(a) *Primi Legati* fuere primorum *Patrum familiarum famuli*, dicti *Homero κήρυκες*, qui apud eundem modo sunt *heroum comites*, modo *epularum ministri*, modo *ministri sacrorum*; sed ut plurimum *praeco*nes et *nuncii* gestantes suorum *heroum* scepra: ex qua origine certe venit *patribus familias Romanis* verbum *legandi* in *testamentis*: rebus publicis primum natis, *primi publicae Legati* ipsi *Reges* fuere; et *primi Reges* proprie fuere *primi Legislatores*, qui ferrent ordinis *leges* ad plebem: quibus apud *Romanos* successere *Consules*, qui *leges* in *senatu* deliberatas et conceptas *tabulisque* *per-*
scriptas ferebant ad *populum*.

Unde legare in testamentis.

Legislatores proprie
qui?

sione *Ethicorum* Aristotelis *Δημόν* vertit *Censum*, ut tantum sit Græcis *respublica Δημοκρατική*, seu *popularis*, quantum *respublica per censum* instituta; cum census sit unicum ejus *reipublicae* fundamentum, in qua honores pro censu dantur. Quare *Servius* hac in plebem largitione (quae postea Patrum fortitudine et plebis magnanimitate moderata, fuit caussa omnis Romanae magnitudinis) Patrum regnum afflixit, ut libertatis obtentu, uti solent, mox occuparet Tyrannus. Unde *Patres* contra eum *Tarquinium* subornant, qui, occiso *Servio*, mox *Servii* artibus usus, regnum in dominationem convertit.

Sed ut ad rem nostram redeamus, ab hac usque antiquitate est, ut *Census* postea diceretur contractus, quo fundus alteri fruendus jure domini pleno minoris datur, sub onere certae rei vel pecuniae domino fundi pensitandae.

Ex ea libertatis leges plebe cum Optimatibus compositae sunt, et jure Clientelarum in respublicas Optimatum prolato, *duo corpora politica* (a) intra una agebant moenia, quae nullam aequi juris communionem habebant: nam plebes *naturalia matrimonia* agitabant; naturam parentes erant; qui nascebantur *nati*, seu *filii*, non *liberi*; sanguinis necessitudine conjuncti, *cognati*, non *adgnati* dicebantur; *fundos* non jure optimo, sed in *bonis* habebant; ac proinde *contractus* de iis jure naturali celebrabant, quorum *obligationes* solo pudore starent; *suprema* elogia eorum *fide*, quibus essent, *commissa*, continebantur: si ea deessent, cognatis deferebantur *bonorum possessiones*: haec omnia inter se privatim; publice autem, per legem obsequii prerogata *parent* *Ordini*, qui solus imperaret. Contra *Patres* sibi retinuerunt, quae jam habebant, *Auspicia*, agrorum domini *Jure Optimo*, quod jamdiu ipsis partum per eam legem primum eluxit, ut a *bonitario* distingueretur; et quia habebant *auspicia* et agrum, sua hinc haberent *Imperia*; praeterea *nomen*, *gentem*, *fas* suum, suam *linguam*, ejus-

Respublica Democratica eadem ac ex censu.

Lux affertur Romanae Historiae.

Census unde dictus.

Duo corpora politica in primis civitatibus sine ulla aequi juris communiōne;

(a) De quibus tres in Homero loci disertissimis verbis; duo in *Odyssea*; primus, ubi *Telemachus* iraseitur Ithacensi plebi, et *ALTERUM* POPULUM appellat; quod sibi in concione gravissimas *Procorum* injurias quiritanti, mutus considat, nec *Procorum* increpet, quando ii multi, *Proci* autem pauci sint. Secundus locus, ubi *Eumaeus* subtileus narrat *Ulyssi*, in insula *Syria*, sua patria, *duas esse urbes*, in quibus *cives* *divisa divisim* habebant omnia; et utrisque *Ctesium Armenidem*, patrem suum imperare. Tertius locus est in *Iliade*, ubi *Achilles* queritur, *Agamemnonem*, erepta *Briseide*, sibi injuriam fecisse, tanquam *Colono magistratum* immuni.

In eadem urbe duo corpora nihil aequi juris habentia ex Homero.

Rerum Romanarum Principia.

que *scientiam*; et per haec omnia digni, qui Diis accederent, haberent *Sacerdotia*; et *privatim* omnia inter se *optimo jure* agitent. Atque haec duum corporum intra unas urbes diversitas, erit nobis *fontis Politiae*, *Historiae* et *Jurisprudentialiae* Romanae universae.

Ordinis auctoritas ut nata?

Et *Patres* divino vocabulo mansere dicti, apud quos tamen *cunctos* summa esset *auctoritas*, ut *singulorum libertates*, *dominia*, *tutela*, *ordinis auctoritate* constarent. Quare sicuti *homo* ut natus est, statim cum *libertate*, et duabus ejus partibus *dominio* et *tutela* natus est; ita *respublica* ut primum constituta est, cum *summa libertate*, cum *summo imperio*, cum *eminenti dominio* extitit, quae cuncta *Senatus auctoritate* continentur, ut Libro priori satis abunde diximus.

Unde *Patria* dicta?

Et *Respublica* a praestantiori parte, *Partibus* nempe, *Patria* primum dicta est (a); et post pietatem Deorum patriae pietas successit, et pietati in parentes praeposita; quod Deorum religio majoribus patriam, patria deinde nobis certos parentes dedit.

Ut custodia Ordinis nata est?

Eo rerum motu intellexere *Optimates*, sibi, quia paucis, adversus multitudinem cavendum esse; hinc quando editis in locis naturâ siti erant; ibidem *arcibus* se munire; quae sunt munitissima habendi *Senatus* loca, quae dicit *Cicero*; primae, quas diximus, *Curiae*; et Poëtis sunt *Regum Turres* (b), nempe a *terrendo* dictae, ceu *Terres*; et forsân hae *primae Terrae*: et inde *Orbis terrarum* gentium universitas, quarum *Cybeles turrita* character. Tunc primum coepere *Regnorum consilia*, sive *Imperiorum arcana*; quo spectat illud *Sallustii* de *Tempore Obscuro* dictum: *alii corpus, alii ingenium exercere*, quando *Ἀρός* urbs dicta; unde *Astutia* et *Astuti* vocati.

Primae Arces quorsum?

Primae Curiae. *Turris* unde?

Unde *Terrae*? *Orbis Terrarum*. *Cybeles turrita*.

Prima regnorum arcana. *Prima Astutia*.

Reipublicae Optimum nota propria, custodia *Juris*.

Hinc praecipua reipublicae *Optimatium nota* fuit, *custodia legum*; quam his artibus tuebantur, *custodiendo fortiter mores*, quibus suas gentes fundatas acceperunt; et sic habere *jus in latenti*, ut *Pomponii* phrasi utar; et jura *manu regia* ministrare *exemplis*, in quibus diximus consistere *Jus incertum*, quod *Pomponius* narrat: idque esse, quod *Veneti* servant et vulgo dicunt *Caso seguto* (1).

(1) Cap. CXLIX Lib. prior.

Unde patria dicta? unde *respublica*? *Turris Regia*.

(a) *Res Patrum*; ut postea *Respublica*, *respopulica*, *res populi*.
(b) Ut apud *Homerum* non semel, sed praecipue ubi *Andromache*, ut sciret de *Hectore* conscendit *Turrim*, in qua *Regum concilium* habebatur.

Itaque Patres clam publica decernebant; deinde plebis consilio advocato decreta evulgabant, quae sunt antiquissima Plebiscita uno S scripta, de quibus Libro priori (1) diximus: qua forma antiquissimas respublicas Aristoteles in *Ethicis* notat; et Heroica Regna (a) Homerus recta esse testatur: et exemplum Romanum in *Horatiano* iudicio apud Livium Libro super. observavimus (*).

Antiquissima Plebiscita.

His temporibus Tyrannorum caedes laudatae, et Tyrannicidis statuæ positæ (b); quia ex arcano Ordinis decreto fiebant non aliter, ac nunc si justî Regis imperio subditus Regni usurpator subornatis percussoribus occidatur. Nam Ordo erat summa Potestas; Heroici autem Reges erant Ordinis lingua domi in legibus ferendis, manus foris in bellis administrandis. Neque sane putandus L. Junius Brutus turbidus populi Romani excitator, quum Regum ejiciendorum extitit auctor; neque talis tantusque vir ab eventu laudandus: necessarium enim est, ut ob tot caedes Senatorum factas, ob intolerandam superbiam, ob insignem luxuriam, Patres ejus rei Bruto auctores fuissent.

Cur priscis temporibus Tyrannorum laudatae caedes?

Indidem cum eae respublicae in eo starent, ut Ordo se a plebis tueretur, earum perpetua proprietas fuit, ut Imperia in protutando sua, non occupando aliena, regerentur: quarum rerumpublicarum heroicus character fuit supra nobis expositus *Tanaïs*: de quo tempore vere Sallustius tradit illud, sua cuique satis placebant. Quare illa Thesei non minor, quam ulla Herculis aerumna fuit, ut de eo tradit Plutarchus, Atticos per minuta regna dispersos in unam urbem Athenas cogere: et in *Latio circa Romam* tot minuti Reges et populi, ut intra ducentos et quadra-

Respublicae Optimatum proprietas, tutelâ Imperii stare.

Unus Graecorum Theseus septem Romanis Regibus æquipollet.

(1) Cap. CL.

(a) Nempe Regna, in quibus in concilio, quod dicebatur Βουλή, clam decernebant; in concione, quae dicebatur ἀγορά, decreta vulgabant.

(b) Quamquam in Homero nunquam statuas legere memini. quod et Feithius ante observarat. Dicamus igitur principio praenata tributa, deinde positas statuas. Igitur non mirum, si apud Homerum, Minerva, quae est character Patrum in concilio, contra Jovem bellum movere agitet, eum rata plus aequo studiosum partium Trojanarum, quod edixisset Diis omnibus, ut eo bello a Graecis Trojanisque porro agerent integri: is enim mos Auditoribus probabatur ex natura rerumpublicarum ejus temporis, quae Optimatum regna erant: et eâ fabulâ Reges Heroici monebantur, ne Regiam potestatem in dominationem converterent.

Regna Homeri Optimatum.

(*) Cap. CXLI.

ginta Regni Romani annos, *viginti ferme regnis excisis et captis*, non ultra viginti stadia Imperium Romanum prolatum sit.

Res repetere unde dictum.

Atque ex hoc primo minorum gentium jure provenit illa Foecialis Juris formula, *res repetere*, pro bellum indicere: nam eo jure Regna, quia omnia Optimatum erant, non in prolatione, sed in tutela Imperii continebantur: et bella a *Diis* primum orta, quae vere *pura* ac *pia* erant; nam ob repetitionem rerum raptarum, quae non restituerentur, gerebantur: quae postea jure recentiori gentium minorum; quoad certos justitiae externae effectus; ad bella omnia, quae a Potestate civili indicta gererentur, translata est; et quod erat *fas gentium*, postea *fas nationum* fuit.

Jus violentiae privatae cessat.

Namque Patres in eo terris primo rerum motu rebus ipsis experti, singularia Imperia infirma, in una Potestate conjuncta praevalida esse; non ultra *jus violentiae privatae* inter se, quod jus majorum gentium Libro super. (1) definivimus; sed *jus violentiae publicae*, quod definivimus *jus gentium minorum* (2), regnare voluerunt: et ita *gentes*, quae *maiores* fuerant, *viriles stirpes in plures familias divisae*, postea *minores* fuere *plures gentes in unam civitatem compositae*: et *nomen*, quod prius erat commune jus gentilitium, deinde universi populi factum est, uti ex. gr.

Jus violentiae publicae valet.

Gentes majores in *minores* traductae.

Nomen pro *stirpe*,

Nomen pro *populo*.
Populus ordo;

Plebs accessio populi,

Ut postea provinciae fuere.

Nomen Romanum, pro populo Romano passim legis: *Gens*, *Nomen* seu *Populus* ipse *Ordo* erat; *Plebs* autem erat populi accessio: ut *Provinciae* postea, non civitatis Romanae partes, sed accessiones fuere, ut recte Grotius advertit.

Cientes Dediticiorum rudimentum.

Etenim uti *lege Agraria* priore *Cientes Dediticiorum rudimenta* fuere, quibus postea Romanus victor, rebus omnibus, sacris, profanis, publicis privatisque sibi deditis, vitam permittebat, et operas, quibus se sustentarent, namque in agrum Colonias deducebat; quod jus vel in hostes ob gravissimas injurias judicatos, vel in victos Romani Imperii intolerantes exercebat: ita *lege Agraria* posteriore *plebs rudimentum* fuit *Provinciarum*, quibus Romani per victoriam jure optimo adempto dominium bonitarium sub vectigali relinquebant; et omnia inter se jure naturali pro communi generis humani captu tunc explicato transigere permittebant (a).

Primae Plebes rudimentum Provinciarum.

(1) Cap. C. (2) Cap. CXXXV.

(a) *Ceteras turbas Agrarias*, quae semper cum infelici plebejorum successu factae sunt, significare videtur *Sisyphus*, qui in *Inferno* in planis camporum, ubi agebant plebei, *saxum in summo*

Inde postremo cessere inter gentes vi exerceri privata jura, et successere illa violentiæ imitamenta, quæ Libro super. (1) diximus; et in primis ex morum custodia *jus nexi*, *mancipiique* abiit in celebre *Jus Quiritium* ab Eruditis omnibus tantopere excultum, neque hactenus quicquam intellectum, nempe, ut Libro super. diximus (*), *Jus Patrum*, *jus Romanorum Hastatorum*, qui Patres hastati in *concionem* conveniebant: quorum nunc rectius dicimus, *Minervam domi*, *Bellonam foris* utramque *hastatam*, poëticos fuisse characteres. Quin et *Juno*, propria *Dea Optimatum*, *hastata*, unde *Dea Quiritis*, et quandoque etiam *Quiris* ipsa appellata, et *Mars Quirinus*: *Heroës* enim *hastis* pugnasse, et *binas* gestasse ex Homero habemus. Quem *Romani* majorum gentium servavere morem, qui fortes bello spectatos milites *hastis puris*, hoc est sine ferrata cuspide donabant: quod primi *Heroës* hastis praeacutis sine ferro, nondum invento, armarentur. Et in *exercitu Romano* milites *primi ordinis* erant *hastati*; uti nunc observamus in moribus positum, gentem principem primum in agmine, primum in acie servare locum. Cetera de *Jure Quiritium* Libro superiore dicta sunt, et reliqua inferius dicemus (**).

Heic tantum addamus, quod cum *Quirites* essent *Patres in ordine*, tales erant *fundi Romani* apud *plebeos ex jure Quiritium*, sive ex ordinis auctoritate, qualia *feuda ex jure Seniorum*; et *auctoritas* erat tanquam *Seniorum assensus*; *mancipatio* autem, seu *nexus* traditio erat veluti *relatio in tabulas publicas*, in quibus feudorum alienationes referuntur; quæ relatio si non adsit, alienatio inutilis est; sive

monte promovere conatur; hoc est poëticas Regum turres occupare; unde semper in ima devolvitur, semper ad plana redigitur in ordinem plebejorum. *Turbas* vero de *connubiis Heroum* hominibus, seu plebi communicandis videtur significare *Vulcanus*, qui dum studet *Jovem placare Junoni*, hoc est, ut cum *Junonis* auspiciis *Jupiter* ad hominum uxores comert, nempe ad plebejas, ab *Jove irato* *calce de Cælo*, de *Turri Regia* *dijectus* est: quo casu *ambobus pedibus claudus* factus, hoc est in imis plebejorum locis hæsit: qui ob similitudinem dictus *claudus* prae summis locis, ubi habitabant *Heroës*: ex qua ultima antiquitate est illa *Romana locutio*, imo *loco natus pro plebejo*.

(1) Cap. CXXIV.

(*) Cap. CXXIII.

(**) V. Lib. I, Cap. CXXIII, CXXIV, CXXVI, CXXVII, CXXVIII, CXXIX, CXXX, CXXXI, CXXXII, CXXXIII, CXXXV, et Capita XXXI, XXXII etc. hujus Partis II Lib. II.

Quando Jura privata violentiæ imitationes factæ.

Quirites Romani Hastati.

Minerva hastata.

Bellona hastata.

Juno hastata, dicta *Quiritis*.

Mars Quirinus.

Hasta telum heroicum.

Hastati Romani Patres.

Fundi Romani.

Et *Feuda comparata.*

Vulcani claudus mythologia.

Cur imo loco natus pro plebejo?

Liber Aureus Venetorum.

aptius erat *relatio in librum aureum*, quem dicunt *Veneti*, quorum *Optimatium* respublica est; et etiamnum eorum ditio *Dominium Venetum*, *Ordo LA SIGNORIA*, *Optimates I SIGNORI* appellantur: eaque in *aureum librum* *relatio auctoritatem praestat*, emptoires jure optimo fundum, vel aedes, vel super iis emisse jura.

Actus legitimi.

Jus civile commune Antiquorum.

Communis Juris Interpretum error.

Et ex jure *nexi mancipii*que, atque ex eo quod in tradendo nexu, *uti quis lingua nuncupasset, ita jus esset*, quod postea recte in XII Tabulis relatam est (vidimus enim supra ex jure majorum gentium verba in promissis, juramentis, votis strictissime accipi) proveniunt omnes *Actus legitimi*, qui ferme omnes *mancipatione* transigebantur, *summa verborum religione* custoditi: iisque *jus civile commune* omnibus Latii *Optimatium* rebuspublicis continebatur: ita ut quod hactenus *Jus a Romanis inventum, et Romanorum proprium* habitum est, id omne *ex majorum gentium jure* sub *Theocratia* *introducendum*, postea, *rebuspublicis Optimatium* conditis, *commutatum*, eo pacto *jus civile commune*, sive *minorum gentium* factum sit: a quibus *Romulus* recepit, et *Patres* diu *moribus* observarunt; et tandem in *Legem XII Tabb.* abiit: quod hactenus visum tantum fuisse Romanorum; quia soli *Romani Patres* summa fortitudine praeter ceteras gentes id *custodierunt*, qua eadem virtute Imperium Orbis terrarum *jure* item *majorum gentium*, idest *lege justae violentiae* sibi fundarunt, et *jure victoriae* ceteris ademerunt, ut supra diximus, et infra gravius demonstrabimus.

Cadmi mythologia.

Hujus *Epochae* *character* est *Cadmus*; a quo *serpentis dentes per sulcos sati*, nempe *Inclyti aratores*; mox in *armatorum cohortes* e terra emersi, coorti *Patres hastati in ordine*.

C A P. XXIII.

De Diis majorum gentium ex nostris principiis mythologia.

Hactenus *Historiam Temporis Obscuri*, quae *facem* prae-lucet *Juri majorum gentium*, narravimus: ex qua historia habebimus veram sententiam de *Diis* qui *majorum gentium* sunt appellati; quando demonstravimus *Tempus Fabulosum* esse *Temporis Obscuri* *Historiam*; et *Poetas Theologos* quidem, sed *civiles*, non *naturales* fuisse.

Chaos.

Chaos igitur non *elementorum*, sed *confusio sanguinum*, quae sunt propria hominum elementa; nempe *confusio nefariorum exlegum*; *deses*, *obscura*, et *athea*, sine *Diis*.

Olympus Deorum sedes, qui majorum gentium numerantur XII, et *Olympici* proprie dicti sunt; quibus *Ara* exstructa *Athenis* extabat; et qui *οὐ δώδεκα* simpliciter appellabantur: *Jupiter, Mars, Vulcanus, Apollo, Mercurius, Neptunus, Juno, Diana, Ceres, Minerva, Venus, Vesta.*

Hercules Olympi humeris sustentator; quia Optimi, quorum *Hercules* est character, fundarunt τῶν δώδεκῶν religiones.

Itaque ex *Chao Dii et homines* orti; et *Heroës* medii inter utrosque *origine caelestes*; nam ex auspiciis nati, *natura mortales*: et ita ex *Chao ab gentibus Mundus factus est Deus.*

Diluvium universale, uti ante, et post id *Gigantes*, phisicas Historias demonstravimus.

Deucalion cum *Pyrrha* uxore ex *Themidis* oraculo velatis capitibus lapides post terga jactant, ex quibus nati sunt homines: *Themis*, divina poena (a), divina ultio, est Theocratiarum character, sub qua poenae consecrationibus irrogabantur: *Deucalion* et *Pyrrha velatis capitibus*, sunt primi homines, qui pudore propudiosae veneris et faedi victus cum foemina quisque sibi capta in lucos se abdunt: ex *lapidibus* nascuntur homines, ut ex iisdem ad *Amphionis lyrae* sonum Thebarum muri ultro coeuntibus construuntur (b).

Jupiter mens aetheris, sive *Caeli superioris, Numen Caeli*, quod Deum putarunt, *voluntas* auspiciis significata: *fulmine profligat Gigantes, Terrae filios*, qui *fulmine*, sive religionibus victi se in montibus abdidere: quorum posteri se ex terris, ubi siti erant, natos esse putarunt; et ita finxere, *Gigantes* montes montibus superstruxisse, ut Caelo Jovem dejicerent: *Aquila* Jovi attributa, quae contra Titanes accinto haec vis *Augurium* futurae victoriae in *Naxo* tulerit, et pugnanti fulmina ministravit; quia *aves* et *fulmina* in *Divinatione* duo sunt observata maxime: et *Jupiter Rex Deorum et hominum*, et *dator Regnorum*; quod auspiciis prima Regna fundata. Et *aquilam* eburno scipioni impostam Regium insigne divino cultu sunt prosecti *Aegyptii*, a quibus fortasse minores *Assirii* eundem acceperere morem:

(a) Et *Themidem* primam Deorum diximus sup. Libro et in Notis vocare, et dimittere consilium Deorum apud *Homerum*: quia ex divinae poenae metu gentes sub Deorum regimine rectae sunt.

(b) *Lapides retroacti homines* fiunt: nempe qui stupidi ante fuerant, disciplinâ oceanicâ induunt humanitatem: ab qua ultima antiquitate *Lapis* pro stupido Latinis manent.

Olympus.

Dii duodecim.

Hercules.

Ex Chao,
Dii Homines,
Heroës,
Mundus.

Diluvium.

Deucalion et Pyrrha.

Themis.

Gigantes.

Aquila Jovi attributa.

Aves et Fulmina
Divinationis materiae.

Jupiter Regnorum dator.

Aquila regnorum
heroicorum character.

Themidis mythologia.

Deucalionis et
Pyrrhae mythologia.
Lapis pro stupido.

nam et *Pharaon Ægyptius*, et *Nabuchdnesarus Babylus* id sceptrum gestasse narrantur: et indidem *Thusci* tulere in Italiam, a quibus acceptum institutum *Romani Consules* conservarunt: et *aquilas vexillis pictas*, et *Trojani* et *Persae*, et *Romani* postremo, *Numina legionum* coluere.

Aquilae etymon.

Atque heic rogo illos satis doctos viros, qui *aquilae* etymon a nobis allatum (1) non satis probare videntur; dicant, quaeso, quid sit, quod Romanorum tempore genus Aquiliferum tam ferax, ut ubique et passim observarentur, nunc vero tam rarae sint, ut in Regum atriis miraculi pene loco habeantur? Quodnam ab analogia rectius etymon fingi potest, sine quo vero, quod enarrat, Aquila quid cum *aquila* et *aqua* commune habet? An ab *aquilo subfurvo colore* dictam putemus, et non potius *aquilum* colorem ab *aquila*? Cur Jovi et non Junoni attributa, et attributa quidem cum fulmine, nisi quia sunt auspicia aëris superioris, ubi et fulmen gignitur, et quo aquila, sive omnes majores aves, ut *accipitres* (a), *milvii*, *grues*, evolant? Unde Jupiter mens aetheris, Juno aëris, qui a nobis spiratur, putata est? Quodnam *legis* fuerit etymon, cum leges ante omnem scripturam in terris latae sint, ut a *legendo* dici possent? neque primae leges Optimatum a *legendis exemplis*, quae nondum extabant; neque posteriores a *legendis suffragiis*, cum *Duumviri*, ut a Rege *Tullo* creati, eas ferrent, eam ducere possent originem. Si his omnibus fecerint satis, nostrum etymon improbent.

Legis etymon.

Juno.

Juno soror et conjux Jovis, quia inferioris Aëris Numen, sive inferioris Caeli (b), quod Deum putabant, Voluntas. *Jugalis*, quia auspiciis Optimorum nuptiis praeesse putabatur: et *Lucina*, quia certos ex nuptiis partus in lucem edere credebatur: *cujus gloria* fuit *Hercules* Optimorum character; quem *duodecim aerumnis* mandatis filium Jovis probavit: eademque ob has omnes rationes Ἥρα *Herouim Dea*.

Jugalis.

Lucina

(1) Lib. priori, ubi de primis legibus disseruimus (Cap. CXLIX).

(a) Quid quod apud *Homerum* nedum per *Aquilas*, sed per *Accipitres* etiam capta omina? et in *Hieroglyphicis* apud *Valerianum* illud, *Humanum corpus cum accipitris capite*?

Jovis et Junonis
mythologia.

(b) Sic postea accepere *Physici*: sed pro nostris Mythologiae principii *Juno soror Jovis*; quia primae gentium nuptiae inter fratres sororesque fuerunt; quas *Homerus* in *Æoli Regia* describit: *cujus* characteris significatione obscurata, *Jupiter* et *Juno* habiti incestuosi.

Saturnus character Optimorum, qui *primi sata* invenere: *Saturnus*.
et pro *Tempore* habitus; eique *falx* attributa; namque
annos Optimi a *messibus* numerabant; unde illud, *Tertia*
messis erat (a).

Minerva Optimorum character, qui *leges consultant*; *Minerva*.
cumque primae leges divinae et sub Theocratiis omnes di-
vinae; hinc *Minervam e Jovis capite natam* (b) dixere:
eadem *hastata*, ut vidimus; et *Pallas*, quae *hastata* quo- *Pallas*.
que; character *patrum hastatorum in concione*; cuius *Æ-* *Ægis*.
gidi (c) seu scuto *Medusae caput affixum*, quod Cap. seq.
characterem *Imperii civilis* esse ostendemus: et eadem *Bel-* *Bellona*.
lona quoque etiam *hastata*, character *Patrum hastatorum*
in bellis, qui et mens quoque erant bellorum.

Mercurium jam diximus, *historiam* esse *primarum lega-* *Mercurius*.
tionum ad plebes Clientum, qui primas fecerant secessio-
nes, et primam ad ipsos *legem Agrariam* tulisse, qua
dominium bonitarium iis a Patribus adportavit, optimo apud
Patrem manente: a qua parendi *mercede* fundi in *com-*
mercio esse coeperunt; *merx* enim monosyllabum infantis
linguae vox est: et *Mercurius mercatorum* quoque, et *lucri*
halytus Deus; et *Aegyptiorum legislator*; inter quos saepe
ob *legem Agrariam* turbae, et bella inter plebes et Sacer-
dotes orta. Heic addamus, *caduceo animas Orco revocat*,
sive ab antiqua sylva, quae homines vorabat, ut qui in-
certa venere nullum sui nomen, nullam gentem relinque-
bant; et *caduceo soporem immittere*, hoc est pacare, quie-
tare republicas (d).

Inde *Mercurius*,
unde *merces* et *com-*
mercium.

Dianam significare primas *fontium religiones*, priori Li- *Diana*.
bro *Actaeonis* mythologiâ explicavimus. *Actaeon*.

(a)* Et *alatus*; quia alae Patriciorum stemma fuerit.

(b) Haec interpretatio amice componi potest cum alia sup. in
Notis ad pag. 316 hujus Libri.

(c) *Aegidem* primo et proprie *Jovis* dictam esse, et iccirco *Jo-* *Ægidis mythologia*.
vem perpetuo adjuncto ab *Homero* donari *ægídā tenentem*; postea
obtinuisse, ut *scuta Deorum* ita dicerentur, scribit *Natalis Comes*
lib. II, cap. V. Sed pro nostris *Mythologiae* principiis *ægis Mi-*
nervae, seu *Palladis*, seu *Bellonae* proprium acutum fuit, ut in
statuis, numisque postea servatum. Nam, *Medusae capite affixo*, est
character *imperii publici*, ut infra hoc Libro dictum, quod in Re-
gnis heroicis erat apud ordinem Heroum, cuius *Minerva* character
est: divinorum autem characterum prima significatione obscuratâ,
Homerus *Jovem*, alii Poëtae alios quoque Deos *ægide* armarunt.

(d) Et *Mercurium pinnulas in pitaso*, et *talos* habere *alatos*, *Mercurii*.
quia est Heroum ad plebejos legatus: quorum stemma heroicum
alae erant.

- Mars.** Non est, ut de *Marte* repetamus quae diximus, jure majorum gentium virtutem esse pugnandi pro aris; jure minorum, virtutem pugnandi pro patria; et belli quoque fortunam dictam esse (a).
- Ceres.** Nec de *Cerere* (b), *Agriculturae* caractere; quae in infernum descendit, et iterum redit ad superos, ut significet sata terrae demissa, deinde in messes redire: *Legifera*, innuit primas leges fuisse *Agrarias*, quarum prior fuit de nexis culturae, altera de nexis domini bonitarii, sive tributi.
- Vulcanus.** Nec de *Vulcano*, qui significat *Optimos*, qui invenere ignem.
- Venus.** *Venus* in mari nata *Vulcani* uxor (c) ob matrimonia aqua et igni celebrata. Nam *Venus* principio fuit pulchritudinis humanae character, quae deinde ab humanae ad universae naturae pulchritudinem a *Physicis* prolata est.
- Amor.** *Mater Cupidinis*, qui dictus Graecis Εἶρως ab eadem origine, unde Ηῆρα, *Juno* et *Heroës*; eique *Gratiae* attributae comites, nempe officia civilis vitae. Unde *Latini* negotium, caussam, dixere gratiam. Nam quid *Venus* ex Saturno orta? nisi nata ab iis qui primi sata invenere. Cur ex spuma maris orta? nisi quod in maritimis urbibus humanitas maturius excoli coepit, in quas ab *Aegypto* vel *Phoenicia* coloniae deductae sunt? unde *Honestas* et *Decor* et pulchritudinem et nobilitatem significant: *Venus Asiae Numen*; ubi mox sub Monarchia sunt plebibus Patrum connubia communicata; et sic Europaeis non *Jugalis*, sed *Pronuba*.
- Martis,** (a) *Martem* principio fuisse characterem plebejorum apud *Heroës militantium* sup. in his Notis dictum: postea obscurata nativa significatione hujus characteris, acceptus est significatione qua haec.
- Cereris,** (b) Quae in alio Graecorum orbe *Proserpina*.
- Veneris,** (c) Vide *Canones mythologicos* infra in his Notis. Haec tantum addo, plebejos, qui ex ferino cultu multum retinebant, prae Heroibus, qui jaundiu coeperant humanius educari, foedos esse. Hinc ab Homero narratur *Thersites turpis*, qui item *ignavus*, *Achillis* et *Ulyssis inimicus*, *Agamemnonis detractor*. Is enim est plebejorum character, quorum mores sunt, esse infensos nobilitati, et iis, qui reipublicae praesunt, obrectare: quare, ut ceteri plebei, ab *Ulysse* adversus *Philologos* sceptro pulsatur: quem morem retinere etiam libertate a *Bruto* instituta *Romani*, qui, ut refert *Sallustius* in hoc Libro recitatus, de plebejorum tergo poenas regio more sumebant. Cum autem *Philologi* hujus characteris significationem haecenus ignorassent, culpavere *Homerum*, qui in gravissima fabula ridendam personam induxisset.
- Thersitis mythologicae.*
- Homero decorum adversus Philologos assertum.*

Neptunus vero significat *maris Potentiam*, qua primæ Neptunus. gentes polluere; et *Tridente quatere terras*, hoc est, suis rapinis terrorem incutere terrarum ad mare accolis.

Apollo autem et *Divinus* et *Cantor*; quod Patres suas Apollo. leges auspiciato ederent, et carminibus conceptas ederent; iisque prima vitæ agendæ *oracula* ederent: *semper Juvenis*; quia connubiis nominæ perennantur; unde et *nominum Æternator*: *lyræ* insignis, qua et *Orpheus* et *Amphion* humanitatem fundarunt: et *Apollo Musarum Deus*, quæ Musæ. ad ejus *lyræ* concinunt sonum; quia *lyra*, ut supra diximus, est *publici Imperii* character, quo Republicæ fundatæ sunt, quibus omnes *artes* ac *disciplinae* debentur: et *Musæ* montis *Parnassi*, ac fontis *Hippocrenis* cultrices; Mons Parnassus, fons Hippocrenes. quia in *montes* primi gentium auctores concesserant; et ad *fontes* primi *pagi* constructi: et una ex *Musis* *Urania*, ἀπὸ τοῦ οὐρανοῦ dicta, a *caelo*; quia *caeli contemplatrix*; nam auspiciis prima humanitas instituta; deinde a doctis habita *Astronomia*: et *Urania Hymenæi mater*; quia auspiciis justæ nuptiæ inter solos *Optimos* celebratæ: et *Pegasus alatus equus unguâ fontem legit*; quia Patres primi Pegasus. equitandi artem invenere; et *alæ* fuerunt *Patriciorum insignia*, quorum propria *auspicia* erant (a); unde *Mercurio*, *Amori*, *Saturno* alæ quoque appictæ. Alæ Patriciorum stemma.

Vestam postremo *Saturni* alii *filiam*, alii *matrem* faciunt; Vesta. *Matrem* cum *Terram* significat, cui in *Senatu*, nempe loco *Optimorum Aram* consecrarunt *Athenienses*, qui se *Terrigenas* dicebant, quod omnes *Optimi* se *Indigenas* putabant; et post *terram* fuere sata, quorum *Saturnum* diximus characterem: *filiam Saturni* ex *Ope* natam (b), cum Ops.

(a) Et auspiciis omnis Heroium nobilitas continebatur, ut dictum in *Notis* sup. de *Natura Heroium*.

(b) *Ops* eadem quæ *Terra*, quatenus gentes continet: qua significatione *Universitas* nationum dicta est *Orbis Terrarum*; et plures dicti *Terrarum Orbis*, ut *Orbis Romanus*, alique; quod illæ locutiones satis confirmant, *ubique terrarum, ubique gentium; nusquam terrarum, nusquam gentium*, quæ sunt promiscuæ significationis: eadem et *Berecynthia* a *Berecyntho Phrygiæ monte*; quia in montibus narravimus primos *Optimorum* constituisse *lucos*: et *Rhea filia Cæli*; quia in *lucis* de *Cælo* observare coeperunt: et *Mater Deorum*; quia ab *Auspiciis* provenerunt *Deorum Religiones*: et *Cybeles Jovis Alumna*, quem in *Ila monte* clam abuit; quia *Optimii* *lucorum* secreto *Jovem* educarunt, *Jovis religionem* auxerunt: et *Ops* dicta ab *ope*, quam ab *Inclytis* confugientes ad ipsorum *Aras* imploraverunt; et *Bona Dea*; unde *Inclyti* ab ea *Ope* *Optimi* dicti sunt: *Turræ*, cueta *pœticis Regum* *turribus*, quas diximus *urbes*

significat *Ignem*; quod Optimi se indigenas dixere, quum infirmi eorum *opem* implorarunt, ut contenti essent *agraria lege*, quam iis ferrebant, ut ipsorum colerent agros pro victu. Plerique omnes eam referunt ad *focos* et *aras publicas*; et est *primorum Sacrificiorum* character, quae prima Optimi sacra fecere Diis; et sic non *κατὰ λέξιν* ab Hebraeo ducta origine, sed ex vero, potius *Numinis cultum*, quam *Numen* significat.

Ut majores gentes vim verae Divinitatis imprudentes agnoverunt.

Sed haec aperte intelligere datur, *ex ipsis gentium erroribus vim verae Divinitatis iis imprudentibus erupisse*: *Caeli falsi Dei voluntatem Jovem*, *Junonem* fecere *Numina*; virtutem consulendi *Minervam*, fortia patiendi *Martem*, pacandi infensos *Mercurium*, industriae *Saturnum*, continentiae *Dianam*, honeste vivendi *Venerem*, legum dandarum *Cererem*, regendorum Imperiorum *Apollinem*, Deos Deasque fecere: quas sane res omnes *divinas* agnoverunt, quum Deos Deasque fecere; et divina beneficia omnia esse agnoverunt, quum utilia vitae inventa, Deos Deasque fecere (a).

heroicas: Regnorum conciliatrix; namque *ex Clientelis*, ab *Inclitorum ope* ortis, *Regna Optimatum* provenere. Hinc Romani *matrem Romuli* fecere *Rheam*, ut ejus Regnum Optimatum significarent; et majorum gentium traditionibus, quo antiquius, eo augustius facerent: et ab ea magnam Divinitatis provenisse partem professi, *Magnae Deum matri*, *Ludos Magnos* celebrabant.

(a) Haec sunt Principia ex quibus tertium linguae genus in his Notis, nempe falso *Divinae* tandem invenimus.

AD ORNATUM CAPITIS XXIII.

De gentium lingua divina.

Loci Homerici de lingua Deorum.

De gentium lingua divina quanquam sint apud Homerum loci aliquot; primum in *Iliade*, ubi dicit *Briareum* ab Diis, *Aegeonem* ab hominibus appellari; deinde *avem* memorat, quam *Dii* nominant *χαλκίδα*, homines *κύμινδιν*, tum in contentione Deorum, a Diis *Xanthum*, qui ab hominibus *Scamander* dictus; et *Odyssea* XII, Deos vocare *πλεγματάς*, vagas *Scyllam* et *Carybdim*; postremo amuletum adversus magicas Circis artes *Mercurium* monstrare *Ulyssi*, dictum *μῶλυ* *Diis*, quod *neas hominibus* scire: tamen quia Plato satis incerta de hac lingua Deorum, cujus in his locis Homerus meminit, disserat; ita ut Dio Crysostomus *Orat. II*, imposturae Homerum perstringat, qui probare velit hominibus, se Deorum linguam calere: hac de causa *linguam divinam* nullam putavi aliam, quam *Auspicia*, quibus *Dii* loqui hominibus credebantur. Sed cum Schaefferum de *Philosophia Italica* postea forte versarem, Cap. V, pag. 25, Porphyrîi locum notavi, ubi refert, *Aegyptiis triplex linguae genus fuisse, epistolicum, symbolicum, et hieroglyphicum*; ita ut iis hic-

Aegyptiis lingua triplex;

roglyphica, seu *characteres sacri* sive *divini* alii essent a *symbolicis*, seu per *similitudines* et *metaphoras*, quales sunt *characteres Heroici*; et tum sacri tum symbolici diversi ab *epistolicis* seu *vulgaribus*, qui essent usui praesentis communis vitae. Cuique iidem *Aegyptii tres item Mundi aetates* statuerent, *Deorum*, *Heroïum*, *Hominiûm*; rem altius vestigabundus, ex his nostris Mythologiae principiis inveni, *Divinam gentium linguam* priorem *heroicâ*, ut *heroicam* vidimus priorem *vulgari*. Nam qui *fulmine* ab ferina errorum vita deterriti *Regna heroica* fundarunt, quae quia *Optimatum*, ab ipsorum paucitate prae plebejorum multitudine, *Respublicae paucorum* sunt appellatae, sunt qui primo et proprie dicti

Hieroglyphica, *symbolica*, *epistolica*:

Quibus tres aetates, *Deorum*, *Heroïum*, *Hominiûm*.

Primae Respublicae paucorum dictae.

. pauci, quos aequus amavit
Jupiter:

nam reliqua multitudo errorum, qui ab illa nefaria ferarum more vita fulmine non sunt deterriti, diu a violentis vexati, tandem, ut salvi essent, ad *Fortium Asyla* confugere, a quibus sub *Agrariis legibus* primum recepti, deinde revocati, adacti sunt perpetuo parere imperiis Optimorum. Igitur qui stupidorum hominum principio a *fulmine* excitati sunt, *tanta eos Divini Numinis religio* pervasit, ut eâ aspergentes omnia, uti diximus Cap. XX, Part. poster. § *Sub hoc*, pag. 265, quicquid viderent, audirent, memorarent, *crederent Jovem*: de quo tempore primo et proprie dictum illud,

Omnia gentibus primis divina.

. Jovis omnia plena:

non aliter ac Peruvenses, ut cum Acosta in eorum Historia sup. hoc Libro vidimus, omnia nova, magna, mira, qualia iis omnia videri necesse fuit, *crederent Deos*. Ex qua falsa persuasione creditum est, *aurea aetate in terris Deos cum hominibus esse versatos*: quam ultimam omnium antiquitatum sapit Homericum illud, quod *omnia* ab eo dicantur *divina*, *divina nox*, *divinum mare*, *divina innumera alia*: usque ad *Ulyssis subulcum divinum*. Et principio quidem cum Deum omne putarent. *Pan*, sive *omne*, ipsis dictus est Deus: quam vocem primulum ex admirationis interjectione *Pa*, unde *Pape* postea mansit, natam conjicio. Deinde pro variis summi Numinis muneribus ac beneficiis principio *duodecim fecere Deos*, qui sunt *Dii majorum gentium*; deinde innumeros alios, quot summi Numinis in genus humanum innumera agnovere, ut item in dicto Cap. XX, § *Sub hoc*, pag. 265, dictum est. Ea ratione, cum putarent omnia, quae homines facerent, patrare Deos, ut d. Cap. XX, § *Ita ex vera*, pag. 265, dictum quoque est, *Deos item characteres fecere*, quibus tanquam literis uterentur, ex quibus verba rerum componerent, quas ipsi in humana societate agitarent: eoque tandem pacto verum illud fieri potest, *primam hominum linguam naturalem fuisse*, cum iidem Dii, qui uti elementa res ipsas, ita uti literae rerum verba componerent: quod gentes ex falsa hac persuasionem quam diximus, *Adâ vero ex Scientia Dei infusa praestitit*, ut *Sacra narrat Historia*. Ita quaeque *prima gentium oratio*, quaedam *fabula divina* erat: et ita verum dari *Philologis* potest, *primos carum fabularum auctores, Poetas fuisse Theologos*, ut qui omnia per *Deos loquerentur, per Deos significarent*. Ex quibus de falso Divina lingua dissertatis haec conficiuntur:

Panis mythologia.

Dii, primae gentium seu voces, seu literae.

Primae gentium orationes, divinae fabulae.

Ut primi Poetae, Theologi?

- Dei demonstrationes* I. Non imposturâ ullâ, sed falsa hac persuasione res humanas religione perfusas.
- II. Cum hominum genere natam hanc *rudissimam Metaphysicam*, homines in Deo audire, videre, sentire omnia: quod postea *Metaphysica Philosophorum* docet, homines in Deo ideas rerum omnium intelligere.
- Contra Spinosam.* III. Ita ut, qui *Deismum* tenent, et omnia quae audiunt, vident, sentiuntve, Deum esse opinantur; intelligant, se pro *Philosophis* esse rudissimos gentium.
- Divinus Circulus.* IV. Omnem divinarum atque humanarum rerum Orbem ita peractum, ut primi hominum contemplatione, quae mentem ad sensus exereret, omnia Deum esse putarent; *Christiana Metaphysica* contemplatione maxime adversa, quae a sensibus mentem abduceret, omnia, ut *Theologi* loquuntur, *eminenter* Deum esse intelligerent.
- Philologorum error* V. *Metonymiam*, qua parte *Auctor* accipitur pro opere, et exempli causa explicatur, *Ceres* pro frumento, *Bacchus* pro vino, ab omnibus omnium aetatum *Philologis* hactenus putatum *tropum* a *Poëtis ornamenti causa* confictum, ex hac necessitate profluxisse, et tanta profluxisse, ut hae primae falso divinae voces ante omnes humanas prolatae sint: neque sane *Auctores* pro effectis, sed ipsas res principio explicatas, *Bacchum* vinum ipsum, *Cerere* ipsum frumentum: deinde cum mentes cultiores ab iis rebus abstraxissent *Deos*, *tropum* non hominum electione, sed *sua linguae sponte* factum esse.

C A P. XXIV.

Majorum gentium character, Æneas Virgilianus, VI libris prioribus descriptus.

Ex hac Temporis Obscuri Historia facile et commodum erit enarrare *Æneam*, quem *Poëta* antiquitatis doctissimus, Heroicum *majorum gentium* characterem sex libris prioribus fingit: eoque Heroas, qui primas gentes, primasque urbes fundarunt, exprimit; uti Heroicum characterem *minorum gentium*, sive Heroëm bellorum, libris VI posterioribus describit.

Æneas proponitur Heros *pietate* insignis et *armis*; pietate gentem fundat, armis bella administrat: et pro hoc naturae ordine prioribus libris describit *Æneam pium*, posterioribus, *bellatorem*. *Æneas* erro, est genus humanum exlex: *Veneris filius*; nam primi homines *ex incerto concubitu* nati, sive genus humanum per terrarum Orbem propagatum ab *Asia* (a); ubi cito sub Monarchia plebibus

(a) Cujus nomen *Venus*, ut alibi dictum.

communicata connubia: *Invisus Junoni*, quae *connubia inter patricos* custodit: *novae urbis fundandae studio flagrat*; sunt primi Heroës urbium conditores: et *non sibi suisque, sed Diis* urbem fundare studet; en Theocratiae sub Imperio Deorum: *Auspicioꝝ et Oraculoꝝ ubique maximus observator*; primi Heroës qui divinatione gentes fundarunt: *Penates Anchisae patri committit*; sacris familiaribus imperia paterna constituta: et Dii Penates *Neptunus et Vesta*; aqua et ignis prima omnis humanitatis fundamenta: ad *Æneam* Trojâ excisâ abeuntem *magnus viroꝝ, mulierumque numerus confluit, ejusque auspiciũ, quocumque terrarum abducere velit, obsequi paratus*; clientelae auspiciis conditae: *Dido et Æneas urbium conditores in antro conjunguntur*; primi gentium fundatores venerem in propatulo vitant: *Mercurius Jovis Imperio edicit Æneae ut Italiam capessat*: Agraria lex, qua Jupiter Æneae Italiam assignat colendam sub imperio Deorum: a *Sibylla* jubetur *ire in antiquam Sylvam*; ingens Terrae sylvæ, quae a primis Heroibus per suas partes auspiciis capta, colenda suscipitur: *aureum ramum evellit, quo uno avulso, alter non deficit*; frumenti segetes aurei coloris (a), quibus demessis aliae culturâ succedunt: *non evellitur, nisi sinentibus Diis*; quia cultura non prodest, nisi prosperante naturâ: *aureus ramus ferendus Diti*, qui inferior terra est, quae culta ditat republicas: *cum hoc aureo ramo Æneas ad inferna loca descendit, ut Ceres ad Inferos ire et redire dicta*; nempe farris semen terrae demissum et inde enatum: *sine aureo ramo non potest visere Anchisem, hoc est suos majores, neque suam posteritatem*; sine eo quod certis sedibus haereat, et colat agrum, gentem non habet: *Misenum inhumatum sepelit, Palinuro coenotaphium adornat*; religio Deorum Manium ab Optimis incocepta, humanitatis proprie dictae principium: *Offiã datã cerberum dat sopori*; canina impudentia correctæ: *Successoꝝ ordinem in Inferis noscit*; gentes conditæ sepulchrorum religione: *ab eo Ascanius puer virtutem et verum laborem discit*; disciplina oeconomica: *omnis Æneae cura stat in Julio Ascânio*; custodia familiarum et gentium.

Quid aureus Ramus.

(a) Vide latius Notas sup. de Aureae Etatis Mythologia, pag. 314.

C A P. XXV.

Quarta Epocha Temporis Obscuri, qua respublicae Optimatum aut abierunt in Regna mera, et Patrum auctoritas omnis in Reges translata est; aut de Poenis primum latis legibus constituta; aut in populare Imperium dissipata ().*

Ubi autem ordo non *ex ordine* in republica agere, sed *extra ordinem* quisque impotenter se gerere cum plebe Optimates coeperunt; tot *minuti* extitere *Tyranni*, qui spre-
 Prima rerumpu-
 blicarum corruptio. tis Deorum religionibus, et fidei clientelarum obliti, quas utrasque auspiciis sibi fundarunt, in corpora fortunasque plebejorum libidine, avaritia, crudelitate grassabantur: adversus quas cum oppressi ipsos Patres *per eorum fidem* nequicquam obsecrarent, ob quam adversus vim et injurias sese ipsis devinxerant; et sic cum *Inclytorum, Virorum, Heroium* fides plebibus nullo pacto prodesset, *fidem* potentiam *Deorum* et *hominum* implorarunt, illâ formulâ, quam hoc tempore primum natam conjicio, *Pro Dii atque homines vestram fidem imploro*: atque ea ratione turbis et secessionibus factis expresserunt, ut *patres redigerentur in ordinem*; cujus locutionis nativa vis est, divisos et turbatos *in ordinem revocare*; sed postea translata est, ut significet, *movere ordine*, seu vulgo, *Senatu ejicere*.

Et sane stat pro utraque significatione ipsa rerum natura, per quam *duum horum alterum fieri*, aut *ex utroque quid misceri* necesse fuit: *unum*, quod ea multitudo, ut tot minutos dominos cervicibus excuteret, *ad unum aliquem potentissimum* confugisset, qui multitudine fretus, Patres omnes in ordinem redegisset, hoc est ordine ejecisset, et sic extinxisset *Senatum*, et omnia ad suum unius arbitrium revocasset, omnemque auctoritatem in sua Regis

Summa omnium
 rerumpublicarumca-
 pita.

(*) Conversiones rerumpublicarum Optimatum heroicarum hoc Capite digerit juxta politicas ideas quas jam I Libro significavit, Cap. CXXXVIII, CXL, CXLVI et seq., CL, CLIII et seq., juxtaque notiones quae passim occurrunt ubi agit de Romanae jurisprudentiae progressu. Hae conversiones conspirant cum doctrina de climatibus, de qua obiter Lib. I, Cap. CXLV et Lib. II pag. 214-215. Suas de successione regiminum doctrinas Vicus in *Scientia Nova* valde modificatus est. Talium porro modificationum principia jam facile perspiciuntur in discrimine Cap. CXLIV et LXXIV, ac ubi Romanam Historiam ceu typum proponit, quo nationum cursus indagari potest. Vide pag. 261, notas ad pag. 184, Concl. ult. ac passim, pag. 63, 99, 102, 113, etc. etc.

placita transtulisset: *alterum*, ut *quis vir sapiens* extitisset, qui consilio aliquo flagitiosum Ordinem aut legibus omnino submitteret, et sic quasi Senatum extingueret; ceu *Theseus* Atheniensium libertatem fundavit; aut ex parte legibus temperaret, uti *Lycurgus*, *Zaleucus*, *Charondas* suas *Optimatium* respublicas constabiliere, et sic nativa significatione *in ordinem Patres redegere*.

Eo pacto tres omnino in rerum natura *rerumpublicarum formae merae* ortæ, *Optimatium*, *Regia* et *Libera*; atque ex his tribus omnes aliae *temperatae*. Itaque eleganter dixeris, *Ordinem*, *Reges*, *Leges regere cuncta*. Nam *Optimatium* virtus in tot *Tyrannorum* vitia resoluta *Reges Monarchicos* fecit, ut inter *Orientalis*. Alicujus *Optimatis* virtus mores antiquos, quibus *Optimi* regnum fundarunt, severissimis legibus revocans, *Ordinem custodivit*, ut *Spartanis* *Lycurgus*. *Libertatem* aut acumen gentis et praeclarorum sapientia virorum statim intellexit, ut *Atheniensium* et *Thesi*: aut ruditas per multa et varia malorum experimenta cognovit, ut *Romanorum*, uti Libro sup. diximus.

C A P. XXVI.

De origine et jure Monarchiarum.

Sed *Reges*, quibus *Optimates* magis suis ipsorum vitiis *Regno depulsi*, quam vi multitudinis dejecti, suis auspiciis, suis connubiis, ac proinde suis familiis, gentibusque, et indidem sua nobilitate, suis agris, suis imperiis, suis sacris, suis *noxorum* juribus concessere: *summa religione* consecrati, *summa nobilitate* insigniti, *summo imperio* protecti, *sua domi vitae et necis in subjectos jura*, *sua foris jura bellorum et pacis*, *sua agrorum dominia*, *rerumpublicarum omnium*, quas vel per subjectos gererent, *auspicia sua*, *suam reipublicae* vel per subjectos bene gestae *adoram* fecere: et sic *reipublicae mere monarchicae* sunt constitutae; quae *unius utilitatem*, *salutem et gloriam* spectant; in *cujus unius vitæ*, *utilitas*, *salus*, *gloria gentis* a *Monarcha* rectae continentur (a). Et hi *Monarchae*, sive *Reges* meri

Jus Monarchicum
asserunt;

(a) Hisque rationibus *obsequium*, quod cum *clientelis* erga *In-*
clytos primum coepit; deinde *Optimatium rebuspublicis* natis, a ple-
bibus erga *Patres* perseveravit; tandem a populis universis erga
Reges Monarchicos stetit: quae nunc proprie dicitur erga *Monar-*
cham fidelitas *subditorum*.

Obsequii Historia.

in infinita potentia, *nullis legibus*, nec, *nisi uni Deo* reddere rationem, *adstricti*, liberrimo suo arbitrio, quod ex *natura* Monarchiae *juri naturali conformatur*, quanquam *Monarcharum vitio* quandoque *juri naturali adversetur*, omnia regunt: neve cives suâ unorum invidiâ peccent, omnes continent in officio: et ita auctoritas Patrum in unum-
quenque Monarcham universa concessit; cui *quicquid placet*, sive animo legis condendae constituit, *legis habet vigorem*.

Eaque ratione, ut qui ad *Aras* confugerunt, quia in illo statu exlegi, in quo genus humanum impium et flagitiosum in sui exitium corruisset, *nisi ab Inclytis recepti* essent, *salvi esse non poterant*, tanquam *servorum quaedam rudimenta* (a), sub imperium venerunt Inclytorum; ita deinde *Optimates* huic *summo imperio cessere* *Monarchis* simili item jure, ac si jure minorum gentium regna *belli jure* quaesissent.

Antiquissimum ante publica bella. Grotii principia firmanitur.

Atque ita jus regnorum monarchicorum *antiquissimum* assertum puto: quod Grotius in genere intellexit; sed in specie non agnovit: qui *duas ejus juris monarchici causas* statuit; *alteram*, si qui bellum gerit, suo aere gerat; quod antiquissimis illis temporibus accommodari non potest: *alteram*, si qui in imperium veniunt, aliter salvi esse non possunt; quod de *antiquissimis Monarchiis* neque is neque alius unquam existimarunt, neque existimare sane potuerunt; qui omnes ex errore omnium temporum vetustate firmato putarunt, prima Regna, citra hanc necessitatem, populorum consensu nata esse: quod dictum sit contra Gronovium, qui in suis ad Grotium notis hujus doctrinam convellere, sed satis infirme, conatur.

Gronovius ad Grotium perstringitur.

Peculii historia.

(a) Et cum ea quidem proprietate, ut clientes peculium possiderent, patrimonium, Patrum proprium non haberent: quod et ratio suadet; nam qui laxiori clientes lege, quam filii familias Heroum haberentur, quando nihil praeterquam vitam salvam cum Inclytis peperegere? et pulcherrima Homeri auctoritas confirmat in *Odyssaea*; ubi *Eumaeus*, Ulyssis subulcus, Ulyssi ficto errori narrat, *se possidere Mesantium*, absente domino, seorsim a domina, et Laërte, quem inter Taphios suis facultatibus emerat; quae est ipsissima peculii natura, quam Juris Interpretes definiunt, servi vel filii familias naturale patrimonium, ut Theophilus, sive, ut alii explicatus, quod ii a rationibus paternis vel dominicis seorsim habent.

C A P. XXVII.

De Legum poenaliū origine.

Quomodo autem *leges* sint natae, ex quibus *Optimatum ordines* aut sunt *temperati*, aut prorsus *extincti*, est modo explicandum.

Nulla plebibus erat cum Patribus contentio juris; nam *Patrum* erat *jus omne sacrum, publicum, privatūque*; neque plebes iis quicquam detrectabant: *plebium* erat *vita, libertas* et *bona*, sive agrorum *commoditates*, quas industriā et culturā parabant. Has circa res plebes de *vi* et *injuriis Patrum* querebantur; et adversus vim et injuriam *jus aequum* postulabant (a). Igitur *vis* et *injuria* erat *adimenda* a corporibus et rebus plebejorum.

Omnis *injuria* ad haec duo genera revocatur, *damnum* et *malum*; *damnum* rebus, *malum* hominibus datur: hinc duo *prima poenarum genera* in terris nata, *duplio* et *talio*: pro *damno injuriā* dato *duplio*, *talio* pro *malo*: quo utroque poenae genere utuntur Decemviri in XII Tabb.

Antiquissimis enim mortalium rudibus aequalitas simplex prius innotuit: ex qua *Justum Pythagoricum* extat, a *Pythagora*, qui *Zaleuci* praeceptor fertur, appellatum: ita ut qui *damnum injuriā* dedisset, aestimationem reponeret, et tantundem poenae nomine daret.

Circa *malum injuriā* datum *Rhadamanthes* primus *talionis* poenam invenit; cujus rei famā apud *Inferos judex* est constitutus a Poëtis: quamquam enim injurians idem pati, ac injuriā affectus, ac proinde *malum* ex aequo et sons et insons reportare videatur; tamen in exigenda talione reus plus mali referebat, et saepe pro sanabili malo necem; cum nunquam tam exacte ad normam *malum* reddi posset, ut idem vulnus, ex. gr., idem os fractum, eadem curatio sequeretur: atque hoc periculum, erat tantundem, in quo poena stare aestimabatur. Postea vero poenae geometrica ratione, seu duplici commensu *expensae* sunt; quam acutiora ingenia ex jure naturali explicatiori in *leges* importarunt.

Principio plebi cum Patribus controversia juris nulla.

Injuriarum genera duo, *Damnum, Malum*.

Poenarum genera duo, *Duplio, Talio*.

Talio rude poenae genus. *Justum Pythagoricum*.

Rhadamanthes primus humanarum poenarum inventor.

Ut in talione tantundem mali est?

(a) Ut postea fuere Romae Juris certamina inter plebem, Patresque, primum de Tribb. plebis creandis, tum de aequando Jure, deinde Connubiis, porro de Imperiis, postremo de Sacerdotiis plebi communicandis, ut infra hoc Libro dicitur.

Leges poenales de malo, legibus de damno priores.

Sed ex hactenus narratis vides, leges poenales de malo, legibus de damno priores fuisse; nam lex *talionis* a Rhadamanthe, lex *Duplionis* a Pythagora coepit: unde *judicia publica privatis antiquiora*. Et hunc ordinem natura dictat, ut Legislatores prius detererent cives a delinquendo exemplis; deinde legibus judiciariis delinquendi occasiones praeciderent.

Cur in rebuspublicis Optimatum severissimae poenae?

Itaque *Patres* experti satis cum periculo, per injurias singulorum Optimatum, primis plebium secessionibus, quae primae *seditiones*, *seorsum itiones*, proprie dictae fuere, suum Imperium pene concidisse; et id paucorum esse, et adversus multitudinem obtinendum; ideo severissimis in rebuspublicis Optimatum poenae sancitae.

Minos primus inventor legum.

Quare *Minos*, *primus*, qui inter gentes fertur, *legum inventor*, a quo historiam legum Tacitus exorditur, apud Plutarchum in *Theseo*, quamvis commendatus Hesiodo, tanquam *Jovis amicus et necessarius (a)*; tamen apud *Tragicos Poetas* ob *crudelitatem pessime* audit. Unde Spartanae leges nimis durae Platoni et Aristoteli visae; *leges Draconis*, qui statum Optimatum reposuit, sanguine scriptae dicebantur; vel *Patricii Juvenes*, atque adeo ipsius *Bruti filii*, qui libertatem Romanam fundavit, apud Livium legum Regiarum rigorem praenimum queruntur; ita ut Tyrannum, quam suos parentes Optimatum Reges malint: et poenae legis XII Tab. vel jam constabilita libertate sancitae, ut *crudeles et inhumanae* a Favorino apud Gellium incusantur.

Crudelitatis notatus.

Spartanae leges durissimae.

Draconis sanguine scriptae.

Regiae Romanae severae.

XII Tab. crudeles et inhumanae.

Aut fide aut juris necessitate constant Imperia.

Namque *Patres*, ut in posterum omnem vim privatam adimerent, et fidei, ac juris necessitatem civibus facerent formidandam, quibus duabus rebus severam constat Imperium; aeris alieni fidem, judiciorum sanctitatem, testimoniorum religionem poenis severissimis intenderunt. Dat id conjicere lex XII Tab. quae *obaeratos dissecari, judices pecuniâ corruptos ultimo supplicio affici, de saxo dejecti falsos* sancit.

In rebuspublicis Optimatum Jurisprudencia Spartana.

Cumque ex ingeniorum ruditate scrupulosissimi essent verborum, ut supra diximus (*), hinc naturâ rerum ipsâ factum, ut iudices conceptas juris formulas strictissime sequerentur: unde in rebuspublicis Optimatum regnavit *Jurisprudencia rigida*, quam Libro super. (**) placuit *Spartanam* appellare. Quare *Minoi* legislatori additus a Poëtis frater

Cur *Minoi* legislatori *Rhadamanthes* additus iudex?

(a) Et Homero, *Jovis confabulator*.

(*) Pag. 285.

(**) Pag. 116, 117.

Rhadamanthus, severissimus iudex; ut quod severae leges caverent, iudices strictissime sequerentur (a); quod doctissimus antiquitatis Poëta significare videtur eo versu,

. Movet urnam Minos,

qui tanquam Praetor iudices sortiatur, iisque formulas dictet.

Atque hac ratione summa severitas legum poenaliū, quae in rebus publicis Optimatum latae sunt, fundarunt naturā conjunctas, et Ordini juris auctoritatem, et plebi hanc juris aequi adversus injuriam libertatem: nam non distinguebant, Patricius ne an plebejus fecisset injuriam; immo ob id ipsum non distinguebant, quia a Patriciis natae primum erant injuriae.

Ea aequi juris de vi et injuriis communione, plebes civitatum partes factae sunt, et civitas sive respublica hac formula, *Patres et plebs*, mansit significata: eaque libertas adversus ipsorum patrum, nedum aliorum plebejorum injurias, plebibus mercedi parendi imputata est. Exinde etiam plebei caedes, tanquam aequalis, *perduellio* dicta est. Quare illud in *Romana Historia* mirum; quanquam Patres habentem plebejos vel actatem nexos in carcere; unde seditio semel Romae orta apud Livium; tamen in tot Patrum cum plebe certaminibus, a Patribus plebejū legis occisum neminem. Atque indidem criminum accusationes *publica judicia* dicuntur; cujus rei effectus non causa est, ut quis de populo ad accusandum admittatur: ut bello indicto cuivis civi fas est, hostem occidere. Nam juris auctoritate constituta, uti privati asserunt dominium rerum suarum vindicatione, ita Ordo, seu *Potestas civilis*, vindicat publicam auctoritatem legis actione: ita ut legis actio ita in genere accepta sit vindicatio seu *tutela auctoritatis*; qua si tuetur auctoritatem juris publici a criminosis, qui eam publice laeserint, dicitur *Imperium*; quo lege agere dicitur *Lictor*, cum de capite civis rei supplicium sumit: et id est, quod a legibus dicuntur *crimina vindicari*: sin autem tuetur au-

Fons aequitatis civitatis.

Ut plebes primum civitatis pars factae sunt?

In Romana Historia observandum.

Publica judicia cur dicta?

Quomodo vindicatur publica auctoritas?

Legis actio genus: cujus species;

Legis actio publica;

(a) An ab hac primarum legum poenaliū severitate summa, et in iisdem exercendis rigore nimio, *primi Poetae*, sive primi Legislatores caeci dicti: quales Tiresias Thebanus et Demodocus Phaeax ab Homero narrantur; quod nullum personarum respectum, seu, ut dicunt, nullam acceptionem haberent; unde forsā mos *Areopagitis* in Teuchris ferre sententias: eaque appellatio postea praestantiae Poëtis manserit, ut inde ipse quoque Homerus *caecus* posteris traditus sit?

De Homeri caecitate conjectura.

Legis actio privata. *Legis actiones* in specie; quam Pomponius narrat primam juris civilis, nempe Romani partem. Quapropter *Auctoritas* civilis partes extitere duae, *legum Imperium* et *Jurisdictio*: et *omne jus privatum utilitate, est publicum auctoritate*; quod idem est, quod *juris privati cives habent usum, Potestas civilis habet dominium*. Unde omnes qui in leges peccant, privatim reponunt *restitutione*, vel *praestatione*; publice luunt *poenâ*, vel *multâ*.

Natura judiciorum apud Romanos; *Hunc ipsum naturae ordinem haec res apud Romanos servavit*: nam principio *legis actio* nihil aliud significavit, nisi executionem poenae in facinorosos, uti *δίξην* Graecis accusationem significavit. Id tradit Livius in M. Horatii judicio: quod mansit postea, ut formula accusationis et poena *lex* diceretur; ut *reus legis Juliae de Adulteriis, damnatus lege Cornelia de falsis*: et quanquam lenitae vel exasperatae sint primarum legum poenae; tamen *ex iisdem legibus rei* accusari damnarive dicuntur.

Diu post privata, *De privatis autem causis diu actiones Romanis ineditae; tantum cives in officio continuit prima poenarum, et judiciorum primis legibus edicta severitas: qui mos gentium tandiu servatus Romanis, donec Lex XII Tabb. lata est, ut tradit Pomponius; antiquissimus ab Aristotele observatur in Ethicis, qui tradit vetustissimas fuisse respublicas, in quibus de jure privato nullae proditae leges, ne cives temere aliorum sequerentur fidem, et eorum temeritas rempublicam litibus inquietaret: quod inter Graecos ex parte servatum, qui pecunia praesenti commercia agitabant; unde illud, Graeca fide mercari; et ex parte apud Romanos, apud quos ex nudis pactis non datur actio.*

Ex parte servatus Graecis, Ex parte Romanis. *Postremo quo omnis vis privata a republica abesset, vel justis violentiis a jure majorum gentium introductis ordines rerumpublicarum quasdam violentiae imagines jure civili communi, seu minorum gentium moribus induxere: quod in ea rerumpublicarum forma necessarium, et ea aetate facile factu fuit; necessarium quidem, ut quamminimam a moribus, super quibus gentes et regna heroica fundata erant, abscederent, sed hoc non tam consilium, quam natura fuit: qua et facile factu fuit: nam seculo poëtico, homines ad imitationes naturâ ipsâ facti erant, ut supra diximus de Poëseos origine: quorum characteres Orpheus et Amphion, et heroës et Poëtae et rerumpublicarum Fundatores dicti sunt: et diximus, Jus civile commune minorum*

Qua ratione violentiae imagines introductae?

gentium fabulam quandam et imitationem Juris majorum gentium, atque adeo *Poëma quoddam* fuisse (1).

Atque is *fons* et *origo* fuit omnium *Actuum legitimorum*, quibus uni Patres inter se jus optimum agitarunt: quorum solennitates ex rigore summo, quod tunc regnabat, religiosissime quoque servabant: unde Graecis *δίκη* a jure vox ducta *solemnitatem* significat; quod Romanis postea in libertate vel sub Principatu omnia ferme ex jure naturali agitantibus mansit, ut significaret solennitatem, quâ etiam contemptâ, res utiliter agitur. Atque his rationibus *Jus optimum* verâ violentiâ a majoribus gentibus fundatum, factum est jure civili communi a gentibus minoribus *Jus optimum* his *duabus proprietatibus* praeditum; alterâ quae est maxime *solemne*, alterâ, quae est maxime *certum*, sive maxime *necessarium*; et ob id est *solemne* maxime, ut sit maxime *certum*, maxime *necessarium* (2).

Fons actuum legitimorum.

Juris optimi proprietates duae:

Solemnitas, Necessitas.

Hoc tanto legum poenaliū rigore, tantâ judiciorum publicorum severitate, tantâ actuum legitimorum religione, vis privata de republica adempta est: quod fieri non poterat, nisi in unam vim quaque privatâ majorem omnes privatae violentiae concessissent, quae singulos coëreeret. Haec *vis quâque privatâ major est legum Imperium*; quo jus optimum jure majorum gentium *ex vi justa corporum* abiit in jus optimum jure civili communi *ex vi justa animorum*; ita *virtus*, quae jure majorum gentium fuerat *vis corporis ratione temperata*, quae suas res quisque manu tuebatur, facta est *vis animi*, seu *juris*, quod animo haeret, quae quisque res suas lege parat, lege conservat. At legum auctoritate tanto terrore firmatâ, *Ordo Patrum*, qui in certaminibus cum plebe existebant, erat *Ordo juris majorum gentium*, qui *eminebat vi*; factus est *Ordo civilis*, qui *emineret legum auctoritate*, sive *Juris civilis dominio*. Atque ut ex *Ordine juris majorum gentium natae primae leges*, nempe *Agrariae*; ita ex legibus dein poenalibus confirmatus est *Ordo civilis*, seu civilis *Potestas*, qui ut legibus est constabilitus, ita legibus conservatur; et reipublicae forma eo propius ad genus divinarum rerum accessit, quo altius se extulit; ut civilis *Potestas* ex coitione corporum, qua in primis cum plebe nata est, fieret consensio animorum; atque haec esset lex ipsa, quam Papiusianus eleganter *communem reipublicae sponsonem*, et Aristoteles divine, *mentem affectionibus vacuam* definiivit.

Legum imperium quid?

Justa vis corporum ad vim animorum transmissa, genuit Jura.

Ut ordo corporum factus ordo Juris?

Agrariis firmatus ordo corporum.

Legibus poenalibus firmatus ordo civilis.

Reipublicarum Ordinum, Legumque ad Deum recursus.

(1) Lib. priori, Cap. CLXXXII.

(2) Ibid. Cap. CXXVIII.

Medusæ mythologia.

Hujus *Epochæ*, quantum ad *Optimatium* respublicas legibus poenalibus constitutas attinet, character fictus *Medusæ* fabula, *ex ceto marina bellua orta*; hæc est navis quæ transarinos postea in plebem receptos exponit: *pulcherrima et capillis auro simillimis*; sunt plebejorum uxores, et messes, quæ sunt *aureus ramus*, quem *Virgilius* cecinit: *ejus formâ et potissimum auro capillorum captus Neptunus in Minervæ templo cum ea concubuit*; Patres qui non amplius, ut montani, sed ut maritimi plebejorum mulieres in arce abducunt, eoque messes plebeis ereptas comportant: inde *Pegasus natus*; *Patricii* minorum gentium e plebeis mulieribus orti: *qui postea in Parnasso monte Hippocrenem fontem aperit, de quo Musæ bibunt*; nam minorum gentium aeo disciplinae humaniores inventæ: et *Pegasus alatus*; quia *Optimi* artem equitandi invenere; et *Alæ* stemma *Patriciorum*, ut supra diximus: *Minerva hinc irata Medusæ crines, quibus maxime amatori suo placuerat, in angues mutavit*; hæc est mens *Sapientis Optimatis*, qui legibus poenalibus *Patricios* inertiam corruptos ad agrorum culturam convertit: deditque, ut *omnes eam aspicientes in lapides converterentur*; ut poenarum metu plebejorum mulieres con-

Chimaeræ mythologia.

tractare, et messes rapere exhorrent. *Perseus* dictus *Hercules alter*, qui ut *Hercules* multas *aerumnas* tulit; inter quas in alio Graeco orbe *Bellerophon*, quasi Βελληρόρον, *Sapientiae conciliator*, *Pegaso* invecus *Chimaeram occidit*, ut ille *hydram*, *Cadmus serpentem*, *Apollo Pythonem*: et *ima Chimaera*, *Draco* erat; anguis, serpens, quo genere plana terrarum ab *Diluvio* diu lumentia abundare necesse fuit: *media Chimaera, capra*; quia in editioribus terris necesse quoque erat ut agri essent, et pascua (a); unde naturâ ipsâ in edito primæ urbes fundatae: *summa Chimaera, leo*; quia inde etiam necesse fuit ut cum in jacentibus terris dracones viverent, in editioribus homines agerent, ferae in summis saltuum laterent: et *Chimaera flammivoma*; quia e venis silicis inventus ignis: *Perseus Jovis filius*; hic sapiens, fortis quoque, pietate ductus reipublicæ *Optimatium*, quæ auspiciis primum fundata est: ab *Jove genitus*, nempe ex auspiciis: *aureo imbre in Danaës gremium decidente*; genitus nempe ex *Optimis*, qui messes colligebant; ut messis *aureus Ramus* *Virgilio*: et *in turri genitus*; in arce, quas *Poëtae Regum turres* dixere: *Mercurii talaribus indutus*; legibus poenalibus latis, *Agrarias* firmat, et

Persei mythologia.

(a) Vide Not. sup. de triplici hominum vita ex Platone et Homero.

sic *mercedibus* plebejorum cavet: et *falcato ense accepto*; revocatis ad *falcem* patribus: *Palladis scuto*; quae est character Patrum in turbis cum plebe natis, ut in eo *repercussam Medusae effigiem salvus videre posset*; severis exemplis ordo servaretur: cum ipsa, *anguesque sopiti essent*; cum Patres ocio inertes, et in vitiis jacerent degeneres, agros non amplius colerent: *interemit*; extinxit privatas violentias: et *guttae sanguinis decedentes per solitudines in serpentes mutatae*; severissimis poenis agri, qui jam deserti erant, iterum culti a Patriciis: *Medusae caput aegidi affixum*; id Imperii civilis *symbolum*, ut diximus: *quod hostes conspiciatos in saxa convertit*; quia ubi disciplina civilis domi severo imperio continetur, ibi armorum imperia sunt foris hostibus formidanda.

Haec historia alibi fuit, *Mars nudus*, Patricii degeneres, *e mari*, sub quo latebat, *cum Venere*, cum plebejorum uxoribus, *a Vulcano*. Optimatibus, qui nuptiarum sacra custodiunt, *rete jaculo retractus, factus ludibrium Diis*, capti et enecti. An hinc *gladiatorius ludus*, ex *Retiario* et *Gallo*; et Gallus non *Senon*, sed plurium et vilium uxorum maritus?

De Vulcani rete
mythologia.

Ludi gladiatorii
origo.

C A P. XXVII. (bis)

Traduces per quos Jus majorum gentium in Jus minorum traductum est.

Ita violentiae privatae sub Theocratiis metu Deorum modeste habitae, in violentiam publicam traductae sunt; horum duam traducum altero, aut *infinito Regum*, aut *cru- deli legum imperio*: tantae molis erat: contemptis Deorum religionibus, genus humanum in civili societate continere!

Traduces duo,
Liberum Regum
arbitrium,
Severum legum
imperium.

Namque ubi Deorum *religiones* spretae sunt, poenarum humanarum terrore genus humanum in societate continere ipsa natura docuit: qua *ex Divina Providentia, rebus ipsis dictantibus*, cum primum plebes Patrum injuriis oppressi, Deorum hominumque opem implorarunt, *Reges* illico *extitere illis plebeium implorationibus*, tanquam *collatis suffragiis creati* aut *fortissimi Viri*, qui cuncta moribus corrupta ad se unos emendanda revocarunt; a quibus *Monarchiae* primae in terris sunt constitutae: aut *Viri sapientissimi*, qui legibus poenalibus antiquos mores, sive respublicas Optimatum ad sua principia reducere.

Primis Regnis mo-
narchicis jus asser-
tum.

Jus creandorum Regum plebibus primum natum.

Rudimenta Plebiscitorum.

Plebiscita ejusdem naturae in Republica Optimatum mera et in mero Regno.

Primis plebiscitis sancitae poenae.

Prima plebiscita agrariae leges fuere.

Leges dictae exempla.

Legis de corporibus obaeratorum sancitae utilitates.

Prisci legumlatores in se vel in suos exemplis auctoritatem suis legibus vindicaverunt.

Lycurgus.
Charondas.

Zaleucus.

Brutus.

Et ita *plebes* tum primum sibi *Reges creare coeperunt*, qui mos gentium a Romanis receptus, perpetuo servatus est: nam quae Livius super ea re in Interregno Romuli narrat, est *vulgaris traditio* veris falsisque commixta.

Inclamationes autem et *obtestationes* sub Theocratii celebratae, docuerunt *Plebiscita*, quibus *Plebes adessent tanquam testes*, qui facta testarentur, de quibus Reges conderent jura; ac *Plebiscita* ejusdem naturae, et in Regnis meris et in Regnis Optimatum, ut Libro priori (1) diximus, nata sunt: et *plebiscitis* principio *privilegia* irrogata; et privilegiis *poenae sancitae* (2); qui mos apud Romanos etiam in Republica libera diu mansit: et ex prima origine *leges agrariae* plebiscita, quibus scirent plebes, mercedem parendi sibi a Patribus constitutam (3): et *plebiscita* fuere *leges*, significatione, qua, ut Libro priori, plebes unde secessissent, *elicerent*, et in urbes reducerent: et *leges* fuere *exempla*, quae mansere *poenae asperrimae* in reos editae, quae ceteros summe deterrent (4): atque hae *leges ordinem* confirmarunt: et *ex ordine* postea *leges severissimae* dictae.

Quare quanquam inter Romanos *lex de corporibus obaeratorum sancitae* nunquam exercitam esse memoretur; necesse tamen est *inter gentes Romanas priores dictatam* esse; cujus unius terror, et *industriam* et *frugalitatem* et *fidem*, cum quibus bonis animi artibus omnes antiquos mores in rebuspublicis Optimatum, quos postea longo seculorum excursu obtinuerunt, felicissime revocavit.

Sed has *leges* primi Legumlatores, aut in se ipsos, aut jure patriae potestatis in suos exercuere. Lycurgus, accepto a Spartanis juramento, ut tantisper dum rediret, *leges* a se latas servarent, ne ultra rediret, ultro mortem oppetiit. Charondas legislator Thuriorum, cum contra *legem*, quam tulerat, ne quis armatus in concionem veniret, ipse rure rediens imprudens peccasset, admonitus legis ab eo, qui proxime sedebat, eidem gladio incubuit. Zaleucus Locrensis legislator filium adulterii compertum ex sua lege oculis orbati damnarat; cumque tota civitas ob virtutem et merita patris poenam filio deprecaretur; precibus victus alterum sibi, alterum filio oculum eruit. Simili exemplo Brutus ordinem reposuit, cum filii contra *legem*, cujus ipse auctor fuerat, de Regibus non restituendis, conjurassent, fortissimus Consul, pater infelicissimus in domus orbitatem

(1) Cap. CL. (2) Cap. CXLIX. (3) Cap. CXXVII. (4) Cap. CXXI.

eos securi percussit. Quod Virgilius antiquitatis nunquam satis admirandus in *Didone* legislatrice expressit, quae Regum externorum connubia multoties dedignata, cum in *Aenea* morem gentium corrupisset, se ipsam interemit.

Hisque exemplis *Clientelae* legibus poenalibus prolatae sunt, ut veri *Optimates plebibus patrocinio essent*, non oppressioni: et *Regibus mos traditus*, ut suâ sapientiâ et fortitudine humanam naturam corruptam emendarent; et ita naturâ regnarent naturâ Philosophi: et traditus mos patribus, ut omnibus privatis rebus, et vitâ ipsâ patriam haberent potioem; quando eorum respublicas Legislatores sive filiorum, sive adeo suo ipsorum sanguine restituerunt; et documenta plebibus edita, ut patribus essent obsequentissimae, qui de suis ipsorum filiis passim debebant severissima exempla: et per haec omnia tum patres, tum plebes libertatem haberent quam charissimam: cumque libertas ipsis corporibus haereat; inde factum ut priscis bellis liberos occumbere, quam vivere servos mallent: quae omnia a Romanis recepta, erunt nobis principia omnis Romanae virtutis, ut demonstrabimus.

Per has rationes Imperio publico constituto, Jus majorum gentium, seu violentiae privatae regnare desiit; et minorum coepit, quod est jus violentiae publicae domi imperio legum, foris armorum: quae res nobis Quintam et postremam Temporis Obscuri Epocham dabit.

Hoc publicum imperium constitutum, inter Graecos fuit aliis *Gorgonis* caput; *lyra*, aliis *Orphei*, aliis *Amphionis*, aliis *Apollinis*, quae adsonans ad legum carmina concantum excitavit humanitatis; rudius Gallis fuit *Hercules*, qui ore, hoc est verbis legum, non ultra manu, *catenulas in hominum aures*, disciplinarum sensum, non in corpora injicit: Hetruscis severius fuit *Fascis virgarum*, quae securim (a) mediam et eminentem cingunt: a quibus insigne Imperii receptum conservavere Romani. Haecque est catena (b), quam per summam sublimitatem Homerus fingit

(a) Sed in hac publici Imperii genesi, mansere Patribus jus vitae et necis in filios, et jus nexi in clientes, ut diu custodiere Romani: et sic cum ipsa primarum rerumpublicarum natura Feuda coorta sunt; ut Patres omnem vim privatam ipsi inter se pares summo reipublicae Imperio submitterent; quam ipsemet vero in suos subjectos, nempe filios et clientes excercerent: quod summe notandum arbitror pro *Feudorum origine*, et *Jure Romanorum Quiritium privato*.

(b) De qua multa in hoc Libro et Notis.

Dido.

Ejus severitatis utilitates.

Principia Romanae virtutis.

Jus violentiae privatae in jus violentiae publicae transformatum.

Imperii publici characteres heroici.

Catena Homeri quid significet?

Notandum de origine Feudorum et Juris Romani Quiritium privati.

e *Caelo demissam*, nempe auspiciis et religionibus, *Orbem terrarum constringere*, hoc est genus humanum cum Diis, et inter se domi forisque consociare; *non autem catenam caussarum*, ex quibus naturae necessitas constat; quam vix postea summa sua ingeniorum subtilitate *Stoici* intellexerunt; et ex necessitate juris, quam gentes dixere *Fas*, ipsi *Fatum* appellarunt, ut Libro priori diximus: ac sectae studio ut suae sententiae antiquitatis auctoritatem conciliarent, sui dogmatis Homerum fecere auctorem, sive Homero, suum ipsi dogma affinxere.

C A P. XXVIII.

Theseus Fabulis vindicatus.

Hactenus narratum, uti primae Optimatum republicae vel in regna mera abierunt, vel legibus poenalibus ordinem sibi civilem fundarunt: superest, ut tradamus, quomodo et quando in libertatem sint resolutae.

Theseus primus in terris libertatis assertor.

Theseum primum omnium ad vulgus inclinasse, seque abdicasse dominatu, Aristoteles apud Plutarchum scripsit: cui adstipulatur Homerus, qui in *navium Catalogo* Atheniensem populum tantum nominat, quod recte idem Plutarchus observat. Igitur est heic nobis Theseus verus, fabulis, quibus mixtus est, excutiendus, qualem nobis ipse tradit Plutarchus.

Is principio ejus vitae fatetur in tanta historiae antiquitate *fabulas consecrari*: sed quid veri iis fabulis subsit, aut nihil aut parum curat; quia hanc juris gentium, seu Temporis Obscuri Historiam, quae sunt principia Historiae Profanae universae, ignoravit.

Thesei mythologia.

Itaque paternum Thesei genus ad Erechtheum, ac primo indigenas relatum narrat: en Theseus indigenis ortus, hoc est, e terra Attica natis, quales *Athenienses* se *terri-genas*, ut supra diximus, appellabant.

Clam genitus, clam natus, clam eductus ab Æthra matre: en e media propudiosa multitudine in lustris abditus; et matris nomen ab *aethere*, sive *aëre*, sive *caelo*, unde auspicia veniunt, deductum.

Thesei etymon.

Theseus appellatus a *θεΐς*, ut putant, insigni membrorum positione; anne multo rectius ab illa *pedum positione*, unde *possessionem* appellatam putant, quam tu rectius a *porro sessione* dictam dixeris: ex qua nata, et dicta *hac-*

Possessio unde dicta?

reditas ab haerendo, quam diximus cujusque *Incliti ditio-*
nem principio vocatam: unde *Inclyti*, *Heri* primum dicti;
qui etiam sic dicti mansere a servis famulabundis, ut *he-*
rus jussit, non *dominus*.

Studio Theseus deflagavit ad Herculis exemplum se com-
parandi, et *Periphatem*, *Corynetum* a *clava Coryna* appella-
tum, quam postea ut *victi insigne spodium* ad *Herculis exem-*
plum gestavit, *Synum*, *Protocampam*, *Cromionam Suem*
ingentem et *pugnacem feram*, *Scyronem*, *Procastem*, alios-
que latrones interemit; unde *Hercules alter* dictus. An eo
Theseus quoque poetæ plures fuere *Inclyti*, qui *Athenas*,
ut *Hercules*, plures *Inclyti*, qui *Spartam* fundarunt; non
verus *Hercules*, quia non, ut *Spartani*, statum *Optinatum*
conservavit?

Theseus, Athe-
niensis agri Inclyti.

Cretensis *Minotaurus* (hanc unam e satis multis fabulis
pro nostris principiis interpretor; quia hæc una est om-
nium maxime insignis et potissimum ad rem nostram fa-
cit) *navis* fuerit, cujus prora, uti naves solent, *in taurum*
sit efformata (a): et *Minois* Cretensium Regis *Taurus* di-
cta; quæ in *Labyrintho*, hoc est *Mari Ægeo*, ob tot, quot
habet innumeras insulas, amfractuoso versaretur; per quod
ad *Atticæ* oras appulsa, inde quotannis pueros puellasque
diriperet; quos sibi impositos. *Atticis* ex puerili imagine
vorare videretur: *Theseus* et *Daedalus patruales* ficti, sunt
Patres et *Artifices Athenienses*, qui fuere duo civium or-
dines a Theseo præter *Agricultas* instituti: *Daedalus* est
vis ingenii (1), et hæc ipsa *navis*, uti *Virgilius* accipit,
quum dicit eum super mare ferri *alarum remigio*: et sic
Labyrinthi, hoc est *navigationis* inventor: *Theseus* autem
Ariadnae *Minois* filiaæ amore captus, fuerint *Patres Athe-*
nienses, capti gloria rei et militiæ navalis, quæ inter *Cre-*
tenses, quos diximus, ingeniosissimos (2), et quia insulanos,
primum nata iis gentibus est (b): et *Ariadnae filio*, hoc est
cursu navali certa arte ducto; e *Labyrintho* egressus est,

Minotauri mytho-
logia.

Daedali mythologia.

Ariadnae mythologia.

(1) Cap. CXLV.

(2) Ibid.

(a) Ex eodem genere fuisse necesse est, *Orcam*, marinum mon-
strum *Andromedam* cauti catenatam, hoc est terrere defixam, vo-
raturum, nempe piratarum nivem, quæ per uras Æthiopiæ vir-
gines rapiebat; et *Persum*, sive *Giaccos Hevoes*, *Pegaso*, sive na-
ve, sive *Maris equo* et *remis*, quæ sunt *navium alae*, quod utrum-
que dicebat *Homerus*, ea hostium sive barbarorum incursione Æthio-
piam liberavit.

Persei,
Andromadae,
Pegasi mythologia.

(b) Unde mansit proverbium, *Cretensi mare*, dictum in eos qui
doctos docere velint.

hoc est, *Ægeo mari* in *Cretense* evaserit: postea *Ariadnem* deseruerit, contempserit, prae *Sororis* amore; hoc est classis suae, quae ex eadem *Cretensium* arte nata est; et ita *Cretensium piraticam* prohibuerit: et patriam indigna et foeda ejus belli lege (nam prima bella rapinae fuere, et perpetua bella fuere, ut mox dicemus) liberavit, ut quotannis seni pueri, senae puellae in *Cretam* a *Minotauro* in *Labyrintho* vorandae mitterentur.

Persei et Andromedae mythologia.

Similis character in alio orbe, *Æthiopia*, fuit *Perseus*, etiam *Hercules alter* dictus, qui *Andromedam*, virgines ejus orae maritimae a *marina bella*, a navibus piraticis liberavit.

Herculea Thesei aenigma.

Hinc ingens facinus aggressus, quo omnes gentes omnes *δημοῦς*, seu populos in unam civitatem coëgit, offerendo iis

Theseus libertatem Athenis fundat,

aequalitatem juris, ac proinde popularem statum, et se tantum bellorum ducem et legum custodem fore: et populum distinxisse in *nobiles*, quos *εὐπάτριδας* vocavit (qui sunt *Patricii* ipsissimi *Romanorum*) *artifices* et *agricolas*; et *nobilibus* quidem tractandi *res divinas*, ex suo ordine creandi *Magistratus*, interpretandi *leges* ac *religiones* potestatem permisit; de reliquo eos cum ceteris quasi ad aequalitatem redexit, et urbem *Athenas* appellavit.

Graecae Historiae inverisimilitudo.

Sed facile est, *Theseum* id *nexis Atticis* persuasisse, qui *sub astricto Patrum imperio* per *minuta regna Attica* sparsi erant: at *Patribus* ipsis suorum *Pagorum* (quae *duodecim prima* numerant) *cripere regna*, eosque *sub suum belli et legum arbitrium* redigere (uti apud *Plutarchum* ipsi *Patres* postea indignantur ita, ut gravi invidia oneratum ad calamitosum exitum tandem perducerent) natura fortium non patitur, neque sinit, ut credamus, complures eorum ultro in *Thesei* oblatas condiciones concessisse; alios metu ejus potentiae id voluntate fecisse, ad quod inviti cogi posse providebant: et quae *regna herculea virtute quaesierant*, omnem vim *inexpertis*, ut *ignavi solent*, *per inertiam amisisse*.

Verum Atheniensis Historiae principium.

Itaque pro nostris *Historiae Profanae* universae *Principiis* dicendum, cum jam in parvis *Atticae regnis* *Herculea virtus* esset resoluta; et *Patres* ocio inertes *luxuriam*, *avaritiam*, *crudelitatem* in *nexos* exercerent; *jus nexi* cum *plebe* aequum *Atheniensibus* *populare Imperium* fundasse: quod *plebes* ex *Attica* vicinitate ad *celebrem Atheniensium Aram*, quae proinde *Ara miserorum* dicta est, omnes *ferme confugerent*: quapropter *Pagorum Atticae Patres*, ne in *vacua regnarent*, cum maxime *Athenis* locum *dignitatis* haberent; *Genus*, *Imperia*, *Sacerdotia*; et ipsos cum suis *gentibus*

Origo arae Clementinae.

Ut Athenis primum nata libertas?

in *Atheniensem civitatem* convenisse: et ita *Atheniensis li-*

*bertas aequo cum plebe nexus jure, sive aequo jure privato, tamen salvo patribus jure publico, nempe connubiis, magistratibus, sacerdotiis, sub Thesei characterè ab Athenarum Heroibus fundata est, qualis trecentos post annos Romana civitas lege XII Tabb. tandem est constituta. Firmant hanc historiam res in Atheniensi republica in tempore Historico consecutae: nam Patres sensim jus nexi resumpsere alieni aeris obtentu, quo plebem onerabant: et quia saeviter nexos in nervo et privato carcere habebant, caedem Athenis numero, quae postea ob easdem causas Romae turbae et seditiones factae: et ita *Jus nexi*, quod primum culturae fuerat sub Clientelis; deinde in Optimatum republica mera fuit *dominii bonitarii, sive tributi*; tandem, republica libera constituta, fuit *ob aes alienum*: qui ordo rerum idem numero in Romana republica legenti Romanam Historiam apud Livium innotescet.*

Ordo rerum in Romana idem, ac Atheniensi republica

C A P. XXIX.

Quinta et postrema Temporis Obscuri Epochæ, quæ, bellis introductis, omnis humana auctoritas ad Deum redit ().*

Natura ipsa, seu rectius *Divina Providentia, rebus ipsis dictantibus*, gentes ut pacis, quas vidimus, ita et belli artes edocuit: quæ duxit primos hominum *fontium studio in montes rupeque*, unde *primi Pagi* naturæ situ muniti extitere; quæ proinde *oppida* dicta: *oppidum* enim priscis *validum*, ex quo fuit *oppido* antiquum, pro *valde, valide*. Inde adversus violentos extruxere *aras*: qualis *modicus ager*, quo *Romulum* munisse *urbem Romam* tradit *Historia*; unde *pugnare pro aris focisque*, *pugnare pro patria* dictum mansit. Postea in primis cum plebe turbis naturam extitit *Ordo militaris*, qui plurimum valet ad vim, speciem et terrorem: et semper *ordines in comitiis* habebantur, in quibus solis proinde dicebantur *Quirites*; quia hastati in concionibus aderant: hinc populi Optimatum in bellis postea ferme erant invicti: contra Asiani, quia sub Regnis meris non conveniebant armati in comitiis, quæ sub Monarchis nulla habentur; disjecti pugnabant et facile vince-

Ut natura gentes docuit belli artes?

Oppidum unde?

(*) Vide Lib. prioris Cap. C, CXXIV, CXXV, CXXXV, CLVI et passim, ac praesertim prope ad finem

bantur. Tum ex natura reipublicae Optimatum Patribus cavendum a multitudine fuit; et ita in ipsis oppidis *arces* fundatae; et *arma* ad *subitos plebeium tumultus* in *promptu*. Demum legibus poenalibus in rebus publicis Optimatum severissimis latis et severissime exercitis, *terror Imperii* natus, qui est omnis *militaris disciplinae praecipuum fundamentum*.

Ut primae civitates ad bellum fundatae? *Eruditis* est observatum quidem, primas civitates ad belli artes bellicamque virtutem in primis esse fundatas; sed tanquam id esset condentium urbes consilium, quod re ipsa primos homines natura rerum edocuit: quod nam sane satis perversum est, ut urbium conditores ad bella ante omnem bellorum metum cogitent.

Ut natura gentes docuit belli jura? Jura autem bellorum et ipsa natura per haec, quae dicemus, explicavit. Nam publicis Imperiis constitutis, privata bella domi cessere; et mox publica foris orta, quae etiam *duella* dicta, ut saepius memoravimus: et ex eadem, qua primum ea vox nata est, ratione didicere gentes *bella esse juris controversias inter duas summas Potestates*, quas, quia inter duas summas, *tertius* dirimere non posset: et sic didicerunt, quod *par in parem imperium non habeat*; et sic *duella*, ut *domi vetita*, ita *foris esse necessaria*; eaque *solas summas Potestates gerere* posse: quod jus gentium barbaris Christianorum temporibus, cum de privatis judiciis jura Romana ubique consepulta jacerent, et merito jacerent (an barbarae ferocesque et natura et victoriis nationes Europam inundantes, jura discere a victis vellent, quos ex iis legibus, et non ex contemptu legum victos putabant?), *duella* per omnia Europae regna a Germanis cum antiquissimo suo vocabulo nativo diffusa sunt.

Quid bellum?

Cur jus belli?

Cui jus belli?

Cur jus Romanum inter barbaros consepultum?

Dum prima bella publica *duella* dicta; uti diu etiam post Plautus Romanos, *duellatores optimos* appellavit; externi amici *hostes*, sive *aequales* vocati sunt: deinde *bella* dixere; et belligerantes vocarunt *hostes*: quod vocabulum id naturae jus gentes commonuit, ut Potestates civiles tantum bella urgeant, quantum par pari referant, quod dixerant *hostimentum* a verbo *hostire aequare*: inde externae amicitiae *hospitia* dicta mansere; et caedes domi facta *duellio* primum, ut *duellio* Horatio dicta apud Livium; deinde *perduellio* vocata; quasi *perduelles* essent plusquam hesterni hostes; et ob id *servi poenae* fiebant: tandem *perduellio rebellionem* significavit.

Duella,

Duellatores,

Hostis, *Æqualis*.

Justitia interna bellorum?

Hostimentum, *hostire*.

Duellio,

Perduellis.

Servus poenae.

Rebellio.

Cur inter priscae gentes aeterna hostilitas?

Namque ut *gentes minores* conditae sunt, aliae aliis per

injurias innotuere; itaque cum omnes sibi ab aliis metuerent, *hostilitas* inter eos *aeterna* erat: quare licebat perpetuo ab hostibus rapere: unde fluxit in XII Tab. caput illud: *Adversum hostem aeterna auctoritas esset*. Igitur antequam jure minorum gentium bellis solennitas indictionis introduceretur, bella fuere *tumultus*, qui proprie est *timor multus* ad repentinos et indictos hostium insultus; in cujus vocis definitione stat M. Antonii causa apud Ciceronem in una *Philippicarum*: qui mos hodie *Afris* interni maris accolis permanet, quam orbis plagam fortasse ob hunc ipsum barbarum morem, *Barbariam* vulgo dicunt; quod sine causa, sine indictione *perpetuam piraticam* contra Europaeos Christianos exercent; et praedas refert Grotius belli jure aestimatas. Quare *foedera amicitiae* causâ inter gentes sero constituta dicendum est, quae *hospitia* prisci appellarunt.

Solemnitatum autem, quae bellis inductae sunt, alia est, ut *Legati sancti* haberentur; quam ipsam a jure majorum gentium divisim didicere *legationibus*, quas *ad plebes*, quae secessionem fecissent, miserant: unde *id Fas gentium* agnovērunt; et *Foeciales* constituti, qui bella indicerent; quorum Princeps *Pater patratus*, quasi, ut diximus alibi, *Pater consecratus* dictus est.

Et ita si summae Potestates bella gerant, et antequam gerant, indicant, *occupatio bellica* certus esset modus acquirendi domini; quam *mancipatio* privatim gentes edocuit, ut virtute parta fortium dominio cederent: et *ex captivitate servitus* introducta; principio, ne ex bellis bella perpetuo sererentur, in hac *externa justitia* conquiescere Imperia voluerunt; et *interna justitia Potestatum civilium pudori relicta est*: deinde ne bella in exitium humani generis desaevirent internecina, *servitutis commoda* victoribus proposuere; quibus illecti a caedibus temperarent: quod Caesar bello civili, quo capti, servi non fiunt, quod bellorum genus ob id solet esse crudelissimum, illo edicto imperare militi victor debuit, *parce ferro*: et duo vocabula captis indita, alterum a jure minorum gentium, nempe *servus*, quod victores admonet humanitatis, ut quos possunt occidere, servare malint; alterum a jure gentium majorum, nempe *mancipium*, quod victores admonet utilitatis, qui captos inter *res mancipi* habeant, hoc est *jure optimo, jure fortissimo, jure victoriae* quaesitos. Quod et ipsum *jure patriae potestatis* privatim quoque didicerant; quo majores gentes *jus vitae et necis* habebant in filios: quos cum recens natos occidere possent, putabant, agnitos ac servatos

Bellorum indictio.
Prima bella tumultus.

Cur Africae ora dicta Barbaria.

Foedera amicitiae.

Legatorum sanctitas.

Pater patratus unde dictus?

Mancipatio occupationis bellicae rudimentum.

Servitutis in genus humanum utilitates.

Servus et Mancipium cujus quodque juris vocabulum.

Filios familias rudimenta servorum.

Cur in filiosfamilias, quam servos jus durius?

pro eo beneficio, loco rerum sibi esse oportere, et quicquid acquirerent, sibi acquiri: cum eo quoque *inter utrosque severitatis discrimine*, quod *filiifamilias trina venditione* liberarentur patria potestate; quia duplex a patribus beneficium acceptant, alterum quo nati, alterum quo servati: *servi autem una manumissione liberi fierent*; quia a victoribus servantur tantum: cetera erant in omnibus et per omnia in acquisitionibus exaequati.

Clientelae manumissionis et patronatus rudimenta.

Clientelae autem gentes quoque divisas ad futuras *manumissiones*, quae hoc jure introductae sunt, erudierant, ut eas communiter justas adgnoscerent; quae *jura patronatus* inanumissoribus pararent, cum duabus patronatus partibus, *praestatione* nimirum *obsequii*, et *operarum*, et *assignatione*: quare ab Ulpiano liberti clientibus comparati (1).

Arae postliminii jura erudiere.

Et antiquissimae majorum gentium *Arae* futura *postliminii* jura inchoarunt, ut supra diximus: unde *Romanis* postea de *postliminio receptis* mansit ipsa quoque locutio.

Hostium sepultura,

Et prima in terris nata *humanitas* gentes quoque divisas docuit, *ne inviderent hostibus sepulturam*.

Externa justitia bellorum,

Sed ut captivitates ac servitutes certae essent bellorum poenae, quanquam ad pejorem causam belli fortuna inclinasset; id jus ab primis usque Theocratiis gentes *auspicis* privatim didicerant, ut cui aves agrum addicerent, ager jure illius optimo esset; ut *in capiendo agro Romano Romulo Remus cessit*: unde in *jure augurio* illa, *omina addicere*, et *addictivae aves*; a quibus postea in privata judicia derivatum tertium Praetoris verbum *Addico*: praeterea hoc belli jus didicere *duellis*, quorum fortunam in statu exlegi controversias dirimebant; nec si pars jure superior victa esset, ex duellis duella serebant alia. Et ita Summum Numen providit, ne in exitium generis humani Regna et

Auspiciis et Duellis aguila.

Sacra *Addictionis* origo.

Imperia semper sint in incerto: quapropter *usucapiones* ad asserendam regnorum justitiam, et ipsae a majorum gentium moribus provenere: cumque in judic. s privatis actiones injuriarum pactis extinguantur: et *pax*, uti supra diximus, prius de privatis judiciis, quam de bellis dicta sit: quare supra definitum pactum *venia privati juris*; unde Latinis *orare pacem, orare veniam*: per haec doctae sunt gentes bella *pace* componere, quae nihil aliud est, nisi *juris publici venia*.

Usucapiones ex jure gentium natae.

Ut gentes agnovere pacis jura.

Pax juris publici venia.

Jus praedarum.

Postremo secedentium plebium redactiones privatim factae docuere gentes *redactiones provinciaram*, sive *praeda-*

(1) L. Si vero, § 1, D. de iis qui dejec. vel effud.

rum jura. Nam qui Clientes erant quisque *Vas*, quantum ex prima lege Agraria nexus erat Inclyto praestare obsequium et operas; et culturae nexus docuit justam servitutum, ut bello servati colerent dominis agros, non sibi: iidem Clientes, postquam turbis et secessionibus factis in plebes coalescere, oblatâ ipsis per Patres lege Agraria secunda, quisque eorum factus nexus domini bonitarii, dictus est Praes, quantum nexus erat solvere Patri decimam agri, cujus Pater habebat auctoritatem, sive jus optimum: a qua voce Praes est praestare, verbum sponsorum proprium; ut docent vulgares juris locutiones, praestare culpam, casum, periculum, bonam fidem, custodiam, diligentiam: et idem Praes erat manceps, quantum agrum haberet sub jure optimo Patris: eoque pacto, seu Praedes seu Plebes fuere porro cuique genti rudimenta Provinciarum; et Praedes domi docere jus praedarum foris tum victores tum victos, ut infirmi ultro dediti cum aliquo commodo, si non liceret civilis, saltem naturalis libertatis in fortiorum potestatem redigerentur. Atque has primas praedas bellicas conjicio fuisse, quae postea Provinciae dictae sunt: quod quae praeda Latinis dicitur, Varroni corpora rerum captarum definita; Graecis ὀφείλιαι appellatur, quibus serpens, ὄφις; et nos supra satis multis docuimus, Serpentem fuisse Poëtis terrarum characterem. Neque enim Provincia inde, quod procul victa, sed quod prorsus victa, significatione qua prorsus significat AVANTI, ut rursus, DIETRO, tanquam provincia esset ulterior plebs redacta. Nam inter Imperii Romani initia, Satricum atque Corniculum, proxima urbi oppida, ut cum Floro dicam, Provinciae fuerunt: quod ipsa locutio in provinciam redigere satis docet, quod sit inde prolata, quod principio fuerat, redigere plebem. Haec omnia evincunt primum vox ipsa Praes, infantis linguae monosyllabum: deinde quod Publicani quantum pro solvendis aerario vectigalibus spondent, Praedes; quantum vectigalia habent redempta, Mancipes dicti: ut praeda sit res manu capta, pro qua victori victus pendit vectigal, aut stipendium, aut tributum: unde illa diversa per Provincias vectigalia, tributaria, stipendiaria praedia. Itaque ex jure majorum gentium est vox praedium a praes, unde et particula prae Italici, INNANZI, IN FACCIA; et praedio adversum solum: ut solum substantia terrae sit: praedia sint res soli, quae veniunt sub aspectu sive soli rustici, fundus, sive urbani, aedes: unde res soli Italici, res soli Provincialis dictae Romanis mansere: affectiones autem rerum soli jura

Vas et Praes quid differant.

Quid Praes et Manceps?

Praestare sponsorum proprium.

Praedes rudimenta provinciarum.

Primae foris praedae, provinciae.

Provincia unde dicta?

In provinciam redigere, unde?

Praeda quid proprie?

Praedium et Solum quid?

Praediorum genera Fundus, Aedes.

Unde *Jura praediorum Servitutes?* *praediorum* dicta sunt ex jure majorum gentium, ut *praedium juris optimi*, quod manebat apud Patres; *praedium juris nexi* datum plebi: nam ex jure minorum gentium, sive bellorum translata illa, ut praedia alia dicantur *libera*, alia *serva*; et jura praediorum, *servitutes*. Itaque *primi in terris victi* fuere *plebes redactae*, significatione propria, quae dicunt Latini aliquem *vinci precibus, donis, pro flecti*; et *animio victo*, pro infirmo. Quare *primae victoriae, humanitate et legibus*, non crudelitate et injuriis relatae sunt; unde Romani in Regni artibus didicere *Parcere subjectis*.

Et ita a *praes, primum praemium* dictum; et *praecium* idem ac *praemium (a)*; quod vulgo mansit Latinorum: et id *praecium primum victoriarum praemium* fuit, *plebis victae tributum*. Ut autem pro *duabus Agrariis legibus* agnita gentibus modo aequiora, modo duriora *Provinciarum jura*, super quibus duabus legibus Imperium Romanum per terrarum Orbem victoriis prolatum esse, diximus Libro priori (1), et gravius paullo inferius dicemus.

Hisque rationibus *Providentia Divina, rebus ipsis dictantibus*, hoc est rerum humanarum divino ordine semper suspiciendo comparavit, ut miuores gentes a jure majorum gentium, et jure civili communi divisim edoctae agnoscerent *bellorum et pacis jura* sibi hostibusque communia, tanquam ab uno Legislatore dictata; quae proinde *jura a Diis orta* dixere: et agnorunt ex omnibus regnis, imperiis, et ex liberis civitatibus populisque qua longe lateque terrarum Orbis patet, *unam magnam civitatem* constitutam; cujus *municipes solae Potestates civiles* sunt (bella enim, paces, foedera tractare, legationes mittere inferioribus vetitum): atque huic magnae civitati, quam vix tandem sub-

(1) Cap. CCXVII.

(a) Quo argumento conjiciebamus, *praecium* a monosyllabo *praes* deductum, quanquam primae syllabae quantitate mutata, ut quam plurimis vocibus derivatis evenit. Sed postea comperi a monosyllabo *praes* provenire, unde *precor* et *precarius*, ex quo est *precaria possessio*; quod *prima praecia* fuerint *clientum preces*, quibus referebant ab Incolytis praedia colenda: uti barbarie recurrente, *precaria* inter primos contractuum fuere: quod et de *censibus* quoque hoc Libro observavimus: ita ut statuendum sit, principio Patres agros, quos ipsi sibi jure optimo, hoc est omni jure immunes habebant, quae forsitan *prima immunitas* fuit, dedisse plebei sub privato cujusque patris censu; quo tempore primo, et proprie *census pro patrimonio* dictus est; deinde, quos agros Patres jure optimo habebant sibi, Servium Tullium censui publico subjecisse.

Primi de fundis contractus, Precaria et Census.

Prima Immunitas.

Census pro Patrimonio.

Divinus juris circulus a Deo ad Deum

Orbis terrarum una civitas.

Cujus municipes solae Potestates civiles.

Primarum victoriarum clementia.

A Praes primum praemium, primum praecium. Primum victoriae praemium.

Primi in terris victi. Verbum vincere quando natum?

tilibus rationibus ex communione rationis et veri Stoici intellexerunt, unum Deum praesse, a quo bellorum et pacis jura orta agnovere: quem in bellorum indictionibus *Judicem* summum appellabant illo carmine, *Audi Jupiter*; et in pangendis foederibus, *fractorum foederum Vindicem* imprecabantur, ut Libro priori (1) diximus: et majorum gentium *implorationibus*, *obtestationibus* in *clarigationes*, et *consecrationibus* in *imprecationes contra foedifragos* productis, sic inter homines summos aequales statu exlegi recurrente, quia nulla humana societas stare potest sine regimine, ut diximus Libro priori (2), Theocratia inter gentes rediit: quae Principes summos doceret jura naturae, quibus solis tenentur; ad quae servanda, quando domi cogi possunt a nemine, foris ad ea agnoscenda belli vi cogentur.

Cumque ex Theocratia patriae potestates, e patriis potestatibus clientelae, e clientelis Optimatum respublicae, e rebuspublicis Optimatum regna mera et respublicae liberae provenissent; rursus regna mera et respublicae liberae ad respublicas Optimatum, quae tutelam constant, ut non cupiditate, sed tutelam Imperiorum justa bella gererent; respublicae Optimatum ad clientelas, quatenus in bellis arma praesidio, non exitio generis humani tractarent; clientelae ad patrias potestates, ut Potestates civiles tanquam summi rerumpublicarum Patres aequo violentiae jure inter se agerent; patriae potestates ad Theocratias rediere, ut ceu Patres exleges sub imperio unius summi Numinis regerentur; et victoriis tanquam summi Numinis auctoritatibus acquiescerent.

Sic Deus Opt. Max. aeternam justitiam, qua cuncta regit, regna auspiciores religione, connubiorum castitate, fortitudine in laboribus et periculis, severitate imperiorum in liberos, et miseros ad aras confugos conservando, et plebibus parendi mercedes *Agrariis legibus* exsolvendo parta et constituta; ex contrariis causis. nempe religionum contemptu, flagitiis principum, luxuria, inertia, et per malas artes ditandorum filiorum cupiditate, et oppressionibus populorum, et summa multitudinis egestate adimit, atque dat melioribus, *ex lege potentiae recurrente a natura meliori dictatae*, in qua utrumque jus et majorum et minorum gentium continetur.

Eoque pacto per jus majorum gentium et jus civile commune mundorum, quasi per rerum humanarum tentamina,

Rerumpublicarum recursus, sane admittendus.

Rerumpublicarum occasus.

Lex Potentiae fons omnis majorum minorumque gentium juris.

Jura naturalia gentium rudimenta Juris naturalis Philosophum.

(1) Cap. CLVI.

(2) Cap. XLIX et seq.

gentes fas naturae agnoscerent, et rationis aeternae necessitatem. Quare eleganter dicere possis, jus majorum gentium fuisse rudimentum juris cuiusque civilis; et tum jus majorum gentium, tum jus civile minorum commune fuisse *juris bellorum pacisque Magistros*; et leges justae violentiae edocuisse naturalia jura pudoris: uti porro pro hoc ipso ordine jura gentium naturalia in Romana republica recepta, in jura pudoris, seu in jura naturalia Philosophorum, atque haec ipsa tandem in juris civilis Romani necessitatem abiere, de qua re late Libro super. (1) disse-ruimus; quibus haec nunc in praesentia addimus.

Priscis gentibus omnia bella religione summe perfusa erant; et ideo religione, quia justitiâ perfusa erant; et de justitia Deos ipsos judices appellabant. Quare cum bella indicebant, *ab injuriis civitatibus evocabant Deos*; rati, ubi regnarent injuriae, ibi Deos agere indignum esse: et ita *bella gerebant pia*; quia injuriis lacessiti gerebant, tanquam pro *jure*, ac pro *Diis* belligerare idem esset: hinc gerebant quoque *pura*, uti sacra *casti* tractabant; nam uti sacrificaturi lavabant prius, ita bellaturi omnia experiebantur prius quam ad vim et arma venirent; eadem significatione, qua *hasta pura ipsis dicebatur, quae ferro armata non esset*. Ob quae omnia tantum *priscis* erat *pium purumque bellum*, quantum bellum quod ob injuriam acceptam infertur, et post solennem indictionem administratur.

Pia et pura bella
quid.

Hasta pura quid?

Justitiae Romanae
causae.

Republicae Opti-
matium fortes, quia
justae.

Graecae gentis
matura humanitas.

Quem morem constantissime obtinere antiquae Opti-
matium republicae, quae nunquam bella nisi injuriis ada-
ctae sumpsere. Hinc Romani inter innumeras republicas
Latii primum, deinde Italiae crevere; quia nullam laeser-
ant ultro: et difficile tamen quingentum annorum spacio
crevere; quia Optimatium republicae ut innocentissimae
ab aliis agebant, ita fortissimae suam tuebantur libertatem.
Hinc in Hispania duae solae civitates caussis, locis, tem-
poribusque divisae, tantas Hannibali aerumnas vel obsessa
Saguntus obtulit; tantum Romanis vel obsessa Numantia
terrorem intulit: nec omnes conjunctae terrarum Orbis
imperium sibi armis fundarunt; unde de fortissimis populis
et bellicosissimis civitatibus illud apud Florum dictum, *His-
paniam ingentes suas vires victam sensisse*. Hinc postremo
unus Arminius Cattorum Princeps tot clades Romanis de-
dit, nec unquam Germania cogitavit, foederata Romanum
Imperium excindere: quae omnia dant conjicere, *Graecae*

(1) Cap. CCXV

gentis praecox ingenium, et proinde praeinaturam humanitatem futuram; quae foedera bellorum ab Trojano usque bello intellexit.

Idque omne Divinâ Providentiâ moderante, ut quaeque bella cum finitimis gererentur, et in proximum semper procederent; ut ex morum communione gentes facilius *fas bellorum* agnoscerent. Et ita naturâ ipsâ illa regni ars nata est, perpetuo armorum progressu Imperia in finitimos, non in dissitos et longinquos proferre; ut commode cum Imperiis gentes in morum et linguarum societatem coalissent.

Hinc antiquissimae gentes seorsim jure civili communi edoctae sunt stipulationibus pacta firmare; et *fas*, seu certam gentium linguam stipulationibus contineri; unde foedera et deditiones per eam formulam stipulatione conceptae, qua Rex interrogabat: *Estisne vos legati, oratoresque missi a populo Collatino, ut vos populum Collatinum dederitis?* — *Sumus.* — *Estne populus Collatinus sua potestate?* — *Est.* — *Deditisne vos, populum Collatinum, urbem, agros, aquam (suppleo) ignem, terminos, delubra, utensilia, divina humanaque omnia in meam populique Romani dititionem?* — *Dedimus.* — *At ego recipio.*

Hinc pro rudi primarum gentium captu ad generis humani salutem verba foederum, non minus ac votorum, juramentorum, ac ceterarum religionum, ut supra diximus (*), sanctissime custodienda esse putabant: et ea ex verborum apicibus recte praestari communiter sentiebant: quod Poëta antiquitatis scientissimus in *Didone* notavit; quae in Africam devecta ab indigenis tantum soli stipulata, quantum taurino corio posset circumdare: corium in tenuissima lora prosecuit, locumque satis amplum complexa est, ubi urbem, sive, ut alii volunt, arcem condidit, quam proinde *Byrsam*, sive alii legunt, *Buthram* vocavit: et inter Christianos, ingeniorum ruditate cum barbaris moribus recurrente, foedera ex summo verborum jure servata in eorum temporum Historia passim legimus; quorum illud insigne, quo *Otho* Germaniae Imperator, cum e victa urbe solas mulieres cum tanto quanque onere, quantum humeris efferrent, salvas exire foedere pepigisset; matres, filiae, uxores pie filios, parentes, viros humeris extulere. Ex qua ultima usque antiquitate est, utilem esse stipulationem, si alter aliâ linguâ stipuletur, aliâ alter respondeat: neque opus esse eâdem linguâ utrumque uti, et suf-

Divinae Providentiae admiranda consilia.

Foedera stipulationibus priscis concepta.

Verborum Religio apud rudia ingenia valet.

Ut *Fas* gentium inter nationes lingua diversas agnatum:

(*) Pag. 185.

ficere, si promissor congruenter ad stipulatoris interrogata respondeat (1).

Ita *fas* per bella et foedera a gentibus agnitum, quod principio erat certa lingua juris populis divisim agentibus, abiit in *fas commune* pluribus civitatibus, quae intra unum terrarum Orbem ex iisdem linguarum originibus suam quaeque seorsim condidere; ut Libro super. (2) Latinam linguam Latio communiter natam in exemplum attulimus; unde postea *gentes* linguarum communione aestimatae, ut gens *Latina*, gens *Graeca*; deinde in alios terrarum Orbes bellis prolatis, jura rebus ipsis uniformia diversis linguarum originibus inter gentes linguis diversas nata, *stipulationibus in fas seu linguam certam abiere.*

Quid in Grotio desideretur.

Hanc originem, hunc progressum, quo *fas* priscarum gentium natum et prolatum est, esse oportebat primum principium tractationis incomparabilis, quam Hugo Grotius de *jure belli et pacis* adornavit; ut innumera loca, quibus eos libros ex *Historicis*, *Oratoribus*, *Philosophis*, *Poëtis* cumulat, non in eruditionem tantum, sed et in scientiam dicerentur.

Cur victis populis jus optimum ademptum;

Indidem quia sacra adimebantur victis, ademptum quoque iis victoriâ erat *jus optimum* agrorum, quod ex auspiciis provenerat. Cum enim non haberent Deos, non amplius habebant auspicia, non habebant amplius agrum, non connubia, non magistratus, non sacerdotia (unde Cimbris foeminis sibi nihil praeter vitas et sacerdotia excipientibus Marius victor *nefas* esse respondit (3)); non habebant gentem, *non ordinem in quem hastati convenirent, quia iis arma erant adempta*; non postremo habebant *fas* ipsum. Quare victi dediti, et in *provinciam redacti*, omnia ex jure naturali, quod ipsis ratio jam magis explicata dictaret, *ut primae civitatum plebes* inter se transigebant; et *omnia privata in dominium, publica in imperium, gentes victae in nomen populi victoris* abibant.

El jus naturale relictum.

Graeca sapientia sub Romana potentia Orbem excoluit in Christianae Religionis usus.

Hinc Praetores in Provincias mittebantur, qui ex aequitate naturali, quae civilis vitae cultu magis magisque explicatur, jus inter eos dicerent: et interea, Graeca humanitate per Orbem terrarum invalescente, sub auctoritate Romani Imperii vigere coepit jus naturale Philosophorum; ita sua aeterna consilia ad Orbis reparationem *Divino Numine moderante*, ut Romani Orbem terrarum vicisse vi-

(1) § 1. Inst. de verb. oblig. (2) Cap. CLXIX. (3) Flor. lib. III, cap. III.

deantur, quo barbaras ferasque gentes victas aeternae justitiae cultum edocerent; et tandem jus naturale e Provinciis in jus civile Romanorum assurgeret; ut cum Romana potentia Christianam religionem amplecteretur, a Graeca sapientia humanissima jura jam erudita ultro imperaret, ut legibus morum Christianis leges gentium commodissime cederent, ut late Libro super. (1) disseruimus (a).

Itcirco hodie cum *bella* gerantur, aut inter *Christianos*, aut cum *Turcis*, qui sub *Regno Monarchico* agunt, ubi ordo naturalis dominatur; *jus naturale Philosophorum in bellis plurimum regnat*: ex eo foedera interpretantur; modi acquirendi domini, obligationis censentur; successionum jura aestimantur.

Quam juris naturalis gentium, et Philosophorum diversitatem? (*) de qua nos Libro priori (2) satis multa diximus, si praestantissimus Hugo Grotius advertisset, neque in earum rerum doctrina Romanos Jurisconsultos tam crebro notasset; ipse autem ex veris ejus argumenti principiis processisset.

Cur hodie in bellis regnat jus naturale Philosophorum?

Jurisprudentia Romana adversus Grotium adserta.

C A P. XXX.

Hujus Historiae complexio.

Universi Temporis Obscuri, seu Fabulosi, quod nos *quinque* divisimus *Epochis*, fecere *Poetae Heroës* partes omnino duas, *Seculum aureum*, et *Seculum ferreum*: et *aureo seculo* floruisse *Heroas* Agricolas: nec *aureum* primis gentibus aliud, quam *messes* fuere; ut *aureo Sibyllae ramo*, *aureo capillo Medusae*, *aureo inbre Danaës*, *aureis catenulis Herculis Gallici*, *auro ipsius Ditis* jam supra demonstravimus; atque adeo *aetas aurea* a *satis aetas Saturni* dicta (b): *ferreo* autem *seculo* floruisse *Heroës bellorum*: quorum utrorumque expressissimus character est *Cadmus*, a

Duae Mundi aetates. Aurea:

Aurum praeis messes fuere.

Ferrea.

Cadmi mythologia.

(1) Cap. CCXXVIII. (2) Cap. CXXXVI.

(a) Quae addo pulcherrimum Taciti locum in *Vita Agricolae*, qui ut cicuraret Britannos ingenii ferocissimos, curavit, Principum filios liberalibus artibus erudiri: quae apud imperitos humanitas vocabatur, cum pars servitutis esset: quod *Divina Providentia* sic convertebat; ut per eas servitutis artes humanitas in efferas gentes proferretur.

Divinae Providentiae argumentum.

(b) De *Aurea aetate* vide plura supra in Notis, pag. 314.

(c) *Diversitatem* deest in textu; sed sic videtur supplendum.

quo *serpentis dentes* per sulcos sati, nempe *Heroës agricolae, messores frugum*, qui primi *urbes* ab aratorum urbis dictas fundarunt; quorum character est *Aeneas Virgilianus* VI prior. libris; in *armatorum cohortes* e terra emersi sunt, qui *mutuis ictibus* confodiuntur; nempe *Heroës-bellorum*; quorum character est *Aeneas Virgilianus*, VI libris poster.

Quatuor Mundi aetates, falsa divisio:
Aurea,
Argentea,
Ænea,
Ferreæ.

Sed recentiores Poëtæ Mundi aetates fecere quatuor, ignari rerum omnium, quas diximus, ut hanc rem quoque in *Poëmatum voluptatem* concinnarent; non aliter ac Physici tribus *elementis* addidere *quartum*, et *supra aërem* collocarunt *ignem*, ut pro *levitatis gravitatisque ingenio, elementorum* fingerent *elegantiorē naturam*.

Quatuor aetates:
Pastores,
Aratores,
Venatores,
Bellantes; quo discrimine vera?

Neque minus partim falsa, partim vera illa aetatum divisio, qua prima *Pastorum*, secunda *Aratorum*, tertia *Venatorum*, quarta *Bellantium*. Nam inter vere pios *Pecuaria* quidem *rustica* prior fuit: sed utrique venatores fuerunt, qui seu greges, seu agros a feris tuerentur; quare eos diximus *secundos* ab *Ada Integro Heroës*: inter gentes autem *rustica* fuit prior *Pecuaria*; et utrique *Hercules*, extinctores ferarum, a quibus prius sata, mox pascua custodirent: itaque eos *tertios* ab *Ada Integro Heroës* numeravimus (*).

Tres Mundi aetates, vera Ægyptiorum divisio:
Deorum,
Heroïum,
Hominum.

Tota vera illa Ægyptiorum distributio, a quibus *tres Mundi aetates* factae, *Deorum, Heroïum, Hominum* (a); ut prima aetas *Regna Divina*, secunda *Heroïca* sive *Optimatum*, tertia *Humana* nempe *Monarchica*, aut tandem *libera*; in quibus connubia Patrum sunt plebibus provulgata; ut in rebus publicis liberis ad honores summos, in Monarchia ad fastigia Monarchis proxima nullum discrimen faciat genus: et ita *aetate Deorum* sub *Theocratiis* omnia seorsim gentes ex *jure divino*; *aetate Heroïum*, et privatim, et in bellis, et foederibus ex *jure optimo*; *aetate hominum* et privatim et publice omnia gentes jure ab humanitate dictato agitent (b).

(*) Lib. II, pag. 312.

(a) Et pro triplici hac aetate, quam *Ægyptii* statuerant, *Deorum, Heroïum, Hominum*, triplicem quoque linguam *Divinam, Heroïcam, Vulgarem* in terris fuisse tradidere, ut sup. in *Notis de Lingua divina*, pag. 332.

Sceptri *Agamæonnis* *mythologia*.

(b) Sed *Temporis Obscuri Universi* veluti *Breviaria*, unum Latinis felicissime conservavit ipsa vox *Paterfamilias*, qua continentur *Patria Potestas* et *Clientelae*: quae plurativo numero *Patres*, cui ex adverso respondet *plebs*, quum significat *Republicas* fuisse *Optima-*

tium; alia extant apud Homerum duo: alterum elegantissimum, *Agamemnonis sceptrum*; id fabricarat *Vulcanus*, plebeiorem character; quia plebei regna crearunt heroibus: *Vulcanus dederat Jovi*, qui est Regum character; quia prima gentium regna fuere divina: *Jupiter Mercurio tradiderat*, qui Legatorum, sive Legislatorum character est; nam prima lege agraria clientelae ortae, quibus prima merx operis in terris statuta, victus diurnus, a qua merce, ut alibi, *Mercurius appellatus*: *Mercurius porro Pelopi restituit*; quia lege agraria secunda Regna Optimatum, sive humana fundata sunt: inde perpetua Regum successione, *Pelopes Thyesti, Thyestes Atreo, Atreus Agamemnoni tradidere*. Alterum exactissimum est, *Achillis Clypeus*, in quo descripta, principio *Caelum, Mare, Sol, Luna, Sydera*; nempe Mundi creatio: deinde *duae Urbes*, in quarum priore sunt primum *choreae, cantus, hymenaei, nuptiae*, epocha oeconomicae Potestatis: deinde *concio, leges, judicia, mulctae*, epocha Potestatis civilis. *Posterior Urbs armis obsessa, et utrinque abactae praedae oves, bovesque*, epocha bellorum. Hinc distinctius civitatum expressae origines; primum *terrae quae arantur, et aratores, messorisque*; prima artium Agricultura: deinde *primi Reges, qui messoribus prandia apponi scepro jubent*; epocha clientelatum: tum *vineae consitae*; posthaec *armenta, pastores, tuguria*; haecenu vita rustica et pecuaria agriculturâ posterior: demum *choreas*. nempe seculum voluptatis.

Clypei Achillis mythologia.

AD HISTORIAM TEMPORIS OBSCURI AMPLIFICANDAM

Canones Mythologici.

Ut igitur noster *Jurisconsultus* persciciatur, nempe qui *Jus univ- versum omnium gentium, omniumque aetatum probe noverit, et sic constet scientiâ, quam profitetur*; ex nostra Poëseos relecta origine, et per eam Historiâ Temporis Obscuri descriptâ, hi *Canones Mythologici* perscribi commode possunt; quibus *Jus falso Divinum gentium, et Jus Heroicum* habeat utrunque plane perspectum, unde *Jus Romanum* effluxisse his Libris demonstravimus, ut proinde veras *Juris Romani* origines et causas assecutus esse dicatur.

Regulae Juris gentium interpretandi, seu divini, seu heroici;

I. Quando *Poetae primi gentium legistatores, ut in his Libris abunde satis probatum, principio statuendum est, omnes fabulas duum horum alterum Jus vel Divinum vel Heroicum continere*; et quidem *Divinum, ut diximus, Heroico prius*; unde *Poetae Theologi Heroicis priores fuere*; et pro hoc temporum ordine has duas poeticas floruisse linguas; quod ubique terrarum lingua gentium, ac lingua *legum unum idemque fuit*; ac proinde linguae heroicae natae cessit Divina, quam nobis *Orphica, Hesiodusque* testantur; ut natae linguae vulgari cessit heroica, quam abunde nobis *Homerus* tradidit, in quo stetit.

Cujus particula, Jus Romanum.

Cur priores Poetae Theologi, Heroici posteriores?

Cur in Homero stetit Poesis heroica?

II. Quando primum *Jus in tertis ortum, est Jus Divinum, seu Divinatio, primum omnium videndum est, an fabula aliquid, quod ad Divinationem spectet, contineat*. Sic *Gigantes fulmine victi, deinde fulmina fabricant Jovi*; auspiciis victi, auspiciis servant. Sic *Ganymedes ab Aquila ad Jovem in Caelum raptus, sunt Heroes, qui observatione auspicionum ercitantur in Caelum ad Jovem*: et *Ga-*

Ganymedis mythologia.

nymedes pulcher, prae turpibus erroribus impiis: et *Jovis minister factus*, quia qui mentem assequuntur Deorum, eos par est quoque Diis ministrare, seu sacra facere.

III. Quando prima lingua, qua gentes locutae sunt, divina fuit, ut in his Notis dictum, ubi de *Lingua gentium divina*; nata inde, quod primi gentium omnia Deos esse, omnia Deos patrare putarunt; primo videndum est, an fabulae primam admittant acceptiorem de Diis, qui primi primis gentium nati sunt, ut *Jupiter caelum*, *Diana aqua perennis*, *Dis* seu *Pluto inferior terra*, *Neptunus mare*.

Dii acceptione prima,

IV. Deinde, an eam accipiant, qua res humanae naturales Temporis Obscuri divinis sunt notatae vocabulis, ad haec exempla, *Vulcanus*, *Ceres*, *Saturnus*, pro iis qui invenerunt ignem, frumentum, sata.

Dii acceptione secunda,

V. Tum, an patiantur eam, qua res humanae civiles Temporis Obscuri divinis vocibus sunt conceptae; ut *Jupiter Rex Deorum et hominum*, character Regum heroicorum: *Minerva* character Heroïum armatorum in concilio, *Pallas* eorundem in concione, *Bellona* eorundem in bello: *Juno Jugalis*, character foeminarum Heroibus auspiciato nubentium: *Mercurius Deorum legatus ad homines*, character Heroïum ferentium leges ab Heroibus ad motas plebes: et hac acceptione sumenda bella a Diis orta, leges inventum Deorum, fas Deorum sepultura, *Terra Deorum mater*: eoque referenda sunt verba, quae Homerus narrat, Deos diversa ab hominibus protulisse, ut sit *lingua Deorum*, lingua primorum hominum.

Dii acceptione tertia,

VI. Denique, an fabulae eam significationem ferant, qua jam res humanae a divinis dividi coceptae sunt, ubi jam Dii cum hominibus versari in terris desierunt, seu quum prima gentium falsa religione resoluti homines, ac perspicaciores facti Deos in Caelum evexere: quales sunt *Dii Homerici*. Qua acceptione *Alae*, quae fuerant *stemma Heroïum*, quod ipsi habent *auspicia*; quibus, ut supra diximus, *Dignitas Heroica* continebatur universa, *Diis* ad evolandum in Caelum, ut *Astraea*, *Saturnus alati*; vel inde etiam ad devolandum in terras appictae sunt, ut *alati Mercurius*, *Amor*; vel ad pervolandum terras, ut *alatus Draco*, *Terra* ab Heroibus domita, *Pegasus*, *Musae*, *Fama*, *Victoria*: ex qua prima origine citra ullum volandi usum *caduceo* et *Medusae capiti* mansere *alae*.

Dii acceptione quarta.

Alae stemma Heroïum.

VII. Post fabulas falso divinas; fabulae heroicae principio omnes apposite ad dignitatem Heroïum in ipsorum Jure Heroico fundatam evarrandam interpretari oportet: ut *Apollo Poëtarum Deus*, cujus inter primas et praecipuas laudes, illam numerat in *Arte* Horatius,

Apollinis et Daphnes mythologia.

Concubitu prohibere vago, dare jura maritis;

insequitur *vagam per silvas Daphnem*, hoc est, exagitat incertos errorum concubitus: et *Daphne Deorum munere*, hoc est auspiciis; *casta in laurum* convertitur, hoc est terrae, ut planta haeret, nec ultra errat, et certis nuptiis virescit in posteris.

VIII. Quando Jus Heroicum inter alias gentes ex iisdem originibus natum narravimus, in aliis terrarum Orbibus eandem juris heroici historiam aliis quidem fabulis, sed significatione eadem descriptam esse necesse est. Unde quot ferme antiquae nationes, tot *Herules*; qui certe aliter *Aegyptiis*, aliter *Phoenicibus*, aliter *Scy-*

Cur plures Herules,

this, aliter *Lybibus*, aliter *Gallis* appellabantur; sed eos omnes *Græci* ubi norunt, et cum similibus *Herculis* sui proprietatibus norunt, omnes in sui *Herculis cognomentum* acquirere: quod esto unum de exemplis *Etymologici universalis*. Atque ad hoc instar sunt plures *Joves*, plures *Mercurii*, plures *Orphei*, aliique satis multi in fabulis, qui plures una appellatione donati sunt.

IX. Quando linguam poëticam, uti postea vulgaris, principio inopem fuisse necesse est, ob hæc inopiam eadem characteri poëtico plura consequentia attributa: ut *Lyra*, quæ principio imperium publicum significavit, ut late in his *Libris* et *Notis* probavimus; quia publico imperio dirtantur leges, quæ, *νομοὶ* *Græcis*, cantus *Latinis*, carmina dictæ sunt; hinc *Lex Lyra*; *Regnum* mansit Poëtis dicta: qua *Lyra Apollo* canit carmina legislator; et *Orpheus* feras cieurat; *Amphion* saxa durit: et quia leges erant exempla, ut id quoque probavimus, hæc ipsa *Lyra Agamemnonis Poëta* continet in pudicæ uxoris officio *Clytemnestram*: et quia exempla sunt facta fortia *Heroum* domi, hæc eadem *Lyra Achilles* canit *Heroum* fortia facta belli: post hæc *luxus* ætate adulta, eo instrumento musico invento, *Paris Lyra* canit amores, et ad *lyram choræ* ductæ. Postremo, ludis in *Deorum* honorem institutis, *Chori laudes Deorum* ad *lyram* concinere. Unde *Poësis Lyrica canit Deos, Heroës, virtutes, amores, vina*. Sic jam inde quo *Regna* omnia divina, *prisci virgas*, ut *Justinus* tradit lib. XLII, pro *Diis immortalibus* coluere: ex qua ultima antiquitate *vis magica virgæ* attributa; qua apud *Homerum* nedum *Circes* homines in *surs*, sed et ipsa *Minerva Ulysses* in senem convertit: deinde *virga lituus, scæptrum, hasta*, consequentia attributa, *auspicia, regnum, belli* significavit: nam qui *Deorum* essent filii, haberent *auspicia*; qui *auspicia, regnum*; qui *regnum*, bella administrarent. Atque ex hoc *Canone* est, quod characteres *Heroici* ut plurimum multos homines, atque adeo multarum ætatum significant, ut *Orpheus* primus humanitatis fundator, et *Hercules* primus terrarum domitor; uterque ad expeditionem usque *Ponticam* in terris ætate adhuc militari agunt; ex quo genere est *Nestor trium ætatum heros*, quas ego interpretor *Deorum, Heroûm, hominum*; ut qui ab *Homero* dicitur *diversilinguium hominum* vixisse *vitas*. Qui *Canon* ingenti nobis usui fuit ad *Res e Temporis Obscure* tenebris eruendas.

X. Ob hæc ipsam linguæ poëticæ in ipsius primordiis inopiam, eadem characteri sæpe diversa, et quandoque etiam adversa attributa: ut *Vulcanus*, quatenus invenit ignem, est character heroum; quatenus artes fabriles exercet domi, est character plebejorum: nam *Minerva* est character artium in bello, quæ *aedificat equum durum* et *naves* apud *Homerum*; ut apud eundem *Ulysses* in *Calypsus* *Insula* navem ipse fabricat sibi. *Venus*, quantum significat vel equam, utpote in mari nata, est *uxor Vulcani*; characteris *Heroïum*, quantum significat ignem; unde *solemnis nuptiæ Aquæ et Ignis* *Heroibus* celebratae; at quantum significat cultum heroum, quo *Heroës* honesti, seu nobiles pulchri, præ errorum mediterraneorum foeditate ex sereno cultu, est *mater Amoris alati*, seu *pudici*, et character *Heroicus*; cum *alæ* essent *Heroûm* stemma: quantum significat *ultramarias* ex cultioribus gentibus appulas, ac proinde elegantiores, est character plebejarum; et facta

Joves, Mercuri, Orphei?

Lyricæ Poëses historia.

Lyra prima,

Secunda,

Tertia,

Quarta,

Quinta.

Virga Deus.

Unde virgæ vis magica?

Lituus, scæptrum, hasta.

Heroës multorum hominum et multarum ætatum characteres.

Duplicis Amoris mythologia.

Vulcani uxor, quatenus est fabrorum plebejorum character; et est *mater Amoris impudici*, ut Romani Patres exprobrabant plebeis, quod *agitarent connubia more fevarum*, ut tradit Livius. Sic *Mars* quantum terrae domitor, est character heroëm; quantum belli furor, est character plebejorum militantium apud suum cujusque Heroëm: unde forsitan *Mars Veneris plebejæ concubinus*: quod inter plebeios non *nuptiæ*, sed *concubinatus* essent.

Unde Mars Veneris concubinus?

Causa inobscurationis et depravationis fabularum, eadem.

XI. Cum primæ et nativæ poëticorum characterum significatio- nes longissimi temporis traditionibus per rudissimarum tum gentium manus ad Homerum usque, ut supra demonstravimus, foede corruptæ pervenissent, quod vocibus priscis præsentis significationes gradatim subderentur; hic *Canon* maximi momenti est statuendus; quod nativa eorum characterum significatio sumenda est ab ipsa rerum humanarum natura, quam in his Libris et Notis metaphysicis rationibus super *origine Poëseos* et *Historia Temporis Obscuri* descripsimus; et commode et apte innumeras fabulas exposuimus, ac in primis, utrumque Homeri Poëma universam Temporis Obscuri Historiam continere enarravimus.

Unde minorum gentium religiones magis corruptæ?

XII. An ob id ipsum sequentes Poëtæ alias fabulas a primis gentium religionibus prorsus alienas, immo quæ primas omnino corrumperent, commenti sint: ut quia *generationes Heroëm ex Jovis mente auspiciis* significata, unde primi Heroës *Jovis se filios* appellarunt, *Jovis cum Heroïdibus* admissa *adulteria* credidere; hinc porro *Heroëm cum Deabus* quoque finxere *concubitus*: quia *custodiam connubiorum* inter Heroas, putarunt *Junonis zelotypiam*; hinc *probationem Heroicæ originis* per ingentes acumenas et labores Heroëm, in *infensa Junonis in Herculum odia*, tanquam ex Jovis adulterio natum detorsere. Atque indidem ex quadam aptitudinæ *Jovis et Junonis* finxere *rixas*; quibus adjungere, ut *poenam* de Junone ab Jove sumptam, *Junonis in aëre suspendium*; quod in his Notis (p. 274) enarravimus esse *symbolum nuptiarum*. Atque ab his Jovis et Junonis rixis, quorum ille Rex Deorum, hæc Dearum Regina habebatur, facile confictæ postea aliorum *Deorum similitates, odia, certamina, contentiones, turbæ, pugnaeque*; et ab his Jovis adulteriis aliorum *Deorum nequitiae*: quæ omnes fabulæ testantur minorum gentium, ut Homeri ætate, corruptiores fuisse religiones.

Jus seu mores gentium, mythologiæ regula.

XIII. In fabulis enarrandis præcipue spectari oportet mores gentium, prout gradatim ex sereno ac foedo erroneo victu ad humaniorem vitam per gradus, quos in *Historia Temporis Obscuri* descripsimus, provenere: ex quo *Canone* omnia, quæ in utroque Poëmate Homerus narrat, auditorum opinionibus apta, ac proinde unâ operâ et persuadibilia, et decora in his Libris et latius Notis demonstravimus; in quibus illud præcipuum, quod *Achilles* perpetuo adjuncto *inreprehensibilis* ab Homero appellatus, *jura negat sibi nata*, quæ dicit Horatius, nempe *jura humaniorum gentium*, quæ ei nondum Homeri ætate explicata erant.

Chronologia fabularum.

XIV. Omnes fabularum auctus ex terrore, aut superstitione nati, primis Poëtis, seu gentibus antiquioribus sunt vindicandi; per ea quæ sup. hoc Libro de *orig. Poës. de Orci fabulis*, quas vulgo dicunt, et nos barbaris Europæ seculis natas esse probavimus, ex ea hominum natura, qui rerum sunt imperiti et metu semel perculti; quam graviter describit in *Annal.* Tacitus de Romanis ad

Inulas Oceani vi tempestatis disiectis: ut quis, inopiens, ex longinquo venerat, miracula narrabant, vim turbinum et inauditas volucres, monstra maris, ambiguas hominum et belluarum formas; visa, sive ex metu credita. Quare omnes ferme metamorphoses et poetica monstra, ut Chimera, Centauri, Harpyiae, Sirenes antiquissimae fabulae sunt aestimandae, ut Polyphemi certe a nobis antiquissima est demonstrata.

XV. Omnia fabularum ornamenta, seu magnifica, seu delicata, omnesque nequitiae Poëtarum novitatis sunt argumenta, quum Graeci in magnificentiam, luxus et nequitiis effundi coepere: quare novissimae fabularum apud Homerum censendae Alcinoi Regiae aedes hortique, et Judicium Paridis, quod in Homero Plutarchus expungit; et ad hoc instar aliae aliorum Poëtarum post Homerum innumeratae.

XVI. Quando omnes ferme characteres poëtici ex metaphora orti sunt, et metaphora vi similitudinis transfert imagines; sedulo serioque pro nostris Principiis meditandum in similitudines, quibus priores fabulae ad posteriores prolatae sunt; ut ex. gr. a vi quam Dii habere in terris prius putati sunt, ad vim postea eorumdem in Caelo. Sic Apollo, qui primum sagittis Pythonem occiderat; deinde quum legibus severissimis plexit fontes, ut a Plauto, dictus, fures thesaurarios sagittis, confodere; tandem apud Homerum de Caelo sagittis, seu subita morte adimit vitam hominibus: et Diana venatrix in terris, quae sagittis feras extinguit, de Caelo sagittis, seu celeri morte adimit vitam foeminis.

Ex hoc fonte, qui Apollo legibus connubialibus illustrat nomina, unde passim apud Homerum illustres Heroes et illustrissimi Reges; in caelum elatus affictus planetae, qui interdu terras illustrat: et Diana, quae fons in lucis lucet, unde translaticium mansit Poëtis Lucus et Ara Dianae; appicta syderi, quae lucet per noctis tenebras. Venus ob pulchritudinem, quam in terris significabat prius Heroidum, deinde transmarinarum mulierum, astro item erronei addicta omnium maxime rudenti ac nitido. Mercurius Apollini, seu Soli proximus, qui ferebat in terris Apollinis conceptas leges ad clientes prius, deinde ad plebes: Jupiter inter hinc Mercurium et Venerem, illinc Martem et Saturnum locatus, ut Rex Deorum, tanquam ex alio erroneum genere ob insignem, qua conspiciuntur, magnitudinem, Sol, Lunaque essent. Mars ingenti spacio ab Jove remotus, ut in terris ab ordine regnante plebei. Saturnus errorum remotissimus, qui in terris maximus natu Deorum habitus; et Temporis metitor ab iis satis, unde Saturnus dictus; et a quorum mensibus primi homines annos metiebantur: unde forsitan Latinis a meto dictum metior, et Romanis metae positae in Circo, qui Anni symbolum erat, ad eandem formam comicam, qua ex mensibus extruuntur. Quas omnes fabulas novas esse dicendum est, utpote natas post introductam inter Graecos Astronomiam, et receptos externos Chaldaeorum Deos. Qua aetate Contemplatio Caeli ob auspicia capiendi, quam hoc Libro primam Uranium diximus, facta est Observatio caeli ad observandas syderum theorias: et mathematica, ac theoremata, sive sublimia ac divina contemplanda politica, facta sunt astronomica: et Zoroastres et Atlas caeli observatores auspicio- rum causa, Astronomi facti sunt, ut Urania musa Astronomia.

Apollinis et Dianae mythologia.

Astronomiae Poëtarum historia.

A meto, metior: unde metae in Circo.

Astronomia inter Graecos post H. m. rum recepta.

Quare omnes *apotheoses*, sive insignium terrearum rerum, aut hominum praecellentium in Caelum ejectiones, sunt *Fabulae ab hoc tempore occoepae*, quod liquido definire possis, *post aetatem Homeri*; quo vivente Caelum non ultra summi Olympi horizontem putabatur, ut qui Deorum sedes in montis Olympi vertice locatas narrat. Neque apud Homerum alia de Astronomia extant testimonia, quam *Hyades, Pljades et Currus nunquam in Oceano occasurus*: quam Astronomiae praxim Phoenices maris expertes docere Graecos nautas necesse fuit, ut nos in Notis ad Cap. *de orig. Poës.* disseruimus. Altrinsecus humanas mentes ad contemplationem Mundani systematis prius, quam Naturae universae excitatos esse necesse est: quia illud, quam haec, est sensibus spectabilius; et haec, quam illud, mentes longe capaciores advertit. Igitur audacter statuendum, *Astronomiam post Homerum et ante Physicos Graecis innotuisse.*

Et prior Physicâ.

Mythologiae eruditae chronologia.

XVII. Omnes philosophicae sententiae sunt a Philosophis subditae fabulis, ut late per hos Libros demonstravimus, et singillatim in Notis *de orig. Poës.* pro temporibus, quibus ipsius Philosophiae partes inter Graecos ortas et Metaphysica nos docuit Libro priori, et historia ipsa confirmavit, nempe primum *physicas*, deinde *morales*, tandem *metaphysicas*: pro quo ordine inter Graecos ipsi Philosophi nati sunt.

Prima Physica.

XVIII. Primum igitur voces poëticae ad res physicas significantas productae sunt, ut *Chaos* prius confusio humanorum seminum, sumptum pro confusione elementorum; *Jupiter* pro aethere, *Juno* pro spirabili aëre, *Venus* pro natura rerum, *Pan* pro rerum universitate: quas a Thalete primo Graeciae Physico incipere necesse fuit: et *contemplatio caeli* ob auspicia capienda *ad naturae contemplationem* translata.

Secunda Moralis.

XIX. Deinde fabularum significationes morales fabulis applicitae; ut *Tantalus* avaritiae, *Sisyphus* cupiditatis humanae, *Tityus*, sive in alio Graeco orbe *Prometheus*, jecur ab aquila aeternum depastus, animi sibi male conscii, exempla haberentur: qua aetate *Æsopum* floruisse verisimile est, qui suis *Apologis* Moralem Philosophiam erudit; ad cuius exemplum Plato plures et ipse commentus est; et Menenius Agrippa ex hoc genere sive Poëta, sive Philosophus, unâ ejusmodi fabulâ Romanam plebem, quae secessionem fecerat, revocavit. Quare ut *jambus* tradux fuit a versu heroico ad numeris solutam orationem, ut supra diximus; ita *Æsopi Apologi* fuere traduces a fabulis sive exemplis Poëtarum, ad sententias seu praecepta Sapientum.

Tertia Metaphysica

XX. Postremo fabulis sententiae metaphysicae intrinsecae sunt; ut *Jupiter* mens aetheris omnia permeantis ac permoventis; *Minerva*, idea aeterna Jovis, *Venus* aeternus ordo rerum, *Fatum* aeterna rerum necessitas, *Ganymedes* meditatio rerum aeternarum, quae homines Deo unit: quas omnes a *Pythagora* primum occoepas supra demonstravimus in Notis ad Cap. *de Poës. orig.* Et ita *contemplationis circulus* absolutus, quae ocularis de Deo occoepa, per ambitum, quem descripsimus, in Deum mente ipsa terminavit.

Rerum divinarum peractus circulus.

Poëtica Geographiae principia.

XXI. Et hic *Canon* sit ad *Geographiam Poëticam* enarrandam; Graeca urbium ac regionum nomina per Orbem terrarum sparsa, in Graecia principio nata; deinde ob locorum vel situum similitu-

linem ad externos prolata esse, ut quamplurimis exemplis in his Libris et Notis singillatim de primorum vocum alienatione late disseruimus: ut prima *Samus* fuerit *Ulyssica*, quae et *Same* Straboni et communiter *Cephalonia* dicta, Jonii maris Insula Achajae adjacent; quae *Samus* cum *Ithaca* et *Dulichio* in *Ulyssis* ditione fuerat, cum ex his tribus insulis *Penelopes Proci* fuisse ab Homero narrentur: atque inde *Homerum* et *Pythagoram* sup. in his Notis ortos esse gravi-simis argumentis confecimus. Deinde Graecis *Coloniis* in *Asiam Minorem* deductis, ex simili situ, quo *Samus Ulyssica* erat occidua Graeciae, *Insula occidua Asiae*, *Samus* dicta, quae celeberrima posteris mansit: et *Jonia*, regio occiduae Asiae maritima ab *prima Jonia*, quae fuerit occidua Graeciae maritimae ora; unde *Jonium mare* dictum mansit, quod occiduam Graeciam alluit; a quo mari appellata *Jonia*, tractus magnae Graeciae circa *Crotonem urbem*: nisi si ita dicta sit ab *Samo Italica*, *Calabriae* ulterioris oppido, nunc, *Barrio* teste, *Crepacuore*, ubi *Pythagoram* habitasse ferunt, illuc secum a *Samo Ulyssica* vocabulo comportato: quod oppidum in Excellentissimi *Joh. Baptistae Philomarini*, *Roccae Principis*, ditione nunc est.

ULTIMUS. Historiarum initia, quae res seculo poëtico affines narrent, siquae miracula aut improbabilia narrent, aliquod verum continere, quod ex his Mythologiae Principiis est enarrandum, ut in *Thesen fabulis vindicato* praestitimus; heic restat *Romulus*, qui ante *Homerum* floruit, nam is fuit *Numae* tempore, ut nos sup. in Notis heic delinivimus, *Ilhae filius*; cum *Ilha* sit eadem ac *Ops*, ut nos alibi diximus, filius foeminae optimae, sive *Heroidis*, ex *Albae Regibus* natae: et *Ilhae sacerdos*; nam, ut demonstravimus sup., *Heroës* et *Heroides* fuere sacerdotes; unde forsitan *Latinus sacerdos* mansit promiscui generis: nam *Numa* postea *Vestales* instituit: *Romulus ex Marte genitus*, hoc est ex *pehejo*, qui apud *Heroëm* suum militabat: proinde *abjectus in profluentam*, ut monstrum, ex more *Heroico*, qui in leg. XII Tabl. postea abiit, ut sup. in his Notis diximus: a *flumine Tiberi non extinctus*; appicta *Romulo* traditio universalis *Diluvii*, et ab eo aliquot homines servatos esse, nempe *Noachum* cum sua familia: a *lupa educatus*; et traditio appicta *Romulo* promiscuae veneris, quam exercebant *exleges*; unde *Lupae*, metrices, et *lupanar* postribulum *Latinis* mansere dicta: *Romulus clam eductus a Faustulo*; traditio *Romulo* appicta vitae primarum gentium abditarum in lucis, ut *Theseus* a *matre Aethria* educatus quoque clam et eductus est: *Conditurus urbem capit Palatinum*, ut de *Caelo observet auspicia*; traditio de primis *Palatiis*, seu de *Regiis turribus Poëtarum*, quas sup. abunde diximus, appicta colli, a qua postea *Palatinus* est appellatus: *vallum quo urbem cingit*, est ipsa primarum urbium *Ara*. Nam *Remus* qui *vallum per ipsius humilitatis ludibrium transiit*, a *Romulo caesus*, suo sanguine urbis consecrat muros, est traditio violentorum exlegum, qui aras *Fortium* transgressi, a *Fortibus caesi*, prima *Ararum* vota fuere: et hinc *Remus* a *Romulo* in *condenda urbe auspiciis victus*; quod *Remus* auspicia non haberet, non esset ex *Romum* ordine: nam quod *Romulus* et *Remus fratres gemini ab eadem lupa educati*, et ea est poetica traditio castior, quam ulla *Graecis* servata, quod tum *heroës*, tum *homines* ex eadem multi-

Prima Samus Ulyssica;

Ex qua Homerus et Pythagoras.

Samus secunda Asiatica.

Prima Jonia. Primum Jonium mare.

Samus Italica.

Quintenus a Mythologia succurrendum Historiae.

Initia Historiae Romanae illustrata.

tudine exlegi, quanquam his illi priores, provenere. *Et orta inter Romulum, Remumque contentio, quia gemini erant, uter Urbem auspicaretur, auspiciis dirempta*; est ad Romae exordia producta traditio, primas respUBLICAS fuisse. Theocratias, in quibus primi patres inter se pares, Deorum iudicii, nempe auspiciis controversias dirimebant. *Lucum aperit, quo Arcades et Phryges confugiunt*; traditio de primis erronibus mediterraneis ac transmarinis, in profugos ad asylum Romuli derivata, ut in his Libris diximus. Fabula autem, *Romuli socios ex Romana Terra ortos esse*, est ipsissima fabula de Gigantibus, quam in *Romulo tenebris excusso* enarravimus; ut et illam aliam latius in his Notis qua *Romulus Sacra Herculis recepit, Aramque ei Maximam statuit*. Postremo *Ludi equestres, per quorum simulationem Sabinas Romani rapiunt*, sunt heroum rapinae, quas sup. in his Libris et gravius Notis diximus, equis exercitae: ex quibus simile Trojanis Graecisque bellum naturae sociale ortum probavimus. Sic sub *Tullo*, hoc est brevi post Homerum, *tergemini hinc Horatii, atque hinc Curiatii pugnant pro Roma, pro Alba*, sunt singularia certamina quibus primae gentes injurias publice vindicabant; ut post novem annorum rapinas, seu post prima Heroum latrocinia, a singulari certamine *Paridis et Menelai* decimum Trojani belli annum exorditur Homerus: qua ratione haec eadem ipsa historia et apud Latinos et apud Graecos, ut Vossius in *Rhetor. de statib. caussar.* erudite confert, utrisque verisimilis fieri potest. Sic *Ancus Marcius bellicas ceremonias instituit*, ut bella aliquo ritu indicerentur; ut Homeri tempore demonstravimus, nondum bellorum institutas esse indictiones.

C A P. XXXI.

Romulus tenebris excussus.

Ita juris tum majorum tum minorum gentium Historia, sive Historia Temporis Obscuri Fabulosique nostrorum principiorum ductu enarrata; perfacile erit, uti Theseum a fabulis, Romulum a tenebris vindicare: quia Romanae Historiae Scriptores, quorum omnium instar est unus Livius, jus majorum gentium, in quamplurimis rebus tanquam a Romanis ortum tradunt, quae geus condita est post respUBLICAS constitutas et regna condita: quamobrem in ipso Romano Historiae limine quamplurima extant, quae hebetiores transmittunt, in quibus ingenia nimis haerent acriora. Et principio quidem forma Reipublicae Romanae regia fuit (1), et *Romam principio Reges habuere*; sed ad exemplum *regnorum*, quae nos diximus prima in terris orta *Heroica*, sive *Poëtica*, sive *Optimatium*. Etenim Roma con-

Fons errorum in
Historia Romana.

Romanum Regnum
heroicum;

(1) Lib. priori, Cap. CXXXVIII, lit. A).

dita est, quom in Latio alia regna ejus generis jam diu fundata fuerant, et in proximo Ethruscorum florebat *Monarchia*. Etenim Mutius Scaevola, ut Romam bello, quod Porsena Rex Ethruscorum pro Tarquinio restituendo intulerat, liberaret, frustra Regem occidere tentasset, si id regnum Optimatum esset; cum Ordo alium Regem, hoc est summum belli Ducem creasset, quem ad id mitteret bellum: vicissim si Ethruscum Optimatum regnum erat, non expediebat Porsenae bellum pro restituendis in proximo Tyrannis, qui facile Imperia proferre volunt, possuntque; nec solum id faciunt aperto bello, sed nefariis dolis et Optimatum internecone, ut filio Gabiis agenti per *heroicos characteres* ipse Tarquinius consuluit.

Ethruscorum Monarchicum.

Itaque Romulus, juvenis *ingenio ferox*, ut narrat Historia, qui e regia Albanorum stirpe et *Marte genitum* se ferebat; idque adeo, ut *priscos Inclytos*, qui primi respublicas fundarunt, ex quibus *Mars Poëtis fictus* est, melius imitaretur: et clam genitus, editus, educatus, ut illi priores conditores urbium Graeci, ex quibus Theseus a Poëtis est efformatus; inter innumeras finitimas Optimatum respublicas ejusdem generis regnum in speciem, sed magnanimus re ipsa vicino Ethruscorum exemplo stimulatus, dominationem fundare cupiebat.

Romulus ad primorum urbes condentium exemplum fictus;

Sed dominationis cupidus:

Sed cum id solus, hoc est *suo aere fortibus conductis* id praestare non posset; neque enim is mos erat adhuc receptus, indignus fortium virorum: qui secum ad grande incoeptum conniterentur, iis bonam magnamque imperii partem facere debuit: et ad finitimarum rerumpublicarum instar, *sibi auspicia, ductumque sumpsit armorum*: eosque centum ad imitationem patrum *majorum gentium Patres* appellavit: iisque majorum gentium *clientelas* in eos, qui in novam urbem commigrarent, permisit: quod jus *Patres* obfirmarunt; quod quia *Aris* a Patribus majorum gentium fundatum erat, Senatus *Ara Sociorum* ad Ciceronem usque habita est; nec alibi de Sociorum injuriis unquam per septingentos quinquaginta annos cognitum est.

Tamen Regnum Optimatum fundare adactus;

Suis auspiciis et ductu armorum,

Ex Patrum auctoritate.

At re ipsa Romulus dominatum affectabat: etenim Optimatum respublica commode patitur *duos Reges*, ut *Spartana*; et *Romana* ipsa, ejectis Tyrannis, *duos Consules*, quos *Reges* etiam Cicero in suis *Legibus* nominat. Sed Romulus cum fratre Remo contendit, *uter urbem auspicaretur*, quod ex majorum gentium jure didicere, ut auspiciis legerent sedes, easque facerent suas. Unde existimari datur inter tot minutos populos *deserta cepisse loca*, quae non

Romulus collegae in Regno impatiens.

Capit aspera loca; Unde gentis virtus.

ob aliud deserta erant, nisi quia maxime *aspera*, quod ad *Gentis virtutem* plurimum contulit. *Certamen ipsum augurio quoque dirimi* voluit, ut ipse nisi solus, *saltem primus publica haberet auspicia*, ac proinde *Imperium*.

Aram sacrat.

Deinde collegam Regni fratrem impatiens, sumpto colore, quod *humili urbis aggeri saltu illusisset, hasta Remum interemit*: et uti primi *Inclyti aras*, ita is, ab illis accepto more, prima urbis moenia fratris caede consecravit.

Livii de Romuli
asylo ineptiae.

Asylum in lucis constituit ex moribus majorum gentium, quae in *lucis* habebant asyla. Sed in ea re Livius asyla majorum gentium et asylum Romuli prave confundit, quum ait, *vetus urbes condentium consilium, qui obscuram atque humilem conciendo ad se multitudinem, natam e terra sibi prolem ementiebantur*: nam primis urbium conditoribus falsa persuasio, Romulo vero consilium fuit: sed satis puerile consilium; nam conditis jam urbibus, unde *astutia* ab ἀστυς Graecis dicta, non facile Romulus id confugis probabat, suos cives e terra sibi esse cognatos; namque et *Terra inique foecunda* habitata foret, quae ei *mares* tantum, non *foeminas* peperisset, ut postea ei necesse fuerit a finitimis connubia petere: neque Romani e Terra Dea orti habitati sunt, quibus *vicinae civitates ob vilitatem generis connubia denegarunt*; neque adeo *Albani* ipsi Numitoris auctoritate, quem *Regno Romulus restituerat*, id jus *gratiae saltem loco* retulere: unde Romanis necessarius *per ludorum equestrium simulationem Sabinarum raptus*, et inde *bellum*. Sed nec Livius ipse hanc fabulam *colore* obtinere scivit, quae et decorum servaret Romulo, et historiam faceret verisimilem, ut Romulus quidem *regiae originis jam exploratae* facile uxorem invenisset; sed is ut *optimus Princeps* non sibi uni, sed omnibus civibus uxores peteret; quare neque ipsi concessa est: unde ei quoque per *Thalassionem pulcherrima Sabinarum rapta et abducta est*.

Uti narratur, ha-
etenus, degener Ro-
mae origo.

Haec de Romuli *Asylo* ex majorum gentium moribus, ac proinde *falsa traditio*, fecit, ut Romani mendacio et impostura, non falsa persuasione religiones Deorum instituisse hactenus putati sint. Atque indidem *illae tenebrae* in Historia Romana, quod *Patres* dicant, *sua esse auspicia*, ac proinde sua connubia, suam patriam potestatem, sua Imperia, sua Sacerdotia et agros suos: et *plebs Romana* illos Romuli *Patres non ultra, quam ingenuos* fuisse respondeat.

Asyli Liviani per-
versae rationes.

Igitur *asylum* longe alia ratione, quam qua majorum gentium optimi, Romulus aperit, nempe ut ibi et ipse, et

novi cives agerent tuti: et sic *republicam naturâ Optimatum* fundavit, cujus forma *Tutela* est. Nam Arcades et Phryges, qui ad Asylum confluxerant; a quibus Romani omnem suam nobilitatem repetebant (namque ab Arcadibus, qui ante Lunam se ortos jactabant, *Patricii* sub *calceis argenteam lunulam* gestabant; ab *Trojanis* autem, utpote ex ultimo Temporis Heroici florentissimo Regno *Romanorum primores*: in quibus Julii ab Ænea originem revocabant): ii, inquam, *jure asylozum*, quod *maiores gentes* introduxerant, non *in ordinem Patrum*, sed *inter clientes*, sive *nexos*, ac proinde *in plebem* recepti fuissent. *Atta Clausus*, cum clientibus, quibuscum Romam commigravit, *Potitii* et *Pinarii*, ex *Inclytis familiis*, *Herculis Sacerdotes* plebem auxissent. Nam nihil omisit Livius, sive adeo Romana traditio, ut *Romuli Regnum ad heroicum regnorum exemplum posteritati describeret*; sed ut traditiones, et maxime non scriptae solent, satis obscure et inepte: in *Atta* mentionem *clientelarum* facit, ea proprietate, ut *clientes Inclytum* sequerentur; in *Potitiis* et *Pinariis* primas urbes ab Hercule aliquo esse fundatas; unde a Romulo ei est *Ara maxima* constituta (a); et ipsi *Potitii* ac *Pinarii* ex *Inclytis familiis* orti, quos demonstravimus Graecorum fuisse heroës.

Ratio cur hactenus falsa Romanae Historiae principia.

Ita Romulus, fundata civitate ex natura Optimatum, *Jus Optimum* majorum gentium *tum publicum*, quo *auspicia*, *connubia*, *magistratus*, *sacerdotia*; *tum privatum* agrorum Patribus permisit, quos ad illorum similitudinem *majorum gentium* appellavit; plebi *jus nexi*, seu *dominium bonitarium*, naturalia matrimonia, jura sanguinis, naturales obligationes concessit.

Romulus civitatem fundat jure optimo majorum gentium.

Praeterea *juventutem divisit per Tribus*, et *equis et armis instruit ad subita bella*, ut Florus inquit, Latine dixisset et eleganter, ad *tumultus*: nam *civitatem* eadem necessitate, qua *maiores gentes*, ad *bellicam virtutem* totam composuit *hoc discrimine*, quod Romulus *consilio*, quae *maiores gentes naturâ* effecere: quia *cum non esset Romanis foedus amicitiae* cum finitimis, *externi* eadem ratione *hostes*, qua jure majorum gentium habebantur: quare iis erat *de sui Imperii salute*, non *de magnitudine cogitandum*.

Regnum Romanum optimatum ex aliis causis, quam heroica, fundatum.

(a) Circa quam *Pomoerium* a Romulo positum Tacitus *Annal.* XII, cap. XIV, numero juxta nostra Principia describit his verbis: *Igitur a Foro boario, ubi aureum Tauri simulacrum aspicimus, quia id genus animalium aratro subditur, sulcus designandi oppidi captus (nempe totus ager aratus) ut magnam Herculis Aram amplecteretur: nempe qui totus aratus ager, Ara Herculis erat.*

Arae maximae historia.

Praecipua justitiae,
virtutis et magnitudinis
Romanae caus-
sa.

Atque haec una ex potissimis causis justitiae, virtutis et magnitudinis Romanae fuit; quod cum in aliis Optimatum rebus publicis antiqui gentium mores elanguerent, apud Romanos interim invalescerent; ad illud numero instar, quo religiosae Familiae novae ad antiquarum exemplum compositae, ad prima majorum instituta revocantur; quae novae virtute insurgunt, dum antiquae interdum corruptis moribus pessum eunt.

Sed quia Romulus, vir magnanimus, regnare in armis volebat, qua ratione gratus plebi, suspectus patribus erat; Patres per oborti nimbi occasionem, ipsum ad exercitum concionantem discerpere, metu ne dum bello et armis diu insisteret, tandem, oppresso ordine, ex regno Optimatum in regnum monarchicum rempublicam corrumperet: quam causam arguit *Somnium Julii Proculi*: nam quid ad plebem et militem de Romuli morte solaudum referebat, *Romam olim caput Orbis terrarum* fore, nisi plebs, quae utilitatem bellorum, non justitiam curat, sub Romulo Latii Imperium animo jam invasisset; cum proferre Imperia reipublicae monarchicae, vel popularis, non Optimatum votum sit? (1) nam si Romulum plebs desiderasset, quod sub eo ab externis injuriis tuta esset; consilium fuisset comminisci pro natura reipublicae Optimatum nunciare, *nullis opibus humanis Romana arma cessura*. Alibi (2) probavimus Horatiano judicio, *Romanum Regnum non fuisse Monarchicum* (a).

Et Julii Proculi
somnia probat Ro-
manum Regnum fu-
isse Optimatum.

C A P. XXXII.

Tres Fontes, seu tria Capita Universi Juris Romani, quibus Romulus super majorum gentium moribus civitatem Romanam fundavit: CONNUBIUM, PATRIA POTESTAS, NEXUS.

Romulus his tribus majorum gentium juribus civitatem Romanam fundavit, *Connubii, Patriae Potestatis et Nexi*: quibus tribus juribus in statu exlegi steterunt *Theocratiae, Familiae, Clientelae*; et ex quibus postea in commune conjunctis *Regna Heroica* primitus orta sunt.

Romulus *auspiciis* urbem Romam fundavit (b), ut *Muri*

Auspicia primum
fundamentum Rei-
publicae Romanae u-
niversae.

(1) Lib. priori, Cap. CXLVI. (2) Ibid. Cap. CXLI.

(a) Et aliis satis multis Romanae Historiae locis ex Livio potissimum in his duob. Libris passim ad id expensis.

(b) Quibus in his Libris et Notis demonstravimus, omnem Heroorum dignitatem contineri; et ex iisdem omne Jus Romanum antiquum fuisse heroicum.

Appius dicebat: quare is quoque *jus connubii plebi incommunicatum* constituit: quod plebs auspicia non haberet, ut ejus inter Patres et plebem certaminis *Historia* satis liquido monstrat. Et quidem ipsi doctissimi *Commeatores Attici Juris Romani*, id jus connubii Patrum plebi incommunicatum ultro fatentur, se in Latium de Graecia non adportare: quamobrem *Gothofredus* id caput XI Tabulae inscribit.

Jus connubii Romae nativum.

Patriam potestatem, quam *propriam Civium Romanorum* dicit *Justinianus*, a majorum gentium jure natam supra demonstravimus. Unde quod *Ulpianus* (1) scribit, *jus patriae potestatis moribus receptum*, audacter, *gentium*, et quidem *majorum*, suppleo. Igitur quod *Papinianus* apud *Pariatorem legis Mosaicae* cum Romanis (2) diserte tradit, patri *legem Regiam* dedisse in filiam vitae necisque potestatem, pro meo jure eam a Romulo de majoribus gentibus acceptam ajo: sicuti ex jure gentium recepisse Athenienses quoque testatur *Menander*, et post eum *Terentius* sua *Phormione*: cujus argumentum hac potissimum causa constat; quod pater, si uxor filiam pareret, eam occidi jusserat, et mater prae pietate eam clam alendam dederit, et postea agnita sit. Romulus hoc jus a majoribus gentibus recepisse etiam in filios verisimile est, quando, etiam regis legibus abrogatis, in Tab. IV relatum est, ut in *liberos*, hoc est filios justis nuptiis procreatos, patri jus vitae et necis, ejusque vendendi jus esset: quod jus nedum ex Attica, sed ex omni Graecia allatum negat *Aristoteles*, qui in *Ethicis* similem hujus Persarum legem uti *tyrannicam* reprehendit: et tyrannicam graviolem *Dionysius Halicarnassensis* (3) notat, quod trina venditione *liberos* liberet a patria potestate, cum ut servi dominicam liberentur, una manumissio sit satis.

Et nativa Romana patria potestas.

Hinc vides *patriam potestatem* esse germen *connubii*, quod soli Patres habebant, uti *connubiis* sunt *Auspiciorum* propago. Inde *domus*, *familiae*, *gentes*, ex domibus *jura civitatis*, ex familiis *jura adgnationis*, ex gentibus *jura gentilicia* provenere. Et ex hoc *patriae potestatis jure Romanorum proprio*, *testamentorum jura*, uti inter majores gentes primum nata, ita conservata inter Romanos; et *ab intestato successiones suis adgnatis*, *gentilibusque delatae*: indidemque aut patribus familiarum in testamentis permissae, aut iis ab intestato defunctis, pro successione jure legibus delatae *tutelae*.

Jura Romana progenies connubii.

Jura Romana solae patriae potestatis.

(1) L. patre S. D. de his qui auct sui vel alien. jur. (1) Tit. 4.
(3) Lib. II.

Jus nexi Romanum nativum.

Tertius proprius Juris Romani fons fuerat Jus nexi, mancipiique, in quo tradendo, uti dominus nuncupavit, ita jus esset: quo jure stant clientelae: quas Eruditi omnes ex Graecia non venisse fatentur; quanquam in eo errent, quod putent Romulum eas instituisse; nam demonstravimus eas Romulum a majorum jure gentium accepisse.

Sed et uti connubium, ex quo patria potestas nata una est Auspiciorum soboles; ita jus nexi mancipiique est Auspiciorum progenies altera, ut supra demonstravimus.

Jura Romana juris nexi familia.

Ex jure nexi mancipiique provenere res mancipii et nec mancipii, et mancipatio, forma omnium ferme actuum legitimorum, quos transigere solis Romanis jus erat, et jus Quiritium privatum, sive jus optimum majorum gentium vi adempta, et pro vera vi certis, quae diximus, violentiae imitamentis inductum, quod domini genus soli parabant Romani: eo autem quod uti lingua nuncupasset ita jus esset, continebatur stipulatio; quam supra demonstravimus majorum gentium ruditate ortam; in quam omnia pacta et obligationes juris gentium minorum, sive juris naturalis posterioris transfundebant, ut jure optimo haberent sibi obligatos debitores: unde Acceptilatio in actibus legitimis numerata.

Actus legitimi moribus Romanis introducti.
Quid sint?

Namque Actus legitimi, de quibus neque lex Decemviralis, neque lex ulla Regia, neque Consularis, neque Tribunitia concepta est, sunt formulae agitandi Romani Juris a gentibus minoribus inventae ad Jus nexi mancipiique in Leg. XII Tab. defluxum accomodatae; quos a Papiniano

Actuum legitimorum exacta enumeratio.

strictim numeratos, sic omnes explicaveris. Eae autem sunt Manumissio, Adoptio, Tutoris datio, Testamenti factio, Cretio, Optio, Mancipatio, Nexus traditio, Acceptilatio, in jure Cessio (1). Iis enim acquiritur vel potestas in se; idque fiebat vel manumissione; eaque vel una et vera, si servus; vel trina et imaginaria, si filiusfamilias esset: vel acquiritur potestas in alios; eaque vel in uxores et filios; idque

Manumissio.

Emancipatio.

Nuptiae per conventionem,
Nuptiae per coemptionem.

Adoptio.

Mancipatio hominum in specie dicta.

Tutoris datio.

Testamenti factio per aes et libram.

fiabat justis nuptiis; vulgo per conventionem in manum, inter Sacerdotes autem coemptione et farre; quae utraque erat species mancipationis: vel acquiritur potestas in filios tantum; idque fiebat adoptione; vel in servos, quod fiebat utrumque mancipatione, nempe hominum liberorum simulata; servorum vera: vel acquiritur potestas in pupillos; idque fiebat tutoris datione: vel acquiritur dominium rerum per universitatem, et agebatur testamenti factione per aes

(1) Boet. 3. Commentar. Topic. Gajus, lib. I. Instit.

et libram, quae mancipatio quaedam erat: unde familiae venditor et familiae emptor dicti; cui successit postea testamentum praetorium, uti ante legem XII Tabb. erat testamentum calatis comitiis: et haec acquisitio perficiebatur *Cretione* (a); cui postea successit *Deliberatio*, demum *Aditio*: vel acquiritur dominium rerum singularium ex ultima voluntate; idque vel fiebat rei legatae optione (b); praeter enim eam causam cetera legata cretione heredis legatariive acquirebantur: vel acquiritur dominium rerum singularium ex juris gentium contractibus, vel pactis ipsis; et tum id mancipatione et nexu traditione transigebatur, et uti lingua in eo actu nuncupasset, ita jus esset: alioqui usucapione opus erat anni vel biennii, prout res mobilis erat, vel soli: et usucapio tunc erat domini adjectio, qua dominio bonitario acquisito ex naturali traditione adiciebatur dominium ex jure Quiritium usucapione: vel acquiritur obligatio ex contractibus, aut pactis, et in stipulationem erat transfundenda; quae postea acceptilatione tolleretur: vel postremo acquiritur dominium adjudicatione; idque fiebat cessione in jure. Quapropter tales fuere, non alii, quia vel ad acquirendum, vel ad solvendum, vel alienandum, sive potestatem, sive dominium, sive obligationem jure optimo pertinebant: ideo non plures, nec pauciores; quia iis omne acquisitionis, solutionis et alienationis negotium jure optimo absolvebatur.

Vides igitur, *Auspicio*rum jus influere tanquam per duos rivos, altero in *Jus Quiritium publicum*, quo continentur *Connubia*, *Magistratus*, *Sacerdotia*; quare *justi mariti*, *magistratus*, *sacerdotes* dicebantur *Viri*, sive ex *Auspiciis* nati *Heroes Romanorum*: altero influere in *Jus Quiritium privatum*, quo stat omnis potestas, omnis obligatio, omne dominium, omnis solutio optimo jure (*): et utrumque *Jus Quiritium*, et *privatum*, et *publicum* jure divino et religione fundatum et conspersum.

(a) De heroica *Cretionis* origine vide *Notas super*.

(b) Et ipsa *Optio* heroicae originis est: optare enim earum rerum est; quae sunt in summi Numinis potestate: quare dicendum sub *Theocratia* natam, qua aetate gentes omnia patrare Deos credere.

(*) Operae pretium erit meminisse summam divisionem *Juris Quiritium*, ac generatim *Juris Optimi* tam publici, quam privati (Lib. I, Cap. CXXXV, Lib. II, pag. 350, 373, ac alibi passim) pendere ab illa triade, cui *Vicus* hominis facultates (Lib. I, Cap. X), poenae divinae homini a Deo irrogatae (Lib. II, pag. 189) virtutesque primas (Lib. I, Cap. CIV, Lib. II, pag. 294), atque, in ordine normali, jus omne publicum ac privatum (Lib. I, Cap. CIX, CXXI) subjicit.

Vici *Op. lat.* T. II.

Cretio.

Optio.

Mancipatio rerum in specie dicta, et lingua nuncupatio. Usucapio.

Stipulatio actus legitimi praeparatio.

Acceptilatio.

In jure cessio.

Omne *Jus Romanum* publicum, privatumque auspicio- rum religione pro- gnatum.

Cretio heroica.

Optio heroica.

C A P. XXXIII.

*Tres fontes seu tria capita universi Romani Juris,
Romanae magnitudinis caussae.*

Cum igitur republicae iis artibus crescant, ut super quibus institutis fundatae sunt, perseverent; et republica in immensum aucta, ut Romana, hoc *triplici jure* fundata sit, *Connubio, Patria Potestate et Nexu*, quoque eorum religione perfuso; necessario quoque factum, *ex hujus triplicis juris custodia omnem Imperii Romani magnitudinem natam esse* (*).

Ut religione Res Romana crevit?

Auspiciis enim Urbs a Romulo fundata fuerat; et auspiciis omne jus publicum privatumque, sacrum et profanum continebatur. Igitur Patres, ut haec omnia haberent in manu, *sua caussa* sancte custodierunt religiones. Unde illae Curtii domi, Deciorum foris *devotiones*; illa Attilii Reguli fortissima *promissi fides*; illa Horatii Pulvilli ne filii quidem mortis obnunciatione intermissa, sed prohibito luctu, fortissime *Templi dedicatio* peracta: *religione Consulatus, Dictaturae ultro abdicatae.*

Custodia connubii virtutum certamina inter plebem et Patres peperit.

Custodia connubii, unde diu solis Patribus ad Imperia et Sacerdotia aditus patuit, magnanimitatem plebis, et Patrum generositatem in praeclarissimum virtutis certamen commisit, *ut utrique fortissima pro patria facinora ederent; ut plebei connubiis, Imperiis, Sacerdotiis Patrum se dignos praestarent, Patres autem belli ferocia plebibus antirent:* unde *dignissimos ex suo ordine candidatos* proponebant, ut plebeis pudor esset illis non suffragari.

Plebejarum tentationum ordo admirandus.

In quibus plebis cum Patribus certaminibus *illud observatu dignissimum, quo ordine plebis desideria nata sint; ut prius jus aequum, ne Patrum injuriis oppressi essent, tanquam servi degeneres: deinde connubia; ut ex fortibus fortes crearentur: tum Imperia, ut per honores clarescerent: postremo Sacerdotia, ut optimi ad Deos accederent.*

Ut magnitudo Romana ex religione?

Tam alte antiquas radices egerat persuasio, *Sacerdotia* in Patrum personis haerere, ut primum plebs petierit *connubia*, quibus generosi ad militarem virtutem nati; tum

(* Vide Lib. priorem, Cap. CXXIII, CXXVI, CXXVIII, CXXXIII, CLXI, CLXIII, CLXXI, CLXXIII, CLXXV, CLXXXIV, CLXXXVI; Lib. II, pag. 305, et passim.

Imperia, quibus justitiâ et prudentiâ spectati sunt; et sic, ducente ipsa natura, demum digni habiti, qui *sacerdotia* referrent communicata: atque id est, quod ut vulgo dicebatur, ita non vulgo intellectum, magnitudinem Romani Imperii Romanorum religioni omnem esse imputatam.

Custodia patriae potestatis illius Tyrannice, quam dicebat Aristoteles, et a majoribus gentibus Romani acceperant, eos *patriae pietatem* edocuit, ut ne patres filiorum studio nimio capti, forte obsessent reipublicae; atque ita se solos, suamque gloriam amarent; quae, cum complicata esset reipublicae, ipsam patriam filiorum charitate complecterentur: et eadem operâ filii ita consuefacti, uti apud *Persas* fiebant *Regum obsequio* promptiores, ita in republica ex libertate mixta *pietiores* prodirent in patriam. Atque eo patriae potestatis jure quam fortissime in liberos exercito extitit illa mira *Patrum constantia* in publico jure *Quiritium custodiendo adversus Tyrannos et libertatem*.

Romani domi tyranni, in patriam pii.

Jus vitae et necis in filios Regnum patribus custodivit.

Hinc Horatii pater non tam filii pietate, quam ut ne introduceretur ad populum provocatio, dicebat suum esse jus, Horatium familiaris criminis reum domestico judicio condemnandi: hinc illa duo *praeclara Bruti parricidia*, quibus pro patria pietate suam domum ad orbitatem redegit: hinc in *Manlia familia*, et *Pater filium* quanquam victorem, ob spretum imperium, capitis damnat; et *Avus Patrem* domestico judicio (*), ut ex fama refert Livius, reum perduellionis capite plectit. Hinc *Virginus* honestissimo filiae parricidio Romam a decem Tyrannis liberavit.

Et haec ipsa *patriae potestatis custodia adgnationum et gentilitatum jura peracuit*, et illa *sanguinis retudit*; ut *septimo gradu adgnatus*, imino *ex alia familia gentilis filium emancipatum* a patris successione excluderet: ut *emancipatio ignominiae* quandam *notam* inureret: et *poenae loco* esset; et *adoptatus omnino pro nato ex justis nuptiis haberetur*: quare *inofficiosi querela sero et plebiscito* introdu-

Ut gloriam nominis leges Romanis insinuarunt?

(*) Se in errorem hic incidisse Vicius ipse jam noverat hisce verbis: « Topica rerum Romanarum, quam mihi conseceram, idem loci genus, ubi collocata erat, *Paternali Imperii severitas*, eadem nominum amplitudo, idem affectati regni crimen, et insignis *Manlii severitas*, quae in mente dominabatur, cuncta haec me coniecere in falsum, ut patrem *Manlii* pro *Cassii* sumerem, quem fama fert, apud Livium, domestico judicio filium verberasse, necasse, peculum Cereri consecrasset. » Haec de ejus sententia et auctoritate contextus sic corrigendus est: « hinc *Manlius Torquatus* filium quamquam victorem, ob spretum imperium, capitis damnat; hinc *Cassium* pater domestico judicio, ut ex fama refert Livius, reum perduellionis capite plectit. »

cta; et institutionis posthumorum sero a Gallo Aquilio formula excogitata: quia *jus nominis solum in precio* erat; quo Romani *ad temporis aeternitatem sua consilia* dirigebant; et ita privatim consuefacti a diligentia nominum privatorum, *Romanum nomen* aeternis gloriae monumentis illustrabant. Hinc illa *domestica frugalitas*, qua Curii, Fabriciiique insignes fuere, contra *publica magnificentia*.

Cur Romani domi parci, publice magnifici?

Jus nexi custoditum docuit justitiam Romanam in victos.

Custodiã juris nexi Libro priori diximus; omnem *Romanam Justitiam cum gentibus victis conservatam*; indeque *natas Romanas regnandi artes*, quibus Poëta *Romanos Graecis circa obsequium longe ante ponit*. Heic tantum addimus, inter artes, quibus *Patres plebem acre alieno demersam* habebant, ne unquam censu in senatorium ordinem pervenirent, in quo imperia capesserent, et hanc fuisse, ut *ne Agrariã perlatã unquam ditaretur*: quae *plebis Romanae oppressio domi, mansuetudinem et magnanimitatem Romanis in victas provincias faciebat*.

Oppressio plebis a Patribus domi caussa et mansuetudinis Romanae in victos foris.

Et ipsis *actibus legitimis* cives *prudentiam* condiscabant, qui disertis sibi verbis cavere docebantur; et *diu deliberare, semel decernere*; quando ii actus neque diem admittebant, neque conditionem; neque poterant iterari. Unde inter Romanos *nullae ex pactis actiones olim proditae, ne jus adesset temeritati*; et tam *sera formula de dolo* a Gallo Aquilio inventa; tanquam esset *Romano cive indignum*; postulare se *deceptum, errasse, vel lapsum* esse. Et *industria intentata*, cum quisque curaret res suas (a): unde *sero mandati actio* inter Romanos introducta; et diu celebre illud: *per extraneam personam acquiri nemini*. *Usucapio* autem *inertiam deterrebat*: unde turpe ac degeneris animi *res virtute partas per inertiam amittere*. Juribus praediorum indito vocabulo *servitutis*, quae *patientia constituitur*; Romani *servile pati* putarent. Quare *lex Aquilia sero* et quidem *plebiscito lata*, quod *indignum* putarent Romanos *postulare jus de accepto damno, quod virtute vindicare* oportebat: et *sera actio vi bonorum raptorum, et poenã quam furti manifesti levior*, atque haec ipsa a *Practore introducta*: uti et *sera actio quod metus caussa* item *Practoria*, ut turpe putarent *civem Romanum metu adactum et vi cessisse*.

Ut leges alias civiles virtutes docuere Romanos?

Ætas Romanae virtutis.

Haec triplex custodia intente habita est a Patribus usque ad aetatem, *qua nulla virtutum feracior* narretur a Livio, hoc est usque ab *bellum Punicum secundum*; qua aetate,

(a) Qui mos heroicus a *Gigantibus* usque originem ducit, ut cum Platone et Homero in his Notis sup. observavimus.

ut refert Sallustius (1), quae ex ea custodia *inter plebem et Patres extitere certamina composita* sunt: unde mox *devicta et excisa Carthagine, Orbis terrarum Imperium est Romanis constitutum*: nam *victoriae Romanae, corruptae dein Republica, consecutae*, quibus reliquas terrarum Orbis gentes devicere, eae tanquam *Carthaginiensis victoriae praemia* fuere. Atque id est, quod Plutarchus aliique scribunt, Romanos jure gentium Orbis terrarum Dominos factos.

Igitur, uti Libro super. diximus (2), ex custodia juris privati apud Patres, et desiderio libertatis apud plebem Jurisprudentiam in terris natam apud Romanos; ita ex custodia juris publici a Patribus, et desiderio ejus aequandi apud plebem nata omnis magnitudo Romanorum.

Et haec est, ut ita dicam, *Clavis Historiae Romanae universae*, sine qua hactenus et Historicis et Politicis et Jurisconsultis omnibus oclusa fuit. Quod *patria potestas tyrannice in liberos fortissimis exemplis exercita* firmabat *tyrannidem in clientes*, qua vel de eorum tergo, quemadmodum Sallustius loc. cit. tradit, *regio more sumerent poenas*: cui quasi *nativae dominationi clientes nexu domini consuefacti*, in tot juris certaminibus, *contra Patres arma sumere nunquam ausi*; unde sunt rerumpublicarum excidia; sed tantum *secessiones* aut faciebant, aut minabantur, hoc est deserere agrum, quo tenebantur nexi, unde *magnanimitas plebis Romanae* provenit: quibus *secessionibus per virtutis certamina* expressere a Patribus *Tribunos plebis, leges sacras, jus aequum, connubia, magistratus, sacerdotia*, ex ipsa Patrum auctoritate: sed postquam lege *Poetelia* plebs nexu domini soluta est, et obsequio Patribus liberata, a Gracchis extitere *potentiae certamina*, et plebs per viam extorquere a Senatu *Agrariam* voluit; unde *civilibus bellis respublica occidit*.

A Romanis in Carthagine Orbis devictus.

Historia, Politica et Jurisprudentia Romana uno spiritu continentur.

Clavis universae Romanae Historiae.

C A P. XXXIV.

Adversus Plutarchi librum de Fortuna Romanorum.

In Romanae magnitudinis causas inquirunt Nicolaus Machiavellus, qui in *Lectionibus Livianis* eas ad quaedam sparsa instituta Romanorum refert, tam paganica, quam militaria; sed genus ipsum reipublicae non complectitur, ex quo ea instituta provenere. Polybius, aequus rerum ae-

Machiavellus genus Romanae Reipublicae non assecutus.

Polybius effecta virtutis Romanae tantum observat.

(1) Lib. III Histor. apud D. August. in cap. XVI de Civ. Dei.
(2) Cap. CLXXV.

stimator, tribuit virtuti Romanorum, sed magis virtutis facinora narrat, quam causas. Plutarchus autem iniquior fortunae imputat, quae stultis perraro constat, et praeceps abit; quod erat felicitati tribuendum, quae est constans ac diuturna, nec unquam a sapientia divisa est.

Plutarchus Romanae virtuti iniquus.

Initium erroris Plutarcho fecit, quod putavit Reges populi iudicio creatos, et Reges fuisse monarchicos; quod utrumque falsum; hoc posterius per satis multa, quae et hoc et Lib. priori disseruimus: prius falsum ostendit Livius, qui mortuo Romulo narrat, Patres plebi permisisse Regum electionem, cujus mox Patres fierent auctores; hoc est ut plebs crearet Reges, quos tamen Patres probarent. Itaque, ut vis abesset, quam ipse Livius dicit, necessario id actum, ut *Patres populo plures nominarent, quorum si unum Regnum suffragarentur, Patres suffragationem probabant*: et Reges sic creati nihil aliud erant, nisi ordinis domi Principes, foris Duces. Igitur non fortunam populi Romani, sed Patrum sapientiam creatus *Numa pietate clarus*, qui ferocem populum, qualem sub *Romulo* oportuit, religione mitigaret: Patrum sapientiam creatus *Tullus, disciplinae militaris solers*, qui militum robur arte dirigeret: et sic deinceps. Nam illa tanto Philosopho indigna, ut *anseris Maunium excitarint*: nam quod militaris disciplinae flagitium, cum Galli sex perpetuos menses Capitolium acriter obsiderent, obdormire vigilias? Anseres in omen a Duce accepti, quo militibus augetur augurio animos. *Coriolani* inventa forte *mater*, quae illius deliniret in patriam ingratam iras: quasi non quaevis pro patria obsecratio iis temporibus, quibus tantopere patria chara erat, optimum civem injuriam ejectum ad ipsius pietatem convertisset. *Camillus* forte intervenit, dum Galli iniqua lance aurum expendunt, et contra tendunt Romani. Igitur exulis arinis, qui jus belli non habebat, ac proinde latrocinio servatam Romam putandum? an ex Patrum auctoritate in illis ultimis reipublicae temporibus restitutum venisse; cum Imperium nec ex praesumpta summae potestatis voluntate, ut recte Grotius firmat, mandatum censeatur? *Annibal*, caeso ad Cannas Romano exercitu, *victoriam uti nescivit*: tota *Asia* ab *Antiocho* terra marique armata per Regis stultitiam *Annibale* Duce usa non est: *Persei* avaritia, qua *Galatas* conducere noluit, Macedonum Monarchiam Romanae felicitati subiecit. Sed et ipse Plutarchus alibi (1) fatetur, hanc ipsam esse sapientiam, hostium stultitiam recte uti.

(1) In Vita Paulli Aemilii.

CAP. XXXV.

Quid ex Jure Attico in XII Tab. importatum?

Cum igitur omnis Romana magnitudo ex Romana virtute orta; et omnis Romana virtus ex custodia triplicis Juris, super quo rēpublica primum fundata; et tria illa jura ex jure majorum minorumve gentium a Romanis recepta moribus, quibus tanquam in naturam abeuntia, ceu nativa Romana facta sunt: videamus, *quid ex jure Attico in Legem XII Tab. foris importatum?*

Hic percurrere primo licet *per singulas Tab.* quod Jus Atticum eruditissimi ejus Pariatores, *Samuel Petitus, Claudius Salmasius, Jacobus Gothofredus*, aliique cum Romano componunt.

Tab. I. *Ut si de re transactum fuerit inter in jus vocatum et vocantem, dum venit in jus, id ratum habeat Praetor: et lege Solonis haberi rata a judicente pacta, Demosthenes adversus Panthenetum docet. Et a Solone Romanos discere opus erat, quod naturalis ratio cuique dietat, cui nihil tam conveniens est, ut ipsae Romanae leges loquuntur, quam pacta servari?* Pacta servari.

Ut *Sol occasus supremus jurisdictionis et judiciorum terminus esset* Romanis, et Jure Attico arbitros ad occidentem usque solem sedere Petitus observat. Ecquis ignorat, Romanos, uti et Graecos, perpetuum diem negotiis dare, eoque advesperascente, curare corpora? Judicia solis occasu intermitteri.

Tab. II. *Ut fur nocturnus quoquo modo, interdarius, si se telo defendisset, Romanis occidendi jus esset: idemque Jus Atticis a Solone positum Demosthenes adversus Timocratem docet. Igitur quando idem Jus positum Hebraeis est, ut Legum Mosaicarum Pariator cum Romanis confert; dicimus Solonem accepisse ab Hebraeis, quo tempore, nedum Hebraeos, sed ne Assyrios quidem quinam essent, Graeci ignorabant, ut supra demonstravimus.* Suae rei etiam cum cede injusti tutela.

Tab. VIII. *Ut Romanis Sodalitii leges quas vellent, sibi ferre liceret, modo publicis legibus contrariae ne essent: et a Solone idem cautum habetur apud Salmasium et Petium. Equae respublica tam rudis ac barbara usquam est, quae non id cavet, ut Collegia reipublicae serviant, non pugnent, neve adeo dominantur?* Ne privatorum pacta Republicae noceant.

Leges ex genere
concipi.

Tab. IX. Cautum, *Ne Privilegia, seu leges singulares irrogarentur Romanis*: et hoc Jus translatum ex *Attica*, et quidem ex Solonis lege scribit Gothofredus. Quasi vero non jam docti essent Romani, leges singulares esse exitiosas reipublicae; nec jam cum suo periculo experti essent, statim, Tribunus plebis creatis, *Marcium Coriolanum* privilegio correptum; nisi matris *Veturiae*, uxorisque (*) *Voluntinae* pietas fuisset, privilegium sibi injuriâ irrogatum, Romae excidio ultus esset.

Poenae Leg. XII
Tabb. crudelissimae.

An ab humanissima gente dicemus adportatas, legem *de obaerati corporis sectione*, cujus immanitatem Favorinus apud Gellium exhorrescit? *de falsis saxo dejiaciendis*? *de judice qui ob pecuniam male judicavit, morti dando*? quas leges idem Favorinus praenimiae duricie notat quoque? an quae, *qui frugem noctu secuerit, paverit, ad suspendium aligit*? quam Plinius reprehendit, quod gravius hunc miserum puniat, quam homicidam? an quae, *qui dolo agrum, vel aedes incenderit, igne necat*; quo poenae genere nullum crudelius dici aut fingi potest? quae omnes leges *non humanitatem Solonis, sed Draconis crudelitatem* referunt; qui sanguine leges *Atheniensibus scripsisse* dictus est.

Lex XII Tabb. a-
grestis.

An *Atticam elegantiam* sapit illud, ut *morbo invalidus in judicium vocatus jumento in comitium, vel in forum ad Praectorem veniat*?

Sylvestris.

An *Graeca artium ingenia* refert formula, sive actio *tigni juncti*, ita ac si tunc primum homines sibi pergulas et turgia construerent?

Rudis.

An denique *Attici acuminis* est poena *talionis*; et Athenis, ubi quotannis leges corrigebantur, ad haec usque tempora haec poena omnium maxime rudis, et anceps, *Rhadamanthi heroici judicis* inventum perduravit?

De Romanorum
funerum luxu velito.

Sed enim *duo sunt loci*, quibus diserte Solonis leges in Romanas conversae leguntur. Alter de *jure sacro* apud Ciceronem, II de *Legibus*: *Postquam, inquit, sumptuosa fieri funera, et lamentabilia coepissent, Solonis lege sublata sunt: quam legem eisdem prope verbis nostri Decemviri in decimam (legit Gothofredus) Tabulam conjecerunt. Nam de tribus riciniis et pleraque alia Solonis sunt. Sed hic locus nihil aliud conficit, quam Romanos non eundem, sed similem funerum morem, qualis Atheniensium erat, intro-*

(*) In textu, *sororisque*.

duxisse; quod et Cicero ipse innuit: quare non mirum, si *iisdem* non prorsus, sed *PROPE verbis*, quibus Solon, cum funerandi morem Decemviri vetuere: alioqui quae Sapiencia fuisset, finerum luxum docere vetando?

Alter locus erat de *Jure praedicatorio* caput, quod in ipsis Decemviralibus Tabl. perscriptum Gajus refert in haec verba: *At certe de finium ratione lex incerta ad EXEMPLUM legis Atticae Solonis*. Sed heic ipse Jacobus Gothofredus imperitiam eorum arguit, qui, quam Solonis legem Gajus recitat, totidem verbis in Decemviraes transtulere: et nos Cap. sup. docuimus, jus praedictorium a jure gentium accepisse Romanos.

At enim Plinius narrat, *Statuam Hermodori positam in Comitio*. Sed nos non negamus *Hermodorum*, negamus *Interpretem*. Sed Strabo narrat, eum quasdam leges Romanas *SCRIPSISSE*. Et nos id ipsum accipimus; non enim, ait, Graecas leges esse *interpretatum*, sed *scripsisse* Romanas: et sic cum Strabone belle congruit Pomponius, qui hactenus omnes Juris Interpretes vel eruditissimos fugit, ubi ait: *Hermodorum hunc Ephesium fuisse Decemviris legum ferendarum AUCTOREM, non autem Interpretem*: et hac ratione constat epistola Heracliti ad ipsum scripta in ea verba: *Visio mihi, omnia Orbis terrae diademata venire salutatum LEGES TUAS, et Persarum more ore cluso eas adorare; illas autem perstare in statu majestatis pleno: qua commendatione si Heraclitus ornasset Interpretem, tantus Philosophus plane ineptire videretur. Cumque his congruit, quod Diodori Siculi afferunt de Leg. XII Tabl. judicium: quod sint adeo verecundae, et a Graecae linguae ratione tantopere differant: quidni differrent, cum essent mores a prima usque humanitate sensim in Latio nati, et Latii alumni, ut in nostra *Historia* narravimus? Hoc judicium Graeci Scriptoris de Graeca lingua satis docet, Hermodorum non fuisse legum interpretem, sed auctorem Romanis, quae leges essent in XII Tabl. referendae; et hac ratione constat laus quam Strabo de Viro profert, cum dicit, *Ephesios dignos, qui in puerum usque strangulentur, qui HERACLITUM ET HERMODORUM MEMORABILES VIROS ejecissent*. Postremo si Hermodorus Interpres, quae sapientia Legatorum fuisset, redire cum legibus domum, adhuc ignaros juris, quod complecterentur, ut si Hermodorum talem virum in Italia et quidem Romae exultantem non offendissent, frustra cum legibus rediissent? an id quoque Plutarchus fortunae Romanorum adscripserit?*

De Jure praedictorium Romanorum.

Hermodorus, non interpret Legis XII Tabl. sed auctor.

Lingua Legis XII Tabl. prorsus nativa Latii.

Hujus Historiae ineptia.

Rationes quæ Historiam oppugnant.

In his XII Tabb. fragmentis quae extant, *nihil de Atico jure relatum: contra connubiū, patriae potestatis et nexūs propria Romanorum jura; eademque universi Romani juris fontes, et Romanae magnitudinis caussae: forma reipublicae Romane Optimatibus mixta; et qua parte mixta acris custodia domestici juris: quam per hos duos universos libros perpetua Dissertatione deduximus: sub Tarquiniū tyrannide Jus Papyrianum vulgo editum; et sub Appio factioso Flavius cum summo Patrum dolore Fastos evulgat: Hermodorus non interpres, sed legum Romanis auctor: unde externae leges venerint foeda inconstantia: Livius Athenis et ceteris Graeciae urbibus; Halicarnassensis, Spartā omissā, e Graecis Italiae urbibus quoque; Tribonianus autem Juris non scripti originem ad Spartanos revocat; Tacitus, ut certum teneat, accitis quae usquam egregia: his omnibus illud cumulo addatur, naturae humanae proprium, quod ut est infirmiorum postulare, ita potentium est detrectare jus aequum.*

Ejusdem Historiae inconstantia.

Legatio legum causa, in speciem obita.

Ejus Historiae levitas.

Et inter Auctores ipsos adversitas.

An dicemus hanc legationem in speciem a Patribus obitam, ut plebis desideria frustrarentur; et hoc Patrum mendacium ducentis quinquaginta annorum vetusta traditione firmatum, Titum Livium et Dionysium Halicarnassensem, ambos Augusti temporibus (nam nullus antiquior sive Graecus sive adeo Latinus narrat) posteritati transmisisse? At Halicarnassensis externus scriptor et Graecae gentis: Livius ab secundo bello Punico Historiam Romanam certam se scribere profitetur, ut in *Programmate Historico* supra diximus. Hinc super hac re inter ipsosmet illa maxime adversa, quorum alterum falsum esse necesse sit: Livius scribit, *quod Tribunorum æquandæ libertatis desiderium patres non aspernabantur*; et ita missa legatio: Dionysius vero, legatione reversa, narrat et *moras et praetextus C. Menerii et P. Sextii Consulium super lege perferenda; indicta maturius solito comitia consularia, ut se tandem importunis Tribunis precibus liberarent; designatum alterum consulem Ap. Claudium, e familia, ut cum Livio dicam, fatali Tribunis et plebi; designatis Consulibus, Menerium et Sextium Tribunis aures amplius non praeuisse; Tribunos quo se verterent, non habere; et custodes libertatis Romanae ad Appium ex imperiosissima Domo, ut cum Livio item loquar, confugere adactos, eique spem offerre potentiae, quae in Tyrannidem anno postero erupit, ut legem perferri sineret: et ubi tandem Sextius alter Consulium de legibus ad Patres retulit, post jamdiu reversos Legatos,*

et leges adportatas, hinc inde verba facta tam ab illis qui suadebant, ut civitas LEGIBUS regeretur, quam ab iis qui PATRIOS MÔRES servandos esse censebant.

Quid si dicamus quoque, Ciceronem et Livio et Dionysio priorem, nec ex vulgi traditionibus disserentem hæc non putasse vera? Locus est vulgatissimus Eruditis de Oratore, ubi sub Crassi persona inquit: *Fremant omnes licet, dicam quod sentio; Bibliothecas mehercule omnium Philosophorum unus mihi videtur XII Tabb. Libellus, si quis LEGUM FONTES ET CAPITA viderit (1) et AUCTORITATIS pondere, et UTILITATIS ubertate (2) superare. Percipietis etiam illam ex cognitione juris lætitiã et voluptatem, quod quantum præstiterint nostri majores prudentiã ceteris gentibus, cum facillime intelligetis, si cum illorum LYCURGO, DRACONE, SOLONE nostras leges conferre volueritis. Incredibile est enim, quam sit OMNE JUS CIVILE PRÆTER HOC NOSTRUM inconditum ac pene ridiculum: de quo multa solum in sermonibus quotidianis dicere, cum hominum nostrorum prudentiam ceteris hominibus, et maxime GRÆCIS antepōnō.*

Luculentissimus Ciceronis locus ubi ex erroris vetustate hactenus caecutum

CAP. XXXVI.

Quid actum Lege XII Tabularum?

Quid igitur actum Lege XII Tabb.? actum id, quod Tribuni plebis apud Livium desiderabant, nempe *ÆQUATA LIBERTAS*; et quod dicit Dionysius, *POSITUM JUS ÆQUUM OMNIBUS*. Libertati obstabat *Jus in latenti, Jus incertum, manus Regia*, quæ plebs, ut Pomponius tradit, *ultra pati non posset*. Nam leges Regias, et maxime quarum præcipuus sanctor Tullus, *queis*, ut Tacitus ait, *etiam Reges obtemperarent*; quo libertatis beneficio plebis favore fretus Censum instituit, et Ordinem oppressit: unde mox Patres ad ipsius caedem *Superbum* extimularunt; Brutus, per ejectorum Regum occasionem, *omnes abrogavit*; et *suppresso censu, rem ad Heroici Regni naturam redegit*; et *jus incertum* restituit, ut Lib. priori diximus (3). Actum igitur est, ut *jus perpetuo certum Tabulis fixum* esset. Equo juri impedimento erant illa duum corporum in una heroica ci-

Lege XII Tabb. jus Quiritum privatum patribus et plebi æquatum, et in Tabb. scriptum

(1) Ut vidimus hoc Libro, Part. poster. Cap. XXXII.

(2) Et demonstravimus ibidem, Cap. XXXIII.

(3) Lib. priori, Cap. CLXXI, § fin.

vitate divisio, ut Patres omnia ex jure optimo, plebs omnia ex jure naturali agitaret: quae divisio jam inde usque a familiis per clientelas in Regna heroica transit. Cum enim filiifamilias in domo patria nihil injussu Patrum jure optimo agerent, et omnium minime nuptias; multo minus clientes sine Inclytorum imperio: unde postquam secessionibus factis, ut diximus, in plebes coaluere, cum ea proprietate nativa coaluere, ut sine Patrum auctoritate nihil optimo jure, sed omnia jure naturali transigerent. Igitur Hermodorus, ut sapientiâ praestantissimus, potuit, immo debuit, ut momentose Pomponius tradit, *legum scribendarum AUCTOR esse Patribus*, qui usu, non scientiâ noscebant rempublicam, *quid Juris Optimi plebi communicarent, quid sibi custodirent; ex qua temperatura omnis Romana magnitudo provenit*: unde meretur fidem *Heracliti Visio*, et statua ipsi in Comitio merito posita. Igitur Patres *Hermodori* auctoritate *ÆQUARUNT* plebi *jus patriae potestatis*, et ut ejus appendices, *acquirunt factionem testamenti, dationem tutoris, jus adgnationis et gentilitatis, ac proinde ab intestato successionum*; hinc porro *legitimae jus tutelae*: relaxarunt *jus nexi*, ut *ex nexis dominii jure naturali*, quo sibi colerent agros, manerent tantum *nexi aeris alieni*, quod demum *lege Poetelia* solutum est: et ita plebi *ÆQUARUNT jus mancipii, et linguae nuncupationis*: et hinc *jus omnium actuum legitimorum transigendorum*; et *jura usucapionum* communicata. Hinc *judicia privata patribus et plebi aequa*; et utrisque *scriptae*, ut erant, *ex aequo poenae*. Sed ut constaret Respublica libera ex *Optimatum mixtura*, Patres *exceperunt Connubia* Tab. XI; quibus *Auspicia*, ac proinde *Magistratus, Imperia, Sacerdotia* sibi custodierunt: atque adeo plebi *ÆQUATUM omne jus Quiritium privatum, jure Quiritium publico apud Patres manente*: et quantum libertati datum, *ut de capite civis Romani, nisi in maximo comitiatu, jus dicere ne esset*; tantum ademptum, *ne privilegia irrogarentur*.

Jus Optimum agrorum aliud publicum, aliud privatum.

Unversus Ager Romanus populo Romano Feudum a Patribus.

Itaque, ubi Patres plebi jus optimum agrorum privatum concessere, non autem publicum, populus universus, qui a Bruto factus erat naturâ liber (1), erat dominus Imperii, omnisque civilis juris in agro publico Patrum; uti nunc quoque sunt Regna summa in agro publico aliorum summorum Principum, a quibus in feudum sunt data: et ita qui agri Romani privati apud plebeios ex jure optimo

(1) Lib. priori, Cap. CLVII, § Ubi Optimates.

Patrum singuli, minuta quaedam feuda erant (1), apud universum populum Romanum unum Feudum factum est. Ob id plebs libera jure summae Potestatis liberae statim coepit condere Plebiscita (2), sed nunquam plebiscito Agrariam perferre potuit, semper obsistente Senatu, ne ager Romanus privatim divideretur; semperque Coloniae ex Patrum auctoritate deductae a Duumviris. Ex hac Patrum auctoritate tum tutelae gestae populo summi Imperii domino, tum domini (3) in agro, in quo populus summum Imperium habebat, omnes Respublicae antiquorum dicebantur, *Ordo et Populus, Senatus Populusque, et Senatus auctoritas populi Imperium.*

Sic quoque Patres concessere plebi *connubii jus privatum*, mancipatione eidem communicata, qua porro plebei nuptias per *conventionem in manum* celebrarent; non concessere *connubii jus publicum*, quia *non concessere connubii solennitatem praecipuam*, quae erant *auspicia majora seu publica*, quae supra diximus (4); ex quibus *nuptiae Patrum* erant *omnis juris humani* (quod interpretor *gentium*; ut Jurisconsultus (5) *jus gentium* definit, quo *humanae gentes utuntur*) *omnisque divini juris communicatio*: et ideo nuptiae Patrum tales erant, quia *propriae Patrum erant gentes* (6): unde ab hac juris aequi communicatione *Romae plebs, Romana gens* esse coepit; cum antea *gens Romana soli essent Patricii* (7): *propria Patrum sacra erant, et sacerdotia*; quare Patres confarreatione nuptias, ut supra diximus (8), celebrabant: postremo, quod caput erat, quia *propria Patrum erat divinatio, seu divinae linguae scientia*, quae circa *jus divinum* proprie gentibus dictum versabatur (9); quia Patrum, ut saepius diximus (10), *propria erant Auspicia*. Hinc quia transmissum fuerat, et a Patribus, et a Decemviris, et a plebeis Legem XII Tabh. juramento sacrari, ob rationes, quas Libro priori (11) at-

Jus connubii aliud publicum, privatum aliud.

Nuptiae Patrum propriae.

Quando Romae plebs gens Romana dici coepit?

(1) Lib. priori, Cap. CXXIX. (2) Ibid. Cap. CLXIII. (3) De qua utraque Tutela sunt Lib. priori, Cap. CLXI et CXXXVIII, § Optimatum. (4) Hoc Lib. Part. II, Cap. XX de Patr. Potest. § 1, et Cap. XXI, § Atque de hoc J re. (5) Sub Tit. Digest. de Just. et Jure. (6) Hoc Lib. Part. II, Cap. XX de Success. ab intest. (7) Lib. priori, Cap. CLXII, et hoc Lib. Part. II, Cap. XXII, § Ex eo enim. (8) Hoc Lib. Part. II, Cap. XX de Matrimonius, sed rectius de Nuptus. (9) Hoc Lib. Part. II in Consect. de Poes. orig. Consect. XXVII. (10) Lib. priori, Cap. CLV, et Lib. poster. Part. II, Cap. XXI. (11) Lib. priori, Cap. CLVIII, § Lex vero.

Romana Historia
illustratur.

Tribunatus plebis
cur verus magistratus
non est?

Filius spurius et
vulgo quaesitus, qui
proprie?

Qui principio Sa-
pientes, qui *Vulgus*?

Matrimonia pro-
pria plebejorum.

tulinus, statim post eam legem, uti apud Livium legere est, privilegia irrogari coepta, et de capite civis saepe jus iterum dixere Duumviri: quin biennio post depulsos Decemviros, idest quarto post *legem* anno, *plebs Patrum conubia tentarunt*, nimirum, ut plebs celebraret nuptias cum publicis auspiciis, cum quibus nuptias ipsi celebrabant Patricii; ut iis concessis, deinde tentarent Imperia; uti re ipsa, illis concessis, mox haec quoque tentarunt, et longo post certamine super Consulatu plebi communicando tenuerunt. Quare Patres sua conubia plebi denegabant illa apud Livium ratione, quod *Plebei ne in magistratu quidem haberent auspicia, neque majora, seu publica: quare Eruditis Rei Romanae, Tribunatus plebis verus magistratus non est, et ob id non imperando, sed intercessione, seu vetando valebat.*

Atque hac ratione earum locutionum duarum, *filius spurius*, et *vulgo quaesitus* nativa significatio aperitur. Nam ab clientelis usque sub Theocratia orta illa divisio *Sapientum*, et *vulgi*, de qua diximus quoque in *Consectaneis de Poëseos origine* (1), qua *Sapientes* et *Sacri*, seu *Divini*, seu *Vates*, erant *Inclyti*, qui tenebant Deorum religiones, et divinam linguam, seu Auspiciozum scientiam callebant; *vulgus* autem *profanum*, res divinas ad Inclytis docendum, erant *Clientes*; ex cujus ultimae antiquitatis poetica lingua loquitur Horatius, quum canit,

Odi profanum vulgus, et arceo,
..... : Musarum sacerdos.

Cum his ipsis proprietatibus in rebuspublicis Optimatum tum illi, tum hi fuerent *Patres* et *Plebes* (2). Igitur usque ad Leg. XII Tab. filii Patrum, *Patricii*, qui patrem nomine, seu jure ciere poterant; filii plebejorum *Spurii*, ex qua voce facta est nota S. P. *sine patre*, qui patrem jure ciere non poterant, *vulgo, in plebe quaesiti*: quorum parentes jure naturali, ut cetera vitae, ita et matrimonia agitabant (3), hoc est agitabant solo animo conjugali et custodia: et sic ut inter Optimos, qui omnia civilis vitae agitabant ex jure optimo, *nuptiae* erant dictae a *nubendi*, seu *velandi* caput virginis novae nuptae solemnitate; ita

(1) Hoc Lib. Part. II, Cap. XIII. Consect. XXIX; et Cap. XXI, § Per clientelaram. (2) Lib. priori, Cap. CIV et CV. (3) Hoc Lib. Part. II, Cap. XXI, § Nam ut legem; et Cap. XXII, § Ex ea libertatis.

matrimonium plebejorum erat dictum a *matre*, quæ tantum naturâ certa erat.

His sic enarratis, datur intelligere, quod mihi diu ingenium misere torserat, quid illud sit, quod apud Livium Patres in eo certamine trecentis, et plus eo, post U. C. annis plebi objiciant; *plebejos more ferarum agitare concubia?* quia solo concubitu, sive cohabitatione, sive custodia, et animo conjugali agitabant, ut ferae, quibus etiam animum rudes homines tribuebant; cujus opinionis vestigium in illa locutione apud Jurisconsultos permansit, quum definiunt, quando ferae animum revertendi amisisse, aut adhuc habere dicantur (1): ex quo concubitu plebeja, *concubina* dicta est, quæ etiam *pro-uxore*, quæ patricia, *uxor* dicebatur; ut *maritus*, plebejus, qui *vir* dicebatur patricius (2). Tam prava super hac re erat gentium sapientia, eadem numero, qua Heroëm aestimabant, qualis ab Homero fictus Achilles est,

Romana Historia illustratur.

Concubina quæ proprie?

Prava gentium sapientia.

Impiger, iracundus, inexorabilis, acer,
Jura neget sibi nata; nihil non arroget armis.

Atque in ea re *Divina Providentia* summe est admiranda, quæ ita res mortalium comparavit, ut gentium sapientia ab ipso vulgo, quod profanum arcebat, Jus naturale condiceret, quod postea Philosophi professi sunt (3); et apud Principem gentium populum in republica libera, primo Plebiscitis est eruditum; deinde Praetorum edictis est explicatum, quæ sapientissime a Baldo dicta sunt, *lingua qua locutus est Deus*; tum sub Principatu Responsis Prudentum excultum; tandem ipsorum Constitutionibus Principum Jurisprudentiæ Christianæ principium statumatum (4).

Divinae Providentiæ mira consilia.

Sed ut ad rem redeamus, postquam tandem sacerdotia quoque plebi communicata sunt, *nuptiæ etiam plebejorum fuerunt humani et divini juris communicatio*; quæ antea fuerant maris et foeminae conjunctio individuum vitæ consuetudinem continens: quas duas definitiones, cum jandiu moribus (5) confusæ essent, sive Modestinus, sive Tribonianus, sive uterque confudit. Exinde *spurii*, seu *vulgo quæstiti*, dicti mansere, qui ex promiscua venere habent

Confarreations historia.

(1) § Pavonum. Inst. de Her. Divis. (2) Hoc Lib. Part. II, Cap. XXI, § Ita clientelis. (3) Lib. priori, Cap. CXXXVI. (4) Eod. Lib. Cap. CCV usque ad Cap. CCXIV. (5) Hoc Lib. Part. II, Cap. XXI, § Ita clientelis.

tur: et Patricii in antiqui juris usurpationem, in Flaminum, Pontificumque nuptiis *confarreationem* retinere, tanta *caeremoniae difficultate*, ut cum Tacito loquar, quod eam sane unam ex causis, ex quibus Tiberii aetate jam *Farracia* desuevissent, idem Historicus numeret.

Historia Romana
illustratur.

Sed enim diximus, republicas Optimatum patrii moris esse pertinacissimas; et Romani Patres Jus Quiritium acerrime custodisse adversus Tyrannos et libertatem; artemque affectantium, in Regnis Optimatum, tyrannidem, esse, ut proponat jus aequum, et palam; quo beneficio sibi multitudinis factionem contra paucorum ordinem firment: ut Ser. Tullius legibus, quae ipsi Reges obtemperarent, et censu; Appius Decemvir vindictis secundum libertatem edictis; Papyrius sub Superbo, Flavius sub Appio Factioso, ille actionibus, hic fastis evulgatis confirmant. Et Livius, Tacitusque initium Romanae libertatis narrant a Bruto factam, quod pro uno perpetuo Rege, duos Consules annuos instituisset. Quodnam igitur Senatus flagitium id fuit, universo Jure Quiritium privato plebi cessisse, et leges evulgare, ac, ut id utrumque fieret, Decemviros cum summo Imperio plebi quotannis creandos permittere? Magnam igitur vim Patribus factam esse necesse est, quae non alia fuerit, nisi quia lex non perferretur, oblata Appio a plebe Tyrannis, quod et Dionysius innuit, et ipsa res secuta testatur. Hinc intelligere est, quantum, ut ingenue Livius profitetur, ante secundum bellum Punicum Historia Romana fatiscat, cum in tam insigni reipublicae mutatione tantam hiatum reliquerit.

Cap. Leg. XII Tabb.
De forte sanate
nexo soluto.

Atque haec explicandum venit caput illud, ut *forti sanati nexo soluto idem sirempse* (simile re ipsa) *jus esset*; qua lege *Theseus*, ut apud Plutarchum, ab heroico usque tempore, *Atheniensibus libertatem fundaverat*. Super eo capite Grammaticorum eruditas ineptias, quae apud Jacobum Gothofredum prostant, referre pudet. Recte, sed forte, Gothofredus id caput, inscribit *de Juris Aequalitate*; sed quod interpretatur de Jure civium cum sociis aequando, conjectura capta ex iis Grammaticorum ineptiis satis absurda. Neque enim apud Livium, neque apud Dionysium id actum, *ut civitas sociis donaretur*: neque sane Patres in id convenirent, qui vix civibus jus aequum ponere volebant; nisi quisque eorum aut Sp. Cassius fuisset, qui, ut cum Livio loquar, *primus vulgator Romani Juris in socios*, affectati regni crimine damnatus necatus est; aut Livius Drusus, qui longo post temporum intervallo, jam-

Gothofredi inter-
pretatio absurda.

diu republica in potentiam corruptâ, civitatem Sociis Latinis dederat; quo mortuo, cum præstare Patres nollent, Sociale bellum exarsit. *Agebatur de jure Patrum æquando plebi*: is enim ejus certaminis cardo erat. Igitur ab Grammaticis sumamus, *Fortes Sanates esse eos qui desciverant, ad obsequium revocatos*, non tamen socios, sed *plebejos*, quales numero *secundâ Agrariâ* (1), qua clientes *culturæ nexu soluti*, dominio bonitario permissio, *ad Patrum obsequium sunt revocati*; et Decemviros ea locutione usos esse, in simili juris certamine, quo sunt plebei *nexu soluti domini bonitarii*, privato jure Quiritium communicato. Quare *sententia legis* est, ut in iis omnibus, quæ XII Tabb. relata erant, plebi et Patribus idem jus esset. Igitur legis caput, quod *totius certaminis summa* esset, *Attica lege* definiendum erat, et formula ab Atheniensibus expectanda! Sed quod heic notandum, id est, trecentis post U. C. annis, communicatum Romæ jus Quiritium privatum a Patribus plebi; quod ab heroicis usque temporibus Theseus plebi Athenarum permiserat: tam acriter, Romani, ut supra diximus, mores majorum gentium custodiere!

Interpretatio pro
nostris Principiis.

CAP. ULTIMUM.

De Jure maxime proprio Romanorum.

Cum hæc ita sint, quodnam igitur est Jus maxime proprium Romanorum? Pomponius (2) docet, *Prudentum interpretationem, et disputationem Fori ad jus nexi mancipiique accommodatas*, quas Pomponius putat ad Legem XII Tabb. appositas, quia ii patrii mores in eam legem relati erant. Id Jus *communis nomine* appellatum narrat *Jus civile*, et recte *Interpretes* eum Hermanno Vultejo (3) accipiant *Jus civile in specie dictum*, quod, ut aliae species ob linguæ egestatem solent, generis nomen sumpsit: quia Jus civile in genere erat jus gentium minorum, sive jus gentium majorum, vi adempta, et certis violentiæ imitamentis a quaque civitate seorsim inductum (4), quod in alio argumento Grotius *Jus gentium* improprie dictum ait,

(1) Lib. priori, Cap. CXXVII; et Lib. II, Part. II, Cap. XXII.

(2) Leg. 2. § His legibus latis vers. Hæc disputatio, D. de Or. Jur.

(3) In § Responsa Prudentum, Inst. de Jur. nat. gent. et civ.

(4) Lib. priori, Cap. CXXIV.

et nos *jus civile commune* appellavimus (1). Atque id *Jus civile* sunt illi PATRII MORES, quos apud Halicarnassensein Patres censebant esse servandos, nec LEGIBUS esse regendam civitatem; nempe *Jus gentium* servandum esse, quod Patres ex solita Optimatum reipublicae custodia sine scripto custodiebant. Lata est Lex XII Tabb.; et ii mores gentium a Romanis recepti in legem plebi, et Patribus aeternum aequam abiere. Igitur *Jus civile Romanorum* maxime proprium, hoc est, *Jus Romanum non custodia, sed inventionione, est Jus compositum a Prudentibus*, ut ait Pomponius, quod item pro forma Optimatum reipublicae sine scripto venit, et propria parte aliqua non appellatur, ut ceterae partes *Juris suis nominibus designantur, sed communi nomine appellatur Jus civile*: quia principio totam *Juris* proprie Romani latitudinem occupabat: unde inter Romanos unos *Jurisprudencia* in terris orta (2).

Jus Romanum proprium inventionione est, ex quo Jurisprudencia in terris inter unos Romanos extitit.

OPERIS CONCLUSIO

Atque haec sunt, amplissime FRANCISCE VENTURA, quae lucubravimus de *Romana Constantia Sapiensis*, nempe de tua virtute, qua fortissimus et sapientissimus praestas. Et quando tu me ad haec scribenda excitaras, foveras, confirmaras, ea tibi dico, immo verius addico; nam tot nominibus tua.

(1) Lib. priori, Cap. CXVIII.

(2) Ibid. Cap. CLXXXIV.

CLARISSIMORUM VIRO RUM CENSURÆ

CENSURÆ EX ORDINE

AD LIBRUM I DE UNIVERSO JURE.

Rev. D. Julius Nicolaus Tornus U. J. D. et S. Th. P. Curiaeq.ue Archiep.
Examinator revidens et referat. — Neap. 6 feb. 1720. — Onophrius Episc.
Castellanus Vic. Gen.

Librum, cui titulus: *De Universi Juris uno Principio et Fine uno* a Johanne Baptista Vico Neapolitano latinis conscriptum literis, Ein. V. jussu cum perlegerem, novoque veluti Sapientiae lumine me illustrari perciperem, quanta fuerim animi voluptate perfusus, satis eloqui non valeo. Meam vero eloquentiae inopiam si unquam dolui, nunc certe quam maxime; cum tantum opus satis pro merito commendare non possim. Sed enim equis librum omnigena eruditione refertum, totoque Sapientiae splendore radiantem, omni superiorem laude, quantalibet sit praeditus eloquentia satis unquam commendari? Auctor sibi constans, sui que semper similis in caeteris a se editis libris alios, in hoc et se superior, se ipsum superavit. Profecto tanta est elegantia et puritate Latinae linguae conscriptus, ut in eo eloquentiae et Romani sermonis studiosi quantum maxime optent elegantiam, et priscam aurei seculi latinitatem addiscant. Metaphysicae dogmata, et principia penitiora et altiora tanta claritate explicuit, tanta soliditate firmavit doctissimus Auctor, ut cuiquam ad Sapientiae sacra facilis jam pateat aditus. Ineffabilem Divinitatem iis descripsit terminis, ut quantum fas est, eam explicuisse videatur. Christiani Catholicique hominis, ut par est munere functus, totam quam firmissimis ex Philosophia desumptis rationibus demonstravit doctrinam, ad Fidei Christianae amissim exegit. Omnem sapientiam, omne jus, omnesque sanctas Leges, ut Fide sanctum est, ab Uno Deo tanquam Unico totius Veri Principio originem trahere, et ad unum Deum tanquam unicum Finem ducere disertissime demonstrat. Historiam Temporis Obscuri fabulis Poëtarum obvolutam, ex antiquitatis latebris solidissimis conjecturis, si tamen conjecturae, et non potius demonstrationes adpellandae sint, erutam tanta claritate explanat, ut hactenus ea in re vel eruditissimos viros veritatem haut satis plene adsecutos fuisse clarissime liqueat. Juris et Legum veram originem, non ut Historicus tantum et Jurisconsultus enarrat, sed ut profundissimus Philosophus ex suis principis discrete deductam, rationumque momen-

tis firmatam, ob oculos ferme proponit. Paucis rem absolvam: eo in libro Oratoris elegantiam, Philosophi sinceram sapientiam, Jurisconsulti Jurisprudentiam, legumque vim efficaciam, et oeconomiam; Eruditi solida Philologiae principia; Theologi Metaphysicæ, easdemque clarissimas rationes, quibus Religionis Dogmata explicant, et ab Ethnicorum aliorumque Fidei hostium dicis vindicant; Christiani denique omnes literati, animi pietatem, morum innocentiam, et summam erga Deum Opt. Max. quam debent reverentiam facillimo negotio deprehendent. Tantum ergo opus Catholicae Fidei, et Morum Regulis tam consonum, tanta sapientia, tantaque eruditione concinnatum, omnibusque absolutum numeris, dignissimum censeo ut quam citissime typis mandetur: dummodo Em. V. adcedat auctoritas. Datum Neap. pridie Kalendas martias anno MDCCXX.

Julius Nicolaus Tornus (a).

Rev. U. J. D. D. Nicolaus Galitia relationem faciat in scriptis. — *Mazzacara Reg. Ulloa Reg. Alvarez Reg. Giovene Reg. Falletti Reg.* — Provisum per S. E. — Neap. 19 julii 1720. — *Athanasius.*

Jussu E. T. summa animi voluptate legi librum Johannis Baptistae Vici, *De Universi Juris uno Principio et Fine uno*, nihilque in eo offendi, quod Regiis Juribus adversetur. Immo de Legum ac Rerumpublicarum Originibus tanta ingenii subtilitate et verborum elegantia disserit praeclarissimus Auctor, ut res quamplurimas scitu dignissimas, quae densissimis in tenebris involutae jacebant, et de quibus plane desperata erat cognitio, in lucem producerit. Quapropter ad publicam utilitatem multum conducere arbitror typis vulgari, si ita videbitur Eminentiae Tuae. Neapoli, XIV Kal. augusti A. MDCCXX.

Nicolaus Galitia (b).

AD LIB. II DE UNIVERSO JURE.

R. D. Julius Nicolaus Tornus U. J. D. et S. Th. P. Curiaeque Archiep. Examinator revidet et relerat. — Neap. 18 feb. 1721. — *Onuphrius Episc. Castellanae Vic. Gen.*

Eruditissimi Operis *De Universi Juris uno Principio et Fine uno* a Johanne Baptista Vico V. C. latine conscripti Librum alterum, qui est *De Constantia Jurisprudentis*, Em. V. nutu quam adtentissime perlegi. Eum si Priori similem dixerim, satis commendarim: scilicet et stili elegantia, et rerum gravitate, solidaque eruditione undequaque absolutum adfirmaverim. Profecto suam, quam in Priore Auctor dederat fidem, hoc Po-

(a) Ecclesiae Neap. Theologus eximius, Curiaeque Archiep. Examinator.

(b) In Regia Universitate Neap. primarius Juris Pontificii Antecessor.

steriore liberavit: nimirum complura, quæ in Priore indicaverat tantum, hoc Posteriore, ut pollicitus fuerat, fusiori oratione plane demonstrat. Multa quidem dicenda occurrerent, quo meam de tanto Opere sententiam aperirem: sed enim, ne ultra mallem loqui audeam, quamquam invitus reticeo. Illud verò haut est silentio prætereundum: Auctorem vere pium, vere Catholicum, ultra vel supra morem caeterorum de Metaphysicis aut Philologicis scribentium, omnes sui ingenii nervos intendisse, ut uni Catholicæ Religioni, quæ suprema laus est, adlaboraret. Librum ergo ad Christianæ Fidei, Christianæve Ethicæ amussim tantopere exactum, dignissimum censeo qui publici juris fiat: dummodo Em. V. auctoritas non desit. Datum Neap. XIII Calendas septembres anno Christianæ epochæ MDCCLXXI.

Julius Nicolaus Tornus.

R. U. J. D. D. Nicolans Galatia relationem faciat in scriptis. — *Mazzacara Reg. Ulloa Reg. Alvarez Reg. Giovene Reg. Fallotti Reg.* — Provisum per S. E. — Neap. 18 augusti 1721. — *Athanasius.*

Librum alterum Jo. Baptistæ Vici, cui titulus *De Constantia Jurisprudentis*, mandato Excellentiae Vestrae lubens legi, nec quidquam nota dignum in eo inveni, quod Regia aut Caesarea jura imminuat; quamobrem typis demandandum censeo, eo magis quod opus Sapientiae studiosis, qui supra vulgus sapere cupiunt, multum emolumenti asferre poterit, quum ad verborum etymologiam penitissimas philosophiæ rationes miro ingenii acumine, philologiae ac juris scientissimus Auctor, adnectere sciverit, ex iisque veritates eruerit, quas nemo unquam attingere ausus fuit. Neap. X Kal. sept. A. a reparata salute MDCCLXXI.

Nicolaus Galitius.

AD NOTAS IN DUOS LIBROS DE UNIVERSO JURE.

R. D. Julius Nicolaus Tornus U. J. D. revideat et referat. — Neap. 5 Junii 1722. — *Onuphrius Episcop. Castellanae Vic. Gen.*

Notae in duos Libros, alterum *De Universi Juris uno Principio et Fine uno*, alterum *De Constantia Jurisprudentis*, auctore Johanne Baptista Vico, nuper editos, ab eodem adornatae, quas Em. V. jubente, quanta valui, animi adtentione perlegi; clarissimi Auctoris ingenium, eruditionem, accuratam rerum philologicarum meditationem, et metaphysicæ intimos secessus sapient: in iislem Libris tradita explanant, illustrent et invicte comprobant; Catholicæ Fidei zelum, nedum integritatem, ac rectam morum disciplinam præseferunt. Omnia ergo convenire videntur, ut Em. V. auctoritate communitatæ quam occisione typis mandentur. Datum Neapoli VIII Eiusd Julias Æræ Christianæ anno MDCCXXII.

Julius Nicolaus Tornus.

U. J. D. D. Nicolaus Galitia videat, et in scriptis referat. — *Mazzacara Reg. Ulloa Reg. Giovene Reg. Pisacane Reg.* — Provisum per S. E. — Neap. 6 Julii 1722. — *Athanasius.*

Tuum mandatum, ut jus est, exequuturus, Joh. Baptistae Vici *Notas in duos Libros, alterum de uno Universi Juris Principio, alterum de Constantia Jurisprudens,* libentissime perlegi, et in eis nihil offendi, quod Regia jura laedat. Verum perspicacissimi Auctoris in his Notis admiratus sum solertiam, qui firmis rationibus et luculentissimis veterum scriptorum testimoniis cuncta in suis commentariis contenta, quae dubia aut obscura quibusdam videbantur, constabilivit et explanavit, uheresque fontes aperuit, a quibus unusquisque aquam sapientiae salutarem haurire poterit: quamobrem, cum hoc opus valde utile futurum sit legentibus, existimo ut quantocius typis vulgetur, si alia non fuerit mens Eminentiae Vestrae. Neap. Eidib. augusti MDCCXXXII.

Nicolaus Galitia.

CENSURÆ EXTRA ORDINEM

D. Didacus Vincentius a Vidania, Regius Cappellanus Major, Praefectus Universitatis Neapolitanae, a Consilii Catholicae Majestatis,

D. Jo. Bap. a Vico Neapolitano, Professore Regio meritissimo.

Ingeniosam a Te (Cl. V. et Kar.) recitatam Orationem (a) perlegi, in qua Eloquentiae Sophum, Professorem vere Regium (b) ita miratus sum, ut ex Dissertationis elegantia, candore, Orationisque nervo, tuam esse, absque nominis inscriptione, dubio procul agnoscerem. Nova producis, doces, illustras: cuncta placere dicerem, nisi levissimum scrupulum Tibi proponendum ingenua litterarum societas compelleret. Docilem in Te sapientiam expertus sum; me quoque celeberrimae nostrae Academiae Praefecturae munus, erga Te etiam summus

(a) Dissertationem de Nostri Temporis Studiorum Ratione cum Antiquorum collata, publice habitam in Regia Universitate Neap. ac typis editam Anno MDCCXIX, in qua aliquot de horum Librorum argumento sunt inchoata; inchoata, inquam, quia nondum harum rerum Principium, quod a multis jam ante annis vestigabam, inveneram.

(b) Alludit ad eam Dissertationis partem, qua proponebamus, Artem Juris Imperatorii interpretandi ex aequitate civili ad nostri temporis Monarchias accommodata: quam indicavi Lib. Priore, Cap. LXXXIII, et de ea Arte specimen quoddam etiam dedimus: quam utilissimam probabat in primis Cl. Vir Henricus Brenckmannus, doctissimus Jurisconsultus Hollandensis, in sermonibus, quos super ea re Florentiae, dum ibi Medicarum Pandectarum Codicem recensabat, novis Lectionem Florentinam Notis adornaturus, habuit cum Cl. V. Antonio Rinaldo Neapolitano, viro ornatissimo ac disertissimo caussarum patrono.

amor, dissentire in aliqua ex tot elegantissimis a Te propositis thesibus, et veritatis ardor fateri cogit. Breviter me expediam. Tecum alloquor: Sapientibus indicasse sat est.

Pag. 26, 27, 32. Primaveos Jurisperitos, Patritios tantummodo fuisse asseris: ex quo a Te posito principio, tanquam Romanae Reipublicae arcano, plura et quidem acutissima deducis. At hoc non ita certum Designatis etronologicè temporibus evincam. Primi ab Urbe condita Legislatores, Reges illi septem fuere, qui pro libito imperitarunt, ad annum usque U. C. 245 (A. N. Chr. 509) quo Tarquinius Superbus ejectus est.

Eo anno et sequentibus Praetores (Consules postea nuncupati) Senatusque, Populo quasi spreto, leges condidere, Rogantium plerumque nomina praesferentes, Juniam, Valeriam, Horatiam, Duiliam, Æliam, Corneliam, Iciliam etc. Plebs, ut a Patriciorum potentia liberaretur, Tribunos Plebis primos creavit L. Sicinium, L. Junium, Consulibus Sp. Cassio H. Posthumo Cominio H. U. C. 261 (A. N. Chr. 495), et Ædiles Plebis, eodem tempore, aut paulo post. Ex quo coepere clarior distinctiones inter *Patricias* Familias, quae a Quaestura ad Consulatum initio transibant; et *Plebejas*, quae Triumvatum et Ædilitatem Plebis exercebant. Tertiam speciem postmodum Familiae *Mixtae* constituerunt; illae nempe, quae cognominibus agnosebantur, Patritiae ne, an Plebejae essent. Exempli gratia: *Atilii* Longi Patritii; *Atilii* Bulbi, Calatini, Reguli, Seriani, omnes Plebei. Familia *Lucretia* in Tricipitinis Patritia; in Trionibus Plebeja. Ex quibus concludendum est, haberi primis temporibus pro regula, ut Familias (et ex eis Jurisconsultos) Patricias Plebejasve distinguamus, ex Tribunatu, aut Ædilitate Plebis gestis censere. Etenim neque Senatores Plebejos ad ea munera admiservunt, notante Valerio Maximo et Gellio; tanta fuit Plebejorum cum Patritiis aemulatio. Novae autem, quae postea Magistratibus clarae factae sunt, omnes Plebejae; Curulibus vero honoratae, illustriores habitae.

Caeterum U. C. 305 (A. N. Chr. 451) Decemviri electi (quorum caput Ap. Claudius Sabinus, ex Patritiis minorum gentium; reliqui fere omnes Plebei) ad leges condendas, ut eas in duodecim Tabulis (vere aeneis, non choreis, roborisive) inciderent, triennio quasi elapso, tyrannidis specie morantes, abdicare coacti sunt. Exinde illis legibus, aliisque, quasi annuati, auctis, Sacra, Publica, Privata, recipere incrementa. Hermodoro Ephesio, Atheniensium legum interprete, et Papyrio illo Juris Papyriani collectore, omissis, ad rem accedamus; examinando, an primi Jurisconsulti Patritii, an Plebei fuerint. Antiquiores serie Magistratum gestorum proponam.

App. Claudius Gæcus (H. dictus, habito respectu ad Decemvirum Legumlatorem) Consul fuit, cum L. Volturno Flamma U. C. 447 (A. N. Chr. 307). Is, ut dictum est, Patritius fuit.

Quae de Tertio Ap. Claudio notavit Cl. V. Jac. Gothofredus, plusquam incerta esse, alibi indicabam.

Cn. Flavius, Tribunus Plebis, Coss. Q. Marcio Tremulo, P. Cornelio Arvina, U. C. 448 (A. N. Chr. 306) Fastos Plebi promulgavit, cum magna Senatus, Nobiliumque indignatione. Ex Macro Livius, Cicero, Pomponius J. C. Ædilis Plebis sequenti anno factus. Hinc, arcano Patritiorum detecto, tot processere Jurisconsulti, fere omnes Plebeii; tantum abest, ut Patritiorum peculiare esset munus, ut ex dicendis liquido apparebit.

P. Sempronius Longus, Sophus postea dictus, Tribunatum Plebis bis, Ædilitatemque exercuit. Consulatum obtinuit, Collega P. Sulpicio Saverione, U. C. 450 (A. N. Chr. 304). Triumphavit de Æqueis. Magister Equitum factus est. Is conjugem *Repudii nota affectit, nihil aliud quam, se ignorante, ludos ausa spectare.* Capitolinus, Livius, Val. Max.

Ti. Coruncanius, Tribunus Plebis ter, Ædilis Plebis, Consul, U. C. 474 (A. N. Chr. 280) cum P. Valerio Laevino, et triumphavit. Primus ex Plebeis Pontificatum Maximum adeptus est, et Dictator factus. Livius, Capitolinus, Zonaras, Gruterus.

Q. Mucius Scaevula, Angur, his temporibus, vindicando Pomponium J. C., adnumeratur a Cujacio, Jurisprudentiae vere princepe. Textum innumeri ex nostris emendant; et ex horum serie Scaevulam expungunt. Ejus Praeturam assignat eruditus Vir ad annum U. C. 539 (A. N. Chr. 215), quo Sardiniam Provinciam sortitus est. Ædilitatem Plebis ab eo gestam, ex Plebeis fuisse pronunciat L. Cincius Alimentus, celeberrimus Historicus et Jurisconsultus; Tribunatum et Ædilitatem Plebis cum antea gessisset, Praetor Siciliam obtinuit U. C. 544 (A. N. Chr. 210) Coss. M. Valerio Laevino II. M. Claudio Marcello IV. Plura de eo Livius et Vossius.

P. Licinius Crassus Dives, alterum tuae Dissertationis etiam effatum (a) pungit. De eo Livius (L. XXX in prin.): *Facundissimus habebatur, seu causa oranda, seu in Senatu et ad Populum suadendi ac dissuadendi locus esset: Juris Pontificii peritissimus. Super haec bellicae quoque laudes Consulatus competent fecerunt.* Et licet, post alios, Guil. Grotius verba illa ad P. Sempronium Sophum detorqueat; alibi de P. Licinio in-

(a) Ubi disserabam, ex Reipublicae Romanae iustituto Jurisprudentiam et Oratoriam divisas esse; et siqui Jurisconsulti in causis orandis versarentur, ut tamen constarent, juris civilis rigorem in iis causis adversus naturalem aequitatem tuebantur. Et Illustrissimo Praefecto respondebam, Crassum Divitem incidisse in ea tempora, quibus, jam praevalida Plebis parte, in regnandi artibus apud Populum jam illa erat, de qua Auctor *Corruptae Eloquentiae* scribit: *Nemo Romae potens, quin eloquens.* Sed nihil vetabat quin ipsum juris rigorem facunde defenderent; ut Servius Sulpicius contra Muraenam praestitisse credibile est: quem eloquentissimum vel una illa incomparabilis ad Ciceronem *Consolato* testatur, quae omnium, quotquot usquam scriptae sunt, est absolutissimum exemplar.

telligenda evincemus. Pontifex Maximus creatus est U. C. 542 (A. N. Chr. 212). Q. Fulvius III. Ab. Claudio Pulchro Coss. Post Ædilitatem, Censuram et Præturam, Consul factus, Collega P.^o Cornelio Scipione, U. C. 549 (A. N. Chr. 205) ex Livio, aliisque discimus. Inter Licinios, fuisse cognomine Crassos Plebejos, ex nummis ipsis colligimus, claros tamen, Curulibusque insignes Magistratibus.

P. Sempronius Tuditanus, ex illustri, Plebeja licet, Familia, post Ædilitatem, Præturam et Censuram fasces obtinuit Consulares absens, Collega M. Cornelio Cethego, U. C. 550 (A. N. Chr. 204). Plura de eo Livius.

P. Ælius Paetus, sicuti et Frater, de quo proxime, Plebejæ fuit Familiae, Pater Quintus, Avus Publius, Proavus Gajus, Tribunatum Plebis gessere. Ulimus Consulatu genus nobilitavit secundo: Avus ejus Publius primus e Familia Consul fuerat, U. C. 418 (A. N. Chr. 556). Ad rem de P. Ælio Jurisconsulto. Augur, Tribunus et Ædilis Plebis. Prætor; Dictator Comitiorum habendorum causa; Consul denique, Collega Cn. Cornelio Lentulo U. C. 555 (A. N. Chr. 197) ex Livio discimus, qui et mortui annum assignat.

Sex. Ælium Paetum, *Catum* dictum ab Ennio, hoc est *Acutum*, Ædilatam Curulem gessisse, U. C. 554 (A. N. Chr. 200) Coss P. Sulpicio H. et C. Aurelio. Livius notavit, et Consulem factum cum T. Quinctio Flaminio, U. C. 556 (A. N. Chr. 198). Censuram quatuor post annis administravit.

M. Porcius Cato Censorius, aut Censorinus, post Ædilitatem Plebis et Præturam, Consul factus est U. C. 559 (A. N. Chr. 195) cum L. Valerio Flacco. Alibi Patriæ memorias concinnavi; ubi Catonis gesta in Hispania Citeriori persequor. Censor et Augur fuit. Late Plutarchus, Livius, Pomponius, etc.

Filius M. Portius Cato fuit Tribunus Plebis. Cum Præturam ageret U. C. 602 (A. N. Chr. 152) mortuus est, et ipse primi nominis Jurisconsultus. Caeteros non persequor: sufficiunt hi, quia multi, quia primi; et aliqui a Pomponio J. C. omissi (a).

(a) Hæc honorificentissimæ Epistolæ Illustrissimi Præfecti, multis et magnis nominibus de Republica Literaria optime meriti, de nostra Regia Universitate cum maxime, de me autem humanitate et beneficentia præter ceteros, tunc in præsentiarum respondi mihi, quæ postea scripta Lib. priori, Cap. CLXXI, a pr. usq. ad 5. *Hinc aperiantur.* Sed Viri omni divitiarum et humane Eruditionis, Rerum Romanarum, Romanique Juris admirandum usque doctissimi, hæc una oppositio mihi ad Principia Juris Romani vestiganda jam mea sponte currenti stimulus pungentissimos addidit; et dum de Arcana Jurisprudencia Rom. altius latiusque cogitarem, causam illam tandem inveni, quam Aristoteles in *Politica* disertissimo quidem docet, esse propriam Republicæ Optimatum notam, *Custodiam legum*; sed omnes, qui se civili sciipere, eam custodiam putarunt esse, quæ vulgo leges in omni Republica servandas curant. Sed enim, re ab origine repetita, inveni *Regna Heroica* fuisse *Regna Optimatum*; et *Romanum* Regnum fuisse *Heroicum*; et sic *Custodiam Legum*; quam notam *Aristoteles* assignat Optimatum Republicæ, competere esse ipsissimum *Jus in la-*

Vale, Republicae Litterariae, nostraeque Universitatis incremento. Barcinone, VI Kal. maii MDCCIX.

Molto Rev. Padre, Sig. e Padron mio Osservandissimo (a).

Il disegno del Libro del signor Vico mi ha fatto molto piacere, perchè propone molte cose belle e curiose. Ma è difficile di ragionare sopra un disegno, quando le prove non sono messe appresso; e molto più intorno una materia che l'Autore deve aver meditato meglio che qualsisia altro. Di modo che piuttosto per contentarla, che per altro, le voglio dire quanto mi è venuto in mente leggendolo.

Primieramente sto curioso di vedere, come l'Autore, trattando della ragione umana corrotta, la possa connettere con la moral Cristiana, a far quella principio di questa (b).

Se Iddio sia il fine della virtù, che vuol dire, se sia il sommo bene, è stato contrastato in Germania dal sig. Cristiano Thomasio, il quale dice che la tranquillità dell'animo sia il sommo bene; ma questa tranquillità non si trova che con Dio e in Dio: e desidero che l'Autore le dimostri (c).

Ulrico Hubero nelle sue Prelezioni delle Istituzioni ha mostrato che la divisione della giustizia in aritmetica e geometrica non è adeguata, come anche la commutativa e la distributiva (d).

Non tutti i Romani hanno fatto attenzione alla Litteratura Eroica, che dice l'Autore, ma solamente gli Stoici, che si divertirono con questi giuochi di parole (e).

Quello che dice l'Autore dell'uso della Lingua Eroica, è una bella osservazione, che si trova fondata in molti passi dell'istoria; perchè anche fra i Tedeschi, i Sacerdoti soli intende-

tenti, jus incertum, manum Regiam Pemponii. Quare Lib. priori, Cap. CLXVII, dicebam: Argumentum de Jurisprudèntia Arcana Romanorum non solum Romanis Rebus, Romanaeque Jurisprudèntiae, sed universae Historiae, universaeque Eruditioni afferre luculentissimam lucem. Itaque hujus Lucubrationis bona et magna pars Illustrissimo nostri Regiae Universitatis Praefecto est accepto referenda; cujus oppositionum graevissima auctoritas ad haec omnia in hisce Libris dissertanda magno mihi fuere incitamento.

(a) Ad Rev. Thomam Alphanum e Sacra Praedicatorum Familia, virum eruditissimum, qui nunc adornat Collectionem Conciliorum, quae ab primis usque Ecclesiae temporibus in Regno Neapol. sunt habita; opus Ecclesiasticae Doctrinae lucem quamplurimam allaturum.

(b) Demonstratur Lib. I a Cap. X usque ad Cap. XLIII, et Lib. II, Part. I, Cap. IV, et Cap. IX, X, XI, XII, XIII, XIV et XVI.

(c) Demonstratur tota ferme I Parte Lib. II.

(d) Vindicatur Lib. I, Cap. L de duplici Societate, seu potius Communione rerum, cum decem seq. et Cap. LX de duplici Societate Personarum, sive rectius hominum, usque ad Cap. LXXXVIII.

(e) Huic objectioni satisfiit Lib. I, Cap. CLXVIII de Characteribus Heroicis, Cap. CLXIX de Lingua Heroica, Cap. CLXX de Etymis Heroicis, et Lib. II, Part. II ferme universa.

vano *Litterarum secreta*, come dice Tacito, e i Legisti dei Romani antichi hanno avuto certi caratteri e certe formole per loro, che gli altri non intendevano (a).

In questa e in molte altre cose mi piace lo spirito e l'erudizione dell'Autore; ma io spero che il Libro stesso spiegherà la sua mente in molte cose, che la brevità di questo disegno rende scure.

Mi raccomando al suo solito favore, e le bacio affettuosamente le mani, ec.

Roma, 31 agosto 1720.

Luigi di Ghemminghen (b).

Illustriss. Signore, Signore e Padrone Colendissimo (c).

Mi è giunta la cortesissima di V. S. Ill. insieme col prezioso regalo del dottissimo Libro del signor de Vico; il quale ho divorato con avidità grandissima, essendo per tutto ripieno di considerazioni sode e nobili, e tessuto con maraviglioso ordine e chiarezza. Ci dà speranza in esso della seconda Parte, la quale non ho dubbio che da chi ha avuto il saggio di questa, non sia aspettata con impazienza.

Priego V. S. Ill. a rappresentare all'Autore degnissimo la mia obbligata devozione, e portare i miei umili ringraziamenti accompagnati da un vivo desiderio che ho di servirlo: e sup-

(a) Rem acu, ut ajunt, tetigit Cl. V. quum et argumentum de *Lingua Heroica* probavit maxime; et ab *arcana* Romanorum Jurisconsultorum *Formulas* trahere originem censuit: nam *Lingua Heroica* mihi Caput fuit, unde *arcana Romanam Jurisprudentiam* accersivi. Et gratissimus est Taciti locus de *Litterarum secretis inter Germanos*; ut cum hac antiquissima quoque natione praeter *Chaldaeos, Egyptios, Hebraeos, Graecos, Druidas*, ultimos usque *Scythas ac Aethiopes*, et dissociatos *Sinenses*, qui etiam nunc hanc *Heroicam Litteraturam* custodiunt, atque adeo cum primis gentilibus omnibus in hunc *Heroicum morem* convenisse *Romanos* constet. Et ab hac *Lingua Heroica* potissimum ulique terrarum primum *Clientelas*, deinde *Regna Heroica*, sive antiquissima *Regna Optimatum*, quorum propria nota est, apud *Ordinem Custodia legum*, provenisse confestim. Ut de hac *Lingua*, de his *Regnis*, qua ratione *Lyram Apollinis, Mercurii, Orphei, Amphionis, Lyri* exposuimus, accipienda illa sit *Postarum locutio*, qua *Lex, Lyra Regnorum* vocata est: et ex hoc *Regnorum genere Romanum* fuisse probavimus: quod in libertatem mutatum, hanc *Optimatum* iustitiam retinuit, ut si non amplius ordo leges, actionum *formulas* saltem *Jurisconsulti* principio omnes *Patris* habent *arcanae*.

(b) Hic nobili genere Baro Westphalus heic Neapoli multam Sacrae Doctrinae et Linguarum eruditionis famam reliquit: cujus haec literas paucas ante diem dum priores (*) Epistolae typis darem, per eam occasionem Cl. Alphani mihi legendas exhibuit. Quapropter eum rogavi, ut meo nomine salutaret, et gratias maxime ageret, quod *Synopsim* sua *Censura* reconstituit.

(c) Ad Illustrissimum Marchionem Rinuccinum, genere, humanitate et bonarum literarum ac literatorum virorum studio sane commendandum.

(*) *Fuens epistolam Ludovici Ghemmingheni saeculo in textu extremo loco exhibuit. Nos ceteris adhaesimus, nam ad Operis synopsim, quam jam antea Auctor italica sermone vulgaret, non ad Universale Jus pertinet.*

plicandola instantissimamente a compartirmi l'onore de' suoi riveriti comandi, mi rassegno devotamente, ec.

Firenze, 3 dicembre 1720.

Antonio Maria Salvini (a).

Signore e mio Padrone Colendissimo (b).

Nei giorni caduti passò all'altra vita un Cavaliere Spagnuolo, il quale dopo parecchie funzioni d'Inviato e d'Imbasciatore, ha fatto più volte la sua dimora in questa città, aspettando gli ordini della Corte per qualche altro ministero. Mercè le grandi sue virtù e meriti, tanto in riguardo del pubblico, quanto del privato, egli è stato compianto universalmente; ed alcuni suoi amici, Ottimati Genovesi, gli hanno fatto porre sulla tomba l'epitalio che qui acchiudo, e che per l'appunto mi fornisce l'occasione d'importunarla con questa lettera. La questione sta in sapere, se *Ordo Populusque Genuensis* significhi latinamente ed elegantemente la *Nobiltà e il Popolo Genovese*. Alcuni hanno preteso che *Ordo* trovandosi solitario e da altro epiteto distintivo sprovveduto, non importi più l'ordine dei Nobili, che di un altro genere di persone. L'Autore all'incontro pretende che parlandosi di una Repubblica di Ottimati, *Ordo* in compagnia di *Populusque* non possa arrecare a una mente accorta altra idea, che quella di Nobiltà. Ma quello che più d'ogn'altra cosa il conferma nel suo sentimento, si è l'autorità dell'eccellentissimo Espositore del Jus Universale, Gio. Battista del Vico, il quale nel suo stimabilissimo trattato *de Universi Juris uno Principio et Fine uno*, ben venti volte si serve della voce *Ordo* in quella significanza, principalmente alla carta 100. *Rom. Civitas erat Ordo et Plebs; Ordo qui imperaret, Plebs quae pareret.*

Per vero dire, questa sola autorità corroborata dalla ragione è bastata all'Autore e a quei Cavalieri che hanno fatto scolpire l'epitalio. Supplico ora unilmente V. S. di avvertirmi se io avessi preso abbaglio, per disingannarmi con la cortese sua risposta: e baciandole riverentemente la mano, mi dedico, ec.

Genova, 11 maggio 1721.

Goffredo Filippi (c).

(a) Cujus oppositionibus, quas ad eruditissimum virum Franciscum Vallettam scripserat, ut illac ad me permearet respondi, Lib. II, Part. II, Cap. XXI, § *Ab hac vadem*, et § *Quapropter*.

(b) Ad Illustrissimum Paullum Matthiam Dorium, virum sublimis Philosophi fama per universam ferme Europam satis ampliter pervagata.

(c) Cui, uti et amplissimis Genuatibus Patriiciis, qui me eo suo praeclarissimo judicio exornarunt, per ipsum Cl. V. Paullum Dorium gratias egi magnas, et haec habeo maximas.

Gentilissimo Amico e Signor mio.

Ricevetti a di passati la seconda parte della dotta Opera da V. S. composta *de Universi Juris uno Principio et Fine uno*: e perchè, essendo io più volte venuto in sua casa, non ho avuto la ventura di trovarvela, e sono stato privo dell'onore di sua presenza nella mia, ho riputato mio debito renderle con questo foglio le maggiori grazie che debbo per sì pregiato dono e per l'amorevolezza dimostratami. Com'ebbi il libro, mi posi attentamente a leggerlo con mio grande piacere ed utilità. Per certo egli è un di que' rari volumi che quanto più si volgono, sempre nuove lor bellezze danno ad ammirare. Voi, signor Giovan Battista, gloriar vi potete non solo di avere inutile renduto ciò che per l'investigazione del Diritto naturale e delle genti scrissero Beclero, Guglielmo Grozio, Seldeno, Puffendorlio ed altri, ma di avere fornita quella grande Opera che ombreggiò e sforzossi di fare il dotto Ugon Grozio nel suo trattato *de Jure Belli et Pacis*. Loda ben degna di voi, che garegiate con lui nella profonda lezione de' Filosofi, Giuristi, Storici, Poeti ed Oratori, ma lo superate nella Metafisica. Senza che egli non poche cose tolse da Baldassare Ajala, che scrisse *de Jure, Officiis Bellicis et Disciplina Militari*: e l'immagine con altre assai cose tolse da' tre libri *de Jure Belli* scritti da Alberigo Gentile Anconitano: ma a voi è stato sol di ajuto la vostra gran mente. La quale ha in sè abituato un sì saldo e luminoso raziocinare, che quanto investigar vi brigate intorno alle più antiche età, lo rinvenite con tanta felicità, che par proprio che voi foste in ciascuna di esse fiorito. Gran ventura di noi, e di coloro che verranno, da che per lo vostro libro ci possiamo dar vanto di avere chiaramente veduto tanti e sì intrigati fatti di tempi lontanissimi, senza essere sottoposti allo scempio degli anni. Mi permetta la modestia di V. S. che io alquanto più mi distenda. Avete tolta ed egregiamente fornita una impresa non ancor tentata da Teologo e Metafisico veruno; imperciocchè dimostrano costoro l'esistenza di Dio dall'esistenza delle sustanzie; ma voi con lume non men evidente il dimostrate dall'indifferenti modificazioni, cioè dall'idre e fatti di coloro che fondarono l'antiche ragunanze, repubbliche, imperj e leggi; e per quantunque regnasse fra lor sovente il disordine e lo scompiglio, pur voi sempre vi ravvisate un raggio di ordine bastante a manifestare l'infinito ordine, che si è Dio. A ragion dunque egli è da affermare che a voi dee molto la Giurisprudenza, perocchè l'assimigliate alle più nobili facultà, che sono la Teologia e la Metafisica, dandole il medesimo Principio ed ultimo Fine. Vi dee la Poesia il conoscimento della sua vera origine, la Mitologia il rischiaramento, la Filologia la consonanza ed unità, ond'ella ne acquista tanta certezza, che può annoverarsi

tra le scienze. Vi dee (siami lecito così dire) la Religione, da che stabilite con irrefragabile chiarezza le sue fondamentali verità, e strozzate l'insano Ateismo. E finalmente vi dee l'Italia, perocchè manifestate col solenne testimonio della vostra immortal Opera il lodevolissimo costume, che ne' Letterati di essa e spezialmente della nostra Napoli fiorisce; ciò è di fare l'umana dottrina serva della Cattolica credenza, e dirizzare la mente armata di umile e pio acume a trovare e rischiarare (quando però e inquanto all' umano intendimento è, ciò permesso) le verità che quella n'insegna: nel che il vero sapere consiste. Taccio la bellezza del vostro stile che ravviva il tempo di Augusto, e taccio altre considerazioni, parte delle quali le riservo alla viva voce; perocchè a voler dir tutto più tosto mancherebbe il tempo, che le cose. Raccogliete intanto l'ampie laudi che a gara tutt'i Dotti vi daranno, mentre io bramoso di vedervi, e dell'onore de' vostri comandi, vi bacio la mano, ec.

Casa, a di 15 agosto 1721.

Agnello Spagnuolo (a).

Joannes Chiajesius (b) Nicolao Jeremiae suo S. D.

Ex quo tantopere commendasti, Nicolaë non mihi modo, sed et Musis charissime, opus egregium Viri usquequaque literati, Johannis Baptistae Vici, ingens me cupido incessit in tuae esse admirationis parte, ipsa, quam propediem pollicebaris, optimi libri lectione, Auctore jam sub manu editionem habente. Augebat desiderium inscriptio, idem propemodum, aut certe affine, quod mea *Ἀρχαιονομογονία*, praeselerens argumentum; nec gravabar, quod huic anteverteret, et locum, ne primus novae Commentationis, et jampridem a me occupatae Auctor essem, praeriperet: quin mihi vehementer gratulabar, quod ille conspiraverit mecum, tantumque virum antesignanum, ducemque haberem. Has habui causas, cur saepius te interpellaverim, ut quam ocysime librum mitteres, cujus lectione possem aestivis hisce diebus in hoc suburbano, ab amicis, librisque fere omnibus procul, moram trahere longiorem. Jam enim solitudinis inertisquae oculi adeo pertaesum erat, ut, spretis medicorum praeceptis, de remigrando in urbem, crebro cogitarem. Sed ecce tibi, quae me taedio omni levarunt, et in secessu continuerunt, jucundissimae literae tuae, cususque liber, adhuc typographicâ operâ calens, quam confestim avide legi et devoravi. Et, mirum, quantum admirationis voluptatisque percepe-

(a) Vir summis praeditus literis, Italicae Poëseos laude antiquis cultioribus comparandus; et Metaphysica scientia in primis clarus.

(b) In Regiae Universitatis Neap. Numeris Antecessor juris, doctrina et eruditione consummatissimus.

rim! Perfecisse Auctorem animadverti, quod Cicero libris de *Legibus* desiderabat. Non ille ex duodecim Tabulis, ut Sex. Ælius, aliisque superiores, neque a Prætoris edicto, ut plerique suo ævo, sed alius, et, ut ipse ex persona Pomponii Attici, a capite Jus Civile accersivit, disciplinamque ejus ex intima hausit Philosophia; quod profecto minus est optimi Jurisconsulti, et qui aliter jus illud tradit, it tenni Jurisconsulti officio versari, ait. Verum, hoc neglecto munere, ad altiora majoraque aspirans Auctor, illud longe præstantius inire voluit, promittitque ipsa libri inscriptione, *De uno Universi Juris Principio et Fine uno*. Quam longe lateque pateat hæc suscepta provincia, in Universali occupata Jurisprudencia, vel ipso libri titulo animadvertis, quo idem pollicetur, quod sic eo loci Cicero: *Sed nobis ita complectenda in hac disputatione tota causa est Universi Juris, ac legum, ut hoc Civile, quod dicimus, in parvum quemdam et angustum hunc concludatur*. Intra hos Romani Juris cancellos, angustiamque ille se continere noluit; non quod jus istud aliis aliarum civitatum juri- bus collatum minime amplum magnumque sit; sed quod collatum cum Jure Universo, maximi et amplissimi Juris quota sit portio; quemadmodum Respublica Romani Universali mundanaeque comparata Reipublicae (a). Audi Senecam: *Duas Respublicas animo complectamur; alteram magnam, et vere publicam, qua Dii atque homines continentur; in qua non ad hunc angulum respicimus, aut ad illum, sed erminos Civitatis nostrae cum Sole metimur; alteram, cui adscripsit nos conditio nascendi*. Magno animo Auctor magnam hanc complectens Reipublicam, magnitudinem ejus Legis ac Juris contemplatur, admiraturque. Nihil enim contemplanti admirabilius, testimonio Manilii:

Nec quicquam in tanta magis est mirabile mole,
Quam ratio, et certus quod legibus omnia parent.

Hinc ad ejusdem Reipublicae, magnique Juris Conditorem gradum facies, et in pulcherrimas aeternasque ejus mentis ideas (b), pro humano captu, animum intendens, rutilantem illam Justitiae Jurisque agnoscit, itidemque uberrimum Universi fontem Juris, cui caeli, terrae, maria, elementa, et quae his continentur, obtemperant, undeque minora jura deducuntur; adeoque ad ipsum fontem digitum intendit cum Ciceroniano Scipione qui jus dicebat de Justitiae fonte manasse; et cum Ulpiano, qui per speciem etymologiae et more Stoico affirmat,

(a) Cujus communionem in Prima Universae Tractationis Parte, Lib. I, pag. 17, demonstratur esse communionem veri, qua homo cum omnibus intelligentiis communicat. Unde eod. Lib. demonstratur, Cap. XLIV, *Jus esse in Natura*, et Cap. seq. *Hominem esse natura sociale*.

(b) Quod jura sint ex genere rerum aeternarum supra Corpus, quales Plato statuit *Ideas*. Lib. I, Cap. CLXXXV, § *Neque omnes*; et Lib. II, Part. II, Cap. XV.

*juris nomen a Justitia descendisse, hoc est, ab ejus idea, quam Platonici ipsam Justitiam vocant; estque vera et altissima juris omnis Origo, tradita libro primo Pandectarum titulo primo, cujus prior pars inscripta est de Justitia. Et quidem optima methodo, qua deceba, ut summum Caput juris in ipso librorum capite esset collocatum; eademque via et ratione primus titulus primi libri Codicis nscriptus est de Summa Trinitate, etc.; quia Christiana Religio illam veram Justitiam, aliudve summum Caput juris non agnoscit, nisi summam Trinitatem (a); in cujus lucis libro leges scriptae sunt recte vivendi, et inde a Legislatoribus haustae, adstipulante Augustino, 14, de Trinit. 15, cujus verba digna relatu sunt: Ubinam sunt istae regulae scriptae? ubi, quid si justum et injustum agnoscit? ubi cernit habendum esse, quod ipse non habet? Ubi ergo scriptae sunt, nisi in libro lucis illius, quae Veritas dicitur, unde omnis lex justa describitur? etc. Quae vero justitia finis est juris, non illa est, sed illius imitatio effigiesque, crebris justis, illique similibus factis, habituque voluntatis expressa, et quidem mutabilis; sive hominis voluntatem spectaveris, quae in dies et horas mutatur; sive ejus habitum, qui vix quidem et aëre deletur, non autem est indelebilis, constans, perpetuus, vicio humanae imbecillitatis; atque illa aeterna est, immobilis, immutabilis, praestantia et constantia Divinae Mentis. Quamobrem haec definita est illic ab Ulpiano, *Constans et perpetua voluntas*, et proposita a Triboniano et Compilatoribus, ut esset exemplar, ad quod quisque, tanquam ad Cynosuram, respicere debeat, habeatque optimum, quod sequatur, tametsi non assequatur; prima enim sequentem, honestum est in secundis tertiisque consistere, et magna sunt ea, quae sunt optimis proxima. Itaque respicit ad hanc cum primis Legislator condendo leges, dein eas exequendo Magistratus, interpretando respondendove Jurisconsultus, cives obtemperando: quorum varia licet sit imitatio, unam tamen eandemque refert Justitiam Archetypam: sed quam formant obtemperantes cives imaginem, ea sola finis est juris; quam vero exprimit Legislator suis peculiaribus legibus, vel secundum illas Magistratus jus dicens, vel respondens, interpretansque Jurisconsultus; haud finis juris est, sed ad hunc finem adipiscendum obtinendumque, instrumentum (b). Nulla ergo harum imaginum ipsissima Justitia est, quam finivit Ulpianus, et ab omnibus spectandam proposuit Romanus Legislator initio suae *Nomothesiae*; cujus votum fuit, ut quisque contenderet ad eam, et inde imaginem ejus duceret, quo pulchrior, ac similior esset exemplari, haud ignorans, paucis, quos ae-*

(a) Quod aeterna stirps Universi Juris sit Dei Opt. Max. Natura, *Posse, Nosse, Velle Infinitum*, Lib. I a Cap. II.

(b) Quod omnes alii, praeter Deum, fines juris, sint media, quibus hominem a se impulsam ad se circumagat Deus, ut per Universam Tractationem probatur.

quos amavit Jupiter, id datum; iccirco multitudini, cui negatum, suis legibus descriptam Justitiæ imaginem, cognitu facilem, omnibus obviam exhibuit, ne difficultatis obtentu, ab illius cultu retraherentur, mediis contentus officiis, quæ laudabiles reddunt obtemperantes cives. An etiam laudandi sunt Jurisconsulti, qui solam justitiã in legibus descriptam venantur, germanam vero atque ideam ejus ignorant? Certe hoc dat Cicero primo *de Legibus* nemini, Jurisconsultos exagitans, qui magna professi in parvis versantur; et alibi Ser. Sulpicium commendans, qui *non magis Juris Consultus, quam Justitiæ* fuit, et quæ proficiscebantur a legibus semper ad æquitatem referebat. Et hæc, quam legibus opponit, æquitas, non alia est, nisi quæ nullis scriptis legibus continetur; non alia, nisi summa ratio insecta in natura, atque confirmata in mente sapientis, jusque naturale dicitur a Paulo ad Sabinum, quod semper æquum et bonum est, nempe universe, illi soli notum Jurisconsulto, qui universam adeptus est Jurisprudentiam ex scientia divinarum et humanarum rerum, quarum sua æterna lege, jureque universo moderator est Deus. Ad hanc Legem, Universumque Jus mentis suæ aciem, tanquam ad Caput et Originem omnis Juris, convertit Auctor, plane intelligens, quantum hæc origo illi præstet origini, quæ traditur sequenti titulo secundo *Pandectarum*, qui quoniam diserte inscribitur *de Origine Juris*, arbitrati sunt Interpretes, in eo omnem omnino originem tradi; *præcedentemque primum titulum* juris duntaxat finem indicare, et oli eam rem in ejus enarratione præstantiorem originem silentio transmisere. At Auctor maxime huic incumbit, aliamque, de qua titulo secundo, qui primi est appendix, secundæ notæ habet, et gradum duntaxat esse in ascensu ad germanam originem, persentit. Coepit enim ab Urbe condita, auctorem habuit Populum Romanum, profecta que est a quibusdam adjectionibus, et detractionibus factis juri communi, auctore Ulpiano, in l. 6. D. *de Justitia et Jure*. Atque adeo juris Romani οὐσία καὶ ἀγαθονικόν, proxime a jure communi universoque derivatum, altiorem habet originem, æternamque, accuratiori indagine sane dignam. Memini hæc de re verborum Ciceronis ex secundo *de Legibus*: *Et hæc et alia jussa ac vetita populorum vim non habere ad recte facta vocandi, et a peccatis avocandi: quæ vis non modo senior est quam ætas populorum et civitatum, sed æqualis illius, caelum atque terras tuentis et regentis, Dei. Neque enim esse mens Divina sine ratione potest: nec ratio Divina non hanc vim in rectis pravisque sancendis habet; nec, quia nusquam erat scriptum, ut contra omnes hostium copias in ponte unus assisteret, a tergoque pontem interscindi juberet, iccirco minus Coelitem illum rem gessisse tantam fortitudinis lege atque imperio putabimus: nec si, regnante L. Tarquinio, nulla erat Romæ lex de stupris,*

iccirco non contra illam legem sempiternam Sext. Tarquinius vim Lucretiae, Tricipitini filiae, attulit: erat enim ratio profecta a rerum natura, et ad recte faciendum impellens, et a delicto avocans: quae non tum denique incipit lex esse, cum scripta est, sed cum orta est; orta est autem simul cum mente Divina. Quamobrem lex vera atque princeps apta ad jubendum, et ad vetandum, ratio est recta Summi Jovis. Commemini etiam ex Philippica XI concinnae definitionis hujusmodi: Est lex nihil aliud, nisi recta et a Numine Deorum tracta ratio, jubens honesta, et prohibens contraria. Non apparatus atque ornatus gratiâ dixit Cicero, nihil aliud, sed ut discluderet quicquid nou est tractum a Numine, sed aliunde ascitum et accersitum: nec quia adjunctum est legi, iccirco cum illa confusum est; nam, ut ita dicam, adplumbatum est, non ferruminatum: quare ejusdem legislatoris arbitrio replumbari et abrogari potest, et magis favore, ut idem II de Legibus ait, quam re legis nomen tenet. Non ita vera lex, quae non a legislatoris arbitrio et auctoritate, sed ab aeterna Numinis mente profecta est; quae figi refugique nullo tempore, nulloque potest modo, vivitque vitâ Numinis sempiternâ; obliteratisque tabulis, quibus continebatur, mutataque voluntate ejus, qui eam scripsit, deletaque Republica, cui scripta fuit, ipsa nihilominus permanet, aeternumque manebit in suo Principio, de quo scriptum est, Εἰς αὐτῶν ζωὴ ἦν. Et hoc est, quod edisserit Auctor, et a vestigiis indagat; quandoquidem omuem mente dilucida Orbem collustrat, versatque omnia tempora vel obscurissimia; et pleraque reticentiae tenèbris obducta, novo lumine ab oblivione vindicat; nam in quibus omnis deficit Historia, in iis praesto est ei Philosophia (a); cujus alis ad sublimia et aeterna ascendit, Principiumque Juris invenit Universi; cujus semina, ceu sparsa quaedam vestigia in priscis Poëtarum sermonibus, in antiquissimarum Rerumpublicarum primordiis, in vetustissimarum Gentium moribus, et duodecim Tabularum fragminibus, quamplurimum Juris Primarum Gentium continentia, prae-lucente metaphysica face deprehendit; ut nihil dicere possis, quod in ea indagine non vestigatum reliquerit. Vide quantum a ceteris Originis Juris Civilis vestigatoribus distet! Illi in unis cunabulis et Urbem, et Jus Quiritum, velut geminam prolem simul vagivisse arbitrati sunt: hic nullam aliam juris Romani infantiam praeter imposititiam agnoscit; originemque ejus aeternitate metitur, aequalemque esse intelligit origini Anus Faticae Stoicorum. Eapropter in suo optimo opere fundamenta non modo Romae transcendit, sed et aliarum, quae usquam et unquam fuerunt, civitatum vel ultimarum: et ne quidem in illarum consistit vetustissimis initiis; sed ultra progreditur ad

(a) Quod Historiam Juris Universi Philosophiae Principiis fundavit. Lib. II, Part. II.

segreges, primasque recens nati Mundi familias: inquirique in iis minima, obscuraque juris civilis semina, a natura quidem subserviente jacta, a principe vero natura humano generi praeclaro munere, auctore etiam Marciano, donata, hoc est, a Deo; qui verbis Senecae, *totus ratio est*, hujusque nobis donatam particulam nostri partem meliorem esse voluit: quique solus est Unum, solus Principium ὑπεροχικῶς, de quo Plato Pythagorissans in *Parmenide*; sed verius ipsemet suo pronuncia- vit oraculo: Ἐνός δὲ ἐστὶ χρεία. Et Johannis orō: Ἐγὼ εἶμι τὸ Α καὶ τὸ Ω, ἀρχὴ καὶ τέλος (a): et ab omni uno, omnique principio suā eminentiā distat: de qua Dionysius Arcopagita *de Divinis Nominibus* cap. 15, § 2: Ἐν δὲ, ὅτι πάντα ἐνικῶς ἐστὶ κατὰ μίαν ἐνόητος ὑπεροχάν. Quamobrem veteres Theologi, quoties quid de Deo affirmabant, praepositione utebantur ὑπὲρ, et αὐτὸ, quam loquendi formulam explicat Pachymera in Paraphrasi ejusdem libri *de Divinis Nominibus* capite I (b). An non propterea dicam, eandem ferme laudem Auctorem inter Juris Interpretes promereri, quam prae aliis Evangeliorum Scriptoribus meritis est *Johannes*, qui Sacrosanctum, novumque Foedus, non a Davide, ut *Matthaeus*, non a Zacharia, ut *Lucas*, non a Praecursore, ut *Marcus*; sed ab hoc, quod dicebam, Principio exorsus est: Ἐν ἀρχῇ ὁ λόγος etc.: et ob id *Aquilae* a *Sacris Interpretibus* comparatur. Fas mihi sit analogiā quadam eandem comparisonem ad Auctorem optimi hujus operis traducere: cum videam alios Interpretes, qui Juris originem commentariis alioqui doctissimis ornavunt, non altius urbis Romae iu- tiis mentis aciem intendisse; ipsum vero usque ad altissimum caput Juris pervenisse, unde omnes legum civilium nervi, et, ut ita dicam, sensus originem capiunt; eoque inspecto, leges veras de facie agnovisse, ac discrevisse ab assimilatis: caput, inquam, veri juris, in quo germanae Jurisprudentiae oculi mi- cant, vidisse, sine quibus haec caeca est, et palpat in tenebris: nec alia ratione *divina avis* appellata est *Aquila*, nisi quia locis nidulatur celsioribus, volatque sublimius, et longe eminus cernit: similia in Auctore admirabere, si mentis acumen, sublimitatemque suspexeris, illamque ad aeterna et caelestia sub- volantem. Quid, quod non suae mentis modo celsitudinem, acumenque ostendit, sed discentium etiam inertes, hebescentesque mentes, quasi ophthalmicis quibusdam pharmacis adeo acut, ut remotissimam caligineque antiquitatis et aeternitatis offusam juris stirpem, claro cernere possint intuitu? A quo etiam medicamine *Aquilam* commendat *Aelianus*: Εἰ οὖν μελιτέ τις Ἀττικῶ τὴν χολήν αὐτοῦ διαλαβὼν ὑπαλείφειτο ἀμβλυόμενος

(a) Quod a Deo ad Deum *Divinum juris Universal Circulum* descripsit, Lib. I, Cap. CLVI; et Cap. ult. Lib. II, Part. II, Cap. XVI, et Cap. XX, et Cap. XXIX.

(b) Quod omnis Auctoritatis humanae Principium sit *Aestas divina*, Lib. I, Cap. XCIII.

ὄψεται, καὶ ἀξυτάτους γούν ἰδεῖν ἔξει τοὺς ὀφθαλμούς. Et quamvis nihil in Auctore fellei, nihil amarulenti invenias, inest tamen singularis ingenii acrimonia, quae aliorum ingeniis quasdam adfert utilitates illis persimiles, quas nostro corpori χολή: quippe frigida excaefacit, ignava excitat, erudas incoctasque doctrinas digerit, expurgatque ab omni faece erroris et falsae persuasionis; unde valeant sanam inde haustam eruditionem in succum sanguinemque convertere (a). Accedit lepos, mellitusque stilus, quo quicquid in ejus erudito opere traditur, Attico melle conspersum dixeris. Pluribus fortasse, quam par erat, oneravi epistolam; sed quid sentirem de Libro, ut dicerem, efflagitasti: dixi ex animo, nec potui brevius. Caetera coram. Gratias tibi de mirifico munere maximas ago: salutem multam Auctori dicito. Vale.

In Antiniano Id. augusti MDCXXI.

Signor mio, Signore e Padrone Colendissimo.

Oggi appunto sono sei giorni da che mi venne fra mani il libro di V. S., mio riveritissimo sig. Giambattista; e quantunque in tempo sì corto, anzichè letto, me l'abbia io piuttosto per grandissima avidità divorato; nientedimeno non fo dubbio di affermare, esser la vostra un'opera che appena crederanno i dotti, esser opera di un uomo solo. Se Voi alla foggia del Verulanio, imitata da molti del secol nostro, avete designato soltanto il sublime vastissimo argomento, pur sarebbe stata la vostra un'impresa degnissima di ammirazione e di lode: or che dovranno dire i Savj in veggendolo, oltre la speranza e l' desiderio, a tanta perfezion condotto, a quanta è a voi riuscito di felicissimamente condurlo? Certamente, se l'invidia lor non torce il giudizio, dovranno tutti concordemente lodare e benedire il Signore Dio, per aver fornita la vostra mente di tanta luce che basta ad illustrare la nostra età, non che la patria nostra, e rendere a voi quell'onore che deesi a valentuomo benemeritissimo della Repubblica de' Letterati. Priego V. S., mio pregiatissimo Signore, a voler gradire questo mio schietto sentimento con quella generosità onde vi siete degnato di farmi il gran dono, e con esso la grazia di potermi giustamente dichiarare per tutta mia vita, ec.

Arienza, 19 settembre 1720.

F. Bernardo M. Giacchi da Napoli, cappuccino (b).

(a) Ob Philologiam in genus Scientiae redactam. Lib. II, Part. II.

(b) Vir scientia, sapientiaque summus, ac proinde in Sacra Eloquentia doctissimi cuiusque, qui eum audierit, iudicio, incomparabilis.

Sig. mio, Sig. e Padrone sempre Colend. ()*

Per mezzo del signor D. Alfonso Carfora mio gentilissimo Padrone, ed estimatore assai parziale del valor vostro, mio riveritissimo signor Giambattista, mi fu reso giorni addietro il secondo libro della grande Opera vostra. Io l'ho letto con quel gran piacere che sentirebbonvi certamente tutti gli addottrinati, se usar volessero in leggendolo o di un tantino di ragionevol passione, o veramente di una indifferenza, fui per dire, affatto Scettica; imperocchè una delle due, se io non abbaglio, fa mestieri a ben ricevere e restar persuaso di certe verità, come sono non poche di quelle che Voi venite maravigliosamente dimostrando, opposte anche troppo alla comune invecchiata credenza, e a quella malnata ritrosaggine, che noi uomini abbiamo a disimparare con profitto e con lode ciò che dopo lunga stagione e fatica ci venne Iddio sa come imparato. Aggiungete, che essendo le tante belle cose, che Voi mettete in luce, sì fattamente infra di loro attaccate, che mal può divisarsi il vero dell'una senza por gli occhi a quello dell'altre, uom che non abbia e ampiezza di mente per comprenderle tutte insieme, e la fortezza necessaria a tener giù l'audacia tiranna di nostre torte prevenzioni, difficilissimamente potrà formarne diritto ed uguale il giudizio; e conciossiachè ad assai pochi toccò dal Cielo sì bella grazia e ventura, ei non è quinci per niente da maravigliare, se pochi sieno gli approvatori della maravigliosa Opera vostra. Ma ben Voi, Signor mio, che siete savio non meno che scienziato, dovete soddisfarvi dell'approvazione di tai pochi, e in mancanza eziandio di costoro, soddisfarvi soltanto di voi medesimo; chè ben la Dio mercè avete in Voi solo di che pienamente esser pago e contento, cioè dire di quel gran fondo di sapienza verace, ond'è ricca la mente vostra col divino Genio di farne, qual pur ne fate, altrui graziosissima copia. Del rimanente io vi rendo, Signor mio, grazie infinite dell'onore segnalatissimo che vi è piaciuto di farmi del palesare al Pubblico l'unico pregio onde io vado giustamente altero di essere qual sarò sempre, ec.

Arienzo, 3 ottobre 1721.

Fr. Bernardo M. Giacchi da Napoli, cappuccino.

(*) Epistolam hanc Giacchius scribebat postquam Vicus Jus Universale atque superiores literas typis mandaverat. Gratum itaque ei se profitebatur quod estimationis suae testimonium illud in vulgus emisisset praecedenti epistola. Videlicet tamen in VI collect. nostrae volumine epistolam quam ei scripsit Vicus VI Kal. nov. A. MDCCXXI.

Illust. Sig. Sig. Pad. Colendiss.

Il dottissimo libro che V. S. Illustr. mi ha fatto capitar nelle mani per mezzo di mio Nipote, mi è stato assai caro, perchè oltre l'onore ch'Ella mi ha voluto dispensare con pregiatissimo dono, si è compiaciuta altresì darmi l'occasione di approfittarmi in poco tempo di tante belle e nuove idee di somma sapienza. Per quanto ho potuto osservare in due giorni da che l'ho ricevuto, vi veggio per dentro un metodo Geometrico, col quale tratta di materie cotanto varie e difficili, le quali sono regolate da una vera e soda Metafisica, e spiegate in istile, a cui la brevità e 'l laconismo, che usa, non toglie la chiarezza e la perspicuità d'intendere ciò che vuole esprimere, a segno che mi sono rallegrato fra meco stesso dell'altissima riputazione in cui Ella è salita per tale Opera non men faticosa che dotta, ed in cui fa sormontare eziandio la nostra città sempre mai feconda di sublimi e divini ingegni; i quali in ogni tempo l'hanno resa celebre e gloriosa sopra le altre di Europa. Non mancherò di leggerla ordinatamente e con maggior attenzione per trarne quel profitto e giovamento che mi sarà concesso dal mio tardo ingegno, con comunicarla ad altri miei Amici, i quali su detta materia hanno buon gusto, e pensano assai bene. Per ora rendo a V. S. Illustr. le maggiori grazie che posso di sì raro e pregiato dono ch'Ella si è degnata di farmi, conservandogliene le mie grandissime obbligazioni, le quali non posso abbastanza spiegare. Intanto desideroso di qualche suo comando, le rinnovo l'eterno obbligazioni che le professo, e mi confermo per sempre, ec.

Roma, 13 settembre 1721.

Biagio Garofalo.

Illust. Sig. Sig. Pad. Colendiss.

Il nome del sig. Vico, il di cui merito nella Repubblica delle più erudite lettere è già in pieno possesso di una riputazione ch'è somma, non ha bisogno di esser lodato principalmente da chi non ha capacità per degnamente lodarlo. Io perciò consigliatamente mi astengo dall'esprimermi con sentimenti di lode intorno la sua dottissima Opera, perchè questa distingue col più glorioso credito il suo chiarissimo nome da tutti gli altri, che sono lontani dall'essergli uguali nel tanto sapere. Li restringo dunque solamente a renderle umilissime grazie per l'onore con cui ha voluto favorire questa nostra Biblioteca Casanattense alla Minerva, arricchendola col suo eruditissimo libro, che senza dubbio sarà un de' più degni ornamenti di questo Sacratio di lettere. Tengo per certo che i letterati di

miglior gusto unirauno coll'Opera l'avidamente approfittarsene. Quanto a me ne formo un così risoluto giudizio, perchè a così giudicarne mi obbliga il conoscerla, e giustamente ammirarla così ben ricca di profonda dottrina e della più scelta erudizione, pregi che s'incontrano in pochi, quantunque de' più celebri e de' più rinomati. Per tanto col solamente attestarle la più ossequiosa cognizione de' miei obbligati doveri, aggiungo il rassegnarmi, ec.

Roma, 27 settembre 1721.

*Fr. Tommaso M. Minorelli de' Predicatori
Bibliotecario delle Casanattense.*

FINIS TOMI II.

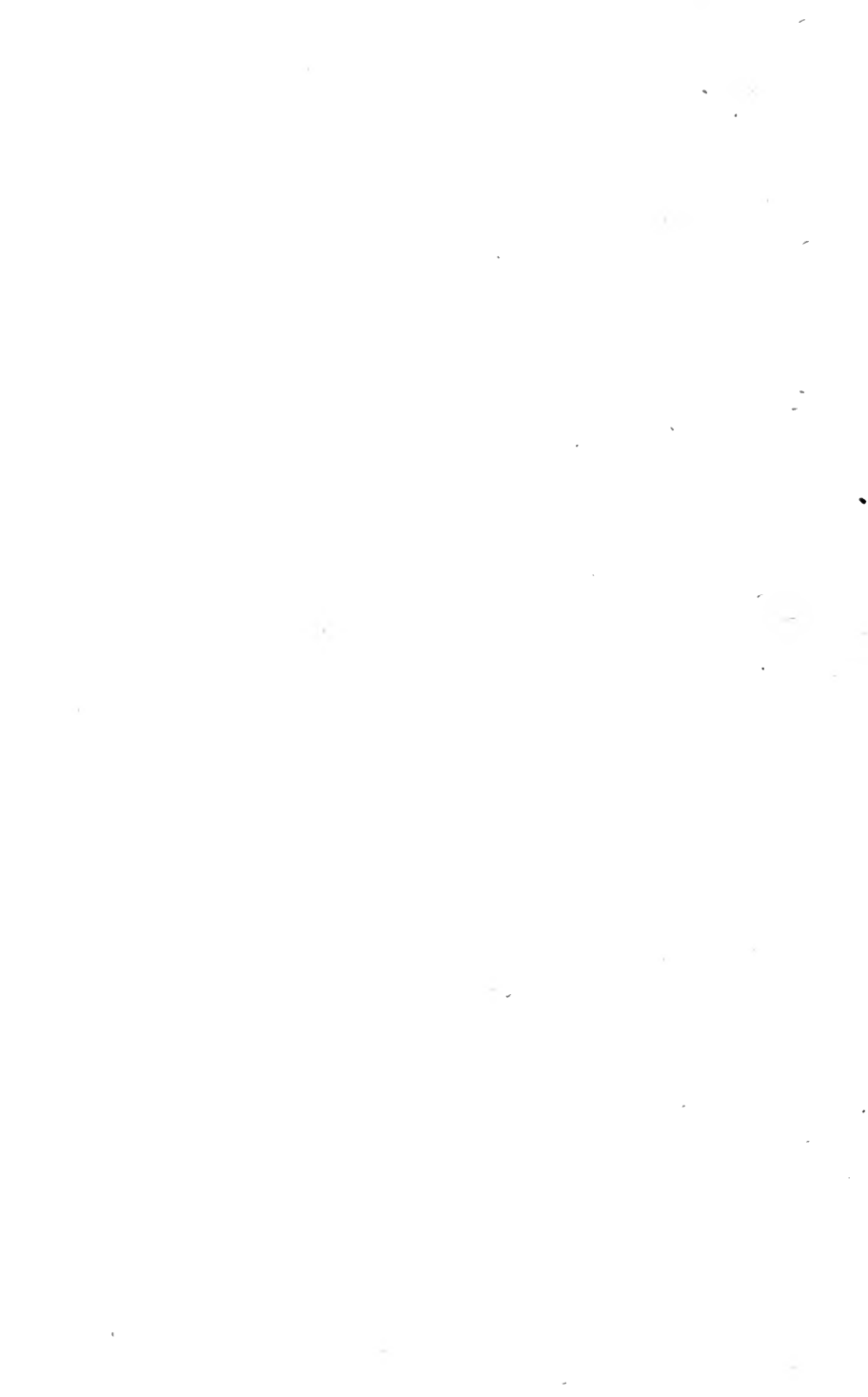
I N D E X

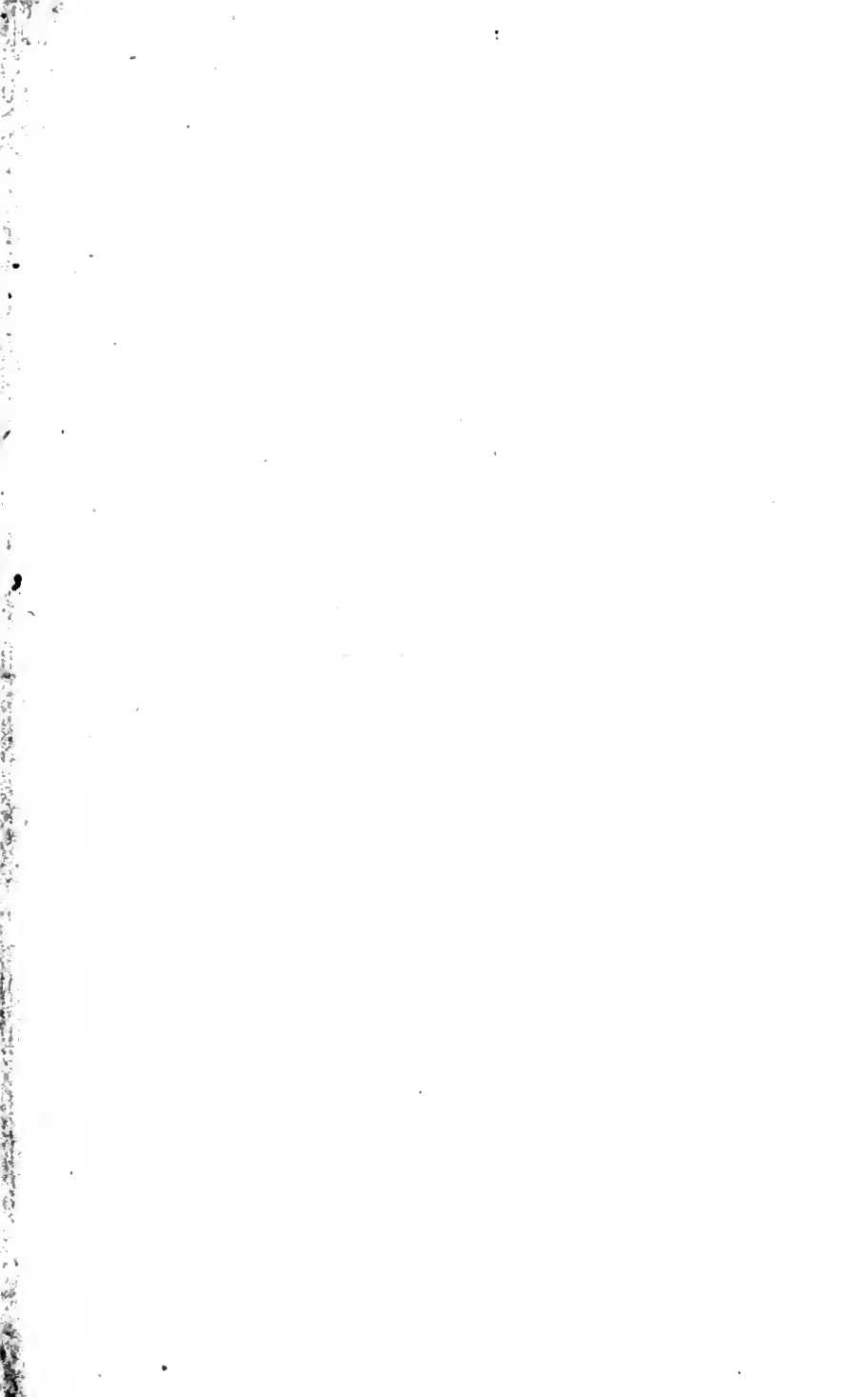
<i>P</i> ROOEMIUM EDITORIS	<i>pag.</i> v
DE UNIVERSI JURIS UNO PRINCIPIO ET FINE UNO LIBER UNUS	i
DE CONSTANTIA JURISPRUDENTIS LIBER ALTER	157
<i>PARS PRIOR.</i> De Constantia Philosophiae	161
<i>PARS POSTERIOR.</i> De Constantia Philologiae	179
Clarissimorum Virorum Censurae	395

ERRATA, quorum nonnulla in ipsa Auctoris editione inventuntur, sic corrigo:

Pag. 13 not. (*) lin. pen. absurdum	absurdum
" 22 lin. 9 corporae	corpore
" ib. not. (*) lin. 1 prodiderit	proderet
" 34 lin. 16 Legibus	in Legibus
" 36 " 10 apponantur	apponatur
" 43 " 8 immutabilitas	immutabilitatis
" 45 ad marg. lin. 9 propiora	propiora
" 48 lin. 28 civitates constitutas	civitates constitutas
" 49 " 23 ubi	ibi
" 56 " 35 et	ex
" 57 " pen. aequatirici	aequatrici
" 58 " 29	adde ad marg. VII.
" ib. ad marg. ubi VII.	VIII.
" 64 lin. 17 Republicae	Republica
" 65 " 25 Romanas	Romanos
" 69 " 23 raptio	raptio
" 77 ad marg. lin. 25 Respublicae	Respublica
" 78 ibid. " 9 invictos	in victos
" 80 not. (*) " ult. sequiori	sequenti
" 82 lin. 18 quam caerimoniae	quam caeremonias
" 86 " 33 et Patriciis	e Patriciis
" 89 " 12 respublicae	respublicas
" 95 " 5 Romani	Romano
" ib. " 8 Tribuni	Tribunos
" ib. " 10 Tribuni	Tribunos
" 96 " 29 Tribuni	Tribunis
" 99 " 27 teneret	tenerent
" 100 " 6 presentis	praesentis
" ib. " 15 Pilonae	Philonae
" 105 " 6 Poeseos	Poeseos
" 106 " 6 it in illa	ita in illa
" 116 ad marg. lin. 20 juris, aequi nata inter Romana.	juris aequi nata inter Romanos.
" 128 lin. 40 Juris (4).	Juris.
" ib. not. lin. pen. (2) Ibidem. (3) Cap. CXXXIII, CLXV, CLXVI. (4) Cap. CLXI.	(2) Cap. CLXI. (3) Cap. CXXXI, CLXI, CLXV, CLXVI.
" 130 lin. 31 Jurisprudencia Atheiensiis	Jurisprudencia Romana
" 132 " 18 gente	gentes
" ib. " 24 turpissimae	turpissime
" 144 " 5-6 Senatusconsultus	Senatusconsulta
" 146 " 28 quaesto	quaestio
" 147 ad marg. VII Sectis	VII De Sectis
" 176 lin. 26 sympathias	sympathias
" 178 " 6 quod si	quod sit
" 197 " 19 ut aliam	aut aliam
" ib. ad marg. lin. 33 domini	domini
" 205 ibid. " 7 effusi	effusi
" 212 ibid. " 9 omnes	omnem
" 219 ibid. " 1 Linguae aliae.	Linguae aliae sapientes;
" ib. l. 22-23 Laeanae	Laeanae
" 224 " 30-31 gentas	gentes
" 226 " 19 aequae	aeque
" 227 " 40 Mercuriam	Mercurium
" ib. " 41 Phoentia mari	Phoenicio mari
" 238 " 45 aura	aurea
" 235 " 40 it aut	ita ut
" 238 " 7 cocinnatum	concinnatum
" ib. " 31 vera	verae
" 239 " 22 τῶν	ὑποῦ
" 361 " 15 diversitatem?	diversitatem

Li.

VG:8

Author Vic., Giovanni Battista

Title Ge. re. Vol. 3

University of Toronto
Library

DO NOT
REMOVE
THE
CARD
FROM
THIS
POCKET

Acme Library Card Pocket
Under Pat. "Ref. Index File"
Made by LIBRARY BUREAU

